

ЗБОРНИК
ДОКУМЕНАТА И ПОДАТАКА
О НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОМ РАТУ
ЈУГОСЛОВЕНСКИХ НАРОДА

ТОМ
I
КЊИГА 16

РЕДАНТОРИ

Фабијан Трго, пуовник, Ратомир СтојновиК
лотпуовнин и Милош Нрстић, мајор

Одтоворнн уредннн
Фабијан Трго, пуовнин

ИЗДАЈЕ

ВОЈНИ ИСТОРИСНИ ИНСТИТУТ ЈУГОСЛОВЕНСНЕ НАРОДНЕ АРМИЈЕ

ВОЈНИ ИСТОРИСКИ ИНСТИТУТ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ НАРОЛНЕ АЈМИЈЕ

ЗБОРНИК

ДОКУМЕНТА И ПОЛАТАКА
О НАРОДНООСОБОДНОМ РАТУ
ЈУГОСЛОВЕНСКИХ НАРОДА

ТОМ

I

КЊИГА 16

БОРБЕ У САНЦАКУ 1942 — 1944 ГОД.

БЕОГРАД

1958

ОД РЕДАКЦИЈЕ

У овој књизи објављени су документи Главног штаба НОВ И ПО Санџака и јединица које су биле под његовом командом, као и осталих јединица које су описале на територији Санџака од 1942 до краја 1944 године. Документи из 1941 године — свега неколико — који се односе на Санџак раније су објављени (у другој књизи овога тома).

Оваквим начином објављивања докумената из појединих покрајина, као што је учињено са документима о борбама у Војводини (објављеним у 6, 8 и 10 књизи) и о борбама у Санџаку (у овој књизи), Редакција је хтела да донекле олакша искоришћавање тога материјала. Ово је било потребно још и због тога што је и у Санџаку ослободилачка борба вођена у извесним специфичним условима, с обзиром на географске и националне моменте, као и на распоред снага и њихова дејства. Тиме се руководио и Врховни штаб НОПОЈ када је септембра 1941 године наредио да се формира Главни штаб НОПО за Санџак.

Служећи се овом књигом, читалац треба да има на уму да за неке јединице и њихова дејства у Санџаку неће наћи одговарајуће документе и податке, зато што их није ни било или нису сачувани, или пак зато што су извесно време јединице НОВ, осим мањих група, биле ван Санџака. Тако, на пример, у овој књизи постоји празнина за период од јуна 1942 па до септембра 1943 године, јер су санџачке јединице, после формирања Треће пролетерске (санџачке) бригаде, из оперативних разлога, биле у западној Босни, у саставу групе пролетерских бригада под командом Врховног штаба. О њиховим дејствима у то време могу се наћи документи у IV тому. У истом тому објављени су и документи о борбама Прве пролетерске дивизије у Санџаку за време Четврте и Пете непријатељске офанзиве, због тога што са осталим документима из тог периода сачињавају једну целину.

За проучавање НОР-а на територији Санцака биће потребно да се читалац послужи и неким документима из II и III тома (Врховни штаб и Црна Гора). Редакција је настојала да у „фуснотама“ ове књиге укаже на документе из осталих томова у којима се говори о истим догађајима, да би се на тај начин читаоцу олакшало проучавање НОР-а у Санцаку.

Редакција

БОРБЕ У САНЦАКУ 1942 -1944 ГОД.

**ДОКУМЕНТА ЈЕДИНИЦА НАРОДНООСЛО-
БОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ И ПАРТИЗАНСКИХ
ОДРЕДА ЈУГОСЛАВИЈЕ**

БР. 1

**ПОЗИВ ОБЛАСНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА САНЦАК ОД
ЈАНУАРА 1942 ГОД. НАРОДУ САНЦАКА ЗА СТУПАЊЕ
У ПАРТИЗАНСКЕ ОДРЕДЕ¹**

НАРОДУ САНЦАКА

СРБИМА, МУСЛИМАНИМА И ЦРНОГОРЦИМА

Очи цијелог свијета данас су уперене према земљи Лењина и Стаљина, грема Совјетском Савезу и његовој ослободилачкој Црвеној армији, која сваким даиом све више ломи кичму фашизма, задаје ране њемачкој фашистичкој војсци од којих се она никада више неће опоравити. Њемачки фашизам већ крвари и он ће бити уништен захваљујући чврстом савезу Совјетске Русије, Енглеске и Америке, захваљујући јуначкој Црвеној армији и борби поробљених народа. Невино проливену крв фашистички разбојници морају платити својом властитом крвљу. Фашистички злочини над невиним народом морају бити плаћени: крв за крв, смрт за смрт, десет фашистичких живота за један намученог народа.

Ударци које партизани Југославије задају фашистичким разбојницима допринијели су отварању ране њемачком и италијамском фашизму. Народи Југославије, који су онако подло били издани и предани у руке фашистичких целата, перу данас ону срамоту коју су им нанијели издајници. Својом борбом они заштићују села и градове, бране имовину и голе животе. Они који су и једног тренутка повјеровали окупатору и његовим слугама, били су горко преварени. Они који су били заведени, на крају су крваво платили, јер вук длаку мијења, али ћуд никада. Не могу бити пријатељи других они који су непријатељи властитог

¹ Оригинал се налази у архиви Војноисториског института под рег. бр. 1/4, к. 175.

народа. Зар могу имати милости према другом народу они који су немилостиви према своме народу, проливши море његове крви? Милиони мртвих и искасапљених, села и градови широм Европе у згајришта претворени — то су дјела лудака Хитлера. Злочини фашистичких бандита више се не могу сакрити, јер су се они увукли у сваки град, у свако село, у сваку кућу.

Окупирани народи Југославије имају свог најбољег и највјернијег савезника у ослободилачкој Црвеној армији. И данас, када Црвена армија, разбија Хитлерове дивизије на Истоку, које се нзј цијелом фронту повлаче у неред, када Енглеска задаје све теже ударце немачким и италијанским фашистима у Сјеверној Африци, највећи издајник српског народа Недић и хрватског бандит Павелић, чије су руке до лаката змрљане крвљу српског и хрватског народа, покушавају да спасу Хитлера и Мусолинија, да спасу оно што се не да спасити. Слободу, која је већ на прагу, окулирани ће народи извојевати упркос Хитлера и Мусолинија, упркос разних Недића, Павелића и њихових помагача.

Већ онога дана када је фашистичка Њемачка напала на Совјетски Савез, нејрод Санџака је видио да је дошао час када треба устајати против окупатора и његових слугу. Ослобођење неких вароши и заробљавање непријатељских војника резултати су борбе коју су повели у првом реду српски и црногорски народ у Санџаку. Од тада санџачки партизани се неуморно боре за слободу и братство народа Санџака. Непријатељи ове борбе, издајници народа, појачали су свој рад у корист окупатора. Четничке банде данас покушавају да се код народа претставе његовим пријатељем, настојећи да расположење српског народа за борбу против окупатора окрену против Муслимана, да би на тај начин учинили најбољу услугу непријатељима народа — фашистичким окупаторима. Издајници борбе српског народа склапају срамне споразуме са петоклонашима из редова Муслимана да би издали и српске и муслиманске народне масе, да би их предали у руке недићевско-четничким бандама. Случај са Сјеницом, гдје су се споразумјели познати издајници и гуликоже народа, саучесници у свим злочинима окупатора, Хасан Звиздић,² Раско Букумировић³ и други, да би и даље наставили са пљачком и те-

² Трговац из Сјенице, за време окупације био повереник Гестапоа и организатор акција против партизана у овом крају. Крајем рата побегао у иностранство.

³ Четнички функционер из Сјенице, сарадник Хасана Звиздића и италијански агент. Крајем рата побегао у иностранство.

рором над народом, јасан је доказ намјера народних непријатеља.

НАРОДЕ САНЦАКА,

Окупатори, који су се на твоме тлу редом смјењивали, нанијели су ти тешке ране. Десетине и стотине твојих поубијаних синова и кћери, браће и сестара, мајки и очева зову те на борбу до побједи. Нова пљачка твоје имовине, нова згаришта твојих домова, нова касапљења невиног народа, само се борбом могу спријечити. Проливена крв недужног народа не смије остати неосвећена. Устани као један човјек за спас своје имовине, за спас голих живота!

Непријатељи твоје слободе, они исти који су се годинама и годинама товили на крви и костима радног народа, и данас покушавају да омету твоју борбу за слободу и бољи живот. Они исти који су те варали, пљачкали и на крају издали, данас као вјерне слуге окупатора у свим његовим злочинима покушавају да те заведу лажима. и обманама, да би продужили још већу пљачку, још веће злочине.

С р б и,

Хиљаде и хиљаде поубијаних синова и кћери српског народа зову вас на освету. Издајници српског народа, заједно са њемачким и италијанским звјерима, продали су вашу част и вашу слободу. Проливена крв невиног српског народа, говори о страшним злочинима. *У борбу, Срби, до уништења и посљедњег окупаторског војника и његових слугу! У борбу, јер је то једини пут ка побједи, тса слободи!*

Муслимани,

Њемачко-ушашке слуге успјеле су да вас заведе са Србима^ Они вас заводе кад вас одвраћају од заједничке борбе са браћом Србима и Црногорцима против окупатора. Стотине и хиљаде покланих Муслимана у Босни и Херцеговини од четничких банди, хиљаде и хиљаде избјеглица ваше браће и сестара, нека вам буду жив доказ да вас само партизани могу помоћи, да су вам они најбољи пријатељи. Једини пут вашег спаса јесте братска сарадња са Србима и борба против фашистичких окупатора и њихових слугу, који вас још увијек заводе.

Устајте у борбу сви до једнога, за спас својих живота, за слободу коју до сада нисте имали. Презрите и одбаците оне који су вас хушкали против браће Срба.

Народе и омладино Санцака,

Окупатор и његове слуге настадаљају са злочинима и прогонима у Санцаку. Спас ваших живота и ваше имовине

зависи од вас самих. Устајте на оружје за снас голих живота, за слободу! Устајте и борите се да Санџак не буде земља којом ће харати туђини и њихове домаће биједне слуге. Увећавајте редове јуначких партизана, јер није далеко дан потпуног уништења фашизма и ослобођења поробљених народа.

Санџачки партизани,

Појачајте борбу коју неустрашиво водите. И данас, када Црвена армија разбија фашистичку војску, развијајте **за** Ставу борбе, попут херојских руских партизана. У борбу за нове подвиге, за нове побједе!

Живио Совјетски Савез!

Живио Савез Совјетске Русије, Енглеске, Америке и осталих демократских држава!

Живјела ослободилачка Црвена армија!

Живјела ослободилачка борба поробљених народа!

Живјели јуначки партизани!

Живјела Комунистичка партија Југославије!

јануар 1942 године.

ОБЛАСНИ КОМИТЕТ
КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ
за Санџак

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЦРНОГОРСКО-САНЦАЧКОГ НОП
ОДРЕДА ОД 7 ФЕБРУАРА 1942 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ
НОП И ДВ ЈУГОСЛАВИЈЕ О ПОВЛАЧЕЊУ ЧЕТНИКА
ОД КОВРЕНА ПРЕМА БИЈЕЛОМ ПОЉУ И БЕРАНАМА
И О ЊИХОВИМ НЕДЕЛИМА¹**

ШТАБ
ЦРНОГОРСКО-САНЦАЧКОГ
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКОГ
ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА
Бр. сл. 7-11-1942 г.

ВРХОВНОМ ШТАБУ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ ПАРТИЗАНСКЕ И ДОБРОВОЉАЧКЕ ВОЈСКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

5-П — писали смо вам једно писмо² углавном о ситуацији у Срезу бјелопољском. Да не би то писмо изазвало код вас забринутост, поново вам јављамо о ситуацији која се поново измијенила у нашу корист.

Како смо вам већ јавили 4-П — наше су се снаге последице жестоке борбе са бројнијим непријатељем повукле на положаје испод Коврена. Наше раније предвиђање да ћемо разбити четнике умало да се није остварило, иако је у борби учествовало свега 350 бораца према 800 непријатељских бандита.

Непријатељ је једва дочекао тај мали ватрени предак и извребао прилику да се повуче у правцу Берана једним дијелом, а другим у правцу Бијелог Поља. Разлог повлачења четника јесте у првом реду неслога међу њиховим снагама, која је настала због великих губитака у борбама са нама од 27-1 — до 4-П. Затим је настала свађа између једног дијела који је плаћен и дијела неплаћених сељака. Даље су говорили да им је већ нестало муниције од југословенских пушака. Најзад, непријатељ је такође осјетио да се наше снаге прикупљају од Мојковца и, плашећи се напада са леђа, благовремено је умакао. То су углавном разлози његовог повлачења.

Ми смо одмах поново ушли на земљиште које смо били напустили, иако нијесмо успјели да гоњењем при-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви ЦК СКЈ под рег. бр. 26Е-9.

² Види том III, књ. 4, док. бр. 33.

стигнемо непријатеља. Звјерства која су четници починили на заузетом земљишту уопште се не могу описати. Један дио људи, који се није био склонио, стријељали су, док су други дио, а међу њима и жене, одвели некуд у заточење. Било је силовања жена и дјевојака, пљачке свега што нађу у кући, као и лупање свих ствари по извјесним кућама биле су обичне појаве. Таквим својим поступцима изазвали су мржњу и огорчење против себе цјелокупног становништва куда су прошли, јер има породица којима нијесу нигдје ништа оставили.

Уопште народ је наш поновни повратак на територију коју смо привремено били напустили дочекао са одушевљењем, гледајући у нама једине спасиоце.

Ми сада имамо намјеру да очистимо овај терен од оних који су се ставили у службу четницима и у најодсуднијем моменту пуцали нам у леђа. Из овога се види да нема никакве потребе за долазак нових снага на овај терен о чему смо вам у прошлом писму рекли. Али ипак би било добро да се један део Пљеваљске чете из Чајнича врати у непосредну околину Пљеваља ради акција, јер су то најбоље снаге које имамо у томе срезу, тако да је терен овамо *остао* доста секудан.

Други пут ћемо вам писати више о свим стварима,³ а сада ово само као додатак претходном писму.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.)

За

Штаб Црн.-санц. н.о.п.о.
политички комесар
Бошко Ђуричковић

³ Види том III, књ. 4, док бр. 47.

БР. 18

ПРОГЛАС ПАРТИЗАНА БЈЕЛОПОЉСКОГ СРЕЗА ОД ФЕБРУАРА 1942 ГОД. НАРОДУ ИСТОГ СРЕЗА¹

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

НАРОДУ СРЕЗА БЈЕЛОПОЉСКОГ

Већ више од седам мјесеци води се највећи и најкрвавији рат који памти историја свијета између крвожедних фашистичких банди и моћног Совјетског Савеза!. За то вријеме напола је унингена њемачка „непобједива“ армија, која се већ пуна два мјесеца налази у повлачењу, трпећи снажне ударце од стране јуначке Црвене армије, у чију се моћ и непобједивост увјерио читав свијет.

Није далеко вријеме кад ће остагак Хитлерових хорди бити цротјеран и са посљедње стопе совјетске земље. Војници Црвене армије у свом побједоносном настунању већ су се на више мјеста примакли пољској граници.

Док тако Црвена армија чисти своју земљу од Хитлерових разбојника, пламен ослободилачке борбе шири се по свим земљама поробљене Европе. Поробљени народи су свјесеи тежине ропства, као и тога да ће једино заједничком борбом извојевати слободу, зато воде непоштедну борбу против окупатора и његових слугу.

Народи Југославије својом борбом и умалаштвом заузели су прво мјесто у Европи у борби против окупатора и његових слугу. Већ више од пола године наши херојски партизани воде под најтежим условима тешку и непоштедну борбу против окупатора. Оружјем отетим од непријатеља ми задајемо тешке ударце непријатељу. Партизанске јединице нашега храја отпочеле су борбу на знак прве пушке противу окупатора. Од тада па до данас непријатељ је имао у борби са нама велике губитке. Тежак је и трновит пут борбе којш смо ми партизани до сада прошли. Гладни и жедни, голи, боси и премрзли, под најтежим временским приликама, ми смо постигли велике успјехе. За сједама и непрестаном борбом направили смо несноеан живот окупатору у нашим мјестима. Видјевши безизлазну ситуацију, када му нијесу помогле пљачке и прогонства,

¹ Копија оригинала, писана на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 2/4, к. 175.

паљевине села и стријељања, непријатељ је потражио излаз у окупљању изрода, нељуди, плаћеника и лижисахана у циљу борбе против нас партизана. Под вођством народу добро познатих гуликожа и изјелица: Живка Анђелића, Димитрија Булатовића, браће Радовића, Влајка Ћетковића, Филипа Хајдуковића, Вукашина Вучелића, Мијајла Милошевића, Влада Раичевића, Митра Ћетковића, Нова Вукотића, Вула Журића, ...² Вучића Булатовића, *Вукосава* Радовића, Вуксана Мрдака, Гавра Бошковића, Миливоја Обрадовића и др., и с друге стране њихових савезника у противнародној работи Баха Мекиба, Харуна Ламежевића, Изета Кајабеговића, Музуровића, Јуса Ћоровића и др. сакупила се сва багра слугу бивших југословенских режима. Почев од батинаша жандарма па до виших чиновника, који су се годинама товили на државним јаслама и испијали кап по кап крви измученог и осиромашеног народа.

Овима њима је плата и положај врховни смисао живота и зато су они постали главно упориште окупатора и срж пете колоне. Ови измећари свих ненародних режима бивше Југославије унапријед су били одређени да буду најсвјеснији и најопаснији непријатељи народне борбе. Ове биједне слуге још бједнијих господара састављене од издајника Орба, Црногораца и Муслимана почеле су да стварају неку багру коју су крстили именима: „крилаши“, „карабињери четници“ итд. која значи једно, ма како се звали — плаћеничка банда. Они заклетни непријатељи народа каузуили су омрзнутом окупатору при паљевини мирних села Припчића, Расова, [М.] Новог Села и Црњонице и заједно са окупатором пљачкали и остављали пустош.

Врхунац њихове издајничке и противнародне работе јесте најновији напад на партизанае у ослобођеним селима Равноречке, Шаховићске и Павинопољске општине, да би разбили народну борбу, омогућили непријатељу неаметану пљачку и вршљање по народу, осигурали му отступницу и коначно да би по одласку непријатеља приграбили власт и поново узјахали на народну грбачу. Недјела која су у овом дивљем походу починиле ове пљачкашке и лупешке четничке банде, потпомогнуте васојевићким изродима под вођством Павла Ћуришића и разјуреним колешинским бандитима под вођством Љуба Минића, Јевта Марића, Радула Кујовића, Вула Влаховића и Јована Вуковића, јасно говоре ко су они и кога служе. Почев од прљавог веша, сирових овчијих кожа, па до волујског бута, ништа нијесу

² Изостављено је нечитко написано име.

оставили. Звјерска мучења и стријељања већ погинулих, дивљачка пребијања рањених бораца, силовање дјевојака у Шаховићима, и најзад бацање на ужарену пећ једног шестогодишњег дјечака, који је пјевао партизанске пјесме, од стране једног четничког коловође, докази су варварства каквог ве памти наш народ, јер су надмашили и самог окулатојра овојим звјерствима.

Најзад, оно што их је пред народом потпуно открило као праве издајнике јесте одвођење и предавање у руке окупатора неколико десетина старца, дјевојака и дјеце, што су учинили приликом бјекетва пред партизанима. Оваква злочинства и недјела најцрње издаје не памти наш народ.

Али и појред свега тога све што је у истини поштено и родољубиво, што искрено жели слободу своје народу збило се чврсто и непоколебљиво под заставу херојске и *лепомирљиве* борбе гаротив окупатора и његових слугу, коју високо држимо ми партизани. Та застава је симбол часне борбе против окупатора и народних непријатеља свих боја, под њом је мјесто свим поштеним људима без обзира на политичку и вјерску припадност. Ми се данас не дијелимо на то ко је какве вјере и народности, нити ко је кога гласао, већ на оне који су за окупатора и на оне који су против њега, на оне који су за слободу свога народа и на оне који су против ње. Дакле, постоје два фронта: фронт часне борбе за слободу и фронт службе окупатору.

Срби и Црногорци!

Нека вам већ једном буде јасно да се ова четничка багра потпуно ставила у службу окупатора.

Не дозволите да вас ова плаћена господа ради својих прљавих циљева заведу и скрећу вашу борбу са правог пута. Не дозволите да ови бандити поново провале у ваша ослобођена села, да пљачкају ваше домове и убијају породице. Устајте сви раме уз раме да водите немилосрдну борбу против окупатора и његових слугу.

Браћо поштени Муслимани!

Знајте да су данашње четничке банде органи и слуге свих ненародних режима и великосрбијанске буржоазије, која вас је угњетавала за 23 године, као и остале народе Југославије.

Немојте сметнути с ума да четничке банде, са којима се ми партизани данас обрачунавамо, чине она иста недјела каква су чинила и чине четничке банде у Босни и Херцеговини.

говини. Нека вам стално стоје пред очима оне жалосне поворке гладних жена, дјеце и стараца, прогоњених од стране четничких банди.

Да вас не би задесила иста судбина, пружите братску руку, док је још вријеме, партизанима за заједничку борбу против заједничког непријатеља.

Сви поштени грађани овога среза су на страни партизана и учествују у борби коју они воде, па било то са пушком у руци или ма каквом другом помоћи. Чврста *слота* и јединство свих поштених снага српских, црногорских и муслиманских јесу оштар пламени мач, који ће одрубити пасју главу крвожедном окупатору и његовим биједним слугама.

Ми партизани се завјетујемо своме народу да ћемо херојски и неустрашиво, као и до сада, водити непоштедну борбу до коначног ослобођења. А вама погани изроди, обрљане потрпезне кучке из редова Срба, Црногораца и Муслимана, који сте се ставили у службу окупатору, који сте научили да живите на рачун народне невоље, поручујемо ми партизани, да не постоји рупе под небеским сводом гдје се можете сакрити од народног суда.

Живио Совјетски Савез — нада и узданица свих поробљених народа!

Живјела ослободилачка борба поробљених народа!

Живјела моћна и непобједива Црвена армија!

Живјели партизани — искрени борци за народну слободу!

Живјело братство и јединство свих поштених Срба, Црногораца и Муслимана!

Смрт окупатору и издајцима!

Фебруар 1942

ПАРТИЗАНИ СРЕЗА БЈЕЛОПОЉСКОГ

БР.18

ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОГ ШТАБА НОП ОДРЕДА ЗА САНЦАК
ОД 2 МАРТА 1942 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ НОП
И ДВ ЈУГОСЛАВИЈЕ О СТАЊУ У САНЦАКУ¹

ВРХОВНОМ ШТАБУ Н.О.П. И Д. ВОЈСКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Извјештавам:

1. — Другови Јакић² и Лековић³ баш сад кренуше за Маоче, гдје треба да се састану са друговима из Штаба Црн.-санц. одреда ради преношења директива Врх. штаба и предузимања мјера за оздрављење и побољшање прилика на дијелу Б. Поље — Мојковац — Колашин. Прилажем вам писма⁴ друга М. Перуничича,⁵ јер и поред све нездравости садржаја ипак пружају нешто јаснију слику тамошњих прилика. Преписе истих дао сам другу Лековићу, да би Партија предузела лијечење. Писмо друга Трша,⁶ које помиње Миле, уопште нијесмо добили.
2. — Милешевски батаљон, који је био упућен на свој терен, успут је наишао на групу четника у с. Заостро. 7 заробљених је спроведено овдје са плијеном (стока, жито, пасуљ и др.), који су четници били напљачкали. Из исказа се види да на правцу Заборак — Рудо има неколико сличних банди, које се састоје дијелом од босанских четника, а дијелом од мјештана. Сад се налазе на прекретници између нас и „италијанских четника“ (њихов израз). Ријешено је да се 1 ликвидира (жандарм), а осталих 6 да се пусте кућама (сељаци). Оштрије нијесмо иступили, да остале још неодлучне не бисмо тиме отјерали Талијанима „у тор“.

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви ЦК СКЈ под Рел бр. 2683.

² Народни херој Велимир Јакић, полит. комесар Главног штаба НОП одреда за Санцак, умро 3 октобра 1946 год. на Голнику.

³ Војо Лековић, секретар Обласног комитета КПЈ за Санцак

⁴ Редакција не располаже овим писмима.

⁵ Миле Перуничич

⁶ Народни херој Рифат Бурчевић, заменик комесара Треће санџачке НОУ бригаде. Ноћу 2/3 октобра 1942 год. мучки убијен од четника у селу Трнову код Мркоњић Града и бачен у јаму заједно са Владимиром Кнежевићем и Томашем Жижићем.

3. — Наше патроле су се јуче послје подне препуцале са четничким на правцу Бољанићи — Пљевља. Изгледа да једна група четника има штаб и базу у Жидовићима. Провјерићу податке и предузети чишћење у најкраћем року.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОВОДА НАРОДУ!

2 март 1942.
Бољанићи

Другарски вас поздравља
• **Волођа**⁷
(М.П.)

БР. 5

4

НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОП ОДРЕДА ЗА САНЦАК ОД 3 МАРТА 1942 ГОД. ШТАБОВИМА МИЛЕШЕВСКОГ, ПРВОГ ЗЛАТАРСКОГ И ДРУГОГ ПЉЕВАЉСКОГ БАТАЉОНА ЗА НАПАД НА ЧЕТНИКЕ У С. ЖИДОВИЋИ¹

ГЛАВНИ ГШТАБ⁸
Н.О.П.О. САНЦАКА
3 март 1942 год.
15 часова

**КОМАНДАНТИМА МИЛЕШЕВСКОГ, I ЗЛАТАРСКОГ
И II ПЉЕВАЉСКОГ БАТАЉОНА**

Четнички штаб и нешто четника налази се у Жидовићима, у кућама Гогића. У селима Котлине и Бушње налазе се истурене четничке групе.

⁷ Народни херој Владимир Кнежевић-Волођа, командант Главног штаба НОП одреда за Санцак. (Види књ. 2, док. бр. 66, примедбу бр. 2). Убијен од четника као командант Треће санџачке НОУ бригаде заједно са Бурџевићем и Жижићем.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви ЦК СКЈ под рег. бр. 3554.

² Овај штаб је формиран септембра 1941 године. (Види том I, књ. 2, док. бр. 66.) Почетком јуна 1942 године, када је формирана Трећа пролетерска (санџачка) бригада, руководство је ушло у састав штаба те бригаде. (Види том II, књ. 4, док. бр. 159.) Отада су санџачке јединице биле ван Санцака, а Главни штаб није ни постојао, до продора јединица Другог ударног корпуса НОВЈ у Санцак, септембра 1943 године. Тада је Главни штаб за Санцак поново формиран (види док бр. 56).

Задатак наша три батаљона [је] да ову четничку групу уништи и сву четничку имовину заплијени и да изврши заплјену код свих четника који су одбјегли а куће су им у селима: Жидовићи, Котлине, Бушње, Брвеница, Готовуша и Крће.

Милешевски батаљон кренуће правцем: с. Заостро — јужна падина Градине — западна ивица с. Југова — с. Жидовићи. Село Жидовићи треба обухватити тако, да се четницима онемогући извлачење и бјекство у правцу Пљеваља, што ће се постићи заламањем лијевог крила и чишћењем од Пљеваља уназад. Милешевски батаљон је наш лијевокрилни батаљон, а десно од њега дејствоваће I златарски батаљон.

Први златарски батаљон кренуће правцем: Бољанићи — главним путем до Крћа, а потом лијево од пута до Котлина. У Котлинама ликвидирати четничку групу и кренути даље док се не успостави чврст контакт са Милешевским батаљоном, коме помоћи при чишћењу и евакуацији плијена из Жидовића, гдје се налази четнички магацин. Од Жидовића Милешевски и I Златарски батаљон кренуће правцем: с. Жидовићи — с. Бушње — с. Глисница — Бољанићи, с тим што ће се обезбиједити са заштитницама и задржати стари распоред, тј. да Милешевски батаљон остане и даље лијевокрилни.

II Пљеваљски батаљон кренуће правцем: Бољанићи — с. Готовуша <— с. Бушње, ликвидирати четничку групу у Бушњама, а потом садејствовати осталим батаљонима при чишћењу Жидовића ако то буде требало. II Пљеваљски батаљон је наш деснокрилни батаљон, па такав батаљон одржати и при повратку. При повратку заштитнице задржати на десној обали р. Готовуше.

За евакуацију плијена мобилисати коње, који ће се наћи у мјесту. Жидовиће треба евакуисати прије дана да би се избјегла интервенција и артиљериско дејство италијанско.

Почетак напада 4 марта 1942 године у 1 (један) сат. Полазак подесити тако, да би Милешевски батаљон био у један сат на источној ивици села Жидовића; I Златарски на сјеверној ивици села Котлине а II Пљеваљски батаљон на западној ивици села Бушње. Од садашњих положаја до мјеста одређених за почетак напада потребно је: Милешевском батаљону 6 часова, а I Златарском и II Пљеваљском батаљону по 4 часа.

Борбени знаци ће бити: **Стари—Чича.**

Команданти батаљона ће објаснити употребу знакова.
Командант II Пљеваљског батаљона одредиће по једног путовођу за I Златарски и Милешевски батаљон, с тим да се они одмах јаве командантима батаљона. За путовође иначе користити мјештане.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.)

Командант
Волођа

БР. 6

ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОГ ШТАБА НОП ОДРЕДА ЗА САНЦАК ОД 5 МАРТА 1942 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ НОП И ДВ ЈУГОСЛАВИЈЕ О АКЦИЈИ ПРОТИВ ЧЕТНИКА НА ПРАВЦУ БОЉАНИЋИ — ПЉЕВЉА¹

ГЛАВ
Н.О.П.О

ВРХОВНОМ ШТАБУ Н.О.П. И Д. ВОЈСКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

I

Прилажем вам писмо² друга Ђуричковића,³ као и извјештај са сектора: Бијело Поље — Мојковац — Колашин. Јакић⁴ се још није вратио из Маоча, те детаљнијих вијести са тог сектора немам.

Упутио сам два курира на Жабљак ради везе са Дурмиторским Н.О.П. одредом. Од њих сам тражио такође два курира.

II

Ноћу 3/4 марта 1942 године предузео сам чишћење села на правцу Бољанићи — Пљевља. Обим акције види

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви ЦК СКЈ под рег. бр. 2861.

² Редакција не располаже овим писмом.

³ Бошко Ђуричковић, политички комесар Црногорско-санцачког НОП одреда.

⁴ Види док. бр. 4, примедбу бр. 2.

се из наредбе⁵ батаљонима, коју вам прилажем. Акција није сасвим успјела због закашњења Милешевског батаљона, те су четници и њихов војвода Никола Бојовић умакли. Заплијена четничке имовине — нарочито волова због орања јако погађа њихове породице и изгледа да ће се због тога неки од њих вратити кућама. Губитака није смо имали. Борбена способност јединица задовољавајућа. Недостаци су организационе природе и проистичу из неукости руководећих другова. Један дио плијена упућен је у Мељак.

III

На путу за Пљевља стоје још само намети снијега, иначе је пут окопнио и проходан је, те ћу предузети рушење и раскопавање. Због тога, као и због важности овога правца, овдје сам задржао I златарски и II пљеваљски батаљон (свега 200 бораца).

Милешевски батаљон сам одмах послѣје акције од 4 III 42 год. упутио на сектор Бабине — Камена Гора.

Групу јужно од Пљеваља чиниће: I пљеваљски батаљон, Пренђански батаљон и Мељачка чета. Та група ће радити на сектору: Маоче — Подпеће — Мељак и служиће као резерва на правцима Шаховића и Мојковца; према Шаховићима би се по потреби могао упутити и Милешевски батаљон.

IV

, Мине за бацач још нијесу стигле, мада су упућени другови који треба да их допреме.

V

Писао сам другу Богдану Нововићу® да дође и да вам се стави на расположење, као што ми је јавио Кушић.⁷

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДЈА НАРОДУ!

5 март 1942 године
Бољанићи

Командант
Волођа

(М.П.)

⁵ Види док. бр. 5.

⁶ Богдан Нововић је био секретар Среског комитета КПЈ за Андријевицу, затим командант места у Новој Вароши и Горажду, када је повучен у Политодјел Прве далматинске бригаде. Септембра 1943 год. погинуо је у борби против Немаца код Клиса као руководилац Политодјела Прве далматинске бригаде.

⁷ Народни херој Милинко Кушић био је први комесар Ужичког НОП одреда, затим комесар Друге пролетерске бригаде. Умро је марта 1943 год. од тифуса као комесар Четврте крајишке дивизије.

БР. 18

**ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОГ ШТАБА НОП ОДРЕДА ЗА САНЦАК
ОД 12 МАРТА 1942 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ НОП
И ДВ ЈУГОСЛАВИЈЕ О СТАЊУ У САНЦАКУ¹**

ГЛАВНИ ШТАБ
НАРОДНООСЛОБ. ПАРТИЗ. ОДРЕДА
ЗА САНЦАК
Ковач, 12-111-1942 године

ВРХОВНОМ ШТАБУ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ ПАРТИЗАНСКЕ И ДОБРОВОЉАЧКЕ ВОЈСКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Ради ближег контакта и упознавања са ситуацијом на подручју Црногорско-санџачког одреда лшао је у обилазак тога подручја друг Јакић, па вам подноеимо извјештај о тамошњем стању, као и стању и акцијама на подручју нашега штаба.

Из досадањих извјештаја Штаба Црногорско-санџачког одреда није се добијала права слика о стању на територији Бјелопољског среза, на коју се територију углавном свела дјелатност тога одреда. Ситуација је војнички повољнија него што је изгледала. Иако је у подручје Црногорско-санџачког одреда спадао и Берански, Андријевички и Колашински срез, стварно акцијама на томе подручју и до сада руководио је Главни штаб за Црну Гору, док је Штаб Црног.-санџачког одреда руководио акцијама на подручју Бјелопољског среза. За те акције располагао је снагама бјелопољским (Бјелопољски ударни батаљон од 250 људи, око 340 људи из ..позадинских батаљона), јединицама из Црне Горе (раније Комбиновани батаљон,² у чијем је саставу била и Зетска чета,³ у јачини од 150 људи, а који сада не постоји, јер је Зетска чета упућена кући, пошто је била сишла од 70 људи на 33, услијед физичке исцрпљености и појаве болести, сада: Комбиновани батаљон из Дурмиторског одреда, у јачини 180 људи, батаљона „Алексе Ђиласа“ из Поља, јачине 130 људи, и Берански батаљон,

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви ЦК СКЈ под рег. бр. 2553.

² Комбиновани батаљон, састављен од две чете из Дурмиторског НОП одреда и једне чете из Зетског НОП одреда, био је у саставу Црногорско-санџачког НОП одреда.

³ Зетска чета је до напада на Пљевља припадала батаљону „18 октобар“ а касније је прикључена Комбинованом батаљону.

јачине 60 људи). Борбена способност бјелопољских јединица није увијек била на висини, чак ни Ударног батаљона, док су црногорске јединице показивале довољно храбрости. Ове јединице су водиле стално акције, нарочито од продора четника из Васојевића па до сада. Све те акције вођене су војнички доста добро, за шта знатан дио заслуга носи као војни руководилац друг Терзић.⁴ У току акција око Колашина овај одред је задржао настојања непријатеља да продре из Бијелог Поља преко¹ Мојковца и потпомогне акцију код Колашина, и одбио сваки његов напад. Послије тога својим појачањем од 300 људи настојао је да помогне наше снаге код Колашина, али услијед повлачења наших он се морао ограничити на спречавање непријатељског надирања ка Мојковцу, при чему је непријатељу нанесено много губитака (само на једном мјесту 42 мртва). Непријатељ је послије тога, надирући од Колашина, заузео Мојковац и Поља до Гојаковића. Наше снаге су се биле повукле на положаје изнад Мојковца, а у Пољима око Гојаковића. Такво стање је остало све до 3 ов. мј. Непријатељ је располагао на овом подручју снагом од 700 људи. Поред тога, у Бјелопољском срезу и Јабучној, Церову, Равној Ријечи и Мајсторовини располагао је са око 350 људи. 3 ов. мј. наређена је офанзива наших снага на цијелом овом фронту. Снаге код Мојковца и у Пољима су у потпуности извршиле свој задатак, и послије 12-часовне борбе потпуно разбиле непријатеља, заузеле Мојковац и Поља и потисле непријатеља у расулу ка Колашину, кога су наставиле да гоне, тако да су се до 5 ов. мј. његове снаге налазиле иза Требаљева. Снаге на лијевом крилу према Јабучној нијесу извршиле свој задатак, тако да је 5 ов. мј. предузета посебна акција против Јабучне и Церова, с тим да се 6 ов. мј. настави чишћење Мајсторовине и Равне Ријеке. Постављени задаци за 5 март били су у потпуности извршени, а шта је било даље није нам познато јер касније нијесмо добили извјештај. У борбама око Мојковца наши су имали 2 мртва и 4 рањена, док је непријатељ имао око 16 мртвих и 8 рањених. Одвојено од акција код Мојковца, један одред из Дурмиторског одреда који је био упућен ка Колашину, без везе са Црногорско-санџачким одредом из Бистрице, гдје је био стигао дан раније, пошао је у правцу акција и борбе у Пољима и упао у непријатељску ватру, те је, према доцнијим обавјештењима, имао око 13 мртвих. Ове снаге нијесу биле у саставу Црногорско-санџачког од-

⁴ Велимир Терзић, тада командант Бјелопољског НОП одреда.

реда нити је Штаб шта знао о њиховом присуству. О акцијама послје 5 ов. мј. нијесмо још обавијештени; вјерујемо у успјешан развој, нарочито послје битке код Мојковца, која је створила врло повољне услове за потпуну ликвидацију четника код Колашина.

Што се тиче постојања Црногорско-санџачког одреда и даљег рада на овом подручју друг Јакић је о томе *расправљао* са Штабом одреда и одговорним друговима, који раде на терену, па се у еагласности с њима и по нашем нахођењу достављају сљедећи приједлози:

1) У подручје Црногорско-санџачког одреда спадали су и срезови Андријевички, Берански и Колашински. Пошто акцијама на томе подручју стварно сада руководи Главни штаб за Црну Гору, те пошто су престали разлози због којих су ти срезови били стављени под Штаб Црног.-санџ. одреда, то *се* предлаже да се одлуком тога штаба ови срезови и формално изузму из подручја Црногорско-санџачког одреда.

2) На подручју Бјелопољског среза још раније, по одлуци Штаба Црногорско-санџачког одреда, био је формиран Бјелопољски одред са својим штабом. Тако сада на истој територији постоје Црногорско-санџачки одред и Бјелопољски одред, који обухватају исте снаге. Дакле, два штаба за исте акције. С друге стране показало се да се послови Главног санџачког штаба не могу обављати ваљано ако би посао Штаба пао, као до сада, само на двојицу — команданта и политичког комесара. Из тих разлога мишљење је наше, другова из Штаба Црногорско-санџачког одреда, као и одговорних људи из позадине, да би било потребно: а) саставити све чланове Главног штаба за Санџак; б) укинути Црногорско-санџачки одред; в) оставити на снази већ формиран Бјелопољски одред; г) увести у Главни штаб као начелника Штаба друга Терзића. За сада би акцијама у Бјелопољском срезу и даље руководио друг Терзић, а по потреби би се додјељивао и друг Перуничкић, па се ово доставља као приједлог, који проистиче из стварних потреба, о чему би требало донијети одлуку што прије.

3) Показало се практично да је мјесто Главног штаба, гдје се сада налази, доста неподесно и далеко од операција, те би било неопходно да се пренесе негдје у средину садањих операција, одакле би се могло благовремено утицати на ток операција. Мјесто Штаба би требало да буде негдје око Маоча — Коврена — Козице, то и ради брже везе са територијом преко Лима. Ово би премјештање требало из-

вршити послуже обезбјеђења телефонске везе са Врховним штабом из Пљеваљског среза (Челебић — Мељак и даље).

На територији Среза пљеваљског четничке снаге остале су углавном у истом броју концентрисане око Пљеваља непосредно. Даље њихово ширење спријечено је присуством партизанских снага. Заједно са четницима Италијани су вршили испаде са великим снагама у околину Пљеваља. Тако су дана 8 ов. мј. Италијани у јачини око 1500—2000 војника, заједно са око 200 четника и 3 тенка, извршили испад у правцу Бољанића. Напад су отпочели рано у зору од Готовуше, гдје их је опазила наша претстража и са њима отпочела борбу. Непријатељ је наступао фронтално са фронтом ширине око 15 км — од Теотине до грена Вис — Орнице⁵ — Локва — Градина [Пл.], сјеверо-источно од Бољанића. Према њему смо имали 2-ги пљеваљски батаљон, јачине 100 људи у Бољанићима и претстражом близу Готовуше, и 1-ви златарски батаљон у Заостру. Наше јединице примиле су борбу прије Бољанића и уз борбу повлачиле се ка Бољанићима и иза Бољанића. Услијед удаљености и споре везе Златарски батаљон је ступио у акцију мало касније у бок непријатељских снага, али поред тога тим нападом задат је непријатељу знатан ударац и дезорганизација у позадини; ефекат би био много јачи да је тај напад услиједио раније, док је Пљеваљски батаљон био испред Бољанића. Послије тога Пљеваљски батаљон је био потиснут у правцу Ковача, а Златарски у правцу Поблаћа, гдје су задржали положаје до повлачења непријатеља, кога су у повлачењу мјестимичним нападима узнемиравали. Непријатељ је запалио Бољаниће и неке куће у близини Бољанића. Наше снаге су се у борби добро држале. Имали смо 3 мртва и 1 рањеног. Према недовољно тачним извјештајима из Пљеваља непријатељ је имао око 60—100 губитака. Непријатељ је истога дана изненадио нашу комору која је преносила дувана и ракију за Мељак и, према извјештају, заплијенио 3 товара дувана и 1 товар ракије.

6 ов. мј. непријатељ је бацио неколико десетина бомби на Бољаниће, али без икакве штете.

Наше снаге се сада налазе распоређене овако: код Бољанића 2-ги пљеваљски у Хоревинама, а Златарски у Милаковцима са претстражама у источном дијелу Крћа. 1-ви пљеваљски батаљон налази се у Хоћевини, а Милешевски батаљон на подручју Бабине — Камена Гора.

⁵ Није нађено на карти 1 : 100.000.

Јуче се чула борба у правцу Хоћевине и видјеле су се паљевине. Изгледа да је непријатељ вршио испад и у том правцу, гдје се сукобио са 1-вим пљеваљским батаљоном. У детаље нијесмо упућени, јер још нијесмо добили извјештај.

У Пљеваљском срезу 14 и 15 ов. мј. биће мобилисано још 400 партизана у активне партизанске јединице. Услови за даљу мобилизацију у томе срезу све се више стварају.

Бомбе из Камене Горе налазе се у Бјелопољском срезу, гдје их је⁶

БР. 8

ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОГ ШТАБА НОП ОДРЕДА ЗА САНЦАК ОД 31 МАРТА 1942 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ НОП И ДВ ЈУГОСЛАВИЈЕ О БОРБАМА У САНЦАКУ ОД 15 ДО 31 МАРТА¹

ГЛАВНИ ШТАБ >
НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА САНЦАКА
Бр. СЛ.
31 III 1942 г.

ВРХОВНОМ ШТАБУ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ ПАРТИЗАНСКЕ И ДОБРОВОЉАЧКЕ ВОЈСКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Подносимо вам сљедећи извјештај о акцијама на нашем подручју од половине марта о којима до сада нијесте писмено извијештени.

Милешевски батаљон, који оперише на подручју Камена Гора — Бабине и околина, извршио је низ успјелих акција:

1) Једна чета тога батаљона ноћу између 14 и 15 ов. мј. заплијенила је на друму Пљевља — Пријепоље један транспорт намирница, власништво сјеничких трговаца, који је био упућен за пљеваљску пијацу.

⁶ Докуменат нема завршетка и потписа.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви ЦК СКЈ под рег. бр. 2862.

2) Ноћу између 17 и 18 ов. мј. батаљон је разоружао села Звијезд и Чаушевић, у којима је било оружје од јесенашње акције Пиперског батаљона² на Савину Лакту 1 децембра. Заплијењено је 6 пушака, 100 метака за југословенску пушку и 300 за италијанску.

3) 25 ов. мј. једна италијанска колона од 500—600 војника са нешто српских и муслиманских четника изишла је из Прибоја до села Голеша, гдје је вршила паљење и пљачкање. При њеном повратку за Прибој, Милешевски батаљон ју је напао на положајима између Маржића и Калафатовића и унио пометњу и забуну у њене редове. Послије краће борбе Италијани су се повукли у правцу Прибоја остављајући скоро сав плијен. Опљачкану стоку батаљон је вратио власницима. Поред тога батаљон је заплијенио: 1700 пушчаних метака, 300 метака тешког италијанског митраљеза, 125 метака са једним оквиром италијанског пушкомитраљеза, 57 италијанских ручних бомби, 26 ћебади, 26 руксака, 26 огртача — кабаница и др. Међу Италијанима је било око 20 мртвих и рањених, према обавјештењу добијеном од сељака. Том приликом су ослобођена 3 таоца, које су Италијани били повели са собом, док је један нађен мртав. Италијанима су помогли да спасу³ најважнији дио коморе четнички расположени мјештани, који су такође однијели за Прибој рањене и мртве Италијане.

4) 27 марта узору једна група четника из Пријепоља напала је у Тоцима куће Стиковића, и одвела двије жене и једнога дечка. Батаљон, који је стигао касније, дао се у потјеру за њима, али без успјеха, јер су четници успјели да умакну у Пријепоље.

5) 28 марта једна италијанска колона избила је у Забрдна Тоца, гдје је извршила паљење 5—6 кућа и опљачкала село. При повратку Милешевски батаљон је напао Италијане у Барицама, убио једног Италијана и неколико ранио. Заплијењено је 50 пушчаних метака, три ранца са опљачканим стварима, 25 бомби и једно ћебе.

20 марта Италијани, заједно са четницима, извршили су испад из Пљеваља у четири правца: преко Отиловића — Вијенца — Обарда — Козице за Вруљу, преко Матаруга — Љутића — Вуковог Брда — Стрмећице за Вруљу, преко Коријена и преко Подпећа. У ова два посљедња правца Италијани су ишли с намјером да продру за Маоче

² Односи се на батаљон „18 октобар“ који је приликом напада на Пљевља држао заседу на комуникацији Пријепоље — Пљевља, на Савином Лакту.

и састану се са првим колонама. Колоне које су ишле преко Подпећа и Кор[ијена] одбијене су у правцу Матаруга. Колоне које су ишле преко Матаруга успјеле су да се пробију до Вруље и тамо запале школу, бив. жандарм. станицу и 2—3 куће. Одатле су одбијени назад. У овим борбама о губицима Италијана нијесу се могли добити тачни подаци; од четника 3 су погинула, а тројица су рањена. Од наших рањен је био један. Вријеме тога дана било је страховито магловито, тако да се ситуација није могла знати и расположиве снаге правилно употријебити.

3 пљеваљски н. о. п. батаљон „мељачко-бобовски“³ извршио је 24 марта напад на четнике у Брвеници, Тикови, Бијелову Брду и Орљи. У тој акцији четници су успјели да се извуку у правцу Пљеваља. Убијена су 3 четника и запаљене 3 куће четника — паликућа.

24 марта извршили су напад на с. Саставци у Прибојском срезу 1 и 2 златарски и 2 пљеваљски батаљон. Напад је извршен ноћу. Према прибављеним подацима у Саставцима је требало да се налази једна четничка чета, међутим обавјештења нијесу била тачна, и тамо је нађена само једна четничка стража. У борби убијен је један четник, а један је побјегао, четири су заробљена. У повратку ухваћен је још један четник. Сви ухваћени четници ликвидирани су.

Ноћу између 27 и 28 ов. мј. Пљеваљски одред предузео је напад на четничка села: Зеница, Шумани, Љућа, Видра, Комина, Пауча, Потоци и Брвеница у близини Пљеваља. Наше снаге су успјеле да продру у та села, али су се четници највећим дијелом извукли у правцу Пљеваља, те су од Забрђа дејствовали против наших снага. Италијани су помагали четнике артиљеријом и бацачима из Пљеваља и са Плијеша. Други пљеваљски и Златарски батаљон садејствовали су са овом акцијом у правцу Жидовића, додуше доста касно, јер на вријеме нијесмо били обавијештени о акцији Пљеваљског одреда. Четници су натјерани у бјекство даље од Жидовића. У овим акцијама Пљеваљски одред⁴ је имао 4 мртва. Четници су имали, према још довољно непровјереним подацима, 27 мртвих. Отпор четника био је мјестимично врло живав. Приликом овога на-

³ Односи се на Трећи батаљон Пљеваљског НОП одреда.

⁴ Пљеваљски НОП одред формиран је фебруара 1942 године. У свом саставу је имао пет батаљона. Као пети је био Пренђански позадински батаљон. Командант одреда је био Жарко Видовић, а комесар Мишо Павићевић. Концем маја 1942 год. Одред је ушао у састав Треће санџачке НОУ бригаде.

пада запаљено је неколико четничких кућа и извршена конфискација њихове имовине.

30 ов. мј. Италијани су, заједно са четницима, напали наше снаге код села Готовуше, гдје су се после акције 28 ов. мј. наше снаге примакле и заузеле положаје, али су брзо потиснуте и у бјекству натјеране у Пљевља. Наши су их тјерали до Жидовића. Наши нијесу имали губитака, а за непријатеља немамо података.

Наше акције против четника, као и паљење њихових кућа, учиниле су позитиван утисак, јер после тога нема случајева поновног одлажења у четнике, док је прилаз партизанима бројнији. Ове акције су извршиле снажан утисак и на саме четнике.

У Комаранима се осјећа све јаче ангажовање Муслимана у сарадњи са Италијанима. Тамо је, изгледа, основана нека, иако за сада слаба, четничка организација Срба и муслимана.

О приликама у Срезу бјелопољском обавијештени сте од друга Ђуричковића.

У вези с вашим наређењем о распореду снага око Пљеваља извјештавамо вас да се на правцу Пљевља — Косаница налази Први пљеваљски батаљон, који се лако може пребацити према вашим сугестијама за Жабљак. У простору према Коврену налази се 4 пљеваљски батаљон, који се може по потреби употријебити према вашем нахођењу и у правцу Коврена.

Ускоро ћемо послати 1 златарски батаљон на сектор Камена Гора — Бабине да појача снаге Милешевског батаљона, пошто се осјећа нужда за јачим партизанским снагама у том простору, како због акција и ширења четника из Пљеваља тако и због непријатељских акција из Пријепољског среза.

У Пљеваљском срезу позвали смо још 110 партизана, Подизање телефонске линије за Мељак успјешно на-
"Редује, и мислимо да ће бити готова за 5—6 дана.

Шаљемо вам летке из Лондона. Летак је учинио повољан утисак у масама.

Полит. комесар
Јакић

(М.П.)

Командант
Волођа

**ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОГ ШТАБА НОП ОДРЕДА ЗА САНЦАК
ОД 7 АПРИЛА 1942 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ НОП
И ДВ ЈУГОСЛАВИЈЕ О ДЕЈСТВИМА МИЛШЕВСКОГ
БАТАЉОНА И О РЕЗУЛТАТИМА БОРБЕ ПРОТИВ ИТА-
ЛИЈАНА И ЧЕТНИКА КОД БОЉАНИЋА¹**

ГЛАВНИ ШТАВ
НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА САНЦАКА
Бр. СЛ.
7 април 1942 г.

ВРХОВНОМ ШТАБУ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ ПАРТИ-
ЗИАНСКЕ И ДОБРОВОЉАЧКЕ ВОЈСКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ¹

1. Из извјештаја Штаба Милешевског батаљона од 5
априла 42 г. добили смо слиједеће податке:

а) Њихов батаљон је водио низ акција чистиња, конфискација и разоружавања. Одржали су неколико конференција, а за мобилизацију кажу да не иде баш најбоље. Од посљедње акције у барицама, о којој сте ви извјештени, Италијани више нијесу покушали да праве испаде.

б) Италијани су стријељали још двије групе ухапшених у Пријепољу. Ближих података о томе немамо.

• в) Четници су на цијелој овој страни Лима слаби, а изгледа да нијесу јаки ни на оној страни Лима. Разлози за ово су: дијелом упорне вијести да ће их слати на фронт против Совјетског Савеза, а дијелом слабо расположење маса за сарадњу са окупатором, ради стријељања и паљења с њихове стране. Имају јак утицај и наше репресалије. Репресалије о којима говоре Милешевци су: стријељане су неколке мање групе четника и шпијуна, вршене су конфискације и попаљено је неколико кућа.

г) У Пљевљима је скоро одржана конференција на којој су присуствовали претставници италијанских власти, 8 њемачких официра, који су тамо дошли преко Пријепоља, не зна се у ком циљу, Пачариз,² и испред српских

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви ЦК СКЈ под рег. бр. 2863.

² Оца Пачариз из Хисарцика (Милешево), вођа једне банде која је сарађивала са окупатором и која је починила страшне злочине над невиним становништвом. Ухваћен је 1945 год. у Бања Луци и осуђен од народног суда на смрт стрељањем као ратни злочинац.

четника Никола Кијановић, вазд. официр, који сада активно врши четничку пропаганду у Срезу милешевском из Пријепоља.

2. Подаци, које су нам дали Милешевци, слажу се са онима које смо већ раније имали. Сигурних обавјештења немамо, али се пронијела вијест да су Нијемци — гестаповци — дошли да провјере да ли Италијани могу да одвоје нешто од посадних јединица за источни фронт.

3. У посљедњем сукобу између наших снага на Бољанићком сектору и Италијана и четника, о коме смо већ јавили, можемо да вам дамо слиједеће детаље: Италијани су поред губитака у војницима изгубили и два официра, којима су дали свечани погреб у Пљевљима, пошто су побјегли у Пљевља, хитно су исте ноћи тражили и добили појачање из Пријепоља, јер су се бојали напада на Пљевља. У борби тога дана се истакао II златарски батаљон силним налетима на италијанске положаје и митраљеска гнијезда и гнијезда минобацача. Налети су били тако силовити и брзи да другови нијесу имали довољно времена да напуне пушку, већ су другови Андрија Рвовић и Угљеша Пуцаревић из III чете II златарског батаљона гађали Таљане каменицама и испражњеним шаржерима пмитраљеза. Наша незгода и слабост у тој акцији је слаба повезаност јединица, која је условљена наметнутим широким фронтом од Чемерна до Ћеотине, због чега је дошло да већ скоро заплијењене италијанске бацаче и митраљезе, које су њихови војници већ напустили, брани ватром од наших једна десетина из другог Пљеваљског батаљона, те наши нијесу могли заплијенити бацаче и митраљезе, јер су се морали повући, што су Италијани искористили да евакуишу већ напуштена оруђа.

4. Од нашег обавјештајца који је ишао у Рудо добили смо податке, да четници говоре о томе како је Павелићу дат рок да очисти територију до Дрине до 15 априла 42 г., па ако то не буде у стању да ће то извршити недићевци. У Рудом нема нарочитих измјена, ни код Италијана ни код четника. Једино је дошла група од 6 Недићевих официра, да врше мобилизацију у околини Рудога. Недићевска војска са њима није дошла.

5. Као што смо већ телефонски јавили, сутра 8 априла, одлазимо на савјетовање које ће се одржати 10 ов. мј. у Маочу, те ћемо према томе бити отсутни за 5 дана

на овом сектору. Евентуална хитна наређења примаће и спроводити нама на терену друг Драгић Томић, који је члан Партије.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

за Главни штаб за Санцак
Волођа

(М.П.)

БР. 10

ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОГ ШТАБА НОП ОДРЕДА ЗА САНЦАК ОД 17 АПРИЛА 1942 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ НОП И ДВ ЈУГОСЛАВИЈЕ О ВОЈНОПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИЈИ У САНЦАКУ¹

ГЛАВНИ ШТАБ
НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА САНЦАКА
Бр. сл.
17 април 1942 г.

ВРХОВНОМ ШТАБУ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ ПАРТИЗАНСКЕ И ДОБРОВОЉАЧКЕ ВОЈСКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

1) Италијански гарнизон из Бродарева од 500 бораца и половина Бјелопољског гарнизона одмаршевали су 12 априла за Пријепоље, а потом су се изгледа пребацили у Пљевља, гдје се и сада налазе. У Бродареву их је замијенила муслиманска милиција, пошто су претходно попалили сламу и сијено и покидали препреку од жице која је опасивала Бродарево. Послије *инспекције* Гестапоа, то би могло бити припрема за одлазак на совјетски фронт или је припрема за напад на нашу ослобођену територију. Ми смо са своје стране спремни да одговоримо на све њихове подухвате.

2) Десетог априла четници су направили испад према Коријену и селу Зекавицама. Наше јединице су их поти-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви ЦК СКЈ под рег. бр. 2864.

снуле до Илиног Брда, када је почела да дејствује артиљерија из Пљеваља. Ми смо изгубили једног друга, а непријатељ је такође имао једног мртвог.

3) Милешевски батаљон води и даље акције чишћења и сузбијања талијанских испада на своме сектору. Јављају да се реакција из Велике Жупе повезала са комаранском милицијом, тако да се наше јединице на том сектору могу појавити само уз оружану акцију.

4) На десној обали Лима једна четничка банда од 50 до 150 бандита налази се у Милешеву, а у Новој Вароши их има исто 150, с тим што се тај број понекад повећа доласком четника из околних села. Андра Петронијев² и Даут Мусић³ са 18 другова и са два пушкомитраљеза воде комитску акцију на Златарском сектору. Четницима не иде добро: неке се групе распадају, а одзив за мобилизацију је слаб.

5) На дан 15 априла т. г. у 7 часова Италијани и четници напали су наше другове на Бољанићком сектору. Борба је вођена цио дан и завршила се талијанским повлачењем у Пљевља пред нашим јединицама, које су их тјерале до Жидовића и Југова. Губитака нијесмо имали.

6) Данас је један авион атерирао у Пљеваљском пољу и након сат и по поново одлетио. Преко наших батаљона и народно-ослободилачких одбора предузели смо јачу контролу наше територије у циљу хватања одбјегле банде из Фоче (ђенерал Новаковић, Енглези и комп.).⁴

7) У посљедњим акцијама Други и Четврти пљеваљски батаљон нијесу били довољно спретни у борби, што долази због тога што су скоро мобилисани и ми смо већ предузели мјере да се недостаци код поменутих јединица што прије отклоне.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Командант
Волођа

² Андра Петронијевић је погинуо од четника као позадински радник на терену Санцака 1942 године.

³ Погинуо је у Пријепољу 4 децембра 1943 године.

⁴ Види том II, књ. 2, док. бр. 133, напомену бр. 3.

БР. 18

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА МИЛЕШЕВСКОГ НОП БАТАЉОНА
„Љ. МИОДРАГОВИЋ” ОД 21 АПРИЛА 1942 ГОД. ГЛАВНОМ
ШТАБУ НОП ОДРЕДА ЗА САНЦАК О СТАЊУ У
БАТАЉОНУ¹**

ШТАБ
МИЛЕШЕВСКОГ НАР. ОСЛ.
ПАРТИЗ. БАТАЉОНА
„Љ. МИОДРАГОВИЋ”²
Бр. сл. 21/1У-1942 г.

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОПО САНЦАКА

П о л о ж а ј

Бројна јачина батаљона је 3 чете (преко 150 другова партизана). Другови су највећим дијелом млади и са села.

Политички ниво: политичка свијест и политичка изграђеност другова није ни на потребном минимуму, јер са већим дијелом, прије њихова доласка у батаљон, није политички рађено или је врло мало. Са друговима који су од почетка наших борби у партизанима или који су тамо дуже времена, постигнути су извјесни резултати, тако да и они већ данас потпомажу политички рад у батаљону, нарочито у погледу нових другова. Политичко пропагандни рад у јединицама састоји се у колективном читању, по десетинама и водовима, литературе са којом батаљон располаже, уз потребна објашњења одговорних другова, затим у објашњавању и обрађивању актуелних питања и проблема и дискусијама поводом истих, издавањем зидних новина итд.

У војничким акцијама другови се држе релативно добро. Истина, извјестан број, нарочито новодошлих другова, показује се недовољно спремним за борбу, нарочито на блиским отстојањима, али се настоји да се ти другови што прије војнички подигну и контролишу се у свима акцијама. Углавном, стање у том погледу је задовољавајуће. Јединство и морал у борби и ван ње је добар. Однос команде и партизана је складан — на другарској основи и у складу са потребама дисциплине и самодисциплине. За сада бата-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 1/14, к. 1671.

² Народни херој Љубиша Миодраговић, из Пријепоља, погинуо 30 септембра 1941 год. у с. Седобро, у борби са Италијанима.

љон има могућности да се снабдијева са подручја свога среза иако је кретање по читавом срезу онемогућено. Исхрана је централизована и доста добра, а снабдијевање се врши, највећим дијелом, путем конфискације имовине петколонаша, шпијуна и четника или од заплене непријатељске имовине, или од средстава прикупљених путем добровољних прилога и најзад, што је до сада риједак случај, путем реквизиције. Углавном, терет исхране батаљона пребачен је потпуно на терет непријатеља наше борбе.

Питање становања рјешава се путем смјештаја другова по сеоским кућама, с тим што се, по могућству, води рачуна о томе да чете или бар водови буду на окупу. Овакав начин становања је незгодан, али други није могућ, пошто је окупатор на територији нашег среза попалио све школе и станице. У погледу одјеће осјећају се извјесне оскудице нарочито у вешу. Са обућом стоји боље. По питању становања, исхране, снабдијевања одјећом, обућом итд. постоји тијесна веза са селом.

Здравствено стање до сада је задовољавајуће, нема каквих тежих обољења код другова изузев повремене појаве грипа.

Војничке акције су чешће. Већи број њих је успјешно вођен и имале су позитивне политичке резултате, али их има и неуспјелих из разлога недовољне спремности и искуства другова у борби, и због неодлучности, недовољне будности и моћи брзог доношења одлука у даним, хитно потребним моментима другова из командног састава. Другови командири чета посједују довољно храбрости, али и код њих, као и код политичких комесара чета недостаје самоиницијатива и способност сналажења у тешким ситуацијама. Другови: командант,³ његов замјеник⁴ и политички комесар батаљона потребно је да буду одлучнији и енергичнији у доношењу одлука, при изради планова за акције у даним моментима, брже да процјењују ситуацију и да уносе више рескира у извођењу акција. Али, примјећује се да кроз акције, кроз борбу, негативне стране ишчезавају.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.) Политички комесар,
В. Бојовић⁶

³ Добрица Баковић, погинуо крајем маја 1942 год. у борби са Италијанима, код села Глибаћи.

⁴ Драгутин Дивац

⁵ Војин Бојовић

БР. 18

ИЗВЕШТАЈ ПОЛИТИЧКОГ КОМЕСАРА БЈЕЛОПОЉСКОГ НОП ОДРЕДА ОД 22 АПРИЛА 1942 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОП ОДРЕДА ЗА САНЦАК О СТАЊУ У ОДРЕДУ¹

ГЛАВНОМ ШТАБУ САНЦАЧКИХ ОДРЕДА

Друже Политкоме,

Од формирања наше чете до формирања батаљона² код нас је урађено много али није колико је требало.

Кад је чета логоровала у Јабучној и Папама радило се али слабо, само је успех био делимичан јер су појединци радили иако се партија није осећала. Вести, саопштења и „Борбу“ читали смо и после тога дискутовали. Конференције смо чешће сазивали мада нису биле на висини услед објективних разлога. Од дана формирања батаљона осећало се побољшање у свему. Извршена је делимична подела рада у батаљону и четама, осећао се културни и политички рад партије иако су нам непрестане акције ометале правилан рад. У батаљону смо имали културни одбор који је чешће за војску и народ давао приредбе и предавања која су имала велики просветни и политички успех. Рад партије није био усретсређен јер су нам најбољи људи премрзли, рањени и погинули. Кратко, у батаљону се није створило што се могло због непрестаних акција, болести и недостатка људи.

Од дана формирања три батаљона и сређивања партије настали су бољи дани и осећало се побољшање у војно-политичком смислу. Извршила се расподела људи по батаљонима мада их имамо мало, јер су нам баш партијци у последњим акцијама највише гинули. Настанком лепших дана наши другови су могли чешће одржавати конференције и саветовања. Испред сваке акције ми смо се саветовали са руководећим друговима у батаљонима и четама. Морал као и политичка свест је на достојној висини. Народ има потпуно поверење у партизане и убеђен је у нашу победу, стара се о нама и гледа на сваком кораку да нам помогне.

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви ЦК СКЈ под рег. бр. 957.

² Бјелопољска чета је формирана крајем септембра 1941 год. код Мојковца, децембра је прерасла у Први бјелопољски батаљон, а овај почетком 1942 год. у Бјелопољски НОП одред.

Читање, дискутовање и конференције се одржавају, другови функционери раде правилно и са вољом што се и осетило у последњим акцијама.

Ми из Штаба обилазимо чешће војску на фронту и нема дана што није неко од нас код неког батаљона. За време акција ми смо код њих, што војску чини куражнијом.

У последњим акцијама партизани су показали такву кураж и спремност да су нас изненадили.

Јуришали су на четнике са два или три метка просто голим телом само да би повратили Градину, капију Санцака.

Драги друже, ми смо намерни да *формирамо* још два ударна батаљона, само нам је теже са политичким радницима. Трудићемо се да створимо војску онакву каква треба да буде јер је морал и дисциплина на висини и свест се повећава сваким даном.

Акција у Миочи повећала је наше резерве у храни, уздигла углед наше војске и наше снаге, а заплашила непријатеља да су се почели предавати. Имамо два четника који су сами дошли са оружјем, дали нам одличне податке о снази и моралу код четника. Непријатељ је добио два бацача. пет митр. и шест прива...³ осам пушкомитр., пушке тегаре и муниције колко хоће али ипак последња акција је за њих била страшна. Од Миоче до данас имали су 37 мртвих, 6 рањених, 13 заробљених а два су се предала, а ми смо имали 6 мр., 8 рањ. Од мртвих један је наш најбољи командант бат. М. Јелић и неколико партијаца.

Наша снага осећа се и у томе што, кад четници дођу близу Шаховића, све [се] евакуише па чак и четничке породице говорећи: „да неће ништа да оставе пљачкашима“. Само да набавимо муниције, код нас ситуација одлична. Држимо Ливадице — Бања Село — Кигренк — Градину — Тустово — Пале — С. Мост — Ри...⁴ положаје држимо чврсто. Морал, храброст, дисциплина — задовољавајући а ми се трудимо да војсци изађемо у сусрет. Убудуће ћу редовно слати извештаје о ситуацији код нас и мало по-дробније.

Са другарским поз.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Шаховићи
22-1V-! 342

(М.П.)

Политкомесар
А. Вуксановић⁵.

³ Нечитко

⁴ Вероватно: Равна Ријека.

⁵ Александар Вуксановић-Лале, погинуо на Сутјесци у Петој непријатељској офанзиви 1943 год., као члан Штаба Треће санџачке НОУ бригаде.

БР. 18

**ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОГ ШТАБА НОП ОДРЕДА ЗА САНЦАК
ОД 26 АПРИЛА 1942 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ НОП
И ДВ ЈУГОСЛАВИЈЕ О БОРБАМА ПРОТИВ ИТАЛИЈА-
НА И ЧЕТНИКА У САНЦАКУ¹**

ГЛАВНИ ШТАБ
НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА САНЦАКА
Бр. службено
26 април 1942 г.

ВРХОВНОМ ШТАБУ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ ПАРТИЗАНСКЕ И ДОБРОВОЉАЧКЕ ВОЈСКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Добили смо ваше наређење од 24-IV-1942 год.² и шаљемо вам извјештај о развоју ситуације од дана италијанске офанзиве 22-ГУ—, као и о садашњој ситуацији на нашем терену. 22-IV- окупатор је са снагама отприлике 4.000 људи кренуо из Пљеваља у неколико праваца фронтом ширине од Чемерна (брда) до Ћеотине. На том фронту према окупатору ми смо имали три батаљона од којих један на Металци, један у Дабовини — лијево од комуникације Чајниче — Пљевља, а други десно у селу [Г. и Д.] Крћу. Пошто се и раније говорило о овој офанзиви, ми смо већ унапријед припремили план борбе против окупатора. С обзиром на надмоћност непријатеља у људству и наоружању, као и на стање муниције код нас, ми смо били принуђени да се повлачимо пред непријатељем све до Ковача уз врло мали отпор. Овај терен је потпуно брисан и наш отпор на њему, с обзиром на горе наведене чињенице, не би дао никакав резултат. Тек је отпочела офанзива, ми смо наредили Штабу Пљеваљског одреда да пошаље своја два батаљона да ударе непријатељу у леђа. Од тих јединица је само успио Мељачки батаљон да са леђа нападне непријатеља 22 увече и спријечи на тај начин непријатеља да поруши мост на Градцу. 22 увече непријатељ је прикупио своје снаге на простору Бољанићи — Ковач са обезбјеђењем на свим погодним тачкама тога терена. Због доста јаког обезбјеђења и због помањкања муниције преко ноћи нијесмо могли на-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви ЦК СКЈ под рег. бр. 2865.

² Види том II, књ. 3, док. бр. 166.

пасти непријатеља. Ноћу 23/24, пошто смо претпостављали да ће непријатељ поћи даље у правцу Чајнича, распоредили смо своје снаге за отпор: један батаљон смо оставили на м. зв. „Пољана“ (Ковач), а један у селу Подковачу и трећи је направио дубинску заседу од „Пољане“ до Метаљке са једном четом. Друге двије чете обезбјеђивале су терен од Поблаћа. Фронт који је прошлог дана био од Чермерна до Ђеотине, другог дана се нагло сужавао. Италијанске колоне биле су појачане са три тенка. Ноћу 22—23 непријатељ је добио нова појачања из Пљеваља, тако да је његова снага према процјени другова другог дана била до 6.000. Наш циљ је био уништити непријатеља и доћи до плијена, али све непријатељске побочне колоне биле су толико јаке да их ми са расположивим снагама нијесмо могли уништити. 23 априла је пружен отпор на „Пољани“ и дуж пута до Метаљке, као и у селу Потковачу. Италијански губици за вријеме борбе нијесу нам познати, док ми нијесмо имали никаквих губитака осим што нам је нестало један друг. Непријатељ је 23—24 ишао врхом Ковача у правцу села Поникве и око 4 часа послје подне ушао је у Чајнице, док су се наше снаге повукле на положаје од села Поникве до висова сјеверно од села Кукавица. Непријатељ је задржао извјестан дио својих снага на Бољанићима гдје оправља касарну, затим на Метаљци и Чајничу. Непријатељ је успут пљачкао и палио куће. На челу италијанских колона ишли су четници и усташе. Снаге пролетерских бригада заузеле су своје одређено мјесто тек послје уласка непријатеља у Чајнице.

У току 24-1У— наше снаге су остале на истим положајима са задатком даљег извиђања у циљу бочног дејства и дејства од позади. 25-ГУ— смо се састали са Штабом II пролетерске бригаде и сложили се с тим да своје снаге поставимо овако: 2 наша батаљона налазе се дуж комуникације од Бољанића до Ковача са задатком извиђања и чишћења терена од четничких банди и постављања засједа, Један наш батаљон налази се у селу Пониквама с задатком извиђања према Чајничу и координирања акција са снагама II пролетерске бригаде. Лијево од нас се налазе јединице Пр[ве] бригаде које затварају вјероватне правце напада од Чајнича и Горажда ка Фочи десном обалом Дрине. Наша два батаљона на линији Бољанићи — Ковач заједно са Мељачким батаљоном имају задатак да спријече евентуални непријатељски покушај продора долином Ђеотине ка Фочи или правцем Мељак — Челебић — Фоча.

2. Остатак снага Пљеваљског одреда, тј. два батаљона налазе се на линији Градац — Косаница (лијева обала Ћеотине) са задатком да спријече непријатељски испад на свом правцу и чисте терен од четничких и других банди. Извјестан дио ових снага (два батаљона) остао је пасиван за све вријеме офанзиве, и поред нашег наређења да непријатеља нападне са леђа. Разлози ове пасивности нијесу нам познати, али ћемо их испитати.

3. Снаге Бјелопољског одреда налазе се на својим ранијим положајима према Бијелом Пољу и Беранском срезу. У времену од 16 до 20 априла вођене су борбе са четницима. У тим борбама имали су четници 37 мртвих, 6 рањених и 12 заробљених, ове борбе су вођене у селу Миочи и Равној Ријеци. Наши губици у овим борбама били су 6 мртвих и 8 рањених. Међу мртвима је и друг Милован Јелић, члан К.П.Ј., командант Првог ударног бјелопољског батаљона. Два дана послије њега погинуо је и друг Миливоје Томовић, који је замијенио друга Јелића на положају команданта батаљона. Друг Јелић је био један од најбољих наших команданата батаљона. У овим акцијама четничке банде су обиловале аутоматским оруђима и муницијом од Италијана што раније није био случај у толикој мјери. Последњих дана су добили од Италијана 5 тешких бацача, 5 митраљеза, неколико италијанских п.митраљеза и велику количину муниције.

4. Наш Милешевски батаљон контролише терен од Голеше до Камене Горе са раније добијеним задацима. У току ових борби муслимани у Срезу бјелопољском држали су се и даље пасивно, док је једна бандитска група из Комарана покушала да за рачун окупатора опљачка село Брајковац којом *приликом* јој је наш Милешевски батаљон нанио губитке од 3 човјека.

Осим оних италијанских снага које су се из разних гарнизона скупиле у Пљевљима и пошле у правцу Чајнича, пошло је још неколико италијанских колона од Пријепоља ка Прибоју, јачина поједине од њих била је 2 до 3000 људи, према обавјештењима које смо добили.

Највеће злочине приликом ове офанзиве починиле су усташке банде које су изашле из Пљеваља са Италијанима. Они су пљачкали, стријељали, бацали људе на ватру и силовали жене. Оваквих случајева је било особито много на сектору од Чемерна до Лима и према Заборку. Ово је изазвало велики страх код народа и револт против усташа, тако да скоро нико не спава код својих кућа, и народ тога

краја жељно очекује наш долазак. Батаљон Дринског одреда³ који је био на Заборку распао се, те ћемо због тога тамо што хитније послати један батаљон који се налази на комуникацији Пљевља — Чајниче а на његово мјесто ћемо довести један батаљон са оне стране Ћеотине.

Добили смо обавјештење да четничке банде са оне стране Лима копају ровове према бродовима (газним мјестима) на Лиму и да је њихова снага мала и страхују од напада.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Замјеник пол. комесара
Бошко Ђуричковић

Командант
Волођа

БР. 14

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПРВОГ ЗЛАТАРСКОГ НОП БАТАЉОНА ОД 28 АПРИЛА 1942 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОП ОДРЕДА САНЦАКА О СТАЊУ У БАТАЉОНУ¹

ШТАБ I ЗЛАТАР. БАТАЉОНА
28 април 42.
Положај

ГЛАВНОМ ШТАБУ Н.О.П.О. САНЦАКА

Положај

Шаљемо вам извештаје у вези вашег писма од 27 априла.² Тражене извјештаје смо послали 18 априла т. г.³ јер смо прво ваше писмо добили 15 априла. Извјештаји су били послати по Раду Радишићу, партизану II Златар. батаљона.

За сав рад у батаљону састављен је 25 јануара у Новој Вароши план. По томе плану се ради још и данас. У главном рад је добар и доста је материјала савладано. Из-

³ Добровољачки батаљок Дринског одреда формиран је од бивших чегника и људства које није хтело прићи партизанима, а било је вољно да се бори против окупатора.

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви ЦК СКЈ под рег. бр. 959.

² Редакција не располаже овим писмом.

⁸ Докуменат се налази у архиви Војноисториског института под рег. бр. 3—4/1, к. 175.

ван плана обрађиван је материјал добијен из Главног штаба (агит-пропа) из Нове Вароши, Чајнича, Горажда, Фоче, Маоча и материјал добијен заменом од других чета — батаљона. Углавном је прорађивано: „Зашта се боре партизани у БиХ“, „СССР и Народноослободилачка борба“, „КПЈ и партизанска борба“, „Економски развитак друштва“, „Историја К.П.Б.“, „Основи Лењинизма“. Поједине чете су издале по 2 броја „Зидних новина“. Одзив је био добар, а запажено је више добрих реферата. Културно-политички ниво чета је средњи. Настројење је сасвим партизанско, тако да се и у најтежим моментима осећа дисциплина. Морал у борби и ван ње је на висини, те су чете, одн. батаљон јединствен. Подвојеност међу четама се не осећа. Однос командног особља и партизана је правилан: на дужности службен, ван дужности другарски. У батаљону је формиран батаљонски санитет од 4 члана, а у свакој чети здравствена секција. Рад ових секција је саобразан упутствима у „Партизанском санитету“ бр. 1 и добро је постављен. Исто тако постоје и агит-проп групе и културно-просветне секције по четама. За неписмене другове образовани су алфаветски течајеви. О исхрани се стара економ батаљона. Исхрана је подмиривана требовањима из Интендантуре Главног штаба и Чајнича, конфискацијом и заменом за дуван и ракију, а ретко и куповином. Исхрана је била доста уредна изузев нешто у последње време. Исти је случај и са оделом. Оно је доста јако и ново. Са вешом стојимо (изузев кошуља) слабо. Слаба је и обућа (пресни опанци) те се јављају чешћи назеби. Станови где је батаљон становао били су нехигијенски (сеоске куће) већином. Другови су одело парили 3 пута а купали се једанпут или двапут. По наређењу Врховног санитета другови су се сви ошишали.

Везе са селом по питању исхране вршене су тек у последње време — јер је батаљон биваковао око Чајнича преко народноослободилачког одбора. Одзив одбора је доста био ограничен и снабдевање није било уредно, одн. довољно.

Новчаних издатака за исхрану (за последњих месец дана) није било, изузев кад се набављала храна за болесне другове.

Војних акција је било 5 и оне су већином и успеле. Приликом ових акција нарочито се истакао будношћу друг командант.

Политком батаљона
Јово

БР. 18

**ПИСМО ГЛАВНОГ ШТАБА НОП ОДРЕДА ЗА САНЦАК
ОД 30 АПРИЛА 1942 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ НОП
И ДВ ЈУГОСЛАВИЈЕ ЗА УСПОСТАВЉАЊЕ ТЕЛЕФОН-
СКЕ ВЕЗЕ¹**

ГЛАВНИ ШТАБ
НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА САНЦАКА
Бр. 13 часова
30 април 1942.

ВРХОВНОМ ШТАБУ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ ПАРТИЗАНСКЕ И ДОБРОВОЉАЧКЕ ВОЈСКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Пошто је подигнута телефонска веза Мељак — Косаница, а прекинута је падом Чајничка, хитно је потребно подићи линију Мељак — Челебић ради везе са вама и линију Косаница — Вруља ради везе са Бјелопољским одредом.

За изградњу линије Мељак — Челебић одређен је као вођа секције Бошко Радан. Дали смо му рок да у понедељак 3.1У-1942² године рано почне подизање линије, а до тог времена има да прибави потребан материјал и помоћнике за одређени посао.

Пошто ми немамо стручњака, одредите у састав ове секције још 3 стручна човјека и дајте им материјал за ову линију и 1 телефонску централу за Косаницу, коју може да донесе наш интендант, који се сада затекао тамо због транспортовања дувана и ракије.

Важно је то да се одређеној секцији не дозволи ошљарење и непотребно задржавање у Фочи, већ да на вријеме крену на посао.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За Главни штаб за Санцак
Волођа

(М.П.)

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви ЦК СКЈ под рег. бр. 2554.

² Омашка. Треба да стоји: 3-У-1942 године.

БР. 18

**ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОГ ШТАБА НОП ОДРЕДА ЗА САНЦАК
ОД 3 МАЈА 1942 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ НОП
И ДВ ЈУГОСЛАВИЈЕ О БОРБИ ПРОТИВ ИТАЛИЈАНА
НА КОМУНИКАЦИЈИ ПЉЕВЉА — ГОРАЖДЕ И О РА-
СПОРЕДУ СВОЈИХ СНАГА¹**

ГЛАВНИ ШТАБ
НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА САНЦАКА
17 часова
3 мај 1942 г.

**ВРХОВНОМ ШТАБУ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ ПАРТИ-
ЗИАНСКЕ И ДОБРОВОЉАЧКЕ ВОЈСКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ**

1. Друг Терзић ће бити одмах упућен Главном штабу Н.О.П. одреда за Црну Гору и Боку, чим буде новог команданта Бјелопољског НОП одреда друга Жарка Видовића упознао са моменталном ситуацијом на сектору Бјелопољског одреда.² Друг Видовић је упућен да прими дужност. Друг Терзић је за нас просто незамјенљив, јер је већ дуго радио на бјелопољском сектору, показао се добро, а тај нам је сектор веома осјетљив...

2. Бјелопољски НОП одред поред редовне везе са снагама на сињајевинском сектору упутио је III ударни батаљон на колашински сектор по тражењу друга Ђида, чиме је тај сектор знатно ослабљен.

3. Прије неколико дана Италијани су из Пљеваља истјерали око 40 партизанских породица, од којих смо добили податке да је у Пљевљима прикупљена цијела алпска дивизија „Пустерија“ (све касарне, гимназија, школе, бункери Стражица и др. посједнути су, а има их и под шаторима). За њихове намјере не знамо, али се претпоставља да ће да нас нападну, а према неким вијестима Нијемци их траже на совјетски фронт, а мјесто њих ће доћи неке слабије посаде са четницима. Канцеларија Гестапоа и даље ради у Пљевљима.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви ЦК СКЈ под рег. бр. 2555.

² Види том II, кн>. 3, док. бр. 184.

4. Према вашем тражењу наше раније извјештаје³ о италијанском продору до Горажда допуњавамо у слиједећем:

Послије неколико испада из Пљеваља са снагама од око 2000 људи, при чему су нам — хтјели, не хтјели — истрошили добар дио иначе оскудне муниције и извидјели наше положаје (насилно извиђање), Италијани су нас напали 22.IV 1942 г. на фронту од Чемерна до Ћеотине снагом до 4000 људи у неколико колона. Ми смо се према раније предвиђеном плану повлачили уз врло мале отпоре. Ноћу 22—23 добили су још појачања, тако да су 23.IV располагали снагом до 6000 људи. Сјутрадан 23—24 су нас понова напали у 6 часова. Ми смо им дали отпор на Пољани, Потковачу, засједама дуж пута Ковач — Метаљка и у планини Ковачу испред Поникава. Губитака смо им по свој прилици нанијели, а ми их нијесмо имали. У току овога дана Италијани су постепено сужавали фронт, на тај начин што су се све колоне упутиле ка Чајничу, гдје су стигле послије подне у 16 часова.

Послије тога смо изгубили блиски контакт са непријатељем, што је погрешно, те и поред наших наређења батаљонима да тачно и непрестано извиђају непријатеља, ми нијесмо довољно прецизно извјештавани о непријатељу, који је послије овога углавном стационарирао на освојеним положајима, нешто снага је вратио натраг у Пљевља; колико — то тачно нијесмо могли утврдити.

5. Послије акције смо продискутовали о раду штабова и јединица при повлачењу. Нашли смо да је могло бити више активности и могли смо непријатељу нанијети више губитака, али при датом односу снага до плијена нијесмо могли доћи.

6. Још прије акције смо ријешили да у сваком случају останемо на нашој територији, провлачећи се кроз планину између непријатељских колона и бочним заобилажењем. О нашем распореду и плану да останемо на свом терену упознали смо другове из Штаба II бригаде,⁴ којом смо им приликом показали на који начин нашим распоредом вршимо њихово бочно обезбјеђење, а I златарски батаљон смо им ставили под команду због лакоће веза и заштите њиховог бока на правцу Чајниче — Фоча.

7. Послије италијанског продора а у духу нашег наређења наше јединице смо распоредили овако:

³ Види дск. бр. 13.

⁴ Друга пролетерска бригада

а) I златарски и даље на десном крилу II бригаде.
б) II златарски да се пребаци преко комуникације и да *чисти* усгаше у Поблаћу и прави засједе на комуникацији Бољанићи — Чајниче.

в) II пљеваљски батаљон да прави засједе дуж комуникације Пљевља — Чајниче, и са једне и са друге стране Бољанића, да чисти четнике и омета њихову мобилизацију.

г) III пљеваљски (мељачки) батаљон — да затвара правац Пљевља — Мељак и служи као резерва за правац према Буковици.

д) I и IV пљеваљски батаљон на правцу Пљевља — Вруља и Пљевља — Косаница.

ђ) Бјелопољски одред и Милешевски батаљон на ранијем положају са раније додијељеним задацима.

8. Ми смо детаљно дискутовали о приједлогу Штаба Пљеваљског одреда, да се нападну Италијани (један батаљон са нешто бацача, нешто артиљерије и нешто четника) у Бољанићима и одлучили смо да се не напада, због тога што је аустријска касарна на Бољанићима од камена и непробојна за пушчано зрно и због тога што Италијани и при краћим задржавањима организују планску одбрану са каменим заклонима и рововима и сматрали смо да би нас напад много коштао и да би био без успеха, обзиром на наше наоружање и муницију. Ми по том питању ни сада не мијењамо своје мишљење, а ако је нарочито потребно ми ћемо их напасти без обзира на све.

9. Обзиром на то да су Италијани послје продора до Горажда стали и обзиром на то да Главни штаб мора да руководи свим јединицама на нашој територији, сматрали смо наше даље задржавање на једном сектору једностраношћу, и да је довољно да на правцу Пљевља — Чајниче буде једно оперативно руководство са нашим делегатом. Тако смо и урадили. 28.IV смо се пребацили у Мељак, а друга Ђуричковића смо упутили на терен да на лицу мјеста на простору Бољанићи — Чајниче организује засједе и да конкретне задатке јединицама на том сектору према вашим директивама и нашем плану, с тим да се по извршењу овог задатка врати у састав Штаба. Додијељени задатак друг Ђуричковић је већ спровео у дјело и II пљеваљски батаљон је већ у два маха имао чарке са усташама у којима су усташе имали губитке, а наши нијесу.

10. На основу ваша два наређења: телефонског преко Жабљака 1 маја, којим тражите да Пљеваљски одред по-

потреби пређе у Шавнички срез и писменог од 2 маја⁵ којим тражите да на путу Пљевља — Чајниче спријечимо сва италијанска појачања ка Чајничу, да нападамо непријатеља и спријечавамо да нападом од позади и с бока набаци снаге II пролетерске бригаде ша Дрину, ми смо ријешили да наше јединице овако распоредимо:

I златарски остаје и даље на десном крилу II бригаде.

II златарски са ранијим задатком, с тим да се више ангажује на комуникацији.

I и II пљеваљски батаљон — дуж комуникације Пљевља — Чајниче са задацима које сте ви поставили. II је већ на комуникацији а I ћемо хитно упутити.

III пљеваљски на правцу Пљевља — Мељак са ранијим задатком.

IV пљеваљски на правцу Пљевља — Косаница.

Бјелопољски одред и Милешевски батаљон остају на ранијим положајима са већ постављеним задацима.

11. Приједлог о подизању линије Челебић — Мељак упутио сам вам по вођи телефонске секције Бошку Радану." Њему сам поставио конкретан задатак да у понедјељак 4 маја почне изградња линије, а од вас сам тражио помоћ у специјалистима и материјалу. 4 маја ће почети изградња линије од Мељака до Битина,⁷ а са Челебића су нам јавили да ће то исто они урадити од Челебића до Војтина.

12. Сједиште нашега Штаба биће Маоче, с тим што ћемо према потреби стално обилазити јединице и бити на терену. Телефонска линија Косаница Маоче већ је у изградњи.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Замјеник пол. комесара
Бошко Ђуричковић

(М.П.)

Командант
Волођа

⁵ Редакција не располаже овим наређењем.

⁶ Види док. бр. 15.

⁷ Вероватно Војтина.

БР. 18

ИЗВЕШТАЈ ПОЛИТИЧКОГ КОМЕСАРА БЈЕЛОПОЉСКОГ НОП ОДРЕДА ОД 3 МАЈА 1942 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОП ОДРЕДА ЗА САНЦАК О МОРАЛНО-ПОЛИТИЧКОМ СТАЊУ ОДРЕДА¹

ГЛАВНОМ ШТАБУ ЗА САНЦАК

Драги другови,

Добио сам и прву и другу опомену, али ја сам већ послао извјештај о стању у нашим батаљонима, односно у Одреду.² Стање код муслимана је сљедеће. Муслимани су већином благонаклони према нама, али на територији комбинованог батаљона, тојест сектор Коморани, био је прије неки дан такав случај да су наше патроле пуцале на неке муслиманске пљачкаше./

Код сектора V удар. бат. (Кање и Кукуље) стање је врло добро, тако да наши имају личне и пословне односе. Ми преко муслимана набављамо муницију и остале потребе. Муслимани преко Лима су резервисани, али по извјештају другова који су сад прешли они излазе у сусрет нашим друговима који пролазе преко њихове територије. Наша позадина је сваким даном убјеђенија у нашу побједу. Маса са нестрпљењем очекују извјештај о некој акцији и нашој побједи. Са Добрињцима смо ступили у контакт и надамо се да ће и они бити ако не у партизане а оно бар неутрални. Убијеђеност у побједу одражава се сваким даном, али врхунац је био прослава Првог маја.

Стање код четника је сљедеће: Њих има двије врсте: активних и резервних. Активни добијају плату 80 лира дневно и храну, пушке тегаре а сад ће и одијело добити. На нашем сектору има их само са територије нашег среза, али се налазе у ставу ишчекивања и страха. Преколимци (Затонци и Расовци) сваки дан бјеже а остали говоре да неће да нападају без помоћи из Србије. Нао(ружани су са великим аутоматским оружјем (5 бацача, више митраљеза и пушкомитраљеза са великом количином муниције), али Италијани то дају само за таоце. Италијани су 29-1У-1942 излазили поред Кукуља до [Г.] Села и опљачкали врх Села, стријељајући двије жене, а ранивши једну и дијете.

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисторијског института под рег. бр. 21—1; к. 6.
- Види док. бр. 12.

Наш Пети ударни [батаљон] их је дочекао и на крају извршио јуриш натјеравши их да се повуку са осам мртвих и више рањених, међу њима и један официр. Наши су заробили 55 бомби за лаки бацач. Италијани су у Б. Пољу стријељали пет четника пошто су се слабо показали у борби. Италијана има и у Бродареву око 800 . . .³ али још не покушавају излазак.

Стање у нашим батаљонима је следеће: Ми имамо четири формирана ударна батаљона са око пет стотина бораца а данас ћемо да формирамо један омладински ударни батаљон. У нашим батаљонима стање није као што би требало, али смо ми ипак са овим задовољни кад узмемо у обзир сталне акције и борбе. У Првом батаљону, који броји око 85 бораца састављених из свих општина, али већином из Павинопољске, стање се сваким даном поправља. Осмог априла извршен је састанак батаљона и људство распоређено по четама и по потреби. . . Другови су у батаљону прорадили „Проглас Ц.К. К.П.Ј. поробљеним народима Југославије“, „6 април“, „Шта значи бити члан Ком. партије и његове дужности“, „Лењин и Стаљин“, „Морал и породица у Сов. Савезу“, „Хитлеров нов ред у Европи“. Поред ових реферата читане су радио вијести а све са дискусијом и објашњењем. Одржаване су четне конференције на којима су присуствовали друг командант и пол. комесар бат. Командант је одржао војнички час (о држању у борби и чувању муниције, повлачењу и пребацивању, о вези итд.). Пол. комесар је исто одржао пол. час о дружељубљу партизана у борби и ван борбе, као и о држању у борби, о дисциплини, о значају реорганизације војске, односно батаљона.

Први батаљон смо обилазили сви другови из Штаба одреда редом, а друг Терзић је говорио о нашој партизанској војсци, њеној тактици, дисциплини, значају и циљу ударних батаљона. Друг Моша⁴ и ја смо говорили о пол. ситуацији, и о пролетерским бригадама и о нашим херојима.

Наш одредски лекар другарица Ђурић обишла је све батаљоне, прегледала болесне и свима говорила о чувању здравља и о хигијенским условима живота.

Ја и друг Моша смо поново обишли Први батаљон гдје им је друг Моша дао сугестије и директиве о будућем раду. Пол. комесар је стално контролисао пол. рад у батаљону

³ Тачкицама су означене изостављене речи које су нечитке.

⁴ Момир Бошковић-Моша

уз помоћ осталих одговорних другова. Рад иде нормално и задовољавајуће. Партизани из Првог батаљона су у политичком погледу много напредовали, а у борбеном су показали да заслужују признање. Акцију у Миочу ударници из Првог и Прва чета Другог батаљона извели су брзо, вјешто и херојски, тако да смо их и писмено и усмено похвалили. За вријеме те акције на другом сектору (Градина) четници су извршили препад. Шаховићи су били угрожени. Наши ударници су током дана и ноћи домарширали и ноћним препадом, по најгорем времену, извршили чишћење Градине. Послије тога ми смо извршили препад на четнике са свих страна и они су морали да напусте Окладе и Бузењску косу, тако да ти положаји стоје као међупростор. Партизани из овог батаљона видно напредују и у политичком и војничком погледу и ми смо са њима потпуно задовољни. Командно особље је овако: пол. комесар одан, педантан, куражан, агилан, има пуно самоиницијативе и организаторске способности. Командант је погинуо смрћу хероја и много смо његовом смрћу изгубили. Зам. команданта је доста конфузан, храбар доста, али само уз доброг команданта може бити добар јер нема командне способности. Пол. комесар нема замјеника и за сада не можемо попунити ту празнину. Оба командира су млади и храбри људи. Ком. из Прве чете је плаховит, али се поправља. Пол. комесари и замјеници су агилни и вољени од другова партизана. Пол. комесар из Друге чете је мало аљкав као да је преморен и физички исцрпен, — гледаћемо да се поправи јер има услова. Рад ће у батаљону бити све бољи са реорганизацијом која је изведена.

У Другом батаљону је стање врло слабо у политичком и војничком смислу. Недисциплина и самовоља су честа појава. Прва чета мало одваја, јер је била једно вријеме у саставу Првог батаљона и показала се као најбоља јуришна ударна јединица. Код њих се политички слабије радило због чешћег помјерања и сталних акција. Читали су „Пролетера“ и „Борбу“, као и радио вијести. Друга чета је најнедисциплинованија чета у Одреду, због тога што је у њој Бојиштански вод — а то су људи са којима се слабо радило, а и није се могло јер тамо нијесмо имали довољно људи. Ми смо се озбиљно позабавили са стањем у овом батаљону. Тамо смо послали неколико нових људи који ће оздравити стање у том батаљону. Друг Моша, ја и остали чланови Штаба одреда смо обилазили овај батаљон гдје смо одржали неколико конференција. Сада смо им и поро-

дице пребацили из окупиране територије на нашу што је допринијело побољшању у овом батаљону.

Први мај смо провели у Другом батаљону ја и друг Моша. Говорили смо о Првом мају, политичкој ситуацији и о Комунистичкој партији, прво у једној чети, па онда у другој чети и пред народом. То је било право народно весеље. Говорили су пол. комесар бат. о Првом мају, ја о спољној и унутрашњој ситуацији, а друг Моша о Комунистичкој партији, о општим особинама комуниста. Народ је са разумијевањем примао и одобравао наше говоре. После тога народ и војска су приредили заједнички ручак. Ово је била заједничка слава *војске и народа*. Руководећи другови су већином млади људи, довољно неизграђени, али са пуно елана, воље и пожртвовања. На крају надамо се да ће се у овом бат. убрзо стање поправити и да ће овај бат. бити раван осталим бат. у Одреду.

Трећи батаљон је формиран од нових људи већином из позадинског Мојковачког бат. и Жарске чете. Као борци су одлични, али политички слабо стоје, има их и неписмених. Другови који тамо раде поклањају пуно пажње и са много воље раде са новајлијама. Одржане су неколике конференције на којима су присуствовали и делегати Штаба одреда. Другови Ж. Жижих,⁵ Моша и ја обишли смо овај бат. гдје је друг Моша дао директиве и сугестије за будући рад. Овај бат. учествовао је у акцијама и показао се као одличан. Руководећи су другови наши најбољи војни и политички радници и то је гаранција за брзи напредак овог батаљона.

Пети ударни батаљон је састављен од бившег Полимског и Гранчарске чете. То су људи који су већ опробани у борби, код њих постоји хомогеност и већ су у неколико борби изашли као побједници. Политички су у повоју. Рад је почео прије неколико мјесеци, има коријена и код бораца И у позадини. Командно особље је младо, али борбено и са пуно иницијативе. Ми смо обилазили и тај терен, али се још није рад усредредио због ове нове реорганизације и садањих акција са четницима и Италијанима.

Још немам података о том бат., али ћу га одмах обићи и увјерити се лично о стању код њих.

Са Шаховићким батаљоном смо урадили сљедеће. Око 20 бораца се јавило за ударни, а остале ћемо најбоље задржати као позадинску Шаховићку чету. Од омлади-

⁵ Живко Жижих

наца *из позадине* формираћемо ускоро (4) ударни омладински батаљон. О томе ћу извијестити.

Осим ударних имамо два позадинска погранична бат. и избјегличку Бродаревску чету. Политички се код ових батаљона слабо радило, јер ми имамо мало људи који би могли тамо радити, јер је велика територија на којој радило, од Коморана до Бјеласице. На територији нашег одреда се стање сваким даном поправља и ми се налазимо у повољној војно-политичкој ситуацији.

Муниције имамо мало, али се трудимо да је набавимо и већ смо све мјере и сва средства ангажовали. Са исхраном смо стајали добро, војска је добијала по **400** гр. хлеба, а 500 гр. меса, али сада смо остали без резерве, а помоћ од Врх. штаба још није дошла. Први мај смо како на фронту тако и у позадини прославили као највећи народни празник. У Чокрлији је било више од *600* људи гдје су другови *одржали* неколико говора, а друг Терзић о војсци и помоћи нашој војци. Код свих јединица на положају био је неко из Штаба одреда гдје је са њима провео Први мај. Ми са сигурношћу очекујемо прољеће спремни за борбу.

Шаховићи
3 маја 1942

Пол. комесар Одрода
А. Р. Вуксановић

БР. 18

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГОГ ЗЛАТАРСКОГ НОП БАТА-
ЛОНА ОД 4 МАЈА 1942 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОП
ОДРЕДА ЗА САНЦАК О АКЦИЈАМА У ПРИБОЈСКОМ
СРЕЗУ¹**

ШТАБ
II ЗЛАТАРСКОГ НОП
БАТАЉОНА
4 маја 1942 год.

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОПО САНЦАКА

Положај

По добијеном наређењу од 26-IV-42 г.,² истога дана кренули смо са *батаљоном* да се пребацимо у Прибојски срез. Пребацивање смо извршили ноћу преко Пољане између 26 и 27 априла. Осванули смо на Бабином Брду више Декара. Одатле смо се одмах пребацили у Прибојски срез у село Кукоровићи. Тек што смо мало предахнули напала нас је једна чета усташа са Метаљке. И поред превеликог замора усљед путовања цијеле ноћи успјели смо, и то врло брзо, да разбијемо усташе без иједне жртве, нити рањеног. Непријатељ је имао чугири рањена и два заробљена... Заплијењена је једна пушка „манлихерка“ са 45 метака и 2 талијанске бомбе.

У Кукоровићима смо сазнали да се неки расформирани добровољачки батаљони налазе по шумама око Заборка. Одлучили смо да се одатле пребацимо до Заборка. 28 априла узору пребацили смо се из Кукоровића у Велики Банићи, гдје смо преданили. Ту смо сакупили нешто људи који су се били растурили по шумама бојећи се усташа и са њима одржали конференцију. Истога дана увече прешли смо на Заборак. Одмах смо ухватили везу са командантом III добровољачког батаљона Дринског одреда. Додавили смо га лично на Заборак. Он нам је изјавио да су његови људи много деморалисани — плаше се много усташа. Рекао нам је да се је са Рогатичког положаја пребацило око 100 добровољаца, који су такође много деморалисани због тог њиховог повлачења на ову страну Дрине.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви ЦК СКЈ лод рег. бр. 2556.

- Редакција не располаже овим наређењем.

Рече нам да су се нудили Италијанима да их приме у њихове четнике и да су их Италијани одбили. На све ово цмо му одговорили: да одмах сакупи све људе који се по групама налазе по планини Вучевици; што прије да ухвати везу са командантом Крезовићем³ или Пролетерском бригадом⁴ који су се налазили с друге стране пута Чајниче •— Горажде и да са цијелим батаљоном крстари по свим селима која се налазе између пута Чајниче — Горажде, Дрине и Лима све до Рудога; да прави засједе на путу Металка — Чајниче — Горажде; да по селима одржавају конференције и приредбе.

29 априла провели смо цмо дан на Заборку. Тамо смо прикупили нешто жита које су сељаци били покупили из нашег магацина када су наши пошли са Заборка. Нешто смо за себе узели, а нешто подијелили најсиромашнијим сељацима.

30 априла ујутру кренули смо из Заборка у село Страмац — Срез прибојски, према Рудом. Тамо смо преноћили и одржали једну конференцију.

1 маја кренули смо у село Подјаворје и [Г. и Д.] Стројловићи. Тамо смо одржали конференције. Истога дана увече прешли смо у село Коштицу гдје смо такође одржали конференцију.

2 маја прешли смо из Коштице преко Ритошића, Жиња до у село Глог, гдје смо остали са двије чете да одржимо конференцију, а једну смо послали у Крњачу да нам обезбиједи прелаз преко пута Пљевља — Рудо.

3 маја прешли смо рано иЗјутра са друге двије чете у Крњачу. Ту смо остали цмо дан. Одржали смо конференцију, која је доста добро успјела. Били смо обавијештени да се спремају бучевски четници да нас заједно нападну са пљеваљским. Преко ноћ смо се пребацили у село Врбово.

4 маја били смо нападнути у Врбову од бацдита. Успјели смо да их разбијемо. Бандити су имали четири мртва и 5—6 рањених (жена Светозара Комарице каже да је рањен Светозар, он им је командир чете у Бучју). Неке ствари конфисковали смо му и кућу запалили. Ми смо имали једног мртвог и једног рањеног. Погинуо је Рајић Р. Радомир, а рањен је Тето Видојевић. Напало нас је око

³ Гојко Крезовић, командант четничког батаљона око Устиколине, касније пришао Народноослободилачком покрету и био командант Фочанског НОП одреда. Погинуо почетком 1944 год. у Источној Босни.

⁴ Односи се на Другу пролетерску бригаду.

200 бандита. Један кога смо ухватили рече нам да је у борби учествовао Мијо са његовим бандитима. Имали су хпест официра.

Расположење сељака према нама је добро, нарочито у оним селима према Босни. Бучје и околина је најгоре. Једног дана су се Бучјани тукли са неким муслиманима који су били пошли из Прибоја за Бучје. То ме је навело да напишем сељацима села Бучја једно писмо, којим сам их позивао да се састанемо и договоримо⁵ за заједничку борбу против усташа. У писму сам им казао у случају да нас неко нападне из Бучја да ћемо их најурити и бити немилосрдни.

Нисмо успјели никога да ангажујемо за куповину муниције. Сељаци су у почетку бјежали од нас мислећи да смо усташе. Морали смо слати људе у сљедећа села гдје треба да дођемо, сељаке да обавијесте о нашем доласку и да не бјеже. Ово обавјештавање није нимало згодно. ради тајности покрета.

Јуче смо ухватили везу са бабинском позадином. Пријепољци⁵ се налазе у Каменој Гори. Ми ћемо се морати помјерати према њима.

У јучерашњој борби са бандитима добили смо четири пушке, један пиштољ, 3 бомбе, 79 ком. пушчаних метака, 227.150 динара и још неких ситница.

Сељаци из Кукоровића и Коштице рекли су нам да Мијо увијек говори да неће пуцати на партизане. Једна патрола рекла је једном сељаку из Коштице да оде до Мија и позове га да се разговарамо. Сељак је пошао и успут је срео једну њихову патролу. Један од патролција написао нам је једно писмо,⁶ које вам шаљемо. Закључили смо да је писмо писао неки Недићев шпијун, официр.

Шаљемо вам два курира. Чуди нас шта је са она два што су остала код вас. Поред два курира остало је још 5 другова на раду при Главном штабу и 11 болесника. Видите шта је са тим болесницима, па ако су оздравили упутите их у батаљон, као и оне који вам нису више потребни за рад.

Један друг нам се налази у II пљеваљском батаљону.

На лицу имамо 117 другова и другарица.

I златарски батаљон није се пребацио још. Гдје се налази?

⁵ Реч је о Милешевском батаљону.

⁶ Редакција не располаже овим писмом.

1) Са обућом врло слабо стојимо, ако имате гледајте те нам пошаљите.

политком
Родољуб⁷

командант
Слободан⁸

(М.П.)

БР. 19

ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОГ ШТАБА НОП ОДРЕДА ЗА САНЦАК ОД 5 МАЈА 1942 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ НОП И ДВ ЈУГОСЛАВИЈЕ О БОРБАМА СА ЧЕТНИЦИМА КОД МОЈКОВЦА И О СИТУАЦИЈИ У САНЦАКУ¹

ГЛАВНИ ШТАБ
¹ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА САНЦАКА
8 часова
5 маја 1942 г.

ВРХОВНОМ ШТАБУ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ ПАРТИЗАНСКЕ И ДОБОВОЉАЧКЕ ВОЈСКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

-Ј
ј
|
1

Драги другови, у

Већ је пети дан откако вам се нисмо јавили. Разлог је био што нам се нису враћали наши курири, које смо били послали па нисмо могли знати где се налазите. Од нашег последњег писма које смо вам упутили па до данас код нас нема неких битних промена, али има извесних нових момената. За нас је још увек у центру пажње Бјелопољски сектор на коме се ситуација постепено разбистрава. Последњи напад Васојевића на томе сектору био је врло јак и концентрација њихове главнине била је са ове стране Таре. Последњи дан борбе и њихових напада био је нај-

¹ Родољуб Стевовић, погинуо априла 1943 год. као теренски радник у Срезу златарском.

⁶ Слободан Никачевић, погинуо 23 јула 1943 год. као позадински радник у Срезу златарском.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви ЦК СКЈ под рег. бр. 2869.

жешћи, а Павле Ђуришић² лично је командовао и учествовао у борби. Наше јединице потисле су четничке банде, које су се у нeredу повукле, а ми смо запосели положаје које и сада држимо: Мојковац — Улошевина — Палска Коса — Модри До. Иако су се бандити повлачили скоро без отпора, ипак није уследио план њиховог прогоњења и уништавања, како смо ми то били предвидели, јер су нам другови Црногорци поручили да станемо са гоњењем, и ми смо то учинили премда нас нису обавестили зашто. Данашњи извештај који смо добили говори да су бандити у овим борбама са обе стране Таре имали 170 мртвих, не знамо колико рањених, али је било много више него мртвих, а било је и заробљених на оној страни Таре, исто не знамо колико. Наш сектор је имао 9 мртвих и 15 рањених. Када су се бандити повлачили преко Бјеласице наишли су на наш Берански батаљон који је послат дубоко у њихову позадину, он их је дочекао, па је то још више унело панику у њихове редове, тако да је код њих настала деморализација и распадање извесних јединица.

Дешавало се да су имали по 16 мртвих из једног села, а то [уноси] страшну панику у њихову позадину. Обавештавају нас...⁸ мобилизацију и успели да окупе близу стотину сељака. Наше патроле су у сталном извиђању те тако не губимо никако везу са њима. Пачариз је такође са ове стране Лима, а Талијани су га поставили за команданта свих муслиманских банди које се могу мобилисати у борби против нас. Његово људство је врло слабо и броји 60—70 бандита. Све ове четничке банде које су сада придошле нису богзна како наоружане, а што се тиче њиховог морала и борбености они такође су слаби. Овака бројна појава четника изазвала је комешање у редовима муслимана, то се осећа и у Бјелопољском и у Милешевском срезу. Муслимани су се уплашили и покушали су извесни контакт са нама. Ми ћемо искористити, уколико се то буде могло, да их вежемо за себе. Муслимани су такође огорчени и на Пачариза зато што је он са четницима. Пошто смо били приморани да повучемо све наше јединице са територије Прибојског среза, то сада на томе сектору врше мобилизацију и четници и усташе. Наши другови на Каменој Гори примали су позиве од народа из Прибојског среза (Голеша) да дођемо тамо и да их заштитимо. Ми смо издали наређење нашим батаљонима I Златарском и II Пљеваљском

² Четнички војвода у Црној Гори. Погинуо 1945 године.

³ На овом месту недостаје један део документа.

да се пробију преко Побраћа испод Чемерна и дођу на Камену Гору. Њихов пролаз ипак би значио да су наше снаге ту, а касније смо мислили по свршетку ове четничке кампање да упутимо на тај сектор 2—3 батаљона.

После ових великих борби морално стање и борбеност наших јединица су на висини. У овим борбама јуначки се је држао цео Бјелопољски одред, а такође и Милешевски батаљон, који је учествовао у овој борби. Сада формирамо 12 (омладински) батаљон. Ова наша победа имала је одјек и код народа. Зато је до формирања овог новог батаљона дошло лако и без тешкоћа. Сви се омладинци јавили добровољно.

Обавештени смо да другови Црногорци припремају напад на Колашин. Ова акција ће се извести ноћу између 15 и 16 маја. У тој борби биће ангажована и наша 2 батаљона, I Пљеваљски и Милешевски батаљон. Према процени другова Црногораца ова ће се акција лако извесити, а они рачунају да ће већ 16 маја бити у Колашину. Ми са евоје стране вршићемо припреме [за напад на] банде по дужини читавога фронта да би им што . . .⁴

Према нашој процени, ситуација код нас није лоша. Мишљења смо да ће се она ускоро мсљћи и још боље стабилизovati. Према томе, уколико наш Врховни штаб налази то за подесно, могао би прећи на нашу територију и наставити се у селу Бобову, које би се лако могло телефонски везати са Црном Гором и са деловима Санцака, које ми држимо. Осим тога ово је један политички здрав сектор, који ми мислимо у сваком случају одржати, јер је тако географски постављен и лако брањив.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За Главни штаб НОПО Санцака
Командант
Волођа

(М.П.)

⁴ Изостављене су речи које су нечитке.

БР. 18

**ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОГ ШТАБА НОП ОДРЕДА ЗА САНЦАК
ОД 6 МАЈА 1942 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ НОП
И ДВ ЈУГОСЛАВИЈЕ О БОРБАМА СА ИТАЛИЈАНИМА
КОД ГОРЊИХ СЕЛА И СА ЧЕТНИЦИМА КОД МИОЧА¹**

ГЛАВНИ ШТАБ
НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА САНЦАКА
17,30 h
6 мај 1942 г.

**ВРХОВНОМ ШТАБУ Н.О. ПАРТИЗАНСКЕ И ДОБРОВО-
ЉАЧКЕ ВОЈСКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ**

1. — 28 априла једна италијанска колона из Бијелог Поља у јачини два батаљона са четницима покушала је напад преко Кукуља у [Г.] Села ради пљачке. Опљачкали су неколико кућа, убили двије жене и тукли наше положаје са топовима и бацачима. Јединице V ударног бјелопољског батаљона НОПО привукле су се непријатељу иза леђа и сложним нападом потисле Талијане. Талијани су имали 7 мртвих, међу којима и један официр. Плотун из пушака на мазгу натоварену бомбама за бацач изазвао је страшну експлозију. Партизани су заплијенили 53 бомбе од бацача и нешто муниције. Губитака није било.

2. — На дан 4 маја четници су кренули јачим снагама од Подбишћа ка Бистрици, прешавши претходно Тару код Бјелојевића, и истовремено су кренули преко Бјеласице и Раките за Мојковац, у који су под борбом ушли око 3 сата послерије подне. Продором лијевом обалом Таре до Бистрице четници су нам пресјекли везу са снагама Сињајевинског сектора, али преко Косанице смо добили вијест од Дурмиторског одреда да су четници у Бистрици опкољени и да се тамо воде борбе и да је заробљено неколико четника. Снаге Бјелопољског одреда прешле су у противнапад и повратиле Бојину њиву² и Улошевину, али су истовремено — бојећи се четничког продора лијевом обалом Таре — тражили појачање од два батаљона. У току јучерашњег дана четници су напали наше положаје на Јабучној коси и од

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви ЦК СКЈ под рег. бр. 2866.

² Није нађено на карти 1 : 100.000, вероватно је неки локални назив.

Миоча ка Ујнићу. Из свега се види да се ради о четничком нападу ширих размјера и да би ријешили ситуацију на Бјелопољском сектору упутили смо као појачање Милешевски батаљон, IV пљеваљски батаљон смо прикупили као резерву у правцу Крупица и Вашкова и истовремено смо делегирали друга Ђуричковића, члана овог штаба за овај сектор са задатком да се поврате ранвди положаји, а по могућству да се крене и даље напријед у четничку позадину. На терену се налазе другови Терзић и Видовић, које је ова акција затекла при примопредаји дужности команданта Бјелопољског одреда. Детаљнијих података на овом сектору о току борбе и њеном исходу за сада немамо. По добијању података извјестићемо вас.

3. — Због слања IV и Милешевског батаљона за Бјелопољски срез задржали смо Први пљеваљски батаљон, који је био на путу за Ковач и вратили га као резерву за правац према Косаници.

4. — Наше снаге на комуникацији Пљевља — Чајниче недовољне су, те нам је неопходно потребан Први златарски батаљон, који за сада сарађује са снагама Друге пролетерске бригаде, да би га упутили као појачање снагама на комуникацији Пљевља — Чајниче.⁴

5. — Политичка ситуација код нас није нарочито измијењена изузев Бољанићке општине, која је сада под италијанско-четничком контролом и у њој четници врше мобилизацију. Девет партизана, који су родом из Бољанићке општине, дезертирало је у току посљедњих неколико дана.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
Моша

(М.П.)

Командант
Волођа

П. С. Прилог: извјештај друга Терзића, који поред извјесних неслагања, са ранијим извјештајем не даје нарочито нове податке.³

Волођа

³ Види том III, књ. 4, док. бр. 98.

БР. 18

**ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОГ ШТАБА НОП ОДРЕДА ЗА САНЦАК
ОД 8 МАЈА 1942 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ НОП
И ДВ ЈУГОСЛАВИЈЕ О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИЈИ
У БЈЕЛОПОЉСКОМ И МИЛЕШЕВСКОМ СРЕЗУ¹**

ГЛАВНИ ШТАБ
НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА САНЦАКА
12 часова
8 мај 1942 г.

**ВРХОВНОМ ШТАВУ ПАРТИЗАНСКЕ И ДОБРОВОЉАЧКЕ
ВОЈСКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ**

1. — Ситуација на бјелопољском сектору је без промјена. Предвиђен је напад за ноћ 8/9 маја. Штаб одреда је у том смислу повезан са другом Пеком² на Сињајевини ради координације акције. Као појачање су упућени Милешевски батаљон правцем Камена Гора — Граб и IV Пљеваљски батаљон са којим је упућен друг Миле Перуничих, члан овога штаба, правцем Крупице — Барице — Прошћење.

2. — Ситуација у Милешевском срезу углавном је добра. И поред свих наетојања окупатора и врхова муслиманске и ерпске реакције да сложено иступе противу нас, то им не полази за руком, већ стално долази до сукоба између српске и муслиманске реакције. Тако је прије неколико дана, приликом једне четничке завјетине у селу Расну, Пачариз са својом бандом напао на поворку, растјерао народ и поцијепео српску заставу. Коморани су углавном пасивни, опљачкају понешто уз њима својствена насиља у српским селима гдје дознају да се моментално не налазе наше јединице, а наше јединице не нападају. У Коморане су скоро приспјели из Албаније 7 до 8 муслимана са чувеним разбојником хоџом Виличићем, који су негда избјегли од терора Косте Пећанца. Услови за нашу мобилизацију су повољни. Милешевски батаљон има 192 борца.

Оригинал, писан на машини, налази се у архиви ЦК СКЈ под рег. бр. 2867.

² Пеко Дапчевић

3. — По упућивању Милешевског батаљона у Бјело-*пољски* срез, на терен Бабине — Камена Гора упутили смо II Златарски батаљон, који је још са Ковача пребачен у Поблаће и који је на том простору имао неколико акција и конференција. У прилогу вам шаљемо њихов извјештај³ ради прегледа ситуације на томе сектору, као и писмо неког недићевског официра⁴ (или прије Дражиног), које је он писао Штабу батаљона.

4. — На сектору Пљеваљског одреда нема нарочитих измјена. Потврђује се вијест, да су Италијани прије неки дан стријељали у Пљевљима преко 30 талаца.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
Моша

(М.П.)

Командант
Волођа

³ Извештај није сачуван.

* Редакција не располаже овим писмом.

БР. 22

ИЗВЕШТАЈ КОМАНДАНТА БЈЕЛОПОЉСКОГ НОП
ОДРЕДА ОД 8 МАЈА 1942 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОП
ОДРЕДА ЗА САНЦАК О БОРБАМА ПРОТИВ ЧЕТНИКА
КОД МОЈКОВЦА¹

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОПО ЗА САНЦАК

Ми смо вас раније већ обавијестили да ћемо 8 у 2.30 извршити напад на четничке положаје код Мојковца. План за овај напад био је сљедећи: формиране су 3 нападне колоне и то: десна, која је имала задатак да нападне и протјера непријатеља са положаја од крста до пута који иде преко Улошевине за Мојковац. Ову колону требало је да сачињава 3 бјелопољски батаљон и 14 црногорски. Послије ликвидације ових положаја, ова колона је требала својим лијевим крилом да нападне Суоврх.² Средња колона је имала задатак да протјера непријатеља са Бојине њиве³ и послије извршења тога задатка да у заједници са десном колоном нападне и ликвидира Суоврх, а послије тога да заједнички предузму гоњење и уништавање непријатеља у правцу Пржишта, с тим да на заузетим положајима остану извјесне снаге. Ову колону сачињавао је Милешевски батаљон и чета 3 батаљона коју је водио друг Богавац.⁴ Лијеву колону је сачињавао Први и Други бјелопољски батаљон а имали су за задатак да заузму Развршје, Медено Гувно, Пржишта и да на тај начин прекину непријатељу отступницу ка Бјеласици и Равној Ријечи. IV Пљеваљски није још био стигао, те га због тога нијесмо ни узимали у комбинацију. Овај наш напад требао је да буде у исто вријеме са нападом црногорских снага на лијевој обали Таре. Међутим, до заједничког и јединственог напада није дошло, због чега се ситуација 8 развијала рђаво по нас. Дошло је до забуне због тога што смо ми независно од Црногораца одредили напад 9 у 2 ујутру и о томе обавијестили њих. Да садејствују^{са} нама ако могу. Они су исто тако независно од нас одредили дан напада 8 ујутру у 2.30 и обавијестили нас . . . . Кад смо добили њихово писмо, ми смо се сложили са даном напада — 8 изјутра и обавијестили смо

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви ЦК СКЈ под рег. бр. 16603.

² и ³ Нису нађени ови називи на карти 1 : 100.000.

⁴ Панто Богавац

их о томе. Они су се сложили са нашим даном напада и писали нам.⁵ Али нити ми, нити они нијесу добили на вријеме, тако да смо ми напали јутрос, а они чекају за сјутра. Писмо у коме се Црногорци слажу са даном напада примила је на вријеме наша десна колона и поступила је по њему, док су двије друге пошле по предвиђеном плану. Десна колона заправо није ни дошла на вријеме — 14 црногорски батаљон „Бајо Секулић“ због тога што је Пеко мислио да ће напад услиједити 9 ујутро.

Наше двије колоне (лијева и десна) јуришем су заузеле одређене положаје и протјерале четнике. Ту се нарочито храбро и дисциплиновано држао Милешевски батаљон. Али с обзиром да се десна колона није на вријеме ангажовала у борби, непријатељ је сву силу свога удара бацио на нашу средњу колону. Видјећи такво стање, одмах смо наредили да десна колона ступи што прије у дејство да би олакшала другим двјема колонама. Међутим, и поред наређења, док год лично нијесам пошао тамо, није дошло до дејства са њихове стране.

Касније, када су ушли у борбу, било је већ касно, јер је непријатељ био присилио средњу колону на повлачење доста незгодним правцем. Онда се бацио свом снагом на ту колону и разбио је. У вријеме те борбе једна група бандита од Равне Ријеке успјела је да протјера нашу посаду са Палске косе и угрози бок наше двије колоне које су отступале. Дакле, неангажовање јединица у борбу по плану и наређењу довело је до прилично озбиљне ситуације код нас, тако да смо морали напустити наше полазне положаје и запосјести положај који сада држимо а то је Ком, Градац, Сига, Бурењ и Соколовица. Ово повлачење смо морали извршити због приличне колебљивости и слабости јединица. У овим борбама непријатељ је располагао са доста муниције и аутоматског оружја, затим бацачима и једним топом 65 мм., што је изазвало панику код наших. У овој борби, колико до сада знамо, наш Милешевски батаљон имао је два мртва и 5 рањених, а Пантова чета: мртав политички комесар,⁶ а Панто лакше рањен. Први и Други батаљон нијесу имали губ^ггака. Наша десна колона имала је тежак губитак јер је једна бомба од бацача ранила друга Рада Радовића, замјеника команданта Бјелопољског одреда и убила ЈБуба Бакоча, команданта 3 батаљона, а друга команданта 14 црногорског батаљона „Баја Секулића“ ранила. Као што

⁵ Види том III, књ. 3, док. бр. 64 и *књ.* 4, док. бр. 98.

⁶ Драгомир Дивац, ђак из с. Диваца код Пријепоља.

видите, тежак и несрећан губитак. Пренђански батаљон је стигао јутрос у 7 сати, ушао у борбу и показао се доста слабо. Ми смо укратко обавијестили о ситуацији друга Пека, тражили од њега безуслован напад јер ће то, надамо се, код нас одмах поправити ситуацију.

С обзиром на морал ових јединица и снагу непријатеља које су до данас износиле до 1.000 људи добро наоружаних, ми ујутру нећемо моћи прећи у противнапад, али се надамо да ће они нападом Црногораца морати пребацити нешто снага преко Таре а ми ћемо моменат повлачења искористити за напад. Губици непријатеља у овој борби нијесу нам познати, али свакако су велики, а једног су Милешевци заробили. Јутрошњим нападом наше двије колоне постигле су потпуно изненађење непријатеља, тако да смо им нашли пуне казане хране и хљеба. Као што видите, због глупих ствари упропастили смо одличну ситуацију, односно направили је озбиљном. Мислим да би било добро, ако вам је zgodно и могуће, да нам упутите један батаљон у правцу Прошћења. Нијесам вас могао раније обавијестити због тога што је ситуација и борба била у току.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Положај
8-У — 18.45 часова.

**Командант одреда
Терзић**

За Главни штаб
М. Перуничћ
Бошко Ђуричковић

БР. 26

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЉЕВАЉСКОГ НОП ОДРЕДА ОД
10 МАЈА 1942 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОП ОДРЕДА ЗА
САНЦАК О МОРАЛНО-ПОЛИТИЧКОМ СТАЊУ ОДРЕДА¹**

ШТАБ
ПЉЕВАЉСКОГ Н.О.П. ОДРЕДА
10 маја 1942 год.

**ПОЛИТИЧКОМ КОМЕСАРУ ГЛАВНОГ ШТАБА
САНЦАЧКИХ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА**

Стање и рад у Пљеваљском народноослободилачком партизанском одреду је сљедеће:

Општи политичко-пропагандни рад и ниво; настројење:

С обзиром да је Одред скоро формиран, а рад у њему је такорећи тек постављен, уз то састављен од скоро мобилисаних јединица у којима већи дио партизана није био под нашим утицајем, нити је имао довољно развијену политичку свијест, па чак ни онолико колико је најнужније за једног човјека да би пошао добровољно у редове народноослободилачких бораца, стање је доста добро, што не значи ниуком случају да се са њим можемо задовољити. Они батаљони, или јединице појединих батаљона, које су састављене од људства које је добровољно пошло у партизана, и иза којих стоји један дужи период политичког рада, из дана у дан нарастају у добре јединице, које ће се стално развијати *уколико* у њима буде правилно и систематски провођен политички и војнички рад, док је у батаљонима који су скоро мобилисани дошло до изражаја дезертерство, које је свакако посљедица слабе свијести људства које, их сачињава. Оно је дошло до изражаја највише у Другом батаљону, чије је људство било под утицајем босанских четника раније, и њихово дезертирање је било усмјерено у циљу одласка у четнике и потпомагања четничке акције оружјем у руци. Насупрот овоме Трећи и Четврти батаљон, који је такође састављен од новомобилисаног људства у већем броју него што је то случај у Другом батаљону, али од људства које је раније било под нашим утицајем и чије су искрене симпатије биле на нашој страни, претставља материјал по својој

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви ЦК СКЈ под рег. бр. 2871.

борбености добар, нарочито Трећи батаљон, од кога ће се добрим радом моћи створити врло добре јединице. Број дезертера је много мањи него у Другом батаљону, а њихово дезертерство је било као последица страха од окупатора и свело се на бјежање кући из својих јединица.

Политичко-пропагандни рад у Одреду као цјелини није задовољавајући, не због неспособности политичких руководилаца, колико због недовољног искуства, што се, разумије се, сваким даном све више губи, јер другови показују довољно смисла и иницијативе за рад. Такође и политички ниво Одрета као цјелине није задовољавајући, зато што је у појединим јединицама рад у зачетку и отскоро, тако да се није имало ни довољно времена да би се он могао подићи. Рад у јединицама се стално развија. Четне конференције и састанци су редовни. Политички часови се такође одржавају уколико дозвољавају акције и материјал, којета заиста има врло мало. Политички рад ван јединица, на терену, умногоме је слабији него рад у јединицама, те ће се у том погледу скренути пажња друговима. Оснивање агит-пропа при батаљонима, па и при четама нужно је, те ће се и у том погледу дати упутство, а он је већ у Првом батаљону и образован. Најбољи политички рад је у Првом батаљону. Он се не своди само на рад у војним јединицама, него и ван њих на оном терену на којем се батаљон налази. Овакав политички рад има и видног одраза у погледу борбености и оданости партизана Првог батаљона. Људство је борбено и свјесно зашто се бори. При даљем раду ово ће постати одлична јединица. Постоји могућност да се и остале јединице у овом погледу уздигну. Најтеже ће ићи у Другом батаљону, што ће се ипак моћи постићи послије чишћењаведеног У њему и измјена војних и политичких руководилаца.

Највећа сметња за правилан и систематски политички Р^аД је недостатак материјала, што ћемо настојати уклонити оснивањем наше технике, да би смо могли у довољној количини снабдјети све јединице потребним материјалом.

Јединство и морал у борби и ван ње:

Као год што у политичком погледу све јединице заједно не дају једну добру цјелину, тако исто и у војничком погледу. Наше јединице су младе и састављене од необученог људства, од људства које већином није служило војску и које није довољно прошло кроз борбу. У том погледу ипак најбоље стоји Први и Трећи батаљон, чије је људство ^вРло борбено, које ће послије војне обуке која ће се, ^мије се, стално проводити, постати одлично у војничком по-

гледу, док Други и Четврти батаљон у том погледу заостају, нарочито Други, код кога је јединство и морал у борби врло слаб. Тако се може рећи да он претставља прилично слабу јединицу, која ће се после чишћења и измјена командног особља и интензивног рада у политичком и војничком погледу моћи уздићи на достојну висину.

Јединство и морал у борби у читавом Одреду је на средњој висини, зато што је условљено политичком свјешћу и војничком спремом појединих јединица, од којих је већи дио млад и без борбеног искуства, иза којих не стоји један дужи период војничког и политичког рада.

Однос команде и партизана:

Однос командног особља и партизана је добар.

Питање исхране и могућност исте:

Исхрана наших јединица је за сада добра. Били смо принуђени да умањимо оброк хљеба пошто не располажемо довољним количинама жита, али је то ипак довољно пошто се даје доста меса. На супу се нема што стављати осим брашно.

До образовања Одрода, јединице су углавном биле упућене на прехрану од грађана и из својих средстава која су прибављана путем конфискације имовине народних непријатеља. Међутим, сада исхраном рукводи интендантура Штаба одреда, која располаже са врло малим количинама жита, и чији се рад тек правилно поставља. Резерве са којима располажемо су од конфискације четничке имовине које су у житу врло мале, те ћемо изгледа ускоро бити принуђени да приступимо реквизицији. Народноослободилачки одбори при исхрани немају никаквог учешћа, па смо чак ми из наших резерви давали жито за сјеме. Меса ћемо за дуже вријеме имати у довољној количини, уколико сачувамо резерве са којима располажемо. Стока која је за мужу, биће прикупљена на најсигурније мјесто у коме располажемо са нашим имањем, и биће образована фарма. У Другом и Четвртом батаљону понекад није на вријеме добиван оброк, али не због недостатка намирница, него због слабог сналажења батаљонског економа.

Питање снабдијевања, становања, одијевања и обуће:

Снабдијевање се врши из наших резерви које су, како сам напоменуо, врло оскудне у погледу жита. На народноослободилачки одбор се, у погледу прибављања намирница, не можемо ослонити, јер неће моћи предузети довољно ефикасне мјере. Станови јединица су по домовима грађана, под

прилично лошим околностима. Уопште не постоји могућност скупног становања ни за мање јединице.

Што се тиче одјеће партизани су прилично одјевени. Многи од њих, заправо готово сви, снабдијевају се од својих домова. Постарали смо се да се од сукна, које смо конфисковали, сашије нешто одијела које ће се подијелити по батаљонима, према потреби. Вуна са којом смо располагали ^{ГФедата} је омладинским одборима ради плетења чарапа. Када буде вријеме стрижењу оваца, стављено је у дужност интендантури да посао око тога организује у заједници са Н. О. О.-ма, као и предење и израду сукна.

Обуће има још увијек у довољној количини, само је врло рђавог квалитета, јер се коље само ситна стока и јунад, док су се волови морали чувати за пољопривредне радове а и да се угоје. Ипак људи нијесу боси.

Највећа оскудица се осјећа у вешу. Нешто веша смо подијелили на сваки батаљон, али то је врло мало.

Хигијенске прилике под којима живе партизани нијесу задовољавајуће. Настојаћемо свим силама, колико је год могуће, да се оне поправе.

Критички осврт на војне акције и појединаца из војног састава:

Неке замашније акције у посљедње вријеме нијесмо имали. Наше герилске групе су се показале врло ефикасне. Четници су од њих имали већ губитака. Оне не само да носе губитке непријатељу него врше и успјешно извиђање.

Политички комесар
Б. Милићевић²

(М.П.)

² Будимир Милићевић

БР. 26

**ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОГ ШТАБА НОП ОДРЕДА ЗА САНЦАК
ОД 18 МАЈА 1942 ГОД, ВРХОВНОМ ШТАБУ НОП
И ДВ ЈУГОСЛАВИЈЕ О БОРБИ ПРОТИВ ЧЕТНИКА КОД
БИЈЕЛОГ ПОЉА¹**

ГЛАВНИ ШТАБ
НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА САНЦАКА
18 часова
18 мај 1942 г.

**ВРХОВНОМ ШТАБУ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ
ПАРТИЗАНСКЕ И ДОБРОВОЉАЧКЕ ВОЈСКЕ
ЈУГОСЛАВИЈЕ**

Драги другови,

Од нашег последњег извештаја, кога смо вам послали, па до данас ситуација код нас је нешто измењена. У овом међувремену имали смо акције, од којих су неке још у току. Као што смо вам већ писали, четници су били распоређени од Сељашнице па све до близу Бијелог Поља. То су им били положаји са којих смо очекивали напад на нас. Наша очекивања су се остварила, ми смо били нападнути 16 о.м. Наш батаљон, који се налазио на Каменој Гори, нападнут је од стране четничких банди и то: једна колона нападала нас је од Јабуре, а друга преко Отиловића на Обарде. Наш батаљон уз незнатан отпор повукао се и запосео косе између Козице и Камене Горе. У томе је наступила и ноћ, а сутрадан појачали смо наше снаге и прешли у противнапад са још једним нашим батаљоном. Бандити су били добро наоружани, имали су бацаче и аутоматска оруђа са довољно муниције, а усто су се налазили на добрим положајима. Развила се жестока борба која је трајала више сати. Тада су наши извршили јуриш, забивши се дубоко у редове непријатеља. Бандите је ухватила паника и дали су се у дивље бекство. Овде се истакао II златарски батаљон, а нарочито III чета, чији је командир сам убио 5 бандита. Када је непријатељ оступио на положају су остала 24 леша. Осим тога заробљени су шест четника, 1 тешки бацач са 1 мином, 1 талијански тешки митраљез, 1 противавијонски митраљез, 1 талијански пушкомитраљез, 1670 југословенских метака, 800 талијанских

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви ЦК СКЈ под рег. бр. 2871.

метака од митраљеза. Заробљена је четничка комора, штабска архива и још пуно ситних ствари. Наши губици у овој акцији били су: један друг мртав и 3 рањена. У току ноћи између 16/17 наши обавештајци јавили су нам да ћемо *бити* нападнути од стране четника и Италијана, зором 17 ов. Напад је имао да уследи у два правца: преко Матаруга и на Цодпеће. Обавештење се показало као тачно. Већ зором јаче талијанске колоне и камиони кренули су у правцу Подпећа. Напред су ишли четници. Ми смо на том сектору имали врло мале снаге, неке позадинске чете са једном половином III пљеваљског батаљона. Овај сектор смо ослабили из разлога што смо главнину наших снага бацили према Бјелопољском сектору и што смо предвидели да ови четнички и италијански испади могу бити само демонстрације, ради везивања наших снага за тај сектор. Према Матаругама су послате омање четничке патроле. Наше снаге су их дочекале, а бандити су сипали ватру из топова и бацача, али се нису даље кретали. Показало се да су то заиста биле само демонстрације, јер су се Талијани одмах поподне повукли а наши су јурнули на четнике и прогнали их до близу Пљеваља. Убијена су 4 четника. У том међувремену четничке банде на Бјелопољском сектору напале су нас у три правца: први правац Јабучна преко Градине, други од Сутивана преко Ујнића на Гранчарево, а трећи преко Кичева. Услед надмоћности у људству и наоружању код непријатеља, наше снаге приморане су да се повуку и заузму положаје: Барнице — Пандурице — Жубер. Према нашој процени ово је најважнији сектор нашег фронта па смо на тај сектор упутили још 3 батаљона, 2 који су се налазили на Каменој Гори и 1 кога смо држали на Коврену. Задатак ових батаљона је да у сарадњи осталих снага ударе непријатеља у бок и са леђа. О ситуацији код Колашина сазнали смо само толико да је и наш Милешевски батаљон, кога смо тамо упутили, требао да учествује у борбама код Колашина и да се сада налази на Бјеласици.

Морал и борбеност наших батаљона је добар, али смо Јако оскудни у муницији. У II пљеваљском батаљону повели смо истрагу поводом дезертирања о којима смо вам писали, и открили смо четнички настројену групу која је врбовала^а Уде за четнике и чијом је разорном акцијом отишло из батаљона око 70 партизана. На челу те групе налазила су се 2 командира чета, један од њих жандарм, а други финанс. -Поред ших у групи је био још један жандарм и још неколико мангупа — бивших босанских четника који су се увукли да изнутра разбијају батаљон. Слабошћу наших другова^а ви бандити успели су да заузму овако важна места и на-

несу нам велику *штету*. У овој групи открили смо 8 бандита и све смо их ликвидирали. Сада овај батаљон броји 140 партизана и сматрамо да ће после овог чишћења бити добар батаљон.

У политичкој ситуацији нема неких нарочитих промена. Четници су хтели да прикажу да су оне банде које су прешле преко Лима нека Недићева војска. Под том паролом почели су и да мобилишу чим су прешли на ову страну, али после оног пораза на Каменој Гори наш углед је јако скочио. У Бјелопољском срезу код народа се осећа зебња и нестрпљење за исход борбе.

У обавештајној служби почели смо по мало да напредујемо али то све тек је у зачетку. Поред осталих мање важних и чисто локалних ствари обавештени смо да су Тапијани пре 6 дана били послали четнике да врше обезбеђење пута Пљевља — Чајниче, и да су се вратили 15 ов. натраг. Затим нам је речено да је четницима издато наређење да до 19. ов. имају очистити овај део *Санџака* од партизана, вероватно да ова офанзива треба да има тај циљ.

Од заробљених четника дознали смо да се мале четничке, принудно мобилисане снаге налазе са оне стране Лима. Са друговима Црногорцима имамо телефонску везу, али нам не дају никаква ближа обавештења о стању код Колашина.

Са II ударном бригадом имамо слабе везе јер нам се другови пролетери не јављају иако ми њима шаљемо вести о стању код нас. Један батаљон Крезовићевог одреда налази се код нас на Мељаку. Овај батаљон је од јуче код нас на храни, међутим, ми не знамо да ли он треба да потпадне под команду нашег штаба.

Баш сада нам стиже питање од нашег магационера из Ограђенице у коме нас пита да ли, према наређењу врховног интенданта, може извршити евакуацију целокупне залихе нашег жита и стоке на Рудине. Изненадило нас је ово непосредно наређење нашем магационеру, па смо упутили политкомесара Пљеваљског одреда да хитно пође и види о чему се ради.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

политкомесар
Моша

(М.П.)

командант
Волођа

БР. 25

**ПРЕДЛОГ ГЛАВНОГ ШТАБА НОП ОДРЕДА ЗА САНЦАК
ОД 19 МАЈА 1942 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ НОП И ДВ
ЈУГОСЛАВИЈЕ ЗА ОДЛИКОВАЊЕ ЖИВКА ЉУЈИЋА
ОРДЕНОМ НАРОДНОГ ХЕРОЈА¹**

ГЛАВНИ ШТАБ
НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА САНЦАКА
Бр. 12
19 маја 1942 г.

**ВРХОВНОМ ШТАБУ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ
ПАРТИЗАНСКЕ И ДОБРОВОЉАЧКЕ ВОЈСКЕ
ЈУГОСЛАВИЈЕ**

Драги другови,

У низу акција које смо водили и у којима су се истицали наши другови партизани, кроз цијело то вријеме, у свима тим акцијама, у којима је учествовао наш II златарски батаљон, сваком приликом, нарочито се истицао командир III чете друг Живко Љујић.² Не само да је његова чета дејствовала као цјелина, него је друг Живко примјер херојства и највећи прегалац свакога рада. Друг Живко је свугдје први иако је релативно млад (20 година). Поред тога хпто се показао као врло спретан руководилац у борби, ево како се држао у појединим акцијама. У борби са војводом чачанским Здравком Милекићем и његовим четничким бандама, коју смо водили у Рутошима, друг Живко је био водник и са својим водом истакао се у борби, којом приликом је заробио читаву штабску архиву четничког одреда и два сандука муниције, као и другог ратног материјала. У борби коју смо водили са четничким бандама у Заборку Живко је тада био командир чете, гдје је лијепо распоредио чету, разбио банде које су се дале у панично бјекство, али друг Живко лично са једном својом десетином дао се у потјеру Јурећи банде све док им нису отели пушкомитраљез.

У марту мјесецу, када су Италијани покушали испад^{из} Пљеваља према Чемерну, у овој акцији најбоље је деј-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви ЦК СКЈ по Д Рег. бр. 2557.

² Народни херој. Погинуо августа 1942 год. код Купреса као командир Треће чете Првог батаљона Треће санџачке бригаде.

ствовала Живкова чета, коју је Живко мајсторски пребацивао са положаја на положај и бочно тукао окупатора, истичући се својом личном храброшћу. У другом покушају, када је окупатор пошао већим снагама према Чемерну, ту се опет истакла Живкова чета, којом је приликом извршила јуриш на окупатора. Пред четом је лично јуришао друг Живко када су омладинци, партизани његове чете, гушајући се са италијанским војницима прогнали окупаторе бацајући се камењем на њих. Најбољи међу њима био је друг Живко. У посљедњој борби, коју смо водили 16 овог мјесеца на Каменој Гори, Живкова чета опет је извршила јуриш. Пред четом је *јуришао* Живко држећи у једној руци пиштољ, а у другој каму. Својим упадом у четничке редове изазвали су пометњу и направили гужву у којој је Живко убијајући пиштољем, и најзад бацивши бомбу лично убио 5 бандита, а његова чета убила[је] више бандита и отела један тешки митраљез.

То су само изразити примјери нашег младог хероја, иначе у свима акцијама он је увијек најбољи, па имајући то у виду, ми смо стекли увјерење да Живково херојство није моментално одушевљење, нити повремено јунаштво, већ да је он заиста херој, зато Живка предлагемо и молимо вас да га прогласите за народног хероја. Мислимо да он то заслужује и да ће сачувати то највеће војничко звање.

Ми имамо још двојицу другова партизана из Живкове чете који су још млађи од Живка, и који скоро не изостају иза њега, али њих још не предлагемо, зато што мислимо да они, можда ношени Живком, чине јунаштво.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За политичког комесара,
Воја

(М.П.)

Командант,
Волођа

БР. 26

**ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОГ ШТАБА НОП ОДРЕДА ЗА САНЦАК
ОД 25 МАЈА 1942 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ НОП
И ДВ ЈУГОСЛАВИЈЕ О ОФАНЗИВИ ИТАЛИЈАНА, ЧЕТ-
НИКА И НЕДИЋЕВАЦА НА СЛОБОДНУ ТЕРИТОРИЈУ
САНЦАКА¹**

ГЛАВНИ ШТАБ
НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА САНЦАКА

**ВРХОВНОМ ШТАБУ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ
ПАРТИЗАНСКЕ И ДОБРОВОЉАЧКЕ ВОЈСКЕ
ЈУГОСЛАВИЈЕ**

Драги другови,

Војничка ситуација код нас се нагло променила и ми се повлачимо преко Глибаћа правац Бобово — Ограђеница, а уколико будемо морали, повући ћемо се преко Таре ка Узлупу.

Наши положаји нападнути су концентрично са свих страна осим овог правца којим се повлачимо. Напали су нас Васојевићи од Мојковца, недићевци дуж лимске обале, а Талијани и пљеваљски четници, са правца Пљеваља. Талијани су јуче изашли до села Оџака, одакле су нас цео дан тукли артилеријом и бацачима. Наше јединице остале су у току целог дана на својим положајима. Талијани су на овим положајима заноћили, а јутрос су са јаким снагама кренули напред, где су се сукобили са нашим јединицама. Јутрос, зором, Талијани су кренули са јаким снагама, не знамо јачи^{чи}у> У правцу Мељака и већ су у току велике борбе које воде наше јединице. Непријатељ је у наступању палио куће, пљачкао и силовао.

После оне друге велике борбе коју су наше јединице водиле на Каменој Гори (на Кланцу), којом приликом су четници имали око 20 мртвих и више рањених; ми смо имали 11 мртвих и 5 рањених, четници нас нападају и даље од Мојковца, док оне банде са Камене Горе после борбе повукле су се у неред у Пријеполје и више нас за сада не нападају са те стране.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви ЦК СКЈ под рег. бр. 2871.

Ми се углавном највише повлачимо из бојазни да нам Талијани не пресеку отступницу преко Косанице, и на тај начин нађемо се окружени са свих страна.

Код јединица се осећа велики умор услед непрекидних борби које већ толико дана водимо непрестано, па је на тај начин отежана и исхрана. Морал код јединица такође је опао под утиском разногласија из Црне Горе. Појава дезертирања све је чешћа, али и поред свега наше јединице достижу око 1000 бораца, које ћемо настојати на сваки начин да одржимо и сачувамо. Вероватно ћемо добити предаха у Бобову и Ограђеници да се средимо и организујемо, о чему ћемо поднети коначан извештај.

Залихе свих наших намирница евакуишемо преко Таре.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

25 маја 1942

(М.П.)

Командант Гл. штаба
Волођа

БР. 27

ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОГ ШТАБА НОП ОДРЕДА ЗА САНЦАК ОД 28 МАЈА 1942 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ НОП И ДВ ЈУГОСЛАВИЈЕ О ИТАЛИЈАНСКО-ЧЕТНИЧКОЈ ОФАНЗИВИ НА СЛОБОДНУ ТЕРИТОРИЈУ САНЦАКА¹

ГЛАВНИ ШТАБ
НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА САНЦЛКА
11 часова
28 маја 1942 г.

ВРХОВНОМ ШТАБУ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ПАРТ. И ДОБРОВОЉАЧКЕ ВОЈСКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

1. — У вријеме када је одржаван састанак на Жабљаку, коме су присуствовали наши другови Воја Лековић и Велимир Јакић, ми смо на Бјелопољском сектору припремали напад. Били смо сконцентрисали скоро све наше снаге, прије

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви ЦК СКЈ под рег. бр. 2558.

тога смо четнике у два маха разбили на Каменој Гори и на Кланцу, те су услови за напад били повољни. 22 маја навече састали смо се са друговима Лековићем и Јакићем и истовремено смо дознали о надирању четника и Талијана кроз ЦЕавнички срез. Обзиром на могућност четника да се пребаце преко Таре у нашу скоро испражњену позадину и обзиром на вашу директиву: **одржати организовано језгро на најподеснији начин располажући својим резервама самостално**, одлучили смо да:

а. —• Повучемо све јединице са Бјелопољског сектора преко Маоча и Барица ка Косаници и даље да би добили наслон на Пиву и могућност евентуалног пребацивања у Пиву, Херцеговину итд.

б. — Друга Момира Бошковића са 50 одабраних Златараца упутили смо преко Лима са задатком диверзије за извиђања и политичког рада на терену. Послије тога Златарски батаљон смо спојили у један.

в. —• Остајање до последњих могућности и на територији Санцака, повлачећи се ка планинском масиву Краљеве Горе и Љубишње и осигуравајући себи могућност пребацивања Челебић — Узлуп и даље.

2. — Повлачење са Бјелопољског сектора наредили смо за ноћ 23/24 маја, али је оно вршено ипак под борбом, јер су четници још у току 23 маја предузели слабији напад. Нешто због тога, а нешто због панике због четничког продора преко Сињајевине, јер су се са ове стране чуле борбе преко Сињајевине, дезертирао нам је знатан број партизана Бјелопољског одреда и Милешевског батаљона, тако да се Бјелопољеки одред свео на 200 бораца, Милешевски батаљон на 100.

3. — Истовремено са повлачењем пред четницима од Бурења и Шаховића до Косанице водили смо борбе против Италијана, који су са три правца кренули на Мељак: Градац —• Мељак, Брвеница — Мељак, Пљевља — Мељак, а четврта колона која је била кренула у правцу Косанице одбијена од Косанице скренула је такође за Мељак. Колоне су биле јаке по један батаљон плус четничке банде из Пљеваља. Палили су и пљачкали све од реда. Села су опустошена. Остала је понека четничка кућа и неколико села до самог планинског масива. Борбе са Италијанима непрекидно трају од 25 маја на овамо. Четничке банде биле су задржане код Косанице, а данас су добили појачање од Италијана из Пљеваља и заједнички су кренули у напад.

— Из изјава појединих четничких војвода и опште офанзиве окупатора према нашој слободној територији, из-

гледа да Италијани намјеравају, да прочисте територију, оставе четнике, а сами крену на Источни фронт.

Ми вребамо моменте за задавање изненадних ударада било четницима било окупатору, а као последње остаје нам повлачење правцем који смо вам већ рекли. На напуштеном терену остављамо герилу.

5. — Што се тиче наоружања, скоро смо постали „безметковићи“. То јако утиче на морал јединица. Аутоматско оружје скоро мора да ћути. До плијена се тешко долази, јер морамо да примимо фронталну борбу, пошто у овој ситуацији не едшјемо да растурамо батаљоне по терену због опасности њиховог уништења. А ако се и нешто заплијени, то се утроши у кратком року.

6. — По питању интендантуре стално избијају неспоразуми, тако да смо били принуђени да за евакуацију и расподелу залиха ангажујемо друга Воја Лековића, који је на Жабљаку лично примио упутства у томе смислу, а наше прилике такође у потпуности познаје.

7. — У случају напуштања Санцака, располагали бисмо са снагом од око 800 бораца. Ситуација је доста тешка, али нас ипак много не забрињава, јер вјерујемо да ће се ускоро поправити.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За Главни штаб НОПО Санцака
командант, **Волођа**

(М.П.)

БР. 28

**ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОГ ШТАБА НОП ОДРЕДА ЗА САНЦАК
ОД 29 МАЈА 1942 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ НОП
И ДВ ЈУГОСЛАВИЈЕ О БОРБАМА ПРОТИВ ИТАЛИЈАНА
И ЧЕТНИКА КОД КОСАНИЦЕ¹**

ГЛАВНИ ШТАБ
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА САНЦАКА
23 часа
29 маја 1942 г.

ВРХОВНОМ ШТАБУ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ
ПАРТИЗАНСКЕ И ДОБРОВОЉАЧКЕ ВОЈСКЕ
ЈУГОСЛАВИЈЕ

Драги другови,

Јучерашњи извјештај² писали смо вам у току борбе, која се завршила тиме што су нас Италијани и четници пред саму ноћ потиснули са положаја између Косанице и Глибаћа. Повукли смо се на положај на западној ивици села Глибаћа, гдје смо заноћили. Италијани су-заноћили на Косаници под шаторима, али их ипак у току ноћи нијесмо напали, јер су били обезбијеђени доста одмакнути четничким дијеловима, те није било могуће извести изненађење. У овој борби се добро показао Бјелопољски одред, који је имао два лакше рањена друга, а у једном моменту сачекао је Талијанску колону на 100 метара, а потом отворио ватру, убио 20 фашиста, а остале растјерао. Рајетјерани окупаторски војници оставили су на положају оружје, муницију и спрему, али на брисаном простору. Затим су Талијани добили појачање и извршили противнапад, те су покупили своје мртве и остављено оружје, те смо тако изгубили упола задобијени плијен. У овој борби поред санџачких четника појачаних недићевцима (можда има и нешто Васојевића — то није провјерено) учествовао је један батаљон Италијана са артиљеријом и баџачима (два топа и два баџача).

Исходом борбе били су задовољни и борци и штабови, мада смо се на крају нешто мало повукли.

У току данашњег дана борба је настављена и трајала је седам и по часова до ноћи. У току борбе, поред јуче-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви ЦК СКЈ
ПоД рег. бр. 2872.

² Види док. бр. 27.

⁶ Зборник том I, књ. 16

рашњих снага, непријатељ Је располагао са два тенка и још два топа. Непријатељ, видјећи да ничим не можемо да паралишемо дејство његове артиљерије и бацача, поставио их је на предњи нагиб и у току цијелог дана — сем малог прекида због ручка и дотура муниције — тукао наше положаје и нанео нам знатне губитке, иако смо ми имали и добре положаје и довољно снага. У току цијелог дана непријатељ није нигдје успио да избије на наше положаје, мада је то покушавао у неколико махова. Сви покушаји су одбијени. Непријатељ је имао вјероватно губитака, а колико то не знамо. Одлучили смо да у први мрак повучемо наше јединице до Бобова, пошто би продужење борбе под оваквим условима значило само губљење другова, чиме се деморалишу ионако* јако заморене јединице, а пошто смо претпоставили да би се и непријатељ могао повући обзиром да није успио да нас потисне са наших положаја, то смо оставили Златарски батаљон на положају да одржава контакт са непријатељем, а у случају даљег надирања непријатеља да нам послужи као заштитница.

Наше јединице су сада све прикупљене на линији Бобово — Мељак, осим Златарског батаљона, који је на положајима код Глибаћа у заштитници.

У прошлом извјештају пропустили смо да вас извјестимо да је на терену Бјелопољског среза остало 70 организованих ^ерилаца који су остали по наређењу. Ово „по Наређењу" подвлачимо због тога што сви дезертери, по њиховом, иду у герилу.

Ситуација је код нас таква, да је и даље остајање на територији Санџака постало веома тешко обзиром на напоре окупатора и реакције и на то да ми имамо другова са по два, по три метка и то у великом броју. Обзиром на то, ми се за сада повлачимо у правцу Пиве, али пошто ми не познајемо тамошњу ситуацију, те би могло бити незгодно наше пребацивање тамо, потребно је да нам у том погледу што прије дате упутство: да ли да идемо тамо или да тражимо неки други излаз из ове ситуације.³

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За политичког комесара,
Воја

(М.П.)

Командант,
Волођа

³ Види том II, књ. 4, док. бр. 137 и 13а

БР. 29

ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОГ ШТАБА НОП ОДРЕДА ЗА САНЦАК ОД 1 ЈУНА 1942 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ НОП И ДВ ЈУГОСЛАВИЈЕ О БОРБАМА КОД ЦРВЕНОГ ЖДРИЈЕЛА И О НАМЕРАМА ОКУПАТОРА¹

ГЛАВНИ ШТАБ
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА САНЦАКА
1-VI-1942
7,30 часова

**ВРХОВНОМ ШТАБУ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ
ПАРТИЗАНСКЕ И ДОБРОВОЉАЧКЕ ВОЈСКЕ
ЈУГОСЛАВИЈЕ**

О ситуацији до 31 маја 1942 и распореду наших снага известили су вас другови Ђуричковић и Лековић.² Ми се са Златарским батаљоном налазимо у с. Борје.

У току јучерашњег дана непријатељ је продужио и напао је положаје Пљеваљског одреда код Црвеног Ждријела. Према извештају друга Јакића, наши су потиснути и непријатељ је почео да се пење гребеном Велике Љубишње, а потом су другови Миле,³ члан Главног штаба и команданти Пљеваљског и Бјелопољског одреда у току ноћи 31 маја/1 јуна повукли своје јединице до Вјерновића у висини Челебића. Први пљеваљски батаљон, који се налазио у Поповом Долу на правцу Мељака, позвали су да дође на Челебић. Јакић извештава да партизани из Пљеваљског одреда и даље дезертирају: 3 чета III батаљона распала се, а из осталих јединица дезертирају појединци.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За Главни штаб НОПО Санцака
командант

Волођа

Из извештаја Гојка Крезовића:⁴

На десној обали Дрине код Горажда не налази се никаква ^вО]ска, само прелазе патроле усташке до Подкозару. Пљачка^кЈУ породице оних који се налазе у Нар. осл. борби.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви ЦК СКЈ
по Д Рег. б р . 2873.

Редакција не располаже овим извештајем.

⁴ Миле Перуничкић

Овај део је дописан на истој машини.

Патрола која је ишла у правцу Козаре и Миљена извештава да се на том терену не налази никаква војска и само муслимани организовани у групе врше пљачку над српским становништвом. У Чајничу и у ближој околини налазе се на старим положајима 3.000 Талијана, 12 четника и 30 усташа. На Метаљци се налази око 450 усташа, а око Бољанића око 300 четника и сваки дан придлази 20—40 четника. Мештани и сељаци говоре да ће Талијани кренути из Фоче са око 500 четника да приме власт од Талијана у Чајничу, а Талијани ће продужити неким другим правцем. Извесна лица која служе као обавештајци јављају: да ће талијанске колоне (једна од Фоче, а друга од Чајнича и усташко-четничка колона од Метаљке и Бољанића) покушати да нас опколе и очисте овај терен. Колона од Фоче ухватила би правац: Папратно — Ифсар — Ковачевићи, колона од Чајнича: Трпиње — Дебело Брдо — Поникве — Ковачевићи, усташка колона преко Ђула и Кукавица, правац Ковачевићи, а четничка поред Ћеотине — Пехара правац Ковачевићи. Та би офанзива требала да се изврши од 1 до 3 јуна.

Ми ћемо извршити покрет између 31 и 1 јуна у ноћи из села Ковачевића, правац Царево Гувно, више Ифсара и Подмељине. По пролазу ових колона настављамо рад и детаљно ћемо вас известити.

У Горажду се налази хрватска војска и усташе. Немци су се повукли. Чуле су се борбе у правцу Романије.

БР. 30

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА МИЛЕШЕВСКОГ НОП БАТАЉОНА
ЈБУБИША МИОДРАГОВИЋ" ОД 2 ЈУНА 1942 ГОД.
ВРХОВНОМ ШТАБУ НОП И ДВ ЈУГОСЛАВИЈЕ О РЕОР-
ГАНИЗАЦИЈИ БАТАЉОНА¹**

ШТАБ
МИЛЕШЕВСКОГ НАР. ОСЛ.
ПАРТИЗ. БАТАЉОНА
„Љ. МИОДРАГОВИЋ"
Бр. сл. 2/У1. 1942 г.
Успут

ВРХОБНОМ ШТАБУ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ
ПАРТИЗАНСКЕ И ДОБРОВОЉАЧКЕ ВОЈСКЕ
ЈУГОСЛАВИЈЕ

Положај

Услед већег бројчаног смањења Милешевског батаљона „Љубиша Миодраговић“, Штаб батаљона на свом састанку донео је одлуку да ради тога батаљон расформира и образује чету.

Изабран је штаб нове Милешевске чете и изгледа овако: командир Шкрбовић Бошко, заменик Дрчелић Милун, политички комесар Терић Војин, заменик Хашимбеговић Селмо.

Бројно стање чете износи 73 партизана, од којих су 7 рањених.

Чета располаже са 3 пушкомитраљеза и то два италијанска и један југословенски, један тешки италијански митраљез без постоља, један лаки бацач без муниције.

У чети се налазе већином крагујевчанке и партизанке пушке са врло мало муниције, просечно 8 метака, и неколико италијанских пушака са довољно муниције.

За југословенски пушкомитраљез има свега петнаест метака, а италијански пушкомитраљези имају нешто муниције.

Политички комесар,
Вој. Бојовић

(М.П.)

Зам. команданта,
Драг. Дивац

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 7/2, к. 3.

БР. 45

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЉЕВАЉСКОГ НОП БАТАЉОНА
„ПРВИ ДЕЦЕМБАР“ ОД 2 ЈУНА 1942 ГОД. ШТАБУ ПЉЕ-
ВАЉСКОГ НОП ОДРЕДА О БРОЈНОМ СТАЊУ БА-
ТАЉОНА¹

ШТАБ
ПЉЕВАЉСКОГ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКОГ
ПАРТИЗАНСКОГ БАТАЉОНА „ПРВИ ДЕЦЕМБАР“

Бр. .

2 јуна 1942

ШТАБУ ПЉЕВАЉ. НОП ОДРЕА

Положај

Штаб овог батаљона доставља тражене податке:

ЈЕДИНИЦА	Бројно стање		Браца		Објашњење расхода					Комора		Н а о р у ж а њ е									
	По списку у расходу	На лицу	Другога	Другарица	Болница болесних вал. болн.	Курира	Дезертера	Погинулих	Товарн.	Јахањих	Ковчовод.	Револ.	Револ. муници.	Пушка	Митрал. Југ.	П. митр.	Муњак.	Бацац	Офан.	Дефан.	
Штаб Батаљ.	4	3	-	-	3	-	-	1	6	2	4	3	26	3	-	-	52	-	-	-	
I Чета	48	22	4 нова друга 30	28	2	4	7	4	7	-	-	-	30	-	1	-	520	-	1 налази се у II бат.	3	6
II Чета	46	17	2 нова друга 31	29	2	-	6	1	10	-	-	1	2	31	1	-	620	-	-	2	5
III Чета	52	19	33	31	2	1	10	-	7	1	-	-	32	-	-	1	-	80	-	2	4

150 68

Напомена: Батаљ. економ и бат. болничар са још једним другож воде се посебно.
Укупно бројно стање батаљона (на лицу) је 110 +

Политкомесар
Мирко Пејатовић²

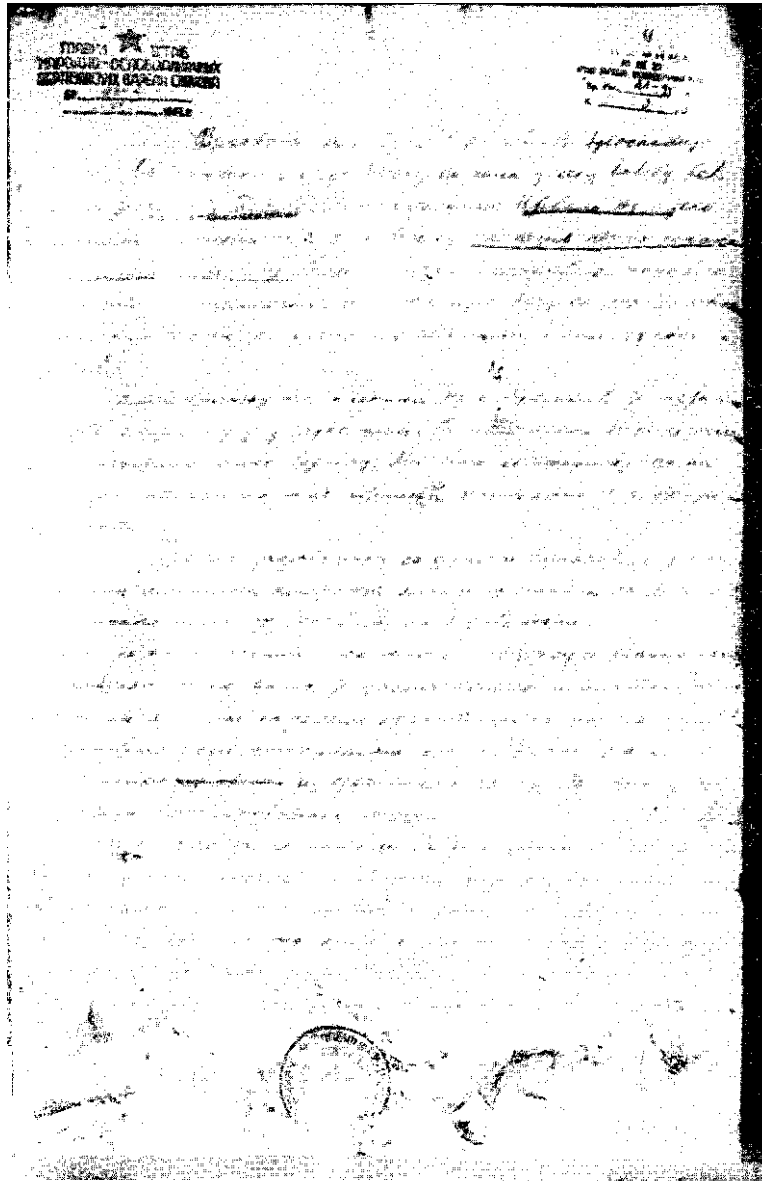
(М.П.)

Командант бат.
Љуб. Меденица³

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 1/13, к. 1671.

² Погинуо јула 1942 год. као командант батаљона.

³ Погинуо половином 1943 год. као заменик команданта Треће санџачке бригаде.

Фотокопија документа бр. 32

БР. 32

**ЦЗВЕШТАЈ ГЛАВНОГ ШТАБА НОП ОДРЕДА ЗА САН-
ПАК ОД 3 ЈУНА 1942 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ НОП И
ДВ ЈУГОСЛАВИЈЕ О РАСПОРЕДУ НЕПРИЈАТЕЉСКИХ
И СВОЈИХ СНАГА¹**

ГЛАВНИ ШТАБ
НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА САНЦАКА
Бр. 930ћ
3-У1-1942 г.

ВРХОВНОМ ШТАБУ Н.О.П. И Д.В. ЈУГОСЛАВИЈЕ

Обавијештени смо да Италијана нема у селу Бобову већ да им је логор у Глибаћима. Четници држе Црвено Ждријело на планини Љубишњи и 2-У1- увече су на позив неких сељака ушли у село Слатину. Наше снаге су распоређене како смо већ раније обавијестили. Ухватили смо везу са комбинованим батаљоном и стално је одржавамо патролама 2 пута дневно и 1 пут ноћу.

Према причању неких сељака Гојко Крезовић је изјавио да неће окупатору у руке, нити ће ићи преко Таре и изгледа да се помјерио ближе Чајничу. Ми ћемо се старати да са њим успоставимо што тјешњи контакт и додјељујемо му задатке.

Јуче смо разговарали са другом Вуковићем у погледу исхране и скидања телефонске линије од Викоча ка Фочи и постављања исте од Челебића ка Лијећезини.

Што се тиче исхране врло тешко иде јер су се сељаци потајно разбјегли, тако да их је доста тешко пронаћи. Јутрос су послате патроле са неким одборницима које смо успјели да пронађемо ради прикупљања хране. Учинићемо све да се исхранимо из средстава одавде, а само у крајњој нужди ћемо требовати отуда.

Наредили смо да се отпочне са скидањем жице према ова позадина са четама са Викоча није најбоље расположена за тај посао што их ми не би осигурали. Али ћемо са тим пожурити, па ћемо им дати бар 1 десетину Црногораца да

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 11/2, к. 3.

брже иде. Вуковић нам рече да се већ убрзано ради на скидању линије Челебић — Лијећевина.²

С. Ф. — с. н.

За Главни штаб Н.О.П.О. Санџака
Волођа

(М.П.)

БР. 33

ОБАВЕШТАЈНИ БИЛТЕН ШТАБА ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ ОД 21 СЕПТЕМБРА 1943 ГОД. О СИТУАЦИЈИ У САНЦАКУ¹

О. Б. ЦЕНТАР II УДАРНОГ КОРПУСА
НАР. ОСЛ. ВОЈСКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Билтен бр. 1
21 септембар 1943 г.

Путем овога билтена обавјештавамо вас о стању у Санџаку. Одмах по формирању II ударног корпуса НОВЈ II пролетерска дивизија, без II далматинске бригаде, упутила се у Санџак. Ситуација у Санџаку није нам била у потпуности позната. Говорило се о великим њемачким снагама у гарнизонима у Санџаку. Послије капитулације Италије ситуација је захтијевала присуство наших јединица у Санџаку, ступање у везу са талијанском командом и разоружавање Талијана. Међутим, присуство Њемаца није омогућило да наше јединице ступе у контакт са Талијанима, те су Њемци извршили разоружавање

- Од овог дана па до септембра 1943 год. санџачке јединице, осим мањих група, биле су ван Санџака. Ради тога недостају документа са подручја Санџака за тај период. Почетком јуна 1942 год. формирана је Трећа пролетерска (санџачка) бригада. (Види том II, књ. 4, док. бр. 159.) Она је са осталим пролетерским бригадама, под командом Врховног штаба, извршила покрет у Западно Босну. О њеним дејствима види документа у IV тому. О дејствима јединица Прве пролетерске дивизије на територији Санџака у априлу и мају 1943 год. види документа у IV тому, књ. 12 и 13.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 2/1—8, к. 391 А.

талијана у Пљевљима, док су остали гарнизони већ били испражњени и Талијани се упутили у правцу Црне Горе. Ито тако и активност четничких банди захтијевала је присуство наших јединица. Поред тога и мобилизација људства са поменуте територије, попунџ бригада, стварање нових и формирање одреда.

20 о.мј. од II пролетерске дивизије добили емо следећа обавјештења:

I. АКЦИЈЕ ЈЕДИНИЦА НАШЕГ КОРПУСА

1. 12/13 о.мј. јединице II пролетерске бригаде напале су четничко упориште с. Заборак. Убијено: 18 четника, а 40 заробљено, од којих је 18 добровољно ступило у бригаду. Чичи Бранку² успјело је да утекне кроз један канал.

2. 13/14 о.мј. јединице II пролетерске бригаде разбиле су четничке банде на Мељаку. Убијено 12 четника и више рањено. Погинуо је четнички бандит из Фоче Бора Благојевић.

3. 16 о.мј. на комуникацији Пљевља — Шаховићи II пролетерска бригада разбила је једну четничку колону. Убијено 18 четника, међу којима и један командант батаљона.

4. 17/18 код Пљеваља разбијена једна група четника и убијено 5 бандита.

II. ОКУПАТОРСКЕ СНАГЕ

1. У задње вријеме окупатор је напустио неколико гарнизона у Санцаку и то: Нову Варош, Пријепоље, Бродарево и Бијело Поље.

2. У Пљевљима се налази око 400 Њемаца. Они су раније разоружали Талијане и из Пљеваља одвели их у Жабљак. Прије 5—6 дана вратили су око 800 Талијана, наоружали их са пушкама и дали им по 10 до 15 метака. Такође су наоружали око 400 Муслимана са талијанским наоружањем.

3. Њемци комуницирају комуникацијом Рудо — Пљевља — Шавник, али са мањим транспортима.

4. Њемци поправљају комуникацију Ужице — Кокин Врод коју мисле да пуне у саобраћај. На овом путу ради око 4000 радника из Србије.

5. Из овога видимо, иако извјештај није потпун, да окупаторске снаге у Санцаку су врло мале и не претстављају ништа, да би могле прећи у офанзиву према јединицама нашег Корпуса.

² Захарије Остојић, командант Истуреног дела Врховне команде четника Драже Михаиловића. Вероватно се налази у емиграцији.

1. После евакуације Њемаца из Санцака четници су окупирали неколико мјеста. Четници сада имају власт у: Бијелом Пољу, Новој Вароши и Пријепољу.

2. У Пријепоље четници су ушли са борбом коју су водили са Њемцима. Четници су мислили да су Њемци напустили град, те се упутило у град око 300 четника. У граду је било још 60 Њемаца који су дочекали ове четнике и убили око 80. После ове борбе Њемци су се повукли у правцу Пјеваља. Прије напуштања вароши запалили су све магацине.

3. Прије капитулације Италије, дужност посадне милиције у Пљевљима и околини вршили су четници, који су били обучени у талијанску униформу и наоружани талијанским оружјем. На капама су носили четничке кокарде. Звали су се карабињери. После капитулације Италије, ова посада замијењена је Муслиманима, а Срби „карабињери“ су се прикључили четничким бандама у околини Пјеваља.

4. У Пјеваљском срезу налази се око 70 четника под командом капетана Рајлића.³ Налазе се у самој близини града.

5. У Нововарошком срезу налази се око 150 четника бандита под командом Калајита.⁴

6. У Бјелопољском срезу налази се око 70 четника. Ова банда упала је у град, након чега су позвали Рада Корду, четничког команданта из околине Бијелог Поља, да им приступи. Јачина његове јединице је око 150 бораца.

7. У Пријепољском срезу сада врши четничку мобилизацију људства бандит Калајит.

8. На територији цијелога Санцака четници врше мобилизацију. У задње вријеме су пуно активнији. Да би успјешније вршили мобилизацију служе се разним триковима, пријетњама као и звјерствима. Приликом мобилизације, у с. Црно Брдо убили су 10 сељака, на брду Зорловића убили су 3 сељака, у Мељаку убили 2 сељака. Врше велике пљачке у стоци и храни по селима. Народ се слабо одазива њиховом позиву, али их се боји те из страха прилази њима.

9. Приликом напада јединица II пролетерске дивизије на с. Заборак заплијењена је четничка архива. Из ове архиве да се видјети сарадња четника са окупатором. У пов. акту штаба четничке Чајничке бригаде од 7.УШ.1943 го-

³ Радоман Рајлић

⁴ Вук Калаитовић, командант Другог муслиманског корпуса. Убијен после рата као одметник.

дине пише дословце: „У случају наиласка њемачких колона, било из Горажда или Пљеваља, четници да се склоне са пута да их не виде, а народ и даље да ради свој посао. Забрањујем пуцање на Њемце, исто тако забрањујем пуцање преко Дрине . . .” тач. 8: „Турке, тј. хрватске жандаре у бункерима код Горажда, ако служе за обезбјеђење пруге, а ако нама не сметају при жетви и раду, оставити их и даље у бункерима . . .”

10. У посљедње вријеме у Санцаку, као и у Босни, четници су промијенили став према Муслиманима, са намјером да их одвоје од нас, да не падну под наш утицај, и да их увуку у своје редове. У томе још до сад нијесу успели, нити је дошло до неких већих споразума између четника и Муслимана. Четници су добили неко наређење да не пуцају у Муслимане.

11. Приликом V непријатељске офанзиве на јединице НОВЈ банде Драже Михаиловића у Мељачкој општини убиле су 57 наших болесних и рањених другова. У том убијању узели су учешћа бандити четници: Велимир Марковић, Радош Марковић, Видоје, Радош, Милан и Обрен Мијатовићи, Миле и Радован Соковић, сви из села Шула; Милош и Марто Бједићи из засеока Бједић; Јован и Милутин Јеловци из с. Вишњице. Сви поменути данас се налазе на командним положајима у четничким јединицама.

Звјерско убијање наших другова догодило се и у с. Рајковићима, опш. Челебић, гдје су убијени неколико наших другова. Ово звјерство извршили су четници: Миливоје Тетип, Вељко и Ристо Врећа, сви из с. Рајковића.

Оваквих и сличних звјерстава је било на цијелом простору којим су се повлачили наши рањени и изнемогли другови приликом пете непријатељске офанзиве.

Приступити проналажењу ових бандита и свих оних који су учествовали у хватању и убијању наших другова.

12. Према подацима које смо добили Дража Михаиловић са једном групом бандита налази се негдје око Нове Вароши.

13. На територији Санцака према добијеним подацима четници имају око 3000 мобилисаног људства.

14. У Васојевиће (Црна Гора)⁵ од Драже упућен је четнички бандит капетан Лукачевић⁵ ради поновне организације четништва и мобилизације људства.

⁵ Војислав Лукачевић, делегат Врховне команде Драже Милошевића за Црну Гору, Санцак и Херцеговину. Осуђен је на смрт од војног суда у Београду августа 1945 године као ратни злочинац и издајник.

IV. МУСЛИМАНИ

1. Њемци су наоружали Муслимане у области Пљеваља да би им осигурали комуникацију и употребили их у борбу.

2. У Пљевљима се налази наоружаних 400 Муслимана. Сви се налазе у утврђењима. Према подацима које смо добили вољни су предати град нама без борбе, када окупатор оде. Четницима ће се одупријети. Међутим, у задње вријеме примјећује се да хватају везу са четницима. Муслимани се пак држе оних који су јачи, те им се много не може вјеровати.⁶

БР. 34

ИЗВЕШТАЈ ПОМОЋНИКА НАЧЕЛНИКА ШТАБА ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ ОД 23 СЕПТЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ КОРПУСА О РАСПОРЕДУ И ЗАДАЦИМА ДРУГЕ ДАЛМАТИНСКЕ БРИГАДЕ ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ¹

ПОМОЋНИК НАЧЕЛНИКА ШТАБА
II УДАРНОГ КОРПУСА НОВ
ЈУГОСЛАВИЈЕ
23-IX-1943.

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА

Подносим извјештај у слиједећем:

1. — Са II Далм. бригадом стигао сам 21 о.мј. у 9,00 ч. у с. Бобово, гдје се бригада смјестила за извршење специјалног задатка.²

2. — У Пљевљима и Жабљаку није било никаквих окупаторских снага, те су дијелови II Прол. дивизије предузели притисак на овај град и чишћење од четничких банда. У Пљевљима је била само милиција.

3. — Због тога, што нисмо добили никакве податке за специјални задатак, одлучио сам са Штабом бригаде: да

⁶ Докуменат је без завршетка.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 4/1—4, к. 391.

² Види док. бр. 38.

упутимо пола бригаде (два батаљона) у област с. Глибаћи за рушење комуникације. Батаљони су данас у 10,00 ч. кренули на овај задатак.

4. — Како нисмо још добили податке за специјални задатак, а у вези наређења II Прол. дивизије, које је наређење примила II Далм. бригада, одлучили смо: да се са цијелом бригадом пребацимо у област Пљеваља, а овдје ћемо оставити један батаљон још само сјутра за извршење задатка.

5. — Намјеравам дати сугестију Штабу II Прол. дивизије: да овладамо краковима комуникација: Пљевље — Чајниче и Пљевље — Рудо и да у духу идеје Штаба II Прол. дивизије наслонимо све снаге према долини Лима.

6. — Ваше директиве у вези овако створене ситуације у центру Санџака, — јавите нам.

7. — Извјесне четничке бандите у области Бобова ратни суд при Штабу II Далм. бригаде казнио је правилном и законском пресудом.

8. — Рад и морал јединица II Далм. бригаде врло добар до сада.

Са другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.)

Прилог: писмо II Прол. дивизије⁸

Помоћник начелника,
п.пуковник,
Бр.⁴ Обрадовић

Друже Пеко⁵, Митре⁶ и Милутине!⁷
Желим Вам успјех и поздрављам Вас из ослобођеног Санџака и Пљеваља⁸

Ваш
Бранко

³ Види док. бр. 35.

⁴ Бранко

® Пеко Дапчевић, командант Другог ударног корпуса Митар Бакић, политички комесар Другог ударног корпуса Иван Милутиновић, делегат ЦК КПЈ за Црну Гору Лописано на оригиналу оловком.

БР. 43

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 23 СЕПТЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ О ОСЛОБОЂЕЊУ ПЉЕВАЉА И О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИЈИ У САНЦАКУ¹

ШТАБ
II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
Пов. бр. 73
23 септембра 1943 год., 23 часа

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА

1. — 22. о.мјесеца јединице II Пролетерске и III Санцачке бригаде разбиле су четничке банде око Пљеваља и ослободиле град Пљевља. •

Муслиманска милиција, која је држала власт у Пљевљима, предала нам је град без борбе са наоружањем 9 тешких митраљеза, 20 пушкомитраљеза.

У магацинима је нађено 3.000 кгр. дувана, 18.000 кгр. соли, око 30.000 муниције талијанске, 600 мина за тешки бацач и доста мина за лаки бацач.

2. — • 18. о.мјес. Њемци су н[^]пустили Пљевља и отишли ка Никшићу. Одмах по њиховом одласку, ми смо порушили мост на Ђурђевића Тари.

3. — Због недостатка наших снага у Санцаку, јединице II и III Пролетерске бригаде улагале су крајње напоре у разбијању четничких банди. Четничке банде од Бијелог Поља са нешто мало васојевићких четника пошле су ка Пљевљима и стигле на просторију Стожер — Блишково, и попалили скоро читаво село Блишково, које је наклоњено нама. Јединице II Пролетерске бригаде разбиле су ову банду и одмах усиљеним маршем повратиле се дијелом ка Пљевљима на правцу Мали Плијеш — Илино Брдо, а дијелом у помоћ III Санцачкој бригади, која је водила борбу са четницима на просторији Јабука — Обарде — Вуково Брдо. Четници су били успјели да потисну III Бригаду, али са доласком два батаљона II Пролетерске 22. о.мјес. разбили смо четнички обруч око Пљеваља и протјерали их ка Пријепољу и Прибоју.

4. — У борбама око Пљеваља четници су имали 2 мртвих и око 40 рањених и 20 заробљених. Међу њима рез.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисторијског института под рег. бр. 7/1—4, к. 391.

поручник Гаврило Барјактаревић, професор из с. Петњика код Берана.

5. — Четници још држе Пријепоље, Бијело Поље, рудо, Нову Варош. У Прибој су ушли у варош, а Италијани држе утврђења, само им Италијани не дају оружје. Према обавјештењима у Прибоју се налази један батаљон Италијана, кога ћемо ми настојати да разоружамо.

6. — Од заробљеног Барјактаревића, који је био прије 10 дана код Драже Михаиловића у с. Доброселици, Срез "латиборски, према његовим исказима сазнали смо слиједеће:

Четници држе напријед поменута мјеста, врше страховити терор ради присилне мобилизације.

У Прибој су ушли, по спразуму са Италијанима. Италијани им дају помало муниције и један камион пушака.

У Доброселици код Драже Михаиловића налази се извјестан број официра: ваздухопловни капетан Гогић² од Андријевице, мајор Лалатовић,³ капетан Миљан Јанковић,⁴ затим енглеz Бели.⁵ Дража је причао да ће се 20. о.мјес. спустити један енглески генерал, који ће бити командант Балкана, са више енглеских официра. Енглези шаљу помало материјала. Четнички батаљон „Врховне команде" Дражине обучен је у енглеске униформе. Дража одржава везу са Недићем, од кога добијају муницију и храну. Радио-станице имају Дража, Калаитовић и Лашић.® Дража је стријељао Јаворског⁷ и Машана Ћуровића.⁸ Овај прича да су се четници у Васојевићима ојачали, да имају неке бригаде. О томе свакако, ви имате боље податке.

Четници, на сектору Прибој — Пријепоље — Бијело Поље, имају око 20 камиона. Муниције имају прилично. То се види у борбама, које са њима водимо. Ова четничка група, која је била код Пљеваља под командом Рајлића и Калаитовића, има 3—4 тешка бацача, неколико малих бацача. Како

² Тодор Гогић, из Лијеве Ријеке, по свршетку рата пребегао у иностранство.

³ Мирко Лалатовић, начелник организационог одељења Врховне команде Драже Михаиловића

⁴ Миљан Јанкетић

⁵ Пуковник енглеске армије који се налазио у Штабу Драже Михаиловића

⁶ Мајор бив. југословенске војске Ђорђија Лашић, командант четничких снага у Црној Гори. Погинуо приликом бомбардовања одгорице 1 маја 1944 године.

корпу ⁷Божа Ћосовић-Јаворски, командант Јаворског четничког

⁸ Командант Ибарског четничког одреда

их употребљавају у борби изгледа да немају довољно муниције за бацаче.

7. — У Сјеници држе власт муслимани. Четници су имали намјеру послје заузимања Пљеваља да уђу и у Сјеницу. Према извјесним обавјештењима, али непотврђеним, окупатор је испразнио извјестан број гарнизона из Србије.

8. — Вечерас су нам стигли курири II Далматинске бригаде. Бригада је остала у Бобову. Наредили смо јој да дође у Пљевља.

9. — Побједа над четницима око Пљеваља је од великог значаја јер смо тиме још више привезали муслимане уз нас и пљеваљски муслимани су се коначно определијели нашој војсци. Данас, на први позив ступило је око 200 муслимана у наше бригаде. Сам град Пљевља моћи ће дати око 400 људи за бригаде. Активно ступање пљеваљских муслимана у наше редове повући ће муслимане Коморана, Хисарцика, сјеничке и бјелопољске, јер су они увијек ишли тамо и водили такву политику какву воде пљеваљски муслимани.

10. — Општа војничка и политичка ситуација у Санџаку је таква да ћемо успјети са мобилизацијом и православних и муслимана и са нашом дивизијом моћи ћемо разбити четнике.

11. — Ми ћемо, кад се састанемо са другом Обрадовићем, који ће нам моћи казати ваше планове, размотрити ситуацију и одмах, не губећи ни тренутка, прећи на чишћење Лимске долине, прво — са ослобођењем Пријепоља и даље.

12. — Ви нам пошаљите у том смислу директиве, а ми ћемо вам послати опширнији извјештај и настојаћемо да прикупимо податке о ситуацији у Србији.

13. — Преко другова, који раде у Бјелопољском срезу, имали смо везу са Беранским батаљоном. Од њих смо сазнали да су албански партизани са нашим позадинцима ослободили Плав, Гусиње и Мурину. Према непотврђеним вијестима, Арнаути су узели власт у градовима Пећ, Ђаковица.⁹

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Сл.¹⁰ Пенезић

Командант — п.пуковник.
Љубо Ђурић

(М.П.)

⁹ Мисли се на Арнауте који су били у служби окупатора (балисти).
¹⁰ Слободан

XI. С. У Пљевљима смо нашли 3 камиона и два лук-узна аутомобила. Да нисмо порушили мост на Ђурђевића Тари, могли би нам доћи у Пљевља.

Пошаљите нам радио-телеграфисту са шифром.¹¹

Предње смо примили к знању и упућујемо се право за Пљевља. Ако имате што да нам јавите можете нам јавити или нас преду-хитрите пријеким путем.¹²

Обрад Егић

У 1225 . .
24.IX.43. год.

БР. 36

**ОБАВЕШТАЈНИ ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕ-
ТЕРСКЕ БРИГАДЕ ОД 24 СЕПТЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ
ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ О СИТУАЦИЈИ У
СРБИЈИ¹**

ОБ. ЦЕНТАР
И ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
24-IX-1943 г.

ШТАБУ УДАРНОГ КОРПУСА
— За об. центар —

Извјештај по изјави друга Радована Дацића, који је Рије 15 дана кренуо из Београда.

Београд: Стање у Београду је релативно добро. Рад Другова није довољно повезан, али као неповезан изводи се у великом опсегу. На нашој страни су симпатије цијелог народа, па чак и средње буржоазије. У раду нарочито Радници који иначе располажу високом

!» 2^{ва} Ј. Текст је дописао командант мастилом.
~ Дописано мастилом.

Рискиг оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисторијског института под рег. бр. 4/1—8, к. 391 А.

7*

класном свијешћу, ђаци, као и остала омладина Београда. 90% омладине скоро активно ангажовано у раду на ствари Народно-ослободилачке борбе. У међувремену од повлачења наших јединица из Србије па до сада, у Београду се догодио низ мањих провала, од којих су биле свега двије веће у марту и октобру 1942 г. Приликом ових двију провала звјерском смрћу је уништено око 80 првобораца. Друг Дацић зна имена Јока Стругара,² Катице Ћирић и Јелене Ћетковић,³ за остале не зна како се зову.

Ту поред рада за Народно-ослободилачку војску постоји и рад за рачун Драже Михаиловића, у ком су ангажовани већином бив. југословенски официри, као и петоколонаши, који свој рад обављају под покровитељством Недића и његових људи.

Четници у Србији: Четници су били илегална организација све до марта 1942 г. За њихово постојање и рад окупатор је знао, они су му чинили свакодневне услуге у борби против партизана, као и у прикупљању хране од народа, одашиљању људи на принудан рад итд. Са њим су боравили у истом мјесту, често пута су од њега били финансирани и томе сл. Али како је Дража избацио паролу борбе противу окупатора у моменту његовог пропадања, то су Њемци четнике поново почели прогонити, али да би исти били заштићени њих је Недић легализовао као: **Српску државну стражу** и тако им омогућио даљи опстанак и рад у Србији. Тако је све текло до фебруара 1943 г., када је откривено да се четници потајно организују и припремају напад на Њемце по старом плану, тј. у моменту њиховог пропадања, те су их Њемци почели хватати, убијати или интернирати у Шлезу на принудан рад. Тај закулисни рад четника откривен хватањем мајора Калабића,⁴ којом приликом је Њемцима дошао у руке цио четнички организацијски материјал. Тада је настало чишћење и у Недићевим редовима. Тако су се четници морали наново илегалитизовати.

Према изјави једног Недићевог официра, који је Р²³ говарао са другом Дацићем, Дража има око 10.000 четника у Србији, околини Лесковца, Алексинца и у долини Лима. Стални четници се крећу са вођама у мањим групама а

² Вероватно Ђуро Стругар, народни херој. Убијен од Гестапоа у београдској главњачи 1941 године као члан ОК КПЈ за Београд.

³ Народни херој. Текстилна радница, стрељана у Београду 1942 год. као секретар Месног комитета.

⁴ Милан Калабић, бивши командант СДС Пожаревачког окрґга, кога су Немци ликвидирали као присталицу Драже Михаиловића.

треби мобилишу и сељаке, који улазе у оквир ових 10 000. Четници су доста слабо наоружани, многи од њих немају чак ни пушке, са муницијом такођер оскудијевају. **недић** има око 27.000 људи, који су распоређени као стража по разним мјестима, као жандарми, **а** у малом броју се налазе и по већим мјестима као стална војска. Они су наоружани старим енглеским пушкама, као и енглеским митраљезима. При редовној служби добију само по 5 метака, а кад иду у акцију добију више муниције. Наоружање им је просјечно слабо. Међу њима има више од 30% наших симпатизера, који ће сигурно појавом наших већих снага прећи у наше редове. Љотић има око 10.000 људи наоружаних већином њемачким оружјем. Они се врло често сукобљавају с четницима, и међу њима постоји огромна мржња. У једној бици код Крушевца четници мајора Кесеровића⁶ убили су око 170 љотићеваца.⁶

Највећа група четника се налази у Горњаку. Њих има око 2.000 око Ваљева, има их око 700 на Златибору и у долини Лима. У Горњаку је највећи број официра и подофицира. 10, 11 и 12 о.м. су водили борбе четници и Њемци у околини Чајетине. Чајетину нису одузели. Том приликом су четници заробили 8 Њемаца. Њемци су им поставили услове да им врате заробљенике, или ће им сваког дана убијати по 23 таоца. Ови нису вратити Њемце и Њемци су почели са убијањем. Четници на народ врше ужасан притисак. Убијају све на кога падне ма и најмања сумња, желећи да народ заплаше у циљу што успјешније мобилизације. Народ их срањује са недићевцима и љотићевцима и не би се одазвао њиховом позиву у борби противу нас. У борбу противу нас поћи ће само најокорелији.

Њемци: Њемаца има скоро у свим мјестима по Србији, али у мањем броју. Бројни су само у Београду и свим мјестима око пруге Београд — Ниш — Софија, јер им је то главна артерија преко које снабдијевају јужни дио совјетског фронта, као и фронт у јужној Европи. За последњих мјесец и по дана Њемци су извршили само једну акцију на партизане у околини Уба, којом приликом су убили невиних особа. Квалитет њемачке војске је слаб. Није РИјетка појава да и војници и официри полемишу са нашим Ј*РЗДом[^]или да продају цокуле, шаторе, одијело, дуван,

⁶Уса^п Др^к агу^тни^и Кесеровић, командант Расинског четничког корпуса и чл⁹ августа 1945 год. од Војног суда у Београду на смрт^лчсцник и ратни злочинац.

Податак о борби четника са љотићевцима није тачан.

хљеб и остало за мало новаца. Није ријетко да се чује да њемачки војник псује Хитлера.

Бугари: Има их од Обреновца до Ужица у свим већим мјестима. Према нашим симпатизерима односе се добро, према партизанима такођер добро, кад нису под њемачком контролом. Нису нарочито борбени. У четнике немају повјерења, боје се да би их ови поклати ако их ухвате. Наоружање им је слабо, располажу са мало аутоматског и тешког оружја. Моторизације немају.

Сташе по селима у Србији: Послије нашег повлачења из Србије животариле су ту и тамо мале групице партизана, које су биле страшно прогоњене од звјери Драже Михаиловића. Народ је слабд_мислио о нама, стога што је окупатор, а нарочито четници, вршио страшне репресалије. Чињена су страшна звјерства и пљачкања, а народ је подлегао пропаганди, која је вођена противу нас и у којој им је наглашавано да смо ми кривци за све ово што се с народом чини, да су Њемци у почетку били добри, зато што нико није пуцао на њих, да би они и такви и даље били итд. итд. Али како је у отсуству наших већих јединица у Србији током 1942 г. непријатељ до голе коже опљачкао наш народ, истресао му је и последње зрно из амбара, те је народ увидио да смо ми били једина брана, те му то није исто учинио у 1941 г. И ове године Њемци пљачкају све што стигну, а народ помиње партизане. Није риједак случај био да је дошао сељак из села да потражи мало брашна од чаршијских богаташа, у току 1942 г., тако да се народ фактички измучио све до ове жетве. Народно расположење се промијенило. Овакви догађаји су нагнали народ да размишља и да на крају увиди ко има право. О партизанима се говори као о легендарним борцима, народ је обавијештен о свим акцијама у Босни, као и у осталим крајевима. Они врло добро знају за V њемачку офанзиву, за ријеку Сутјеску, за Шћепан Поље, за Вучево, за Челебић, за Златан Бор и остала мјеста гдје су се борили њихови јуначки партизани. Они врло добро знају да су се и из ове офанзиве извукли њихови партизани. Често се на јавним мјестима лијепо говори о нама, а иначе партизани су сталан предмет разговора између људи који имају међусобно повјерење. Њемачки листови су скоро у својим уводним чланцима, послје описа борби на Источном фронту, редовно доносили борбу партизана у Југославији, па би тек иза тога писали о борбама са савезницима у Африци и Италији. Друг Дацић је био у земунском логору, одакле је илегално

допутовао до Пљеваља због тога што су од стране Гестапо-а потражена имена свих компромитованих. До Мокре Горе је путовао са људима, који су за вријеме V офанзиве интернирани из Санцака и Црне Горе, у разна мјеста по Србији. Интересантно је напоменути да су у логору у Земуну добијали обилату помоћ од београдског и земунског грађанства, иако је исто мислило да су они партизански борци. Такођер би овдје требало напоменути да кад је овај транспорт интерниран, враћан натраг у Санцак и Црну Гору, пролазећи кроз мјеста у Србији, наилазио на најбољи пријем код народа, који му је давао обилату помоћ у исхрани и који је мислио да су они сви народни борци и да су због тога били у интернацији.

Партизани: Има их у мањим одредима на територији цијеле Србије, а у већим одредима око Аранђеловца, Смедерево — Гроцка (у овом одреду је Брадоња⁷), око Крушевца и у Иточној Србији. Све ове партизанске јединице изводе акције.

Јуна ове године 7 агената града Београда са личним секретаром Драгољуба Јовановића, претседника Београдске општине, отишли су код Драже Михаиловића.

Прије кратког времена у околини Алексинца ухваћена су три енглеска официра од стране Њемаца, љотићеваца и недићеваца и предата су Гестапоу. Међу њима је био и један мајор и два нижа официра. Били су чувани од стране четника, али како су четници сазнали за блокаду мјеста, то су исти утекли не обавјестивши ове. Код ових официра нађено је 7 и по килограма злата. Друг је дознао да су Енглези у околини Алексинца бацали четницима муницију и оружје.⁸ Такођер је дознао да четници имају на^мјеру, у заједници са Недићем, извршити мобилизацију у Србији у циљу спречавања продирања наших снага. Такођер⁹ је дознао и то да се негдје на Златибору налази четнички Врховни штаб са Дражом Михаиловићем.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Сл. Пенезић

Помоћник начелника Штаба
II Ударног корпуса — п. пуковник,
Бран. Б. Обрадовић

(М.П.)

Радивоје Јовановић
Овај податак није тачан.

**ПРОГЛАС ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО ЗА САНЦАК ОД
25 СЕПТЕМБРА 1943 ГОД. ПОВОДОМ ОСЛОБОЂЕЊА
ПЉЕВАЉА, НАРОДУ САНЦАКА, ЗА СТУПАЊЕ У НА-
РОДНООСЛОБОДИЛАЧКУ ВОЈСКУ¹**

НАРОДУ С А Н Ц А К А

Пљевља су ослобођена. Јединице II дивизије Народно-ослободилачке војске Југославије 22 овог мјесеца ушле су у град.

Издајничке четничке банде, покупљене по цијелом Санцаку и груписане око Пљеваља, разбијене су и послије жестоких удараца и тешких губитака добијених на Коврену, Илином Брду и Мијајловици од Друге пролетерске и Треће санџачке бригаде, побјегле су у неред и расулу. Наше снаге настављају гоњење разбијеног и деморалисаног непријатеља, који у свом немоћном бијесу и нечовјештву пали не само села, већ и љетину.

Планови издајника о поробљавању и новом крвопролићу пропали су благодарећи јуначким напорима наших храбрих бораца.

И не само у Санцаку, већ и у цијелој земљи Народно-ослободилачка војска и партизански одреди Југославије постижу све веће и веће побједи над окупатором и домаћим издајницима.

Скоро цијела Далмација и Словеначка су слободне. Сва далматинска острва су у рукама наше јуначке Народно-ослободилачке војске. Словеначко Приморје ослобођено је и послије 25-годишњег ропства под Италијом присаједињено је Југославији.

У Далмацији се цио народ дигао на оружје. У Словеначкој је проведена потпуна мобилизација.

Босна, Лика, Банија и Кордун су слободни.

Партизански одреди Србије развијају све јаче акције и врше нападе и на саме градове.

Јединице Н.О. војске и црногорски партизански одреди чисте Црну Гору од швапских окупатора и домаћих издајника.

У тој борби на страни наше војске боре се и италијанске војне формације. Италијанска дивизија „Тауриненсе“ на челу са својим генералом пришла је у Црној Гори нашој.

¹ Оригинал, штампан ћирилицом, налази се у архиви Бојног историског института под рег. бр. 2—4/1, к. 176.

Ојсци И бори се против Њемаца. Шест италијанских дивизија предало је оружје партизанским јединицама у Словеначкој, а од добровољаца Италијана формирана је у Далмацији бригада „Гарибалди“.

Бомбардери нар. осл. војске крстаре данас нашим небом у Словеначкој.

САНЦАКЛИЈЕ!

Данас су слободна Пљевља. Сјутра ће бити слободан цио Санцак. Пред налетима наших јуначких бригада и дивизија ишчезнуће и последњи остаци туђинских измећара.

У Санцак долазе нове јединице наше војске. Оне носе слободу напаћеном народу Санцака, искрвављеном од окупатора, међусобног истребљивања Срба и Муслимана и братоубилачког рата који су повели четници за рачун окупатора.

СРБИ И МУСЛИМАНИ!

Окупатор је на умору. Издајници су у расулу. Наш народ води последње али одлучне бојеве за слободу. У овим последњим биткама наша прва задаћа је слога и јединство у борби против окупатора и домаћих издајника. Ваша најпреча дужност је да у овим одлучним данима дате свој допринос слободи која се рађа, слободи која ће бити наша, заједничка.

САНЦАКЛИЈЕ!

Срдачш} дочекајте Народно-ослободилачку војску. Не слушајте лажи четника — дојучерањих итилијанских измећара и јаничара. Народно-ослободилачка војска носи вам слободу. То је ваша војска. Ваше је мјесто у њеним јуначким и широм свијета прослављеним редовима.

Дижите се на оружје. Ступајте у јуначку Народно-ослободилачку војску Југославије. Чистите Санцак од издајника и дахија Драже Михаиловића.

Живјела Народно-ослободилачка војска и партизански одреди Југославије!

Живјело јединство Срба и Муслимана у борби против окупатора!

Смрт окупатору и домаћим издајницима!

Све за фронт — све за победу!

ГЛАВНИ ШТАБ
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИХ ПАРТИЗАНСКИХ
ОДРЕДА ЗА САНЦАК²

¹ септембра 1943 год.

² Види док. бр. 5, примедбу бр. 2.

БР. 43

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 26 СЕПТЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ
КОРПУСА НОВЈ О ОСЛОБОЂЕЊУ ПРИЈЕПОЉА И РА-
СПОРЕДУ ЈЕДИНИЦА¹**

ШТАБ
II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
Стр. пов. бр. 79
26 септембра 1943 г.

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА

Подносимо вам извјештај у сљедећем:

1. — Јединице II Пролетерске бригаде (три батаљона) и један батаљон Санџачке бригаде заузели су град Пријепоље и ушли су у исти град на дан 25 о. мјес. у 11 час.

2. — Предстражарске положаје Пријепоља бранило је 150 бандита Калаитоваца, а сам град бранило је око 1.000 бандита под командом Калаита Вука, Миша Јовановића, Милисава Радовића, Лукачевића и др. Међу браниоцима Пријепоља било је и Италијана, који се нису борили.

3. — Наше су трупе савладале отпор предстраже и доцније посаде града.

4. — Заробљено је: 98 Италијана са потпуном ратном спремом (они су разоружани и притворени — међу њима се налази један љекар).

Заплијењено је: већа количина хљеба, 30 цакова брапша, око 2—3 цака пиринча, 2 сандука пасуља, 2 сандука конзерви.

5. — У самој вароши има врло мало становника и по уласку у варош наших јединица, они се враћају кућама и углавном народ је радосно дочекао нашу војску.

6. — ПОДАЦИ О НЕПРИЈАТЕЉУ:

а) На сектору Пријепоље — Прибој: на овом правцу налазе се ојачане формације четника, скупљене са свих страна и ове банде располажу са извјесним бројем камиона, те се пребацују са сектора на сектор врло брзо. У самом Прибоју има, по изјави заробљених Италијана, укупно око 1.000 Италијана наоружаних само пушкама и морал ових војника је доста слаб.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви ВојноистИ риског института под рег. бр. 7/1—4, к. 391.

Шемаца на овом сектору нема.

б) На сектору Бијело Поље: по извјештају политкома III Санџачке бригаде, непријатељ на овом сектору концентрише јаче снаге. Сем четника мјештана има четника из Васојевића, из Поља Колашинских, а неки тврде да има нешто недићеваца у шта ми уопште не вјерујемо. Имају прилично наоружања. Непријатељ са овог правца надире у четири колоне, чија се јачина није утврдила.

ц) На сектору Чајнице — Рудо: са овог правца нема никакве активности непријатеља. Град Чајнице и станицу Рудо контролишу мањи четнички дијелови.

7. — *Наш распоред:*

а) II Пролетерска бригада: три батаљона у области Пријепоља, а један батаљон у Пљевљима. Штаб бригаде се налази у Пријепољу.

б) II Далматинска бригада: три батаљона са штабом оријентисани на правац Прибоја и Рудог, а један батаљон оријентисан ка комуникацији Пљевља — Чајнице.

ц) III Санџачка бригада: један батаљон у области Пријепоља, један на правцу Бијело Поље, а трећи у области Пљеваља.

д) Овај штаб се налази у Пљевљима.

8. — *Наше намјере:*

а) Са II Пролетерском бригадом из области Пријепоља гравитирати ка Прибоју.

б) Са II Далматинском гравитирати ка долини Лима на простору Прибој — Рудо и евентуалним заузимањем Прибоја.

ц) Са Санџачком бригадом гравитирати ка долини Лима на простору Пријепоље — Бијело Поље.

д) Са свима бригадама, на означеним правцима, разбијати четничке банде и војнички појачати услове сигурне мобилизације.

9. — ДОСАДАШЊИ УСПЈЕСИ МОБИЛИЗАЦИЈЕ:

а) За бригаде, из Пљеваља и околине, упућено 230 бораца.

б) Формиран је Бјелопољски одред са 170 бораца.

ц) Формиран је Пљеваљски одред са 200 бораца.

д) Прије уласка наших јединица у Пријепоље јавило и дошло у наше редове 20 Срба, које смо распоредили у Санџачку бригаду.

Радимо на формирању Пријепољског и Нововарошког одреда, јер из ових мјеста има већ нешто мобилисаних у нашим бригадама.

е) Одзив у редове наше војске је до сада доста добар и код нашег даљег бављења на овом простору вјерујемо да ће бити још бољи.

10. — Окупаторско-четничка пропаганда у области Санцака имала је великог утицаја на становништво, те са извјесним колебањем заузима став у односу на нашу војску, а ово стање се поправља правилним држањем наших јединица и радом наших другова.

Велики јаз се осјећа између православног и муслиманског живља у цијелом овом простору, а у Пљевљима је ово нарочито изражено. Наоружање муслимана од стране Њемаца изазвало је велики страх код православних те су многи грађани града Пљеваља избјегли у правцу Србије.

11. — Наредили смо судску истрагу против свих криваца из града Пљеваља и околине, формирали ратни суд и дали потребна упутства за ово. О овоме ћемо вам поднијети засебан извјештај.

27 септембра 1943 г.
у 4 часа

1) У вези података о покрету четничких банди са правца Бијело Поље према Коврену, одлучили смо и упутили наш један батаљон II Пролетерске бригаде, који је био до сада у Пљевљима, са задатком: да помогне батаљону III Санџачке бригаде и Бјелопољском одреду.

2) До овога момента немамо никаквих нарочитих података нити промјене код непријатеља.

С другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Сл. Пенезић

Помоћник начелника Штаба³,
п.пуковник,
Бранко Б. Обрадовић
(М.П.)

1) Командант друг п.пуковник Ђурић отишао на правац Пријепоље.

2) Шаљемо вам нешто мало цигарета.³

² Помоћник начелника Штаба Другог ударног корпуса Бранко Обрадовић налазио се тада код Штаба Друге пролетерске дивизије.

³ Ове две реченице дописане су на истој машини.

БР. 39

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 30 СЕПТЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ
КОРПУСА НОВЈ О БОРБАМА ПРОТИВ ЧЕТНИКА ОКО
ПЉЕВАЉА И ПРИЈЕПОЉА И О МОБИЛИЗАЦИЈИ БО-
РАЦА ЗА НОВ¹**

ШТАБ
XI ПРОЛЕТЕРСКЕ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Пов бр.
30 септембра 1943 год.
у 13 час.

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ

1.— Ваше писмо и наређење Пов. бр. 42 од 27 о.мес.
у 13 час.² примили смо данас у 11,30 час.

2.— Наређење нашим јединицама, у вези вашег на-
ређења Пов. бр. 42/43, издали смо по приложеном кон-
цепту,³ како бисте имали преглед распореда наших је-
диница.

3.— Уколико Штаб II Далматинске бригаде буде до-
нео одлуку о ликвидацији гарнизона Прибој, те се са групом од два батаљона буде задржао у области Прибоја, ми ћемо вас известити. Свакако ћемо тежити да вам што пре пребацимо II Далматинску бригаду у област Мојковца.

4.— У прилогу вам достављамо наше последње писмо талијанском гарнизону Прибој, као и одговор талијанске команде на наше прво писмо,⁴ у коме смо писму први пут позвали овај талијански гарнизон на сарадњу или капитулацију.

По свему изгледа, да су се четничке банде повезале преко енглеских претставника са овим гарнизonom. Уједно смо сазнали, да у овоме талијанском гарнизону има доста фашистичких злочинаца из Пљеваља и околних места, те они имају, изгледа, јаког утицаја на одлуку ове талијанске команде, да са нама [не] ступи у контакт.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 11/1-4, к. 391.

² Види том III, књ. 5, док. бр. 51.

³ Редакција не располаже овим концептом.

⁴ Редакција није пронашла ова писма.

Нас је заузео Прибоја руководило тиме, да из овог гарнизона извучемо доста ратне спреме и оружја, хране, бензина итд. о чему смо били обавештени.

5.— Ми ћемо у духу вашег наређења Пов. бр. 42/43 груписати наше две бригаде и то: Санџачку бригаду у област Пљеваља, са једним батаљоном у области Бијелог Поља, а II Пролетерску бригаду на простору: Пљевља — Јабука — Пријепоље и од њих створити једну маневарску групу са [ослонцем] у Пљевљима, гравитирајући према долини Лима на простору: Прибој — Пријепоље — Бијелс Поље.

6.— У прилогу вам достављамо наш акт Пов. бр. 84/43 од 28 септембра тек. г., којим смо у ваше име одредили и поставили об.[авештајне] органе овога штаба и Штаба II пролетерске бригаде, те сматрамо да ћете се са овом нашом одлуком сложити.

7.— Од времена нашег извештаја Стр. пов. бр. 79 од 26. септембра тек. г.,⁵ који сте вероватно до сада примили, имали смо следеће акције и успехе:

а) 27. о.мес. два батаљона II Пролетерске бригаде разбила су Прибојску четничку бригаду и делове Пријепољске бригаде. Непријатељ је имао око 10 мртвих и више рањених.

Истог овог дана четничка банда са мајором Лашићем у јачини око 300 људи провукла се неопажено од правца Бијелог Поља и овога дана стигла преко Камене Горе на Јабуку и сачекала у заседи један камион, који је ишао за Пријепоље. Том приликом погинуо је наш славни бомбаш Бошко Буха⁶ и командант болнице II Пролетерске друг Радан Богдан, и рањена је другарица др. Саша⁷ теже у обадве ноге. На Каменој Гори такође је погинула једна другарица ћерка проте Караматијевића.⁸

Одмах после овога злочина, под притиском батаљона II Пролетерске, а и са вашим дејством у Колашину и дејством наших јединица према Бијелом Пољу, Лашићу су дошли курири и он се повукао брзо ка Бијелом Пољу.

б) Бјелопољски батаљон III Санџачке бригаде у неколико махова тукао је бјелопољске четничке банде, нанео им више губитака и једном приликом запленио 3.000 муниције за тешку „бреду" и заробио једног Италијана.

⁵ Види док. бр. 38..

⁶ Народни херој, омладинац из села Градине

⁷ Саша Божовић

⁸ Наталија Караматијевић

ц) Батаљони II Далматинске бригаде, наступајући ка прибоју, успут су разбили неколике мање четничке банде, а један батаљон II Далматинске бригаде прелазео је Лим, између Прибоја и Рудог, разбио једну четничку банду од 250 и запленио 5.000 муниције за пушку „маузер" и 6 кгр. ^екрази^{та}. Овај батаљон је порушио железничку пругу Рудо — Прибој у дужини од 100 метара, јер смо ми имали намеру ликвидирати Прибој.

д) Бежеће четничке банде Вука Калаитовића, које су бежале од Пријепоља, дочекала је новоформирана Златарска чета, која сада броји 75 људи, и том приликом разоружала 40 четника, запленила један део архиве четничке Врховне команде, један радио-апарат, 2 писаће машине и још неких ситница.

8.— Ситуација код нас је следећа:

Четничке банде су потпуно разбијене на левој обали реке Лима до Рудог. Сељаци се враћају кућама а поједине четничке вође као Вук Калаитовић остали су са по 20—30 бандита. Четничке банде су напустиле Нову Варош.

Ставили смо у задатак новообразованом IV Батаљону (златарском) санџачке бригаде да прочисти села на десној обали Лима до Нове Вароши.

Четничких банди има у Прибојској Бањи, нешто мало у Прибоју (око 100) и заборски четници држе Рудо. Чак су возом саобраћали Рудо — Прибој, те им је далматински батаљон мало пругу порушио.

Како наше јединице држе велику територију са два града — Пљевљем и Пријепољем, — то настављамо са чишћењем терена, стварањем народне власти, мобилизацијом и стварањем одреда.

До сада су формиран: Пљеваљски одред и Бјелопољски одред, а почело се са формирањем Пријепољског одреда.

Формиран је и IV Батаљон III Санџачке бригаде. Сада III Санџачка бригада броји око 550 људи.

Услови за даљу мобилизацију има, нарочито у Нововарошком срезу и на терену Бјелопољског среза, али тада, ^{ка}Д наше јединице разбију васојевићке и бјелопољске четничке банде. Важно би било узети Бијело Поље. Ми смо оставили то нашим јединицама ка Бијелом Пољу, али сада ^{ог} одласка II Далматинске бригаде ка Мојковцу, ми ћемо ^вУћи III Батаљон II Пролетерске бригаде на сектор око ^аљеваља — Пријепоља.

У Чајничу нема никог. Контролишу га четници. У Горажду је милиција, чије патроле долазе до Чајнича. У Рудом су четници. У Прибоју Италијани и четници. У Новој Вароши, вероватно да ћемо ми бити кроз неколико дана. У Сјеници — муслимани.

Нама најближи немачки војник налази се у Никшићу, с једне стране, а с друге стране у долини реке Ибра. У Пријепоље су стигла два муслимана, који иду од Рашке и Новог Пазара. Они причају да тамо нема окупаторских снага, изузев по неколико немачких официра, који командују са неком „Шуц полицијом“, састављеном од Арнаута. Политика немачка је да ставе у садашњој ситуацији све наоружане муслимане под команду њених официра. Тако смо чули да у Сјеници има неколико немачких официра. Међу муслиманским живљем прича се о некој „великој Албанији“, која би се протезала све до Краљева.

9.— Мобилизација још не тече како треба. Одзив је још слаб, јер су Срби већим делом били мобилисани од четника, а сада разбијени те се неки враћају кућама а неки беже по шумама. Муслимани се држе доста резервисано и доста су под утицајем бегова. Политичке припреме још нису учињене а и војничка ситуација не дозвољава због постојања банди по шумама да би прогласили једну ширу присилну мобилизацију, те се засада углавном она обавља добровољно а понегде и полуприсилно. Чим будемо имали могућности, ми ћемо предузети ширу мобилизацију. У погледу добављања људи из Србије за II Пролетерску бригаду нисмо још учинили ништа, јер нисмо имали везе. Пошто је сада ослобођена околина Нове Вароши, послаћемо неколико људи за хватање везе.

Један од највећих политичких проблема у Санцаку јесте однос између Срба и муслимана, који искрсава на сваком кораку. До пре неколико дана било је доста изгледа да се муслимани јављају у већем броју у нашу војску. Народ је према нама доста расположен, али је под утицајем бегова, који данас преговарају и одржавају пријатељске односе са Немцима, с Талијанима, с четницима и са нама. Тако неки Хусеин из Комарана има телефонску везу са свима, чак је тражио да успостави и — са нама. Везе са овим муслиманима до сада је одржавао Обласни комитет а ми ћемо морати ускоро ту ствар војнички поставити, јер се муслиманске вође држе врло спекулантски, чак им долазе гестаповски официри.

10.— Политодјел III Санџачке бригаде за сада има свега једног члана, и то друга Гошу.⁹ Могли би у њега ставити друга Гојка Друловића,¹⁰ ако се ви сложите са нашим предлогом изнесеним у последњем писму, или друга Љубичића Радоја, ако се ви не сложите. Ми смо дали III Санџачкој бригади и једног заменика политичког комесара батаљона, а даћемо, изгледа, и руководиоца СКОЈ-а. Не би било рђаво, ако би ви остале чланове политодјела послали из IV Бригаде.

ц.— За сада још нисмо успели да обучемо и обујемо војску, јер су магацини у Пљевљима и Пријепољу разнесени од народа. Сада то прикупљамо и гледаћемо да снабдемо све јединице. Исхрана је доста добра. Расположење бораца је одлично.

Ваш летак, који сте нам послали, отштампали смо и сада га делимо. Поред њега изишло је и неколико летака специјално за Санџак, које је издала Партија.

12.— *Наоружање:*

а) II Пролетерска наоружана је као и до сада са својим старим наоружањем. Добила је још два тешка митраљеза.

б) III Санџачка бригада има око 25 пушко-митраљеза, већином талијанских са доста муниције, 5 тешких митраљеза „брета“, један тешки баџач. Из дана у дан наоружање расте.

ц) II Далматинској дали смо три тешка митраљеза и попунили је са митраљеском и баџачком муницијом.

Ми ћемо вам накнадно послати детаљнији извештај, кад добијемо 15-то дневни извештај.

13.— *Бројно стање:*

а) За Санџачку бригаду смо вам напред изнели.

б) II Пролетерска бригада — старо бројно стање — плус 150 попуне;

д) II Далматинска бригада — старо бројно стање — и почели смо је попуњавати.

14.— Под данашњим датумом повлачимо са сектора гИјело Поље батаљон II Пролетерске бригаде. На сектору ијело Поље остаје Бјелопољски батаљон III Санџачке Бригаде (око 200 бораца) и Бјелопољски одред око 150 бораца.

СР Драгослав Ђорђевић-Гоша, умро 1949 год. у Швајцарској, где налазио на лечењу.
замент-^{родни} херој, погинуо октобра 1943 год. код Пријепоља као комесара Треће санџачке бригаде.

Ми ћемо вам тачан преглед бројног стања одреда такођер доставити.

За сектор Бјелопољски предлажемо да нашу бјелопољску групу појачате са једним или са два батаљона II Далматинске бригаде за ликвидацију Бијелог Поља.

15.— Формирали смо „Ауто-чету II Пролетерске дивизије“, следећег састава:

— Команда чете (командир и полит. комесар);

— 20 шофера и 20 помоћника;

— Има луксузних кола — троја, 6 камиона мање тонаже и 2 мотоцикла.

Шофере и помоћнике смо већином узели из Пљеваља.

Имамо бензина око 5.000 литара, а нафте око 1.000 литара.

16.— Предузели смо формирање овога штаба у духу формирања вашег штаба.

17.— Шаљемо вам: умножен ваш летак, нешто хартија и коверата са штампаним вашим називом штаба.

С другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Сл. Пенезић

Камандант — п.пуковник
Љубо Ђурић 1

(М.П.)

Помоћник начелника Штаба
корпуса — п.пуковник
Обрадовић

БР. 45

ИЗВЕШТАЈ ПОЛИТИЧКОГ КОМЕСАРА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ОД 30 СЕПТЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ О БОРБИ С ЧЕТНИЦИМА КОД БИЈЕЛОГ ПОЉА¹

ПОЛИТКОМ III САНЦ.
БРИГАДЕ
30-IX-43 г.

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА

1. Ноћу 29/30 са једним батаљоном II прол. бригаде и једним III прол. (санц.) ушли смо у Б. Поље.

Четничке банде из Васојевића, Колашина, Шаранаца и Б. Поља биле су кренуле ка Пљевљима. Ми смо их појединачно неколико пута тукли.

2. Јединице II прол. бригаде и III прол. (санц.) 24/25 ов. мј. ушле су у Пријепоље, разбивши четничког бандита и организатора четника у Санцаку Вука Калаита. Он је био присилно мобилисао 2000 људи, али смо их разбили, прво код Пљеваља, затим код Пријепоља.

3. II далм. бригада пошла је прије неколико дана за Прибој. Сада од муслимана сазнајемо да су га заузели. У Прибоју је био италијански гарнизон,

4. Јуче сам код Шеховића срео вод Далматинаца који носи наређење од вас за Шт. дивизије. Прочитао сам наређење и хитно га упутио за Пљевља. Дакле, II далм. је око или у Прибоју.

5. Четнике смо у Санцаку разбили, што не значи да се они неће поново концентрисати и на нас нападати. Четници васојевићки су пошли за Беране евакуишући све из Б. Поља. Колашинци су пошли за пл. Бјеласицу а бјелопољски четници су остали у свом срезу. Четници су у овом срезу правили нечувени терор.

6. Хитно нас извијестите шта треба даље да радимо.

с. Ф. — с. н.

Политком III прол. бриг.
Милија Станишић

¹ Оригинаал, писан мастилом, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 10/1—4, к. 391.

БР. 45

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 3 ОКТОБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ
КОРПУСА НОВЈ О БОРБИ ПРОТИВ ЧЕТНИКА КОД
ПРИЈЕПОЉА И О РАСПОРЕДУ ЈЕДИНИЦА¹**

Ш Т А Б
II ПРОЛЕТЕРСКЕ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Стр. пов. бр. 106/43
3 октобра 1943 год.
у 12,30 час.

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ

1.— Наређење за покрет III Батаљона II Пролетерске и Бјелопољског батаљона Санџачке бригаде отишло је изјутра 2. о. мес.

2.— II Далматинска бригада сва је у покрету и дали смо јој за пребацивање сва исправна возила.

3.— Ситуација код нас је следећа:

а) Четници су извршили извесно груписање на сектору Подковач — Ковач. Јачина ове банде око 200. Они су водили борбу са Пљеваљским батаљоном и били су од Бољанића потиснути ка Побраћу.

б) На Челебић се пребацио Беловац² са капетаном Лукачевићем и броје око 250. Тамо су се пребацили у циљу повезивање са фочанским четницима.

ц) Наше јединице: IV батаљон II Пролетерске бригаде и један батаљон Санџачке бригаде, у току јучерашњег дана и ноћи, 2/3 о. мес. водили су борбу са једном четничком групом, која, према извештају команданта III Санџачке бригаде броји 800 бораца. Ова четничка група наступала је ка Пријепољу у два правца са намером да нам одузму Пријепоље. Једна група од 400 под командом поручника Калаитовића, а друга група од око 400 под командом поручника Марковића. Ову другу групу сачињавају Пожежани (Ужичка Пожега), Недићеви граничари. У току јучерашњег дана наши су успели да потисну четнике са Пилатовца (североисточно од Пријепоља). У току ноћи 2/3

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 14/4, к. 391.

² Јован Јеловац — види том III, књ. 5, док. бр. 84.

³ Жарко Видовић

0 мес. командант Жарко³ нам јавља да ће продужити даље са нападом на обе ове четничке групе.

Ове четничке банде запалиле су све партизанске куће у с. Бистрици.

4.— Шаљемо вам друга Јуна⁴ за команду над III Батаљоном II Пролетерске и Бјелопољским III Санџачке бригаде.

Ми смо били издали наређење, како би вам још један батаљон послали, али је командант III Санџачке бригаде употребио један пролетерски батаљон против четничке групе од Нове Вароши. Ми смо, према вашем наређењу, наредили рокирање тога батаљона ка Пљевљима, како би вам могли послати један пролетерски батаљон, који се налази у самим Пљевљима.

Овом приликом ми вам наглашавамо да се са три батаљона Санџачке бригаде и два батаљона II Пролетерске бригаде не бисмо могли успешно разбијати све напред поменуте банде, нити бисмо могли одржати Пријеполје, у коме има још 30 вагона соли, коју би бар требало евакуисати за Пљевља, а коју би употребили за размену сукна, чарапа, џемпера итд.

Ви оцените према ситуацији код вас и ако налазите за потребно да вам пошаљемо још један пролетерски батаљон, ви нам хитно наредите и ми ћемо вам га пребацити камионима.

Ситуација у Санџаку се развија из дана у дан повољније за нас. У свим општинама Пљеваљског среза основани су одбори и њихови делегати су дошли у Пљевља на ширу конференцију. Делегата има 55,

5.— Наредите да се после пребацивања Далматинске бригаде возила врате за Пљевља.

6.— Ради брже наше везе са вама, потребно би било Држати извесно обезбеђење на Слијепач Мосту, зато наредите некој јединици да макар остави неко минимално обезбеђење.

— Молимо да нас известите о ситуацији око Колашина.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар, (М.П.) Командант — п.пуковник,
Сл. Пенезић Љуб. Ђурић

ла Милодраг Миловановић-Луње, народни херој. Погинуо апри-
ске Криве, у с. Ужица, као заменик команданта Друге пролетер-
Пожебригаде, приликом напада на возча пружи Титово Ужице —

БР. 42

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ,
ОД 4 ОКТОБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ
КОРПУСА НОВЈ О БОРБИ ПРОТИВ ЧЕТНИКА НА
ПРАВЦУ НОВА ВАРОШ — ПРИЈЕПОЉЕ И О МОБИЛИ-
ЗАЦИЈИ У БЈЕЛОПОЉСКОМ СРЕЗУ¹**

ШТАБ
II ПРОЛЕТЕРСКЕ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Пов. бр. 109/43
4 октобра 1943 год.
у 6.30 час.

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ

1.— Јуче смо вам написали извештај и хтели послати друга Луна, али нисмо имали на расположењу аутомобила.-

2.— Као што смо вам јавили у првом извештају, група четника од Нове Вароши пошла је са намером да узме Пријепоље. На положају према четницима био је један батаљон III Бригаде и четници су га потискивали до изнад Пријепоља и захваљујући једном батаљону II Пролетерске, који је потом ступио у борбу, ова четничка група је разбијена и протерана ка Новој Вароши.

Четници су имали следеће губитке: 25 мртвих, број рањених непознат и заробљено 12 четника. Међу заробљеним се налазе два Србијанца из Недићеве пограничне страже. Заплењено је: један тешки митраљез „брета" са 2 сандука муниције, једна противтенковска пушка без муниције, два сандука ручних бомби, 300—400 граната топовских и бацачких и 4 товарна коња, са доста дувана.

Наши губици: један мртав и два лакше рањена, ева три из III Санџачке бригаде.

3.— Једна четничка група под командом браће Јеловац пребацила се преко Теотинр и налази се око Мељака.

4.— У прилогу се доставља об. извештај.

Другарици др. Саши здравствено стање је погоршало и према мишљењу лекара постоји опасност гангрене, у ком

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 15—4, к. 391.

² Види док. бр. 41.

случају би јој се морала сећи нога. Зато нам упутите камионима хируршку екипу.

6.— Упутите нам војну музику.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

политички комесар,
Сл. Пенезић

Командант — п.пуковник,
ЈБуб. Ђурић
(М.П.)

пс³

Добили смо извештај од Штаба Бјелопољског одреда.⁴ Они су формирали четири батаљона: Полимски батаљон, Павинопољски, Равноречко-шаховићки и Мојковачки батаљон. Мобилизација је у току, али са одласком батаљона пролетерске бригаде и Бјелопољског батаљона III Санџачке бригаде на колашински сектор, Штаб одреда нам тражи једну пролетерску јединицу, која би била у Бјелопољском срезу док се мобилизација успешно изведе. Ако нам ви не би тражили још један батаљон пролетерске, ми би га камионима брзо пребацивали са сектора на сектор, те би могли одржати и Бјелопољски срез и учврстити овај одред. Иначе постоји опасност да се овај одред распадне у случају напада неке организоване и дрске четничке групе.

³ Дописано на истој машини.

⁴ Редакција није пронашла овај извештај.

БР. 43

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 7 ОКТОБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ
КОРПУСА НОВЈ О БОРБИ С ЧЕТНИЦИМА КОД С. КР-
ЊАЧЕ И О НАМЕРАМА ЧЕТНИКА ДА НАПАДНУ СЛО-
БОДНУ ТЕРИТОРИЈУ У САНЦАКУ¹

ШТАБ
II ПРОЛЕТЕРСКЕ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Пов. бр. 114/43
7 октобра 1943 год.
у 8 час.

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ

1.— 5. о. мес. увече стигао је друг Луне и пренео нам
ваше наређење. 2. батаљон II Пролетерске бригаде са дру-
гом Луном упутили смо вам јуче 6. о. мес. у 11 час.

2.— Бензин смо вам послали јутрос у 7 час., пошто ра-
није није било исправних аутомобила.

3.— Ноћу 5/6 о. мес. једна четничка банда, непознате
јачине, извршила је напад на две чете 1. батаљона II
Пролетерске бригаде у с. Крњачи. Том приликом погинуо
је један друг. 1. батаљон је енергично протерао ову банду
и запленио неколико летака, од којих вам један примерак
шаљемо.

Ноћас 6/7 о. мес., једна четничка банда припуцавала
је код Бољанића на Пљеваљски батаљон III Санџачке
бригаде.

4.— Четничке коловође око наше територије врше
присилну мобилизацију, са намером да нас нападну. Неких
већих концентрација непријатељских до сада није било.

5.— Од заробљених недићеваца а и преко об. службе
сазнали смо да су Немци напустили Зап. Србију, а такође
и Бугари.

6.— Раније смо вам јавили да у Пријеполу има око
30 вагона соли. Један део соли доделили смо појединим
општинама бесплатно, које су настрадале у Петој офанзиви.
Остали део соли наши економски органи размењују за

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноистори-
јског института под рег. бр. 7/1—4, к. 391.

јјито и вунене ствари. До сада је на такав начин скупљено један вагон жита, 160 мет. сукна, нешто чарапа, нешто цемпера. Ова размена иде добро и сваког дана пристиже све већи број сељака за размену.

7.— Данас шаљемо једну жену за Србију. Она ће се после свршеног посла вратити.

8.— Шаљемо вам аутомобил „Шевролет“ за вас.

9.— Отштампане прогласе вам шаљемо. Један мали део смо задржали за нас.

10.— Шаљемо вам извештај интенданта дивизије.

11.— Три ноћи смо чекали Енглезе и материјал, али није ништа дошло.

12.— У Пљеваљском пољу налази се добар аеродром на који се могу спустити и највећи транспортни авиони, те ово имајте у виду.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.)

Политички комесар,
Сл. Пенезић

Командант — п.пуковник,
ЈБуб. Ђурић

Начелник Штаба,
С.² М. Солдатовић

² Стојадин

БР. 44

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 12 ОКТОБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ
КОРПУСА НОВЈ О ЧИШЋЕЊУ ТЕРЕНА ОД ЧЕТНИШ
И О МОБИЛИЗАЦИЈИ ЗА НОВ¹

ШТАБ
II ПРОЛЕТЕРСКЕ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Пов. бр. 120
12 октобра 1943 год.
У 10,30 час.

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ

1.— Са нашим јединицама настављамо чишћење слободне територије од четничких банди. Наше јединице Нововарошком срезу разбијају остатке четничких банди и чисте села Радоиња и Рутоше. Према томе може се рачунати да је и Нова Варош у нашим рукама, иако наше јединице нису ушле у њу, али нема ни четника.²

Прилив људства у бригаде из дана у дан расте, ал нам недостају пушке да наоружамо ново људство. Стога ако имате на расположењу пушака и аутоматског оруђа пошаљите нам што више можете.

2.— Извештавамо вас да су нама и нашој војсци потпуно приступили два позната човека из Санцака и то:

Сретен Вукосављевић, бив. државни подсекретар, бив. народни посланик и професор универзитета, познат јавни радник. Он је претседник НОО-а за Срез милешевски. Сина је дао за борца у Санцачку бригаду, а жена мј ради у АФЖ-у.

Мурат ефендија Шећерагић, врховни шеријатски судија и комесар Исламске верске заједнице за Санцак, Црну Гору и Македонију. Он је потпретседник Среског НОО-а, а сина је дао такођер у Санцачку бригаду за борца.

Ово би се могло објавити преко „Слободне Југославије“, или ову двојицу узети у обзир у Антифашистичко вијеће народног ослобођења.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 11/3, к. 731.

² Види док. бр. 45.

3.— 10. о. мес. у 20 часова стигао је командант II Пролетерске бригаде друг Средоје Урошевић. Са њим је дошло 40 другова из II и III Дивизије. 13 другова за III дивизију отишли су преко Жабљака, а са 27 другова из II Дивизије Средоје је стигао у Пљевља.

Другове из Далматинске бригаде упутићемо у састав бригаде.

Друг Средоје је успут са свом групом од 40 направио неколике акције: зауставили су 6. о. мес. путнички воз, који је ишао из Сарајева, у близини Месића. Са њима је била и једна десетина Романијског одреда. Том приликом убили су једног немачког мајора — команданта СС-оваца у Рогатици, једног агента, заробили 20 домобрана, међу њима 2 официра и 2 подофицира и једног лекара. Лекара су предали Романијском одреду. На Ифсару су разоружали 20 четника и запленили један пушкомитраљез. Ове акције су извели успут, не задржавајући се много.

По причању друга Средоја, у Рогатици се налази домбрански гарнизон са око 100 босанских СС-оваца, са добрим наоружањем (12 топова разних калибара). Они одржавају вез са Романијским одредом и предали би се врло радо нашим јединицама, чак и Романијском одреду, али због опортунизма руководиоца у Романијском одреду, ништа од тога још није учињено, нити пак Романијски одред врши неке акције. Ови домобрани су се много уплашили од појачане четничке акције око Вишеграда. Ово би наоружање могло бити у нашим рукама, те би требало јавити да нека бригада наиђе на Рогатицу. — У Горажду има нешто милиције и СС-оваца.

— Четници су нападали Вишеград и имали су велике губитке. Изгледа да су Вишеград изгубили.

Молимо да нас известите о ситуацији око Берана.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар,
отсутан

Командант — п.пуковник,
ЈБуб. Ђурић

Зам. ком.
Раде Бабић

(М.П.)

БР. 45

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 15 ОКТОБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУШГ УДАРНОГ
КОРПУСА НОВЈ О ОСЛОБОЂЕЊУ НОВЕ ВАРОШИ**

ШТАБ
II ПРОЛЕТЕРСКЕ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Пов. бр. 125
15 октобра 1943 год.
у 11 час.

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ

1. — 12. о.мес. Златарски батаљон III Санџачке бригаде и једна чета II Пролетерске бригаде ушле су у Нову Варош.

Пре уласка у Нову Варош, ове јединице су прочистиле села око Нове Вароши од четничких банди, тако да су допирали и до Кокина Брода. Бандит Калаит са једном шаком бандита пребацио се преко Увца у с. Сеништа.

Народна власт у Нововарошком срезу се успоставља. 30 људи из Нове Вароши је побегло, који нас нису смели сачекати.

2. — Са осталим нашим јединицама настављамо чишћење терена.

3. — Послали смо јединице ка Прибоју, које ће ући у град и прочистити околна села.

Према подацима — које смо добили од избеглих наших симпатизера из Прибоја — у Прибоју се налази око 300 четничких рашеника, међу њима доста брадоња.

Четници су нападали Вишеград и били су продрли до средине града, али су их усташе истерали. Чује се да је у Вишеграду остало око 200 мртвих четника, а велики број рањеника је допремљен у Прибој.

4. — Ваше наређење Пов. бр. 79² добили смо синоћ у 22 часа и по њему ћемо поступити. Летке смо дали у штампарију и биће готови сутра, а ми ћемо вам одмах доставити.³

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 24—4, к. 391.

Види том III, књ. 5, док. бр. 99.

³ Види том III, књ. 5, док. бр. 101.

ШТАБ
II ПРОЛЕТЕРСКЕ ВАРПРЕ АРМИЈЕ
К. В. В. Ј. СТОЧАРНИЈЕ

Пов. Бр. 124
15. октобра 1943 год.
у 11 час.

ШТАБ II УДАРНОГ КОРПУСА НОВ. ЈУГОСЛАВИЈЕ

1.- 12. о. мес. Златарски батаљон III Сандžaчке бригаде и штаб II Пролетерске бригаде, ушли су у Нову Варош.
Прије уласка у Нову Варош, ове јединице су пројистиле Нову Варош од Четничких банди, тако да су допирали и до Брода. Бандит капајит са једном њаким бандита пребацио се преко реке у с. Сјениште.
Народна власт у нововарошком срезу се успоставља.
30. људи из Нове Вароши је побегло, који нас нису смели сагледати.

2.- Са осталим нашим јединицама настављамо чишћење терена.
3.- Послали смо јединице ка Прибоју, које ће ући у град и пројистити околна села.
Према подацима, које смо добили од избеглих наших симпатизера из Прибоја - у Прибоју се налази око 300 Четничких ранјеника, међу њима доста брадоња.
Четници су нападнали Вишеград и били су продрли до средишта града. Чује се да је у Вишеграду остало око 300 Четничких ранјеника, који број ранјеника је допремљен у Прибој.

Пов. Бр. -79, добили смо синоћ у 22 часа.
Можемо да се даље у штамарију и биће готово завршено.
Послали смо са нашим јединицама.
Јер стигао.

Само једног Црвеноарамјца а овог другог смо оставили у руског језика, те вас молимо да нас га чујете.

Можемо благовремено извести о пристизању у Крајини све како је најбоље.
Напомена: да ли у Колашину има нафте, пошто се налази у Колашину.

Можемо расположење народа у Санджаку према нашој војсци.
Имамо дан рата у корист нашој.
Ми би могли мобилисати још један број на добровољној основи.
Немамо оружја. Зато смо се дали на посао прикупљања оружја који су се вратили кућима. Али, ако би се ukazала прилика да нам можете дојурити извештан број пушката, имајте нас на то.
Добро би било да се наша дивизија ојача са једном батеријом.

СМРТ ФАШИЗМУ - СЛОБОДА НАРОДУ !
Напомена: Начелник Штаба, Командант батарије.

Два италијанска официра послали смо са нашим јединицама за Прибој.

Друг Брко⁴ је такођер стигао.

5. — Сада вам шаљемо једног Црвеноармејца, а овог другог смо задржали да нас поучава из руског језика, те вас молимо да нам га оставите, бар за извесно време.

6. — Ми ћемо вас благовремено известити о пристизашу V Крајишке дивизије, и уредити све како је најбоље.

7. — Известите нас да ли у Колашину има нафте, пошто оскудевамо у њој.

8. — Опште расположење народа у Санџаку према нашој војсци и борби из дана у дан расте у корист нашу.

Ми би могли мобилисати још један број на добровољној бази, али немамо оружја. Зато смо се дали на посао прикупљања оружја од сељака који су се вратили кућама. Али, ако би се указала прилика да нам можете дотурити извештан број пушака, имајте нас на уму.

Добро би било да се наша дивизија ојача са једном батеријом топова.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар,
Сл. Пенезић

Командант — п.пуковник,
ЈБуб. Ђурић

Начелник Штаба,
С. М. Солдатовић

(М.П.)

БР. 66

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 17 ОКТОБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ
КОРПУСА О УПУЋИВАЊУ ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИ-
ГАДЕ НА ПРИБОЈ И О ПОДЕЈИ ЛЕТАКА¹

ШТАБ
ТХ ПРОЛЕТЕРСКЕ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Пов. бр. 128
17 октобра 1943 год.
у 11 часова

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ

1. — Добили смо ваше наређење Стр. пов. бр. 94 од 15 о. мес. и поступићемо по њему.*

2. — Наше јединице: две чете II Пролетерске бригаде, једна чета Пљеваљског одреда и један батаљон III Санџачке бригаде под командом команданта II Пролетерске бригаде, отишле су за Прибој. Они су пребали у Прибој ући 16. о. мес. око 16 часова или 17. о. мес. изјутра.

Од њих немамо још извештаја.³

3. — Летак Штаба корпуста отшт^Мпан је у 3.000 примерака. 1.000 примерака на једној с^рани, а 2.000 на обе стране. Леци су раздељени у споразуму са другом Брком:

За Санџак — — — 500 мал^х и 350 великих;

За Херцеговину — — — 500 мал^х и 250 великих;

За Црну Гору и Боку 1000 малц^х и 400 великих;

Преко Жабљака смо послали: за Херцеговину 750 комада великих и малих.

за Дурмит. одред — 155 вел. и мал. комада

за Никшић. одред — 155 вел. и мал. комада

А преко вас шаљемо остало.

4. — Других новости код нас не^а.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Начелник Штаба, Ко^андант — п.пуковник
С. М. Солдатовић (М.П.) Љуб. Ђурић

П.С. Другове Солдатовића и Ба^шића требало би предложити В. Ш. за чиновне.

¹ Оригинал, писан на машини, налаз^а се у архиви Бојноисториског института под рег. бр. 29—4, к. 391.

³ Види том III, књ. 5, док. бр. 105.

³ Види док. бр. 47.

БР. 47

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
ОД 17 ОКТОБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ПРОЛЕТЕР-
СКЕ ДИВИЗИЈЕ О РЕЗУЛТАТИМА ПРЕГОВОРА ЗА ПРЕ-
ДАЈУ ИТАЛИЈАНСКОГ ГАРНИЗОНА У ПРИБОЈУ¹

ШТАБ
II ПРОЛЕТЕРСКЕ Н.О.У. БРИГАДЕ
17 октобра 1943 г.
у 11 час.

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Пљевља

Са нашом колоном стигли смо 16 ов. месеца у 13,30 ча-
сова у село Градиберине, На непријатеља нисмо нигде
наишли.

Из села Градиберине у 14 часова упутили смо итали-
јанске офицере у њихов гарнизон Прибој. По њиховој же-
љи, а и ми смо стајали на том гледишту, ради тајности пре-
говора — да не би четници дознали о чему се ради — они су
отишли сами без наших другова. То су они захтевали, а и
један од официра познаје терен, те су тако сами отишли.
Пре одласка са њима смо уговорили знаке помоћу барја-
чића са којима би нас они обавестили о резултату прего-
вора. Знаци су били следећи: истакнути белу заставу на
италијанском утврђењу Осовник у случају да командант
италијанских трупа пристаје и нема четничких снага у
граду; црна застава ће означавати да командант италијан-
ских трупа пристаје да уђемо у град, али у граду има чет-
ничких снага, и црвена застава је знак да су официри сту-
пили у везу са командантом. Уговорили смо такође да ако
До 17 и по часова не појави се ниједна застава — значи да
командант не пристаје. Чекали смо и већ је прошло одре-
¹сво време, ниједна застава се није појавила — што је знак
Да не иду ствари како треба.

Заборавили смо горе напоменути да када су ови ита-
¹Ијански офицери отишли од нас и били на путу између
^{и њих} Италијани су отворили из два бацача ватру пре-
нама и гађали нас све док официри нису стигли до њи-

Шоуг¹ о ригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
ког института под рег. бр. 4/1, к. 736.

ховог команданта. И ово је био још један знак да неће ствари ићи тако глатко.

Јутрос 17 ов. месеца у 7 часова један од официра са још једним италијанским војником су дошли код нас. Официр је донео ово писмо које прилажемо, а усмено нас је известио да командант у Прибоју неће нас пустити унутра док не добије писмено наређење за то од команданта дивизије „Венеција“ из Берана. Када смо упитали официра шта је разлог за овакво држање команданта италијанских трупа у Прибоју, он нам је одговорио да је командант у тешком положју због присуства четника, који говоре да имају три корпуса у околини Прибоја, да се и они боре против Немаца (као доказ наводе Вишеград), да имају неку енглеску мисију са собом и у њој неког енглеског ђенерала и да је та мисија заједно са четницима тврдила да савезници не признају партизане, те налазећи се у таквој ситуацији он (командант) не зна шта да ради без директног наређења његовог команданта.

Поред овога писма и усмених разлога које нам је изнео овај официр, ми смо мишљења да командант намерно одуговлачи, с обзиром да је фашистички расположен, да би четници добили у времену било да извуку војску и рањенике из Прибоја, било да довуку појачања у што сумњамо јер да имају неких снага да их однекуд довуку они би то урадили раније а не би чекали да ми заузмемо ове позиције које сада држимо. О корпусима о којима четници говоре Италијанима да их има околo Прибоја не може бити ни речи јер баш сада смо добили извештај од Санџачког батаљона да се налазе на путу више села Луниће а такође имају јача обезбеђења на Црноме Врху и Лесковцу. Они успут нису наишли на неке веће снаге непријатељске, једино на неке групице од по пет—шест људи који би опалили неколико пушака и побегли. Једино овај батаљон на свом маршовању се је негде више Кратова сукобио са Првим златарским батаљоном, који су им се претставили Д^а су рутошки четници. Потом су се међусобно потукли и Први златарски батаљон имао је једног, а ови два лакше рањена од баџача. Официра смо вратили назад са усменим извештајем да нас мало зачуђава овакво држање њиховог команданта и да ако се он боји четника да ћемо ми њих очистити, а потом они нас пусте у град. Даље смо захтевали од команданта да нареди својим трупама да не пуцају на наше јединице које ће само очистити терен од четника уколико их има у Прибоју и околини. До овог момента још нам се тај официр није вратио са извештајем.

Но без обзира на исход ових преговора ми ћемо преду-
зети чишћење терена закључно до линије Увац — Ушће
уваца — низ Лим све до моста на Лиму код села Горње По-
ље и тиме створимо нове могућности господину команданту
за мирно размишљање и доношење одлуке по овом пи-
тању. За све ово време настојаћемо да одржавамо везу са
италијанским командантом, указујући му на озбиљност
последица које искрнути могу ако и даље буде имао ова-
кав став према четницима.

О сваком даљем новом моменту известићемо вас.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.)

Политички комесар,
Мил.² Радовановић-Фарбин

Командант-мајор,
С.³ Урошевић

П. С.⁴ Сад баш стиже и официр који се је био поново
вратио. Он није могао ни да уђе у град ради четничке уну-
трашње блокаде, већ је разговарао преко телефона од првог
утврђења.

Командант се држао врло незгодно, јер на нас неће
пуцати ако ми нећемо у град, у супротном хоће. Четника
има у граду и он их трпи тамо, чак извештава да они имају
два баача (четници) и да ако отворе ватру не мислимо да
су Италијани.

Можемо приступити 500 м. до жице, али не можемо
ништа предузети против четника у граду, који под зашти-
том Италијана могу отворити ватру на нас.

Један официр је са нама и кад прочистимо терен по-
кушаћемо опет са преговорима.

Миливоје
Средоје
Дописао командант мастилом.

БР. 60_у

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 18 ОКТОБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ
КОРПУСА НОВЈ О СИТУАЦИЈИ НА СЕКТОРУ НОВЕ
ВАРОШИ И ПРИБОЈА¹**

ШТАБ
II ПРОЛЕТЕРСКЕ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Пов. бр. 132
18 октобра 1943 год.
у 14 час.

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ

1. — 17. о.мес. у 23 часа добили смо извештај од команданта II Пролетерске бригаде друга Средоја Урошевића са прибојског сектора, и извештај вам достављамо.²

2. — 18. о. мес. у 3 часа изјутра добили смо извештај од команданта III Санџачке бригаде из Нове Вароши. Он нас извештава да је добио податке, да се Дража Михаиловић налази у с. Негбини преко Увца. Ту му је пристигло 6.000 људи — четника. Ови четници су једним делом прешли Увац у с. Радоиња, засеок Чоловина, са намером да нападну наше у Новој Вароши. Такође у с. Штиткову — Буковик пристигао је Калаит са око 800 људи. Ови су подаци нелроверени.

Што се тиче овог броја Дражиних војника, можда није толики, али вероватно да има извештан добар број. Ми смо пре 4 дана слушали „Радио Београд“ и у емисији се говорило да је мобилисан доброзоловачки корпус у Чачку за борбу противу комуниста и партизана. У истој емисији је речено да је корпус из Чачка кренуо возом на одбрану Србије од комуниста. Тако су у емисији говорили да су мајке и сестре испраћале младе српске борце давајући им разне поклоне и тд. Овај извештај емисије могао би се подударити са овом Дражином војском, јер им је таман требало из Чачка толико времена да би стигли на Увац. По свему изгледа, да је Дража са осталим бандитима успео сакупити — присилно мобилисати један део — највише 1.000, а да је остало добио помоћ од Недића.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 8/1—5, к. 391.

² Види док. бр. 47.

3. — Ми смо вам раније писали о држању муслимана из Комарана и Сјенице. Међутим, у последње време муслимани Сјенице и Комарана заузели су оштар став према нама. Заправо, непријатељски став имају само њихове вође као што је командант милиције из Комарана Хусеин Ровчанин. Он је пре 3—4 дана у Комаране довео, како он каже, немачки штаб, који броји 60 људи обучених у немачка одела. За овај штаб је тражио храну, поглавито из села која су под нашом контролом и сељанке, које су носиле храну, кажу да тај штаб говори потпуно српски. Овај исти бандит доbio је од Немаца пре неколико дана око 150 пушака и извесну количину муниције. Он је чак почео да прети нама, а чак се зучка да ће напасти и Пријепоље.

Од Сјенице преко Комарана протурају вести да је већ стигао један немачки батаљон у Сјеницу, да ће доћи једна немачка дивизија, која ће рашчистити Нову Варош, Пријепоље и даље. Ми нисмо могли још проверети да ли је заиста стигла каква немачка јединица у Сјеницу, али смо предузели потребне мере у том смислу.

Међутим, интересантно је да је немачка авијација постала активна у Санчаку. Већ три дана по два немачка авиона долазе од правца Сарајева, летећи уз Лим, круже извесно време над Пријепољем, над Комаранима и одлете ка Сјеници. Тако су јуче истим путем долетела два немачка авиона — извиђача, направили неколико кругова око Пљеваља, мало митраљирали Пљевља, али нису бомбардовали. Затим су одлетели путем Пљевља — Ђурђевића Тара. Испитивали Ђурђевића Тару и вратили се натраг.

Бандит Ровчанин је на једном збору у Комаранима пре три дана називао партизане пљачкашима, а казао је да су четници бољи од партизана. Муслиманске масе незадовољне су оваквом политиком њихових вођа и поручују нам да се они не слажу са Хусеином Ровчанином у ставу према нама. Али, ипак Хусеин је за њих ауторитет.

Оваквим држањем Комарана створена је забуна у лимској долини и код народа се осећа приличан страх.

Муфтија из Пријепоља, који је потпуно пришао нама, држи ее добро и чини са своје стране све како би утицао на Комаране и Сјеницу.

• — Данас смо дознали од сељака из Бобова да је см^{Дна} крајишка бригада стигла до Шћепан Поља. Такође извештај са Бољанића да се чула борба у правцу

— Према свој овој ситуацији ми смо предузели следеће мере:

а) у непосредној близини Прибоја поставили смо две чете пролетерске бригаде са задатком да разјуре четнике око Прибоја, и ако се Италијани предомисле да уђу у Прибој.

б) На сектор нововарошки упутили смо још један санџачки батаљон, тако да на сектору Нова Варош имамо два батаљона Санџачке бригаде са једном четом II Пролетерске бригаде. Они претстављају једну ударну групу и као целина ће дејствовати на четнике. А ако се буду морали повући ка Пријепољу, наредили смо да се благовремено повуку наши симпатизери из Нововарошког среза, и народ који буде хтео, јер су четници бандита Калајита пре 10 дана попалили 50 кућа у с. Бистрици и заклали око десеторо: које људи, жена и деце. За све ово имамо тачне податке и ово би требало објавити преко „Слободне Југославије“.

Наредили смо јединицама на нововарошком сектору да заробе некога из ове Дражине војске, како би тачно утврдили њен састав.

ц) Наредили смо јединицама, које се налазе на правцу Чајничка и на правцу Мељак — Челебић, да ухвате везу са крајишким јединицама и да нас најхитније обавесте.

6. — Наша је грешка што нисмо, при нашем уласку у Пљевља, имали јединица да уђемо и у Комаране и ради тога поставља се пред нас, да уколико је могуће пре, са нашим јединицама очистимо лимску долину. Ово имајте у виду, па ако имате намеру за извесно прегруписавање јединица, могао би се неки батаљон упутити правцем Беране — Бијело Поље — Бродарево — Комарани.

Добро би било да по доласку Крајишке дивизије групишете нашу дивизију на један одређени сектор. Овако смо много развучени као што и сами знате, нарочито II Пролетерска и III Санџачка.

Ми предлажемо да при распореду снага, по доласку Крајишке дивизије, доделите нашој дивизији чишћење Комарана, Сјенице, разбијање ове нове Дражине војске и ликвидацију Прибоја. Тако би наша дивизија била на окупу и могла би успешно да реши напред поменуте задатке, **као** и учвршћење народне власти у Санџаку и спровођење опште мобилизације.

7. — Синоћ смо чекали авионе и нису дошли. Наставићемо неуморно ишчекивање и ноћас, само би требало преко В.Ш. ургирати да стварно падне овамо и то што **пре**, јер народ зна да ће нешто падати и почиње да сумња Д^а ми шпекулишемо.

8. — Професор универзитета Сретен Вукосављевић, иначе наш претседник Среског Н.О. у Пријепољу, држи се

3. — Ноћас 19/20 о. мес. у 1,30 час. пролетео је поред Пљеваља у правцу Прибоја један авион. Ми смо ложили ватре, али је бил& тако велика магла, да вероватно ватре није ни видео. Друго, он уопште није кружио око Пљеваља, већ се од правца Прибоја повратио истим путем после три-четврти сата, не задржавајући се нимало. Изгледа да је он летео код четника.

Како су ови знаци компромитовани, то уговорите нове знаке и препоручите да једино ватре могу да се виде до пола ноћи. Тада је магла мања, а после пола ноћи ложили ма колику ватру не може је видети, јер је магла тако густа.

4. — Један сељак је причао четницима да су партизани стигли у Горажде. Четници су овог сељака испребијали. Ми смо предузели потребне мере за хватање везе са Крајишницима.

5. — Настојте да овамо ипак падне што са неба, јер је ноћас народ бежао из града и сви знају да је авион летео. Ми смо наравно говорили да су то наши авиони и грађани су се враћали својим кућама.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Сл. Пенезић

Командант — п.пуковник,
Љуб. Ђурић

Начелник Штаба,
С. М. Солдатовић

(М.П.)

П.с.

Телефонским путем са Жабљака извештени смо да су јединице V Бригаде ухватиле живог Блажу Ђукановића са 40 разбојника. Бајо Станишић и Шпиро Стојановић извршили су самоубиство. То се догодило код Острога.²

² Дописано на истој машини.

БР. 50

ОБЛАВЕШТАЈНИ ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 25 ОКТОБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА О НЕПРИЈАТЕЉСКИМ СНАГАМА У САНЦАКУ¹

ОБ. ЦЕНТАР
ц ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
Бр. 15
25 октобра 1943 г.

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
— За Об. центар —

По најновијем извештају, који смо примили током данашњег дана од сељака из Крњаче, који ради по овоме сектору у Сочичкој општини, 23. о. мес. четници су извршили мобилизацију људства и коња, под изговором да помоћу њих евакуишу Прибој, услед доласка немачких трупа, кфје се крећу од Ужица: једним краком преко Нове Вароши, а другим краком преко Златибора у правцу Рудога. Овој мобилизацији се нису одазвали село Бучје, Калуђеровићи, Застејење и Крњача. Људство из ових села налази се по шумама под оружјем. У с. Рачи код Прибоја четници су запалили 12 кућа, због тога што им је људство тога села напустило редове. Акт о мобилизацији потписао је мојор Лукачевић, строго претећи свима онима који се истој не одазову.

Италијани, који су се налазили у Прибојском гарнизону, поделили су се у две групе, тако да су Италијани — фашисти отишли у правцу Ужица и придружили се немачким јединицама, а остали нефашистички делови италијанске војске придружили су се четницима и сада се налазе на положају Бијело Брдо. Четници држе положаје Јаворје² — Саставци — Врбово. Ту им се налазе најјаче снаге. Са овим четничким снагама су Лукачевић, Богољуб Ирић, Јеловац и Ћира Димитријевић. Пре неколико дана говорило^{се} да ће напасти Пријепље у циљу посудања истог. Према извештају Об. центра 4 батаљона II Пролетерске бригаде^{иде} се велике ватре на правцу Златибора и говори се да^{МЧ} пале сва она села где им четници дају отпор.

¹ Оригинаал, писан на машини, налази се у архиви Војноисторијског института под рег. бр. 2/5, к. 731.
² Није нађено на секцији 1 : 100.000.

Према извештају 06. центра III Санџачке бригаде: по извештају неких људи, који су дошли из околине Сјенице, делови војске, која је обучена у немачке униформе, отишли су од Новог Пазара преко Рожаја за Беране. Сви су изгледи да су у питању униформисани муслимани, предвођени немачким официрима. Јуче је такође дошло око 50 војника у немачкој униформи у с. Страњани — код Златара. Ови имају за циљ мобилизацију муслиманског живља. У Страњанима им се налази Штаб команде. Око Сјенице су мобилисали око 800 људи, од којих је један део обучен у немачка одела, док је други део без униформи, услед недостатка ЈНСТИХ. У с. Страњанима код ове немачке команде дошли су Хусеин Ровчанин и Селим Јуковић и рекли да они не могу мобилисати све дотле док се не рашчисте четници и партизани у Санџаку. Ово су мотивисали тиме да они неће оставити празна села и да неће дозволити четницима да кољу народ по муслиманским селима.

Исти људи тврде да је у Сјеници смењен досадашњи командант и нови који је дошао на његово место (име му не знамо) интересује се за мостове од Сјенице према Пријеполу, но, иако су исти порушени, до сада није учињено ништа на њиховој поправци.

Поред тога што су дошле те трупе немачких војника у Страњане, по причању сељака, око 50 војника обучених такође у немачке униформе отишло је у правцу Бродарева. Прича се такође да ови ишчекују да ће им доћи још војске у Бродарево.

Према извештају Об. центра III Санџачке бригаде може се закључити да су и четници извршили неке концентрације, јер се у с. Косатици 23 о. мес. налазио Вук Калајит са својом војском.

Прилаже вам се један препис наређења немачке команде у Сјеници.

Уколико буде нових извештаја биће вам на време достављени.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

ЗА ОБ. ЦЕНТАР
ШЕФ — МАЈОР
Никола Божанић

БР. 60_y

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 27 ОКТОБРА 1943 ГОД. ШТАБОВИМА ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ И ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ О ДЕЈСТВИМА СВОЈИХ ЈЕДИНИЦА У РЕЈОНУ ВИШЕГРАД И РУДО, КАО И О СИТУАЦИЈИ У ПРИБОЈУ¹

ШТАБ
V НО УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ
I БОС. КОРПУСА
Бр. сл.
Дне 27.X./1943 год.

ШТАБУ II НОУ КОРПУСА
ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ НОУ-ДИВИЗИЈЕ

Положај

Обавештавамо вас о ситуацији код нас:

1.) Наше јединице заузеле су Рудо, кога су бранили 400 четника. У даљем надирању од правца Рудог, наше јединице разбиле су на сектору Рудо — Бијелушине Златиборску четничку бригаду, а на правцу Рудо — Раванци друге четничке снаге. У овим борбама четници су имали осетне губитке, 25 заробљених, запленили смо један „шарац“, један мали бацач, 30.000 метака за америчке стројнице, пушака и муниције и архиву Штаба Златиборске бригаде. Жестоке борбе водио је један наш батаљон код с. Раванци, где су јаче четничке снаге успеле да наш батаљон потисну. На овоме сектору ми држимо сада Рудо — Оскоруша — с. Видовићи — к. Завршје.

Наша I бригада требала је 26. ов.мј. да нападне и узме Вишеград и да дејствује према Вардишту. Од Штаба } бригаде немамо још никаквих извештаја.

Наша X бригада разбила је Прибојску бригаду код с. Батковића, убила 3, а 4 четника заробила. Делови X бригаде сада се налазе према Прибоју, у висини Градиберине, ради Дејства према Прибоју и М. Бањи, док друге снаге контролишу терен око с. Међуречја.

До сада смо запленили око 2Уч вагона брашна и риже и то У Рудом и у магазину код Батковића. Изгледа да ће још неки магацини пасти у руке и то у шуми код с. Раванци.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 8/1—5, к. 391.

2.) По обавештењима од Штаба IV бригаде, сада се налазе на сектору Раванци — Бијело Брдо — Добрун — Рашка: Златиборска, Вишеградска четничка бригада и још неке четничке снаге. У с. Раванци налазио им се Штаб корпуса, где је био и Дража. По отпору, којег су до сада дали четници на овоме сектору, видело се да мисле овај крај упорно бранити, а који им је свакако важан и ради Прибоја и због браћења магацина. И јачина њихових снага говори о томе. — Ради овога ми ћемо ангажовати наше 2 бригаде и то: I од правца Вишеграда и IV од положаја које сада држи, да би међупростор који их раздваја очистили, уништили и што боље разбили четнике, како би касније могли успешно дејствовати према Прибоју и другим правцима.

3.) О талијанском гарнизону у Прибоју знамо ово: Четници су ушли у Прибој 24. ов.мј. и пошто су видели да су Талијани деморалисани, а ради веза са Штабом њихове дивизије, постојала је могућност да приђу истој, четници су одмах почели вршити евакуацију Талијана у правцу Добруна, а намирнице и ратни материјал почели су евакуисати у разне правце за своје потребе. — По извештају Штаба IV бригаде, јучер се налазило око 2.500 Талијана код Добруна, где поправљају мостове на цести. Исто тако талијански камиони саобраћају на цести Прибој — Добрун, са којима пребацују трупе и материјал. У Прибоју налази се сада око 160 Талијана, стручњака за тешке бацаче и око 400 четника, са једним брдским топом. Талијани и четници држе утврђења око Прибоја и решени су на одбрану града. Не знамо где се налази команда четничких јединица.

4.) Вечерас нам се јавио талијански официр, који је требао да оде у Прибој са наређењима да се Талијани прикључе својој дивизији. Међутим, услед овакве ситуације, рекао нам је да се враћа у свој штаб. Мишљења смо да би Талијани, заједно с нашим јединицама, могли лако заузети Прибој помоћу тенкова, а да при том немамо губитака. Ми ћемо са I и IV бригадом, пошто разбијемо четнике на поменутом сектору, главну пажњу обратити на Талијане код Добруна, да их одвојимо од четника и да их присилимо на предају. Узели смо и писма од талијанског официра, која су упућена за њих. Настојати ћемо да што прије ово урадим, јер по свему изгледа да је намера четника да ове Талијане предају Немцима.

После овог задатка, главно наше дејство бити ће према Прибоју и Новој Вароши ради садејства са јединицама II НОУ корпуса. Извесне снаге задржати ћемо на сектору Рудо — Вишеград ради повезивања са јединицама I босанског корпуса.

о ситуацији према Ужицу и Бајиној Башти немамо никаквих података.

Обавештења о ситуацији код нас слати ћемо преко наше X бригаде и преко јединица II дивизије.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар: (М.П.) Командант, п.пуковник:
И.² Матерић **Мил.³ Морача**

Од заплених намирница могли би вам упутити добар део. Потребно је да пошаљете превозна средства у Рудо, јер овде нема уопште коња. Ово би трребали одмах учинити.⁴

БР. 52

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 29 ОКТОБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ О УПУЋИВАЊУ СВОЈИХ БРИГАДА ПРЕМА ПРИБОЈУ И ПРЕМА НОВОЈ ВАРОШИ, О БОРБИ С ЧЕТНИЦИМА КОД С. БАЊЕ И О УСПОСТАВЉАЊУ ВЕЗЕ СА ПЕТОМ НОУ ДИВИЗИЈОМ¹

ШТАБ
II ПРОЛЕТЕРСКЕ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Пов. бр. 156
29 октобра 1943 год.
у 14,35 час.

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ

1-² — Достављамо вам извештај Штаба V Крајишке дивизије.²

2. — Јуче 28. о.мес. кад смо стигли у Пријеполје из-Дали смо следеће заповести:

² Илија
⁸ Милутин
⁴ Дописано мастилом на оригиналу.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 47—4, к. 391.

² Види док. бр. 51.

а) II Пролетерска бригада са три батаљона истог дана поподне у 15. час. кренула је правцем с. Челице — с. Бања — Лесковац — Црни Врх, са задатком разбијања и уништења четничких банди око Прибоја, садејствујући јединицама V Крајишке дивизије обухватно.

б) II Далматинска бригада од Пријепоља кренула је такођер јуче у две колоне: једна колона с. Бистрица — Гобате — Китоња — Рутоше — Радојиња, а друга колона правцем: Пријепоље — Косатица — Нова Варош, са задатком разбијања четничких банди на нововарошком сектору и узимања Нове Вароши.

Општи задатак: разбити четничке банде и очистити територију до реке Увца.

3. — Јутрос у 9. часова добили смо извештај од Штаба II Пролетерске бригаде, да су у току ноћи на свом правцу наишли на четничке банде у с. Бањи. После двочасовне борбе ове су јединице разбиле четнике и настављају гоњење.

Четници се боре нешто жилавије него до сада, зато што су се наоружали од Италијана. Имају и бачача а са њима се заједно боре и италијански фашисти.

Ове јединице заробиле су 11 четника, међу њима и неколико Италијана. У току ноћи заплењена су три већа камиона са робом, нешто муниције и неколико магацина са храном. То су само били усмени извештаји команданата батаљона.

Наше јединице имале су два рањена друга.

Ове јединице имају везу за X Крајишком бригадом.

4. — Ситуација око Прибоја: четници су сконцентрирали јаче снаге у Прибоју и око њега. Јуче им је стигла, од правца Нове Вароши, помоћ у јачини од 600—700.

Но, како су наше јединице успоставиле везу са Крајишницима, то ће свакако доћи до успешне координације снага, јер су се Крајишници налазили до изнад самог Прибоја на линији Градиберине — Град (к. 926).

5. — Од II Далматинске бригаде нисмо добили још извештај. Њихова лева колона овладала је Гобатама, северно од [с.] Бистрице.

6. — Пријепољски одред послали смо на сектор Бабине — Тоци, са задатком чишћења терена и мобилизације.

7. — II Бригада „Тауриненце" је у покрету ка Пријепољу. Њу ћемо распоредити: два батаљона на правцу Сјеница, један батаљон на правцу Бродарева, а новоформирани 4 батаљон ове бригаде послаћемо ка Прибоју под команду II Пролетерске бригаде.

8. — Ако будете знали када ће кренути 2 батаљон II Пролетерске бригаде од Бијелог Поља ка Пријепољу, известите нас да би му у сусрет послали један батаљон бригаде "Тауриненце", да му припомогне у случају борбе у Комаранима, јер се Хусеин Ровчанин поново вратио у Комаране.

9. — Од Сјенице нема ништа нити се у Сјеници надају каквој немачкој војсци.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

политички комесар,

Сл. Пенезић

Командант — п.пуковник,

Љуб. Ђурић

Начелник Штаба,

С. М. Солдатовић

(М.П.)

БР. 53

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ОД 30 ОКТОБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ О ВОЂЕНИМ БОРБАМА ПРОТИВ ЧЕТНИКА ОД 18 ДО 26 ОКТОБРА¹

ШТАБ
III САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ
30.X.1943 год.

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Акција Штитково 18/19.X.1943:

После ослобођења Нове Вароши и чишћења Нововарошког среза до реке Увца, сазнавши да четници врше припреме за нову офанзиву у правцу Пријепоља, одлучили смо да извршимо акцију ка Штиткову у циљу разбијања појединих њихових група на сектору Штитково — Буковик и оадетања мобилизације од стране четника. Та акција је тре^ала да буде брза и да се заврши у току ноћи и дана.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисторијског института под рег. бр. 2—2, к. 1255.

Према добивеним подацима на томе сектору налазило се тада око 400 наоружаних четника (и око 400 ненаоружаних) под командом Калаита, Николића, Мандића и других четничких вођа.

Ми смо имали на расположењу 2 чете I батаљона наше бригаде и једну чету IV батаљона II пролетерске бригаде.

Напад на Штитково извршен је са једном четом I батаљона — чета IV батаљона правцем Вранеша —• Кокин Брод — Амзићи — северна ивица села Доње Трудово — Горње Трудово — Штитково, нападајући Штитково са северне стране. Једна чета I батаљона нападала је правцем Комарани — Павловића Брод — Божешићи —• Штитково са задатком напада на Штитково са јужне стране. Обе нападне колоне требале су се састати у Штиткову, одакле би одмах продужиле преко Дебеља — Увца за Вилови. Наше јединице напале су Штитково и очистиле га од четничких банди и после тога поставиле осигурање са северне стране, јер су четници отступили са тога сектора у правцу Чемернице. Јужна колона још није била стигла у село Штитково, него је водила борбу код Божешића.

Почело се припремати скупљање коња за евакуацију четничких магацина. Али пошто су се ту подуже задржали и како се већ било разданило, четници су приметили да су наше снаге биле малобројне, прикупили су се и извршили напад у правцу Штиткова. Чета IV батаљона, која [је] осигуравала правац од Чемернице, није могла да одоли томе нападу, него се после краће борбе почела да повлачи ка Божешићима. Тада баш, али већ је било касно, стигла је и јужна колона. Сада је требало прикупити све наше снаге и енергично продрети преко Дебеља за Вилови, али руководиоци су изгубили команду над људима и почели су да отступају у правцу Буковика, најгори правац који се могао одабрати. Четници су се осилили видећи да се наше јединице повлаче и гонили су их. Наши су се пребацили преко Кладнице потока у село Урсуле, где су после краћег споразума са муслиманима били прихваћени, одморили се, а потом се исте ноћи пребацили преко Увца у село Акмачићи. Наше јединице приликом напада узору на четнике код Штиткова нанели су им доста губитака: око 48 мртвих (остали на положају), 30 заробљених, заплењен тешки митраљез „Фиат са муницијом. Приликом самога напада наши нису имали губитака, али после, при повлачењу, нанесени су им тежи губици. Избачено из строја 30 бораца мртвих, рањених и несталих. При повлачењу је изгубљен тешки бацач, заробљен.

бљени тешки митраљез од стране четника и наш један митраљез.

Наше снаге биле су доста малобројне и требало је брже радити, али овакве негативне последице условило је неједновремено избијање наших јединица у Штитково. У исто време ми смо и потценили четнике на томе сектору.

У тој акцији борци су се доста добро држали. Својом храброшћу и присебношћу истакао се командант I батаљона Халил Хацимуртезић, као и командир I чете тога батаљона Зећо Мусић, који су се иначе у досадашњим борбама увек врло добро држали.

Офанзива четника од Прибоја у правцу Пријепља: После акције наших јединица на Прибој 18.X., где је III батаљон ове бригаде (без једног вода) нападао десном обалом Лима правцем Кратова — Лесковац — Црни Врх — жандарм. станица Увац, том приликом наши су убили 3 четника и ранили 7; четници су предузели противнапад и овај батаљон се повлачио под борбом у правцу Бистрице. До повлачења и овај батаљон спадао [је] под команду Штаба II Пролетерске бригаде. Четници су на томе правцу наваливали јачим снагама и потисли тај наш батаљон до на Расно, где се исти прикупио и извршио 22 о.м. у сами мрак противнапад на четнике и разбио их. Непријатељски губици: 10 мртвих и рањених око 15. Заплењено 3 пиштоља, и 1 дурбин и 1 јахаћи коњ. Четници су се прикупили на положај Гобате — Бистрица.

Пошто је моментално била најопаснија та четничка колона од Прибоја, то је пребачен одмах I батаљон од Нове Вароши са задатком да дејствују четницима у леђа преко Међугорја ка Расном, али пошто је непријатељ већ био разбијен, то је овај батаљон закаснио. Он је у току ноћи 21/22 извршио марш од Акмачића преко Црнога Врха до на Шанац.

Акција Гобате — Разбојиште: У циљу протеривања четника са положаја северно од потока Бистрице 23/X организовали смо наша два батаљона за напад. III батаљон нападао је правцем Гобате, а I батаљон правац Китоња — Разбојиште. Напад је почео 23 у ноћ. III батаљон је избио на Гобате, најузивши четнике који су оставили на положају

Рањена и запленио 800 метака. I батаљон је избио на Раз-

Бојиште, али непријатеља није на самом положају затекао. У 20⁰⁰ часова УЈУтро примећена је непријатељска колона око

четника са комором испод самога Разбојишта у једној Умици. Одмах је организован напад и четници су потпуно Разбијени.

¹⁰ Зборник том I, књ. 16

На положају остало преко 50 мртвих четника, заробљено око 20, од којих је 5 остављено живих и сврстани у наше редове, а остали су пострелјани. Том приликом је заплењено 7 п.митраљеза (3 „брна“ + 4 холандска п.митраљеза), 56 пушака, 4.000 српске муниције, 3.500 талијанске муниције, 4 јахаћа коња, 7 товарних коња, 3 пиштоља, дувана, 35 пари цокула, веша и тд: Тај батаљон је имао 2 рањеника. Остатак четника, бацавши успут пушке, шајкаче, торбице у паничном бекству прешао је Радоињу и Увац. Наша потерна одељења гонила су их до близу самога Увца,

Иако је III батаљон разбио четнике на Гобатама, ипак су се они задржали својим јаким снагама у бункерима на Бистрици (кота 805), као и на левој обали Лима спрам Бистрице. Добивши извештај о томе, одмах је извршено прикупљање снага I батаљона и упућене правцем Гобате. Организован је одмах напад истог дана на четнике на сектору Челице — Бистрица. Напад је почео у 17 часова и трајао до 19 часова када су се четници, искористивши мрак, извукли у правцу Бање.

Пошто та четничка група није разбијена, остављен је III батаљон на сектору Гобате — Бистрица — Челице са задатком затварања правца Бања — Пријепоље.

I батаљон је добио задатак разбијања четничких банди које су се кретале из Србије преко Нове Вароши у циљу спајања са четницима од Прибоја.

Акција Козоморе — Тиква — Дебело Брдо 24.X.:

Приликом покрета I батаљона правцем Гобате — Разбојиште — Козомор, наишао је тај батаљон на непријатеља око 8 часова ујутро, који се кретао од Нове Вароши преко Тикве на Козомор. Ту имамо вид борбе у сусрету. Одмах је извршен напад на непријатеља који већ прелази Козомор и после краће борбе непријатељ је разбијен и протеран. Јачина непријатеља била је око 220 људи. Један део је закачен и протеран према Радоињи и ка Увцу, а други део у паничном бекству повукао се на Тикву, где су се већ појављивале нове групе четника. У тој акцији на Козомор убијено је и заробљено 22 четника, заплењено 1 сандук муниције, 4 товарна коња, 12 пушака и 1 машинка енглеска.

I батаљон је одмах продужио напад у правцу Тикве главним снагама, а помоћним снагама преко Каменице У циљу избијања на положај Тиква — Дебело Брдо.² Успео је да избије на Тикву и на Дебело Брдо и протера одатле непријатеља, али непријатељу су придолазила појачања од

² Није нађено на карти 1 :100.000. Вероватно се односи на Брд^о си. од Нове Вароши.

правца Кокин Брод и Амзићи. Борба је трајала читавог тога дана и пред сами мрак непријатељ је успео са много надмоћнијим снагама, потпомаган ватром двају бацача, да сузбије напад I батаљона, да изврши противнапад и потисне наш I батаљон са тих положаја који се повукао на Разбојиште.

Наши губици 1 мртав, 2 рањена.

Непријатељски губици непознати.

Акција на Бијуково Брдо 25.X.:

Како је непријатељ располагао јачим снагама, то није било услова за напад на четнике у правцу Тикве, а с друге стране претпостављали смо да ће се он преко Златара својим главним снагама бацити у правцу Пријепоља. I батаљону је наређено да се пребаци на Шанац, а III батаљону на положај Кукања — Битовик.

25 ујутро непријатељ је избио преко Црнога Врха и преко Врањака на Клик, а одавде је надирао даље ка Бијуковом Брду и Дренову.

Наш план је био, с обзиром на наше мале снаге, не држати положај, него пустити непријатеља да се затрчи и ослободи, а потом га ударити на најосетљивије место за њега.

Пошто је непријатељ већ овлађивао косом Бијуково Брдо — Дреново, упутили смо I батаљон у напад правцем Бијуково Брдо. Напад је извршен у 10 часова истог дана. Непријатељске снаге биле су раздвојене и непријатељ је почео испочетка да отступа са борбом, али ми смо одмах убацили у борбу и делове III батаљона, те су наше јединице успеле непријатеља да протерају, који је почео да бежи и отступа дезорганизовано. Гоњење непријатеља је одмах продужено и наше јединице су за кратко време избиле на положај Клик — (кота 1411) — Врањак. Ту су се наши задржали.

Наши губици: 3 мртва, 7 рањених. Непријатељски губици: 16 мртвих (остали на положају).

Акција на Црни Врх (кота 1288) и кота 1293 и кота 1382. 25/26.X.:

Како се непријатељ извесним својим деловима задржао на положају Црни Врх (кота 1288 —• кота 1382), то смо решили да га исте ноћи нападнемо и разбијемо.

Истог дана после подне око 16 часова стигао је I батаљон II прблтерске бригаде, који је наређењем Штаба II пролетерске дивизије стављен под нашу команду.

Организован је напад: I батаљон (златарски) напада правцем Клик — Црни Врх (кота 1382), а I батаљон И про-¹⁰⁰^^{рске} бригаде напада правцем Врањак — Црни Врх (кота ^88 — кота 1293).

Напад је почео у 12 сати у ноћи.

I батаљон Санџачке бригаде после краће борбе избио је на Црни Врх (кота 1382), а I батаљон II пролетерске бригаде после борбе од пола сата протерао је непријатеља са положаја Црни Врх (кота 1288 — кота 1293).

Наши губици: 5 лакше рањених.

Непријатељски губици: 16 мртвих и 1 заробљен. Међу убијенима нађен је заменик команданта корпуса Јаворског, судски капетан Томић.

Заплењено: 3 п.митраљеза холандска, 9 пушака, 1.500 метака, 5 јахаћих коња, 5 товарних коња, 2 пиштоља.

Акција Кукања —• Битовик 26.X.:

Док су наше главне снаге водиле борбу са непријатељем који је наступао од Нове Вароши и Златара, помоћне снаге дефанзивно су давале отпор непријатељу који је наступао од Бање. Непријатељ је од Прибоја у току 26/X поново кренуо у напад правцем Бистрица — Кукања — Битовик и у току тога дана водио борбу са нашим деловима Милешевског батаљона на Кукањи и Битовику. Пред ноћ је успио да потисне делове тога батаљона ка Битовику.

Разбијањем четника на Црном Врху могли су ослободити наше снаге с тога правца и пребацити их на наше лево крило у циљу разбијања и ове групе четника која је нападала ка Кукањи и Битовику.

На Кукањи је одмах предузет напад у сами мрак. У нападу је учествовао I батаљон II пролетерске бригаде и III батаљон Санџачке бригаде.

Истога тога дана око 17 часова упућени су тенкови из Пријепоља ка Бистрици у циљу садејства нашим јединицама и чишћења бункера на раскрсници Бистрица — Пријепоље, Бистрица — Нова Варош. Непријатељ је отступио и побегао после краће борбе са тих положаја и повукао се ка Прибојској Бањи. У току тога дана III батаљон имао је 4 рањена.

Непријатељски губици 8 мртвих.

Подаци о непријатељу:

Непријатељске колоне које су наступале и нападале од правца Нове Вароши и Златара сачињавали су четници из Србије мобилисани из околине Чачка, Ужица, Пожеге, Ариља и од Рашке. Били су сразмерно добро наоружани са довољно муниције. Ти четници спадају под команду Драже Михаиловића, а према исказу појединих заробљених четника чита је сарадња недићеваца (који су такође били у овој борби) са Дражиним четницима. Оружја и муниције

дражиновци су добивали такође од недићеваца. Тачну јачину четника србијанских, који су прешли Увац, не знамо, али по свему изгледа да су им снаге биле доста бројне.

Непријатеља који је наступао од правца Прибоја сачињавали су једним делом четници из Прибојског среза и србијански четници од Сјеништа и Негбине, а другим делом четници из Нововарошког среза (Рутоше, Бистрица, Радоиња, Нова Варош и тд.).

Држање наших јединица:

Батаљони ове бригаде, иако састављени већим делом од нових бораца, у току горе наведених акција показали [су] се као издржљиви и борбени, иако се истицало неискуство у борби.

У свим овим акцијама паметним вођењем, храброшћу, иницијативом одликовао се командант I батаљона III санџачке бригаде друг Халил Хацимуртезић.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Милија Станишић

Командант,
Жарко Видовић

БР. 60_у

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА БЈЕЛОПОЉСКОГ НОП ОДРЕДА ОД
30 ОКТОБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ КОР-
ПУСА НОВЈ О СИТУАЦИЈИ У БЕРАНСКОМ СРЕЗУ И
О ИЗВРШЕНОЈ МОБИЛИЗАЦИЈИ ЗА НОВ¹**

ШТАБ БЈЕЛОПОЉСКОГ ПАРТИЗ. ОДРЕДА
Н.О.В. ЈУГОСЛАВИЈЕ
Стр. пов. бр. сл.
30 окт. 1943 г.
БИЈЕЛО ПОЉЕ

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА Н.О.В. ЈУГОСЛАВИЈЕ

Пљевља

Нијесмо вам могли прије поднијети исцрпан извјештај о ситуацији код нас са разлога што су многи послови код нас били у развоју и што смо очекивали моменат да вам за један период рада поднесемо извјештај, што тек сада чинимо.

1. На територији Бјелопољског среза, од људства из четири општине, које су под нашом командом (контролом), формирали смо три батаљона. Ова три батаљона броје данас 366 бораца. Формирали смо и партизанску стражу из одреда у Бијелом Пољу од најбољих бораца (њих 40), као и пратећи вод код Штаба одреда (20 бораца), што чини свега бораца у јединицама овога одреда 426 (од којих са оружјем 242, а без оружја 184 борца).

2. Од формирања овога одреда мобилисали смо и послали у бригаде 364 борца (III Санџачка 186, IV Црногорска 57, II Пролетерска бригада 121). Поред ових другова одредили смо још 20 другова без оружја, које је тражио Штаб II Пролетерске дивизије, те ће тако број другова послатих у бригаде износити 384.

3. До сада је извршена у поменутих општинама половична мобилизација, али ћемо убрзо поспијешити мобилизацију преосталог људства, за коју постоје повољни услови. Мобилизацију смо припремали политичким зборовима и конференцијама по општинама и кметијама, на којима је одређивана изборна комисија од сељака изабраних на збору и чланова Штаба одреда, те је тако мобилизација добијала у

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 8/1—5, к. 391.

неку руку добровољно-обавезни карактер, што се показало као успешна форма рада. Наравно, ситуација ће нам од сада још више ићи на руку разбијањем окупатора у Црној Гори и четничких банди у Васојевићима.

4. Квалитет бораца је добар, само постоји велика оскудица у политичким радницима у јединицама пошто се велики дио старијег кадра налази у III Санџачкој бригади, а остатак на позадинском раду. Борци су скоро све млади људи које треба подићи. Но, чинимо све напоре да се тај недостатак што мање осјети.

5. Приличан број људи овога краја партизански мисли и ради. Један дио, нарочито тамо гдје партизани нијесу раније доспијевали (долина Лима) и велики дио Равноречке општине, коју је реакција, користећи присуство и помоћ окупатора, успјела великим дијелом да заведе, још је у ставу посматрања и тешко се обухвата радом. Народна власт и позадинске организације због још нередовних прилика нијесу биле у стању да даду пуну мјеру за оздрављење оваквог стања. Један мањи дио ових налази се још у близини кућа непријављен, чији се број из дана у дан смањује.

6. Мобилизација муслимана код нас још тешко иде. Успјели смо да неких 30 омладинаца из вароши и околине мобилишемо и пошаљемо у бригаде. Муслимани са лијеве стране Лима почели су показивати партизанима пушке и ићи са нама дању на положај, а ноћу у засједе према бандама муслиманске милиције и Шифтара, са којима од прије три дана воде успјешно борбу јединице нашега одреда у околини Бијелог Поља са десне стране Лима, на положајима Влах — Змињац и вис Курило, на челу са Бахом Мекићем, Гаљаном Лукачем и Димитријем Булатовићем. Њихове снаге према добивеним подацима износе око 300.

Преко наших обавјештајних органа (Команде мјеста у Бијелом Пољу) пао је у руке позив назови команде муслиманске Албанско-санџачке легије, кога вам у прилогу достављамо.²

Ми ћемо са дијеловима нашега одреда уз помоћ баталјона II Пролетерске бригаде, који долази са сектора Загор^о, како нам је капетан, друг Луне јавио, учињети све да ову банду разбијемо и осујетимо њихов план мобилизације 1 новембра. Истина, за њихово потпуно разбијање потребне би биле јаче снаге које би нам омогућиле да политички успјешније радимо. Свакако да ће нам распад Њемаца у Црној Гори — њихово разбијање на путу Колашин Подгорица, напуштање Подгорице и Берана, што смо

² Овај летак редакција није пронашла.

данас незванично сазнали, увелико олакшати наше продирање у ову неузорану ледину, чиме ће ове банде изгубити свако упориште код великог дијела муслимана.

7. Било би добро када би нам упутили, ако имате, телефонску централу, телефонски апарат без чега нам није могуће одговорити задацима који се пред нама постављају, а да се у томе не рамље. Поред тога довођење једног љекара у Бијело Поље било би од неоцењиве користи за наше јединице и становништво овога среза.

8. Са пушкама и аутоматским оружјем не стојимо најбоље, иако по нешто извлачимо од сељака, те се надамо да нас нећете заборавити и у том погледу.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Живко Жижих

(М.П.)

Командант одреда,
Ђуро Ракочевих

БР. 55

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 31 ОКТОБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ О ДЕЈСТВИМА ОД 15 ДО 31 ОКТОБРА И О РАСПОРЕДУ СВОЈИХ И ПРИДОДАТИХ ЈЕДИНИЦА¹

РЕЛАЦИЈА

ЈЕДИНИЦА II ПРОЛЕТЕРСКЕ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ ЗА ВРЕМЕ ОД 15—31 ОКТОБРА 1943 ГОД.

Средином месеца октобра, по разбијању четничких банди у Санцаку, операције делова наше дивизије, на ослобођеној територији, карактеришу се мањим издвојеним акцијама са задацима чишћења терена од појединачних четничких групица, окупљених око четничких вођа. Исти повремено изводе акције мањег значаја, док наши батаљони настављају са чишћењем терена од њихових деморалисаних банди. Активност нарочито испољавају противу незаштитених села као: Бољанићи, Ковач, Мељак и Бистрица у којој

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 47—4, к. 391.

су попалили око 50 кућа и на зверски начин побили извештан број људи. Утицај њихов се испољава у вршењу притиска и терора на народ по селима у којима се крећу и ометају извршења наше мобилизације. Ипак, временом, рад разбијених четничких група све више малаксава. Народ се не одазива њиховим претњама и покушаји одвајања народа од Народноослободилачке војске остају им без успеха. У овом периоду времена и становништво градова постаје све слободније, пошто се четничке приче о нашој слабости и њиховом поновном повратку показују лажним.

Јача груписања четници су извршили на терену Прибоја, Рудог и Вишеграда, као и у с. Штитково, источно од Нове Вароши. Све своје покрете и нападе вршили су из ових база, тако да се и три најизразитије борбе, у овом периоду времена, догађају у овим правцима.

Сектор, који је држала наша дивизија, био је несразмерно већи од снага са којима се располагало, нарочито по упућивању II Далматинске бригаде и једног батаљона II Пролетерске бригаде ка Колашину. Карактеристично је да четници не успевају да искористе овај моменат, већ почињу са озбиљним нападима тек онда када се ситуација почиње мењати у нашу корист. Изгледа да су овај период времена и сами користили за прикупљање снага.

Мањи покрети појединих новомобилисаних делова изводе се у циљу разбијања четничких група, јачања дисциплине и навикавања на заједнички живот. Акције су извођене и ради прикупљања оружја, које се налазило по селима.

Борбе већег значаја изводе се:

а) У правцу Прибоја; б) у правцу Штиткова и ц) на сектору Пријепоље — Бистрица.

Акција према Прибоју и борбе за одбрану Пријепоља:

Акција према Прибоју изводи се ради ликвидације четничко-италијанског гарнизона у овој вароши. Саму варош држе Италијани у јачини од 1500 људи и 200—250 четника.

13. октобра добивен је извештај о ослобођењу Андријевце и Берана и приступању италијанске дивизије „Венеција“ на нашу страну, за борбу противу Немаца. 14. октобра увече дошла су у Штаб дивизије два италијанска официра из Берана са задатком да ступе у везу са италијанским јединицама у Прибоју и даду им упутства за даљи рад.

Ради олакшања задатка делегацији, тј. прикључења италијанских делова у Прибоју нама и растеривања четника, наређено је следеће (15 октобра 1943. г.):

Да две чете 4. батаљона II Пролетерске бригаде и Пљеваљски батаљон Пљеваљског одреда, под командом друга Средоја Урошевића, команданта II Пролетерске ударне бригаде, крену правцем: Крњача — Ожаљ — Голеша — Миљеш — Читлук — Прибој (са овом колоном иду и два италијанска официра), а да Пријеполски батаљон III Санџачке бригаде крене правцем: Пријеполје — с. Челице — с. Бања — с. Луниће. Успутни задаци ових колона су: чишћење терена од четничких банди, хватање везе са италијанским јединицама у Прибоју и избацивање четника из града. Дата су упутства да се борба са италијанским деловима у Прибоју, обзиром на наше слабе снаге, избегне.²

17. октобра 1943. г. Према наређењу од 15. октобра, а по извршеном покрету ка Прибоју, покушаји друга Средоја Урошевића за хватање везе са Италијанима у Прибоју и вођење преговора са њима нису успели. Да би олакшао преговоре, предузео је чишћење терена у околини Прибоја од четника под чијим су утицајем били Италијани. У току ове акције успео је да блокира Прибој и пребаци једну групу четника на десну обалу Лима. Код леве колоне, којом је он командовао, имао је једног мртвог и 2 лакше рањена друга. Десна колона, у току 18. октобра, није наишла ни на какав јачи отпор од стране четника. Исти, у току 18. октобра, добијају појачање од 300—400 људи из правца Рудо и Бијелих Брда према нашој левој колони. Услед развучености, наше снаге леве колоне, које су посedale положај Бича, морале су се повући. Наша десна колона потиснута је на положај Црнога Врха. Ради одбијања ове четничке групе наређен је напад нашим деловима, у ноћи 18/19 октобра, на положај Бича. За време извођења покрета, једна четничка група наишла је на наше заседе, које су отвориле ватру. Четници су оставили на терену 4 мртва, док су се остали разбежали.

Према процени Штаба II Пролетерске бригаде, у току ових борби, чишћењу терена око Прибоја и блокирању Прибоја, четници су имали око 25—30 мртвих и око 40 рањених.

За време извођења акција према Прибоју, 17. октобра, командант III Санџачке бригаде известио је да је Дража Михаиловић, са око 6.000 људи (непроверено) стигао у с. Негбина, и да је увече истога дана један део ових пребачен у Чоловину (Радоиња) са намером да нападну Пријеполје

² Видидок. бр. 65 и 69.

18 тек. вдес.; да се Вук Калаитовић-са око 800—900 људи налази у [реј.] Штитково — Буковик са истим намерама.

Обзиром на ове најновије податке, а пошто акција према Прибоју, због наших слабих снага, нЛје довела до резултата, одлучено је да се предузму потребне мере према четничким снагама у правцу Пријепоља, а акција према Прибоју обустави. Наређено је Пријепољском батаљону III Санџачке бригаде да се врати у правцу Нове Вароши, да две чете 4. батаљона II Пролетерске бригаде остану око Прибоја за чишћење од четничких група, да Штаб II Пролетерске бригаде са Пљеваљским батаљоном пређе у с. Крњачу и контролише правац ка Рудом. Штабу III Санџачке бригаде наређено је стављање под команду Пријепољског батаљона, обраћање пажње и прикупљање података о концентрацији четника, стављање застора према групи четника Калаитовића и повремено нападање њихових делова.

18. октобра 1943. г. Обавештајни официр III Санџачке бригаде усмено је известио да подаци о концентрацији четника нису тачни. Мањи четнички делови, који су се пребацили преко Увца, ради пљачке брашна, утекли су из с. Радоиња при наиласку јединица III Санџачке бригаде. У току * овог дана добивен је извештај да су четници ушли у Вишеград и да су том приликом поклали велики број муслимана.

19. октобра 1943. г. Према наређењу, издатом 17. октобра од стране ове дивизије, Штаб II Пролетерске бригаде и Пљеваљски батаљон дошли су на Крњачу. 4. батаљон II Пролетерске бригаде остао је око Прибоја.

20. октобра 1943. г. Према подацима добивеним од Штаба III Санџачке бригаде, четници, у јачини до 200 људи, упали су у с. Бистрицу и кренули у правцу Пријепоља. За протеривање и одбрану Пријепоља од ове четничке групе хитно су упућене две чете 1. батаљона II Пролетерске бригаде из Пљеваља ка Пријепољу. Ухваћена је веза са Пријепољским батаљоном, који се после акције око Прибоја повукао на положај Битовик и налазио се за леђима групи четника, која је кренула ка Пријепољу.

21. октобра 1943. г. Не наилазећи на отпор, четници су успели да у току ноћи 20/21. октобра дођу на положаје изнад Пријепоља. Појачање, упућено из Пљеваља, одмах је ступило у борбу с четницима и у току исте ноћи успело да их потисне у правцу Бистрице. По извршењу овог задатка, чете

• батаљона имале су се пребацити на леву обалу реке ЈТима, зато што су добивени подаци да се четничка Чајничка бригада, преко Побигеника и с. Тоци, креће ка Пријепољу. У борбама са њиховом Пљеваљском бригадом, око Пријепоља,

имали су 5 мртвих четника. Овом приликом заплешен им је и један део архиве.

У току овог дана Штаб II Ударног корпуса дошао је у Пљевља.

22. октобра 1943. г. По завршеној борби око Пријепоља, 1. батаљон II Пролетерске бригаде задржао се на левој обали реке Лима на положајима Кучин — Џурово. Овог дана делови четничке Ужичке бригаде наишли су на делове III Санџачке бригаде на Разбојишту. У борби је убијено 55 четника и заробљено 7 пушкомитраљеза. Четничка Ужичка бригада, која је према подацима из архиве и изјавама заробљених четника, бројала око 120 људи, са овим је била потпуно разбијена.

Услед ових борби и повлачења наших снага за одбрану Пријепоља, четницима је успело да уђу у Нову Варош.

24. октобра 1943. г. После одбијања четника од Пријепоља, истима у току 23. октобра пристижу појачања из правца Нове Вароши. Делови наше Санџачке бригаде повукли су се на положаје: Косатица — Бијуково Брдо — Пилатовац. Ради појачања наших делова и разбијања њихових нових снага, упућена су 2 топа и 2 тенка са другом зам. команданта дивизије Радомиром Бабићем у Пријепоље. Истог дана Штаб III Санџачке бригаде известио нас је о потискивању четника на положаје Црнога Врха.

25. октобра 1943. г. Јединице III Санџачке бригаде успевају да одбаце четнике и са положаја Црног Врха. 1. батаљон II Пролетерске бригаде посео је положаје Битовика, док се Пријепољски одред задржао у Кукањи.

Овог дана увече четници добијају нова појачања аутомобилима из правца Прибоја, тако да у току ноћи 25/26. октобра успевају да поново избију на положаје Кукање.

Као противмеру овим снагама, наређен је покрет 3. батаљону II Пролетерске бригаде у правцу Пријепоља. 4. батаљон исте бригаде упућен је са Крњаче ка Прибојској Бањи, ради сарадње са X бригадом V Крајишке ударне дивизије, са којом је добивен додир и која оперише на сектору Вишеград — Рудо — Прибој.

26. октобра 1943. г. Под притиском наших снага и пристиглих појачања четници се повлаче у правцу Нове Вароши и Прибоја без већег отпора, вероватно деморалисани губицима нанесеним Ужичкој бригади на Разбојишту.

У току ових борби погинуло је 12 четника, међу којима и заменик команданта четничког Јаворског корпуса Томић Ђорђе, суд. капетан I класе. Заплешена су 3 пушкомитраљеза, 6 пушака, 1.500 метака и 10 коња.

За цело ово време наше су се акције морале изражавати само у њиховом потискивању и одбијању од Пријепоља, пошто снага за њихово дефинитивно уништење није било на расположењу.

У току овог дана ухваћена је веза са II Далматинском бригадом, која је наступала долином Лима ка Пријепољу. Иста је задржана на сектору Комарани.

27. октобра 1943. г. Извршује се прегруписавање снага по наређењу Штаба II Ударног корпуса Оп. бр. 134' од 26.X.1943. г.³

Акција ка Штиткову 18—19 октобра 1943. г.:

После ослобођења Нове Вароши и чишћења Нововарошког среза до реке Увца, делови наше Санџачке бригаде, по подацима о припремама четника за офанзиву у правцу Пријепоља, предузели су иницијативно акцију у правцу Штитково — Буковик. Исту су извели са две чете I батаљона и једном четом 4. батаљона II Пролетерске бригаде. Напад је извршен правцем: Вранеша — КОкин Брод — Амзићи — северна ивица с. Доње Трудово — Горње Трудово — Штитково, нападајући га са северне стране. Једна чета нападала је правцем: Комарани — Павловића Брод — Штитково са задатком напада на Штитково са јужне стране. Обе нападне колоне требале су се састати у Штиткову. Северна колона успела је да упадне у Штитково, док је јужна колона закаснила због борбе, коју је водила код Божешића. Четнички делови повукли су се на положаје изнад Штиткова, док је наша северна колона предузимала мере за евакуацију материјала, који су четници напустили. При овоме почиње да се раздвајају, четници уочавају наше слабије снаге, успевају да се прикупе и врше противнапад. Једна чета, која је осигуровала правац од Чемернице, није могла да одоли нападу, него се после краће борбе почела да повлачи ка Божешићима. У то време пристиже и јужна колона са закашњењем. Четнички напад изведен је са свих страна, ради чега долази до неорганизованог повлачења наших делова у правцу Буковика. Четници су наставили са гоњењем, док наши успевају да се пребаце преко потока Кладнице у с. Урсуде. После краћег одмора исти се пребацују преко Увца у с. Акмачићи.

У овим борбама четници су имали 48 мртвих. Приликом самог напада наши нису имали губитака, али приликом повлачења избачено је из строја 30 бораца мртвих, рањених и

³ Види том III, књ. 6, док. бр. 30.

несталих. При повлачењу изгубљен је тешки бацач, један митраљез заробљен од четника, и један наш митраљез.

Акција је изведена од стране делова III Санџачке бригаде, као што је напред наведено, иницијативно. Пре саме акције, познавајући стање наших делова у правцу Нове Вароши, од стране Штаба ове дивизије дата је директива III Санџачкој бригади да не предузима никакву акцију противу четника источно од Нове Вароши, утолико пре што су ови четнички делови држали фронт према муслиманима и разбијање једних или других довело би до уништавања становништва на овом сектору, било од стране четника, било од стране муслимана. Наше снаге биле су исувише слабе да би могле постићи неке позитивне борбене резултате противу четника, чије је средиште у овом делу било у Штиткову. Неуспех акције је резултат, исто тако, и недовољно познавање ситуације код четничких делова.⁴

После овога делови ове бригаде употребљени су у борбама, које су вођене за одбрану Пријепоља.

Распоред дивизије 28. октобра 1943. г.:

Штаб дивизије пребацио се у Пријепоље. Распоред снага, обзиром на претстојеће задатке и концентрације четника, је следећи:

II Пролетерска ударна бригада: 1. батаљон, после покрета правцем Битовик — Бистрица — Гобате — Караула — Кратово — Дубрава — Јабука, задржао се на Јабуци са потребним обезбеђењем на Лесковцу (к. 1154). 3. батаљон ове бригаде, по извршеном покрету у правцу: Расно — Бошковица — пут Пријепоље — Прибој до манастира Бање, сместио се у с. Ђуричићи са обезбеђењем на Кутловачкој коси; 4. батаљон, по извршеном покрету правцем: Маржићи — Калафатовићи — Бања — Цикоте, задржао се у Цикотама. Штаб бригаде и једно бацачко одељење са брдском полу-батеријом сместио се у манастиру Бањи. 2. батаљон ове бригаде налази се на сектору Берана.

II Далматинска бригада: са два батаљона са терена Комарана упућена је за заузимање Нове Вароши, док је са два друга батаљона преко Гобате упућена на положаје Рутше и Радоиње на левој обали Увца.

III Санџачка бригада: 1. (златарски) и 3. (милешевски) батаљон поседају положаје Шанац — Бијуково Брдо; 2. (пљеваљски) батаљон налази се са две чете у Пљевљима и једном у Бољанићима; 4. (бјелопољски) батаљон налази се на сектору Берана.

² Види док. бр.65 и 69.

Италијанска бригада „Тауринензе“ налази се на Јабуци.

29. октобра 1943. г. Упућивање II Пролетерске бригаде у правцу Прибоја извршено је ради садејства деловима Крајишке дивизије при ликвидацији четника у Прибоју. Исти су концентрисали своје јаче снаге у самом месту и около њега. Из правца Гобате ка Бањи стигло им је појачање од 600—700 четника. Са њима сарађују и италијански фашисти. Делови Крајишке дивизије налазе се на линији: Градиберине — Град и Бич Пл. — Мокронози.

У току покрета 3. и 4. батаљона II Пролетерске бригаде, четници су дали отпор на линији: манастир "Бања — к. 555 — к. 902. После двочасовне борбе наши делови су заузели ове положаје и продужили са гоњењем. Јаче четничке снаге поселе су положаје Црни Врх и Лесковац. У борбама око Бање заплењена су три већа камиона са робом, нешто муниције и неколико магацина хране. Заробљено је 11 четника и неколико Италијана. Заробљено је и 10 четничких рањеника. Наши делови имали су само једну рањену другарицу.

1. батаљон ове бригаде, који се налазио на њеном десном крилу, успео је да потисне четнике са бањских стена, али су исти остали активни у току целог дана. У овим борбама овај батаљон је имао два мртва друга и 2 другарице, а рањено је 9 другова. Четници су имали 9 мртвих (нађених на терену), заробљених 13, док број рањених четника није познат.

Ради овлађивања положајима Лесковац — Црни Врх наређено је 1. батаљону да продужи покрет правцем: Лесковац — к. 1154 — Црни Врх (к. 1155) — к. 1142 и овлада овим положајима; 3. батаљон са к. 902 имао је да пређе поток Михајловац ка Грачаници, и садејствује са 1. батаљоном; 4. батаљон поседа положаје 3. батаљона на к. 902, са једном заседом на путу Пријепоље — Прибој.

Ради олакшања извршења задатка II Пролетерској бригади и вршења обухвата четничких снага на Лесковцу и Црном Врху наређено је Штабу II Далматинске бригаде да своја два батаљона из Радоиње и Рутоша упути правцем: Рутоше — Велика Брезна — Лесковац и бочно нападне четнике на њиховим положајима.

II Далматинска бригада, са својом десном колоном јачине два батаљона, ушла је у Нову Варош. 150 четника који су се налазили у Новој Вароши, разбежали су се без борбе. Један је четник убијен. Од ова два батаљона један је постављен за заштиту Нове Вароши, на Свијетњак (1204), а Други испред града у правцу Вилова.

У току дана делови Санџачке бригаде остали су на својим положајима, сем што је једна чета 1. златарског батаљона са једним батаљоном италијанске бригаде „Тауриненсе" упућена у с. Миљевићи према Комаранима, а друга чета овог батаљона са два батаљона италијанске бригаде у с. Хисарџик —• Качево.

30. октобра 1943. г. Извештени смо о ослобођењу Вишеграда и Прибоја.

Батаљони II Пролетерске бригаде успели су да овладају положајима Лесковац — Црни Врх. Четници су се повукли преко Увца. После повлачења четничких снага са ових положаја, један батаљон II Пролетерске бригаде задржат је у манастиру Бањи, други батаљон у с. Јабуци и трећи у с. Дубрава — Јелача. Укупни наши губици у овим борбама су 5 мртвих и 9 рањених.

II Далматинска бригада наредила је извршење покрета у правцу Лесковца по заповести од 29. октобра.

III Санџачка бригада била је без борби и без промена у распореду.

У борбама око Прибоја учествовала су два брдска топа 75 мм.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Подитички комесар,
Сл. Пенезић

Командант —• п. пуковник,
Љуб. Ђурић

Начелник Штаба,
мајор,
С. М. Солдатовић

(М.П.)

БР. 66

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ
од 3 НОВЕМБРА 1943 ГОД. О ФОРМИРАЊУ ГЛАВНОГ
ШТАБА НОВ И ПО ЗА САНЦАК¹**

ШТАБ
Ц УДАРНОГ КОРПУСА
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Пов. бр. 170
3. новембра 1943 год.
у час.

**ГЛАВНОМ ШТАБУ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ
ВОЈСКЕ И ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА
ЗА САНЦАК**

1. — На предлог овога Штаба, Врховни штаб НОВ и ПО Југославије наредио је да се формира Главни штаб Народно-ослободилачке војске и партизанских одреда за Санцак² следећег састава:

- Командант друг **Јакић Велимир**, пуковник
- Замјеник команданта друг **Кнежевић Никола**, пуковник
- Политички комесар друг **Хашимбеговић Селим**
- Замјеник политичког комесара друг **Церовић Комнен.**

2. — Главни штаб НОВ и ПО за Санцак налази се под командом Штаба II Ударног корпуса НОВ Југославије, сходно наређењу Врховног штаба НОВ и ПО Југославије, према којему се под команду овога Штаба стављају сви партизански одреди на територији Ц. Горе, Боке, Херцеговине и Санцака.

3. — Главни штаб НОВ и ПО за Санцак извршиће одмах попуно потребних органа Штаба (об. официра, интенданта) и приступити формирању пратеће чете, курира и осталог административног особља потребног за правилно функционисање штаба.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 32/1—2, к. 391.

² Први пут је формиран Главни штаб НОВ и ПО за Санцак септембра 1941 године, па је то руководство ушло у састав Штаба Треће санчачке бригаде јуна 1942 год. и било ван Санцака до поновног доласка јединица Друге пролетерске дивизије септембра 1943 године. Види књ. 2, док. бр. 66.

4. — Сви партизански одреди, партизанске страже и команде мјеста налазе се од данас под командом Главног штаба НОВ и ПО за Санџак.

5. — У вези напријед наведеног, Главни штаб за Санџак приступиће реорганизовању партизанских одреда, партизанских стража, команди мјеста и формирању ударних батаљона. Једновремено предузети све припреме за формирање II Санџачке бригаде, која ће бити формирана 1. децембра т.г. у Пљевљима.

ЈБудство за ову бригаду треба да буде прикупљено до 25. новембра т.г. у Пљевљима.

6. — Главни штаб за Санџак у најкраћем року поднијеће овоме Штабу детаљан извјештај о стању његових јединица на територији Санџака, а о свакој акцији ових јединица достављати благовремено оперативни извјештај овоме Штабу.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар.
Митар Бакић

Начелник
пуковник,
Руд. Приморац

Командант
Генералмајор,
Пеко Дапчевић

(М.П.)

БР. 57

**ЦЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 4 НОВЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ
КОРПУСА НОВЈ О РАСПОРЕДУ НЕПРИЈАТЕЉСКИХ
СНАГА НА ПРАВЦУ НОВА ВАРОШ — ЧАЈЕТИНА —
УЖИЦЕ И О БОРБИ ПРОТИВ ЧЕТНИКА КОД С. ВИЛО-
ВИ — КОМАРАНИ¹**

Ш Т А Б
II ПРОЛЕТЕРСКЕ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Оп. бр 169
4. новембра 1943 год.
у 11 час.

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Штаб II Пролетерске ударне бригаде са Бр. служб.
од 2. новембра 1943. г. известио је следеће:

„Према добивеној заповести извршили смо покрет са
наша три батаљона, једним далматинским батаљоном и полу-
батеријом топова и сада се налазимо на линији: Доброселица
— Борова Глава — Шишачка Коса — Медвеђе Брдо. Успут
на непријатеља нисмо наишли.

Ситуација: Четничке банде су у распадању. Сељаци
из Драглице, Доброселице, Негбине и Сеништа су готово сви
код кућа. Још понеки се крије и наседа четничким лажима
да ћемо их све редом убијати. Народ нас је дочекао хладно
без неког узрујавања, јер сви знају ко су партизани. Ту и
тамо изађе понеки друг, који је раније био партизан, па је
остао овамо и за време четника се мало крио а и четниковао.
Из причања мештана да се закључити да су се четници по-
делили у две групе и да је једна са Дражом отишла у правцу
Таре, а друга са Калаитом у правцу Ојковице. Пораз њихов
на Бистрици и око Прибојске Бање их је страховито демо-
ралисао. Бежећи отуда неки су говорили да су их парти-
зани могли све побити само неће да пуцају у месо већ у
ваздух. Други су се заклели да никад више неће прећи Увац.
Већина од њих је била насилно мобилисана. Терор је чет-
нички врло страشان, тако да се каткад и њихови симпати-
зери гнушају. Народ је сит четника, као и окупатора, који

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
Риског института под рег. бр. 12/1—5, к. 391.

је разрезао велики порез у намирницама а нарочито у стоци од сељака. Народ је већ сазнао да код четника нешто шкрипи а нарочито у односу на Енглеску, а и сами четници причају да их је Енглеска издала и помаже партизане. Може се слободно рећи да нас је народ очекивао и да наш долазак овамо сматрају сасвим нормалним. Проналазе се познаници. Питају за појединце где су и шта је са њима, а причају и о страдањима наших другова који су остали овде.

Сељаци који су јуче 1. о.мес. дошли из Ужица причају да у Ужицу има Бугара и нешто Немаца. Већину посаде чине Бугари. У Ужице су дошли и Италијани из Прибоја. Једни имају оружје (фашисти), а други, Алпини, немају. Ови фашисти су јуче вршили заклетву Хитлеру код Соколског дома. Број окупаторских снага у Ужицу нисмо могли до сада утврдити.

У Чајетини нема окупаторских снага. Сада је баш један сељак дошао отуда и прича: На Палисаду има Бугара око две чете са нешто коморе. Они шврљају по Палисаду без неких нарочитих обезбеђења.

У Љубишу има такођер Бугара, који су пре неколико дана одатле ишли у правцу Ивањице преко Беле Реке, Високе, Бјелуше итд. у циљу чишћења терена. Сви су се поново вратили у Љубиш. Ту их има отприлике око 600—700, Бугари такође страшно поступају са народом, пљачкају и отимају.

Сад смо баш саслушали једног сељака коме је син у партизанима и он је јуче дошао из Ужица, те ћемо овим да употпунимо извештај о Ужицу. Немци из Ужица пре неколико дана су отишли до Кремне возом а одатле пешке у правцу Вардишта и Мокре Горе. Један од Немаца је рекао да иду у борбу противу бандита. Не зна колико их је отишло. У исто време једна колона Бугара је дошла из Ваљева преко Косјерића. Имали су са собом нешто топова. Одмах /су се укрцали у један транспорт и отишли према Пожези. Овај сељак је чуо да су се искрцали између Пожеге и Ариља. Према његовој процени, у Ужицу има: 200—250 Немаца, око 300 Бугара и око 100 недићеваца под командом мајора Павићевића. Пре извесног времена побегао му је у четнике један део људства, али сада, после разбијања њихових банди, они се поново враћају да се предаду Немцима.

Карактеристично је да сваки дан, са 6 до 7 камиона и 2 тенка Немци патролирају до Бајине Баште и назад.

Овде се код сељака проносе верзије да ће Дража да се споразуме са Недићем протаву нас и да је послао у том смислу курире Недићу . . ."

Одбацивање четника од Нове Вароши преко Увца:
Штаб II Далматинске бригаде, 2. тек.мес. известио је да се две четничке групе налазе у Акмачићима и Комаранима. Трећа четничка група налазила се у с. Радијевићи, али о њој нису имали никаквих података. Истог дана напали су на четнике у Акмачићима и Комаранима, са своја два батаљона, успели да их потисну и уђу у ова села. Међутим, група четника у Радијевићима, којом је командовао Лукачевић, спустила се на Дрмановиће, напала с леђа и принудила наша два батаљона Далматинске бригаде да се повуку у правцу Нове Вароши и поседну линије изнад с. Вилова и косе изнад Дрмановића. Увече, истог дана, упућен је хитно 2. пролетерски батаљон ради појачања у Нову Варош. По једној претходној заповести, II Бригада дивизије „Тауриненсе“ вршила је покрет преко Провишева и Златара у правцу Радијевића, заједно са 1. батаљоном III Санџачке бригаде. У исто време Штаб II Далматинске бригаде пребације свој Трећи батаљон са правца Кокин Брод и појачава батаљон, који се Налазио према Дрмановићима.

3. тек.мес. у 3 сата изјутра делови Далматинске бригаде кренули су у напад у правцу Дрмановића, Вилова и Акмачића. Четници су се, вероватно добивши податке о кретању колоне преко Златара у њихову позадину, повукли преко Увца, тако да је лева колона II Далматинске бригаде у 8 час. избила на обалу Увца. Увече, истог дана, наше јединице продужиле су покрет у правцу Штиткова.

Четнички губици у овим борбама нису познати. Ми нисмо имали ни мртвих ни рањених.

Податке, које смо добили јутрос о ситуацији у Сјеници, доставиће вам обавештајни официр ове дивизије.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар,
Сл. Пенезић

'Командант — п.пуковник,
Љуб. Ђурић

Начелник Штаба,
мајор,
С. М. Солдатовић

(М.П.)

БР. 60_у

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ
ОД 5 НОВЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ИТАЛИЈАНСКЕ ДИ-
ВИЗИЈЕ „ВЕНЕЦИЈА”¹ ЗА РАЗМЕШТАЈ ЈЕДИНИЦА НА
ПРОСТОРИЈАМА: РУДО — УСТИБАР,² БИЈЕЛО ПОЉЕ,
БЕРАНЕ И СЈЕНИЦА²**

ШТАБ
II УДАРНОГ КОРПУСА
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Бр. 182
5 новембра 1943 год.
у 7.15 час.

, ШТАБУ ИТАЛИЈАНСКЕ ДИВИЗИЈЕ „ВЕНЕЦИЈА”

У вези најновије ситуације на нап^им секторима и рас-
пореда наших јединица, извршићете *најхитније* дислока-
цију Ваших бригада по следећем:

1. — Вашу I бригаду, која се налази на правцу Рудо,
одмах упутите друмом Пљевља — Рудо и поставите је на
просторију Устибар (ЛЈ-БС) и Рудо (КИ-БУ). Бригада ће
остати из овог просторији до даљег наређења и нека се иста
одмах повеже са нашим јединицама у тој области. Због по-
рушеног моста на овој комуникацији, бригади не додјељи-
вати комору на камионима, већ само коњску комору.

2. — Вашу VI бригаду из области Бијелог Поља преба-
ците у област Берана, с тим да се та бригада повеже са на-
шим јединицама у Беранама.

3. — Вашу V бригаду из области Бродарева пребаците
одмах на мјесто VI бригаде, тј. у област Бијело Поље.

4. —• Вашој III бригади, која се налази на правцу Сје-
нице упутите најхитније једну комплетну батерију топова,
под њено непосредно руководство.

5. — Напријед наведене дислокације извршити што
прије почев са данашњим даном у 14 часова, тако да се ови
покрети изврше најдаље до 7. ов.мј. у 12 часова.

¹ Ова дивизија је после капитулације Италије прешла на нашу
страну, 10 октобра 1943 год., прихватајући услове за борбу противу
Немаца. Види том III, кн>. 5, док. бр. 81, 82 и 83.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
риског института под рег. бр. 8/1—5, к. 391.

6. — Копије Ваших наређења у вези ове директиве доставите нама одмах чим та наређења издате својим јединицама.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар Митар Бакић	Пом. начелника пуковник, Обрадовић	Командант генералмајор, Пеко Дапчевић
---	---	--

(М.П.)

БР. 59

**ПРОГЛАС ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО САНЦАКА ОД
9 НОВЕМБРА 1943 ГОДИНЕ¹**

**ГЛАВНИ ШТАБ
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ
И ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА ЗА САНЦАК²**

НАРОДЕ САНЦАКА,

Хитлеровој зликовачкој армији претстоји најстрашнија катастрофа. Непобједива Црвена армија у силовитом налету, последице заузећа главног града Украјине, Кијева, тјера њемачке хорде преко Дњепра на запад, гони их псећој јазбини из које су се појавиле. Стотине хиљада њемачких разбојника и њихових помагача својим животима плаћају за најгнусније злочине, које је фашистичка неман извршила над народима Совјетског Савеза и поробљене Европе. Милionу Њемачких војника на југу Русије припрема се сталинградска катастрофа. Савезничке армије у Италији нижу нове успјехе. Савезничка конференција у Москви је доказала чврстину англо-совјетско-американског савеза, и њихову ријешеност за што брже уништење фашизма. Отварање другог фронта претстоји брзо.

Славна Народно-ослободилачка војска Југославије сваког дана уништава на хиљаде фашистичких окупатора,

¹ Оригинал, штампани летак, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 4/1, к. 176.

² Види док. бр. 5, примедбу бр. 2.

ослобођава нове градове и села, пламен народног устанка све се више разгара и у Србији, Војводини и Македонији. Оружани отпор у окупираним земљама, по примјеру Југославије, све више расте. Није далеко дан када ће бити покопани за увијек сви планови фашистичких освајача, није далеко дан када ће се славити потпуна побједа над фашизмом.

БРАЋО СРБИ,

Двије трећине Санцака, вароши: Пљевља, Пријепоље, Бијело Поље, Прибој и Нова Варош, очишћени су од окупатора и четничких банди. Напаћени народ Санцака радосно је дочекао Народно-ослободилачку војску, која га је ослободила од највећих патњи и понижавања, на које су га метнули издајничке руље Драже Михаиловића и фашистички окупатор. Ни паљења и силовања, ни батињања и убијања нису били у стању да убију вјеру Србима Санцака у праведност Народно-ослободилачке борбе. Четничке разбојничке вође: Лукачевић, Раилић, Јеловац, Калаит и други скоро годину и по дана харачили су по Санцаку, пљували на српско име, палили, жарили, убијали најбоље народне синове, прогонили све што је поштено, бацили у међусобни покољ Србе и Муслимане. То су радили за окупатора и за своје пљачкашке циљеве. Данас, они су, презрени од народа, побјегли испред Народно-ослободилачке војске заједно са својим Дражом, да нађу уточиште код Недића и својих господара Њемаца. Псећи род скупио се под једним кровом.

Издајничка избјегличка влада, великосрпска реакција и четнички злотвори мислили су да приграбе плодове наше Народно-ослободилачке борбе, да поврате режим пљачке и насиља, режим главњача, паљевина, батина и рогљи. Али наше народне масе, које су пролиле ријеке крви за слободу, уништиће све те њихове злочиначке намјере, и изградиће своју будућност онако како то буду оне хтјеле.

Још се понегдје појаве, као пребијена пашчад, поједине бандитске битанге. Зар послвије недјела и заЛа, која су починили, може бити поштеног човјека, који жели да их види? Народна освета сручиће се на њих, тешка казна ће постићи све оне који се поведу за њима. Срби Санцака све више пуне редове наше славне Народно-ослободилачке војске. То је њихов пут, то је пут поштених родољуба.

БРАЋО МУСЛИМАНИ,

Ваше ненародне вође су вас бациле у окриље окупатора, ви сте помагали окупатора у борби против своје браће.

Ваше вође су биле за то добро илаћене, а ви сте добили много погинулих на Источном фронту, попаљена села и поклане фамилије од стране четника, биједу и мржњу са својом браћом и комшијама. Данас, када је јасно свакоме да се фашистичка Њемачка налази пред сломом, када је великом дијелу Муслимана у Санцаку Народно-ослободилачка војска донијела слободу и спокојство, када стотине Муслимана заједно са Србима ступају у редове наше војске, појављују се опет они исти зликовци, који су највише криви за зло, које је задесило Муслимане, да и даље гурају муслиманске масе против својих ослободиоца — Народно-ослободилачке војске. Окупаторски плаћеници Хусеин Ровчанин, Гаљан Лукач и други са њемачким гестаповцима покушавају да мобилишу Муслимане у њемачку војску, да својом крвљу и животима плате њихове злочине и њемачких фашистичких разбојника. И док још цури крв са четничких ножева, неколико стотина скоро покланих Муслимана у Вишеграду, они сарађују са четничким вођама Лашићем, Булатовићем Димитријем и другима за борбу против партизана. Њима још није доста патњи и невоља Муслимана, они хоће њихову пропаст. Наша јуначка војска, која је изашла на крај са много јачим и многобројнијим непријатељима, лако ће уништити и разне Хусеине са свом багром, која се окупила око њих. Ми поручујемо свима да ћемо немилосрдно казнити све Муслимане, који пођу са Хусеином и другима против наше војске.

Муслимани Санцака не смију поћи стопама ових зликоваца, они морају поћи стопама поштених Муслимана Санцака, који су већ у редовима партизана, они морају из своје средине ишчистити све туђинске плаћенике.

БРАЋО САНЦАКЛИЈЕ,

Окупатор трпи тешке поразе, али још није побијеђен, треба га са његовим помагачима дотући. Ми морамо помоћи наше савезнике да што прије доживимо час ослобођења. Заборавите на међусобну мржњу, коју је окупатор посијао међу вама, искујте чврсто братство и љубав, који су ваш једини спас. Не слушајте лажи туђинских плаћеника, четничких зликоваца и гестаповских слуга. Ступајте на пут Народно-ослободилачке борбе. Пуните редове наше славне Народно-ослободилачке војске, удрите окупатора и уништавајте народне издајнике. Сваки који стоји по страни од Народно-ослободилачке борбе помаже окупатора, иде против свог сопственог народа. Час потпуног рушења фашизма је близу. Под његовим рушевинама наћи ће смрт његови би-

једни помагачи. Не дозволите да неког од вас нађе иста судбина. Народ Санџака мора својом борбом извојевати достојно мјесто међу народима Југославије.

Сви у борбу, сви за побједу!

Живјело братство Срба и Муслимана у борби против окупатора и његових слугу!

Живјела наша славна Народно-ослободилачка војска и партизански одреди, чедо наших народа, јемство наше срећније будућности!

Живио Врховни штаб Народно-ослободилачке војске и партизанских одреда.

Живио Врховни командант друг Тито, творац славних побједа над окупатором и његовим слугама!

Живио побједнички англо-совјетско-амерички савез!

Живјела побједоносна Црвена армија, носилац слободе поробљеним народима.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

9 новембра 1943 год.

Политички комесар,
Хашимбеговић Селим, с.р.

Командант — пуковник,
Велимир Јакић, с.р.

Чланови штаба:
пуковник Никола Кнежевић, с.р.
Комнен Церовић, с.р.

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 9 НОВЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ
КОРПУСА НОВЈ О БОРБАМА ПРОТИВ БУГАРА КОД
ЉУБИША И ПРОТИВ МУСЛИМАНСКЕ МИЛИЦИЈЕ И
НАПАДА КОД БРОДАРЕВА И МИЛОШЕВОГ ДОЛА¹**

ШТАБ
II ПРОЛЕТЕРСКЕ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Пов. бр. 183
9 новембра 1943 год.
у 10.15 час.

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА

Штаб II Пролетерске ударне бригаде, са Бр. службено од 7 новембра тек. год., известио је о акцији изведеној на бугарске положаје, на Љубишу, у ноћи 6/7 тек. месеца.

Пре извршења акције располагао је са следећим подацима:

Бугари, у јачини од 3—400 војника, поседају и бране положаје Борковац — Смиљанића Брдо [коса к. 1059]. Од наоружања имају: шест до осам тешких митраљеза, више пушкомитраљеза, један бацач и један топ.

Напад је извршен са наша три батаљона, док је један батаљон остао на положајима Борове Главе.

Батаљони наше леве нападне колоне, јачине два батаљона, успели су да потисну Бугаре са положаја у правцу напада наше десне нападне колоне (јачине једног батаљона). Нови положај који су посели био је неподесан и тежак за извршење напада. Батаљон десне нападне колоне, који је уствари требао први напасти, закаснио је, омогућивши непријатељу да се задржи на овим положајима до сванућа, када су се наши батаљони, ради тога што су били у неповољнијем положају, морали повући. За време саме акције била је пала густа магла, тако да два брдска топа и бацач, припремљени за дејство, уопште нису могли бити искерисћени.

Од заробљених војника, после извршене акције, дознало се: да су располагали са 20 тешких митраљеза типа „Шварцлозе“, 60 пушкомитраљеза, 3 тешка бацача и 2 топа.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 8/1—5, к. 391.

Заробљено је 6 непријатељских војника. Заплењено: 1 тешки бацач, 2 пушкомитраљеза, муниције за бацач, пушке и пушкомитраљезе, 6 јахаћих и 25 товарних коња. Нађено је 9 мртвих непријатељских војника, док су по процени исти морали имати 20—25 мртвих и 30—40 рањених.

Наши губици: 7 мртвих, 9 теже и 25 лакше рањених. Већина рањених је од ручних бомби. Оволики губици настали су ради неискуства новомобилисаних другова, који се за време напада збијају у групе, а понекад и из позадине бацају бомбе, ради чега и наше другове рањавају.

Искуство из ове борбе је следеће: Бугари су лукав непријатељ. Много се служе ручним бомбама. Припуштају близу ровова па онда изненада отварају ватру. Врше противнападе ноћу, што до сада није био случај код осталих противника. Према добивеним утисцима нису неке нарочите борбености. Требало би међу њих убацили пропагандистичке летке.

По извршеној акцији, наша се је бригада вратила на положаје Борова Глава — Доброселица.

6 новембра тек. год. добили смо извештај од стран обавештајне службе да је Хусеин Ровчанин, командир муслиманске милиције у Комаранима, са око 3—400 људи из Сјенице пошао у правцу Бијелог Поља.

Уствари, исти је пошао на положаје Јадовника, одакле је напао на два батаљона италијанске бригаде, који су из Бродарева пошли ка с. Страњани ради чишћења терена.

У току овог дана (7 новембар) успевају да потисну италијанске батаљоне из Страњана у Бродарево и потпомогнути ненаоружаним Комаранима блокирају Бродарево а увече истог дана прекину телефонску везу Бродарева са Пријепољем.

Да би се олакшала ситуација деловима у Бродареву, истог дана по подне наређен је хитан покрет два батаљона III Италијанске бригаде „Венеција“ правцем: Гвозд — Јадовник — с. Страњани. Задатак ових батаљона је био напад из позадине на делове муслиманске милиције, њихово разбијање и хватање везе са деловима у Бродареву.

У току ноћи 7/8 тек. месеца извршено је пребацивање 1. бат. III Санџачке бригаде, аутомобилима, из Нове Вароши до Пријепоља и Грачанице. Заједно са овим батаљоном, истим правцем, упућена су и два брдска топа 65/17, који су се до сада налазили у Пријепољу. Задатак ових делова је био, исто тако, пробијање непријатељске линије и хватање везе са опкољеним деловима у Бродареву.

Из Матаруга упућена је једна италијанска бригада преко Камене Горе и Комарана ка Бродареву. 2 тенка са пешадиским деловима на аутомобилима упућени су преко Пљеваља и Пријепоља ка Бродареву. Са овом колоном пошао је и заменик команданта дивизије друг Радомир Бабић ради координације рада свих делова упућених ради ликвидације муслиманске милиције.

Из Бијелог Поља, долином Лима, упућена је још једна италијанска бригада ка Бродареву.

Са деловима бригаде из Матаруга кренуо је наш Пљеваљски одред истим правцем.

8 тек. месеца увече друг Бабић је известио, преко телефона, да је 1 батаљон Санџачке бригаде успео да разбије делове муслиманске милиције на левој обали Лима, натера их да га газе, овлада положајима Јазовац и ухвати везу са деловима у Бродареву, који су давали стални отпор.

9 тек. месеца извештени смо од стране Штаба III Санџачке бригаде по следећем: „Наш 3 батаљон и два батаљона Италијана, који су ишли на задатак, вратили су се синоћ. Непријатељ је протеран у Сјенички срез. Борба је вођена око Милошева Дола, Округлице и Присоја у правцу с. Гоња, којим је правцем непријатељ и отступио. Непријатељске групе састојале су се од милиције и једне чете Немаца.

Наши су запленили око 2.500 метака за југословенску пушку, 8 малих сандука муниције за мали баџач, 3 коња и неколико шињела.

Ухваћен је један рањени Немац који ће вам бити спроведен. Изјавио је да треба да дође неколико њихових батаљона од Пећи у Сјеницу, без артиљерије.

Италијани су се борили прилично, само су доста спори ради великог терета који носе на леђима."

Накнадне податке о раду, по добијању везе са другом Бабићем, доставићемо вам.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Начелник штаба, мајор,
С. М. Солдатовић

(М.П.)

Командант, п.пуковник,
Љуб. Ђурић

БР. 60_у

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 12 НОВЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ
КОРПУСА НОВЈ О РАСПОРЕДУ ЈЕДИНИЦА¹**

ШТАБ
II ПРОЛЕТЕРСКЕ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Оп. бр. 187
12 новембра 1943 год.
У 8,30

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Према извештају друга команданта, који се синоћ налазио у Халиновићима, 11. поподне јединице III бригаде „Венеција“ са Милешевским батаљоном очистили су положаје Рудопоље, Веље Брдо и Голо Брдо, које је држала муслиманска милиција. На том положају непријатељ је имао три мртва; заплењена су три коња и муниције за „бреду“.

Далматинска бригада и бригада „Тауриненсе“ избила је у с. Доње Лопиже.

Распоред јединица је следећи:

1. — Далматинска бригада и бригада „Тауриненсе“ на просторији Доње Лопиже — Горње Лопиже — Мишевићи.

2. — III Бригада „Венеција“ и Милешевски батаљон на просторији Рудопоље, Веље Брдо — Голо Брдо, Горњи и Доњи Горачићи, Халиновићи и Милошев Дол.

3. — Са десном колоном, коју сачињавају две италијанске бригаде и Пљеваљски одред, који су под командом друга зам. команданта дивизије, синоћ 11. о.мес. до 20 час. друг командант дивизије није имао везу, али је чуо борбу на тој страни код места Царичина, а према извештају команданта места из Бродарева та колона је стигла до с. Гоња.

Подаци о Сјеници су следећи:

Има доста Немаца са 5—6 топова. Немци држе положаје северно од Сјенице на брду Лупоглав изнад с. Чедова и на Радишића Брду, које се налази југозападно од Сјенице. Ту им је ужа одбрана Сјенице, док им ширу одбрану сачињава муслиманска милиција. Муслиманска милиција није нарочито борбена и лако напушта своје положаје. Бројно

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 8/1—5, к. 391.

стаће ни једних, ни других није нам познато. У даљим операцијама руководићемо се према ситуацији.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За Штаб дивизије,
полит. комесар,
Сл. Пенезић

БР. 62

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 14 НОВЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБОВИМА ДРУГЕ ПРО-
ЛЕТЕРСКЕ И ДРУГЕ ДАЛМАТИНСКЕ БРИГАДЕ ЗА
ОФАНЗИВНА ДЕЈСТВА СА ЛИНИЈЕ: ЈАДОВНИК ПЛ. —
С. МИШЕВИЋИ — С. УРСУЛЕ У ПРАВЦУ СЈЕНИЦЕ¹**

ШТАБ
11 ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
Оп. пов. бр. 193
14 новембар 1943 г.

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ И II ДАЛМАТИНСКЕ БРИГАДЕ

Ситуација: 12 о. м. наше јединице у заједници са италијанским јединицама водиле су офанзивне и дефанзивне бојеве са сјеничком милицијом и Немцима на линији Јадовник — Рудо Поље — Веље Брдо — Голо Брдо — Велика Пандурица — Турјак — Горње Лопиже.

12 о.м. муслимани из Кладнице, у јачини од око 400 — 500 наоружаних људи, кренули су из Урсула ка Сјеници. Тиме су испразнили Урсуде и Кладницу и придружили се осталој сјеничкој милицији и Немцима и сви заједно кренули од Сјенице ка Јадовник Планини, односно Бродареву и Пријепољу.

12/13 о.м. ноћу непријатељ је добио појачање у Сјеници (према подацима II Далматинске бригаде) око 100 камиона од правца Новог Пазара.

Непријатељ је кренуо својим главним снагама правцем Неница — Јадовник Планина и већ су вођене борбе на Ја-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 20/2, к. 731.

¹² Зборник том I, кш. 16

довнику и у с. Страњани и у Милошевом Долу. Једна колоне од око 300 — 400 кренула је у правцу II Далматинске бригаде правцем Доње Лопиже — Горње Лопиже.

Намере непријатеља: По нашем мишљењу непријатељ настоји да очува Сјеницу, која му служи као побочница Ибарске долине. Окупатор настоји да мобилише све муслимане на просторији Сјеница — Бродарево — Комарани и да их баци у борбу противу нас. Вероватно да су непријатељске намере узимање Бродарева и Пријепоља.

Непријатељ је од наоружања имао две хаубице, два брдска топа, нешто тешких и лаких бацача и више аутоматских оруђа.

Наши задаци:

а.) Италијанске бригаде, три батаљона III Санџачке бригаде, ојачане са два батаљона IV Крајишке бригаде, морају заустављати непријатеља на линији Гвозд — Каћево — Дивљаци — Сопотница и Бродарево и прећи у контранапад гонећи непријатеља ка Сјеници.

б.) II Далматинска бригада ојачана са једним батаљоном II Пролетерске бригаде и једним батаљоном бригаде „Тауриненсе“ напашће одмах бочно на непријатеља од правца с. Мишевићи, са задатком овладати Турјаком, Великом Пандурицом и великим Битовиком.

ц.) Два батаљона II Пролетерске бригаде и два батаљона бригаде „Тауриненсе“ претстављаће ударну маневарску групу, која ће прећи Увац на Павловића Броду и преко Буковика и Урсула енергично напредовати са севера ка Сјеници у правцу с. Крстац, северно од Сјенице. Са овим маневром привућићемо један део непријатељских снага, које су пошле главнином од Сјенице ка Пријепољу.²

У циљу извршења ових задатака

НАРЕЂУЈЕМО :

1. — Прва колоне
Два батаљона II Пролетерске бригаде, два батаљона бригаде „Тауриненсе“, Командант колоне — заменик команданта II Прол. бригаде друг Луне:

Кренуће најхитније општим правцем: Комарани — Урсуле — с. Крстац, продирући енергично са севера ка Сјеници. Овај маневар мора се извести што брже, како би олакшали нашим сна-

² Види док. бр. 65 и 69.

гама које задржавају непријатеља са фронта. Ова колона кретаће се укупно, не разбацујући снаге, како би могла имати што јачу ударну снагу. Обратити пажњу на своја леђа од правца с. Прашовићи и имати у виду да дејствује на непријатељском терену. Напомиње се да ова колона мора брзо ићи.

2. •— II колона:

II Далматинска бригада, један батаљон бригаде „Тауриненсе“ и један батаљон II Прол. бриг., командант колоне —• командант II Далматинске бриг. друг Саво Бурић:

Ова колона има одмах напасти непријатеља бочно тежећи да овлада положајима Велики Битовик — Велика Пандурица — Турјак — Горње Лопиже. Са просторије Радијевићи — Мишевићи — Халиновићи напад извести што пре, а најкасније вечерас 14/15 о.м.

3. —• За снаге које дејствују на непријатеља од правца Пријепоље — Бродарево следује друга заповест.

4. — Веза: Колони бр. 1 и бр. 2 упућујемо по једну радиостаницу са италијанским стручњацима. Шифре ће држати штабови бригада. Обе колоне одржаваће радио-везу са нашом станицом у Пријепољу и то:

Прва колона: Веза два пута дневно: прва веза у 8,5 час. изјутра, друга веза у 4,30 час. по подне.

Друга колона: Веза два пута дневно: прва веза у 7,15 час. изјутра, друга веза у 17,35 час. по подне.

Прва и друга колона слаће рањенике у Нову Варош, одакле ће камионима пребацити за Пријепоље.

5. — Напомињемо да везу треба одржавати и куририма и обавештавати нас преко Нове Вароши, јер се може догодити да радио-телеграфисти не похватају везу. У борбама служити се црвеним ракетлама у правцу непријатеља и паљењем ватри, тако да би прва и друга колона могле имати бољу оријентацију.

Напомињемо да ће савезници вероватно бомбардовати Ченицу, још у току данашњег дана, а најкасније у току сутрашњег дана. Тако је јављено.

6. — Штаб дивизије у Пријепољу.

7. — Борбени знаци за:

14 новембар Удри — Швабу

— „ — Дрмај — Србија

— „ — Крајина — Далмација

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар

Командант — п.пуковник

Љубодраг Ђурић

(М.П.)

Начелник штаба

мајор,

С. М. Солдатовић

П. С. Разоружавајте [муслиманску] милицију.

БР. 63

ИЗВЕШТАЈ НАЧЕЛНИКА ШТАБА ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ ОД 15 НОВЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ КОРПУСА О СИТУАЦИЈИ НА ПОЛОЖАЈИМА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ¹

ШТ АБ
II УДАРНОГ КОРПУСА
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Пов. бр. 209
15 новембра 1943 год.
у 9.20 час.

КОМАНДАНТУ И КОМЕСАРУ II УДАРНОГ КОРПУСА

1. — Ситуација на фронту II Пролетерске дивизије је слjedeћа:

14 ов.мј. изјутра непријатељ је изненадио III Бригаду „Венеција“ и Пријепољски батаљон III Санџачке бригаде на положајима: Гвозд — Кобиља Глава — Качево. III Италијанска бригада „Венеција“ скоро је потпуно разбијена и ра-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 47—4, к. 391.

зоружана, а непријатељ је заплијенио и два топа 65 мм. Непријатељ је иродужио покрет ка Пријепољу, у претходници има три тенка (један средњи и два лака).

Све италијанске јединице побјегле су са положаја и успут побацале велики број оружја.

II Далматинска бригада водила је у току 14. ов.мј. борбу са непријатељем око Халиновића. Бригада је појачана једним пролетерским батаљоном и у току ноћи 14/15 напала непријатеља, са задатком да пресијече непријатеља код Карауле.

Два батаљона II Пролетерске бригаде и два батаљона дивизије „Тауриненсе“ под командом друга Луна отишла су са сјеверне стране за Сјеницу, са задатком дејства у бок и позадину непријатеља.

Појавиле су се четничке банде од правца Штиткова и Луне их је растјерао.

Штаб II Дивизије извјештава да не зна тачну јачину непријатеља, али да је непријатељ врло дрзак.

2. — Командант II Пролетерске дивизије наредио је да се све италијанске јединице које нијесу за борбу концентришу у Јабуци. Моје је мишљење да би било потребно ове јединице што прије разоружати, само је то у садашњој ситуацији незгодно обзиром да су наше јединице потпуно ангажоване у борби са непријатељем.²

3. — У прилогу Вам достављамо извјештај X Херцеговачке бригаде, који је синоћ примљен. Петар Радевић је стигао овдје са пратњом од 20 људи. Смјештен је за сада у пратећем батаљону, са свим мјерама опрезности.

4. — Достављамо вам депеше које смо примили у току јучерашњег дана, као и двије депеше од III Дивизије, које смо примили јутрос.³ Због јутрошњих депеша, које је требало дешифровати, упућујемо Вам овај извјештај са закашњењем.

5. — Прилажемо и об. извјештај II Дивизије о стању у Србији.⁴

С другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Начелник штаба
пуковник,

(М.П.)

² Види том III, књ. 6, док. бр. 85 и 86.

³ Редакција није пронашла ове депеше.

* Види том I, књ. 5, док. бр. 130.

П.С. — Командант V Крајишке дивизије од синоћ се налази у Штабу II Дивизије. Ноћас пребачена је цијела IV Крајишка бригада на сектор око Пријепоља, а такође и један пролетерски батаљон. Наше јединице синоћ су држале положај код Кошевина са истуреним дијеловима према Качеву. Ноћас 14/15 ов.мј. наше јединице су прешле у противнапад и мало побољшале своје положаје, али Штаб дивизије нема још потпунијих података.

БР. 64

ИЗВЕШТАЈ НАЧЕЛНИКА ШТАБА ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ ОД 15 НОВЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ КОРПУСА О БОРБАМА ЈЕДИНИЦА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ НА СЕКТОРУ ПРИЈЕПОЉА¹

ШТАБ
II УДАРНОГ КОРПУСА
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Пов. бр. 209/1
15 новембра 1943 год.
у 12.00 час.

!

КОМАНДАНТУ И ПОЛИТИЧКОМ КОМЕСАРУ II УДАРНОГ КОРПУСА

1. — Ситуација данас у 12 часова:

Командант II Дивизије извијестио ме је телефоном да су Крајишници у ноћашњем противнападу убили око 30 Њемаца, заплијенили 2 машинке, 3 парабелума и нешто остале спреме. Они су у овоме противнападу имали извјесне успјехе, али је непријатељ противнападом опет заузео старе положаје.

2. — Јачина непријатеља на сектору око Пријепоља износи 2000 Њемаца и око 2000 Арнаута. Врло добро су наоружани и при акцијама дрски.

II Далматинска бригада води сада борбе на линији: Караула — Туријак. О резултатима борбе још нема података, али сама чињеница да су избили на комуникацију, угрожа-

¹ Копија оригинала, писана на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 15/1—5, к. 391.

вајући непријатељску позадину, свакако ће допринијети да се ситуација измијени у нашу корист.

Бјелопољски одред са једним талијанским батаљоном избио је јуче пред мрак на Црни Врх и даље продужио у правцу с. Ракље. Не знамо да ли су ухватили везу са Радам Кордом.²

Од друга Луна до сада нема још никаквих извјештаја. Вјерујем да ће бочна дејства II Далматинске бригаде, Бјелопољског одреда и група друга Луна, која се данас почиње јаче испољавати на овој просторији, олакшати ситуацију на сектору Пријепоља.

Командант V Крајишке дивизије налази се још у Штабу II Дивизије ради заједничког садејства на овој просторији. Вечерас ће се предузети поновно противнапад у циљу одбацивања непријатеља ка Сјеници.

3. — Упућујем 486 бомби за тешки бацач. Пошто нијесмо имали основних допунских пуњења тражили смо исте од Талијана, услед чега се мало задоцнило са упућивањем камиона. Спроводник ће Вам се јавити, па га Ви даље упутите гдје треба.

С другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОВОДА НАРОДУ!

(М.П.)

Начелник штаба
пуковник,

² Командант четника између Лима и Бистрице. Погинуо 1944 године. Види том III, кн>. 6, док. бр. 173.

БР. 65

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 15 НОВЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ
КОРПУСА НОВЈ О БОРБИ ПРОТИВ НЕМАЦА И МУ-
СЛИМАНСКЕ МИЛИЦИЈЕ НА ПОЛОЖАЈИМА ГВОЗД —
КОБИЉА ГЛАВА — КАЧЕВО¹**

ШТАБ
II ПРОЛЕТЕРСКЕ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Пов. бр. 195
15 новембра 1943 год.
у 6 час.

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ

1. — 13. о.мес. увече италијанске јединице и делови наших јединица повукли су се из Страњана у с. Сопотницу.

Муслимани² су опет пушкарали око Бродарева.

14. о.мес. рано изјутра непријатељ је изненадио III Бригаду „Венеција“ и Пријепољски батаљон III Санџачке бригаде на положајима Гвозд — Кобиља Глава — Качево. Муслимани су кроз шуме и потоке провели нешто Немаца а у већини муслимани и са леђа напали су ове јединице. Такође су нападнуте јединице код Сопотнице. Морал Италијана није никакав, нити хоће да се боре, само беже и бацају сву спрему. Непријатељ је успео да разоружа скоро целу III Бригаду „Венеција“ и запленио наша два топа 65 мм.

Непријатељ је кретао напред ка Пријепољу. У претходници је имао три тенка, један средњи и два лака.

Све италијанске јединице су побегле са положаја и успут побацале велики број оруђа.

Према непријатељу смо избацили два и по крајишка батаљона. Наше јединице у току дана држале су положаје Кошевина са истуреним деловима према Качеву.

У току дана и ноћи пребацили смо целу IV Крајишку бригаду на сектор око Пријепоља. Такође смо пребацили један пролетерски батаљон.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 14/1, к. 391.

² Односи се на муслиманску милицију у служби окупатора.

У току ноћи 14/15. о.мес. наше јединице су прешле у напад и мало побољшале своје положаје. Још немамо потпунијих података.³

2. — II Далматинска бригада у току 14. о.мес. водила је борбу са непријатељем око Халиновића, која је ојачана са једним пролетерским батаљоном и продужила напад у току ноћи 14/15. о.мес. са задатком да пресече непријатеља код Карауле.

Друг Луне са два пролетерска батаљона и два батаљона бригаде „Тауриненсе“ отишао је са северне стране за Сјеницу-

Појавиле су се четничке банде од правца Штиткова и Луне. Их је растерао.

3. — За сада тачно не знамо јачину непријатеља, али непријатељ је дрзак.

Продужићемо са даљим нападима на непријатеља.

Све италијанске јединице, које уопште нису за употребу, избацили смо на Јабуку. То је руља, која није за војничку употребу — и свако даље држање њихово под оружјем значи губитак оружја.

4. — Ми држимо Бродарево. Непријатељ још није озбиљно нападао на Бродарево.

5. — Наше јединице су имале губитака, а рањен је зам. команданта⁴ и зам. полит. комесара III Санџачке бригаде.⁹

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар,
Сл. Пенезић

Командант — п.пуковник.
Љубо Ђурић

Начелник Штаба,
мајор,

(М.П.)

³ Види док. бр. 69.

⁴ Вуко Јововић је погинуо у тој борби.

⁵ Јефто Шћепановић-Чајо. Види док. бр. 73.

БР. 66

**ИЗВЕШТАЈ НАЧЕЛНИКА ШТАБА ДРУГОГ УДАРНОГ
КОРПУСА НОВЈ ОД 16 НОВЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ
КОРПУСА О СИТУАЦИЈИ НА СЕКТОРУ ПРИЈЕПОЉА
И О СТАЊУ ИТАЛИЈАНСКЕ ДИВИЗИЈЕ „ВЕНЕЦИЈА”¹**

ШТАБ
II УДАРНОГ КОРПУСА
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Пов. бр. 209/II
16 новембра 1943 год.
у 12.00 час.

**КОМАНДАНТУ И ПОЛИТИЧКОМ КОМЕСАРУ
II УДАРНОГ КОРПУСА**

1. — Јутрос 16. ов.мј. није било битних промјена на сектору око Пријепоља. Ово ми је на телефону саопштио командант V Дивизије друг Морача² у 8 часова. После тога нијесмо могли добити телефонску везу са Пријепољем, јер је изгледа телефонска линија на простору између Јабуге и Пријепоља прекинута. Наредио сам да се ова линија најхитније успостави.

У сваком случају може се сматрати да на сектору Пријепоља до 12 часова није било ништа важнијега, јер би у противном случају од Штаба II Дивизије добили писмени извјештај.

2. •— У прилогу достављам Вам примљене депеше од Врховног штаба, друга Темпа и III Дивизије.

Послали смо потребне депеше Херцеговачкој и III Дивизији, по питању прикупљања података на приморском појасу од Метковића до Улциња и на сектору: Никшић — Подгорица — Улцињ — Херцеговци — Дубровник.

3. — Извршили смо потребан распоред талијанских бригада обзиром на ситуацију. Обрадовић³ и ја разговарали смо са начелником Штаба талијанске дивизије „Венеција” по питању слабог морала и борбене готовости њихових јединица. Као резултат наших разговора, начелник Штаба је и сам признао да је борбена готовост њихових јединица никаква и да је стога и он убијеђен да велику већину њихових

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 16/1—5, к. 391.

² Милутин Морача, командант Пете НОУ дивизије

³ Бранко Обрадовић, члан Штаба Другог ударног корпуса НОВЈ

војника треба разоружати и послати на рад. Ми смо му сугерирали да ово разоружавање треба да иде и до 80% њихових јединица.

Вјерујем да ћемо успјети да њихове јединице разорудсамо по њиховом добровољном пристанку, што би нама у сваком случају конвенирало.

Послије подне наставићемо разговоре са Штабом талијанске дивизије „Венеција“.⁴

С другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.)

Начелник Штаба
пуковник,
Руди Приморац

БР. 67

**ИЗВЕШТАЈ НАЧЕЛНИКА ШТАБА ДРУГОГ УДАРНОГ
КОРПУСА НОВЈ ОД 16 НОВЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ
КОРПУСА О БОРБАМА ЈЕДИНИЦА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕР-
СКЕ ДИВИЗИЈЕ ПРОТИВ НЕМАЦА КОД ПРИЈЕПОЉА
И ПРОТИВ МУСЛИМАНСКЕ МИЛИЦИЈЕ КОД БРО-
ДАРЕВА¹**

ШТАБ
II УДАРНОГ КОРПУСА
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Пов. бр. 209/Ш
16 новембра 1943 год.
у 16.40 час.

КОМАНДАНТУ И ПОЛИТИЧКОМ КОМЕСАРУ
II УДАРНОГ КОРПУСА

1. Сада сам телефонски разговарао са командантом II Пролетерске дивизије. Ситуација код њих је следећа:

II Далматинска бригада, која је јуче избила на комуникацију код Карауле, водила је у току јучерашњег дана и

* Види том III, књ. 6, док. бр. 114.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 47—4, к. 391.

ноћи жестоке борбе са Њемцима. Осјетивши непосредну опасност за свој бок и за позадину, Њемци су према II Далматинској бригади привукли снаге из Качева и Јадовника и после жестоких борби успјели да Далматинску бригаду потисну према сјеверу. У овим борбама II Далматинска бригада нанијела је непријатељу 200 мртвих и рањених.

III Санџачка бригада у ноћашњем противнападу потисла је мало непријатеља, али је непријатељ противнападом опет заузео старе положаје. Непријатељ је имао 50 мртвих, рањених и заробљених.

IV Крајишка бригада, усљед закашњења једног батаљона, није извршила предвиђени напад.

За вечерас предвиђен је општи противнапад са задатком да се непријатељ одбаца ка Сјеници.

2. — Муслиманска милиција извршила је данас напад на талијански батаљон и наше јединице у Бродареву. Штаб II Пролетерске дивизије о томе нема још извјештаја.

IV Батаљон III Санџачке бригаде, који се налазио као посадни у Пљевљима, пребацио сам према тражењу команданта II Дивизије прекјуче 14. ов.мј. на Јабуку. Овај батаљон је имао задатак да зауставља талијанске јединице које су бјежале са положаја и да их групише код Јабуке, а уједно и као прихват за евентуално извлачење наших јединица.

Сада ми је командант Дивизије телефонирао да је овај батаљон упутио у правцу Бродарева ради рашчишћавања тамошње ситуације.²

3. — Код нас нема ништа новог.

С другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.)

Начелник Штаба
пуковник,
Руди Приморац

²Види док. бр. 65 и 69.

БР. 60_у

**ОБАВЕШТАЈНИ ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕ-
ТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 16 НОВЕМБРА 1943 ГОД. ШТА-
БУ ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ О СИТУАЦИЈИ
КОД СЈЕНИЦЕ¹**

ШТАБ
II ПРОЛЕТЕРСКЕ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Бр. 39
16 новембра 1943 год.
у 14 час.

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
—• За Об. центар —

Ситуација код Сјенице: На овом сектору борбе се воде од 11. о.мес. Карактер ових борби је намера непријатеља да овлада Пријепољем и са Новом Вароши, одакле би, по свему изгледа, имао намеру да овлада осталим делом ослобођене територије. Непријатељ је углавном Немац и мобилисани муслимани, који су делимично одевени у немачку униформу. Непријатељ је хтео да својим мањим снагама, уз широку мобилизацију муслиманске милиције, оствари ову своју намеру. Правац његовог продирања рачвао се у три гране: један крак, односно главнина снага кретала се од Сјенице путем према Пријепољу; десна колона је ишла од Сјенице према Новој Вароши, а лева колона ишла је од Сјенице преко [с.] Требиња према Бродареву. Према Цзвештајима, непријатељ је на овом сектору располагао са 4.000 људи, од којих је 50% Немаца, а осталих 50% сачињавају муслимани. Наоружање непријатеља састоји се из 5—6 топова, од којих су две хаубице, из неколико мањих и средњих тенкова и већег броја тешких бацача уз остало комплетно пешадијско наоружање. Уз добро садејство овога оружја, а због тога што су на овом сектору током првих дана борби биле ангажоване мале наше снаге, непријатељ је успео да овлада положајима, које су 11. о.мес. држале наше јединице, и да продре и заузме положаје у с. Качеву. Овом непријатељском успеху највише су допринеле италијанске бригаде, које су биле у почетку ангажоване у овим борбама. Непријатељ је осетио слаба места нашег положаја и то је стопроцентно

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 8/1—5, к. 391.
² Види док. бр. 47.

искористио, тако да је све италијанске снаге, које су и иначе биле слабог морала, потпуно потукао, а у већини случајева и разоружао, тј. разоружао све оне који нису били одбрањени од наших партизанских снага. Поред више лаких, неколико тешких бацача, непријатељу су пала у руке и 2 брдска топа. Овом приликом се такође показао врло slabим и Пљеваљски одред, који је био као наша десна колона, а у саставу италијанске две бригаде. На њега је утицало нерасположење и бежање са положаја италијанске војске.

У почетку борби, односно 11 и 12. о.мес. са наше стране су узеле учешћа следеће јединице: II Далматинска бригада, три батаљона III Санџачке бригаде, Пљеваљски одред и 3 италијанске бригаде, док су сад ангажоване све снаге II Пролетерске дивизије, IV Бригада V Крајишке дивизије и Пљеваљски одред. Италијанске јединице, као неспособне за борбу, повучене су са положаја дубље у позадину; једино су на положајима задржани Италијани — артиљерци.

Током ових борби непријатељ је претрпео велике губитке. Испорних извештаја о томе још нема, али према извештају, који је примљен од стране Далматинске бригаде, види се да је непријатељ само у борби за 24 часа на њиховом положају имао 200 мртвих и рањених, док је у једној бици са два крајишка батаљона имао око 30 мртвих. У међувремену и на другим странама су вођене упорне борбе, у којима је непријатељ имао осетних губитака.

Опажа се да морал непријатељских јединица није онакав као што је некад био код Немаца, да је данас много слабији него 11. о.мес. кад су пред собом имали већину италијанских јединица, и да му је присуство италијанских јединица дало великог полета, и створило широке могућности за успешно маневрисање. Снажним ударцима наших јединица почетна висина непријатељског морала брзо је опала.

Морал наших јединица је на достојној висини изузев скорооснованог Пљеваљског одреда, који није баш много одмакао по борбености италијанским јединицама. Нарочито се може подвући херојско држање II Далматинске бригаде, која је у више махова самоиницијативно успешно деловала. Морало би се напоменути и то да се попуњавање II Далматинске бригаде мора схватити као најозбиљније питање, јер њена малобројност негативно утиче на борбено расположење, а и огромна је штета сваког губитка, јер сваки њен губитак је губитак старог борца.

Четници: Привремени успеси Немаца и његове офанзиве од Сјенице довели су до оживљавања мањих и већих четничких група, тако да се у Нововарошком срезу опет појавио Вук Калаит са својим бандама на просторији с. Бо-

лсешића, Штиткова и Дебеље. С њим су ових дана такођер вођене борбе и исти се опет повукао старим правцем. Код Кокиног Брода појавила се такођер једна групица четника, коју вероватно води Васо Шуњевара, у Косатици се појавила такођер једна мања групица, која је 15. о.мес. припуцала на неке наше патроле.

У Србији се опажа чита сарадња четника и окупатора, где четници поред осталих послова свршавају и интендантске послове за рачун Бугара. Они и даље спроводе присилну мобилизацију са мало успеха. Народ увиђа и осуђује овакав рад.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За Об. центар,
шеф-мајор,
Ник. Божанић

БР. 69

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 17 НОВЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ О БОРБАМА ПРОТИВ НЕМАЦА НА ЛИНИЈИ: КАЧЕВО — КОБИЉА ГЛАВА — ГВОЗД — КАРАУЛА — ХАЛИНОВИЋИ (КОД ПРИЈЕПОЉА)¹

Ш Т А Б
И ПРОЛЕТЕРСКЕ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Оп. бр. 181
17 новембра 1943 год.
у 14 час.

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ

1- — Прошле ноћи 16/17. о.мес. вршили смо општи напад на непријатеља на линији Качево — Кобиља Глава — 1 возд — Караула — Халиновићи.

II Далматинска бригада и два батаљона II Пролетерске [бригаде] нападали су од Златарског Брда и Мишевића и

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 20/1—5, к. 391.

успели да очисте Халиновиће, само се непријатељ држао у школи и цркви. Непријатељ је извршио противнапад и наши су се повукли из Халиновића. Борбе су се водиле у току дана.

Средња колона — IV Крајишка бригада напала је непријатељске положаје на просторији Качево. Крајишници су успели да овладају к. 1216 и потисли непријатеља са његових главних положаја, али се непријатељ упорно бранио, вршећи стално контранападе уз помоћ тешког тенка, тако да наши мали тенкови нису могли доћи до изражаја. Наш противколац је дејствовао и у дејству се покварио. Ми смо тражили од команданта [дивизије] „Венеција“, прије два дана, да нам пошаље неки противколац ако има. Он нам је одговорио да нема, а сада нам шаље, када је непријатељ успео уз помоћ тенкова да потисне Крајишнике. Крајишници су имали око 50 рањених. Тачан број мртвих није нам познат.

Десна колона: један батаљон II Пролетерске и три батаљона III Санџачке нападали су од правца Малог Јадовника на Кобиљу Главу, Гвозд, Дебело Брдо. Успели су да овладају овим положајима, али је непријатељ добио појачање од правца Сјенице са 6 тенкова и повратио заузете положаје. Непријатељ је избио на Мали Јадовник и продужио са притиском на ову нашу десну колону.

2. *Садашња ситуација:* Како је непријатељ на правцу Крајишника кренуо мало напред у претходници са тенковима, Крајишка бригада држи положај Кошевина — са истуреним предњим деловима ка Црквинама.

Како би што боље осигурали правац ка Пљевљима, пошто је непријатељ јуче изјутра заузео Бродарево, наредили смо јутрос II Далматинској бригади и два батаљона II Пролетерске да се пребаце за Пријепоље, одакле би их распоредили на просторији Комарана у Лимској Долини. На просторији око Нове Вароши остао је један пролетерски батаљон и бригада „Тауриненсе“.

Наредили смо команданту десне колоне да три батаљона пребаци на леву обалу Лима, на сектор [Велика] Жупа, а један батаљон да остави на просторији с. Дечево.

Јуче смо послали један батаљон Санџачке бригаде да спасе италијански батаљон у Бродареву и да се повеже са деловима Пљеваљског и Пријепољског одреда и да у заједници очисте Бродарево.

3. — По нашем мишљењу намера је непријатеља да узме Пријепоље и зато се он упорно и држао на положајима Качево, иако је био нападан дуж целе комуникације више

пута и то енергично. Непријатељу пристижу појачања од Сјенице у људству и тенковима. По извештајима само су Немци.

4. — *Наше намере:* Да потпуно очистимо Комаране, повратимо Бродарево, и помало задржавамо ову главну непријатељску колону од Качева.

5. — **Наши предлози:** После размотрене ситуације са командантом V Крајишке дивизије, који је за све време операција био са нама заједно, ми сматрамо да Пријепоље не можемо одбранити, јер су наше јединице на задњим положајима. Зато треба добро осигурати правац ка Пљевљима узимањем Бродарева и чишћењем Комарана, а да би могли успешно дејствовати на непријатеља, потребно би било једну нашу дивизију брзо преоријентисати непријатељу у бок.

Најбоље би било када би се састали са вама и размотрили заједнички ситуацију.

СМРТ⁴ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар,
Сл. Пенезић

Командант — п.пуковник,
Љуб. Ђурић
Начелник штаба,
мајор,
С. М. Солдатовић

Командант V Крајиш. дивиз.
Мил. Морача
(М.П.)

БР. 60_у

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 18 НОВЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА
ЗА ПОСЕДАЊЕ ПОЛОЖАЈА НА ЛЕВОЈ ОБАЛИ ЛИМА
ОД БРОДАРЕВА ДО ПРИЈЕПОЉА¹**

ШТАБ
II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Оп.
18 новембра 1943 г.

I

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ, II ДАЛМАТИНСКЕ
-И III САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ

Ситуација: У току вишедневних борби са непријатељем на комуникацији Сјеница — Пријепоље, непријатељ је у пркос наших напада остао упоран на својим положајима, претрпевши осетне губитке. Својом средњом колоном и главном колоном непријатељ је и даље остао на положају Качево — Црквине. У току данашњег дана непријатељ је заузео Мали Јадовник и покушавао узети Стјепаницу, јужно од Качева. Непријатељ је изјутра 16 о.м. узео Бродарево, али су га наше јединице поново повратиле 17 о.м. у 20 час.

Изгледа да је непријатељска намера да наше јединице одбаци од Сјенице и војнички учврсти муслиманску милицију, која би привремено послужила окупатору противу наше војске, односно нашег продора ка Ибарској долини. По досадашњим непријатељским снагама непријатељ нема изгледа на неке даље продоре на нашу слободну територију.

Како не располажемо са подацима о Сјеници, тј. да ли непријатељ врши какве концентрације, ми смо одлучили да наше јединице концентришемо и одморимо. Наш садашњи задатак је спречити сваки прелаз непријатеља на леву обалу реке Лима, бранећи евентуално непријатељски продор ка Пљевљима.

V Крајишка дивизија са својим јединицама, које се налазе на Шаргану, Боровој Глави, Новој Вароши и око Пријепоља, са два батаљона у с. Расно и Дреново, а са једним батаљоном у с. Душманић —• Градина (на левој обали

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 8/1—5, к. 391.

реке Лима, западно од Пријепоља) држаће ову просторију и садејствовати нашој дивизији у даљим операцијама, дефанзивним и офанзивним. Задатак крајишког батаљона у с. Расно и на Градини је недозвољавање непријатељу да се спусти у град Пријепоље.

Наша дивизија сместиће се на просторији Селашница — Жупа — Комарани — Бродарево са задатком одбране Лимске долине.²

У циљу извршења овога задатка

НАРЕЂУЈЕМО :

1. — II Продетерска бригада сместиће се на просторију између [р.] Селашнице и реке Миоске, држећи један батаљон у с. Чадиње. Овај батаљон ће одржавати везу са крајишким батаљоном у с. Душманићи. Штаб ове бригаде узеће под команду два брдска топа 75 мм. и поставити на погодније место, како би могао тући непријатељске положаје на десној обали реке Лима у случају да непријатељ упадне у Пријепоље.

У случају да непријатељ пође од Качева ка Пријепољу, Штаб бригаде ће организовати рушење мостова на путу Пријепоље — Милешевска Река и рушење самог моста на Лиму у Пријепољу.³

IV Крајишка бригада има свој један батаљон на положају Кошевина. Са овим батаљоном Штаб бригаде ће одржавати чврсту везу, како би био обавештен на време о непријатељском покрету од Качева.

Ова бригада ће држати једну чету у Пријепољу, која ће давати патроле до Манастира Милешево и поставити осматраче код телефона, који се налази у близини срушеног моста на реци Милешевки. Такође ће давати патроле уз десну обалу Лима до с. Дивци.

2. — II Далматинска бригада сместиће се на просторији: Жупа — с. Грачаница — Крушево, са задатком спречавања непријатељског прелаза преко Лима. Лево одржавати везу са II Пролетерском бригадом а десно са III Санџачком бригадом.

3. — III Санџачка бригада сместиће се на просторији с. Дубовик — Бродарево са задатком спречавања непријатељског прелаза преко Лима.

4. — Све јединице имају заузети овај распоред до 6 часова изјутра 18 о.м. Сви штабови бригада успоставиће те-

² Види релацију Друге пролетерске дивизије за време од 1 до 21 новембра 1943 год., док. бр. 74.

³ Види док. бр. 71.

лефонску везу са Штабом дивизије, који ће се налазити у Сељашници.

5. — Штаб II Далматинске бригаде узеће под своју команду један брдски топ 75 мм, који се налази у близини пута за Сељашницу и поставити га на свом сектору.

6. —• Сви штабови бригаде послаће извештаје о акцијама вођеним у току задњих дана са непријатељем.

Свака бригада узеће своју бригадну болницу на своју одређену просторију.

7. —• Све три бригаде имају у задатку разоружати потпуно муслимане на просторији на којој се налазе. Напомињемо да муслимани имају већи број оружја и муниције, коју су нарочито опљачкали од Италијана који су се налазили у с. Бродарево.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Пштит. комесар,
Сл. Пенезић

Командант — пуковник,
Љубодраг Ђурић

П. С. Под команду штаба II Пролетерске бригаде потпадају два противколска топа [које треба поставитиј на најпогодније место на левој обали ЈТима.⁴

⁴ Дописано на истој машини. Речи у загради су по смислу дописане, пошто је оригинал на одговарајућем месту оштећен.

БР. 71

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
ОД 18 НОВЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБОВИМА БАТАЉОНА
ЗА РАЗМЕШТАЈ НА ПРОСТОРИЈИ ПРИЈЕПОЉЕ —
ЧАДИЊЕ — СЕЉАШНИЦА¹**

ШТ АБ
II ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
18 новембра 1943 г.

ЈЕДИНИЦАМА II ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ

2

Наша бригада сместиће се на просторији између [р.] Сељашнице и реке Миоске, са задатком одбране лимске долине и правца према Пљевљима.

У циљу извршења овог задатка

НАРЕЂУЈЕМО:

1. •— 1. батаљон сместиће се на просторији засеока Чадиње, са задатком да на најпогодније место постави своја тешка оруђа, одакле ће моћи дејствовати у правцу Пријепоља и са оне стране Лима у правцу Кошевине. Они ће поставити осматраче маскиране, који ће будно мотрити куд се непријатељ креће. Скреће се пажња да се војници преко дана не показују видно, како би непријатељ могао осмотрити их и евентуално тући својим артиљериским оруђем. Најпотребније са тешким отфем избацити напред на подесне положаје, а остало људство у близини позади да се одмара.

2. — 2. батаљон своје две чете сместиће на просторији с. Сељашнице, негде у близини цесте. Једну своју чету оставиће у Пријепољу, која ће имати следећи задатак: једну своју десетину послаће ка Манастиру Милешеву да ухвати везу са телефоном, који је постављен на објавници. Ова десетина одржаваће чврсту везу са батаљоном крајишке бригаде, који се налази на Кошевини и у случају да се овај батаљон повуче известиће благовремено своју чету у Пријепољу, а сама са телефоном кренути у састав ове чете. Иста ова чета слаће повремено патроле левом страном реке Лима У правцу с. Диваца. Чим се ова чета смести у Пријепољу,

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисторског института под рег. бр. 2/2, к. 736.

² Изостављен је уводки део из наређења који је истоветан са одговарајућим делом наређења Штаба Друге пролетерске дивизије за овај дан. Види док. бр. 70.

одмах ће ухватити везу са другом Марковићем, водником пионирског вода наше бригаде, који је минирао мост преко Лима. По извештају десетине која се налази код телефона на цести према Сјеници да се је крајишки батаљон са Кошеvine повукао, издаће наређење да сруши мост, а мост преко Милешевске Реке при улазу у само Пријеполје запали. Потом би се ова чета, извршивши овај задатак, [вратила] у састав свога батаљона.

3. — [Штаб] 3. батаљона разместиће свој батаљон на просторији Ратајска — Страсевац. То је терен са десне стране речице Сељашнице, са задатком будног осматрања леве стране реке Лима, и у случају да непријатељ покуша да уђе у Пријеполје или пак пређе Лим да га својим тешким оруђем омете у томе. Напомињемо да ће два брдска топа 75 мм. бити смештена на к. 797, те да код истих даду десно осигурање. Овај батаљон ће одржавати [везу са јединицама]³ далматинске бригаде, које су смештене на просторији [Велика] Жупа — с. Грачаница.

4. — 4. батаљон ће се сместити на просторији с. Оровац, а то му је када се иде за Пљевља од Сељашнице десно, са задатком да одржава везу са јединицама крајишке бригаде на Градини. ЈБудство ће разместити да се одмара и уколико буде потребно, у случају непријатељског надирања, да дејствује, да то може брзо учинити.

5. — Брдска полубатерија ће се сместити на к. 797 (Рујанеко Гувно) и поставиће топове, тако да може тући цео терен од Пријеполја па до Качева.

Штаб бригаде ће бити у Сељашници.

Напомена: С обзиром да II батаљон још није стигао, а да је задатак њихове чете, која је требала да остане у Пријеполју врло важан, баш с обзиром на то да непријатељ може ујутру рано покушати продор ка Пријеполју, то ће уместо II батаљона оставити једну чету I. батаљон, са истим задатком. По доласку 2. батаљона неће бити смењивања ове чете I. батаљона, већ ће она остати све док крајишки батаљон остане на Кошевини и у случају његовог повлачења она ће извршити горе поменути задатак и повући ће се у свој батаљон. Са том четом нека остане један од чланова Штаба батаљона, који ће контролисати рад ове чете.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Зам. полит. комесара,

Ј.⁴ Стаматовић

(М.П.)

Командант — мајор,

С. Урошевић

³ Докуменат је на овом месту оштећен, па је Редакција по смислу убацила недостајуће речи.

⁴ Јован

П.С.⁵

Сви штабови батаљона послаће извештаје о акцијама вођеним последњих дана са непријатељем.

Сви батаљони имају у задатку разоружати потпуно муслимане на просторији на којој се налазе. Напомињемо, да муслимани имају већи број оружја и муниције, коју су нарочито опљачкали од Италијана, који су се налазили у Бродареву.

БР. 72

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 20 НОВЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ О РАЗМЕШТАЈУ ЈЕДИНИЦА И РЕЗУЛТАТИМА ИЗВИЂАЊА¹

ШТАБ
II ПРОЛЕТЕРСКЕ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Пов. бр. 206
20 новембра 1943 год.
у 18 час.

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ

1. — РАЗМЕШТАЈ ЈЕДИНИЦА:

- а) II Пролетерска на сектору од Пријепоља до реке Миоске;
- б) II Далматинска од реке Миоске до с. Крушева;
- ц) III Санџачка — сектор Бродарево;
- д) Две чете IV Крајишке бригаде на Кошевини, а једна чета на левој обали реке Лима у с. Душманићи;
- е) Два батаљона IV Крајишке бригаде на просторији Расно — Дренова.

2. — ИЗВИЂАЊЕ НЕПРИЈАТЕЉА:

Чета Пролетерске бригаде, која је ишла правцем Пријепоље — с. Дивци—с. Дечево — с. Сопотница — Мали

⁵ Дописано на истој машини.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 20/1—5, к. 391.

Јадовник — с. Дивљаци, извештава да није наишла на непријатеља, али да је непријатељ у јачини од 20 војника долазио на Црвене Стене и у с. Забарије, а затим се повукао у правцу Качева.

Извиђачки вод Санџачке бригаде отишао је за Странане и још нисмо добили извештај.

Две крајишке чете, које се налазе на Кошевини, извештавају да се непријатељ задржао на Качеву и да се утврђује.

Непријатељска колона, за сада непознате јачине, према подацима IV Крајишке бригаде, стигла је у с. Косатицу, а одатле спустила патролу у Манастир Милешево. Према изјави пијаног калуђера, патрола је састављена од већине муслимана обучених у немачко одело и неколико Немаца. Они су се повукли натраг у Косатицу.

Два крајишка батаљона, који су били у с. Расно и с. Дренова, кренули су ка Косатици, односно ка непријатељу, и Штаб њихове бригаде још није добио извештај од ова два батаљона.

3. — Наредили смо извиђање непријатеља на свим секторима, а нарочито на положају Качево.

Других новости код нас нема.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Начелник Штаба
мајор,
С. М. Солдатовић

Командант — п.пуковник,
Љуб. Ђурић

(М.П.)

БР. 60_y

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ДРУ-
ГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 20 НОВЕМБРА 1943
ГОД. ШТАБУ ДИВИЗИЈЕ О ДЕЈСТВИМА БРИГАДЕ ОД
8 ДО 17 НОВЕМБРА¹**

ШТАБ
III БРИГАДЕ II ПРОЛ. ДИВ.
20 новембра 1943 г.

АКЦИЈЕ

које су водиле јединице ове бригаде или придате саставу
ове бригаде у времену од 8. XI до 17. XI т.г.

Акције на сектору Качево — Голо Брдо

Како је непријатељ, Шемци и муслимани, надирао од Сјенице у правцу Пријепоља, то је поред талијанске бригаде која се налазила на сектору Хисарцик — Качево, у циљу сузбијања непријатеља, био упућен 3 батаљон ове бригаде. Он се сукобио са непријатељем 8. XI на Малом Јадовнику и последице борбе од неколико сати успио је да протјера непријатеља преко Милошевог Дола, и гонивши непријатеља избио је на Караулу и Голо Брдо. Наш батаљон није имао губитака. Непријатељ је имао око 20 мртвих и рањених. Заробљен је 1 рањени Њемац. Заплијењено је 7 шињела, 3 товарна коња, 4.000 метака југословенских.

Акција на Голом Брду 12. XI тл.

Непријатељ је 12. XI ујутро, узору, предузео напад на Голо Брдо, положај нашег 3 батаљона, али је предузет одмах противнапад и непријатељ је одбијен са губицима. Наши губици 3 мртва и 7 рањених. Непријатељски губици: И мртвих и око 15 рањених.

Борба се водила у току 12-ог преко читавог дана, и по наређењу Штаба дивизије талијанске јединице повукле су се и држале положај на Караули, а 3 батаљон на Качеву.

14. XI узору непријатељ је извршио напад широким обухватом на положај Качево — Караула, успио да изненади пратећи вод 3 батаљона, чету пратећег оруђа и један

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 8/1—5, к. 391.

² Види док. бр. 47.

вод пјешадије који су били у жандармериЈСКОЈ станици и околним кућама у Качеву и нанио је осјетне губитке нашим јединицама. У тој борби нестало је 13 бораца (за три се зна да су сигурно погинули). У руке непријатеља пала су 2 тешка митраљеза, 2 пушкомитраљеза, 3.000 метака, противтенковска пушка и постоље од тешког бадача; такође је непријатељ заплијенио кухињу са 13 коња. Непријатељ се је био потпуно привукао кућама гдје су ови дијелови били на становању и потпуно им је приредио изненађење. Те снаге које су ту нападе, дошле су преко Малога Јадовника. Тај батаљон се у нeredу повукао на положај Црквине.

За вријеме те борбе тешко су рањени замјеник комесара ове бригаде² и замјеник команданта бригаде.³ Замјеник команданта бригаде није могао бити извучен са положаја, док су замјеника комесара бригаде извукли.

Акција код Бродарева 7.XI т.г.

1 батаљон ове бригаде био је пребачен камионима из Нове Вароши са задатком да нападне и протјера милицију која је била блокирала Талијане у Брододареву. Непријатељ је држао положај Јазовац — Ћурово Брдо — Јасен. Његова јачина око 400 бораца (милиција).

Напад је извршен са 1 одјељењем које је стигло у јачини од 23 борца, који су успјели да непријатеља протјерају. Наши нијесу имали губитака, а непријатељ је имао 1 мртвог, 6 рањених и 3 заробљена.

8, 9 и 10/XI тај 1 батаљон у заједници са 2 талијанске бригаде нападао је правцем Бродарево — Страњани — Јадовник — Горње Гоње, којом приликом су чистили тај правац од милиције, а потом су се повукли у Страњане.

Акција 14 и 15/XI т.г.

Задатак је био нападати непријатеља правцем Дечеве — Сопотница — Мали Јадовник и даље према ситуацији, координирајући рад са крајишким јединицама које су имале задатак да нападају од лавца Кошевине ка Качеву и Гвозду, са тежњом овлађивања положаја дуж комуникације Качево — Сјеница. Наше снаге: 1 и 2 батаљон ове бригаде, батаљон Пљеваљског одреда и један батаљон II Пролетерске бригаде (тада је стигла само једна чета тога батаљона).

² Јефто Шћепановић-Чајо

³ Вуко Јововић је у тој борби погинуо.

Ове снаге су избиле на Мали Јадовник не наишавши на непријатеља, а потом, цијенећи да ће Крајишници успјети да протјерају непријатеља до Карауле, ми смо одмах продужили правцем Округлица — Присоје — Козомор, У намјери да једним снагама дејствујемо ка Караули, а другим да вршимо притисак ка Сјеници. Међутим, пошто се разданило, осмотрили смо положај дуж комуникације и примијетили да је непријатељ успио да одбије далматинску бригаду, која је нападала у правцу Халиновића и Карауле, да се непријатељски камиони и тенкови налазе у Милошевом Долу. Одлучили смо да извршимо напад од Малог Јадовника у два правца: преко Дебелога Брда и преко Кобиље Главе. У напад су кренула три батаљона, десним правцем један, а лијевим правцем два батаљона. Батаљони су избили на Дебело Брдо и Кобиљу Главу не наишавши на непријатеља, само су се комуникацијом на већој даљини виђале мале групице непријатеља, док су камиони били отишли ка Караули. С обзиром да је било и јако невријеме, киша са вјетром, а терен го, то смо извршили само ватрени препад на непријатеља да би нас осјетио, а потом повукли јединице на Мали Јадовник да би се одмориле. Узору је предузет напад са истим задатком, наиме, напад на комуникацију на томе сектору. Наше јединице су избиле на саму комуникацију, али непријатељ добивши појачање од Карауле с једне стране, и Качева с друге стране (пошто је одбио Крајишнике), извршио је противнапад на наше положаје јачим снагама. Његов напад су потпомагали тенкови, артиљерија и бацачи. Борба је трајала до 10 часова када је непријатељ успио да нас одбаци ка Малом Јадовнику. Том приликом је непријатељ вршио пет пута узастопно јуриш на положај Кобиља Глава.

Наши губици: 2 мртва и 9 рањених.

Непријатељски губици: око 50 мртвих и рањених. Наше јединице су приликом непријатељског јуриша истога препуштале на блиско отстојање, а потом отварале ватру из свих оруђа. Заплијењено том приликом није ништа пошто се није могло доћи до непријатељских мртвих бораца усљед јаке ватре и брзих противнапада.

Акција 16 и 17/XI тл.

Наш задатак: напасти поново непријатеља преко Кобиље Главе, док су Крајишници нападали преко Качева У правцу Кобиље Главе и Кашања. У напад су кренула Два батаљона Санџачке бригаде и један батаљон II Пролет-

терске бригаде. Напад је извршен у два правца преко Дебелог Брда и преко Кобиље Главе. Десним правцем упућен је наш 1 батаљон у циљу напада на комуникацију и обезбјеђења од правца Карауле, гдје је непријатељ држао такође један дио својих резерви. Лијевим нападним правцем упућена су два батаљона, Трећи батаљон ове бригаде и Трећи батаљон II Пролетерске бригаде. У резерви на Малом Јадовнику остављен је 2 батаљон ове бригаде. (Он је бројнији и боље наоружан од нашег 3 батаљона, али га нијесмо хтјели ангажовати за јачу борбу, јер њега сачињава добар дио муслимана новомобилисаних, иако наш 3 батаљон није могао да претставља неку ударну јединицу с обзиром на бројно стање — око 70 бораца — и губитке које [је] у претходним акцијама претрпио.)

Наше су јединице протјерале непријатеља са Кобиље Главе али нијесу успјеле да избију с оне стране комуникације на положај Кашањ због непријатељских тенкова. Непријатељ је бацио један дио својих резерви противу наших јединица и до 9 часова 17.XI успио је да их потисне ка Малом Јадовнику. У тој борби ми смо имали 2 мртва и 10 рањених. Непријатељски губици: око 30 мртвих и рањених. Пошто је непријатељ одбацио Крајишнике, он је убацио нове снаге противу наших јединица и успио да одбаци ка Малом Јадовнику и продужи напад даље.

Пошто су се, усљед јаког непријатељског надирања, 3 батаљон ове бригаде и 3 батаљон II Пролетерске бригаде доста брзо повлачили, чиме би наш 1 батаљон могао бити отсјечен на Дебелом Брду, то је одмах убачен у борбу и батаљон из резерве (2 батаљон), који је успио да непријатеља задржи, док су се остале јединице повукле у правцу Стјепанице и Бранчића.

Нови положај за одбрану организован је на Стјепаници и косама код села Бранчић. Непријатељ је у току тога дана у више махова покушавао да избије на наше положаје од правца Малога Јадовника ка Стјепаници и од правца Качева преко качевског потока ка Бранчићу, али је увијек био одбијен са губицима. Борба је вођена до предноћ. С обзиром на борбу коју су водиле крајишке јединице, као и на задатак ове јединице, могли смо и требали смо [се] јаче ангажовати у борби али нас је квалитет тих јединица у томе спутавао.

За вријеме ових двију задњих акција атмосферске прилике биле су доста неповољне. Дувао је јак вјетар, а повремено је падала киша. Борци се нијесу могли одмарати.

Насеља на нашем сектору није било. Организовање исхране је било тешко.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар,
Милија Станишић

Командант, мајор
Жарко Видовић

Акција код Бродарева 17. XI 43⁴

Непријатељ је 16. XI ујутро извршио напад на Бродарево и заузео га потиснувши из истога дијелове Милешевског и Пљеваљског одреда. Наш 4 батаљон,⁵ без једнога вода, добио је задатак: протјерати непријатеља из Бродарева на десну обалу Лима. Непријатељ је био јачине око 400 људи, а сачињавали су га Њемци и муслиманска милиција. Држао је положаје непосредно око самог Бродарева.

Напад је извршен узору 17 о.м. и трајала је борба у току читавог дана и у саму ноћ непријатељ се под снажним притиском овога батаљона извукао из Бродарева и побјегао на десну обалу Лима и даље ка Страњанима.

Наши губици 2 лакше рањена. Непријатељски губици: неколико мртвих и више рањених (око 20 избачених из строја).

Заплијењен 1 тешки митраљез „Бреда“, 5 пушака, више бомби, 3.500 разних метака, санитарског материјала, 2 товарна коња.

Напомена: приликом напада непријатеља на Бродарево 16. о.м. наше снаге које су браниле Бродарево (Талијани углавном, дијелови Милешевског и Пљеваљског одреда) нанијеле су непријатељу тешке губитке, што смо ми сазнали од сељака из села Страњана који су видјели када су заробљени Талијани носили велики број рањених и мртвих преко Страњана.

⁴ Дописано на истој машини.

⁵ Четврти батаљон Треће санџачке бригаде Друге пролетерске Дивизије

БР. 60,

**РЕЛАЦИЈА ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
О БОРБАМА ПРОТИВ НЕМАЦА НА СЕКТОРУ ПРИЈЕ-
ПОЉЕ — СЈЕНИЦА ВОЂЕНИМ ОД 1 ДО 21 НОВЕМБРА
1943 ГОДИНЕ¹**

РЕЛАЦИЈА

ЈЕДИНИЦА II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
ЗА ВРЕМЕ ОД 1—21 НОВЕМБРА 1943 ГОДИНЕ

У почетку месеца новембра воде се мање и лакше борбе противу већ разбијених четничких група. Задњи остаци примећени су од стране II Далматинске бригаде, у селима Акмачићи и Комарани. И ова група бива разбијена координацијом наших снага из Нове Вароши и Качева. Села: Божешаћи, Буковик, Трудово и Штитково очишћена су од четничких група 4 новембра тек. год. После ових акција четници не успевају да дођу до поновног изражаја. Оживљавање њихових мањих група примећује се у моменту када Немци почињу да врше притисак из Сјенице у правцу Пријепоља и испољава се у вршењу мањих герилских акција, као: кидање жице, напад на поједине патроле, давање потребних података Немцима о нашим намерама итд.

Средином месеца новембра долази до покушаја ослобођења Сјенице са наше стране, и вршења противнапада од стране Немаца и муслимана за одбрану Сјенице и евентуални напад на Пријепоље. У овом периоду, све наше јединице подносе терете тешких, вишедневних и упорних борби са Немцима. У заједници са нашим јединицама, у почетку ових борби, учествују и делови италијанских дивизија али, у најтежој ситуацији морају, ради неборбености и слабог морала, бити повучени у позадину.

Распоред наших снага, пре почетка акције у правцу Сјенице, био је следећи:

II пролетерска бригада на просторији: Борова Глава — Доброселица — Кокин Брод (са 2 топа 75 мм.);

II далматинска бригада на просторији Трудово — Штитково;

III Санџачка бригада: 1. батаљон — с. Радијевићи, 2. бат. — с. Штитково, 3. бат. — с. Хисарџик и Качево и 4. бат. — Пљевља;

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 8/1—5, к. 391.

Види док. бр. 47.

Пљеваљски одред у Пљевљима, Милешевски одред у Бродареву, Бјелопољски одред у Бијелом Пољу;

II ит. бригада „Венеција“ у Матаругама, III итал. бригада „Венеција“ у с. Хисарџик — Качево, V итал. бригада „Венеција“ у Бродареву, II итал. бригада „Тауринензе“ у с. Рад«јевихи и једна италијанска бригада у Бијелом Пољу.

4 новембра 1943 год. од партизана Милешевског одреда (који су били са V итал. бригадом „Венеција“ у Бродареву) добили смо претеће писмо упућено Италијанима од стране команданта муслиманске милиције. У писму се позивају на предају и напомињу да ће бити уништени ако буду давали отпор. Делови из Бродарева шаљу снаге за чишћење Страњана за које имају податак да има неких одметничких група.

6 новембра три батаљона II пролетерске бригаде врше напад на Бугаре на Љубишу. Бугари имају 63 мртва и око 70 рањених, по подацима које су дали сељаци коришћени за утовар и пренос изгинулих. II пролетерска бригада има 7 мртвих, 9 теже и 25 лакше рањених. Бугари одлазе 7 новембра, вероватно погођени тешким губицима, у Ужице и појачани бивају враћени на положаје Рожанство — ближе Ужицу.

Овог дана Штаб дивизије добија извештај да је Хусеин Ровчанин са 300—400 муслиманских милиционера кренуо из Сјенице у правцу Бијелог Поља. Повезујући ове податке са писмом упућеним Италијанима, могло се закључити да за циљ имају напад на Бродарево. Обзиром да су наше снаге у Бродареву бројале око 900 људи, сматрало се да им за одбрану нису потребна никаква појачања.

7 новембра по подне, телефоном из Бродарева, Штаб дивизије добија извештај да су муслимани напали два батаљона италијанске бригаде упућена у Страњане ради чишћења терена и успели да их потисну у Брода«рево.

Око 15 час. издаје се наређење III бригади „Венеција“ Да са деловима 3. бат. Санџачке бригаде, крене ка Бродареву правцем: Гвозд — Јадовник—с. Страњани, нападне милицију с леђа, протера је и ухвати везу са опкољеним Деловима у Бродареву. Цело по подне јављано је преко телефона о погоршавању ситуације у Бродареву и успеху мили-^Ч„Је, потпомогнуте наоружаним мештанима, да опколе наше снаге, које су давале отпор из утврђења око града.

Око 20 час. (овога дана) прекида се телефонска веза ^{Са} Бродаревом. Милиционери отварају ватру на један ка-^{Мион} упућен из Пријепоља у Бродарево.

Према добивеним подацима, у Сјеници се прикупљају немачке снаге које мобилишу муслимане у граду и околини. Наређује се Штабу II далматинске бригаде да са сектора Штитково, са једним батаљоном бригаде „Тауринензе“, пређе на просторију: Дуриновићи — Радијевићи — Мишевићи.

Три топа 65 мм. упућују се, ради контроле правца ка Сјеници, на просторију Хисарцик — Качево.

8 новембра Штаб корпуса упућује II итал. бригаду „Венеција“ из Матаруга, преко Камене Горе и Комарана ка Бродареву, заједно са Пљеваљским одредом. Италијанска бригада из Бијелог Поља исто тако креће ка Бродареву, долином Лима (ова се је бригада вратила, пошто је још пре њеног доласка до Бродарева милиција била растерана). Из Пријепоља се упућују: 1. бат. Санџачке бригаде (пребачен аутомобилима из Нове Вароши), 2 тенка и 2 топа.

1. батаљон Санџачке бригаде успева да у току дана пребаци милицију на десну обалу Лима и ухвати везу са нашим јединицама у Бродареву.

Према наређењу од 7 новембра, III бригада „Венеција“, око 3 часа ујутро, избија на Јадовник (Рудопоље — к. 1601). Око 6 часова, један батаљон ове бригаде избија на Савин Крш где примећује групице мусл. милиције. После краће борбе одбија их ка Водицама. Око 11 часова, једна немачка колона наишла је према Витаљки. Обасута ватром из бацача и митраљеза, иста се повлачи, прогоњена од стране партизана и Италијана, све до Козомора и к. 1701. У бекству, Немци остављају једног мртвог, 2 лака бацача, 33 бомбе за тешки и 10 бомби за лаки бацач, 3.000 метака, 5 мазги и тд. Услед зиме и снега који је почео да пада и недостатка потреба за војску, бригада се, предвече, повлачи на просторију Кашањ — Кобиља Глава.

9 новембра 1943 г. — пошто су Немци, у заједници са комаранском милицијом одбијени од Бродарева у правцу Сјенице, а иста, обзиром на будуће операције, претставља важну тачку на десном крилу наших снага, одлучено је да се са расположивим јединицама, у јачини од преко 3.000 људи, предузме покрет у правцу Сјенице и по могућству са њоме овлада. Задатак није постављен категорички, нарочито у случају наилаaska на јаче окупаторске снаге.

Изгледи за успех операција су били доста неповољни. Од наших делова учествује само Далматинска са деловима Санџачке бригаде, док остатак претстављају три италијанске бригаде „Венеција“ и једна итал. бригада „Тауринензе“. Ови италијански делови учествују први пут у офанзивним акцијама на нашој страни, док им се, обзиром на наору-

зкање, придаје извештај. Подаци са којима смо раслолагали о непријатељу у Сјеници били су штурни, несигурни и често пута контрадикторни. Изгледа да у Сјеници има око три батаљона Немаца од по 800 људи и око 2.000 муслимана милиционера.

Распоред снага са којима се имало кренути унапред, омогућавао је извршење покрета у три нападне колоне, по следећем:

а) десна колона, под командом заменика к-та ове дивизије, са просторије Бродарево — с. Страњани, састава: две италијанске бригаде „Венеција“ (II и V), 1. бат. III санџачке бригаде, један батаљон Пљеваљског и Милешевски одред, имала је кренути правцем: Копривна — долина Скудланске реке — Горње Гоње — Требињско Поље;

б) средња колона, под командом команданта III бригаде „Венеција“ и заменика к-та III санџ. бригаде, са просторије Гвозд — Качево, састава: једна италијанска бригада и 3 бат. III санџ. бригаде, имала је кренути правцем: Гвозд — Милошев Дол — Рудопоље; и

в) лева колона, под командом к-та II далматинске бригаде, састава: II далматинска бригада и италијанска бригада „Тауринензе“, са просторије Трудово — Штитково, има се претходно пребацили на просторију: Радијевићи — Дуриновићи, а одатле преко Мишевића, Г. и Д. Лопижа дејствује у правцу Сјенице са северне стране.

Развој операција вршио се по следећем:

10 новембра 1943 г. десна нападна колона избија на просторију с. Копривна, где, увече, долази до припуцавања са неком мањом муслиманском бандом. На овој се просторији задржава до јутра 11 новембра. Средња колона пребацује се на просторију: Милошев Дол — Караула — Халиновићи — Доњи Горачићи, док лева колона долази на просторију: с. Мишевићи — с. [Горње] Лопиже — с. Доње Лопиже.

11 пролетерска бригада остаје на положајима Кокин Брод — Борова Глава.

11 новембра 1943 год. десна колона продужава марш ка с. Горње Гоње. Пре уласка у село мора да прочишћава терен. Непријатељских делова било је на клисури-на улазу у село, на Литици (к. 1494), на Скудли (к. 1559), на к. 1234 и к. 1398. Ради слабог квалитета, јединице ове колоне једва успевају да у току дана овладају Скудлом и Литицом. Непријатељ се задржава на положајима око с. Г. Гоња, као „ на Лазића Кршу (к. 1398). Увече, непријатељски делови појављују се од правца с. Царичина. Намера ове наше колоне је била, да у току 12 новембра, овлада положајима на

Лазиха Кршу, и обиласком с. Царичина и Требињског Поља, пасивизира их. Са ових положаја лако би богли избити на положај Радишића Брдо, јз. од Сјенице. Увече, овог дана, командант колоне шаље један италијански батаљон са десетином 1. бат. III санц. бригаде у правцу Рудопоља, ради хватања везе са средњом колоном и ради испитивања ситуације. У току борби око поменутих тачака, ми смо имали два мртва и четири рањена друга, док Италијани имају три рањена војника.

Средња колона, са своје просторије, напада на положаје: Рудопоље — Беље Брдо — Голо Брдо. На Рудопољу изненађује и протерује слабије делове муслиманске милиције. Увече, овог дана, повлачи се са узетих положаја, услед јаке зиме, остављајући обезбеђење у с. Чворовићи. Ради хватања везе са десном колоном упућен је један партизански вод и две италијанске чете ка Козомору. На Козомору није било никога, зато је ово *одељење* продужило ка Г. Гоње.

Лева колона, у току овог дана, са своје две чете и једном четом Италијана, излази на Бабињачу. На истој не долазе у контакт са непријатељем. Предвече, непријатељски делови гађају их са Машовића косе. Остали батаљони Далматинске бригаде налазе се у с. Г. и Д. Лопиже. Делови ове колоне успевају да дођу до писма упућеног од стране четника Немцима у Сјеници, у којем их обавештавају о нашим намерама за напад на Сјеницу.

Увече, овог дана, добијамо извесне податке о непријатељу у Сјеници. Говори се о већем броју Немаца и о топовима. Непријатељски делови, око 150 војника, налазе се у с. Чедово са осигурањем на Маљевинама и Лупоглаву, док са јз. стране Држе положаје на Радишића Брду. Из Сјенице су гађали топовима у правцу положаја.

Штаб II далматинске бригаде извештава, по подацима добивеним од сељака, да је 240 Немаца, са 60 кола, пошло за Јавор, а 20—30 камиона за Нови Пазар, док је у Сјеници остало само око 60 Немаца са око 2.000 милиционера.

На основу ових података издаје се наређење за даљи покрет у правцу Сјенице, по следећем:

а) да десна колона, по овлађивању положајима: с Г-Гоње — Лазиха Крш, избије на Радишића Брдо, јз. од Сјенице и угрози варош са ове стране;

б) да средња колона одбије непријатеља са положаја: Рудопоље — Веље Брдо — Голо Брдо и избије у Шушуре; и

в) да лева колона овлада положајима: Маљевине — Лупоглав — Чедово и угрози Сјеницу са северне стране.

12 новембра 1943 године десна колона напада на Лазиха Крш, који претставља кључ ових положаја. Неприја-

тељски делови успевају да нападну наше нападачке Јединице са леђа и онемогуће им овлађивање овим положајем. У ово време се осећа несадејство италијанске бригаде из зијелог Поља, која уопште није кренула у напад ка Сјеници. Батаљон, који је упућен за хватање везе, враћен је ради учешћа у нападу на Лазића Крш.

Средња колона, ујутро, креће из Халиновића и напада на положаје: Рудопоље — Веље Брдо — Голо Брдо — Вел. Пандурица и, у првом сусрету, успева да потисне непр. делове са Голог Брда и Вел. Пандурице. У противнападу, немачке јединице у заједници са муслиманском милицијом, успевају да овладају једним делом Голог Брда и Великом Пандурицом и воде упорну борбу све до мрака овога дана. За време борбе употребљавају две хаубице и два брдска топа, док им нови митраљези „шарци“ долазе до велике примене. У овим борбама 3. бат. III санц. бригаде има 3 мртва и 7 рањених. Непријатељски губици су 11 мртвих и око 15 рањених.

Наша лева колона, у току преподнева, са положаја Туријак — Доње Лопиже, помаже акцију наше средње колоне. Немци предузимају покрет и у правцу њихових положаја и преко Бабињаче и Вел. Пандурице нападају на Туријак и Д. Лопиже. Угрожавајући им одступницу, успевају да избију на Туријак (к. 1300) — Главица и Д. Лопиже. Наше се јединице повлаче на положај изнад Горњих Лопижа и то: к. 1324 — Софиште (к. 1277) — Говећак. Терен на коме се воде борбе је чист и прегледан и нарочито подесан за дејство артиљеријом и тенковима. Бригада „Тауринензе“, која је била у саставу леве колоне, остављена је У с. Мишевићи, пошто је, обзиром на слабо наоружање, тешко могла доћи до изражаја.

У току дана непријатељу пристиже појачање од око 500 људи са правца Г. Кладница. Око 16 часова примећене су мање непр. колонице у наступању уз десну обалу Увца према Урсулама.

У току ноћи 12/13 т.м. непријатељ напада на положаје наше леве колоне, која их, после дуже борбе, одбацива са великим губицима. За време ових борби II далматинска бригада има 3 мртва и 9 рањених. Непријатељ је оставио око 30 мртвих.

Борбе вођене у току 12 новембра показују да је непријатељ предузео јаке мере за одбрану Сјенице. Офанзивне операције, комбиноване са одбраном на појединим секторима, онемогућују свим колонама да изврше постављене задатке. Са италијанским бригадама није се могао Редузети никакав даљи офанзиван рад, пошто су и у

борбама овог дана показале да су и за одбрану тешко употребљиве. ЈБудство је на положајима било уморно, позитиван резултат у моменталној ситуацији није се могао очекивати, ради чега је и одлучено повлачење по следећем:

а) десна колона на просторију Страњани — Бродарево,
б) средња колона на просторију: Милошев Дол — Гвозд — Качево и

в) лева колона на просторију: Халиновићи — Мишевићи — Радијевићи, са задатком бочног дејства на комуникацију Пријепоље — Сјеница, у случају непријатељског дејства у правцу Пријепоља.

13 новембра 1943 г. у току ноћи 12/13 новембра извршује се пребацавање на нове положаје. Десна колона, до јутра, избија у Страњане, док се један италијански батаљон са деловима Пљеваљског и Милешевског одреда, упућује у Бродарево.

Средња колона се повлачи, у току ноћи 12/13 новембра, на положаје Огрљача — Кобиља Глава — Кашањ. У току 13 новембра, под притиском непријатеља, повлачи и своје предње делове са линије Клик — Милошев Дол, где предузима мере за организацију положаја. 3. бат. Санџачке бригаде оставља у резерви на Качеву.

Истовремено, лева колона заузима положаје: Халиновићи — Мишевићи — Радијевићи. Ујутро, овог дана, непријатељ предузима напад на делове ове колоне код Халиновића и добро користећи артиљерију, после дуже борбе, одбацује их на Тетребиште (с. од Халиновића), док своје јаче снаге упућује од Сјенице, преко Карауле и Голог Брда ка Јадовнику. Непријатељ добија појачања из правца Новог Пазара. Само у ноћи 12/13 новембра примећено је више од 100 камиона у покрету ка Сјеници. Његова јачина на сектору наше леве колоне је 400—500 људи.

У ноћи 13/14 новембра, да би омила продирање непријатеља, Далматинска бригада врши препад на непријатеља у Халиновићима.

Ради олакшања ситуације нашим деловима, који су се повукли на одређене положаје, а да би се спречила намера непријатеља за напад ка Пријепољу, наређено је II пролетерској бригади да са два батаљона дејствује на сектору Урсуде — Буковик, у правцу Сјенице и привуче на себе један део снага упућених комуникацијом ка Пријепољу.²

14 новембра 1943 г. непријатељска појачања, упућена у правцу Јадовника, успевају да једним својим делом демо-

² Види док. бр. 65 и 69.

ралишу и разбију италијанске јединице (II и V бригаду „Венеција“) у Страњанима, које се, пошто постају неупотребљивим, повлаче у правцу Јабукe.

Узору, овог дана, изненадним и широким обухватом, преко Малог Јадовника — Заборја и долине Качевске реке, непријатељске снаге нападају 3. бат. III санц. бригаде на Качеву, у позадини положаја III бриг. „Венеција“, која се налазила на Огрљачи — Кобиљој Глави и Кашању. Нашем батаљону наноси осетне губитке. Нестало је 13 бораца (три погинула). Пала су му у руке 2 митраљеза, 2 пушкомитраљеза, против-тенковска пушка и око 3.000 метака. Рањен је заменик полит. комесара III санц. бригаде и извучен,³ док је заменик к-данта ове бригаде остао рањен,⁴ услед немогућности да буде извучен са места борбе. Остаци батаљона повукли су се на положај Црквине.

III бригада „Венеција“ била је опкољена и после краће борбе разбијена. У неуредном повлачењу преко Хисарцика, мештани узимају активног учешћа у разоружавању италијанских војника. На положајима остају 2 топа 65 мм., док артиљерци успевају да извуку затвараче и нишанске справе. Деморалисани војници ове бригаде упућују се у правцу Јабукe.

У току овог дана непријатељ врши нападе и у правцу II далматинске бригаде и, уз припомоћ артиљерије, успева да овлада положајем Тетребиште (с. од Халиновића). Наши се делови повлаче на Златарско Брдо.

Настала ситуација захтевала је хитно предузимање нових противмера. Правац Сјеница — Пријепоље остао је отворен, док је правац ка Бродареву располагао са врло slabим снагама, које су са врло мало вероватноће могле стати насупрот непријатељу.

Све италијанске јединице избачене су из борбе као неупотребљиве. Терет је пао само на јединице наше дивизије. Да би се ситуација олакшала, пребацује се један батаљон II пролетерске бригаде са правца Нове Вароши и заједно са 1. и 2. батаљоном Санџачке бригаде и једним батаљоном Пљеваљског одреда, под командом команданта II санц. бригаде, упућује у напад правцем: Дечево — Забарије — Мали Јадовник.

Два и по батаљона IV крајишке бригаде пребацују се у аутомобилима на положаје Црквине, са два топа 75 мм. Око 12 часова три непријатељске колоне кренуле су са Качева у правцу Кошевине и Пријепоља. Потпомогнути тенковима успевају да потисну крајишке батаљоне са по-

³ Јефто Шћепановић-Чајо
⁴ Вуко Јововић

ложаја Црквине на Кошевину (к. 790—950 и 824). Топови се повлаче ка Пријеполу и постављају код к. 619 јуж. од с. Седобра.

Ради одбијања непријатељских снага, наређен је напад свим колонама, у ноћи 14/15 новембра. Напад је изведен по следећем:

Десна група, са извесним закашњењем, ради неблаговременог прикупљања јединица, успела је да без борбе избије на Мали Јадовник и одатле продужи преко Округлице и Присоја до Козомора, ради бочног избијања ка Караули и Горњим Гоњама.

Средња група (2 1/2 батаљона Крајишника) са Кошевина напада на Качево. У борби која траје 4 часа успевају да овладају к. 1216 и дођу до кућа у Качеву, али их Немци противнападом одбијају. Захваљујући терену који је неподесан за одбрану, све до Кошевине, ови су се делови морали повући на своје полазне положаје. Непријатељ је имао 35 мртвих. Наши губици 3 мртва и 8 рањених. Заплењено: 2 машинске пушке, 3 пиштоља и ногаре са нишанским справама за бацач. Изгубљен је један пушкомитраљез. Утврђује се да непријатељ располаже са најбољим наоружањем из 1943 године.

Лева група успева да у току ноћи, преко Мишевића и Софришта, овлада Туријаком, а другим својим снагама протера непријатеља са Тетребишта и Крста. Непријатељско обезбеђење у Халиновићима сатерано је у школу и цркву, док је продирање настављено ка Караули. У овим акцијама II далматинску бригаду помаже један батаљон II пролетерске бригаде.

15 новембра узору, делови десне колоне, са Малог Јадовника, примећују да је непријатељ успео да одбије напад II далматинске бригаде, а да се његови камиони и тенкови налазе у Милошевом Долу. Напад врше у два правца и то преко Дебелог Брда и Кобиље Главе, на које и избијају без непријатељског отпора. Ради невремена и чистог терена, а пошто су камиони отишли, извршен је само ватрени препад, после чега се јединице поновно повлаче на Мали Јадовник ради одмора.

Средња група не врши напад у току-ноћи 15/16 новембра, по издатом наређењу, ради неблаговременог доласка појачања и ради умора људства од напада у току ноћи 14/15 новембра.

После успешног избијања наше леве колоне на Туријак — Халиновићи, непријатељу пристижу, ујутро овог дана, нова појачања из правца Сјенице и Качева. дејством тенкова и артиљерије потискује делове наше леве колоне

на Златарско Брдо. Са непријатељске стране учествује у борби око 2000 војника. Имао је у борбама у ноћи 14/15 и 15 новембра око 150 мртвих и рањених. Наши делови имају 8 мртвих и 9 рањених (и губици бат. II пролет. бригаде). даљим својим нападом на Златарско Брдо и Сухобор, непријатељ покушава да избије на Водице (к. 1410) и отсече батаљоне који су се налазили на просторији Г. Лопиже — туријак. После жестоке борбе непријатељ избија на Златарско Брдо и Сухобор, док се наше јединице извлаче, око 19 часова овога дана, и постављају на просторију: Радијевићи — Булатовићи — Дрмановићи. Увече, истог дана, Далматинци предузимају противнапад у циљу поновног заузимања Златарског Брда и Водица, у чему и успевају.

16 новембра узору III санџачка бригада (само један бат. II пролетерске, док бат. Санџ. бриг. нису нападали) предузима поновни напад на комуникацију Пријепоље — Сјеница правцем Дебело Брдо — Кобиља Глава и успева да избије на саму комуникацију. Непријатељу пристижу појачања са правца Карауле и Качева, врше противнапад јачим снагама, уз припомоћ тенкова, артиљерије и баџача. Борба траје све до 10 часова, када непријатељ успева да потисне наше снаге ка Малом Јадовнику. У пет узастопних противнапада непријатељ има око 50 мртвих и рањених. Жртве су му нанесене на тај начин што су његови нападачки делови били припуштени на блиско отстојање, када је отворена ватра из свих оруђа. Наши губици су 2 мртва и 9 рањених.

Према издатим директивама од 13/XI — два батаљона II пролет. бригаде, са просторије Борова Глава, извршили су покрет у правцу Урсуне и Буковика (сев. од Сјенице). У овим местима долазе, у току 15 и 16 новембра, до сукоба прво са четницима, а потом са муслиманима. Јак отпор и тешке борбе са групама муслимана натерују ову групу да се повуче на леву обалу Увца и задржи на просторији Акмачићи — Комарани. Непријатељ има у овим акцијама око 32 мртва и 40 рањених. Заплењено је 11 пушака, 1 пушкомитраљез и 1 пиштољ. Наши губици су 6 мртвих, 5 рањених и 2 нестала друга.

Ујутро, овог дана, непријатељ напада на италијански батаљон и делове Милешевског и Пљеваљског одреда и успева да узме Бродарево после жестоке борбе и отпора који су давали италијански војници из бункера. Овог дана, Увече, шаље се појачање (4. бат. III санџ. бригаде) из правца Пријепоља. Упућени тенк и танкета успевају да "Родру до Бродарева и унесу панику код непријатеља, али

при повлачењу танкета упада у јарак поред пута и мора да се напусти под непријатељском ватром.

Средња и лева група користе дан за припремање напада, који се изводи у ноћи 16/17 новембра, са свим снагама оријентисаним према непријатељу.

а) десна колона (два батаљона Санц. бригаде и један бат. II пролет. бригаде) напада правцем: Дебело Брдо — Кобиља Глава, са обезбеђењем ка Караули, где су примећене извесне непр. резерве. Ова колона успева да потисне непријатеља са Кобиље Главе, али не успева да пређе на другу страну комуникације (Кашањ) због акције непријатељских тенкова (било их је 6). Бацањем својих резерви у борбу, непријатељ успева да потисне ову колону, 17-XI-до 9 часова, ка Малом Јадовнику и Стјепаници. Непријатељски губици износе око 30 мртвих и рањених, док су наше јединице имале 2 мртва и 10 рањених.

б) лева колона (3 1/2 батаљона IV крајишке бригаде) је брижљиво припремила напад за ноћ 16/17 новембра. На положај су избачена 2 топа 65 мм и 2 тенка, док 2 топа дејствују са десне обале Милешевске реке (к. 619). Напад се изводио и уз припомоћ тешких и лаких бацача. Кралишници јуришају на Качево (к. 1216), успевају да овладају њиме и упадну у само село. Жестока борба води се у току целе ноћи. Непријатељ убацује у борбу своје тешке тенкове, натерује наше тенкове на повлачење и са њима активно учествује за време целе борбе. Немци дају отпор до крајњих граница могућности, убацујући у борбу своје резерве и вршећи са њима противнападе. У само јутро, наши делови, највише због акције тенкова, бивају принуђени да се повуку на полазне положаје. Топови и тенкови се повлаче са положаја ка Пријепољу. Наши губици су 15 мртвих и 57 рањених. По причању сељака, Немци су у овој борби имали огромне губитке, који се цене на неколико стотина.

У току ове ноћи, лева колона (само један бат. II пролет. бригаде, док бат. II далм. бриг. нису нападали) покушава напад у правцу Халиновића, али не успева у нападу, пошто се непријатељ био утврдио у цркви и школи у овом месту. Наши губици су 3 мртва и 4 рањена друга.

17 новембра 1943 г. по извршеном ноћном нападу, јединице се задржавају на положајима ради одмора и евентуалног дејства ка непријатељским снагама упућеним ка Пријепољу.

Десна колона, под јаким непријатељским притиском, отступила је и задржала се на положајима Стјепаница — Бранчић, са којих одбија више непријатељских напада.

Средња колона се повлачи на положаје Кошеvine са истуреним деловима на Црквинама, док лева колона заузима положаје Златарског Брда.

4. батаљон III санц. бригаде врши напад на непријатеља у Бродареvu, у 7 часова. Борба траје преко целог дана и непријатељ се (јачина од око 400 људи) у први мрак, под јаким притиском, извлачи у правцу Страњана. Претрпιο је губитке од неколико мртвих и рањених. Наши су губици 4 рањена. Заплењен је 1 митраљез, 5 пушака, више бомби, 3500 метака и 2 товарна коња. У борбама за Бродарево, 16 новембра, обадве стране имале су тешке губитке.

18 новембра 1943 г. у пркос сталним нападима вршеним задњих дана и великим губицима које су му задали наши борци, непријатељ упорно остаје на заузетим позицијама. На најосетљивијем правцу, тј. комуникацији Сјеница — Пријепоље, држи положаје на Качеву — првим истакнутим тачкама за одбрану Пријепоља. Схватајући њихов значај, најодлучније их брани, истовремено стално угрожавајући наше снаге у граду и око њега.

Да би се јачим снагама затворио правац ка Пљевљима, у случају јачег непр. продора и да би се одморило људство, после неколико дана напорних борби, у споразуму са Штабом II ударног корпуса и Штабом V крајишке ударне дивизије, издаје се наређење за прегруписавање снага на левој обали Лима, са главним циљем одбране Пљеваља.⁵

Наша дивизија добија за одбрану сектор: Сељашница — [Велика] Жупа — Комарани — Бродарево. Два батаљона V крајишке дивизије смештају се у с. Расно, а један батаљон у с. Душманићи — Градина [к. 783], док један батаљон остаје на Кошевини са задатком одбране Пријепоља.

Наше бригаде распоређују се по следећем: II пролетерска бригада на просторију између Сељашнице и реке Миоске, са једним батаљоном у с. Чадиње. Придају јој се Два топа 75 мм, 2 топа 65 мм и 2 противколска топа. Једна чета ове бригаде остаје у Пријепољу.⁶

II дилматинска бригада смешта се на просторији: Жупа — с. Грачаница — с. Крушево са задатком одбране леве обале реке Лима.

III санџачка бригада смешта се на просторији: Бродарево — с. Балићи — Ћурово Брдо — Буковик — Гоја-

⁵ Види док. бр. 70.

⁶ Види док. бр. 71.

ковићи са задатком одбране леве обале Лима. Поред ових задатака бригаде су имале да приступе разоружавању муслимана на овој просторији, пошто се показало, у више махова, да исто употребљавају противу Народноослободилачке војске.

Бригаде заузимају нови распоред у ноћи 17/18 новембра и у току 18 новембра, тако да је увече, овог дана, прегруписавање завршено.

Пошто су се пронеле вести да је непријатељ напустио Качево, делови крајишког батаљона са Кошевина врше насилно извиђање 18 увече. На ватру, коју су отворили у правцу положаја око Качева, одговара им се јаком ватром са свих положаја на којима је и раније било непр. делова. Чета која је вршила овај задатак вратила се.

19 новембра 1943 г. **једини** се одмарају на новим положајима. Једна чета I бат. II пролет. бригаде упућује се правцем: Дечево — Сопотница — Дивљаци — Качево, ради испитавања терена. По подацима добијеним од сељака, извесни делови муслимана и Немаца налазе се на Караули. Приметили су око 100 војника у станици на Качеву. Према тврђењу сељака непријатељских делова има на коси више Качева и према Јадовнику.

У току ноћи 19/20 новембра добивен је извештај да је једна колона Немаца и муслимана примећена у покрету правцем: Правишево — Косатица — Врањак. За испитивање и сузбијање ове колоне предузете су мере од стране Штаба IV крајишке ударне бригаде.

20 новембра предузимају се мере противу непр. колоне која се појавила код Косатице.

По подне, Штаб дивизије добија извештај да је једна непр. патрола, јачине 30 војника, дошла код Манастира Милешева. Опаљено је неколико метака из топова. По доласку тенка у Милешево, непријатеља није било.

Других промена у току овог дана није било.

Јединице остају на истим положајима.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар,
отсутан

К-дант, п.пуковник,
Љуб. Ђурић

(М.П.)

Начелник штаба, мајор
С. М. Солдатовић

П.С.⁷ У току ових борби показале су се следеће ствари:

1 — Прецењена је борбеност талијанских јединица и употреба њиховог наоружања под њиховом командом.

2 — Отежана веза због удаљености колона услед помањкања техничких средстава и немарности појединих штабова бригада у подношењу извештаја. Тако се дешавало да командант Санџачке бригаде за 24 часа не шаље извештај, иако је могао то учинити и више пута.

Питање везе је сад боље уређено, јер свака бригада располаже са по једном радио-станицом.

3 — ноћу 14/15 ов. м. Крајишници не врше напад по заповести, наводећи разлог уморност јединица — тако да је неприј. повукао своје снаге са Качева и употребио их према II далм. бригади.

Крајишке јединице су добре као ударне јединице, али су неизвежбане и са младим командним кадром за борбе које су скопчане са држањем положаја — тако да упркос наших интервенција немају често контакта са непријатељем и слабо се обезбеђују.

4 — Поједини батаљони II пролетер. бригаде били су под командом и у саставу II далмат. и III санџачке бригаде и у неколико махова сами вршили напад на непријатеља — док су остале јединице из њихове групе остале пасивне — не учествујући у борби. За овакав став јединица II далм. и III санџ. бригаде, тј. несадејство у борби носе одговорност штабови батаљона. Ако би се овакве ствари понављале поткопале би поверење јединица у јединице. Ово питање ћемо уредити са шт. бригада.

5 — Недостатак података о непријатељу са правца Сјенице омета правилније доношење одлука за операције. Осећајући велику одговорност за правац Пљевља, опрезни смо у прављењу слободнијих маневара.

6 — Сарадња са Штабом V крајишке дивизије је на висини, али се код њих провлачи црта интереса за територију коју држи њихова дивизија. Тако када смо предлагали да моментално ангажујемо и целу њихову X бригаду на бок. неприј., они су тај предлог одбили, мада није било никаквих знакова неприј. притиска на положајима њихове X бригаде.

Ч — Борбеност III санџачке бригаде није на висини, а борбеност II далм. бригаде је опала због малобројности ове бригаде. II пролетер. бриг. је задовољила са својом борбеношћу.

⁷ Дописао командант зеленим мастилом.

Поставља се питање попуне нарочито II далм. и III санџачке, па и II пролетерске.

8 — У својој основи постављени план за дејство на неприј. показао се добар, али због слабе везе, несадејства и напред. изнетих разлога није дао жељене резултате.

9 — За прегруписавање наших снага и довлачење појачања учинила је доста наша моторизација.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Командант — п. пуковник
Љуб. Ђурић

БР. 75

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЛИМСКОГ НОП ОДРЕДА ОД 21 НО-
ВЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА
НОВЈ О ФОРМИРАЊУ НО ОДРЕДА И О ПОТРЕБАМА
ОДРЕДА У ТЕХНИЦИ И НАМИРНИЦАМА¹**

ШТАБ
ЛИМСКОГ ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА
Бр. службено
21 новембра 1943

ШТАБУ II Н.О.У. КОРПУСА

Положај

Шаљемо једну десетину до вас ради везе и која ће примити додељена превозна средства. Зато Вас молимо, по могућству, да нам пошаљете један камион, један луксузни аутомобил и један мотор бицикл са потребним погонским материјалом.

За оружје које сте рекли доделити нам, пошаљите нам сада 150 пушака, 5 пушкомитраљеза, лаки и тешки бацач који сте и обећали. Шаљемо Вам курира који ће остати при Вашем Штабу и то Радосава Брадоњића, који је врло вредан и поуздан.

¹ Оригинал, писап на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 201-5 к. 391.

Што се тиче нашег рада на терену, сада прво формирамо сеоске Н.О. одборе, тако исто и општинске одборе, преко којих ћемо вршити мобилизацију. Послали смо једног друга у Прибој који ће примити со. Исту, када приспе до нас, мењаћемо је за потребне намирнице. Гледаћемо да одмах мењамо за воће које ћемо упућивати за болницу.

Пошаљите нам оног културног радника, као и остали материјал који је приспео и све радио-вести од 18 о. м. па на овамо. По могућности, уколико би могли, пошаљите нам још кога политичког радника.

Пошаљите нам гаса, уколико има и лојаних свећа, конца машинског, папира за пушење, писаћег машинског папира, пошаљите нам и онај индиго који сте нам били доделили.

Обећао је Душан Ломпар команданту Одрета неки материјал од кога би скројио одело. Нека исти материјал пошаље.

Ми настављамо са чишћењем банди које се још налазе на овом сектору. У току данашњег дана друм Ковач — Чајниче биће готов са оправком. Молимо Вас да се успостави телефонска линија до Чајнича.

Са другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За политичког комесара
Пољаковић²

Командант капетан
Гојко

(М.Ш)

БР. 90

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ
ОД 22 НОВЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ИТАЛИЈАНСКЕ
ДИВИЗИЈЕ „ВЕНЕДИЈА“ ЗА РАЗМЕШТАЈ НА ПРО-
СТОРИЈИ: БОЉАНИЋИ — МЕТАЉКА — ЧАЈНИЧЕ —
ТРПИЊЕ — ПОНИКВЕ — ДОЊИ ДУБАЦ — ЗАСЕЉЕ¹**

ШТАБ
XI УДАРНОГ КОРПУСА НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Оп. бр. 224
22 новембар 1943 год.
у 23,00 час

ШТАБУ ИТАЛИЈАНСКЕ ДИВИЗИЈЕ „ВЕНЕЦИЈА“

У вези ситуације на сектору: Пријепоље — Брода-
рево — Сјеница и у вези нашег плана и распореда свих
јединица корпуса, као и распореда ваше дивизије и дивизи-
је „Тауринензе“,² у циљу сигурности људства и мате-
ријала поменутих дивизија,

НАРЕЂУЈЕМО:

1. База за јединице ваше дивизије (осим I и IV ваше бригаде) биће сектор: Бољанићи —• Метаљка — Чајниче — Трпиње — Поникве — Доњи Дубац — Засеље — Бољанићи.
2. Размјештај ваших јединица на поменутом сектору извршићете сами лично и детаљан распоред са скицом (планом распореда) у размјери 1:25.000 доставићете овоме штабу одмах по извршеном распореду.
3. Штаб ваше дивизије и ваша болница нека се с[^]јесте у граду Чајниче.
4. Ваша артиљерија остаће у области Пљеваља, као и ваша сва возила и карете са коњском вучом, осим оних која су формацијом предвиђена за ваше бригаде и базу вашег штаба.
5. Магацине ваше хране и одјеће пребаците на вашу просторију, а муницију до даљег наређења задржати на досадашњим мјестима.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 6/3, к. 391.

² Од ових двеју дивизија формирана је италијанска партизанска дивизија „Гарибалди“ 27 новембра 1943 године. Види том III, књ. 6, док. бр. 114.

6. Пребацивање ваших трупа на поменућу просторију извршите *најхитније и најдаље до 24 о.мј. до 12.00 часова.*

Ваш штаб пребаците у Чајнице у току 23 о.мј.

7. Све ваше војнике, артиљерију и моторизацију оставите под командом једног вашег официра, кога упутите у овај штаб на дан 23 о.мј. у 16.00 часова са бројним прегледом: људства, стоке и материјала, које остаје у гарнизону у Пљевљима.

Ми ћемо регулисати скупан смјештај вашег људства и материјала у Пљевљима и подесити лично брз покрет овог дијела ваше дивизије.

8. Ваш интендант ће на дан 23 о.мј. ступити у везу са шефом I отсјека III одјељења овога штаба другом Ломпаром, који ће интенданту те дивизије ставити на расположење одобрену храну (брашно и вариво).

Остале детаље снабдичевања ваших јединица на терену регулисаћемо усмено са вашим интендантом.

9. Дивизија „Тауриненза“ је рокирана на иравац р. Таре.

- 10. По овом наређењу поступите што хитније и до означеног рока, јер подаци ситуације и нашег општег плана то захтијевају.

11. Вашу аеродромску групу урачунајте у гарнизон ваш који остаје у Пљевљама и ставите га под команду одређеног официра.

12. Ваша просторија је чиста од непријатеља, осим мањих четничких група.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар,
Митар Бакић

Помоћник начелника,
пуковник,
Обрадовић

Командант,
генералмајор,
Пеко Дапчевић

БР. 60_у

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ
ОД 22 НОВЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ИТАЛИЈАНСКЕ
ДИВИЗИЈЕ „ТАУРИНЕНЗЕ“ ЗА РАЗМЕШТАЈ НА ПРО-
СТОРИЈИ: КОСАНИЦА — ГЛИБАЊИ — БОБОВО —
КОЛИЈЕВКА¹**

Ш Т А Б
И УДАРНОГ КОРПУСА НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Оп. бр. 225
22 новембар 1943 год.
У 23,00 час.

ШТАБУ ИТАЛИЈАНСКЕ ДИВИЗИЈЕ „ТАУРИНЕНЗА“

У вези ситуације на сектору: Пријепоље — Бродарево — Сјеница и у вези нашег плана и распореда свих јединица нашег корпуса, као и распореда ваше дивизије и дивизије „Венеција“,² у циљу сигурности људства и материјала поменутих дивизија,

НАРЕЂУЈЕМО :

1. База за јединице ваше дивизије биће сектор: Косаница — Глибањи — Бобово — Колијевка.
2. Размјештај ваших јединица на поменутом сектору извршићете сами лично и детаљан распоред са скицом (планом распореда) у размјери 1:25.000 доставићете овоме штабу одмах по извршеном распореду.
3. Штаб ваше дивизије и вашу болницу смјестите у рејону с. Глибањи, или у области с. Бобово, према вашем нахођењу.
4. У области Пљеваља не смије остати ниједна ваша јединица, осим људства које је употријебљено у мјесном мајдану угља.
5. Све ваше магацине пребаците у област с. Глибања.
6. Пребацивање ваших трупа на поменути просторију извршите најхитније и најдаље до 24 о.мј. до 12.00 часова. Ваш штаб пребаците из Пљеваља у току 23 о.мј.
7. Ваш интендант ће на дан 23 о.мј. ступити у везу са нашим интендантом другом Ломпаром, који ће интен-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 8/1—5, к. 391.

² Види док. бр. 47.

данту ваше дивизије ставити на расположење одобрену храну (брашно и вариво).

Остале детаље снабдијевања ваших јединица на терену регулисаћемо усмено са вашим интендантом.

8. Дивизија „Венеција“ је рокирана на правац Чајниче.

9. По овом наређењу постухште на[^]хитније, а најдаље до означеног рока, јер подаци ситуације и нашег општег плана то захтијевају. .

10. Ваша просторија је чиста од непријатеља, осим мањих четничких група.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар,
Митар Бакић

Помоћник начелника,
пуковник,
Обрадовић

Командант,
генералмајор,
Пеко Дапчевић

БР. 78

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 22 НОВЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ
КОРПУСА НОВЈ О РЕЗУЛТАТИМА ИЗВИЂАЊА НЕ-
МАЧКИХ СНАГА НА ПРАВЦУ ПРИЈЕПОЉЕ — СЈЕНИ-
ЦА И О БОРБАМА КОД БРОДАРЕВА¹**

ШТАБ
II ПРОЛЕТЕРСКЕ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Пов. бр. 208
22 новембра 1943 год.
у 10 час.

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ

1- — Размештај јединица остао је исти са разликом, [^]то се на положају Кошевина налази једна чета пролетерска са једном четом крајишке бригаде.

¹ Оригинал, писак на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 22/5, к. 391.

2. — Испитивање непријатеља у току јучерашњег дана и ноћи 21/22 о. мес.:

а) извиђачки вод II Пролетерске бригаде, који је ишао правцем Пријепоље — Дивци — Дечево — Забарије — Сопотница — Дивљаци, извештава да се непријатељ налази у с. Качеву, непознате јачине. Они су приметили око жандармериске касарне једну групу од око 100 непријатељских војника. У Качеву имају и тенкове. Непријатељ држи Мали Јадовник. Из Качева непријатељ силази са јачим патролама у с. Дивљаци, Забарије, купе храну и распитују се за партизана.

У току јучерашњег дана патроле, које су ишле према Страњанима из Бродарева, приметиле су извесно груписање непријатеља у Страњанима.

б) у току прошле ноћи 21/22 о.мес. један вод пролетерске бригаде и један вод крајишке бригаде ишли су у насилно извиђање непријатеља правцем Кошевина — Бјелобабе — Црквине — Качево. Са Црквина су недалеко од њих приметили непријатељске тенкове, који су били осветљени. Такођер су приметили светла по Качеву и ракетле, које су бацали из с. Дивљаци, са Малог Јадовника и између Страњана и Јадовника.

Трећи извиђачки пролетерски вод, који је ишао у с. Хисарцик, нашао је муслиманско живље и од њих није могао добити никакве податке. Муслимани се држе непријатељски и на питања наших бораца само су одговарали „не знам“, а неки чак нису хтели на питања ни да одговарају.

ц) Извиђачки вод III Санџачке бригаде, који је из Бродарева пошао 20. о.мес. у правцу Мрчковина — Царичина — Тријебине,² ради хватања везе са јединицама IV Пролетерске бригаде и Бјелопољским одредом, још се није вратио.

3. — Непријатељско извиђање у току јучерашњег дана и ноћи 21/22 о.мес.:

У току јучерашњег дана непријатељске јаче патроле из с. Правишева долазиле су у с. Доњу и Горњу Косатицу. Два батаљона IV Крајишке бригаде пошла су у правцу Косатице и очистила Горњу и Доњу Косатицу и упутила две чете у правцу с. Правишева да испитају непријатељске снаге у с. Правишево, и да их нападну.

Муслимани су у току прошле ноћи покушали да оправе порушене серпентине од Бјелобаба ка Милешевској реци. Наши су их најурили.

² На секцији 1 :100.000 Требиње

4. — Синоћ су у Бродарево дошла два заробљена Италијана од Немаца из Страњана са писмом упућеним официрима и војницима италијанским у Бродареву. Писмо вам шаљемо и ова два Италијана, па их саслушајте. Овај подофицир нам је причао да су Немци добили задатак да разоружају, заробе или униште дивизију „Венецију“. у прошлом нападу на Бродарево учествовало је 180 Немаца и 200 милиције. Он прича да им је сада у Страњане стигло појачање око 200 Немаца, а да су два немачка батаљона кренула пешке из Сјенице путем ка Пријепољу. Ови немачки војници су Аустријанци са границе између Аустрије и Италије. Како је он био у близини њиховој чуо је да је стигла једна планинска немачка дивизија из Албаније у Сјеницу, и да је стигао изванредан број „штука“ апарата на аеродром у Сјеници. Овај подофицир прича да им је за циљ, поред разоружавања „Венеције“, и узимање Лимске долине, како би имали везу са Подгорицом.

5. — Јутрос око 7. час. непријатељ је напао Бродарево и ушао у Бродарево. Бродарево су тукли са бацачима и брдским топовима.

Око Бродарева се налази цела III Санџачка бригада. Наредили смо Штабу III Санџачке бригаде да са својим јединицама пређе у напад на Бродарево најкасније вечерас и по протеривању непријатеља из Бродарева поруше мост на Лиму.

6. — Једна група четника од Штиткова прешла је Увац у правцу Нове Вароши.

7. — Крајишке јединице још држе Шарган.

8. — Непријатељска намера је, како изгледа, после заузимања Бродарева пребацивање комаранске милиције на њен терен, како би нам везали снаге на левој обали реке Лима да би они могли што лакше ући у Пријепоље.

Добро би било кад би наредили да Бјелопољски одред пошаље своја два батаљона низ Лим на просторију с. Гостун — Прљевине, јер ту милиција има изграђене сплавове и пребацује се преко Лима.

По свему изгледа да ћемо ми морати рокирати наше снаге ка Бродареву у циљу протеривања непријатеља на Десну обалу Лима.

Ради успешнијег дејства добро би било кад би, уместо батаљона Бјелопољског одреда на просторију Гостун, ^огла доћи два батаљона IV Пролетерске бригаде.

9. — Како не можемо сазнати право стање у Сјеници У односу на непријатељске снаге, потребно би било

бити опрезан и приступити децентрализацији магацина у Пљевљима.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Начелник штаба,
мајор,
С. М. Солдатовић

Командант — п.пуковник,
Љуб. Ђурић

(М.П.)

БР. 79

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЛИМСКОГ НОП ОДРЕДА ОД 24 НО-
ВЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУ-
СА НОВЈ О БОРБИ ПРОТИВ ЧЕТНИКА КОД С. ЗАБО-
РАК И С. ПОЉАНА И О МОГУЋНОСТИМА ИСХРАНЕ
НА ТЕРЕНУ¹**

ШТАБ
ЛИМСКОГ ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА
Бр. служб.
24 новембра 1943

ШТАБУ П Н.О.У. КОРПУСА

Лоложај

Стање на нашем подручју је неповољно. Сељаци из околних села користе нашу доброту, а у истим селима се стално организује јака четничка банда под командом Вучковића. Наша једна чета, која је на Заборку као база и веза између нас и Рудога, била је нападнута 22 о.м. у 18,30 часова. Иста је изненађена, јер сви околни сељаци служили су банди као обавештајна служба и истој су били водичи и помагачи у тој акцији. У борби је погинуо један наш борац, а један је рањен. Иста се је чета повукла у правцу села Радовића, где је изјутра 23 о.м. повратила се у село Заборак и растерала ту четничку банду. Ноћас између 23 и 24 о.м. чула се је борба на Заборку. Резултате не-

¹ Оригинал, писап на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. *М*—5 к. 391.

знамо. Ми смо предузели мере да у току данашњег дана извршимо дефинитивни претрес планине Вучевице и Стакорине, где је главна база напоменутој банде, као исто и претрес ближњих села која дају подршку и могућности напоменутој банди. Њихова је јачина око 60 људи, а кад пођу у борбу помажу их и остали наоружани сељаци из ових села: Заборка, Милетковића, Жуна, Махревића, Батковића, Дубца, Гламчевића и Старонића. Иста ћемо села претрести, кривце који се установе и који служе банди стрељаћемо.

Друга група наоружане банде под командом Јеловца у јачини око 80 људи напали су један луксузни аутомобил у коме је био командант телефонске везе за Санцак. Исти је нападнут на Пољани код куће Милоша Каровића. Ми смо одмах после овога упутили једну чету која је извршила претрес села: Пољане, Ковача, Зорловића, Рајшевића, Ђуровића, Брекиња, Читлука, где му је била главна база у селу Рајшићима. По изјави кметова из тих села исти је побегао преко Теотине у правцу Петине — Мељак.

Пошто је наше подручје много велико по могућности требали бисте ви контролисати и прогонити банду Јеловца. Уколико ми ликвидирамо са овом бандом на нашем подручју, ми ћемо се бацити на просторију тих села и терена којим се креће Јеловац.

Две чете 17 бригаде XXVII Н.О.У. Дивизије послате су са задатком у погледу реквизиције за исхрану напоменутој јединице. Те су две чете дошле до у село Батово. У истом селу се је налазио командант Лимског одреда са једним водом и са задатком у погледу постављања сеоских и општинских одбора и мобилизације војске. Ми смо обуставили ову јединицу да не врши реквизицију у овим селима, а о овоме смо одмах известили Штаб XXVII дивизије да је правилно правити реквизицију на територији где већ постоји наша јединица одакле иста врши снабдевање исхране, а истој уколико би требало хране правилно је да се обрате преко јединица и команде места која се налази на том подручју и да се ради у споразуму.

О овоме вас извештавамо да ли ће јединице XXVII Дивизије снабдевати са овог подручја на коме се налази ^вРло мала количина хране, а свега неколико села има читавих, а остало је све попаљено. Уколико се и они буду снабдевали са храном, остаћемо ми без исте, а ми смо намерни прикупити сву храну у Чајнице и исту слати по ^вашем наређењу уколико је преостаје или вама или XXVII Дивизији.

По могућности да се што пре успостави телефонска веза између вас и нас.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За политичког комесара
Пољаковић

(М.П.)

Командант — капетан
Гојко

ВР. 80

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 26 НОВЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ
КОРПУСА НОВЈ О СИТУАЦИЈИ НА СЕКТОРУ БРОДА-
РЕВО — ПРИЈЕПОЉЕ¹**

ШТАБ
II ПРОЛЕТЕРСКЕ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Оп. бр. — 216/43
26 новембра 1943 год.
у 12 час.

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Извештај о ситуацији
на сектору Пријепоље — Бро-
дарево:

1. —• 23. о.мес. у 18 час. јединице III Санџачке бри-
гаде нападе су непријатеља у Бродареву. Непријатељ се
из Бродарева повукао под заштитом артиљериске, мино-
бацачке и митраљеске ватре са десне обале реке Лима.

Заплењен је један тешки митраљез „фијат“, око
1000 комада метака „маузер“.

24. о.мес. непријатељ је артиљеријом и бацачима ту-
као Бродарево.

25. о.мес. непријатељ се повукао ка с. Страњанима.

Јединице III Санџачке бригаде налазе се на престо-
рији око Бродарева и настављају разоружавање мусли-
манске милиције.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
риског института под рег. бр. 201—5 к. 391.

2. — II Далматинска бригада смештена је на просторији с. Крушево — с. Буковик, са задатком разоружавања муслиманске милиције.

3. — II Пролетерска бригада смештена је на просторији Пријепоље — [Велика] Жупа, са истуреним деловима и то: две чете на Кошевини, а једна чета у засеоку Зебуђа (око 5 км. југоисточно од Пријепоља).

II Пролетерска бригада добила је задатак испитивања непријатеља на положајима Качево и ликвидацију овога непријатељског дела.

24/25. о.мес. један вод II Пролетерске бригаде пошао је у демонстративни напад на непријатељске положаје Качево. Помрчина је била велика и овај вод је ушао неопажено међу непријатељске ровове испред Качева. Том приликом наши су убили два немачка војника и неколико ранили. Вод се затим повукао без губитака. Непријатељ је располагао са више аутоматских оруђа.

25. о.мес. око подне једна десетина из II Пролетерске бригаде кренула је у извиђање и са непријатељем се сукобила на положајима Црквине, западно од Качева. Том приликом су убили једног немачког војника, а једног ранили. Тада се нашој десетини појавила за леђима једна немачка патрола у јачини од 20 војника, која је била потерана од наше једне патроле од Манастира Милешево. Ова је немачка патрола дошла нашој десетини за леђа и том приликом је погинуо један друг.

25/26. о.мес. у 22 часа, у циљу испитивања јачине непријатеља на положају Качево, напала је демонстративно непријатељске положаје једна чета II Пролетерске бригаде. Претходно је избачено 5 граната из наших топова, које су пале међу непријатељске ровове на Црквинама. Чета је пришла на 10 метара до ровова и развила се борба на положајима Црквине — где до сада непријатељ није имао јаче истурене делове. По оцени команде чете, непријатељ на Црквинама био је у јачини око стотину Немаца и 50 муслимана. Приметио се већи број аутоматских оруђа, а непријатељ је тукао наше минобацачком ватром.

Чета из засеока Зебуђа, која је имала задатак испитивања непријатеља правцем Сопотница — и правцем Дечево — Дивљаци — Качево, још није доставила извештај.

На положају Качева још се налазе два непријатељска тенка, један средње величине, а један мали.

Непријатељ се на положају Качево — Црквине утврдио. Његову јачину нисмо могли сазнати на целој тој просторији, јер се не може наћи ниједан мештанин који би могао отићи до с. Качево, нити пак може проћи. Тако

су Немци пре два дана стрељали двојицу муслимана из Хисарцика, који су отишли у Качево. •

4. — Јутрос смо добили непотврђен извештај да је IV Крајишка бригада ушла у Нову Варош и продужила гоњење непријатеља ка Увцу. По нашем мишљењу тај је непријатељ био четници од правца с. Штиткова. Према договору са Штабом V Крајишке дивизије, IV Крајишка бригада окренуће се на непријатељски бок правцем Нова Варош — Дрмановићи — Радијевићи — Мишевићи — Халиновићи. У вези овог покрета, чим добијемо тачан извештај од IV Крајишке бригаде, ми припремамо напад на непријатељске положаје Качево, а у циљу ликвидације овог истуреног непријатељског крака.

Непријатељска артиљерија налази се на Караули.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар,
отсутан

Командант — п.пуковник,
Љуб. Ђурић

Начелник Штаба,
мајор,
С. М. Солдатовић

(М.П.)

БР. 60_у

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 27 НОВЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ
КОРПУСА НОВЈ О РЕЗУЛТАТИМА ИЗВИЋАЊА НЕ-
ПРИЈАТЕЉСКИХ СНАГА НА ПРАВЦИМА ПРИЈЕПОЉЕ
— СЈЕНИЦА И ПРИЈЕПОЉЕ — НОВА ВАРОШ¹**

ШТ АБ
II ПРОЛЕТЕРСКЕ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Оп. бр. — 219
27 новембра 1943 год.
у 10,30 час.

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ

1. — У току јучерашњег дана 26. о.мес. размештај јединица наше дивизије био је исти као у наведеном прошлом извештају.

2. — У току јучерашњег дана извиђања непријатеља на положају Качева дала су следеће резултате:

а) непријатељски истурени део на Црквинама броји око 100—150 непријатељских војника. На Качеву се налазе још увек два непријатељска тенка;

б) пролетерска чета из засеока Зебуђа доставила је следећи извештај: непријатељ држи и с. Дивљаци и коту Стјепаницу. Са јачим одељењима (око 40) долази у села Сопотницу, Дечево, Бранчић. Једна десетина ове чете у с. Забарије привукла се близу непријатеља, убила им стражара и неколико непријатељских војника ранила.

Од сељака се не може дознати колики је непријатељски број на Качеву. Сељаци кажу да им је на Качеву неки главни логор. Сељаци су причали да на Качеву има Италијана фашиста.

Наша об. служба је дознала да Немци извлаче из Сјеничког среза већу количину стоке и осталих намирница.

По свему изгледа да непријатељ држи Качево ради обезбеђења Сјенице и обезбеђења пљачке из Сјеничког среза.

3. — IV Крајишка бригада и делови X Крајишке бригаде разбили су четнике око Нове Вароши и настав-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 8/1—5, к. 391.

љају са чишћењем терена до Увца. За сада су оријентисали један батаљон према Халиновићима, а у току дана ми ћемо се усмено договорити са Штабом V Крајишке дивизије о даљем дејству. Наше је мишљење да би требало целу IV Крајишку бригаду упутити на непријатељски бок правцем Нова Варош — Дрмановићи — Радијевићи — Мишевићи — Халиновићи.

Штаб V Крајишке дивизије нам јавља да су се појавиле мање четничке банде у близини Прибоја и Рудог. То је свакако у вези са акцијом четника око Нове Вароши.

По саслушању заробљених четника око Нове Вароши четници су имали око 1500 бораца: Црногораца, Србијанаца, Санџаклија итд.

4. — На сектору Бродарево — без промене.

5. — II Далматинску бригаду упућујемо по вашем наређењу.²

6. — Око 10 часова чула су се неколика митраљеска рафала око с. Диваца, свакако да су се сукобиле патроле пролетерске чете из с. Зебуђа са непријатељским патролама.

7. — У с. Халиновићи, по извештају IV Крајишке бригаде, налази се нека јача непријатељска јединица.

8. — Штаб V Крајишке дивизије известио нас је да им је стигао радиограм од В.Ш. да је једна шумадиска бригада кренула са Јелове Горе (северозападно од Ужица, око 10 км) у правцу Таре планине.³

9. — Како се скоро две крајишке бригаде налазе на сектору око Нове Вароши, ми предлажемо следеће:

Да са нашом дивизијом преузмемо сектор V Крајишке дивизије, јер би у садашњој ситуацији могли брзо извршити смену јединица. II Пролетерска бригада би се у том случају нашла делом на своме терену и могла извршити нешто мобилизације на сектору Ужичког и Рачанског среза. Преко овог сектора могли би боље успоставити везу у Србији, а и евентуално доцнији правац са овога сектора уследио би свакако преко терена одакле је људство II Пролетерске бригаде, те би то имало и свога политичког значаја. Са овога сектора могли би вршити успешно акције у Срезу рачанском итд.

² Наређење се односи на разоружање и реорганизацију италијанских јединица. Види том III, књ. 6, док. бр. 115.

³ Односи се на Прву шумадиску НО бригаду која је почетком фебруара 1944 године ушла у састав Треће српске бригаде Друге пролетерске дивизије.

Овај предлог узмите у разматрање и предложите В.Ш. рокирање V Крајишке дивизије на наш досадашњи сектор.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

полит. комесар,
Сл. **Пенезић**

Командант — п.пуковник,
Љуб. Ђурић
Начелник Штаба,
мајор,
С. М. Солдатовић

П.с.⁴

Шаљемо вам 3 машинке, а раније смо вам послали 2 (једна је узета од команданта Бјелопољског батаљона III Санџачке бригаде).

БР. 82

ОБАВЕШТАЈНИ ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТВРТЕ КРАЈИШКЕ БРИГАДЕ ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 28 НОВЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДИВИЗИЈЕ О ЈАЧИНИ И РАСПОРЕДУ НЕПРИЈАТЕЉСКИХ СНАГА НА СЕКТОРУ ПРИЈЕПОЉЕ — СЈЕНИЦА — НОВА ВАРОШ¹

ОС 4/5²
28 новембар 1943 г.
Положај

О Ц 5³

Положај

Према прикупљеним подацима од двојице муслимана који су 26 о.мј. навече дошли из Сјенице у Нову Варош, Достављам извјештај о стању окупатора и непријатеља

⁴ Дописано на истој машини.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 3—3, к. 176.

- Обавештајни центар Четврте крајишке бригаде Пете НОУ Дивизије

³ Обавештајни центар Пете НОУ дивизије

свих врста у Сјеници и на околним положајима према нама у следећем:

У Сјеници има сада, као и на околним положајима према Бијелом Пољу, Пријепољу и према Новој Вароши око 15 хиљада њемачке окупаторске војске. Већ 15 дана стално довозе материјал и трупе од Новог Пазара преко Рашке за Сјеницу. У граду имају три тенка мала, четврти је покварен и одвучен на поправку за Пазар. Имају 2 противколска топа, око 8 брдских и великих са дугачким цијевима 5—6 комада. Имају 3 велика топа на 4 точка по прилици „Мерзери“, двоја борна кола са гусјеницама на сваком по 4 митраљеза напријед. Главна им је команда у хотелу. Баџача не зна се тачан број. Међу Њемцима има и легионара из свију крајева чак и из Албаније. Из Нове Вароши има Џановић Алија, а из Сјенице има Бајровић Смајо. Ови су Њемци дошли из Грчке преко Новог Пазара за Сјеницу. Тенкови су отишли према Бијелом Пољу и Пријепољу на положај, а 2 велика топа смјештена су у Сјеници на граду (турска касарна), гдје им стоје и камиони као и дијелови коморе. Три хаубице им се налазе на караули више Качева. У Качеву им се налази, изгледа, Штаб батаљона у кући Бећировића Алида. На Качеву им је погинуо главни командант милиције Бећировић Омер и један зликовац из Пријепоља Дуран Авдо, као и други многи. У Качеву има око 250—300 Њемаца. Прије 5 дана добили су смјену. Поред Њемаца на положају на Качеву и Јадовнику према нама налазе се и милиционери из Бродарева и околице на челу са Ровчанином Хусеином око 5—600. Немају њемачке униформе, а већина имају талијанске шињеле и капе. Једни топови отишли су на положаје у правцу Бијелог Поља и Кладнице. Једна борна кола отишла су према Качеву још прије, а у Сјеници имају једна талијанска борна кола са гуменим точковима.

У Сјеници и околини постоји милиција и то у Кладници и Урсулама око 200 наоружаних, у Сјеници око 120—150. У Сјеници има 10% странаца, избјеглица, а иначе су сви способни обавезно наоружани. Командант милиције је Прашевић Тамил из Кладнице, бивши претсједник општине, Асанагић Тамил из Прибоја, легионарски капетан њемачки. Када су прије 10 дана у Сјеници стријељали 2 партизана, Тамил је одржао грађанству претећи говор и хтио је да мобилише све странце у борбу против партизана заједно са Солаковићем Ахметом из Пријепоља. Ахмет говори њемачки и носи цвикере. Звиздић није више командант милиције. Ових дана је смијењен. Бугара, љотићеваца и недићеваца нема.

У комори су скоро све Талијани са црвеном траком око руке.

26 о.мј. у Радијевићима код општине сусрели су четнике Нововарошке бригаде, њих око 450, који су им рекли да су партизани у Новој Вароши, а да они иду према Ивањској,⁴ а Драгачевска бригада да је отишла, звали су и њих да се врате. Отишли су према Увцу.

Прије 5 дана Њемци су се у Сјеници облачили у цивилно одијело различите боје, око 40 војника, и ишли су у правцу Пријепоља — Качево, у намјери испитивања наших снага и положаја. Са Њемцима било је и цивила из мјеста. Не зна се да ли су се вратили назад. Према Новој Вароши путем идући од Сјенице — Лупоглаве — Урсула па до [Нове] Вароши нема Њемаца, а према Златару, не знају тачно. У Сјеницу су дотјерали од Новог Пазара у камионима око 20 заробљених Руса. Међу њемачким војницима има и руских заробљеника и један муслиман са Кавказа и у једној кафани, пијући огорчен против Њемаца, протествовао је међу цивилима. Има један талијански доктор, који наводно симпатише нас и поступак дивизије „Венеција“. Командант мјеста је СС-овац. Носи фес, говори југословенски. Са мртвачком главом има их врло мало и кажу да су то гестаповци. Сви њемачки војници носе на десном рукаву гранцицу растова листа са жиром, а официри то носе на капама као гренадирци. Има их који знају југословенски говорити — Војвођана.

Морал легионара, а особито милиције муслиманске, слаб је, а нарочито послје споразума Њемаца са четницима.

У Сјеници се такођер налази четнички капетан Радовић Милинко, бивши командант Друге милешевске бригаде. А прије три дана дошао је у Сјеницу Корда Раде са 12 четника. Њемци дају четницима талијанско одијело, а милиција зато незадовољна и протествује. Био је у Сјеници и четнички вођа Кривокапић. Уколико се може дознати намјера је свих непријатеља сљедећа:

Отишли су у правцу Бијелога Поља сами Њемци са намјером надирања према Пљевљима, а други би требали да надире од Вишеграда према Прибоју. Трећа колона, од правца Кокина Брода преко Увца на Нову Варош па према Прибоју, да се ту састану, заједно са колоном која надире према Пријепољу. Четници се налазе, мали број, према Пријепољу на Качеву, њих око стотину, које су Њемци прије 10 дана из Сјенице у камионима на положај преба-

⁷ Дописао командант зеленим мастилом.

цили. Сјеничка милиција рачуна да ће једнога дана Њемци да напусте Санџак и да ће да им одведе милицију за коју су већ спремили одијела и комисијски је прегледали, и да ће једнога дана да им оставе четнике у Сјеници саме. Псују Њемце и кажу: „Они су нама ово и направили да губимо главе, нећу му више за пушку па нека ме убије". Ово говори већина милиције у Сјеници. Имају велики број камиона (40—50). Храном и материјалом се снабдијевају од [Новог] Пазара.

Један човјек који је дошао из Краљева из болнице прича да у Србији сада има врло мало окупаторске војске и да је пријетила опасност Краљеву од партизана па да је он побјегао из болнице, а партизани су се појављивали на Чукарици код Београда. У Албанији веће партизанске акције и причају муслимани легионари како је у источној Босни на партизанску страну прешао један хоџа са неколико хиљада евојих људи партизанима.

Четничке банде које су биле сконцентрисане око Нове Вароши, гдје је било око 7 бригада, што је наведено у саслушању заробљеника која су послата, и из којих се види све детаљније — јачина, састав и организација, а које су разбијене од наших снага, посљедњи дијелови јуче су протјерани преко Увца и сада се налазе дијелови у с. Божешћи и Буковик, правац им је повлачење према Смиљевцу под Голијом, што се види из послатих саслушања детаљније. Четници су разбијени, али нијесу потучени потпуно и још постоје њихове вође и банде и намјера им је да се тамо прикупљају под Голијом. И ово треба имати У виду.

Покушаћу да провјерим ове добивене податке из Сјенице што прије, а у ту сврху потребна ми је извјесна количина лира.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

• Капетан
Милс⁷

⁷ Дописао командант зеленим мастилом.

БР. 60_y

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ДАЛМАТИНСКЕ НОУ БРИГАДЕ ОД 29 НОВЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ О РАЗОРУЖАВАЊУ ИТАЛИЈАНСКИХ ЈЕДИНИЦА НА ПРОСТОРИЈИ БОЉАНИЋИ — МЕТАЉКА — ЧАЈНИЧЕ¹

ШТАВ
II ДАЛМ. НОУ БРИГАДЕ
Бр. *сл.*
29-Х1-1943 г.

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Наш рад на реорганизацији италијанске војске, разоружање те војске на просторији Бољанићи — Метаљка — Чајниче — Миљено био је слиједећи:

Јединице италијанске дивизије, које се налазе на Бољанићима и Метаљки, већином су биле без оружја, пошто су то јединице за рад, чији је задатак оправка путева, мостова и сјеча дрва, те према томе, и уколико су били наоружани, њихово наоружање је врло слабо. Аутоматских оруђа имали су врло мало. Кад смо поставили пред њих да требају да оставе сви од њих оружје, који нијесу вољни да се боре, и под најтежим условима, ипак се један број од њих јавио за борачке јединице, а један мањи број за наше јединице. Од осталих оружја је узето и оно се налази код нас на Метаљци. Двије њихове бригаде, које се налазе једна у Чајничу, а друга у Миљену, прилично су наоружане. Имају десетак тешких бацача, око 12 до 15 тешких митраљеза, лаких бацача и пушкомитраљеза приличан број. Наш поступак је код ових јединица био по упутствима, али усљед тога што су већ они били сазнали о чему се ради, провели су официри, изгледа, агитацију међу војницима, па овдје није постигнут жељени успјех. У Чајничу се јавило око 200 за неборачке јединице, тако да је овдје узето 2 до 3 пушкомитраљеза, преко 200 пушака, 3 лака бацача, муниције и бомби. У Миљену се није нико јавио за неборачке јединице.

Ми ћемо данас опет наставити са разоружавањем и евести њихово наоружање на минимум. Од тешких бацача и митраљеза треба да добијемо од Вас упутства колико да

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 8/1—5, к. 391.

им оставимо. Затим, овдје се налазе њихове специјалне јединице, као радиотелеграфска чета, пионири; такође смо мишљења да те јединице треба комплетно упутити Вама, гдје ћете им по потреби одредити мјесто.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Мате Ујевић

Командант, п.пуковник,
Саво Бурић

(М.П.)

БР. 84

РЕЛАЦИЈА ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ О ДЕЈСТВИМА ЈЕДИНИЦА ОД 20 ДО 30 НОВЕМБРА 1943 ГОД. НА СЕКТОРУ ПРИЈЕПОЉЕ — КАЧЕВО¹

РЕЛАЦИЈА

ЈЕДИНИЦА II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
ЗА ВРЕМЕ ОД 20—30 НОВЕМБРА 1943 ГОДИНЕ

Период времена од 20—30 новембра тек. год., углавном, испуњен је активношћу како наших тако и непријатељских патрола. Долазило је до више сукоба мањих делова. Непријатељ, који изгледа не располаже јачим снагама, извршио је, уз припомоћ четника, упад у Нову Варош, а уз припомоћ муслиманске милиције у Бродарево. Одбијање је извршено без великих напора и жртава са наше стране.

При крају месеца новембра добивени су подаци о непријатељској концентрацији у Сјеници и његовим намерама за овлађивањем Лимском долином. До данас рад концентрисаних непријатељских делова није се могао осетити. Рад наших патрола и осматрање непријатеља на десној обали Лима наставља се.

21 новембра 1943 год. две чете IV Крајишке бригаде, са положаја Кошевине, повлаче се на леву обалу Лима у с. Душманиће, без наређења са мотивацијом да јачи непр. делови надиру од с. Косатице ка Седобру и Пријепољу, а слабији од Качева ка Кошевине. Истовремено, командант

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр.20/1—5, к. 391.

ове бригаде, из Бистрице, извештава да непријатељских делова у Косатици и Милешеву нема. Одмах се издаје наређење да једна чета II Пролетерске и једна чета IV Крајишке бригаде поновно поседну положаје на Кошевини.

Око подне појављују се непр. тенкови, са мањим пешадиским снагама, код с. Белобабе (између Црквина и Кошеvine) и отварају ватру на наше положаје, Наши тенкови, са леве обале Милешевске реке, гађају митраљезима непр. пешадиске делове и натерују на повлачење.

Командант немачких јединица у с. Страњанима, сматрајући да се у Бродареву још увек налазе Италијани, упућује једно писмо позивајући их на предају и претећи да ће их, у обратном случају, напасти 23 новембра. Курири, Италијани, задржати су и упућени на саслушање Штабу Корпуса.

22 новембра 1943 г., ујутро, једна немачка колона из правца Страњана дошла је до у близину Лима ка Бродареву и после краће борбе, захваљујући нашим slabим снагама у месту, успела да уђе у Бродарево. Борба је настављена са положаја око Бродарева. Одмах је наређено Штабу III Санџачке бригаде да поновно заузме град, а Штабу II Далматинске да своја два батаљона упути, преко Грачанице, у Крушево и Буковик, ухвати везу са III Санџачком и помогне јој у повраћању Бродарева. На положаје Далматинске бригаде упућен је један батаљон II Пролетерске бригаде.

Увече, делови III Санџачке бригаде врше противнапад на непријатеља у Бродареву и успевају да га протерају преко Лима.

Око подне, овога дана, четници уз припомоћ Немаца нападају на Нову Варош са правца Црквина и, пошто потискују слабије делове Крајишке бригаде у околини, улазе у Нову Варош.

23 новембра, увече, непријатељ покушава напад на Бродарево, али бива одбијен ватром наших делова. Извршено је наређење за рушење моста на Лиму.

24 новембра 1943 г., ујутро, непријатељ гађа артиљеријом наше положаје на Белобабама и у правцу Милешевског моста.

У ноћи **24/25** новембра наши делови са Кошеvine¹⁶ врше насилно извиђање непр. делова на Качеву. Успевају да потисну обезбеђење са Црквина и дођу до Качева, утврђујући да ове положаје брани око 100 непр. војника — Немаца и муслимана.'

25 новембра 1943 г. једна десетина 1 бат. II Пролетерске бригаде сачекала је у заседи непријатељску патролу

¹⁶ Зборник том I, књ. 16

на Црквинама. Успела је да убије 2 Немца. Друга непријатељска патрола, која је ишла до Манастира Милешево, зашла је иза леђа нашој заседи, натерала је на повлачење и убила једног друга.

Увече, овог дана, једна чета 1 бат. са Кошеvine, вршила је демонстративни напад на непријатеља на положају Цркvine. Пошто је мрак био густ, чета се је привукла непријатељу до на 10 метара, када је овај отворио ватру из митраљеза и бацача. Услед јаке помрчине и немогућности одржавања везе, наша се је чета повукла на своје положаје.

Делови IV Крајишке бригаде, у ноћи 25/26 новембра, напали су на Нову Варош и успели да протерају четнике. Заробљено је 16 четника и ослобођена 4 Црвеноармејца.

26 новембра 1943 г. настављено је извиђање у правцу непријатеља.

27 новембра 1943 год. патроле 2. чете 2. батаљона II Пролетер. бригаде, јачине 1 десетине, упућене су ради извиђања из с. Диваца у правцу Бранчића и Сопотнице. Обадве патроле наишле су на јаче непр. патроле које су се кретале у правцу наших положаја. Како су биле слабије и у неповољнијем положају, морале су се повући. У повлачењу погинула су два друга. После борбе повукле су се и непријатељске патроле. Једна непр. патрола била је јака око 50, а друга око 20 војника. Чета 2. батаљона, после овог случаја, заузела је повољнији положај, док су издата упутства за опрезнији рад патрола.

Један непријатељски авион бацио је четири бомбе на Италијане који су се кретали са Јабукe у правцу Пљеваља. Два италијанска војника рањена су.

II Далматинска бригада пребачена је у Пљевља.

28 новембра 1943 год. да би се појачала одбрана положаја на Кошеvine, наређено је да 2. бат. II Пролет. бригаде још своје две чете упути на просторију Ивање — Долови. 3. батаљон исте бригаде упућује једну своју чету на Градину.

Увече, једна чета 2. бат. II Пролетер. бригаде упућена је ради извиђања у правцу Дечева. У с. Дечеву непријатеља није било. По добивеним подацима исти се налазио у Забаријама, око 100 људи, те је чета кренула у овом правцу. Главни непр. делови, према извештају ове чете, налазили су се више села Забарије. Сем овог села, непријатељ је посео с. Дивљаци, с. Сопотницу и с. Страњани, док има снага на Црвеној Ст., Стјепаници и Јадовнику.

29 новембра 1943 год. стигла је у Пријепоље I Шумадиска бригада. Дочек је припремљен у Пријепољу. Дочеку

је присуствовао и командант II Ударног корпуса друг. Пеко Дапчевић.

Заседа 1. бат. II Пролетерске бригаде дочекала је ватром једну непр. патролу јачине око 20 људи, која се кретала у правцу Милешева, успела да је разбије и натера на повлачење.

30 новембра 1943 год. заседа I батаљона II Пролет. бригаде поновно дочекује једну непријатељску патролу, јачине 100 војника, која се кретала у правцу Милешева. Успела је да је разбије и натера на повлачење. У борби 29. тек. месеца и у овој борби непријатељ има шест рањених војника. Наша заседа није имала губитака.

РАСПОРЕД БРИГАДА ЈЕ СЛЕДЕЋИ:

- II пролетерска бригада:**
1. батаљон — Кошевина — Милешево;
  2. батаљон — Ивање — Долови;
  3. батаљон — с. Ратајска са једном четом на Градини;
  4. батаљон — Жупа.

II Далматинска бригада: у Пљевљима.

- III Санџачка бригада:**
1. батаљон — с. Мијачиновићи;
  2. батаљон: с. Балићи — Бродарево — Завинограђе;
  3. батаљон: с. Крушево — Грачаница;
  4. батаљон: Оштра Стена — Параловац — Подјасен.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

¹ децембар 1943 год.

Полит. комесар,
отсутан

Начелник штаба, К-дант, п.пуковник,
М. Солдатовић   **Љуб. Ђурић**

(М. П.)

БР. 85

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 4 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБОВИМА БАТАЉОНА ЗА НАПАД НА НЕМЦЕ КОД БРОДАРЕВА И ПРОТЕРИВАЊЕ ПРЕКО ЛИМА¹

ШТАБ
III БРИГАДЕ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВ.
4 децембра 1943 г.

ШТАБУ 1, 2, 3 и 4 БАТАЉОНА, ИНТЕНДАНТУРИ
И САНИТЕТУ

Непријател. је у току данашњег дана успио да продре у Бродарево и да избије извјесним снагама на положај Јазовац. Са Јазовца је покушао да надире у правцу Ђурово Брдо, али је одбијен од 1 батаљона. Тачна ситуација на сектору 4 батаљона није нам позната, јер нијесмо добили ниједан извјештај од тога батаљона. Наш задатак је да непријатеља протјерамо са Јазовца, а потом из Бродарева и пребацимо на десну обалу Лима.²

НАРЕЂУЈЕМО:

1) 1 батаљон, ојачан са једном четом 3 батаљона, нападаће правцем Ђурово Брдо — Јазовац, и, пошто протјера непријатеља са Јазовца, продужиће напад на Бродарево преко Врапчег Поља. Једном четом ће нападати преко Завинограђа.

2) 2 батаљон нападаће правцем Балићи — Сопут (бункери изнад Бродарева) — Бродарево, протјерујући непријатеља преко Лима.

3) 3 батаљон (без једне чете) остаће на положају Крушево — Грачаница, контролишући Лим на томе сектору, и одржавајући везу улијево са јединицама II пролетерске бригаде. Једну чету ће упутити у састав 1 батаљона на Ђурово Брдо. Са том четом нека крене један члан штаба батаљона. Митраљеви нека остану на положају Крушево — Грачаница.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 3—1, к. 1255.

² Овај задатак је бригада добила од Штаба Друге пролетерске дивизије истога дана у 8,45 часова. Види докуменат у архиви ВИ»> рег. бр. 6—1, к. 1255.

4) 4 батаљон ће нападати правцем Параловац — Подјасен, нападајући Бродарево низ Лим. На положају Оштра Стена ће оставити једну чету, којом ће контролисати Гостун.

5) Бацач ће ући у састав 1 батаљона који ће га употребити приликом напада на Јазовац.

6) Извршити благовремено све припреме за напад. Напад отпочети у 21 час и 30 минута. У напад се мора кренути тачно у означено вријеме, и чим се наиђе на непријатеља напасти га енергично, не чекајући један батаљон на други.

7) Борбени знаци ће бити Зарија — Чедо. Видни знаци: једна испалена ракетла, које год боје, у правцу непријатеља.

8) Батаљони ће међусобно одржавати везу.

9) Приликом уласка у Бродарево, штабови батаљона ће држати јединице чврсто у рукама, и не смије се дозволити гомилање јединица, нити икаква галама, пошто ће непријатељ вјероватно гађати и с оне стране Лима, те може да нам нанесе осјетне губитке.

10) По извршеном задатку батаљони ће се повући на старе положаје, тј. 4 батаљон на положај Оштра Стена — Параловац — Подјасен. Контролисати прелаз код Лима испод Јасена, гдје су данас прелазили. 2 батаљон ће се држати на положајима Бродарево — Балићи. 1 батаљон ће држати положај Ђурово Брдо — Јазовац. Чета 3 батаљона ће отићи у састав свога батаљона, који ће држати положај Крушево — Грачаница.

11) Болница и интендантура налазиће се у селу Матаруге (заселак Ераковића) гдје упућивати рањенике.

12) Штаб бригаде налазиће се на правцу Буковик — Ђурово Брдо.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар,
Милија Станишић

Командант, мајор.
Жарко Видовић

Напомена:³ једну чету ће 3 батаљон упутити у састав 1 батаљона на Ђурово Брдо, која ће се кретати прикривено.

³ О извршењу оаог наређења види док. бр. 89 и бр. 104.

БР. 86

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 4 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ
БРИГАДЕ ДА ЗАУСТАВИ НАДИРАЊЕ НЕМАЦА НА
ПРАВЦУ БРОДАРЕВО — ЦРНИ ВРХ — КАМЕНА ГОРА¹**

ШТАБ
II ПРОЛЕТЕР. ДИВИЗИЈЕ
4-ХП-43/20 час.

ШТАБУ III САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ

Положај

1 — Данас смо цео дан водили борбу са непр. око Пријепоља. Неприј. је узео Пријепоље са јачим снагама и овладао Градином на левој обали Лима.

Неприј. намера је, како изгледа, уперена и ка Пљевљима.

2 — Један бат. II Пролетерске налазиће се изнад с. Ратајска, све косом ка Каменој Гори.

Други бат. Пролетер. биће на комуникацији Пријепоље — Пљевља, изнад Сељашнице.

Од Бабина па напред биће II Далм. бригада.

На Камену Гору ће стићи сутра изјутра 5 ов. м. једна талиј. бригада. Ова талиј. бригада ће одржавати везу са вама.

Такође ће и пролетерски бат. који се налази изнад с. Ратајска одржавати везу са вама.

3 — Ваш је задатак: да се заложите што боље на свом сектору у заустављању неприј. надирања од сектора Бродарево ка Црном Врху и Каменој Гори. Вашу бригаду немојте много растурати, већ је држите чврсто у рукама.²

Ваш правац би био Црни Врх — Камена Гора. Обратите пажњу да вас неприј. не отсече од нас. Шаљите јаке патроле ка Жупи и изнад Жупе на правац Звијезд.

Ми ћемо се налазити на Јабуци и са нама одржавајте курирску везу преко Камене Горе на Јабуку, код телефона.

Радио-везу тражите сваког сата док везу не успоставимо.

¹ Оригинал, писан мастилом, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 5—1, к. 1255.

² Види док. бр. 87.

5 — Неприј. је дрзак и препреден — зато обратите пажњу да вас не изненади обиласком . . . крила контролишите.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар

Сл. Пенезић

Командант — п. пуковник

Љуб. Ђурић

П.С.³ Ако вам је топовима нестало муниције, топове упутите преко Камене Горе на Јабуку да се јаве нама. И то учините одмах.

Један ваш бат. рокирајте изнад Жупе за одржавање везе и контроле тога правца.

БР. 87

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 4 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБОВИМА БАТАЉОНА ЗА ПОСЕДАЊЕ ПОЛОЖАЈА ЗА ОДБРАНУ: БИЈОВ ГРОБ — БИЈЕЛА ТРЛА — ЗЕЧИЈА ГЛАВА — с. БУКОВИК¹

ШТАБ
III ВРИГАДЕ II ПРОЛ. ДИВ.
4 децембар 1943 г.

ШТАБУ 1, 2, 3 и 4 БАТАЉОНА, ИНТЕНДАНТУРИ
И САНИТЕТУ

Напад наших јединица на положај Јазовац и Бродарево није успио. Непријатељ је у току данашњег дана заузео Пријепоље. У циљу спречавања даљег надирања непријатеља

НАРЕЂУЈЕМО:

1. 4 батаљон ће се пребацити на положај Бијов Гроб Бијела Трла (изнад села Ивезића), везујући се лијевим

Дописано истим мастилом.

¹ Оригинал, писап на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 20/1—5, к. 391.

крилом на положај 2 батаљона на Зечијој Глави (изнад села Гојаковића).

2. 2 батаљон ће се пребацити на положај Зечија Глава, изнад села Гојаковића, одржавајући удесно везу са 4 батаљоном, а улијево са 1 батаљоном на положају изнад села Мијачиновићи.

3. 1 батаљон пребациће се на положај изнад села Мијачиновићи — Орашац, држећи предње дијелове на Нашченици, сјеверно од села Буковика.

4. 3 батаљон ће се прикупити и пребациће се у село Рајчевићи, сјеверно од села Брајковац, као резерва. Одржаваће везу са 2 и 1 батаљоном. Упућиваће извиђачка одјељења на Матаруге и Бачуловине.

5. Интендантура и санитет пребациће се у село Кијановић (засеок Камене Горе). Интендантура ће се постарати да извуче што више стоке (реквирирани или конфисковани) и жита из Комарана у Камену Гору.

6. Штаб бригаде ће се налазити у селу Рајчевићи.

7. Бацачко одјељење ће остати у саставу 1 батаљона, а остали дио чете пратећих оруђа кретаће се са интендантуром и санитетом.

8. Батаљони ће се пребацити на новоодређене положаје још у току ноћи 4/5 о.м. Сви ће батаљони остављати извиђачко заштитничка одјељења на положајима: Оштра Стена (4 батаљон), Балићи (2 батаљон), Буковик (1 батаљон), чији је задатак да извиђају непријатеља, са њиме одржавају додир, и само под борбом се повлаче у правцу својих јединица.

9. Батаљони ће међу собом држати стално везу, спречаваће непријатељу надирање, ломећи га и наносећи му жртве. У циљу чувања људства и трпљења што мање губитака израђиваће се одговарајући закљони.

10. Главни наш одбранбени положај био би на линији Црни Врх — Камена Гора.

11. Батаљони ће по доласку на нове положаје, одмах поднијети извјештај о резултату борбе у току 4 о.м., а надаље редовне извјештаје.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар,
Милија Станишић

Командант, мајор,
Жарко Видовић

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
од 5 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ
БРИГАДЕ ДА ИЗВРШИ ПОКРЕТ СА КАМЕНЕ ГОРЕ У
с. МАОЧЕ И МИЈАКОВИЋЕ¹**

ШТАБ
II ПРОЛЕТЕР. ДИВИЗИЈЕ
5-ХИ-43/19 час.

ШТАБУ III САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ

Положај

1 — Данас око 12 часова неприј. је пробио нашу одбрану на Јабуки и са тенковима упао у Пљевља. Неприј. снаге су јаке и на овом правцу износе око 3000 са тенковима и топовима.

У Пљевљима су наши давали отпора. Борба се водила до вечерас.

2 — Један бат. II Пролетерске (4 бат.) и делови 3 бат. са мном сада из Матаруга крећу за Мијаковиће.

3 — Према оваквој ситуацији учините следеће:

Одмах без одлагања и без обзира на умор крените за с. Маоче и Мијаковиће и ухватите везу са нама у с. Мијаковићи — где ћете добити даљи задатак.²

Преко Матаруга можете ићи.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Командант — п.пуковник,
Љуб. Ђурић

(М.П.)

П.С.⁸ Два су топа од вас стигла. Будите опрезни у путу, нарочито преко Камене Горе. Држите бригаду чврсто и не растурајте јединице.

1 Оригинаал, писан мастилом, налази се у архиви Војноисторијског института под рег. бр. 7—1, к. 1255.

2 Види док. бр. 104.

Дописано истим, мастилом.

БР. 60_y

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ДРУ.
ГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 5 ДЕЦЕМБРА 1943
ГОД. ШТАБУ ДИВИЗИЈЕ О НАПАДУ НА НЕМЦЕ КОД
БРОДАРЕВА И О РАСПОРЕДУ СВОЈИХ СНАГА ПОСЛЕ
БОРБЕ¹**

ШТАБ
III БРИГАДЕ II ПРОЛ. ДИВ.
5 децембра 1943 г.

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ Н.О.У. ДИВИЗИЈЕ

1. У току дана 4 о.м. и у ноћ до 0 часова вођена је борба са непријатељем на положајима Бродарево — Јазовац — Ђурово Брдо — Балићи — Подјасен. Непријатељ је још у току дана успио да направи мост код Бродарева, куда је пребацивао појачања. Око 15 часова продужио је напад у правцу Ђурово Брдо — Балићи. Наш 1 батаљон га је зауставио на положају Ђурово Брдо, гдје је вођена борба до 19 часова када је непријатељ извршио противнапад и заузео поново један дио положаја Ђуровог Брда. Том приликом је наш 1 батаљон заплијенио 5 сандука муниције за шарац и нешто муниције за бреду.

2. Општи напад наших јединица је отпочео у 21 час и 30 минута, и трајао је до поноћи. Непријатељ се није могао протјерати са његових положаја.

3. Ми смо се пребацили на просторију Бијов Гроб — Зечија Глава — Мијачиновићи — Брајковац — Рајчевићи.

4. Брдску батерију смо упутили за Јабуку.

5. Детаљније извјештаје о данашњим борбама упутићемо, када прикупимо податке од батаљона.

6. Прилог — наше наређење за распоред и задатак наше бригаде.²

7. Ми ћемо се налазити у селу Брајковац.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар,
Милија Станишић

Командант, мајор,

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр.8/1—5,к. 391.

² Види док. бр. 47.

**НАРЕЂЕЊЕ ЛТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 6 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА
РАЗМЕШТАЈ НА ПРОСТОРИЈИ МЕЉАК — МАОЧЕ —
МОЈКОВАЦ¹**

ЗА ШТАБ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
6 децембар 1943 г.
у 18.30 часова

ШТАБУ III САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ

Према садашњој ситуацији добили смо директиве од Штаба II Ударног корпуса за овакав размештај јединица:²

1. — II Далматинска бригада и сви делови који су с њом да се наслањају на Крајишнике или да се рокирају овамо преко Ђеотине на просторију Мељак — Челебић и да са нама одржавају везу, ако би били у тешкој ситуацији да се снађу иницијативно. Делови II Далматинске бригаде сада се налазе у Мељаку и штаб бригаде ће учинити све да се они што прије споје са главнином бригаде.

2. — III Санџачка и једна италијанска бригада остају на просторији Маоче — све до Мојковца. Све раније издате директиве не важе сем ове.

3. — II Пролетерска бригада ће се пребацити на Жабљак са штабом дивизије.

Сви штабови бригада ће настојати да што пре стигну на одређене просторије.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛБОДА НАРОДУ!

За Штаб дивизије
политички комесар,
Сл. Пенезић

П.С.^о Са овим наређењем упознати друга заменика команданта II Пролетерске дивизије друга Радомира Бабића. Ово исто важи и за III батаљон II Пролетерске бригаде, као и за остале њене делове, т.ј. и њих упознати са овим наређењем.

Ако будете наишли на неке наше делове, упутите нама, ⁴ако удеЈиогућности, а у супротном задржите их код себе.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 8—1, к. 1255.

² Види том III, књ. 6, док. бр. 134 и 135.

³ Дописано на истој машини.

⁴ Задња реченица је дописана мастилом.

БР. 91

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ДРУ-
ГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 6 ДЕЦЕМБРА 1943
ГОД. ШТАБУ ДИВИЗИЈЕ О РАСПОРЕДУ ЈЕДИНИЦА НА
ЛИНИЈИ: С. ПЕРОТИН — ТУЛОВО — МАОЧЕ — СТАН-
ЧАНИ И С. ЛИЈЕСКА — ПОТРК — ШАХОВИЋИ — СЕ-
ЛАКОВИЋИ¹**

ШТАБ
III БРИГАДЕ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
6 (децембра 1943 г.)

ШТАБУ И ПРОЛЕТЕРСКЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ

1. Примили смо ваше наређење од 6-ХП-1943 год. пи-
сано у 11.30 часова.²

2. Подаци о непријатељу: Јутрос око 7.30 часова, при-
мијећена је једна непријатељска колона, јачине око 1.200
људи са комором, која је силазила низ Козице, упутила се
у Матаруге, а одавде кренула у правцу Братосавине. Од
Братосавине је гађала бацачима италијанску бригаду која
је држала положаје изнад Мијаковића. Италијани су на
ту колону отворили ватру из бацача, а потом се полако
повлачили у правцу Маоча. Ми смо били упутили наш I
батаљон на Катабун са задатком да спријечи непријатељу
продор ка Маочу.

3. У вези вашег задњег наређења од данас, и с обзи-
ром на ситуацију, одлучили смо:

— Да нашу бригаду смјестимо на просторији: Тулово
•—'Перотин (4 батаљон) — Мазарићи (3 батаљон) — Стан-
чанско Брдо (2 батаљон) — Бељковићи (1 батаљон) са за-
датком извиђања непријатеља у правцу Коријен — Пљевља,
Станчани — Косаница, и затварања правца Коријен —
Маоче, Пљевља — Шаховићи, и правца Косаница — Стан-
чани — Маоче. За сада би остали на тој просторији, док не
видимо непријатељске даље намјере, а потом би се управ-
љали према ситуацији. Вјероватно је, да је непријатељу сада
први циљ овладати комуникацијом Пљевља — Косаница и
даље ка Жабљаку евентуално.

Штаб бригаде ће бити у селу Бељковићи. интендан-
тура и санитет на Борову.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
риског института под рег. бр. 10—2, к. 1255.

² Редакција не располаже овим документом.

4. Узевши у обзир све елементе, одлучили смо да циталијанску бригаду пребацимо на просторију село Лијеска Потрк — Шаховићи — Селаковићи са главним задатком опште резерве. Тој бригади је потребно да се одмори за извјесно вријеме. Тој бригади ћемо придати једну чету Бјелопољског одреда. Ова бригада ће одмах предузети рушење комуникације Пљевља — Шаховићи — Бијело Поље. Употријебили би је за сада за чишћење евентуалних четничких групица. У даљем би је евентуално употријебили у заједници са снагама Бјелопољског одреда за акције у правцу Комарани — Бродарево, и дејства на комуникацију Пријепоље — Бијело Поље. Са Италијанима ћемо одржавати радио везу.

5. Бјелопољском одреду ћемо наредити да извјесним снагама контролише правац од Бродарева у правцу Бијелога Поља (Бијов Гроб). А са осталим снагама контролише правац Сјеница — Бијело Поље.

6. Ухватићемо везу са IV Црногорском бригадом, извијестити их о ситуацији, садањем нашем распореду и нашим намјерама и задацима.

7. Упућујемо једну десетину II Пролетерске бригаде.

8. Упутите нам онај вод 4 батаљона, једну десетину 3 батаљона коју смо били придали брдској батерији за заштиту и пратњу од Комарана до Јабукe, а која се до данас није вратила, и налази се код те батерије.

9. Извијестите нас шта је са нашим замјеником политичког комесара бригаде другом Чајом,³ да ли вам је познато шта је било са другом Љубичићем⁴ и курсистима, који су били у Пријепољу.⁵ Шта је са нашим курсистима, који су били у Пљевљима при Корпусу.® Ако се курс не продужава, треба их одмах упутити у нашу бригаду.

10. Везу са нама одржавајте линијом: Милан Голубовић (село Котлаићи) — Душан Перуничих (испод Пандурице) — Живко Перуничих (Пандурица) — Добрија Кљајевић (Блишково). Уколико изгубимо директну курирску везу, ви упутите курире који ће ићи том линијом од једнога до другогa нашег човјека, док с нама не ухвате везу.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Милија Станишић

Командант, мајор,
Жарко Видовић

* Јефто Шћепановић-Чајо

Радоје Љубичић, члан политодјела Треће сан.ачке бригаде

⁵ Односи се на курс за политичке руководиоце.

* Односи се на слушаоце официрске школе Другог ударног коРпуса НОВЈ.

БР. 60_y

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ
ОД 8 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ПРОЛЕТЕР-
СКЕ ДИВИЗИЈЕ ДА ЗАТВОРИ ПРАВЦЕ ПЉЕВЉА —
ШАХОВИЋИ И ПЉЕВЉА — ЧАЈНИЧЕ¹

ШТАБ II УДАРНОГ КОРПУСА
8 дец. 1943 г.

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Јуче, 7. о.мј. смо вам упутили директиву преко Тепаца на Бобово, но, без обзира на то, ми ћемо је поновити:

1. III Санџачку бригаду поставите на комуникацији: Пљевља — Шаховићи, са наслonom на Пренђани и Крупице. На том простору поставите и I Бригаду див. „Гарибалди“. Задатак ове групе је дејство према Пљевљима, затварање комуникације Пљевља — Шаховићи и рушење те комуникације. Санџачкој бригади упутити 100 омладинаца, који су били са политкомом дивизије. Ова група ће се повезати са Бјелопољским одредом и јединицама III Див. у Бијелом Пољу.

2. II Пролет. бригаду и Шумадиску бригаду оставите на просторији: Мељак — Бобово — Челебић, са задатком дејства на комуникацију Пљевља — Тара. Ова група ће се уско везати са IV Санџачком бригадом, која се налази у области Челебића и преко р. Ћеотине са II Далматинском бригадом. Овој групи придодати тал. бригаду која је са политкомесаром дивизије.

3. II Далматинску бригаду поставити на комуникацију Пљевља — Чајниче у циљу затварања те комуникације и рушења исте. Са овом бригадом се налази једна талиј. бригада и Лимски партизански одред. Ове јединице ставити под команду II Далматинске бригаде. Ова група ће се везати са V Крајишком дивизијом.

4. Све групе међусобно чврсто повезати и испитати намјере непријатеља.

5. Непријатељ је јуче, 7. о.мј. сишао на р. Тару са пјешадијом и моторизацијом и на мосту поставио артиљерију. Према последњим извјештајима непријатељ се са мањим групама пребацује на лијеву обалу Таре, но, још не знамо са каквим намјерама.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 8/1—5, к. 391.

6. Тешке рањенике смо смјестили и дали им заштиту.
7. Пратећи батаљон овога штаба упутите ноћу преко комуникације Пљевља — Тара правцем: Пренђани — Крупице — Барице — Прошћење — Колашин. Дајте му усиљени марш, јер нам је тамо Павле.² Са њима нека крену другови из официрске школе који припадају црногорским и херцеговачким јединицама. Ово важи и за авијатичаре. Остале задржите код вас и вратите у јединице. Другови из Србије нека остану код вас.
8. Организујте са Павлом успоставу радио-везе користећи за сада србијанску станицу. Удесите шифру и све потребно.
9. Штаб див. „Гарибалди“ нека остане код вас, а њихову официрску групу прикључите штабу њихове див., као посебну групу.
10. Рањенике задржите код вас, јер се немају гдје смјестити, јер се може десити да непријатељ крене даље ка Жабљаку и Никшићу.
11. Са Главним штабом за Санцак одржавајте чврсту везу и садејствујте.
12. Успоставите везу са XXVII Див. у Горажде и извијестите се о ситуацији код V Крај. дивизије.
13. Извијестите нас шта сте све предузели и о ситуацији код вас.
14. Нас ћете тражити преко прве јединице III Дивизије.
15. Посветите пажњу исхрани Талијана и поступку са њима.
16. Команду над Пратећим бат., официрима и авијатичарима, који иду у правцу нас, нека узме друг п.пук. Божо Лазаревић. Дати добро осигурање Павлу.
17. Једну вашу батерију (2 топа) са другом Здравком пребацили смо.³

с. ф. — С. н.

Политички
комесар, •

К-дант
генералмајор,

(М. П.)

18. Повежите Италијане са њиховом командом у Италији и строго контролишите њихове депеше. Ово преко србијанске станице.

19. Музику упутите са нашим Пратећим батаљоном.

² Корпуса НОВЈ „Л⁰Λ46811Λ“, тада је начелник везе Другог ударног

О извршењу овог наређења види том III, књ. 6, док. бр. 142.

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 10 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ
КОРПУСА НОВЈ О СТАЊУ И РАСПОРЕДУ ЈЕДИНИЦА
ПОСЛЕ ПРОДORA НЕМАЦА ПРАВЦЕМ ПРИЈЕПОЉЕ —
ПЉЕВЉА — ЧАЈНИЧЕ И О ДАЉИМ НАМЕРАМА¹**

ШТАБ
II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Бр.
10 децембра 1943 г.

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ

1. — Похватили смо везе са свим нашим јединицама и јединице смо прикупили. II Пролетерска је са комплетна два батаљона и деловима који су препливали, док пола I батаљона налази се код V Крајишке дивизије. Са овим делом смо имали везу, али је веза прекинута као и са V. Крајишком дивизијом. II Далматинска бригада је комплетна изузев једне чете, која је била на Косаници, а којој смо издали наређење да крене у нашем правцу, те моментално до сада није стигла у састав бригаде. Шумадинаца² има 120, док за две чете, које су биле у Пријепољу, не знамо и постоји могућност да су се извукле у правцу V Дивизије. Шумадинци су се храбро борили цео дан у згради и падом првог мрака се извукло око 90, док је око 90 погинуло. У борби су запленили један шарац са доста муниције и 2 машинке. Већина ових спашених другова је са озледама и рањени. У згради су их тукли са хаубицама, тако да је сва зграда разрушена. Гинули су са песмом и поклицима „Живела Црвена армија“, „Живео друг Стаљин“, „Живео друг Тито“!

Са III Санџачком смо имали везу до данас, и шаљемо вам њен извештај. На просторији Маоче — Мојковац са Санџачком бригадом налазе се две италијанске бригаде.

На просторији Челебић — Завајит налази се IV Санџачка бригада³. . .

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 20/6, к. 391 А.

² Односи се на Прву шумадиску НО бригаду.

³ Ова бригада је формирана 1 децембра 1943 год. и била под помандом Главног штаба НОВ и ПО за Санџак до марта 1944 год. када је ушла у састав Тридесет седме НОУ дивизије. Види Д бр. 128.

Под нашом командом је једна бригада „Гарибалди“ и она ће се кретати са нама. Са нама ће се кретати један део италијана артиљераца са неколико официра.

2. *Подаци о непријатељу:* Од Пљеваља за Чајниче, по извештају II Далматинске бригаде, прошле су две моторизоване и једна пешадиска немачка дивизија. Убрзано исправљају срушени мост на Горажду, а задржали су се на Металци и Чајничу и са обезбеђењима на појединим тачкама комуникације, као Бољанићи, Ковач. У Пљевљима има Арнаута, Немаца, четника, недићеваца, љотићеваца и Бугара.

Моторизоване колоне пролазе од Калиновика, једним делом остају у Фочи, а једним делом продужују за Горажде. Немци су прешли преко Дрине Фочу, а налазе се распоређени низ реку Сутјеску, почевши од Сухе па до Фоче. Праве мост на Дрини код Фоче. Све у свему, свуда око нас су велике непријатељске снаге, а према обавештењима праве мост на Тари ка Жабљаку.

Сељаци причају да су дознали да ће ови од Фоче кренути ка Челебићу, а већ су њихове патроле долазиле уз Теотину до с. Потпећ.

3. — Један део корпусне болнице ми смо прихватили преко Тепаца, мада су ови рањеници требали остати на Жабљаку и даље их евакуисали у Црну Гору, ако би то било потребно, јер су тамо били обезбеђени са нешто хране. Другови рањеници причају много незгодне ствари нарочито о полит. комесару Леку, који их је напустио у Жабљаку. Ми ћемо за ово правити питање преко В.Ш.⁴ и тражити истрагу.

4. — Наше јединице на овој просторији између великих и надошлих река су у врло незгодном положају, а нарочито са овом болницом, коју смо прихватили. Имајући пред нама непријатеља размештеног као пред Пету офанзиву, ми смо дали предлог преко радио-станице В.Ш. да се извучемо са ове просторије и В.Ш. нам је дао правац Србија. Ми крећемо у правцу V Дивизије ка Вишеграду са рањеницима. Са нама иду следеће јединице; I1 Пррлетерска, II Далматинска, Шумадијска и III Бригада „Гарибалди“. На овом терену за сад остаје IV Санџачка са једном радном италијанском бригадом, кбје ће вероватно морати да се наслоне на III Санџачку бригаду. Овде се налази Главни штаб

^a Санџак и код њих остављамо десетак рањеника на носиву

^{a>} које ће они сместити на најпогодније место.

⁴ Врховни штаб **НОВ** и **ПОЈ**

5. — Добро би било, ако ситуација буде дозволила да за нама упутите III Санџачку бригаду ка просторији између Ивањице и Ибра.

С другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар,

Крџун

Командант — п.пуковник,;

Љуб. Ђурић

(М.П.)

П.С. Бригада „Гарибалди“ остаје са Г.Ш. за Санџак.⁵

БР. 94

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 10 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБОВИМА ДРУГЕ ПРО-
ЛЕТЕРСКЕ, ДРУГЕ ДАЛМАТИНСКЕ И ПРВЕ ШУМАДИ-
СКЕ БРИГАДЕ ЗА ПОКРЕТ ПРАВЦЕМ: ЧЕЛЕБИЋ —
ВИКОЋ — КОВАЧЕВИЋИ — ТВРДАКОВИЋИ — ЧАРДАК¹**

ШТАБ
II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
Бр. СЛ.
10 децембар 1943 г.
у 19 час.

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ, II ДАЛМАТИНСКЕ
И ШУМАДИСКЕ БРИГАДЕ

Ситуација: После заузимања Пријепоља и Пљеваља, непријатељ је продужио са јаким снагама од Пљеваља ка Чајничу. Према обавештењима, непријатељ је пошао са две моторизоване и једном пешачком дивизијом у правцу Чајничка — Горажда. Непријатељ убрзано оправља мост на Дрини код Горажда, а према обавештењима има своје јаке снаге на Металци и Чајничу. На Бољанићима има посадУ од 300—400 војника, а на [Пл.] Ковачу, код попаљене жан-

⁵ Дописано мастилом.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 3/2, к. 736.

дармериске касарне такођер има једну евоју групу непроверене јачине. До сада је непријатељ стално комуницирао овом комуникацијом држећи на појединим тачкама обезбеђења. Непријатељ до сада није залазио дубље од комуникације.

Лимски партизански одред, који је био на сектору Чајниче, отступио је на Заборак.

V Крајишка дивизија имала је раније своје делове у Рудом и на Саставцима (на комуникацији Пљевља — Рудо). Није нам познато да ли је непријатељ вршио какав притисак на V Дивизију. Са овом дивизијом нисмо имали везу од 5 ов. мес.

Према обавештењима Немци су дошли у Фочу, у јачини од два батаљона, и слали патроле уз Ђеотину. Сељаци причају да се поједине немачке групе налазе од Тјентишта до Фоче. Од правца Калиновика пролази непријатељска моторизација делом за Фочу, а делом за Горажде.

Како би избегли евентуално опкољавање наших снага на овој просторији незгодној за маневровање због великих природних препрека Таре, Дрине, Ђеотине, наша дивизија ће извршити покрет са ове просторије и прећи комуникацију Пљевља — Чајниче, хватајући везу са V Крајишком дивизијом и даље према ситуацији.²

Прелаз комуникације долази у обзир на сектору Чајниче — Металка, Металка — Бољанићи, а нарочито испитати сектор Металка — Ковач Планина.

У циљу извршења покрета

НАРЕЂУЈЕМО:

1. — 11. о.мес. у 2 часа ноћу кренуће све јединице следећим правцем: Челебић — Јечмиште — Викоћ — Хајловине — Вукасовићи — Ковачевићи — с. Тврдаковићи — Чардак.

2. — *Маршевски поредак*: 3. батаљон II Пролетерске бригаде, Шумадијска бригада, Штаб дивизије, II Далматинска бригада и III Бригада „Гарибалди“.

Све јединице ће маршевати непрекидно до следеће просторије: 3. батаљон II Пролетерске и Шумадијска бригада до села Чардак. II Далматинска до с. Тврдаковићи.

II Далматинска бригада оставиће један свој батаљон на десној обали Ђеотине, изнад моста на Викоћу у циљу заштите моста, пошто ће се у току дана 11 о.мес. пребацити

- батаљон II Пролетерске бригаде и једна чета II Далма-

² Види док. бр. 104.

тинске бригаде. Овај батаљон ће истурати патроле низ Тео-
тину и у правцу с. Папратна.

3. — Штаб II Пролетерске бригаде наредиће свом 4.
батаљону да што хитније крене за осталим јединицама и да
се најкасније пребаци у току дана 11. о.мес. са остатком
рањеника, које је прихватио. Тешке рањенике ће предати
Штабу IV Санџачке бригаде на Челебићу са потребним бро-
јем болничарки и санитетског материјала. Уколико се тешки
рањеници нису пребацили на Тепца или уколико су близу
Тепца, треба их вратити натраг на Жабљак код управе
болнице, која се налази на Жабљаку.

Штаб II Пролетерске бригаде наредиће чети Далма-
тинске бригаде, која је отишла у Мештровац, да заједно са
4. батаљоном крене истим правцем.

4. — Све јединице на достигнутој просторији морају
бити заклоњене најбоље у шуми, а претходнице ће обратити
пажњу и не дозволити да сељаци из села, кроз која будемо
пролазили, беже испред нас у правцу комуникације. У по-
крету се мора избећи ларма и све остало што би штетило
тајности покрета. Ватре се не смеју ложити напољу, већ
једино у просторијама, где и кухиње сместити. Имати у
виду да ће се покрет наставити ноћу 11/12 о.мес.

5. — Свака јединица узеће своје рањенике у бригадне
болнице, а уколико има рањеника из других бригада поћи ће
са бригадном болницом II Пролетерске бригаде, па ћемо их
касније равномерно распоредити.

6. — Штаб II Пролетерске бригаде организоваће пот-
пуну извиђачку и об. службу у току дана 11 о.мес. нароч-
ито на сектору Метаљка — Ковач. У извиђање ће ићи
заменик команданта бригаде.

7. — Хируршка екипа кретаће се са Шумадијском
бригадом и ова бригада је има обавестити.

8. — Сви делови II Пролетерске бригаде кретаће се
у претходници за својим 3. батаљоном. Штаб дивизије ће
издати наређење 3. батаљону да одмах пређе на Викоћ.
Време поласка рачуна се са Челебића, зато ће II Пролетер-
ска из Веленића кренути раније.

9. — Борбени знаци: за 11. о. мес. покрет — пробој.

10. — Друговима рањеницима ставити на расположе-
ње што више коња нарочито јахаћих.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар, Начелник Штаба Командант—п.пуковник,
Сл. Пенезић мајор. Љуб. Ђурић
С. М. Солдатовић

(М.П.)

БР. 95

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ДРУ-
ГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 10 ДЕЦЕМБРА 1943
ГОД. ШТАБОВИМА БАТАЉОНА ЗА ПОКРЕТ ПРАВЦЕМ
С БАРИЦЕ — С. ВРУЉА И ДАЉЕ ДЕЈСТВО НА НЕПРИ-
ЈАТЕЉА НА КАМЕНОЈ ГОРИ¹**

ШТАБ
III БРИГАДЕ II ПРОЛ. ДИВ.
10 децембар 1943 г.
12 часова

ШТАБУ 1, 2, 3 и 4 БАТАЉОНА, (ИНТЕНДАНТУРИ
И БОЛНИЦИ ОВЕ БРИГАДЕ), ШТАБУ IV ЦРНОГОРСКЕ
БРИГАДЕ

Ситуација: Према добивеном извјештају од Штаба IV Црногорске бригаде, непријатељ је показивао активност од правца Љековина — Жубер, гдје су вођене борбе 9 о. м. Наше су јединице овладале Богданицом и Жубером, и непријатељ се повлачи ка Коврену. Према добивеним извјештајима од наших об. органа ситуација у Каменој Гори, Пријепољу и Бродареву јест сљедећа: Њемачка моторизација са извјесним прекидима стално је пролазила од Сјенице ка Пријепољу — од суботе у 12 часова до сриједице 12 часова. У понедељак 6 о. м. су прошле три велике моторизоване колоне које су пролазиле од 2 до 3 сата. Да ли су све те колоне ишле ка Пљевљима, или негдје другдје, није нам познато. Према непоузданим подацима у Бродареву нема Њемаца, у Сјеници је власт предата Хасану Звиздићу, у Пријепољу четницима (Милинко Радовић и Мишо Јовановић). Чим су кроз Пријепоље престали Њемци да пролазе, забрањен је улаз у варош за 8 дана. У Пљевљима се налази Ирић (један од четничких вођа). Говори се да примају власт четници и милиција. У Комарану милиција патролира, а Хусеин Ровчанин је прошао са првом непријатељском колоном преко Козица и последије се вратио преко Јабуре. У Каменој Гори, Великој Жупи и Матаругама нема³ а сада нико. На Јабуци се налазе Њемци. Са Косанице^с У отишле јаче непријатељске снаге за Пљевља, али су из-
@Јесни њихови дијелови били на Косаници и Ђурђевића
^ари 9 ов. мј.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 11—2, к. 1255.

Наша бригада са три батаљона се налазила на просторији Тулово — Перотин — Маоче — Пандурица, а 1 батаљон се налазио на сектору Блишково. У току 9 ов. мј. после подне непријатељ је кренуо са неколико тенкова, камиона и 1 танкетом и комором у правцу ЈБековине од Пљеваља, Наш 4 батаљон га је дочекао на сектору Тулово — Перотин и заробио 28 товарних коња, и убио 3 непријатељска војника. Тенкови су се били вратили од Кракалица (Вруља), а танкета је била прошла у правцу ЈБековине и поново се вратила 9 ов. мј. у ноћ.

Не познавајући ситуацију на сектору Мојковац — Бијело Поље — Шаховићи, ми смо одлучили да се са нашом бригадом пребацимо на просторију Лепенац, гдје би се повезали са нашим јединицама које тамо дејствују, и даље би радили према ситуацији.

Сада 10 ов. мј. у 11.15 часова добили смо слиједећи извјештај и наређење:²

Да 9 ов. мј. у 20 часова јединице IV Црногорске бригаде, VI Црногорске бригаде, батаљон Комског одреда, италијанска бригада дејствују правцем десном и лијевом обалом Лима и да се има продужити чишћење 10 ов. мј. Бијело Поље — Шаховићи, у правцу Бродарева и Комарана преко Лисе — Бијов Гроб — Камена Гора. Јединице II Италијанске бригаде „Гарибалди“, Бјепопољски одред, 1 батаљон наше бригаде дејствоваће правцем Ахатовица, Стожер, Блишково, Горице — Коврен, са чишћењем вододелнице Љубовије и Блишкове са правцем кретања Горица — Камена Гора.

У вези предњега наређујемо:

Наш 2, 3 и 4 батаљон кренуће 10 ов. мј. у 14 часова из Барица на просторију Градина — Водно — Перотин — Тулово, а одавде ћемо дејствовати правцем Вруља — Камена Гора, и даље према ситуацији. 2 батаљон пребациће се у Водно, 4 батаљон у Перотин, а 3 батаљон и интендатура на Градину. Код Перотина, одмах по доласку, поставити засједу на цести, продужити даље рушење мостова на цести. Наш 1 батаљон ће дејствовати према добивеном задатку, а са нама ће ухватити везу на просторији Вруља — Козице. Штаб бригаде налазиће се у Градини данас.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Милија Станишић

Командант, мајор,
Жарко Видовић

² Види док. бр. 97 и 104.

БР. 96

**ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО ЗА САНЦАК
ОД 12 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ
КОРПУСА НОВЈ О НЕПРИЈАТЕЉСКИМ СНАГАМА У
САНЦАКУ¹**

ГЛАВНИ ШТАБ
НАР. ОСЛОБ. ВОЈСКЕ И П.О.
ЗА САНЦАК
12 децембра 1943 год. — 7 часова

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА

1) Подаци о непријатељу:

До 8 ов.м. од Пљеваља за Чајниче прошле су двије њемачке дивизије.² Од тога времена трупе пролазе већином ноћу и у истом правцу. Прве јединице које су прошле за Чајниче биле су моторизоване, док су ове трупе које пролазе последњих дана пјешадиске јединице са великим бројем коња, мазги и кола. Пјешадија се креће већином ноћу, али се исто тако крећу и дању. Према изјавама Њемаца те трупе су из Албаније и Грчке. Они долазе од Рашке преко Сјенице, Пријепоља, Пљеваља па даље за Чајниче. Њемци су изјављивали да иду преко Сарајева директно за Фијуму.³ Они су такођер изјављивали да се Енглези концентришу у Јужној Италији.

Број њемачких снага који је прошао послије 8 ов.м. није нам познат, али је био велики. Предузели смо мјере да сазнамо. Све јединице које су прошле углавном су Њемци, врло мало има примјесе других. У Пљевљима нема сталног војног гарнизона, већ су трупе на пролазу, те их према томе има некад врло много, а некад по мало. Улаз У Пљевља је слободан. На улазима нема никакве контроле, а и по самом граду мало. Њемци су опљачкали преко 40 радњи у Пљевљима, а пљачкају и приватне станове. Из њих узимају највише веш, пршуту, маст и сличне ствари. При пролазу не сврћу са путева, и пљачкају само поред пута у непосредној близини, и то: коње, волове, кола, месо, пршуту, маст и сл. Не убијају никога, а и не хапсе. За-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 15—8, к. 391 А.

² Тим правцем је тада прошла немачка Прва брдска дивизија.

³ Ријека

робљене Италијане су спровели ка Рудоме. Тамо су спровели и неких 20 партизана што су заробили.

Да ли се крећу њемачке трупе од Пријепоља за Прибој до сада нијесмо дознали. Од Пљеваља ишле су колоне и за Рудо, а једна колона је отишла од с. Поблаћа (код Бољанића) преко Јаворја у правцу Рудога или Међеђе.

Према извјештају наше IV бригаде, њемачке јединице се налазе у Ћуреви и на ушћу Сутјеске у Дрину. Једна група Њемаца од Ћурева, у јачини од 200 људи, преко Брода отишла је у Фочу. Тако исто велике колоне аутомобила пролазе од Калиновика за Горажде.

О стању у Чајничу и Горажду не знамо још ништа, јер нам се извијачка одјељења, која су пошла у том правцу, још нијесу вратила. По свој прилици ове њемачке трупе се тамо не задржавају, већ продужују за Рогатицу.

На Косаницама се налази једна посада Њемаца у јачини близу једног батаљона. Са њима се налази око 20 четника. Код овог батаљона налази се око 3 тенка и 20 камиона, они држе дијелове на Подима код Таре. До сада нијесу правили мост. Изгледа да је ова посада само бочно обезбјеђење трупа које пролазе преко Пљеваља.

Изгледа да су ове њемачке трупе само на пролазу овуда. Такав утисак имају у Пљевљима. Њемци су говорили: „Бијте се ви међу собом, а ми одосмо даље“, или „Ми идемо даље кроз неколико дана, а партизани ће вам опет доћи“.

Одмах по доласку Њемаца у Пљевља, дошао је у Пљевља и војвода Ирић⁴ и предузео је рад на мобилизацији четника. Прије два дана дошао је у Пљевља Лукачевић. Са њим је дошао мојора Дангића⁵ брат. Они воде преговоре са *Њемцима* и возају се у њемачким лимузинама. Тврде да је Ђуришић⁶ дошао у Пријепоље. Четници су предузели мобилизацију. Тако су прекјуче на мјесто Догање⁷ позвали читаву Илинобрдску општину, и то све до 60 година. Јован Јеловац врши мобилисање у Бољанићкој општини.

Код четника влада страх да неће моћи одржати власт, јер нијесу сигурни у помоћ Недића, коју очекују. У Пљев-

⁴ Богољуб Ирић, бивши жандар, који је као четнички војвода сарађивао са окупатором. Погинуо је 1944 године.

⁵ Јездимир Дангић, четнички командант у источној Босни. После рата осуђен од Војног суда у Сарајеву на смрт као издајник и ратни злочинац.

⁶ Павле Ђуришић, четнички командант у Црној Гори. У време није био у Пријепољу.

⁷ Није нађено на секцији 1 : 100.000.

љима су пројектовали власт, у којој ће муслимани имати неке споредне дужности.

По селима ближе Пљевљима појављују се групице четника, већином они који су се крили по шумама, и припуцкавају на наше патроле и курире.

2) II пролетерска, II далматинска и шумадиска бригада јуче су пошле преко Викоћа у правцу Србије.----

Ми смо наредили нашој IV бригади да се пребаци на простор Мељак — Бобово.

Стање у нашој IV бригади није задовољавајуће. Дезертерство је перманентно и до сада је дезертирало⁸ близу 100 људи. Дезертерство је појачало то што су борци, налазећи се на Челебићу, сматрали да ће да иду у Босну. Највише дезертера има из Бјелопољског среза. Недостатак кадрова чини да је рад са људством јако отежан. Оне кадрове, које нам је требала да дадне II дивизија, није нам дала, тако исто није нам упућен ни замјеник команданта бригаде.

Уколико се настави дезертерство по повратку на простор Мељак — Бобово, није искључено да ћемо морати пребацити бригаду ближе III бригади, у чијој ће се близини повратити самопоуздање борцима.

Молимо вас да нам упутите нешто кадрова из црногорских бригада, пошто нам II дивизија није дала ништа кадрова.

3) III санџачка, Бјелопољски одред и двије италијанске бригаде налазе се на простору од Маоча до Мојковца. Са нама се налази италијанска бригада „Пива“.

4) II пролетерска дивизија оставила је на Челебићу 14 рањеника на носилима код наше IV бригаде. Ми смо наредили да се преко Тепца пребаце у Шавнички срез.

Ми се сада налазимо на Мељаку.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар

Командант
пуковник

Велимир Јакић

12- XII 1943 — 14 час⁸ —

Друже Бранко,⁹

Овакав извјештај послао сам јутрос Штабу корпуса
преко III санџачке бригаде.¹⁰

* Овај део је дописао командант, мастилом.

Бранко Обрадовић, члан Штаба Другог ударног корпуса НОВЈ
ап 12/1, к. 1255. Документ је у архиви Војноисториског института под рег.

До сада нијесмо добијали ништа новије. Сјутра ћемо из Пљеваља добити детаљан извјештај.

Додаћу још неке ситнице првом извјештају: Са њемачким трупима, које иду ка Горажду, пролази велика артиљерија, која изгледа није намијењена борбама овуда, јер је проносе на камионима. У Пљевљима нијесу Њемци ништа палили. Дужност среског начелника врши Миловић, полициски писар. Четници су пројектовали слиједећу власт у Пљевљима: командант мјеста Ирић; срески начелник Саво Терзић; претсједник општине Јован Радовић; неки кметови — муслимани и М. Шантић, економ болнице. У затвору код среског начелства налазе се: Шућро Музуровић, Јован Стаменић и Милева Жугић са братом. Иначе, Њемци су добро опљачкали Пљевља. Не може се ништа ни купити, ни продати. Велики број људи је огорчен, када је видио да се четници шећу у њемачким аутомобилима.

Четници се надају у Недића, али изгледа да им је та нада јалова, у себе се слабо¹ уздају. Хтјели би на брзину да што мобилишу. Писао сам III бригади да их мањим одјељењима нападне у Пљеваљском пољу, јер би тако могли помлатити неке њихове главаре, и натјерали би страх у кости четницима и спријечили њихову мобилизацију.

Четничке групе овуда узнемиравају нас.

Рањеници, које сте ви пребацивали преко Тепца, умрели су на путу. Рањенике не треба упућивати у правцу Бобово и Ограђенице, јер ми немамо јединица које их могу бранити. Наша IV бригада није за неке упорне бојеве. Она је још несигурна.

Сада смо добили извјештаје да су оне њемачке снаге, које су биле у Ћуреву, у великим колонама отишле са лијеве стране Дрине за Фочу. То је изгледа била комора оних снага које су ишле из Гацка преко Калиновика за Горажде камионима, јер су наше јединице осмотриле мало пјешадије, а доста коња.

Друг. поздрав

В. Јакић

БР. 95

**ОБАВЕШТЕЊЕ ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ
ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 13 ДЕЦЕМБРА
1943 ГОД. ШТАБУ ЧЕТВРТЕ ЦРНОГОРСКЕ БРИГАДЕ,
ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО ЗА САНЦАК И ШТАБО-
ВИМА БАТАЉОНА О РЕЗУЛТАТИМА БОРБЕ ПРОТИВ
НЕМАЦА НА ЦРНОМ ВРХУ И БИЈЕЛИМ ТРЛИМА¹**

ШТАБ
III БРИГАДЕ II ПРОЛ. ДИВ.
13-ХП-1943 г.
у 9.30 час.

ШТАБУ IV ЦРНОГОРСКЕ БРИГАДЕ, ШТАБУ 1, 2, 3 и 4
БАТАЉОНА, ГЛАВНОМ ШТАБУ ЗА САНЦАК

1. Са ваша два батаљона (3 и 4) имали смо намјеру да извршеним дугим маршем са просторије Градина — Водно, правцем Бруља — Црни Врх — Дуга — Бијов Гроб нападнемо непријатеља с леђа на сектору Бијов Гроб у циљу садејства са нашим снагама које оперишу на Лиси и око Граба. 12 ов. мј. наишли смо прво на непријатеља на раскрсници путева на Црном Врху, сјеверно од Кадине Луке.

4 наш батаљон је одмах напао непријатеља и најурио га. Заплијењено је неколико шињела, неколико ранаца војничких, 9 граната за бацач, 1 машинка, око 2.500 муниције за шарац. Рањено неколико непријатељских војника, од којих и један официр.

Одмах, послије тога, продужено је са та два батаљона правцем Бијов Гроб. Наишли смо на непријатеља на положају Бијела Трла, сјеверно од Бијовог Гроба. Напали смо га са нашим 4 батаљоном и једном четом 3 батаљона око 15.30 часова. Непријатељ је био изненађен, и успјело се стјерати га са извјесних отпорних тачака, али послије борбе од 1 сата, успио је да нас одбаци, односно да се задржи на дотадањим положајима. За вријеме читавога дана владала је густа магла, која је с једне стране имала позитивних последица за нас (да се привучемо непријатељу ^{не}опажено), а с друге стране негативних (тешка оријентација и држање јединица у рукама).

У току тих акција непријатељу су нанесени осјетни губици. Дешавало се да су наши борци наилазили на не-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисторијског института под рег. бр. 11—2, к. 1255.

пријатељски „Шарац“, односно нагазили на њега, да су наилазили на тешке бацаче непријатељске. Непријатељ се упорно бранио. Услијед заморености људства и неимања насељених мјеста на томе сектору, ми смо се повукли на Горице са та два батаљона.

Ми смо имали 9 бораца избачених из строја, и четири нестала.

2. Према томе, батаљони ове бригаде се налазе на слиједећој просторији:

— 2 батаљон на положају Тулово — Перотин — Градина са задатком затварања правца Пљевља — Шаховићи.

— 3 и 4 батаљон на Горице са задатком затварања правца Пљевља — Шаховићи — а у исто вријеме извиђање у правцу Вруље — Козице — Камена Гора — Комарани. И положај Горице ће нам послужити за одмор наша ова два батаљона и као база за даље операције у правцу Комарана.

3. Јединице са сектора Љековина, као и Штаб IV Црногорске бригаде нека нас чешће и детаљније извјештава о ситуацији на њиховим секторима у циљу боље координације наше бригаде са тим јединицама.

4. Добили смо податке да се непријатељ послије синоћне борбе са нама рокирао на положаје сјеверно и сјевероисточно од Дуге.

5. Према добивеним подацима од 11 ов. мј., непријатељ на Косаници има врло мале снаге.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Командант, мајор
Жарко Видовић

БР. 98

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРЕЋЕ САНЧАЧКЕ БРИГАДЕ ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 13 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБОВИМА БАТАЉОНА ЗА САДЕЈСТВО ШЕСТОЈ ЦРНОГОРСКОЈ БРИГАДИ ПРОТИВ НЕМАЦА НА ПРАВЦУ КОВРЕН — БИЈОВ ГРОБ — КОМАРАНИ И ЗАПРЕЧАВАЊЕ КОМУНИКАЦИЈЕ ПЉЕВЉА — ШАХОВИЋИ НА ОТСЕКУ С. ТУЛОВО — ВОДНО¹

ШТАБ
III БРИГАДЕ II ПРОЛ. ДИВ.
13-ХП-1943 г.
у 19 часова

ШТАБУ IV ЦРНОГОРСКЕ БРИГАДЕ, ШТАБУ 1, 2, 3 и 4
• БАТАЉОНА ОВЕ БРИГАДЕ, ГЛАВНОМ ШТАБУ
ЗА САНЦАК²

1. У току 12 ов. мј. десна колона црногорских снага, које оперишу са лијеве обале Лима, нападала је непријатеља на линији Оштра Стена — Слатина. Да ли је овладала овим положајима није нам познато. Лијева колона истих снага нападала је непријатеља на положајима Бијела Трла — Црни Врх, али тај напад није успио. Наша бригада, са два батаљона, у циљу садејства са тим нашим снагама, на сектору Бијов Гроб, вршила је напад на непријатеља, правцем Дуга — Бијела Трла, и са намјером да непријатеља Ударимо с леђа изненадно. Наш напад није успио. Ми смо се са та два батаљона повукли на положаје [с.] Горице.

2. Наша бригада ће својом главнином да и даље извиђа, дејствује у правцу *Косанице* и Пљеваља, и да затвара правац Пљеваља — Шаховићи.

НАРЕЂУЈЕМ:

I- — 1 наш батаљон ће остати и даље на сектору Градина [тр, 1433] — [с.] Граб, садејствујући VI Црногорској оригади у правцу Бијов Гроб — Комарани,³ одржавајући њом тијесну везу.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисторског института под рег. бр. 13—1, к. 1255.

и тј. "Докуменат је послат Главном штабу НОВ и ПО за Санцак Ј-Цтабу Четврте пролетерске бригаде ради увида.

Види том III, књ. 6, док. бр. 157.

II. I— 2 батаљон ће остати на досадашњим положајима, односно на положајима Перотин — Тулово, са задатком рушења што боље комуникације Пљевља — Шаховићи, држања сталних заеједа на тој комуникацији, затварајући што будније и чвршће тај правац.

III. — 3 батаљон ће се смјестити на Борову, извиђајући у правцу Мијаковићи — Пљевља, и у правцу Крупица — Косаница.

IV. — 4 батаљон ће се смјестити на положајима [с.] Градина — Водно — са главним задатком резерве, а држаће такође засједе испод Воднога на цести Пљевља — Шаховићи.

V. Штаб бригаде ће се налазити у [с.] Градини.

VI. Батаљони ће заузети нове положаје у току 14 ов. мј., односно 2 батаљон ће држати своје дијелове и на Градини, док не стигну дијелови 4 батаљона.

VII. Батаљони ће развити што бољу обавјештајну службу и изв^ђање у правцу Косанице, Пљеваља, Пријепоља.

VIII. Ми ћемо са те просторије дејствовати у правцу Пљеваља, већ према моментаној ситуацији.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Командант, мајор
Жарко Видовић

Друже Милија,⁴ ми ћемо доћи сјутра тамо!⁵

¹ Милија Станишић, политички комесар Треће санџачке бригаде

⁵ Дописано мастилом.

БР. 99

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ
ОД 14 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ПРОЛЕТЕР-
СКЕ ДИВИЗИЈЕ О СМЕЊИВАЊУ ШТАБА ТЕ ДИВИЗИЈЕ
И О ДАЉИМ ДЕЈСТВИМА У ПРАВЦУ СРБИЈЕ¹**

ШТАБ
II УДАРНОГ КОРПУСА
Пов. бр. 277
14 децембар 1943 год.
у 9.30 час.

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Од Врховног штаба добили смо следећа наређења:
„Скидамо са дужности Штаб II Дивизије и наређујемо
да се пронађу кривци.“²

Т и т о

„За команданта постављамо Љубу Вучковића, а за
начелника Саву Дрљевића. Политкома предложите ви
сами.“

Т и т о

У вези ових наређења нови Штаб ће одмах примити
дужност, а постављење комесара Дивизије јавићемо на-
кнадно, када дође именовање од Врховног штаба.

На основу депеше Врховног штаба, која гласи:

„Дали смо одобрење II Дивизији да се пребаци преко
Увца у Србију и да дејствује на сектору: Ивањица — Ибар-
ска долина. Она се не би смјела упуштати у одбранбене
бојеве.“

Т и т о

Ваша Дивизија у саставу: II Пролетерске бригаде, II
Далматинске и I Шумадијске кренуће у одређеном правцу.
Све јединице прикупите, извршите потребне реорганизације
и пребаците се на правац назначен у депеши. Задатак ва-
шег пребацивања је:

1. — Хватање везе и активизација наших одреда у
Србији;

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
Риског института под рег. бр. 19/3, к. 391.

до " штаб је смењен због недовољне будности која је довела
Јп.®елик их губитака у борби с Немцима код Пријепоља 4 децембра
године. Опширније о тим борбама види док. бр. 123.

2. — Разбијање четничких банди, нападање њемачких колона и уништавање свих непријатељских средстава;

3. — Попуна ваших јединица и формирање нових јединица;

4. — Остати у Србији и офанзивно дејствовати на територији Србије у циљу подизања широких народних маса у борби противу окупатора и његових савезника — домаћих издајника.

Дивизија ће дејствовати према ситуацији, или као дивизија или по бригадама, но с тим да Штаб Дивизије има увијек под својом командом све своје јединице, да би у случају неке јаче непријатељске офанзиве могли маневрисати са дивизијом или у правцу Тимочке Крајине или у правцу Топлице, а у крајњем случају и повратак (ако би јединице биле доведене у тежак положај) за Санџак. У случају да будете притиснути према Дрини, јединице би се пребациле у Источну Босну, а одатле према ситуацији, но у сваком случају наслањати се на јединице нашега Корпуса. Нарочиту пажњу посветити што бржем омасовљењу јединица ваше Дивизије, а то ћете постићи најприје ако будете водили успјешне операције против њемачког окупатора и разбили на појединим секторима Недићеву војску и војску другог слуге окупатора — Михаиловића. Стварати привремене базе (мање слободне територије), јер ће вам успостављање народне власти омогућити лакшу мобилизацију.

Не упуштати се у неке веће одбранбене бојеве, већ примијенити маневарски начин ратовања, који се показао, како у Херцеговини тако и у Црној Гори, као најбољи начин, а за вас то посебно важи, јер је окупатор и војске, које му служе у Србији, још јак на територији Србије, те би у случају примјене фронталног начина ратовања могли бити доведени у тежак положај.

Требате извући искуство из бојева око Пријепоља и Пљеваља и подићи до највећег степена принцип будности по вашим јединицама, јер још један поновљени случај као код Пријепоља довео би у питање ауторитет читавога командног кадра у вашим јединицама.

Истрагу над догађајима у Пријепољу, као и расветљавању свих догађаја од 3/4. ов. мј. па до уласка Њемаца у Пљевља повјеравамо друговима: капетану Обраду Егићу, замјенику команданта II Далматинске бригаде, ТихомирУ Јањићу, замјенику комесара II Далматинске бригаде и Вељку Мићуновићу, руководиоцу Политодјела II пролетерске бригаде. Сви наши штабови и команде чета јединица II Пролетерске и I Шумадијске бригаде и Штаб Дивизије ДУ жни су на захтјев ове комисије пружити све потребне по-

датке ради утврђивања кривица и одговорности појединих руководилаца.

Све рањенике из области Жабљака, као и рањенике које смо пребацили са нашим батаљоном предаћемо болници III Дивизије, која ће преузети на себе даље старање о њима. Чуди нас како сте могли на своју руку пребацивати рањенике из области Тепца и Жабљака, кад смо ми те рањенике били смјестили и узели старање над њима на себе.

Дивизија ће одржавати редовну везу са нама путем радио, а повремено ће слати писмене извјештаје. Поред везе са нама, Дивизија ће одржавати редовне везе и са Врховним штабом, кога ће обавјештавати о ситуацији у Србији.

Ово наређење примите као општу директиву, а ваше операције у Србији зависиће од конкретне ситуације и ту вам се даје пуна иницијатива.³

С другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.)

Политички комесар,
Митар Бакић

Командант
генералмајор,
Пеко Дапчевић

Достављено:

1. — Штабу II Пролетерске дивизије
2. — Новоименованом команданту II Пролетерске дивизије п. пуковнику Љубу Вучковићу

⁸ Види док. бр. 123.

¹⁸ Зборник том I, кн>. 16

БР. 111

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ДРУ-
ГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 14 ДЕЦЕМБРА 1943
ГОД. ШТАБОВИМА БАТАЉОНА И ШТАБУ ИТАЛИЈАН-
СКЕ БРИГАДЕ „ГАРИБАЛДИ“ ЗА РАСПОРЕД НА ПРО-
СТОРИЈИ КОСАНИЦА — КОВРЕН — КОМАРАНИ¹**

ШТАБ
III БРИГАДЕ II ПРОЛ. ДИВ.
14-ХИ-1943 г.
у 7.30 часова

ШТАБУ 1, 2, 3 И 4 БАТАЉОНА ОВЕ БРИГАДЕ,
ШТАБУ IV ЦРНОГОРСКЕ БРИГАДЕ,
ШТАБУ БРИГАДЕ „ГАРИБАЛДИ“

1. Према извјештају Штаба IV Црногорске бригаде, десна колона њихових јединица које оперишу са лијеве стране Лима, у току јучерашњег дана, избила је на Јасен (изнад Бродарева). Бјелопољски одред се јуче налазио у селу Добрињу. Наш I батаљон се налази на положају Градина (код Граба). Италијанска бригада „Гарибалди“ се налази на Коврену.

У вези најновијег наређења Штаба III Дивизије, наша бригада има задатак даљњег извиђања, извјесним дијеловима у правцу Комарана, а другим дијеловима у правцу Пљеваља.

Дијелови VI Црногорске бригаде са положаја сјеверно од Драшковине добили су задатак да иду за Шаховиће и Мојковац.

2. У вези предњег

НАРЕЂУЈЕМО:

I. — Наш I батаљон ће остати за сада на истом положају, повезујући се улијево са италијанском бригадом на Коврену, а удесно са нашим 4 батаљоном.

II. — Наш 4 батаљон ће по пријему овога наређења пребаци се на просторију сјеверно од Драшковине, узимајући положаје дијелова VI Црногорске бригаде, затварајући и извиђајући правац од Комарана. Одржаваће везу

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 44—6, к. 391 А.

лијево са нашим I батаљоном, а десно са дијеловима IV Црногорске бригаде.

III. — 3 батаљон ће се данас пребацити у село Градина (код Перотина), а потом ћемо га накнадно пребацити на простор Горњих Крупица (Рељин Камен — Чоланице), одакле ће контролисати правац Косанице.

IV. — 2 батаљон ће остати на положајима Тулово — Перотин — Градина, са истим задатком, односно затварањем цесте Пљевља — Шаховићи.

V. — Интендантура и болнице ће бити у селу Прошћење.

VI. — Штаб бригаде ће се пребацити у село Градина, а одавде вјероватно у село Слепац (јужно од Блишкова), о чему ћемо ми накнадно извијестити.

VII. — Италијанска бригада „Гарибалди“ ће остати на положају Коврен — Богданица, затварајући комуникацију Пљевља — Шаховићи.

Италијанска бригада „Гарибалди“ ставља се директно под команду овог штаба.²

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Командант, мајор
Жарко Видовић

² Види док. бр. 104.

БР. 101

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ
ОД 15 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ
БРИГАДЕ О СТАВЉАЊУ ПОД КОМАНДУ ГЛАВНОГ
ШТАБА НОВ И ПО ЗА САНЦАК И О ДАЉИМ ДЕЈСТВИ-
МА БРИГАДЕ¹**

ШТАБ II УДАРНОГ КОРПУСА
НОВЈ
бр. 284
15 децембар [194]3

ШТАБУ III САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ

II Пролетерска дивизија се по наређењу Врховног штаба пребацила преко Лима, са задатком пребацивања у Србију. Због догађаја на сектору: Пријепоље — Пљевља Штаб Дивизије је смијењен, а у нови Штаб су именовани командант IV Пролетерске бригаде, п. пуковник Вучковић за команданта и мајор Дрљевић за начелника Штаба Дивизије. Комесар ће накнадно бити именован.

Ми смо од Врховног штаба тражили да наша бригада остане на сектору Санцака, јер је по нашем мишљењу била још неспремна за одлазак из Санцака и они су се изгледа сложили, јер нам нису ништа одговорили. Зато ћете се ви ставити под команду Главног штаба за Санцак, који се налази на просторији: Бобово — Мештровац. Ваша бригада ће и даље остати на просторији западног Санцака, но са задатком дејства на комуникацији: Пљевља — Шаховићи и Пљевља — Тара. Ви морате бити активни на тим комуникацијама, нападати непријатељске колоне и мање *посаде*. У том смислу ми смо издали наређење и Главном штабу за Санцак, који има под своју команду, осим Ваше, IV Санцачку бригаду и једну италијанску бригаду. Сталну везу ћете одржавати са јединицама III Дивизије, које су на вашем десном крилу и преко њих извјештавати Штаб *корпуса* о ситуацији код вас, шаљући увијек копије извјештаја Главном штабу за Санцак. Извјештаје морате слати често и у истима морају бити изнесене намјере непријатеља, *ваше* намјере и акције које сте извели.²

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 22/3, к. 391.

² Види док. бр. 106.

Обавјештајну елужбу и службу извиђања морате развијати до максимума, јер је то за нас данас, када непријатељ прави офанзиву на нашу територију, од велике важности. За свако изненађење штабови ће бити узимани под најстрожију одговорност.

Италијане (бригаду) морате правилно употребљавати, најљепше се односити Према њима и снабдијевати их као **ваше** јединице. Сваки други однос је уперен директно против интереса Народно-ослободилачке борбе, зато вам на ово скрећемо пажњу.

Ви морате маневрисати по Санцаку, бацаивати батаљоне и чете непријатељу за леђа, изненађивати га на комуникацијама, изненађивати његове задње дијелове, немилосрдно уништавати четничке банде, које данас користе присуство јаких њемачких снага и Шесту њемачку офанзиву у борби против нас и наших народа. Тим бандама не смијемо дозволита да дођу или да дитну главу ни у једном селу наше слободне територије, а у дијеловима територије коју контролишу Њемци лаким јединицама и ноћним препадима их уништавати и разбијати.

Добили смо наређење од Врховног штаба да неодложно приступимо заробљавању њемачких војника са територије Санцака, јер наши савезници траже да им упутимо неколика њемачка и бугарска заробљена војника ради потреба општег вођења рата. . .

Одмах упутите податке читавог вашег командног кадра за унапређење у официрске чинове, док ће унапређења у подофицирске чинове вршити Главни штаб за Санцак.

Код вас ће доћи командант и начелник Штаба II Пролетерске дивизије да им помогнете у пребацивању на правац њихове Дивизије. За пребацивање, према ситуацији, ставићете им на расположење" једну чету до батаљона ваше бригаде, која ће се јединица послје доласка команданта и начелника Дивизије до њихових јединица вратити натраг У састав ваше бригаде.

С другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар Митар Бакић	Начелник Штаба пуковник, Руди Приморац	Командант генералмајор, Пеко Дапчевић
---	---	--

(М.П.)

БР. 102

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ
ОД 15 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И
ПО ЗА САНЦАК О СТАВЉАЊУ ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ
БРИГАДЕ ПОД ЊЕГОВУ КОМАНДУ И О ВРШЕЊУ ДА-
ЉИХ АКЦИЈА НА ТЕРИТОРИЈИ САНЦАКА¹**

ШТАБ II УДАРНОГ КОРПУСА
НОВЈ
бр. 279
15 децембар [194]3
10.30

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ и ПО ЗА САНЦАК

Примили смо ваш извјештај од 12 децембра 1943 год.²
и на исти вам одговарамо:

1. — Са IV Санџачком бригадом и италијанском бри-
гадом, која се налази код вас, остаћете сјеверно од кому-
никације: Пријепоље — Ђурђевића Тара, нападати њемачке
колоне, рашчишћавати терен од четничких банди и вршити
мобилизацију за вашу бригаду.

2. — Повежите се са III Санџачком бригадом и узмите
је под своју команду, јер смо ми јавили Врховном штабу да
она не може поћи за Србију. III Санџачка бригада ће остати
на комуникацији: (западно) Пљевља — Шаховићи са циљем
дејства на тој комуникацији, чишћења западног и јужног
Санџака од четничких бацди и садејства јединица III Диви-
зије, са којима има везу.

3. — У случају да непријатељ отступи са правца:
Пљевља — Тара и из Пљеваља, ваш задатак је да одмах
упаднете у Пљевља и растјерате четничко-муслиманске
банде, које ће остати као једина власт у тим крајевима по-
слије одласка Њемаца.

4. — Италијанску бригаду, која се налази код вас,
употребљавајте заједно са вашим јединицама и старајте се
о њој као о вашим јединицама. Италијанске рањенике при-
додајте италијанској бригади да она о њима води рачуна,
но стим да одговорност за те рањенике примате ви.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
риског института под рег. бр. 20/3, к. 391.

² Види док. бр. 96.

5. — Развите обавјештајну и извиђачку службу и достављајте нам редовне извјештаје о покрету непријатељских трупа.

6. — Нападајте њемачке колоне, а нарочито њихове коморе и у случају да дођете до неког њемачког заробљеника, одмах га упутите преко III Бригаде овоме Штабу. Свакако дођите до неког њемачког заробљеника, јер то од нас тражи Врховни командант маршал Тито. Издајте наређење јединицама да по сваку цијену дођу до неког заробљеника, јер то од нас траже савезничке мисије, које се налазе код нас . . .

7. — Одржавајте везе са свима вама сусједним јединицама и обавјештавајте их о ситуацији на вашем сектору, но од њих тражите да и оне вас обавјештавају и те извјештаје пренесите нама.

8. — АЕ-НОС³ за Санцак се налази код нас и ми ћемо га пребацити на правац: Мојковац — Шаховићи.

9. — У случају да непријатељ оступи од Таре, упутите једну вашу јединицу која ће покупити материјал око Таре.

Непријатељ није подузео никакве јаче офанзивне операције у правцу јужног Санцака, већ су јединице III Дивизије у садејству са III Санцачком бригадом очистиле комуникацију: Шаховићи — Коврен, а IV Пролетерска бригада је повратила Бијело Поље и избила до Бродарева. У Бијелом Пољу је убијено и заробљено више од 100 усташа и четника и заплијењено око 60 пушака. Њемцима су нанијети губици на просторији: Павино Поље — Граб. Од правца: Подгорица — Пећ, Никшић нема никаквих покрета, нити су ти гарнизони појачани. Група мајора Стругара⁴ је између 1. и 6. ов.мј. разбила једну њемачку и једину четничку колону на комуникацији: Подгорица — Цетиње и том приликом убијено је више од 300 Њемаца и четника, а заплијењено: 3 бацача, 2 п. митраљеза, 3 машинске пушке и неколико револвера.

И у Црној Гори су четници, због присуства њемачких снага и њемачке нове офанзиве, почели дизати главу, но наше јединице енергично разбијају те бандице, које су иначе деморалисане.

Ви не смијете дозволити да четничке банде дигну главу, већ према истима морате бити немилосрдни.

³ Антифашистичко веће народног ослобођења Санцака

⁴ Нико Стругар, тада заменик команданта Четврте пролетерске

Јединице Комског НОП одреда, користећи то да су четници почели измиљивати из грмена, ухватиле су мајора Величка Бојовића, команданта четничког Комског корпуса са своја два помагача.

25. ов.мј. ћемо формирати VII Црногорску бригаду,⁵ која ће истина бити мала, но нама су данас такве бригаде потребне.

Подигните мост на Пренћане, да би у случају потребе могли користити. Наш основни задатак је данас дејствовати маневарски и тући непријатеља на комуникацији, да би касније искористили слабости непријатеља и поново успоставили слободну територију Санцака, коју смо раније држали. Нас не смије збунити ова ситуација, јер ћемо ми послје одласка њемачких трупа моћи много лакше да се обрачунамо са домаћим изродима, него што смо то урадили послје доласка наших јединица из Источне Босне у Санцак.

Извјештаје нам шаљите преко јединица III Дивизије, и обавјештавајте нас што чешће о ситуацији.

С другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.)

Политички комесар,
Митар Бакић

Командант
генералмајор,
Пеко Дапчевић

⁵ Види том III, књ. 6, док. бр. 190.

БР. 103

**ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО ЗА САНЦАК
ОД 16 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ
КОРПУСА НОВЈ О НЕПРИЈАТЕЉСКИМ СНАГАМА У
САНЦАКУ¹**

ГЛАВНИ ШТАБ Н.О.В. И П.О.
ЗА САНЦАК
16 XII 43 г.

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА

Према *последњим* извештајима које смо добили ситуација изгледа овако. Немачке моторизоване јединице пролазе непрестано дању и ноћу у правцу Чајнича. Обавештавају да су то немачке јединице из Албаније и Грчке које су тамо вршиле офанзиву. Поменуте јединице пролазе само путем и не свраћају уопште са цесте. Јединице су углавном моторизоване. Прошло је до сада око три моторизоване дивизије и један пешачки пук.² Главнина трупа одлази за Чајниче преко Рашке, Сјенице и Пријепоља. Једна побочна колона, јачине од два батаљона, отишла је за Рудо из Пљеваља, а друга мања колона отишла је преко Побраћа правац Међеђа.

По једним извештајима непријатељ има за циљ само пролаз цестом за Босну, а по другим друге трупе које долазе извршиће чишћење терена где се налазе партизани. По тим извештајима та офанзива треба да почне 15 о. м.

У самом граду Пљевљима гдекада има војске много, а другог дана осване празно. Првих дана немачке патроле заједно са Шиптарима испадале су из Пљеваља у оближња села и пљачкале, а ових дана се уопште не појављују.

Пре неколико дана чула се је јака артиљериска паљба и краће бомбардовање од Рогатице, Невесиња и Прозора. Последња два дана чула се је краћа артиљериска паљба и бомбардовање недалеко од Фоче и Трнова.

Немци покушавају да организују оружане формације °Д Срба и муслимана само под *именом милиције*, а не чет-

¹ Оригинал, писан мастилом, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 27-6, к. 391 А.

² Подаци о немачким снагама нису тачни. У време Шесте непријатељске офанзиве на том правцу је оперисала Прва брдска Дивизија.

ника. Командант те милиције је Богољуб Ирић, а заменик Хасан Звиздић.

Четници, односно Ирић и Јеловац, покушавају са мобилизацијом која им слабо успева. Сељаци им одговарају да не смију јер ће опет доћи партизани. С друге стране, четници су изгубили много политички сарадњом са муслиманском милицијом и под покровитељством Немаца.

Стање у нашој IV бригади доста је слабо. Борбеност је прилично слаба а дезертерство је велико тако да је бригада спала испод 400 бораца. Главни недостатак, односно разлог оваквог стања бригаде, је недостатак' кадрова. Настојимо свим средствима да је одржимо.

Пред нас се поставља и проблем исхране, односно збрињавања Талијана, односно радних батаљона, којих има око 3.000 а налазе се на једном уском сектору који је попаљен и опљачкан. Мислимо да би требало да се један добар део пребаци у Црну Гору.

Организовали смо пребацивање свих рањеника преко Таре.

Политички комесар
Хашимбеговић Иселим

Командант
пуковник
В. Јакић

БР. 111

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ САНЧАЧКЕ БРИГАДЕ ДРУ- ГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ О ВОЂЕНИМ БОРБАМА ОД 4 ДО 18 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОДИНЕ¹

ИЗВЕШТАЈ

о акцијама III Бригаде II Пролетерске дивизије у времену
од 4-ХП- до 18-децембра 1943 године.

I. Борбе на сектору Бродарево — Буковик — Црни
Врх у току четвртог и петог децембра.

У току трећег децембра наша бригада је била на про-
сторији Јасен — Оштра Стена — Балићи — Ђурово Брдо
— село Ераковићи. Задатак је био спријечити непријатељу
пријелаз на лијеву обалу Лима на томе сектору. Тога дана
увече, око 19 часова, извијештени смо од стране једног-на-
шег човјека из Комарана да ће непријатељ 4 децембра из-
вршити напад на наше снаге на сектору Бродарево — При-
јепоље. Одмах смо о томе извијестили наш Штаб дивизије
путем радио-станице. Такођер смо наредили свим једини-
цама наше бригаде да буду у потпуној приправности.

Непријатељ је ујутру, у 6 часова, 4 децембра успио
да се извјесним: својим дијеловима пребаци прикривено
преко Лима испод Јасена, и одатле је продужио за Брода-
рево. Наш 4 батаљон није добро контролисао тај сектор,
те је непријатељ без губитака успио ту да пређе Лим.

Када се непријатељ приближио Бродареву, отпочела
је борба са нашим 2 батаљоном који је држао тај сектор,
и после дуге борбе потпомогнут јаком артиљерском и
бацачком ватром, непријатељ је успио да овлада Бродаре-
вом, а затим је добивајући појачања овладао косама изнад
Бродарева, Јазовцем и косама код села Балића. Неприја-
тељ је једном колоном почео да продире од Јазовца у правцу
Ђурова Брда и Буковика. На Јазовцу је била једна чета 2
батаљона, која се под притиском непријатеља повлачила у
правцу Ђуровог Брда.

Одмах смо упутили наш 1 батаљон, који је био у ре-
зерви у селу Ераковићима, да избије на Ђурово Брдо и
сузбије непријатеља. Томе батаљону је успјело да непри-
јатеља заустави и поврати назад са Ђуровог Брда. Борба

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
риског института под рег. бр. 44—6, к. 391 А.

се даље продужила до 19 часова увече на томе сектору, с тим да је непријатељ успио да се домогне половине положаја на Ђуровом Брду, док је други дио тога положаја држао наш 2 батаљон.

У 21 час је наређено да сви наши батаљони изврше напад на непријатеља са крајњим циљем, пребацити непријатеља на десну обалу Лима.²

— 4 батаљон је нападао правцем Оштра Стена — Параловац — Подјасен — Бродарево.

— 2 батаљон је нападао правцем Балићи — Бродарево.

— 1 батаљон ојачан са једном четом 3 батаљона нападао је правцем Ђурово Брдо — Јазовац.

Напад је отпочео око 21 час и наше су јединице успјеле да непријатеља сагнају и потисну са његових предњих положаја, али се је непријатељ на извјесним тачкама чврсто држао, док је на другим мјестима одмах вршио противнападе, и успио да поврати положаје које је претходно држао.

Јачина непријатеља: око 1.500 људи, два брдска топа и више бацача.

Наше снаге: око 450 бораца, плус два брдска топа.

Непријатељски губици: цијени се да непријатељ има избачених из строја у току тога дана и ноћи око 150 војника.

Наши губици: 18 избачених из строја.

Заплијењено: 5 сандука муниције од „Шарца“ и нешто муниције од „Бреде“.

II. Послије тога неуспјелог напада, наше су се јединице повукле на положаје Барице — Брајковац — Рајчевићи, затварајући правце од Комарана. 4 батаљон је ~~требао~~ да избије Бијовом Гробу.

5 децембра непријатељ је продужио у неколико колона, правцем Буковик — Орашац — Брајковац, правцем Балићи — Петња — Барице, и правцем Дуга — Марен Барице.

Код Брајковца у јарузи између Зечије Главе и села Подкрша је дочекан непријатељ од стране нашег 3 и 1 батаљона. Непријатељ се морао да повуче назад, претрпавши губитке од око 30 избачених из строја.

Када је непријатељ наишао од правца Дуге на Барице дочекан је од стране 2 батаљона, који је нанио не-

² Види док. бр. 97 и 104.

пријатељу 10 жртава, али се томе батаљону појавила бочно колона од Марена, те се тај батаљон морао извући у правцу Брајковца.

Са 4 батаљоном нисмо имали везе. Он је био далеко на положају код Оштре Стене, те је наређење за даљи рад касно стигло.

Држање наших јединица: С обзиром да је у бригади већина новомобилисаних бораца, јединице су се доста добро држале. Грешка је била код свих јединица што су приликом напада на непријатељске положаје дизали беспотребну галаму, не рачунајући да су то искуснији њемачки борци, који не бјеже од галаме и повика. Наши борци су нападали, као да имају пред собом четнике. Дизањем те галаме, непријатељ се могао да оријентише, и отвара ватру у правцу одакле је долазила ларма и повици наших бораца, те су се тиме наши борци само откривали, и непријатељ је могао да нам наноси беспотребне жртве.

III. 5 децембра увече смо добили наређење од Штаба наше дивизије да се пребацимо на просторију Маоче.³

Наше јединице смо распоредили на просторији Перотин — Тулово — Пандурица — Подборово.

9 децембра је непријатељ кренуо од правца Пљеваља ка Љековини, са неколико тенкова, мотоцикла, камиона и комором коњском. Дочекан је од нашег 4 батаљона у висини Тулова и Перотина и враћен је назад.

Том приликом је убијено неколико Њемаца. Заплијењено 28 товарних коња. Тај непријатељ је имао намјеру да се повеже са дијеловима који су оперисали од Комарана У правцу Љековине.

10 децембра упутили смо наш 1 батаљон и два батаљона бригаде „Гарибалди“ на сектор Коврен са задатком да протјерају непријатеља из Љековине, и када су почеле операције јединица VI и IV Црногорске бригаде гребеном Лисе, садејствовали су протјеривању непријатеља из Љековине.

IV. 11 децембра једна мања непријатељска колона кренула је од Пљеваља у правцу Љековине.

Дочекана је код Вруље и у висини Перотина и Тулова и најурена. Том приликом је убијен један њемачки официр^и један подофицир и 8 војника.

Заплијењено је: 1.500 метака од „Шарца“, 5 њемачких пушака, 10 резервних цијеви од „Шарца“, нешто руч-

² Види док. бр.97 и 104.

них бомби, један италијански пиштољ, неколико кишних кабаница и других ситница, а уништена су 4 мотоцикла, од којих је један био оклопни са тешким митраљезом.

V. 12 децембра 2 батаљон дочекује непријатеља код Вруље, и убија неколико Њемаца. Заплијењена је једна „Снајперка“.

VI. 12 децембра⁴ добивши податке да се непријатељ, пошто је протјеран из Љековине, повукао у правцу Бијова Гроба, задржао негдје на тим положајима, и да је добио појачање, ми смо одлучили да са наша два батаљона садејствујемо дијеловима VI Црногорске бригаде који су оперисали у правцу Бијова Гроба. О томе смо извијестили Штаб VI Црногорске бригаде, и кренули смо са нашим 3 и 4 батаљоном правцем Перотин — Тулово — Козица — Црни Врх — Дуга — Бијела Трла, са намјером да непријатеља изненадимо и нападнемо са леђа на положајима око Бијова Гроба.

Са положаја Перотин — Тулово кренули смо са та два батаљона у 1 час послије пола ноћи 13 децембра.

На непријатеља смо наишли на Црном Врху, на раскрсници путева сјеверно од Марена. Напали смо га и послије краће борбе најурили.

Непријатељ је побјегао на све стране. Неколико непријатељских војника је убијено и рањено. Ми смо имали једног мртвог.

Заплијењено је: једна машинка, неколико шињела и ранаца, 9 бомби од тешког бацача, 2.500 метака од „Шарца“ и других ситнијих ствари.

Одмах је са та два батаљона продужено преко Дуге у правцу Бијелих Трла, гдје смо очекивали да ћемо наићи на непријатеља. Како је била јако густа магла, могло се је видјети свега на даљину до 30 метара. Непријатеља смо осјетили како ларма на Бијелим Трлима.

У то доба, око 16.30 часова чули смо борбу негдје око Бијова Гроба.

Ми смо напали непријатеља са нашим 4 батаљоном и једном четом 3 батаљона. Развила се жестока борба до У ноћ. Успјело се непријатеља сатјерати са његових појединих утврђених тачака, одакле је непријатељ почео да бјежи на доминантне тачке положаја Бијелих Трла. Наши борци су, због густе магле, формално упадали у непријатељске

⁴ Вероватно треба да стоји 13 децембар. Види наређење Бригаде од 13 децембра, док. бр. 98.

бункере, наилазили су непосредно на непријатељска митраљеска гнијезда и његове бацаче.

Непријатељ се снашао и давао огорчени отпор. Био је нападнут са двије стране, наиме тада су баш нападале и јединице VI Црногорске бригаде.⁵

Наш напад је био одбијен. Непријатељ је претрпио тешке губитке.

Наши губици: 15 избачених из строја.

Непријатељ се исте ноћи повукао дубље у Комаране.

VII. 15 децембра сазнали смо да се једна четничка група од 70 људи налази негдје око Косанице и да долази у Варине. Упутили смо 20 бораца, са задатком да поставе засједу на путу Косаница — Варине. Непријатељ је заиста туда и наишао, али је осјетио нашу засједу. Отпочела је борба. Командир једне наше чете, који је био вођа те засједе, извршио је са 6 бораца јуриш, и најурио те четнике у Косаницу. Убијен је један четник, а рањена три.

VIII. 16/17 децембра упутили смо двије чете 2 батаљона, са задатком да поставе засједу на комуникацији Подпеће — Косаница. Командант тога батаљона успут је сазнао да се непријатељ налази и да је заноћио на Кошарама. Напријатеља су сачињавали Њемци и ђетници. Они су извршили напад на непријатеља, убијено је 2 Њемца, 4 четника и заробљена 4 четника. Заплијењено је: 6 лаких бацача, 1 тешки бацач, 3 тешка митраљеза и муниције. Ми смо имали 1 мртвог.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Пол. комесар
Милија Станишић

Командант
Жарко Видовић

(М.П.)

⁵ Види том III, књ. 6, док. бр. 169.

¹⁹ Зборник том I, књ. 16

БР. 112

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ
ОД 19 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И
ПО ЗА САНЦАК ЗА ИЗВИЂАЊЕ НЕПРИЈАТЕЉСКИХ
СНАГА И РУШЕЊЕ КОМУНИКАЦИЈА¹**

ШТАБ II УДАРНОГ КОРПУСА
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ²
бр. 290
19 децембра 1943
21.00

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО ЗА САНЦАК

Примили смо ваш извјештај од 16 о. мј.³ и на исти вам одговарамо:

1. Ви ћете се задржати сјеверно од комуникације: Пријепоље — Пљевља — Тара, са циљем дејства на комуникацијама и разбијања четничких банди.

2. Будно морате пратити кретање њемачких јединица, њихов број и правац и извјештавати нас о свему томе. Ако већ немате у Пљевљима свога човјека, ви га морате убацили да би тим путем дошли до података.

3. Све Италијане ћете задржати код вас, јер на овој просторији овамо имамо два пута више Италијана, а питање исхране овамо је још теже.

4. Код нас нема нарочитих промјена и још се није испољило дејство од стране Подгорице, Никшића и Пећи, а јачина тих *тарнизона* је непромијењена. У читавој Црној Гори је распоређена једна њемачка дивизија, која *врши* гарнизонску службу.

5. Рушите непријатељу по ноћи мостове на свим комуникацијама, а преко дана постављајте на тим мјестима засједе и убијајте непријатељске војнике који буду оправљали те мостове.

6. Доставите нам извјештај о броју Талијана који су код вас и шта је са њиховом болницом.

7. Ми вам за сада не можемо послати политичких руководилица, а ви се за то обратите другој Воју *лековићу*.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 24/3, к. 391.

² Дописано мастиљавом оловком.

³ Види док. бр. 103.

Уложите све силе да очувате IV бригаду, јер би и за нас била срамота да се та бригада распадне и друг Војо мора то увидјети и пружити вам сву помоћ.

8. Извијестите нас опширно о тамошњој ситуацији.⁴
С другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар,
Митар **Бакић**

Начелник,
пуковник,
Руди **Приморац**

Командант,
генералмајор,
Пеко **Дапчевић**

(М.П.)

БР. 106

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ОД 19 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ О НЕПРИЈАТЕЉСКИМ СНАГАМА У САНЦАКУ, О РАСПОРЕДУ СВОЈИХ ЈЕДИНИЦА И ДА- ЉБИМ НАМЕРАМА'

ШТАБ
III БРИГАДЕ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВ.
19-ХП-1943 год.

ШТАБУ II НОУ КОРПУСА

1. Примили смо ваше наређење бр. 284 од 15 децембра,² као и пошту за Главни штаб за Санџак. Та пошта је упућена Главном штабу за Санџак, са извјештајем о ситуацији на нашем сектору и распоредом наших јединица.

2. Подаци о непријатељу:

Према извјештају наших об. органа, досада је правцем Сјеница — Пријепоље — Пљевља и даље ка Рудом и Чајничу прошло двије непријатељске дивизије. Неприја-

⁴ Види док. бр. 111.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисторијског института под рег. бр. 30/6, к. 391 А.

² Види док. бр. 101.

тељ и даље комуницира правцем Пријепоље — Пљевља и обратно. Говори се да ће проћи истим правцем и још једна њемачка дивизија, али то не знамо сигурно. Кроз Пријепоље и Пљевља повремено пролазе њемачки ешелони, гдје се они привремено задржавају, и чим наиђе други ешелон, претходни продужује даље. Дешава се да у Пљевљима за неколико сати не буде уопште непријатеља. На Косаници се налазио један батаљон Њемаца, потом двије чете, а сада у 16 часова смо добили извјештај да се ту налази врло мало Њемаца, и да ће и они да иду. Да су Њемци на Косаници дијелили брашно које су тамо затекли, и говорили су да то њима не треба, да су ломили пушке и да су муницију бацали у понор. 18 ов. мј. да је 14 камиона отишло из Косанице за Пљевља.

Њемци говоре да ће проћи, а власт ће оставити четницима и муслиманској милицији, који се организују. Њемачке јединице су моторизоване и механизоване.

Из свих добивених извјештаја види се да Њемци немају агресивних намјера у правцу Бијелога Поља, него да су на пролазу за Источну Босну.

У Сјеници нема њемачких јединица.

Четници: почели су да се организују и мобилишу што им за сада делимично успијева. Њихова једна група налази се код Косанице, јачине до 100 људи.

Једна група четника од 100 људи (то су Васојевићи који су испред наших јединица били побјегли све до Ивањице) се 18 ов. мј. налазила у селу Брајковцу (граница Комарана и Велике Жупе). Намјеравају да се пребаце у Васојевиће.

Добили смо податке да су четничке вође одржале конференцију негдје код Адровића. Да је једна група четника, јачине око 300, под командом Милутина Јеловца избила у правцу Камене Горе.

4 батаљон нас извјештава (он држи положаје на Грабу и Кичеву) да су се Њемци главнином својом пребацили ка Пријепољу, а са мањим снагама су у Гробници (с десне стране Лима), гдје се налази и један брдски топ, док су њихови мањи дијелови око Буковика заједно са муслиманском милицијом.

Становништво из Комарана са стоком бјежи на десну обалу Лима.

Извјештени смо да су Хођа Пачариз и Павле Ђуришић пуштени из интернације. Четници се надају једин^о у њемачку снагу. Сељаци говоре да су четници невесели,

пошто ће Њемци отићи а са нашом војском не могу да се успјешно боре.

3. Распоред наших јединица:

— 4 батаљон се налази на простору Граб — Кичево Бијов Гроб, вршећи акције у правцу Комарана.

— 2 батаљон се налази на простору Тулово — Перотин — Борово.

— 3 батаљон се налази у Горњим Крупицама, извиђајући у правцу Косанице.

— Италијанска бригада „Гарибалди“: један батаљон се налази на положају Коврен — Градина, извиђа у правцу Брајковца, један батаљон се налази у Јбековини и Биоковцу, један батаљон се налази у Лијесци изнад Шаховића.

4. Наш 1 батаљон, који је био на сектору Градина (сјеверно од села Вргашевићи) кренуо је 18 ов. мј. са командантом дивизије и начелником штаба, у 16 часова правцем Градина — Стрмећица — Обарде — Бабине и даље. Ноћу 18/19 се чула борба негдје око Камене Горе, вјероватно је тај батаљон наишао на четнике. Податке о тој борби немамо још.

5. Наше најближе намјере: 4 батаљон ће офанзивно дејствовати у правцу Комарана, настојећи да свакако ухвати неколико живих Њемаца. 2 батаљон ће извршити акцију на четнике који су се појавили у Матаругама, али који не смију ту да ноће, него бјеже ближе Пљевљима.

6. С обзиром на општу ситуацију на сектору Пријепоље — Пљевља — Косаница — Бродарево предлажемо:

да наша бригада у заједници са дијеловима VI и IV Црногорске бригаде дејствује офанзивно, са првим циљем да пребаце непријатеља из Комарана на десну обалу Лима, а потом да чисте терен од четничких банди на просторији између Лима и Таре и комуникације Пријепоље — Пљевља

Косаница, а потом да вршимо притисак у правцу Пљеваља и Пријепоља.

V. У сваком случају би потребно било, да наша бригада дејствује као цјелина, и уколико ћемо и даље вршити акције дјеломично, да се наш 4 батаљон ослободи са сектора Кичево, и пребаци ка Маочу, одакле би вршили акције у правцу Обарда и Камене Горе у циљу чишћења четника и напада на комуникацију Пријепоље — Пљевља.

Италијанска бригада „Гарибалди“ би могла са два батаљона да држи положај на просторији Перотин — Тулово — Борово — Крупице, а са једним батаљоном би мо-

гла остати на просторији Шаховићи — ЈБековина. Са тим италијанским јединицама би могли оставити дијелове Пљеваљског и Бјелопољског одреда.

8. Ми смо развили доста добру обавјештајну службу у правцу Пријепоља, Пљеваља и Косанице, али ипак не можемо свакодневно да добијамо извјештај о стању у Пљевљима, што ћемо настојати да и то организујемо.

9. У прилогу се доставља извјештај о акцијама вођеним у току мјесеца децембра,³ као и бројно стање наше бригаде. То смо доставили и Главном штабу за Санцак.

10. Један лаки бацач и један тешки митраљез ћемо упутити VI Црногорској бригади.

11. Прилог — извјештај об. официра.⁴

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Милија Станишић

Командант, мајор,
Жарко Видовић

(М.П.)

³ Види док. бр. 104.

⁴ Редакција не располаже овим извештајем.

БР. 111

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ОД
20 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБОВИМА ДРУГОГ И ТРЕ-
ЋЕГ БАТАЉОНА И ПЉЕВАЉСКОГ НОП ОДРЕДА ЗА
ПРИКУПЉАЊЕ И ИЗВЛАЧЕЊЕ ВОЈНОГ МАТЕРИЈАЛА
РАСТУРЕНОГ ОКО ЦРНОГ ВРХА И КОСАНИЦЕ¹**

ШТАБ
III БРИГАДЕ II ПРОЛ. ДИВИЗ.
20-ХН-1943 г.
у 23 часа

**ШТАБУ 2, 3 БАТАЉОНА ОВЕ БРИГАДЕ И ШТАБУ
ПЉЕВАЉСКОГ ОДРЕДА**

1. Добили смо податке да се једна група четника ја-
чине око 200 налази негдје око Зеленог Борја.

2. Такођер смо добили податке да се код Ђурђевића
Таре налази материјал наше војске који је извучен из
Пљеваља, и да се још налази у камионима крај Таре. Да
се у Селцу налази такођер сакривени материјал. Ми ћемо
са нашим 2 и 3 батаљоном 21 ов. мј. избити на Кутушу и
Кошаре. У вези тога

НАРЕЂУЈЕМО:

I. 2 батаљон ће кренути 21 ов. мј. ујутро у 2.30 ча-
сова у правцу Тулово — Маоче и избиће на Кошаре, по-
чистиће четнике колико их буде на томе сектору, и осигу-
раваће пут Пљевља — Тара, и прикупљаће материјал
који је раздијељен по кућама око Косанице. Батаљон ће
кренути комплетан, остављајући на Перотину близу теле-
фона само тешки бацач којег су данас примили, и неколико
војника са заробљеницима, које треба све везати.

II. 3 батаљон ће кренути 21 ов. мј. ујутро у 3 часа
и избиће најкраћим правцем на Кутушу, одакле ће при-
купљати материјал што се налази код Таре, Мобилисаће
коње са тога терена и све што прикупи упућиваће на Бо-
Рово. На Кутуши ће се задржати док не прикупи сав мате-
ријал.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
риског института под рег. бр. 44—6, к. 391 А.

III. Пљеваљски одред ће упутити 10 добрих људи и познавалаца терена и мјеста гдје се налази сакривени материјал у Селцу и материјал код Таре, одмах по пријему овога наређења штаба 3 батаљона на Пандурицу, а уколико не затекне ту батаљон, нека тих 10 бораца, продужи одмах за Кутушу.

Пљеваљски одред ће упутити 6 људи код телефона на Перотин, одмах по пријему овога наређења.

Пљеваљски одред ће се 21 ов. мј. ујутро у 6 сати смјестити на просторију Кордовина — Мазарићи, извиђачући у правцу Мијаковића и Пљеваља.

IV. Штаб бригаде ће се кретати са 2 батаљоном, гдје ће се достављати редовни извјештаји о ситуацији. 3 батаљон ће чешће достављати извјештаје о резултату прикупљања материјала овоме штабу на Кошаре.

V. Батаљони ће се задржати на просторији Кутуша — Кошаре до даљег наређења.

VI. Са 3 батаљоном ће бити интендант ове бригаде и об. официр који ће помоћи и организовати око истраге и прикупљања материјала.

VII. Прикупљени материјал упућивати на Борово са заштитом од неколико бораца.

VIII. Наш 4 батаљон ће вјероватно стићи на Борово у току 21/22 ов. мј.

Борбени знаци за 20/21 биће **Кутуша — Кошаре.**

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОВОДА НАРОДУ!

Политички комесар,

Командант, мајор,
Жарко Видовић

БР. 111

**ДЕПЕША ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО ЗА САНЦАК ОД
21 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ
КОРПУСА НОВЈ О ПОТРЕБАМА ИТАЛИЈАНСКЕ БРИ-
ГАДЕ „ГАРИБАЛДИ" И БЈЕЛОПОЉСКОГ НОП ОДРЕДА¹**

ДЕПЕША

Штабу II ударног корпуса

Положај

Потребно је послати муницију од тешког бацача, муницију за митраљез бреду за италијанску бригаду „Гарибалди", која се налази према Комаранима, која је учествовала у борбама испред Стожера.

Истој бригади потребно је опанака. Наредити њиховој дивизији да им пошаље.

Официри и војници се добро боре и треба им послати ово што се тражи.

Бјелопољски одред налази се у Бродареву. Требало би га замијенити другом јединицом, пошто је и сувише заморен и да се снабдије са потребама.

Ја се од сјутра налазим у Бродареву.

21 XII 1943 год.
у 7 часова

Пуковник
Кнежевић, с. р.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисторијског института под рег. бр. 44—6, к. 391 А.

БР. 112

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 21 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ
КОРПУСА НОВЈ О ПРЕЛАСКУ ЛИМА КОД РУДОГ, О
СТАЊУ СВОЈИХ ЈЕДИНИЦА И О НЕПРИЈАТЕЉСКИМ
СНАГАМА НА ПРАВЦИМА НОВА ВАРОШ — РУДО И
ПЉЕВЉА — ЧАЈНИЧЕ¹**

ШТАБ
II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
21-ХН-43/10 час.

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА Н.О.В. ЈУГОСЛАВИЈЕ

1 — Ноћас и јутрос наше јединице прелазе Лим. Ушли смо у Рудо. У њему су били четници (око 40). Одмах су се разбежали,-

2 — Упућујемо друга п.пуковника Сава Бурића и са њим овај наш кратак извештај.

3 — Стање наших јединица :

а — II Пролетерска има два комплетна батаљона (3 и 4). Од људства 1 и 2 бат. који су били на десној обали Лима код Пријепоља (око 60, већином Србијанци и стари борци) формиран је комбиновани батаљон и њему придодато 30 Талијана. Пола 1 бат. је код V Крајишке дивизије. За њих смо јавили В. Ш.³ да их упути у састав бригаде преко Златибора на сектору Н. Варош — Ивањица.

Наоружање ове бригаде је: комплетно наоружање два батаљона, са два т. бацача. Антитенковски топ без цеви. У саставу ове бригаде је Артиљ. дивизион наше дивизије. Топа немамо ниједног. Два топа 75 мм. смо пребацили ка Жабљаку са другом Александрићем.

б — II Далматинска бригада је комплетна.

в — Шумадиска бригада броји 119. Изгледа да су две чете Шумадинаца, које су биле у Пријепољу, код V Крајишке дивизије.

Шумадиска бриг. је слаба са одећом и обућом.

Опширније податке ћемо вам послати са истражним материјалом.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 46—6, к. 391 А.

² Опширније о томе види док. бр. 123.

³ Врховни штаб НОВ и ПОЈ

4 — Подаци о неприј. и наше досадашње кретање:

Како са вама док смо били на Челебићу нисмо имали радио-везу, због одсуства ваше станице, а како су се Немци појавили у Туреву и прелазили Дрину код Фоче — ми смо тражили одобрење од В. Ш. да кренемо у правцу Србије не мислећи да се дубоко упуштамо, већ на територију Н. Варош — Ивањица — Ибар. В. Ш. нам је одобрио засад се можемо задржати само око Лима и Увца, ако се мисли на просторију Бијелих Брда, већ ћемо према ситуацији вршити акције на комуникацији Пријепоље — Добрун. Долази у обзир напад на Прибој, разбијање четника око Н. Вароши, напад на Пријепоље, тако да се стално наслањамо на вас. Но, ако нас ситуација примора, ми ћемо се удаљити ка Ивањици — Чачку — Ибру, али се опет вратити и наслањати на Лимску Долину. У том смислу ми ћемо према вашим наређењима садејствовати нашим снагама од Б. Поља и V Крајишкој дивизији ако се буде пребацивала овамо.

5 —• Молимо вас да нам пошаљете све делове II Пролетерске и овај вод II Далм. бригаде. Чули смо да је у Б. Поље дошло нешто бораца из 1 и 2 бат. и неколико Шумадинаца. Такође нам упутите курире Србијанце који се налазе код вас и у вашем пратећем батаљону.

За све ово време, према обавештењима об. органа и извиђачких патрола, неприј. је прошао комуникацијом Пљевља — Горажде у јачини 4 дивизије, а комуникацијом] Пријепоље — Б. Брдо — Вишеград у јачини једне дивизије.

Све најновије податке о ситуацији око Пљеваља даће вам друг Саво.

Најновији подаци са којима располажемо су следећи:

Неприј. повремено прелази комуник. Прибој — Добрун. У Прибоју има око 200—300 Немаца са 120 четника и капет. Ћиrom Димитријевићем. У Прибоју је Ћамил Хасанагић, који врши мобилизацију муслимана. Изгледа да је неприј. углав. прошао овом комуникацијом. Према подацима у Н. Вароши су четници, а такође и у Пријепољу, са по нешто мало Немаца. У Вишеграду су Немци, не знамо јачину.

Наше намере:

Ми добијамо ваше телеграме, и настојаћемо да остасмо на одређеној просторији. Тако, ми смо кренули ка Лиму да се пребацимо на отсеку с. Стргачина —• Стрмац. У смо Изградили три сплава и таман смо се хтели преба-

цивати, а стигло је ваше наређење да остајемо у Санџаку. За то време док смо били на просторији Заборак — Дубац — В. Божићи — Тупци, неприј. је стално пролазио комуникацијом Пљевља — Чајниче — Горажде и даље, изгледа, за И. Босну. Ми смо вршили акције на овој комуникацији из разлога да неприј. не би ометао наше пребацивање преко Лима. После 3—4 дана, неприј. је издао проглас народу у Чајничу да ће створити власт и прикупљати оружје. Изгледа да су то били недићевци заједно са Немцима.

Како је стигло ваше ново наређење, ми смо променили просторију јер нас је неприј. осетио на досад. просторији. Нова просторија је била: с. Батковићи — с. Црнуговићи — с. Забрђе — с. Подјаворје — с. Пенезићи. Тада смо се оријентисали ка Јабуци и припремали акције на комуникацији Пљевља — Чајниче.

Ако би долазило у обзир наше дубље продирање у Србију, онда настојте да се пошаљу Србијанци који се налазе у Санџаку и III Санџачкој бригади (као друг Љубичић у политодј. III Санц.).

Добро би било да нам упутите III Санџачку бригаду. Правац ћемо дати преко радио-везе, јер углавном све три ове јединице су малобројне. Ми ћемо настојати да их поупунимо, али Шумад[иска бригада] се не може сматрати као бригада.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар,
Сл. Пенезић

Командант — п.пуковник,
Љуб. Бурић

(М.П.)

БР. 111

**ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО ЗА САНЦАК
ОД 23 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ
КОРПУСА НОВЈ О НЕПРИЈАТЕЉСКИМ СНАГАМА У
САНЦАКУ, И О СТАЊУ И РАСПОРЕДУ СВОЈИХ ЈЕДИ-
НИЦА И ИТАЛИЈАНСКЕ ДИВИЗИЈЕ „ГАРИБАЛДИ“¹**

ГЛАВНИ ШТАБ
НАР. ОСЛОБ. ВОЈСКЕ И П. О.
ЗА САНЦАК
23-ХИ-1943 год. — 11 час.

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА

1) Подаци о непријатељу:

У Пљевљима се налази мали гарнизон Нијемаца са четницима заједно. Према посљедњим подацима у Пљевљима нема више од 400 Нијемаца. У Пријепољу је већи гарнизон. Од назад два дана од Пријепоља за Пљевља нијесу пролазиле нове њемачке трупе. Говори се да се очекује пролазак још двије њемачке дивизије.

Колико је њемачких дивизија прошло и које су по имену, и поред сталног упућивања у Пљевља, нијесмо могли сазнати. Предузето је убацивање једног човјека ради организације об. службе унутра. Према разним извјештајима, који су говорили да су прошле од двије до 6 дивизија, изгледа да је највјероватније да су до сада прошле 4 дивизије, јер за тај број има највише изгледа према броју моторних возила и колона, које су осмотрене од Пљеваља за Чајниче.

У Пљевљима је њемачка команда издала наређење да ће бити најстрожије кажњени сви они, који преносе алармантне вијести, да Нијемци пролазе даље. Говори се да ће доћи њемачка полиција.

Нијемци из Пљеваља су сви ишли преко Горажда за Рогатицу и Сарајево, а према причању неких, који су дошли у Пљевља из Сарајева, те трупе иду даље за Италију. Ове њемачке трупе наилазе на велики отпор у источној Босни.

У Пљевљима се налазе Раилић и Ирић и они врше организовање четника. Арнаута нема, а ни муслимани до

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 44—6, к. 391 А.

сада нијесу примали оружје. Прије смо били погрешно обавијештени да је њих 60 примило оружје.

Четници су врло слабо организовани и не претстављају неку за сада озбиљну групу. Сталним ударањем по Нзима неће им се дати могућност мобилизације нити стварања неких јединица. Сада се налазе у Пљевљима и држе страже на блокади око Пљеваља. Друге њихове снаге налазе се око Пљеваља на простору: с. Отиловићи, с. Илино Брдо, с. Шумани, с. Комине, с. Жидовићи, с. Готовуша. Послије разбијања четника у с. Обарде од стране I батаљона III бригаде њих више нема тамо. Те четничке снаге биле су састављене од Пљеваљске и Прибојске бригаде и бројале су око 200 људи, и побјегле су ка Бабинама. Са овим четницима био је Милутин Јеловац, како кажу сељаци.

Расположење народа према четницима је врло слабо, огорчење народа расте према четницима и многи њихови пријатељи све отвореније говоре против њих. У њиховим редовима је стално гложење и свађе између вођа.

У Пљевљима је ухапшено неколико муслимана, а ухапшени су и неки православни. Муслимани се не држе пријатељски према четницима.

Из Пљеваља смо обавијештени да су се Нијемци повукли из Прибоја и да су наши ушли у Прибој. Ово није провјерено. Посљедња вијест из Пљеваља је да су у Горажду усташе.

2) III Санџачка бригада, послије чишћења Косанице и истраживања материјала, са два батаљона прешла је на простор Мијаковићи — Подпеће, одакле ће чистити Пљеваљско поље, источно од Шумана. Њена друга два батаљона још нијесу пристигла са ранијих задатака.

IV санџачка бригада са III бригадом „Гарибалди“ налази се главнином на простору: Лађана — Хоћевина — Брвеница са задатком чишћења Пљеваљског поља, сјеверно од Шумана и с. Љућа, затим Жидовића и Готовуше.

Послије чишћења Пљеваљског поља IV бригаду ћемо упутити да дејствује на простору западно и сјеверозападно од Пљеваља, на простору Пљевља — Ковач са задатком чишћења терена од четника и вршења притиска на комуникацију Пљевља — Чајнице. III бригада ће дејствовати на простору Пљевља — Јабука са истим задатком.

Пљеваљски одред са једним батаљоном од 60 људи налази се на простору Вруља — Косаница, а са другим од 40 људи налази се на простору Мељак.

Бјелопољски одред од два батаљона у укупној јачини од око 160 бораца налази се на фронту према Бродареву.

Са Прибојским одредом немамо везе, а Милешевски одред се углавном распао. Један дио приликом напада Нијемаца на Пријепоље отступио је ка Прибоју, док се други дио малим дијелом пребацио до IV бригаде, у коју је гхри-кључен (око 20 људи), а већим дијелом је нестао.

3) На сектору Мељака налази се III бригада дивизије „Гарибалди“ у јачини од 600 бораца. Њој смо прикључили још око 200 артиљераца из II дивизије са капетаном Зони.

Поред ових тамо је била болница дивизије „Гарибалди“ са око 60 рањеника и болесника. Уз њу се налазио радни батаљон од 300 људи. Из разних радних батаљона било је на сектору Мељак — Челебић — Бобово око 1300 Италијана. Ови Италијани из радних батаљона били су се размиљели свуда и неки су од њих отишли ка Фочи.

На Мељаку је била и једна група официра са два генерала и пратњом у укупном броју од око 130 људи.

Ми смо наредили да се ова група официра пребаца преко Таре на Жабљак и да се одатле упути своје штабу.

Наредили смо били и болници и радним батаљонима такође да се пребаце, али послѣ наше наређења наредили смо Команди мјеста у Мељаку да их прикупи на Бобову и Ограђеници, те уколико су прешли преко Таре нека се тамо поврате.

Са њиховом исхраном тешко је ишло, јер је велики број био на мрлом и опустошеном терену. За борачке јединице смо давали дневно 1 кило жита и меса на војника, али радни батаљони су слабо пролазили. Сада ћемо гледати да и њихову исхрану боље организујемо, пошто су услови повољнији сада.

Бригада дивизије „Гарибалди“ код ЈБековине, броји око 1100 људи. Док за бригаду „Аосту“ код Мојковца немамо података, јер нијесмо имали са њом везу. Како је организована њихова исхрана не знамо још. Дали смо наређење да се за Италијане такође организује добра исхрана.

4) Наша IV бригада броји нешто јаче од 400 људи. Дезертерство је стало и под повољним развојем ситуације и код ње се стање поправља. Ми смо предузели све што се може да је одржимо, и успјећемо у томе. Надамб се да ће се и њена борбеност подићи кроз ове лаке акције, које су постављене пред њу. Предузели смо мјере да све дезертере из бригаде повратимо, бар са територије коју контролишемо, и у томе се већ има резултата. Присуство у њеноз

близини III Санџачке бригаде утицаће такође повољно на њу. Када пристигну батаљони III Санџачке бригаде, упутићемо један њен батаљон са батаљонима IV бригаде, да утиче на развијање борбености и подизања морала и самопоуздања бораца те бригаде.

5) Уколико не би дошло до неке јаче непријатељске офанзиве, у шта бар према сада прикупљеним подацима се може мало вјеровати, може се сматрати ситуација на овом сектору повољном, и даје изгледа да ће се развијати врло повољно. Политичко раскривавање четника учиниће да ће се масе све више окупљати око нас. Код четничких маса постоји обезглављеност и страх од нас, а многи поигненији отворено се одричу четника.

6) Уколико се налази негдје близу нас у Прибојском срезу каква наша јединица, из V крајишке дивизије, или неки одред, а ви за то знате, јавите нам, да би са њима ухватили везу. Јавите нам гдје је V крајишка дивизија.

7) У Горажду се налази велики број избјеглица из Сарајева. Кажу да су побјегли из Сарајева, које је три пута бомбардовано. У бомбардовању је учествовало једном 35 авиона. Приликом првог бомбардовања погинуло је 200 лица.

Другарски поздрав

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
Хашимбеговић Селим

Командант
пуковник
Велимир Јакић

БР. 112

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ
ОД 23 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. НОВОИМЕНОВАНОМ ШТА-
БУ ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ДА СЕ ПРЕБАЦИ
ПРЕКО ЛИМА ИЗМЕЂУ ПРИЈЕПОЉА И РУДОГ И ДА
ДЕЈСТВУЈЕ ДАЉЕ ПРЕМА ДАТИМ ДИРЕКТИВАМА¹**

ГШТАБ ДРУГОГ УДАРНОГ]
I КОРПУСА НОВЈ J
Оп. бр. 299
23 децембра [194]3
21,00

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Обавијештени смо да се нијесте могли пребацили преко р. Лима и да се налазите у области Шаховића.²

Ми смо од Врховног штаба добили следеће депеше за II пролетерску дивизију:

„Дали смо одобрење II дивизији да се пребаци преко Увца за Србију и да дејствује на сектору Ивањице — Ибарска долина. Она се не би смјела упуштати у одбранбене борбе.“ (И.ХП.43) Тито

„Скидамо са дужности цијели штаб II дивизије и наређујемо да се нађу кривци.“ (14.ХИ.43) Тито

„У Србији слободно око Лебана, Власотинаца и Сурдулице, са три бригаде и два одреда. Услов за мобилизацију одличан.“ (16.ХП.43) Тито

„Друга дивизија нека причека са одласком у Србију док се не утврди покрет Њемаца.“ (16.ХИ.43) Тито

„Друга дивизија нека се прикупи и среди на сектору Лим — Увац. Јавите њен састав и стање. Употријебићемо и Пету дивизију, али је она увучена у борбу у Источној Босни. Њено ослобођење трајаће извјесно вријеме.“ (18-ХП.43) Тито

У вези ових наређења Врховног штаба, која смо ми пренијели Другој дивизији, која су искључивала једно

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 25—3, к. 391.

² Односи се на новоименовани Штаб Друге пролетерске дивизије, који је кренуо са једним батаљоном Треће санџачке бригаде у правцу Дивизије ради преузимања дужности. Види док. бр. 1^о

друго, Друга дивизија се није пребацила преко Лима и налази се на просторији: Рудо — Бабине.³

Ми смо јој, истина, наредили, као последње да спрема прелаз, и она ће се вјероватно пребацити негдје близу Рудога.

Ви сте били изабрали слаб правац, зато ћете одмах без одлагања кренути на правац: између Пријепоља и Рудог и ухватити везу са својом дивизијом. Чуди нас како сте могли изабрати правац којим сте били прошли и како се нисте успјели пробити на правцу II дивизије.

Вечерас смо примили депешу од Врховног штаба у којој је именован за комесара II пролетерске дивизије Милосав Милосављевић, који се налази са Шумадијском бригадом.

Код нас без промјена.

Дејствујте према директивама које сте добили од нас.⁴

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар,
Митар Бакић

Начелник Штаба,
пуковник,
Руд. Приморац

Командант,
генералмајор,

(М.П.)

ПС.⁵ Одлуком В. Ш. друг Саво Бурић, к-дант II далм. бригаде постављен је за к-данта IV пролет. бригаде. Одмах га упутити да прими нову дужност. Са њиме упутити другове: Влада Лакића и Велимира Мариновића, политкоме бат. у II далматинској бригади.

Сви одмах да крену.

ШТАБ II УДАРНОГ КОРПУСА Н.О.В
Бр. 299 23 дец. 1943 г.
у акта

Секретар,
Б. Селић⁶

р ³ Друга пролетерска дивизија се пребацила преко Лима код УДОг 22 децембра, види док. бр. 123.

⁴ Види док. бр. 99.

® Дописано мастилом.
Слободанка-Боба Селић

БР. 113

НАРЕЂЕЊЕ ПОЛИТИЧКОГ КОМЕСАРА ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ ОД 23 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. ПОЛИТИЧКОМ КОМЕСАРУ ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ О УПОЗНАВАЊУ БОРАЦА И НАРОДА СА ОДЛУКАМА ДРУГОГ ЗАСЕДАЊА АВНОЈА¹

Ш Т А Б
II УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ
Бр. службено
23 децембра 1943 год.

ПОЛИТИЧКОМ КОМЕСАРУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

На Другом засиједању АВНОЈ-а, у граду Јајцу, донесене су одлуке од историске важности. Ове одлуке, као и декларација, која је донијета на истом засиједању АВНОЈ-а, дошле су као последица и израз промјена односа снага у нашој земљи, захваљујући у првом реду Народно-ослободилачкој војсци и партизанским одредима Југославије. Промјена односа снага у нашој земљи утицала је и на промјену политичког положаја Југославије у међународним односима. Народно-ослободилачка војска и ослободилачка борба народа противу окупатора, фашизма и свих реакционарних снага *уопште добила* је виднога значаја у међународним политичким одлучујућим факторима — савезницима, тј. наша Народно-ослободилачка борба постала је одлучујући фактор у земљи па и на самом Балкану, а англо-совјетска-америчка коалиција добила је у нама значајног и озбиљног савезника за даљу борбу против хитлеровског — фашистичког блока.

Одлуке и декларација АВНОЈ-а са своје стране утичу на даљи развитак борбе народа Југославије противу окупатора, унутрашњег непријатеља и његовог представништва — краља и избјегличке владе у Каиру.

Одлуке и декларација отвориле су широку перспективу војничке и политичке борбе народима Југославије за даљу борбу и за бољу сјутрашњицу. Јер, у тим одлукама углавном су дати оквири државног уређења и политичко-националних слобода народа Југославије.

¹ Препис оригинала, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 15/3, к. 731.

Да би ове историске одлуке, које означавају одлучујући корак у коначном учвршћењу нове народне демократске власти, *постале* животном стварношћу за коју ће се свјесно борити сви наши борци и сви народи Југославије, дотребно је са њима упознати све борце, као и народне масе.

Одмах по пријему овога писма организујте конференције и политичка предавања у јединицама ваше дивизије у циљу упознавања бораца са наведеним одлукама и декларацијом. Исто тако свуда, гдје имате могућности, организујте конференције и зборове у народу, да би га упознали са значајношћу свих одлука и декларација.

На зборовима и конференцијама доносити кратке резолуције и поздраве Националном комитету са маршалом Титом на челу.

С другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Митар Бакић с. р.

Да је пријепис докумената вјеран оригиналу тврди и овјерава

Шеф Оперативног одсека дивизије
мајор,
Рад. И. Бурић
(Радомир И. Бурић)

(М.П.)

БР. 114

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 23 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ
КОРПУСА НОВЈ О ПОКУШАЈУ ПРЕБАЦИВАЊА ПРЕ-
КО ЛИМА И О СИТУАЦИЈИ НА СЕКТОРУ ПРИЈЕПОЉЕ
— ПЉЕВЉА¹**

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА

Извјештавамо вас да се нисмо успјели пробити одређеним правцем, односно да нисмо могли прећи Лим и да се сада налазимо у с. Љековина код [Треће] Санџачке бригаде.

18-ог ов. мј. ујутру кренули смо из Шаховића и за читаво ово вријеме путовали и тражили могућност преласка Лима.

Ноћу између 21 и 22 ов. мј. спустили смо се на Лим у с. Старо с намјером да га прегазимо и преко с. Дивца продужимо покрет западно од Пријепоља хватајући се Златара. Један друг добар пливач прегазио је Лим и вратио се. Вода је била 1 м. и 40 см. висока те га газити нисмо могли. Исте вечери повукли смо се у правцу Камене Горе.

Ово је било мјесто гдје је било највише вјероватноће да можемо прегазити Лим. Даље низ Лим отпада свака могућност гажења.

Скела и сплава нема нигдје на читавој дужини Лима до ушћа.

Поред тога непријатељ, у већини Њемци' са четницима, контролише обалу Лима, те без јаче снаге не би могли радити сплавове и осигурати прелаз. У батаљону који нас је пратио није био ни један једини који зна веслати а камоли да зна сплавом управљати.

Иначе ситуација је на терену Санџака кога непријатељ контролише сљедећа:

Њемци непрекидно пролазе од правца Сјенице преко Пријепоља и Пљеваља у правцу Сарајева. И дању и ноћу непрестано пролазе камиони и остала возила. Ноћу стално пролазе нарочито на дјелу пута Сјеница — Пријепоље, ода-

¹ Оригинал, писан мастилом, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 40—6, к. 391 А.

кле продужују даље. Ми смо лично посматрали неколико дана и ноћи ово чудо од моторизације.

Пут обезбјеђују са мањим покретним јединицама, које стално крстаре лијево и десно од пута.

Четници врше стално мобилизацију и углавном држе се комуникације Пријепоље — Пљевља, као и сјеверно од ове комуникације. Терор Њемаца и четника ово им омогућава. •

Прву вече марша у с. Обарде наишли смо на Пљеваљску и Прибојску четничку бригаду. Обе су биле јачине око 300 људи. Заробили смо око 20 Прибојаца а заплијенили 2 тешка митр. и 1 п.митраљез, последије чега су се повукли у правцу Јабуге.

Ми смо се вратили овдје да сачекамо развој ситуације на овом сектору и да нађемо начина за сигуран пролаз.

По нашем мишљењу постоје два начина и то:

1) Да се пребацимо преко Лима на мосту у Бијелом Пољу и да даље продужимо у правцу Златара десном обалом Лима. За овај случај помогло би нам пробијање и један бат. IV пр. бригаде, само док поћерамо муслимане са положаја на десној обали Лима, а ми би са овим батаљоном Санџачке продужили даље.

2) Да дивизија одреди један батаљон који би дошао до обале Лима са оне стране, а ми са ове, како би могли правити сплавове и прећи. У овом случају требали би доћи Далматинци пошто они имају сплаваре, односно веслаче, које би повели собом. Мјесто би могли они одредити, а узети у обзир и дужину пута коју ми треба да пређемо до тога мјеста.

Дакле све зависи од тога гдје се сада налази дивизија?

Ако се дивизија налази, како смо чули, на просторији Сјеница — Нови Пазар, онда би први предлог био бољи, но тим да и у том случају пошаљу у сусрет један батаљон.

Молимо вас да нас хитно обавијестите гдје се налази наша дивизија, а у споразуму са њима одредите дан поласка и нама и оном њиховом батаљону, као и *мјесто* гдје А^а се састанемо.

Свако треће решење неће бити правилно нити ћемо^{Ми} успјети да се са њима повежемо, све док је Лим толико^{Ве} велик, а да не узима у обзир велике њемачке снаге на путу.

Од дивизија које су прошле добили смо извјештај да се једна зове „Бранденбург“ бр. 07507. Провјерићемо да ли је ово назив дивизије.

Команда дивизије са којом четници преговарају налази се у Сјеници. Тамо је отишао и Лукачевић.

Четници не добијају од Њемаца оружје још, већ купе оно италијанско уколико их налазе. Од Њемаца изгледа да четници не добијају храну.

Вечерас ћемо послати нови опширнији извјештај.

2) Дијелови IV бригаде напали су једну четничку групу у с. Которац код Бољанића 23 ов. м. натјерали је у бјекство и ранили једнога четника. Акција није успјела како је замишљена, јер су се четници у току ноћи премјестили из села у које су законачили. Од када су страдали у Матаругама и Косаници, нигдје не ноћивају на једно мјесто два пута.

23 ов. м. други дијелови исте бригаде растјерали су једну четничку групу на простору с. Пауче — с. Врбица и натјерали их у Пљевља.

Ова наша IV бригада почиње помало да се увлачи у акције и борбеност се људства поправља. Још увијек нам фали кадрова.

Једна њемачка колона од 3 тенка и 3 камиона 23 ов. м. извршила је испад на Косаницу, захваљујући томе што није био пут порушен и постављене засједе на њему. На Косаници су поплачкали неке куће и вратили се за Пљевља.

24 ов. м. друга њемачка колона са 3 тенка и 6 камиона пошла је цестом за Вруљу и упала у засједу III батаљона III бригаде у Кракалицама. Засједа је убила око 10 Њемаца и оштетила један камион и присилила Њемце да се врате за Пљевља.²

Три батаљона III бригаде распоређена су од Горњег Подпећа, Мијаковића и у Поткрајцима — Тулову са задатком затварања пута Пљевља — Косаница, пута Пљевља — Шаховићи и чишћења и нападања четничких банди у Пљеваљском пољу.

Предузето је темељито рушење пута Пљевља — Тара. Пут Пљевља — Шаховићи је разрушен, али ћемо наставити и са његовим даљим рушењем.

² Види док. бр. 118.

3) Када се врати I батаљон III бригаде³ створићемо једну групу од њега и једног батаљона IV бригаде, које ћемо бацити сјеверно од Пљеваља за разбијање четничке мобилизације и ради нападања Њемаца на том терену. Њене акције би се углавном изводиле у Прибојском срезу.

4) III санџачка бригада нема замјеника команданта бригаде. Штаб бригаде предлаже Халила Хаџимуртезића, команданта I батаљона исте бригаде. Ми се такође слажемо са тим предлогом.

IV бригада такође нема замјеника команданта бригаде. Молимо да нам ви упутите некога Црногорца.

5) Упутите нам допунских пуњења и основних за тешки баџач, као и мина за тешки и лаки баџач. Односно јавите нам гдје можемо да их примимо.

6) Уколико имате једну радио групу упутите нам је.
Другарски поздрав

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
Хашимбеговић Селим

Командант
пуковник
Велимир Јакић

(М. П.)

³ Овај батаљон је био упућен као обезбеђење новоименованом Штабу Друге пролетерске дивизије за пребацивање преко Лима У састав Дивизије.

БР. 130

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ОД
25 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД, ШТАБОВИМА БАТАЉОНА ЗА
рДЗМЕШТАЈ НА ПРОСТОРИЈИ: С. ТУЛОВО—МИЈАКО-
ВИЋИ — КОСАНИЦА И ЗАТВАРАЊЕ ПРАВАЦА: ПЉЕ-
ВЉА — ШАХОВИЋИ И ПЉЕВЉА — КОСАНИЦА¹**

ШТАБ
Ш БРИГАДЕ II ПРОЛ. ДИВИЗ.
25-ХП.1943 г.
у 8 часова

**ШТАБУ 2, 3, 4 БАТАЉОНА, ИНТЕНДАНТУРИ
И САНИТЕТУ ОВЕ БРИГАДЕ**

1. Непријатељ је 23 ов. мј. једном мањом моторизова-
ном колоном од Пљеваља избио на Косаницу, гдје се задр-
жао скоро читавог дана гађајући из бацача Кошаре, а пред
ноћ се вратио у Пљевља. Имао је свега 3 рањена од стране
једне чете 2 батаљона. 24 ов. мј. исто једном мањом коло-
ном непријатељ је избио до Кракалица, али је дочекан од
3 батаљона, и последице борбе од 2 сата одбијен је уз јаче
губитке.

2. Непријатељ ће вјероватно и даље вршити испаде
комуникацијом за Косаницу и у правцу Вруље, и зато
треба бити увијек опрезан, и раскопати цесту што се више
може.

3., Наши ће батаљони размјестити се на просторији:
— 4 батаљон на просторији Тулово — Подкрајци —
Лијеска са задатком затварања правца Пљевља — Шахо-
вићи, извиђања у правцу Вруље — Матаруге — Отило-
вића, затварање правца Коријен — Иваново Поље — Ор-
нице који ће правац и да извиђају, спуштајући патроле и
Даље преко Јасена ка Илином Брду. Држаће засједу код
Братосавине.

— 3 батаљон ће се пребацити у село Мијаковиће, за-
тварајући и извиђајући Мијаковићи — Мало Расно — Ива-
ново Поље, односно Зекавице.

— 2 батаљон ће се пребацити на просторију Њивице
Горње Подпеће са задатком затварања правца Пљевља
~ Косаница и извиђања што дубљег у правцу Пљеваља.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
риског института под рег. бр. 18—1, к. 1255.

4. Интендантура ће остати на Борову.

5. Батаљони ће међусобно одржавати тјесну везу. Развиће што бољу обавјештајну извиђачку службу у правцу Плеваља. Чим се сазна гдје се налази поједина група четника, одмах искористити прилику и извршити акцију на њих. Према четницима бити до краја немилосрдан.

6. Један батаљон IV Санпачке бригаде биће негдје око Влаховића, а остали батаљони те бригаде, који су већ почели да воде борбе са четницима, налазе се на просторији Какмуже — Хоћевина — Трновице. 2 батаљон ће с њима да одржава везу и у згодним моментима да садејствује.

7. Батаљони ће доћи на нову просторију 25 ов. мј. до 15 часова, с тим што ће се 3, односно 2 батаљон претходно смијенити. (Наиме 4 батаљон ће упутити двије чете на досадањи положај 3 батаљона Подкрајци — Лијеска, а потом ће 3 да се пребаци на досадањи положај 2 батаљона.)

Штаб бригаде ће се налазити у селу Мијаковиће.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком,
Милица Станишић

Командант, мајор,
Жарко Видовић

**НДРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ОД
26 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБОВИМА БАТАЉОНА ЗА
ПРОТЕРИВАЊЕ ЧЕТНИКА НА ПРОСТОРИЈИ ЈУЖНО
ОД ПЉЕВАЉА¹**

Ш Т А В
III БРИГАДЕ II ПРОЛ. ДИВИЗ.²
26-ХП-1943 г.

ШТАБУ 2, 3 и 4 БАТАЉОНА

У циљу чишћења четника до Пљеваљског поља, њиховог разбијања и онемогућавања мобилизације батаљони ће стално упућивати јача одјељења скоро до самог Пљеваљског поља.

Пошто четници обично ноћу одлазе саевим близу Пљеваља, а дању излазе ван Пљеваља, то ћемо извршити једну акцију са 2 батаљоном и дијелом 4 батаљона.³

НАРЕЂУЈЕМО:

1. Једна чета 4 батаљона кренуће 26 ов. мј. у 00 часова (поноћ), правцем Орнице — Иваново Поље — Богомоље — Оморњаш — Илино Брдо, гдје ће рашчистити четнике. Постоји могућност да их буде на Илином Брду (код кућа Цогаза). Та чета треба да буде ојачана са више пушкомитраљеза. У кући Дика Остојића на Илином Брду остављен је материјал болнице II Дивизије. Њему је скренута пажња да тај материјал мора да сачува. Тај материјал треба узети и донијети штабу бригаде. Пошто прокрстари на томе терену, разјури евентуално четнике, та ће се чета вратити назад у састав батаљона. Једна засједа, за вријеме док та чета буде у акцији, треба да буде код Дубочице (код моста), друга засједа код Братосавине и трећа засједа на Катабуну, гдје се иначе држи. Од друге чете треба послати те засједе, с тим да се ујутру рано 27 ов. мј- упути једна

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архизи Војноисториског института под рег. бр. 17—1, к. 1255.

² Трећа санџачка бригада није више била у саставу Друге пролетерске дивизије, него под командом Главног штаба НОВ и ПО Југославије. Види док. бр. 101.

³ О извршешу ове акције види док. бр. 118.

десетина на Јасен, као евентуална заштита од Зенице, док се не врати чета која иде у акцију на Илино Брдо.

2. — 2 батаљон ће са двије чете кренути 27 ов. мј. у 1 час послје пола ноћи чистећи четнике на сектору Шумани — Забрђе, а потом ће се повратити на старе положаје. Једна чета ће остати у засједи изнад Подпећа.

3. Одсада ће батаљони свакодневно упућивати јача крстарећа одјељења:

— 4 батаљон у правцу Дубочица — Рабитље или у правцу Матаруге — Отиловићи.

— 3 батаљон у правцу Јасена.

— 2 батаљон у правцу Зенице и у правцу Шумани. Борбени знаци: 26/27 **Драгојло** — **Данило**.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар,
Милија Станишић

Командант, мајор,
Жарко Видовић

Н а п о м е н а:⁴

2 и 4 батаљон ће у току 27 ов. мј. изузети по 100 ручних бомби из бригадне интендантуре, а сви ће се батаљони снабдјети са што више мина од лаког бацача којих такође има у интендантури.

Нека 4 батаљон 27 ов. мј. до 9 часова извијести колико коња и на којем мјесту је оставио по селима на послугу појединим домаћинима.

4 батаљону вечерас треба да стигну 3 познаваоца терена за акције из Пљеваљског одреда.

⁴ Дописано на истој машини.

БР. 130

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ОД 28 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. О ВОЂЕНИМ БОРБАМА ОД 19 ДО 28 ДЕЦЕМБРА¹

АКЦИЈЕ III БРИГАДЕ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 19-ХІГ—28-ХП

1. — 19 децембра наш 1 батаљон је кренуо од Градине у правцу Обарде и наишао је том приликом на четнике, Прибојску и Пљеваљску бригаду у селу Обардама. Извршио је напад на исте и после краће борбе заробио је 17 четника и заплијенио 2 тешке „Бреде“ са 4 сандука муниције и 1 пушкомитраљез.

2. — Добивши податке да се четници налазе у селу Матаругама, са намјером да одрже конференцију, упућен је 2 батаљон са задатком да их нападне. Том приликом је заробљено 11 четника и заплијењен 1 тешки бацач, 3 гранате од тешког бацача, 6 пушака и једна писаћа машина.

3. — 23 ов. мј. кренула је мања моторизована колона Њемаца од Пљеваља и избила на Косаницу. Чета 2 батаљона, која је била у засједи код цете, приуцала је на непријатеља и ранила 2 Њемца. Непријатељ се истога дана повратио у Пљевља.

4. — 24 децембра око 9 часова дошло је 6 камиона, неколико мотоцикла и 1 тенк њемачки до у висину Вруље. Ту ^СУ дочекани од нашег 3 батаљона, и после борбе од 2 сата непријатељ је одбијен. Непријатељ је претрпио губитке у људству и оштећен је један камион. Наши су имали 1 мрвог и оштећен је један тешки митраљез од топовске гранате. Непријатељ је оставио на положају 6 граната топовских и других ситница.

5. — 27 децембра у циљу чишћења четника упућена је једна чета 4 батаљона правцем Лијеска — Орнице — Иваново Поље — Богомоље — Илино Брдо. Та чета је избила на Илино Брдо, али тамо није затекла ниједног четника, нити успут. Двије чете 2 батаљона су упућене правцем Шумани — Забрђе ради чишћења те просторије. Они ^СУ избили у Забрђе и похватили 5 четника — зликоваца, које су одмах ликвидирали. Заплијенили су два јахаћа коња, муниције и других ствари, као и 6 пушака.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 18—1, к. 1255.

Непријатељ је баш тада предузео акцију у правцу положаја IV Санџачке бригаде, кренувши једном колоном у правцу Крушева и Какмужа, а другом мањом моторизованом колоном избио је до Оџака, а потом су пјешаци кренули у правцу Горњег Села. Ту задњу колону је дочекала 3 чета 2 батаљона, када се враћала из Горњег Села, и на нијела им тешке губитке: око 20 мртвих и рањених, међу којима је био и један генерал њемачки, према извјештају из Пљеваља.

Непријатељ је прогласио опсадно стање у Пљевљима и да ће за једнога Њемца да убија 100 наших људи.

Политкомесар
Милија Станишић

БР. 119

**ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО ЗА САНЦАК
ОД 29 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ
КОРПУСА НОВЈ О НЕПРИЈАТЕЉСКИМ СНАГАМА У
САНЦАКУ И О СТАЊУ И РАСПОРЕДУ СВОЈИХ ЈЕ-
ДИНИЦА¹**

Г Л А В Н И Ш Т А Б
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ
И ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА ЗА САНЦАК
Бр. 47
29 XII 1943 год.

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА

1) У Пљевљима и Пријепољу налази се по један батаљон Њемаца. Од Пријепоља за Пљевља и Чајниче пролазиле су њемачке снаге посљедњих дана камионима, само у мањем броју него раније. Са собом су вукли и топове тешког калибра. Тако по један топ вукли су по два трактора.

У Пљевљима поред Њемаца држе власт и четници, а у Пријепољу и четници и милиција.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр.' 50—6, к. 391 А.

Четници успостављају власт тамо гдје имају контролу, а то је у близини вароши и тамо гдје се не налазе наше јединице. Врше мобилизацију. До сада са доста тешкоћа, али с обзиром на снијег и страх од Њемаца, може се очекивати да ће успијевати у мобилизацији на терену који контролишу. Морал њихове војске је врло слаб, и они без подршке Њемаца не претстављају никакву војску. Дешава се да наша једна десетина натјера по стотину четника и више у панично бјекство.

Раилић је окупљао четнике у Отиловићима, Лалић, бив. Ђуришићев командант, у Жупи, Калајит је био на Сељашници. Сви су они вршили мобилизацију. Добили смо данас извјештај да је Калајит дошао на Камену Гору, а Раилић у Матаруге. Поред њих јуче у 16 часова избило је и око 150 Њемаца преко Отиловићи — Обарде — Матаруге у Љутиће. Четника на означеном простору, према ранијим подацима, могло би бити највише 450—600.

Намјера ове групе је изгледа да овлада простором Камена Гора — Козица — Отиловићи, да изврши мобилизацију и да нападне на нас. О овоме посљедњем су говорили и четници.

По свему судећи Њемци ће учинити све да од четника створе војску, која би предузела акције на наше снаге на лијевој страни Таре. Они ће додјељивати нешто својих снага да би им држали морал. Исподи Њемаца говоре у прилог томе, а тако исто концентрисања четника са десне стране Лима, што ћете видјети из извјештаја наше об. службе.

Наредили смо III санџачкој бригади да нападне ове четнике, и она ће то учинити још ноћас.² Потребно би било да VI црногорска бригада избаци један свој батаљон у с. Горице, одакле би могла доћи у бок четничким снагама на простору Камена Гора — Козица и помогла дејство наше III бригаде. Присуство на том простору једног батаљона VI бригаде може доћи одлично и за дејство и у правцу Комарана, а истовремено заштићује једну важну тачку — Коврен.

Уколико не буде јачих снага њемачких са овим четницима ћемо лако обрачунати.

2) 27 децембра у, циљу чишћења четника у Пљеваљском пољу двије чете II батаљона и једна чета IV батаљона II бригаде пошле су у правцу Забрђа и Илиног Брда. У тој акцији код Забрђа ухватили су и стријељали 5 четнич-

² Види док. бр. 120 и 122.

ких зликоваца, док на остале четнике до Илиног Брда нијесу *нашли*. Заплијењено је 6 пушака, два јахаћа коња, муниције и других ситница.

Исте ноћи Њемци су такође предузели напад са двије колоне у правцу Какмужа и у правцу Горњег Села, на положаје дијелова IV бригаде. Они су предзору напали на положај IV батаљона IV бригаде, изненадили га и разбили. Он се налазио код Горњег Села. У борби су рањени командант и политички комесар батаљона, а поред њих непријатељ је ранио још 5 бораца. У тој борби непријатељ је заплијенио један митраљез „Бреда“. Било је неколико погинулих и рањених Њемаца.

Када се ова колона послије тога повратила за Подпеће дочекала је једна чета II батаљона III бригаде и убила и ранила око 20 Њемаца. Њемци су морали послати појачање са тенковима и артиљеријом, да би извукли ову колону.

3) Стање у IV бригади се било почело да поправља, само је ова посљедња акција унијела поремећај. Колона њемачка није била укупно јача од 200 људи, само је крајња небудност дозволила да се ово деси.

Како са враћањем дезертера иде доста споро, а како су дезертери у садањој ситуацији слаба вајда, то смо одлучили да I батаљон Пљеваљског одреда у јачини од 80 људи прикључимо IV бригади, као њен IV батаљон, јер је овај батаљон доста солидан, њен бивши IV батаљон ћемо додијелити бројно најслабијем батаљону, тј. оно што се скупи од овог батаљона.

Од Бјелопољског одреда ћемо такође узети око 50 бораца и њима појачати IV бригаду.

Послали смо такође још око 15 нових војних и политичких руководиоца, које смо узели са терена и из Пљеваљског одреда, а нешто нам је дала и III бригада. Надамо се да ће ове мјере појачати борбеност и поправити стање у овој бригади.

4) Распоред наших јединица био је до данас:

III бригада: IV батаљон на простору с. Поткрајци с. Тулово са задатком затварања правца Пљевља — Коврен и чишћења терена Камена Гора — Матаруге — Отиловићи, II батаљон у с. Њивице и Г. Подпеће са задатком чишћења Пљеваљског поља и затварања правца Пљевља Тара, III батаљон у Мијаковићима као резерва за оба правца. I батаљон је отишао у пратњу друга потпуковника Вуковића.

IV [санџачка] бригада: Послије последње акције наређено је да се скупи на простору Шљуке — Трновице — Хоћевина, да се среди и да предузме акције против четничких банди на простору Љућа — Комине — Жидовићи — Готовуша — Ковач и прављење засједа на комуникацији Пљевља — Чајниче.

За сада ову бригаду морамо држати што прикупљенију, јер је још неискусна, а батаљони су бројно мали. Надамо се да ће се оспособити за јаче акције.

5) IV бригада има мало муниције, а тако исто и Бјелополски [НОП] одред, који се већ мјесец и по дана налази на положају. Дурмиторски одред је нашао у Тари и око ње доста муниције. Молимо вас да наредите Штабу одреда да нам изда потребну количину муниције, као и да нам убудуће директно издају, а да не бисмо морали да се опет обраћамо на вас. Сазнали смо да је нађено и аутоматског оруђа и лаких баџача, па вас молимо да им наредите да нам издаду који баџач и аутоматског оруђа за IV бригаду.

6) Пошаљите нам вијести. Јавите нам да ли има негдје радионица за оправку радио-апарата, јер имамо наш покварен радио-апарат.

Другарски поздрав —

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб
командант — пуковник
Велимир Јакић

(М.П.)

БР. 130

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ОД
29 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБОВИМА БАТАЉОНА ЗА
НАПАД НА ЧЕТНИКЕ У С. КОЗИЦА, ВУКОВО БРДО И
ЉУТИЋИ¹**

ШТАБ
III БРИГАДЕ II ПРОЛ. ДИВ.
29-ХП-1943 г.

**ШТАВУ 2, 3 И 4 БАТАЉОНА, ИНТЕНДАНТУРИ, ШТАБУ
ПЉЕВАЉСКОГ ОДРЕДА**

1. Добили смо податке да су четници са Калаитом и Лалићем избили у Камену Гору. Њихова јачина нам није позната. Да ли су продужили за Козицу није нам познато. Четничка група са Ирићем и Раилићем је избила на ВукОво Брдо и у Љутиће. Тако исто око 150 Њемаца је прошло правцем Отиловићи — Обарде — Вуково Брдо до у Љутиће. Податке о њиховом кретању у току данашњег дана немамо.

Наша је намјера да те четнике разбијемо.²
У вези тога

НАРЕЂУЈЕМО:

I. 4 батаљон ће се пребацити у Козицу, одакле ће дејствовати офанзивно на четнике разбијајући их на простору Козица — Камена Гора — Вуково Брдо. Он у току кретања треба да се распита да ли их има у Квзици, и уколико буду, одмах треба да их нападне и разјури. Треба брзо да ради, и пошто разбије Калаитову групу, нека се одмах оријентише у правцу Вукова Брда, односно на групу Раилића. Оржаваће везу са 3 батаљоном, који ће бити У Горњој Вруљи.

II. 3 батаљон ће се пребацити у село Горња Вруља, одакле ће офанзивно дејствовати на четнике у правцу Љутића. База ће му бити Горња Вруља или евентуално Горице. Одржаваће везу са 4 батаљоном и 2 батаљоном.

III. 2 батаљон ће се пребацити на просторију Мијаковићи — Лијеска — Подкрајци са задатком затварања

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 18—1, к. 1255.

² Види док. бр. 122.

правца Пљевља — Шаховићи, и правца од Коријена, односно Богомоље — Коријен и извиђајући у правцу Пљеваља. Одржаваће везу са 3 батаљоном и батаљоном Пљеваљског одреда, који се налази на Јаворку.

IV. Штаб бригаде ће се ноћас пребацити у село Тулово.

V. Батаљони ће кренути на нови задатак *одмах* по пријему овога наређења, не чекајући 2 батаљон да евентуално стигне.

VI. Пошто је сумаглица, батаљони ће се кретати опрезно. Батаљони не смију дозволити да дође до изненађења.

Батаљони ће радити брзо и енергично. Четници се морају што прије разбити и најурити, да им се не дозволи мобилизација и груписање.

VII. Батаљони ће достављати извјештаје овоме штабу што чешће.

VIII. Интендантура и санитет ће се налазити на Борову.

IX. Борбени знаци ће бити:

— **29/30** децембар **Драгојло** — Дунав

— **30/31** „ **Данило** — дугме

— 1/2 јануар **Зарија** — живот

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Командант, ^мајор
Жарко Видовић

Напомена: IV Санџачка бригада налазиће се: Хоћевина — Трновице — с. Шљуке (Мељак).³

⁴ Дописано на истој машини.

БР. 121

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ
ОД 30 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ИТАЛИЈАНСКЕ
ДИВИЗИЈЕ „ГАРИБАЛДИ“ ЗА РАЗМЕШТАЈ БРИГАДА
НА ПОЛОЖАЈИМА: ГОРАЖДЕ — РАДУЛИЋИ, КАМЕ-
НА ГОРА — ЈАБУКА И АНДРИЈЕВИЦА — МУРИНА¹**

[ШТАБ II УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ]

бр. 322

30. децембра [194]3

18.10 ч.

ШТАБУ ИТАЛИЈАНСКЕ ДИВИЗИЈЕ „ГАРИБАЛДИ“

Јединице II Пролетерске дивизије на дан 29 ов. мј. ушле су у Нову Варош.

Према добијеним подацима Њемци и даље врше пребацивање својих снага правцем: Пријеполје — Пљевља — Чајниче — Горажде. Јачина њихових снага у овим гарнизонима променљива је и у зависности од пролазећих трупа на том правцу.

На просторији: Врбница — Тутићи (десна обала Лима) четници врше груписање у циљу вршења мобилизације и дејства према Бијелом Пољу.

У Рожају концентришу се Арнаути, који намјеравају да се повежу са четницима у циљу заједничког дејства према Беранама и Бијелом Пољу.

У Пећи се налазе врло мале њемачке снаге, а њемачки гарнизони у Подгорици, Цетињу, Даниловграду и Никшићу до сада нијесу појачани.

У вези овакве ситуације извршите следећи распоред ваших јединица:

— I бригаду распоредите на просторији: Горажде — Бабино — Годочеле — Радулићи (десна обала Лима). Ова бригада биће у вези са VII Црногорском ударном бригадом,² која ће се налазити сјеверно од ње. Обје ове бригаде биће под командом Штаба IV Пролетерске бригаде, од кога ће добити одговарајуће задатке према ситуацији.

— Два батаљона II Бригаде на просторији: Камена Гора — Јабuka, гдје ће се повезати са јединицама III Сан-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 32—3, к. 391.

² Треће НОУ дивизије

цачке бригаде. Бригада ће бити под командом Штаба III Санцачке бригаде.

Два батаљона II бригаде остаће на досадањој просторији.

— IV Бригада распоредиће се на просторији: Андријевица — Мурина, гдје ће се повезати са јединицама Комског одреда.

— Вашој III Бригади већ је наређено да се пребаци на просторију: Пљевља — Чајниче са задатком садејствовања IV Санцачкој бригади на комуникацији: Пљевља — Чајниче.

Предњи распоред ваших јединица извршите одмах.³
СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар. Начелник Штаба,
Митар Бакић пуковник,
Руди Приморац

Командант,
генералмајор,
Пеко Дапчевић

БР. 122

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ОД 31 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. О БОРБИ ПРОТИВ НЕМАЦА И ЧЕТНИКА НА ПОЛОЖАЈИМА КАТАБУН (К. 1118) — С. ВРУЉА — С. КОЗИЦА¹

А К Ц И Ј Е:

III бригаде II пролетерске дивизије на дан *
31-ХИ-1943 године

Наша бригада је 30 децембра 1943 године била на просторији Козица — Вруља — Подкрајци — Лијеска — Ми-Јаковићи, са 3 батаљона, одакле су вршене акције у правцу Пљеваља и Пријепоља. Тога дана је 4 батаљон прокрстарио тереном Вуково Брдо, Камена Гора, Обарде али није наишао нигдје на непријатеља, сем што је прије тога било из-²Јесних непријатељских снага њемачко-четничких које су се биле повукле од Вуковог Брда и Љутића у правцу Пљеваља."

Види том III, књ. 6, док. бр. 191.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр.' 50—6, к. 391 А.

31 децембра 1943 г. узору непријатељ је напао на наше јединице у три правца. Једним правцем комуникацијом Пљевља — Матаруге нападао је колоном јачине од око 170 Њемаца правцем Катабун и преко Братосавине у правцу Лијеске. Друга колона јачине од око 100 Њемаца, која је дошла правцем Отиловићи — Вуково Брдо — Козица — Вруља, нападала је на положај нашег 3 батаљона, који је био на Вруљи. Трећа колона, коју су сачињавали четници, у јачини од око 350 људи (под командом Јеловца, Раилића, Ирића, Лукачевића) нападала је правцем Обарде — Козица и имала је задатак да садејствујући Њемцима нападне наше јединице са леђа. Непријатељски напад је потпомаган једним топом већег калибра и једним мањим. Њемци су били наоружани са неколико тешких бацача и тешких митраљеза, а четничка група је била наоружана са 4 тешка митраљеза и 2 тешка бацача.

Колона која је нападала у правцу Катабуна, који положај је држала једна чета 2 батаљона, успјела је да избије на Катабун око 9 часова. Колона која је нападала на положај 3 батаљона, на Вруљи, била је примијећена пред саму зору и упутивши је у јаругу овај батаљон ју је био опколио и последије жестоке борбе потпуно разбио. Када је 4 батаљон осјетио да непријатељ напада на положаје 3 батаљона, упутио је одмах једну чету да удари Њемцима са леђа правцем Козица — Вруља. Међутим су се тада појавили четници који су напали ту чету 4 батаљона с леђа. Послије жестоке борбе, овај батаљон се прибрао и најурио четнике у правцу Јабуре.

Борба је вођена у току читавога дана, и наше јединице су успјеле да непријатеља разбију и најури у правцу Пљеваља, односно Јабуре, нанијевши му осјетне губитке.

Наши губици: 3 мртва, 6 рањених и 2 нестала.

Непријатељски губици: 9 заробљених Њемаца и око 60 мртвих и рањених од којих је 10 остало на бојишту.

У овој акцији је заплијењено: 8 пушака, 2 постоља од тешког митраљеза њемачког, један сандук бомби, око 4.000 метака за пушке, 2 немачке машинке, један дурбин, 3 парабелума и других ситних ствари.

У овој акцији се истакао наш 3 батаљон, који је доста малобројан (око 80 бораца). Овај батаљон сачињавају већином новомобилисани борци из Милешевског среза.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком,

Командант, мајор,
Жарко Видовић

БР. 123

**ИЗВОД ИЗ ОПЕРАЦИСКОГ ДНЕВНИКА ШТАБА ДРУГЕ
ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 4 ДО 31 ДЕЦЕМБРА 1943
ГОДИНЕ¹**

4 децембар 1943 год.

1. — Немачки напад на Пријеполје почиње 4 децембра пре сванућа. Упућене колоне крећу се у три правца. Једна иде долином речице Зебуђе и долином Лима, успева да изненади посаду на мосту, разбије је, постави митраљез у бункеру поред самога моста и за цело време држи под ватром мост и болничку зграду на левој обали Лима, у којој су била смештена два шумадиска батаљона. Друга и најјача колона креће се путем Сјеница — Пријеполје, док им средња колона напада наше положаје на Кошевини.

1. и 2. батаљон II Пролетерске бригаде, чији је задатак био не одбрана положаја Кошевина, већ благовремено откривање непријатељског напада, не извршавају свој задатак, већ дозвољавају да непријатељски делови, у белим мантилима, продру до града, заузму мост и онемогуће им прелаз преко Лима. Непријатељ створеном забуном, својим дрским продором и притиском на положаје Кошевина натерује, у свануће, наше батаљоне на повлачење, набацује их на Лим и успева да их разбије. Припремани продор преко Пријеполја, од стране ових батаљона, услед деморализације, не успева. Отпочиње неорганизовано препливавање преко Лима и врши се један напад на Кошевину, али без успеха. Батаљони трпе велике губитке. Једна и по чета, одређена за затварање друма од правца Качева, приметивши јаче колоне које су се спуштале од Белобаба, повлаче се преко Седобра и Расног и одлазе у састав V Крајигцке дивизије.

Један батаљон Шумадиске бригаде, који се налазио у граду, прошао је кроз исте фазе борбе, кроз које су прошли 1. и 2. бат. II Пролет. бригаде.

Непријатељ истовремено, избијајући на мост на Лиму, избија неопажено на мост на Милешевки, у граду, и код бункера, на излазу из града, на путу за Прибој. Ватром из митраљеза омета извлачење наших делова из града, али

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 56—4, к, 732 А.

исти успевају, са нешто жртава, да се извуку, захваљујући помрчини.

Терет борбе првог дана пада на два шумадиска батаљона, који су се налазили у болничкој згради на левој обали Лима. Први пуцњи које су они чули нису их натерали на извлачење из зграде, већ исти, чинећи једну тешку грешку, остају у згради очекујући наређење за даљи рад.

Немци их притискују прво митраљеском ватром у самој згради, а доцније тенковима и мотоциклима долазе до ње, туку митраљезима и топовима и наносе им велике губитке. Шумадинци, са узвицима „Живео Стаљин“, „Живели пролетери“, одговарају ватром и трпећи сопствене губитке, наносе их и непријатељу који почиње да се пребацује преко моста. Доста чврста зграда чува их од потпуног уништења и, у први мрак овога дана, херојски Шумадинци, остављајући своје изгинуле јунаке, излазе из зграде, узимају један митраљез и једну машинску пушку од непријатељског уништеног мотоцикла и излазе на положаје Градина, више саме болничке зграде.

Тешке борбе наших батаљона на десној обали Лима потпомажу бацачи и митраљези наших делова са леве обале. Борба се завршава овога дана на нашу штету. Линија одређена за кратко задржавање непријатеља на десној обали реке и за осматрање бива разбивена, претрпели смо губитке — одбрану [смо] морали примити, под неповољним условима, на левој обали Лима. Захваљујући околности да мост није могао бити срушен, непријатељ тенковима и пешадијом прелази преко истог и избија на положаје Чадиње — Градина.

2. — Истовремено са нападом на Пријеполје, непријатељ напада на делове Крајишке дивизије код Нове Вароши и на нашу [Трећу] санџачку бригаду код Бродарева, прелазећи Лим северно од Добруна.

3. — У току ноћи, из Сељашнице, са артиљериским деловима и противколским оруђима, повлачимо се на положај Јабукe.

Један батаљон II Далматинске бригаде, која се хитно пребацује на овај сектор, упућује се у правцу Тоца, ради затварања овога правца, пошто се очекивало да ће непешадиски делови, који су успели да избију на Градину, кренути даље ка овоме селу. Један батаљон II Пролетерске бригаде оставља се за затварање комуникације Пријеполје — Пљевља.

Артиљерија се распоређује дуж пута.

4. —• Непријатељски извиђачки авион осматра положаје наших делова, означавајући сопственој артиљерији, ракетлама, наше положаје.

5. — Време облачно.

6. — Штаб дивизије у Сељашници, у ноћи на Јабуци.

5. децембар 1943 год.

1. — Ујутро, овог дана, непријатељ јаким моторизованим колонама продужава свој напад у правцу Пљеваља, а пешадиским деловима ка Тоцима, паралелно са главном нападном колоном.

Пут Пријеполје — Пљевља, неподесан за рушење, није могао пружити препреку тенковима и безбројним камионима који се нижу на овом путу. Батаљон II Пролет. бригаде бива одбачен са пута. Наши аутомобили не могу да се пребаце преко Јабукe ради снега, док непријатељски тенкови несметано иду напред. Наши топови постављени поред пута ради снега, отварају ватру ка Сељашници и непријатељској колони која иде преко с. Бабина, али блиска појава тенкова натерује их на хитно повлачење. Сви остали делови под ватром митраљеза и тенкова, отпочињу повлачење друмом, али брза моторизована колона и авион који почиње да кружи стварају забуну. Оруђа морају да се напусте. Тенкови продужавају пут ка Пљевљима и око подне овога дана улазе у град.

Наши делови отступају са стране пута, прикупљају се и састају са деловима II Далматинске бригаде, који су пошли да затворе правац непријатељу северно од друма Пријеполје — Пљевља.

Борба се чује и у самим Пљевљима и повлачење ка вароши постаје немогуће. Истог дана, прикупљени делови пребацују се ка Црном Врху, прелазе комуникацију Рудо — Пљевља, где наилазе на један батаљон II Далматинске бригаде, остављен за затварање овога правца и продужавају даље ка с. Југово, где заноћују.

2. — Непријатељски извиђачки авион осматра и митраљира делове који отступају комуникацијом Јабукa — Пљевља.

3. —• Време ведро.

6. Децембар 1943 год.

1. — Прикупљени делови продужавају даљи покрет, РЗДи пребацивања преко комуникације Пљевља — Бољанићи — Металка, у 3 часа ујутро, пошто се очекивало

даље кретање непријатеља овим правцем. Друм прелазе преко с. Готовуша, где се налази и Штаб II Далматинске бригаде.

У саму зору ови делови стижу у Готовушу и настављају покрет ка Мељаку, избијајући у току дана у с. Трнавци, где заноћују.

II Далматинска бригада, остављена за затварање правца Пљевља — Бољанићи, била одбачена од непријатељских моторизованих делова, који продужавају пут ка Чајничу и Горажду.

У току дана прикупљају се подаци о нашим деловима.

Приликом кретања није било сметњи од стране непријатеља, који журно одлази ка Чајничу и Горажду.

2. — III Санџачка бригада 4, 5 и 6 децембра води борбе са непријатељем на узастопним положајима: Бродарево — Јасен — Балићи — Јазовац — Рајчевићи — Брајковац — Црни Врх — Бијов Гроб.

Бригада се пребацује на просторију: Маоче — Варине — Тулово — Градина.

Непријатељска колона, са којом је вођена борба, спустила се низ Козице — Матаруге — и преко Зекавице отишла ка Пљевљима, избијајући мањим снагама на мост на Тари.

3. — Непријатељска авијација неактивна на нашим деловима.

4. — Време облачно.

5. — Штаб дивизије у Трнавцима.

7. децембар 1943 год.

1. — Ујутро, овог дана, делови дивизије, из с. Трнавци, а према упутствима примљеним од стране к-та дивизије, врше покрет ка с. Захум.

2. — Према директиви примљеној од Штаба корпуса, дивизија се имала, у случају да непријатељ не продужи покрет ка Жабљаку, пребацити ка осталим јединицама корпуса, тј. на правац Колашина, у обратном случају, имали смо се оријентисати ка Челебићу. У обзир је дошла друга комбинација, пошто су немачке јединице допрле до Таре и оставиле посаду у Подпећу.

3. — У Захуму се налазио Главни штаб за Санџак. Даљи покрет је извршен у договору са члановима овога штаба, док је на ову просторију остајала IV Санџачка бригада.

4. — Командант дивизије шаље наређење из Бобова за промену правца ка Челебићу - и сви прикупљени делови упућују се у с. Попов До, где заноћују.

5. — Код Главног штаба за Санџак долази и друг политкомесар дивизије.

6. — Непр. авијација неактивна. Време облачно — без кише.

8. децембар 1943 год.

1. — Са просторије Попов До — Шулe II Пролетерска и Шумадијска бригада долазе на Челебић.

2. — II Далматинска бригада остаје на просторији: Захум — Мељак — Попов До.

На Челебић стиже и друг командант дивизије са деловима који су се повлачили према Тари. Остатак дана проводимо на Челебићу.

3. — Према извештају примљеном од III Санџачке бригаде, иста је, после вођених борби са Немцима, дошла на просторију: Варине — Борчине — Тулово, хватајући везу преко Дурмиторског одреда, са Штабом корпуса и Штабом дивизије.

4. — Штаб Дурмиторског одреда извештава да непр. није покушавао прелаз преко Таре ка Жабљаку.

5. — Непр. ав. неактивна. Штаб на путу ка Челебићу,

9. децембар 1943 год.

1. — Јединице дивизије остају на Челебићу и у с. Ријека.

2. — У току дана врши се пребацивање рањеника преко Таре ка нама. Тежи рањеници, обзиром да непријатељ није вршио притисак преко Таре, остају у саставу корпуса.

3. — Према извештају II Далматинске бригаде, кроз Пљевља је прошла једна моторизована и једна пешадиска дивизија. На Косаници се налази један батаљон Немаца са деловима према Тари. Мање, оживеле групе четника разоружавају поједине Италијане.

4. — IV Санџачка бригада извештава да Немци имају намеру чишћења терена са правца Фоче, батаљонима које пребацују преко Дрине.

5. — Непријатељска авијација неактивна.

6. — Време облачно.

7. — Штаб дивизије на Челебићу.

10. децембар 1943 год.

1. — Јединице остају на просторији Челебић — Ријека, без промена у распореду.

У току дана, прати се, помоћу извиђачких делова, кретање непријатеља у свим правцима, да би се могле донети одлуке о будућем раду.

Немци су, по избијању на реку Тару, код Левер Таре, пребацили један мањи број људи на леву обалу и потом се повукли. Једна *чета* Немаца остала је у Подпећу, патролирајући мањим групама поред пута.

Једна друга група, упућена за осматрање правца према Фочи, доставила је следеће податке: да су Немци 8. XII увече стигли долином Сутјеске и Дрине до Фоче и залогорвали на левој обали Дрине. Логорске ватре су се протезале од Брода до Фоче, а пре тога су логорovali на Ћуреву. У току 9 децембра Немци су се пребацивали лађом и малим чамцима у Фочу, пребацивши при томе око два батаљона. У току ноћи стално је комуницирао путем: Калиновик — Фоча — Горажде. Према изјавама сељака исти имају намере акције према нама са комбинацијом акције из Црне Горе. По истом тврђењу у Ћуреву је логорovala једна дивизија.

Патроле II Пролетерске бригаде поднеле су следећи извештај: да се јачи моторизовани непријатељски делови налазе у Чајничу; други делови им се налазе пред Гораждем и убрзано оправљају мост на Дрини. На Бољанићу има 200—300 војника а на Метаљци једна мања група за одржавање везе. Четничких група нема.

Одред Гојка Крезовића повукао се, после наиласка Немаца, у правцу Заборка.

2. — Положај делова наше дивизије, обзиром на концентрацију непријатељских снага око Челебића и обзиром на губитке који су нам нанесени у борбама око Пријепоља, није био повољан. Јачи притисак непријатељских снага могао нас је набацити на долину тешко прелазне Таре и Пиве и поновити ситуацију из V непријатељске офанзиве. Већи број рањеника онемогућавао је лаки покрет јединица, а на Тари није било уопште моста.

Ради овога се и одлучује покрет преко комуникације Пљевља — Чајнице, омогућавајући повољнији смештај дивизије, како за маневровање тако и за исхрану.

Покрет је извршен у правцу изнетом од 11 децембра.

3. — Непријатељска авијација неактивна.

4. — Време облачно са повременом кишом.
5. — Штаб дивизије на Челебићу.

11. децембар 1943 год.

1. — По наређењу од 10 децембра, све јединице, са просторије Челебић — Ријека, у 2 часа ујутро, предузимају покрет правцем: Челебић — Јечмиште — Викоћ — Вукасовићи — Ковачевићи и емештају: II Пролетерска и Шумадиска у с. Чардак — Клапухе — Прехаре а II Далматинска у с. Ковачевићи и с. Маринац.

За обезбеђење прелаза преко реке Теотине, обзиром да су добивени подаци да су се неке непр. патроле од Чајничка кретале у овом правцу, наређено је да једна чета II Пролет. бригаде, увече 10 децембра, поседне истакнуте тачке на десној обали Теотине. Са истим задатком одређен је и један батаљон II Далматинске бригаде.

Теотина је била тешко пролазна, у случају да нема моста или исти буде браћен. Једини мост налазио се код с. Викоћ и исти је искоришћен за пребацивање.

Марш је био дуг и напоран. За цело време пада киша. Ради тешко пролазног терена, изван број коња посрће под теретима. На нови терен долазимо истог дана око 12 часова.

2. — Непријатељска авијација неактивна.
3. — Киша преко целог дана.
4. — Штаб дивизије на маршу и у с. Ковачевићи.

12. децембар 1943 год.

1. — У току дана врши се прикупљање података о непријатељу, углавном о стању на комуникацији између с. Бољанићи и Чајничка. II Пролетерска бригада известила је да непријатељских делова на Метаљци нема. Претходне четнои ноћи неки су делови, у пролазу, овде заноћили, Према извештају ове патроле, немачке јединице су дошле из Грчке и Албаније и иду преко Сарајева за Сплит. Непријатељски делови се нису враћали, нити су се много Удаљавали од комуникације. Друга патрола II Пролетерске бригаде извиђала је с. Подковач, засеок Тупан и јужни Део Ковача. Сазнала је да се извесни непријатељски делови налазе у Бољанићу, али да их на путу од Бољанића До Метаљке нема. Нека четничка банда Јеловца била је У с. Прехаре и Подковач и насилно покушавала мобилизацију. ради чега су се многи сељаци разбежали од кућа.

2. — На основу ових података издаје се наређење свим јединицама за продужење покрета увече истог дана. У с.

⁵¹ Зборник том I, књ. 16

Чардак имала се формирати колона и наставити кретање правцем: с. Чардак — Клапухе — Прехаре — Рајчево Брдо — Ђуровићи — с. Улица — Пољана. Комуникација се имала прећи у близини овога села и покрет продужити стазом ка с. Присоју и даље, преко Букове Шуме ка с. Крећи. Обезбеђење прелаза на комуникацији имао је вршити 3. батаљон II Пролетерске бригаде, на 1 километар отстојања од места прелаза, лево и десно, стварајући препреке на путу исечених стабала.

4. — Кретање колона по мраку и јако испресецаном терену било је врло напорно, нарочито ради блатњавих путева и једног рањеника Шумадиске бригаде, на носилима. Људство које је носило рањеника кретало се споро, често губећи везу и заостајући иза колоне. Ипак, марш је завршен у току ноћи, комуникација је пређена без препрека и нови распоред заузет у току 12 децембра,

Заостала чета II Пролетерске бригаде долази у току дана у састав своје јединице.

5. — Непријатељска авијација неактивна. 6. — Време облачно преко целог дана. 7. — Штаб дивизије у с. Ковачевићи.

13. децембар 1943 год.

1. — Прелаз свих делова дивизије изводи се у ноћи 12/13. децембра, без икаквих сметњи од стране непријатеља. Када је већ цела колона прешла на другу страну комуникације, чује се зујање тенкова или камиона из Пљеваља ка Горажду.

2. — У само јутро, људство је било преморено. Тражи се могућност да се исто одмах смести и одмори, а евентуални покрет продужи у току идућег дана.

Из овог разлога се и Шумадиска бригада оставља у првом месту погодном за смештај, тј. у с. Крећи. II Далматинска бригада упућује се у с. Заборак, док Штаб дивизије и II Пролетерска бригада у с. Велики Банићи.

У току дана распоред остаје без промене.

3. — Непријатељска авијација неактивна.

4. — Време облачно без кише.

5. — Штаб дивизије у с. Велики Банићи.

14. децембар 1943 год.

1. — По заповести од 13 децембра, II Далматинска бригада шаље ујутро своја два батаљона из Заборка у с. Дубац, са задатком да испитају да ли постоји могућност прелаза преко моста код с. Стргачина. У обратном случају

имају задатак да израде сплавове, како би се са пребацивањем могло што пре отпочети. Остала два батаљона ове бригаде остала су на Заборку, са задатком затварања правца од Чајничка и Метаљке.

2. — II Пролетерска бригада, по истој заповести, упућује свој 4. батаљон долином реке Радојне, преко с. Тулешићи — Доњи Тупци — Радожељ — Бјељевине — Гривин — до газа на Лиму, са задатком да га испита и, по могућству, изради сплав за пребацивање људства и материјала.

Остали делови II Пролетерске бригаде пребацили су се са досадање просторије и сместили на просторију: с. Маренићи — с. Радовићи и с. Миштар. Штаб ове бригаде сместио се у с. Тулешићи.

3. — Шумадијска бригада пребацила се из с. Крећи у с. Велики Банићи — Кожљев, са задатком обезбеђења од правца Мустафиног Гроба и с. Крећи.

4. — II Далматинска бригада, по доласку у с. Дубац, добила је податке од сељака о могућности прелаза преко Лима. Мост, према овим подацима, спаљен је још раније. Немци, који су у овом селу били пре четири дана, остали су извесно време у с. Стргачини па онда отишли ка Горажду и Међеђи.

Људству упућеном да испитује могућност прелаза наређено је да одмах предузме мере за изградњу сплавова, ако за то има могућности. Немци су сва села успут пљачкали.

5. — Непријатељска авијација неактивна.

6. — Време облачно — без кише.

7. — Штаб дивизије у с. М. Банићи.

15. децембар 1943 год.

1. — Посао овога дана своди се, углавном, на испитивање могућности за извршење прелаза преко Лима и испитивање ситуације око заузете просторије.

Ради евентуалне припомоћи при изградњи сплавова, упућују се код Штаба II Далматинске бригаде другови зам. к-данта и начелник Штаба дивизије.

Остале јединице остају на својим местима.

У току дана предузимају се мере за довлачење грађе^{3а} израду сплавова и евентуално прављење моста. Мост код села Стргачина био је порушен, док су из воде, у висини

4—5 метара, вирили бетонски стубови. Да би се подигао мост требало би имати већи број дугачких греда, око 20 метара, и пребацивати их преко стубова, што је било тешко^о збиром на велики терет и недостатак икаквих средстава

за припомоћ у раду. Повезивање прва четири стуба није било тешко извршити, обзиром на лагани ток воде, док је повезивање четвртог и петог стуба, на десној обали, обзиром на невероватну брзину матице, било тешко или скоро немогуће.

Постоји још једна могућност прављења моста, ниже с. Стргачина за један километар. Ширина Лима на овом делу није *била* већа од 12 метара. Пребацивање шина, са пруге на десној обали Лима, изгледало је могуће.

Трећи, и најсигурнији начин, али који је захтевао и највише времена за пребацивање, био је израда сплавова и пребацивање њима.

Испитивање могућности прелаза и стварни рад отпочео је тек идућег дана.

2. — Од осматрачких делова добивени су подаци да непријатељски делови стално комуницирају путем Пљевља — Чајнице — Горажде, без задржавања.

Батаљон II Пролетерске бригаде, који је отишао код с. Гривин, известио је да код овог места нема могућности ни за израду сплавова, ни за прелаз преко газа.

3. — Непријатељска авијација неактивна.

4. — Време облачно — без кише.

5. — Штаб дивизије у с. Мали Банићи.

16. децембар 1943 год.

1. — Јединице остају на својим местима, очекујући стварање могућности за прелаз преко реке.

2. — Покушава се са израдом моста поред стубова и преко њих, код с Стргачина. Трећи и четврти стуб се спајају дугим гредама и Далматинци, са смрзнутим ногама од хладне воде, лествицама, успевају да се попну на четврти. Увиђа се немогућност спајања задњих стубова. Жица, која је била дебела, тешко се је могла пребацити на десну обалу, а и у случају пребацивања не би се могла затегнути ради постављања дасака *по* њој.

На један километар уз Лим, друга група радила је сплавове од грађе нађене на месту и исечене из недовршене школске зграде у селу. Један сплав, који је био већ изграђен, није се могао употребити, већ се пошло *даље* уз Лим и увече овог дана изградио други сплав на месту лакшем за прелаз.

3. — Непријатељска авијација неактивна.

4. — Време облачно — без кише.

5. — Штаб дивизије у с. М. Банићи.

17. децембар 1943 год.

1. — Јединице остају на својим местима, док два батаљона II Далматинске бригаде, из с. Дубац, продужавају са покушајима израде моста и сплцова. У току дана израђују се три сплава, спремна за пребацивање у току сутрашњег дана.

Једна група покушава, на најужем делу Лима, израду моста помоћу шина истргнутих са пруге на десној обали реке. Уз велике напоре успева пребацивање једне шине, саетавање из два комада, на другу обалу, али, услед велике тежине, средина шине се савија и пада у воду, која је савија и онемогућава даљи рад.

Једино средство које остаје су сплавови и на њима се. ради у току целог дана.

2. — Непријатељска авијација неактивна.

3. — Време облачно.

4. — Штаб дивизије у с. М. Банићи.

18. децембар 1943 год.

1. — Извршене припреме за прелаз сплавовима преко Лима, код с. Стргачина — Стрмица, нису биле искоришћене, ради наређења издатог од стране Корпуса, да Лим не прелазимо, већ маневришемо са дивизијом на терену Санџака.

Наместо овога издато је наређење за промену просторије у току дана. Покрет је извршен ујутро, са свим јединицама, и заузет следећи распоред: II Пролетерска бригада у с. Црнуговићи — Мецелово Брдо — Батковићи; II Далматинска у с. Подјаворје — Стрмац — Медњица — Пенезићи; Шумадиска бригада у с. Забрђе.

Марш је нарочито био напоран од долине реке Тухово до с. Стрмац због великог успона и леда. Земља се је била потпуно смрзла, тако да је известан број коња, клизајући се, са товарима, падао и са напором продужавао даљи пут.

Терен на десној обали Радојне је доста тешко пролазан, села забачена, тако да је и окупатор ретко пролазио н>име. Крајеви све до реке Дрине потпуно су очишћени од муслиманског живља. Све куће које су припадале Муслиманима запаљене су од четника. Имовина која је припадала Муслиманима, једним делом је узета од православних, тако А^а је исхрана била лака за све јединице. У овом крају има Доста воћа.

2- — Непријатељска авијација неактивна.

3. — Време ведро и хладно.
4. — Штаб дивизије се сместио у с. Лксичина.

19. децембар 1943 год.

1. — Све се јединице задржавају на просторији од 18 децембра. Издаје се наређење за испитивање ситуације у свим правцима, нарочито у правцу Лима и Бољанића. Подаци су били потребни ради сазнања о могућности даљег покрета јединица.

Према извештају II Далм. бригаде, у Пљевљима има врло мали број Немаца, у пролазу, са око 100 четника, који се наоружани крећу по граду. У Бољанићима и Готовуши нема гарнизона, сем извесних немачких делова у пролазу. У Прибоју има нешто мало Немаца.

Шумадиска бригада извештава да у Рудом нема никакве војске, сем повремених доласка четничких патрола. Немци, који су пролазили са леве обале Лима, направили су мост код Рудог и по преласку, порушили га. Даљи су покрет извршили у правцу Вишеграда. По причању сељака, Немци су успут пљачкали по селима и носили све што би им могло користити.

2. — Непријатељска авијација неактивна.
3. — Време облачно и магловито.
4. — Штаб дивизије у с. Лисичина.

20. децембар 1943 год.

1. — Сви делови дивизије, у току дана, остају на истој просторији, са задатком интензивног испитивања прелаза преко Лима. У случају немогућности прелаза, предвиђао се покрет ка комуникацији Пљевља — Пријеполје и хватање везе са нашим деловима око Бијелог Поља, Колашина итд.

У току дана добијамо извештај о могућности пребацивања пешадије преко моста на Лиму и материјала, чамцем по 5 људи, код с. Мрсово. Једна чета, ради детаљног прикупљања података о ситуацији у Н. Рудом, остала је у Старом Рудом све до мрака и пратила кретање на мосту.

Увече овог дана издаје се наређење свим јединицама за покрет ка Лиму, пошто неки нови подаци о непријатељу нису добивени. Једна мања групица четника припуцавала је по Рудом.

Кретање је вршено у току ноћи, тако да су сви делови дошли на своје место прелаза и отпочели прелаз пре сванућа 21- XII.

2. — Непријатељска авијација неактивна.
3. — Време облачно — без кише.
4. — Штаб дивизије у Лисичини, а увече **Старо Рудо**.

21. децембар 1943 год.

1. — У току дана и ноћи 20/21 децембра, сви пешадиски делови пребацују се преко срушеног моста на Лиму, не наилазећи на отпор од стране четника, који су у току 20 децембра пуцали митраљезима и пушкама по самој вароши. Два батаљона Друге далматинске бригаде пребацују се, ради стварања мостобрана и заштите пребацивања, у ноћи 20/21 децембра, чамцем код с. Мрсово — Полимље. Један је батаљон имао кренути ка Рудом, ради садејства осталим деловима, у случају наилазак на отпор од стране четника. Чамцем се пребацује сав материјал и људство болница, интендантура, пратећих чета итд.

Пребацивање се врши у току целог дана, чамцем, до 3 друга и са по нешто материјала.

Прикупљени делови, захваљујући неометању од стране четника или окупатора, провели су цели дан поред Лима, кувајући и спремајући храну, како за овај тако и идући дан. По пребацивању једне комплетне јединице, иста је, пребацујући коње на газу више села Полимља, продужавала покрет у својем правцу. Само пребацивање вршили су мештани партизани, уз велике напоре.

Делови II Пролетерске и Шумадиске бригаде избијају у с. Пребидоли, док II Далматинска, преко с. Раванци, у току 22 децембра, продужује покрет даље.

2. — Непријатељска авијација неактивна.
3. — Време облачно — без кише.
4. — Штаб дивизије у с. Раванци.

22. децембар 1943 год.

1. — Док је пребацивање свих пешадиских делова завршено преко моста на Рудом, дотле је пребацивање комора, рањеника, интендантура и тешких оруђа вршено и у току ноћи 21/22 децембра, све до 3 часа. Покрет ових делова је одмах продужен, преко села Побрђани за с. Раванци. Пошто су добивени подаци да непријатељски делови врло ретко комуницирају правцем Прибој — Добрун, наређен је покрет још у току дана 22 децембра.

Око 3 часа ујутро, једна непријатељска колона, јачине око 40 камиона, 2 топа и 10 тенкова, наишла је из Прибоја баш у моменту када је 3. бат. II Пролет. бригаде био

на путу у с. Штрпди и припремао се да поруши пут. На неколико избачених метака непријатељ није реагирао, већ продужио пут ка Бијелим Брдима и наишао на делове II Далматинске бригаде. После краће борбе, у којој је лакше рањен један друг, колона се је, око 10 часова, вратила ка Прибоју и поново натерала на повлачење делове II Пролет. бригаде, који су се, сматрајући да је колона прошла, покушали пребацити преко комуникације. Ови делови су се повукли на Равно Брдо.

Око 14,30 часова, непријатељ покушава, са три слабије колоне, напад на делове II Пролет. бригаде и то од штрбачке школе према Крстацу, од моста на Увцу према с. Плема и од Миоча према к. 683. Укупан број непр. војника био је око 300. Било је четника и Немаца. Покушаји да одбаце наше делове завршили су се неуспехом. Ми смо имали једног мртвог и једног лакше рањеног друга. Непријатељски губици су непознати.

Непријатељ је напустио положаје да нас задржава, те смо интензивним испитивањем утврдили да његових делова, после ових борби, нема на путу. По издатим наређењима продужен је покрет у први мрак овог дана, по мраку и великом блату и уз велике напоре бораца.

II Пролетерска бригада, са Шумадиском, пребацИла се правцем: Равно Брдо — Бован — Ријека — Горња Јабланица, где је стигла ујутро. II Далматинска, са Штабом дивизије, у току ноћи од с. Превита, преко пута између Омарина и Бијелих Брда, до села Трнавци — Цвркоте. Остатак ноћи, ови делови проводе у овим селима. Сметњи од стране непријатеља није било.

23. децембар 1943 год.

Са просторије Трнавци — Цвркоте, делови дивизије (II Далматинска и Шумадииска бригада), ујутро, врше покрет преко Оштреља и Брезовца и смештају се: II Далматинска у Д. Јабланици, док се Шумадииска упућује у Г. Јабланицу. II Пролетерска бригада наставља покрет, почет увече 22 децембра и стиже у Г. Јабланицу. Ради обезбеђења задржава једну чету на Шанцу.

За време покрета, на правцу кретања II Далм. бригаде, батаљон у претходници наилази на једну четничку банду јачине 60—70 људи испред с. Брезовца. Исти успева да је разбије и омогући несметани покрет осталим деловима. Једна патрола II Пролет. бригаде, случајно наилази на четнике у повлачењу и у борби губи једног друга.

Остатак дана, сви делови дивизије проводе у одмору у Г. и Д. Јабланици и почињу парење и чишћење, послв цапорних маршева.

24. децембар 1943 год.

Све јединице у Г. и Д. Јабланици, користећи одмор за чишћење, парење и уређење спреме.

Непријатељска авијација неактивна.

Време ведро.

Штаб дивизије у кућама између Горње и Доње Јабланице;

25. децембар 1943 год.

Са просторије Г. и Д. Јабланица, а да би се могла постићи већа могућност маневровања у случају непријатељског притиска са ма које стране и да би се приближилв својим деловима у Црној Гори ради ослона на њих, дивизија се пребацује. у току дана по следећем: II Пролетерска бригада на Боровој Глави са задатком затварања правца од Ужица; II Далматинска бригада у засеоку Расница, а Шумадиска у Доброселици. Марш траје преко целог дана и на ову просторију долазимо предвече. Од стране непријатеља немамо никаквих сметњи. Добијамо податак да Нову Варош држе четници и да се у граду налазе три Немца са радио-станицом.

Непријатељска авијација неактивна.

Увече почиње да пада снег.

Штаб дивизије у с. Расници.

26. децембар 1943 год.

1. — Ради повољнијег смештаја јединица и приближавања Новој Вароши, врши се нови покрет и постиже следећи распоред: II Пролетерска бригада у јужном делу с. Негбина. Један батаљон ове бригаде остаје на Боровој Глави за затварање овог правца.

II Далматинска бригада се смешта у с. Кућани — Бурађа, са једним батаљоном у с. Забрђе, за затварање правца: Ужице — ЈБубић — Кокин Брод.

Шумадиска бригада се пребацује из Доброселице у Негбину (сев. део — засеок Локве).

2. — Непријатељска авијација неактивна.

3. — Време облачно — увече снег.

4. — Штаб дивизије у Негбини, код цркве.

У ноћи 25/26 једна чета II Пролет. бригаде успева да разјури четнике и поруши мост на Увцу.

27. децембар 1943 год.

1. Батаљон II Пролетерске бригаде, који се налазио на Боровој Глави, према наређењу Штаба корпуса, упућује се на просторију Рудо — Увац, ради прихвата новог к-данта дивизије друга потпуковника Љуба Вучковића. На место овог батаљона упућује се комбиновани батаљон исте бригаде.

Распоред осталих делова остаје исти.

2. Од В. Ш. добијамо наређење да се задржимо на граници Санцака и Србије до доласка [Прве] јужноморавске бригаде.

3. Код батаљона на Боровој Глави долази једна енглеска мисија од 9 чланова, која је била код четника Драже Михаиловића, и по наређењу своје владе прешла нама. Задржава се код Штаба дивизије. Изјављују да требају да се врате у Каиро.

4. Непријатељска авијација неактивна.

5. Снег и ветар у току целог дана.

6. Штаб дивизије у Негбини.

28. децембар 1943 год.

1. — Четници, са леве обале Увца, гађају бацачима наше положаје. Обавештени смо да Нову Варош држи око 200 новомобилисаних четника и да их у Штиткову има, исто тако, око 200 са болницом. По подне, овог дана, једна њихова колона, јачине од око 150 људи, долази у с. Вранеша, на левој обали Увца. Истовремено, њихови се делови појављују и код Кокиног Брода.

2. — По подне издаје се наређење јединицама за напад на четнике на Кокином Броду, Вранеша и Новој Вароши. II Далматинска бригада имала је да изврши овај задатак, потпомогнута са две чете 4. бат. II Пролет. бригаде, које су се имале, преко Сјеништа и Увца, пребацити и остати у с. Радојиња, пошто претходно садејствује осталим нападачким деловима. Друга далмат. бригада, по узимању Нове Вароши, имала је упутити два батаљона ка Радијевићима, ради прикупљања података о Сјеници и затварања правца ка Штиткову; један батаљон ка Бистрици са задатком прикупљања података о Пријепољу и Прибоју и један батаљон оставити у Новој Вароши.

Шумадиска бригада имала је упутити један свој батаљон у с. Забрђе, на место батаљона II Далм. бригаде.

Задатак се, углавном, имао извршити у ноћи 28/29. децембра.

3. — Непријатељска авијација неактивна.

4. — Снег и ветар у току целог дана.

5. — Штаб дивизије у Негбини.

29. децембар 1943 год.

1. — Према наређењу од 28 децембра, делови II Далматинске бригаде ушли су у Нову Варош у 1 час по поноћи 29 тек. м. Четници су дали слаб отпор, тако да је акција, изгледа, извршена без жртава. Било их је око 2—3 стотине, са три пушкомитраљеза и једним митраљезом. Командант II Далматинске распоредио је своје батаљоне по следећем: један батаљон у граду, један према Бистрици, један у с. Вилови и један у Дрмановићима.

Прикупљени су подаци да се на просторији: Нова Варош — Прибој — Пријепоље налази од 800—1000 четника, док им се к-да Старога Раса налази у Пријепољу. Немаца, по једним подацима, има у Пријепољу мало, док их, по другим, има 4.000.

Тражено је, преко Штаба корпуса, да наше снаге, које се према радиограму налазе на линији: Гостун — Вруља — Подпећ, садејствују акцији наше дивизије, узму Бродарево и, по могућству, избију на Јабуку и пресеку комуникацију Пријепоље — Пљевља.

2. — Две чете 4. бат. II Пролет. бригаде извршиле су такође задатак пб заповести од 28 децембра. Пребацивање преко Увца извршиле су на газу код Вољачке Карауле. Једна чета напала је у правцу Вранешке цркве, а друга североисточно од цркве у правцу самога села. Четници су се повукли, чим су осетили приближавање наших делова и отишли у правцу Тикве и с. Рутоше. Заплењен је један део архиве.

Ради даљег чишћења терена, упућена је једна чета у правцу Рутоша и потисла даље банду Ђорђа Грујовића, ^која се еастојала од 30—40 четника. Патрола је ишла до с. •Кратова и дознала да сем ове групе, до Прибоја нема других снага.

Штаб 4. бат. извештава да у Пријепољу има мало четника, нешто Муслимана у немачком оделу са немачком командом.

3. — Комбиновани батаљон II Пролет. бригаде, који се калази на Боровој Глави, добио је податке, преко сељака, ⁰ непријатељским снагама у Ужицу и околним гарнизима

нима. По истима, у Ужицу има доста велики број Немаца, недићеваца и љотићеваца; да је на Палисад и Краљеву Воду дошло много Бугара, око 8—900, са артилеријом и моторизацијом и да су из Краљева дошла два воза Немаца, од којих је један део отишао у Ариље, а други у Бајину Башту.

Наређено је проверавање ових података.

4. —• Непријатељска авијација неактивна.

5. — Снег у току дана.

6. — Штаб дивизије у Негбини.

30. децембар 1943 год.

1. У току дана, непријатељ, углавном четници, са моторизованим деловима од 15—20 возила са Немцима (око 40.0—500 четника) успели су да потисну наше обезбеђујуће делове према Бистрици и уђу поново у Нову Варош. Борба се водила око 4—5 часова. Батаљони II Далматинске бригаде на правцу Вилови — Радијевићи, одбили су четничке колоне које су кренуле у њиховом правцу. Намера II Далматинске бригаде је да нападне у ноћи 31 дец. — 1 јан. 1944 г. на Нову Варош, пресецајући комуникацију Нова Варош — Бистрица. У случају да се извесни моторизовани делови задрже у Новој Вароши, предузеће се њихово уништење.

2. Чета 3. бат. II Далматинске бригаде, која је била у с. Соколово, за обезбеђење комуникације Бистрица — Нова Варош, пошто је била одсечена од свога батаљона у с. Дражевићима, повукла се у с. Радојиња. У правцу Рутоше — Кратово није примећено ништа.

У борбама овога дана II Далматинска бригада има два рањена друга.

3. — Непријатељска авијација неактивна.

4. — Време делимично ведро и топлије.

5. — Штаб дивизије у Негбини.

31. децембар 1943 год.

1. — Намера делова II Далматинске бригаде да нападну у ноћи 30/31 децембра на Н. Варош није се могла остварити из разлога што је непријатељ успео да потисне батаљне из Вилова и натера их на пребацивање преко Увца. Друга два батаљона, без једне чете, имали су нападати непријатеља преко Тикве и избити на комуникацију Нова Варош — Бистрица, али захваљујући несадејству, напад није могао доћи до изражаја. Чета II Пролет. бригаде имала је да испита правац Рутоше.

2. — Хватање везе са деловима који су били доста растуруени није успело.
3. — Непријатељска авијација неактивна.
4. — Време облачно без снега.
5. — Штаб дивизије у Негбини.

БР. 124

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ОД 16 ЈАНУАРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО САНЦАКА О ВОЂЕНИМ БОРБАМА ОД 1 ДО 16 ЈАНУАРА¹

АКЦИЈЕ III САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ од 31-ХИ-1943 до 16 јануара 1944 године

I. Наша Бригада била је раздвојена у две групе: Пљеваљску групу и Пријепољску групу, за што лакше и успјешније вођење операција на тим секторима. У Пљеваљску групу спадао је 1 и 2 батаљон а у Пријепољску групу спадао је 3 и 4 батаљон.

II. Пљеваљска група била је смјештена на просторији: Подкрајци — Лијеска а Пријепољска група на просторији Камена Гора — Влака.

III. 5 јануара 1944 г. непријатељ је напао на положаје 3 и 4 батљона који су били смјештени Камена Гора — Влака из три правца.

Једним правцем Комарани — Брајковац, другим правцем Велика Жупа — Хрта, и трећим правцем Јабука — Влака. Јачина непријатеља била је 5—600 и састављена од Њемаца, четника и муслиманске милиције. Међу њима била је већина четника — Васојевића. Напад је почео у 10 часова ујутру и трајао без прекида до 15 часова увече. Непријатељ је био надмоћнији, те смо се морали повући на просторију Горња Вруља — Козице.

Наши губици износе 3 мртва и 3 рањена.

Непријатељски губици износе 30 мртвих и рањених. Заплијењено је нешто муниције, шатора и ћебади.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 50—6, к. 391 А.

IV. 10 јануара 1944 г. сазнали смо да се окупља једна група милицајаца од 50 људи у селу Хртима. Послали смо 1 батаљон ојачан са једном четом 4 батаљона, пошто је 1 батаљон малобројан, да их нападне и разјури. Пошто је била ноћ видна непријатељ је примијетио и нијесмо успјели да га изненадимо. Напад је почео у 23 часа и трајао је до 24 часа. Непријатељ је растјерат у разним правцима. Непријатељски губици: 6 мртвих, док са наше стране није имало губитака.

V. Између 12/13 ов. мј. 1 и 4 батаљон имали су задатак да пређу комуникацију Пријепоље — Пљевља, прокрстаре преко Бабина и уколико буде тамо четничких банди да их очисте са тога сектора, а потом да се врате преко с. Вијенца, гдје су требали напасти четнике, уколико их буде имало, а затим да се поврате на полазне положаје.

По доласку у с. Бабине нису наилазили нигдје на непријатеља, те се стога нису ни задржавали много у Бабинама, већ су се повратили преко Вијенца, гдје су наишли на непријатеља. Јачина непријатеља била је непозната. Наши су их напали у 3 часа ујутру, а завршила се у 4 часа ујутру. Наши су се морали повући пошто су четници добили појачање из Пљеваља камионима.

Наши губици: 3 рањена, од којих је један послје два дана умро.

Непријатељски губици непознати. Заплијењено је већи број стоке и осталих намирница.

Наше јединице су се повукле на Вуково Брдо и Стрмећу.

VI. Ноћу 12/13 ов. мј. 2 и 3 батаљон имао је задатак да нападне четнике у Отиловићима и Вијенцу. — 2 батаљон нападао је Отиловиће, а 3 батаљон на Вијенац. Јачина непријатеља била је 1.000 до 1.100 људи. Борба је отпочела ноћу у 0.30 часова у исто вријеме на сектору 2 и 3 батаљона, а завршила се у 3.30 часова ујутру. Борба је била непрекидна. Непријатељ је потиснут са његових првих положаја, али се није успјело протјерати га, јер је био знатно надмоћнији од наших. Наше су се јединице повукле јер нису имале намјеру да се задржавају у близини непријатеља.

Наши губици износе 3 рањена.

Непријатељски губици су непознати. Заплијењено је 400 српских метака и два товарна коња.

VII. 15 јануара непријатељ је напао на положаје 1 и 4 батаљона изјутра у 8 часова на проетору Вуково Брдо — Стрмећу из три правца. Једним правцем Отиловићи •

Матаруге, другим правцем Вијенац — Вуково Брдо, а трећим правцем Јабука — Обарде — Камена Гора. Јачина непријатеља 1.300 четника, милицајаца и Њемаца, од којих ЈБемаца 300. Напад је трајао све до 17 часова увече без прекида.

Пошто је непријатељ био надмоћнији, наши су се у сами мрак повукли на положаје Горња Козица — Бреза. Те ноћи непријатељ се био задржао на Вуковом Брду — Стрмећици и једним дијелом у Доњим Козицама.

Наши губици: 1 мртав и 7 рањених, од којих три теже.

Непријатељски губици: 20 мртвих и рањених.

VIII. 16 јануара 1944 године ујутру 1 и 4 батаљон пошли су да нападну непријатеља који се био задржао на Вуковом Брду — Стрмећици и Доњим Козицама. У исто вријеме непријатељ је био пошао са намјером да нас нападне. Колоне су се сусреле и отпочела је борба гдје су наши успјели да непријатеља одбаце назад до Вукова Брда — Стрмећице. Али када се је чула [јака] борба од Бијова Гроба и Коврена гдје су милиција и Њемци нападали на снаге VII Црногорске бригаде, наши су се повукли опет у Горње Козице у намјери да иређу комуникацију Пљевља — Шаховићи, већ им је био угрожен десни бок и нису могли остати на положајима Стрмећица — Козице. На самој цести наша се је колона, која је требала да пређе цесту Пљевља — Шаховићи, сусрела са једном њемачком колоном, која је ишла од Коврена за Горицу, попуцала се. Наши су успјели да се пребаце преко цесте.

Наши су имали 3 рањена, међу којима и командант бригаде² са два курира.

Непријатељски губици: 10 Њемаца избачених из строја.

У том сусрету са Њемцима нарочито се истакао командант 4 батаљона друг Драгојло Стојић.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар,

Замј. команданта,
Хаџимуртезић Халил

П.С.³

Ноћу 9/10 јануара 1944 године 2 батаљон нападао је Љуће. Непријатељ је услед свијетле ноћи успио да при-

* Жарко Видовић

³ Дописано на истој машини.

мијети наше јединице. Непријатељ је потиснут са првобитних положаја¹ и повукао се у бункере одакле је давао јак отпор.

Пошто батаљон није имао намјере да остаје на тим положајима, него > је требао да се по завршеној акцији врати на полазне положаје, није се ни залагао да их даље тјера.

Непријатељски губици непознати.

Наши су имали два лакше рањена.

БР. 125

ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО ЗА САНЦАК ОД 8 ФЕБРУАРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ О НЕПРИЈАТЕЉСКИМ СНАГАМА У САНЈДАКУ И О БОРБАМА ЧЕТВРТЕ САНЧАЧКЕ БРИ- ЈРАДЕ СА НЕМЦИМА И ЧЕТНИЦИМА КОД С. ХОЋЕВИ- НЕ И ТРНОВИЦЕ¹

ГЛАВНИ ШТАБ
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ
И ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА ЗА САНЦАК

Бр 84

8 фебруара 1944 год.

8 часова

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА²

1) Подаци о непријатељу:

У Пљевљима се налази од 1000—1500 Њемаца. Појачање Њемцима стигло је преко Пријепоља 1 ов. м., те се тако повећао број Њемаца у Пљевљима.

О Пријепољу, Сјеници и Новом Пазару имамо податке, које смо добили од једне дјевојке из Маоча, која је била поведена у логор, али је 3 ов. м. повраћена из Н. Пазара. Она прича:

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 13—5, к. 392.

² Неколико сличних извештаја Главног штаба НОВ и ПХЈ Санцака за јануар 1944 год. објављено је са документима Другог ударног корпуса НОВЈ у III тому, књ. 7. Види док. бр. 21, 28, 30 и ло.

У Новом Пазару било је доста њемачке војске, али је крајем јануара сва отишла преко Рашке на Источни фронт. Видјела је, каже, неке њемачке војнике, који због тога ллачу. У Новом Пазару су били остали тада фелдјандармерија и шуцјандармерија, а од војске је остало око 30 официра, који су требали да иду 8 ов. м. такође. Сазнала је преко Јовичића Ђорђа, партизана из II пролетерске дивизије, који је као рањен заробљен у Пријепољу, а који је био тумач Њемцима у Новом Пазару (као интерниран), да из Н. Пазара одлазе сви Њемци, само остаје шуцполиција. Он јој је рекао да ће сви Њемци до краја овога мјесеца да напусте Санџак. То му је рекао један њемачки капетан, уколико је тај капетан могао знати.

Шуцполиција је састављена од Муслимана и Срба. Она је обучена у њемачко одијело, само Муслимани носе кече, а Срби на њемачкој капи мртвачку главу. То су „шуцкори“.

На Дугој Пољани видјела је око 40 „шуцкора“. Ту је граница, и приликом прелаза врши се претрес.

У Сјеници је видјела врло мало Њемаца и шуцполицију. Четника није видјела.

У Пријепољу није било шуцполиције, видјела је мањи број Њемаца и нешто четника.

У Новом Пазару немају Њемци слагалишта. Главна слагалишта им се налазе у Рашкој, а колико тамо има војске њемачке није знала.

Ми новијих података немамо о јачини снага у Пријепољу и Сјеници, као и о Прибоју.

У Пљевљима је мобилисано око 280 Муслимана, обучено у њемачке униформе, и пошто су положили заклетву упућени су камионима у правцу Пријепоља. Према једнима упућени су на фронт, а према другима у „шуцкоре“. У Пљевљима настављају и даље са мобилизацијом Муслимана, и сада у свим акцијама Њемаца учествује и муслиманска милиција.

Четници се налазе око Пљеваља, као и раније. Према податцима добивеним од Муслимана, четницима је постављен услов, од стране Њемаца, да приме њемачку команду и обуку се у њемачко одијело, или да положи оружје. О овоме нисмо добили податке од Срба, иако се већ неколико дана упорно проноси ова верзија. Такве податке смо добили и из Пријепоља.

Са Ђуришићем се око Пријепоља налази око 400 четника. Пронио се верзија да је дошло до свађе између

Ђуришића и Лукачевића око власти. Чак се тврди да је Ђуришић убио Лукачевића. Ово све није сигурно.

„Добровољци“, вјероватно Недићев добровољачки корпус, према једном извјештају добивеном од четника, који су били пошли из Београда овамо, вратили су се.

Њемци када врше покрете купе коње по селима. То су урадили када су извршили напад 2 и 3 ов. м., то су исто урадили и пред испад 6 ов. м. Те коње купе путем четника и својих патрола. Добили смо обавјештење да су Њемци у Пријепољу прије 5—6 дана наредили били четницима да им скупе 400 коња са коњоводцима, и то одмах. Вјерујемо да су спремали неку акцију против нас, и уколико није дошло до ње, то је једино снијег омео. Те треба о томе водити рачуна.

Њемци, четници и милиција пљачкају партизанске породице, а четници многе од њих и злостављају.

2) 2 ов. м. непријатељ је напао нашу IV бригаду. Јачина непријатеља износила је око 800 људи већином Њемаца. Истовремено су напали и II пролетерску дивизију око Бољанића. Колике су снаге према њој биле не знамо.³

Непријатељ је према IV бригади извршио главни напад на I и II батаљон IV бригаде у с. Хоћевина и Трновице. Располагао је са неколико брдска топа, које је био изнио на Зелену Локву, са 6 бацача и више аутоматског оруђа. Код Готовуше имао је двије хаубице. Са артиљеријом је тукао и положаје IV бригаде и положаје II дивизије.

Послије борбе од 6 часова непријатељ је потиснуо наше, I и II батаљон IV бригаде до с. Вишњице и до с. Лучићи — Мељак, док се IV батаљон повукао ка Глибаћима, када га је непријатељ од Хоћевине напао. Он је био у Какмужи. У току борбе I батаљон је вршио два противнапада, али није успио да одбије непријатеља.

3 ов. м. непријатељ се последије јаке бацачке и артиљериске ватре повукао ка Пљевљима. Једном колоном је пошао преко Драгаша ка Крушеву, ову колону је напао IV батаљон, убио неколико Њемаца и више ранио.

Према извјештају Штаба бригаде I и II батаљон су се добро држали у борби. Морал људства био је на висини. III и IV батаљон нису били иницијативни и остали су У току борбе доста пасивни, јер су могли активним дејством одлично помоћи у борби.

³ Према Операциском дневнику Друге пролетерске дивизије напало је око 300 четника и 400 Немаца делове Друге пролетерске бригаде код с. Бољанићи. Види док. рег. бр. 56—4, к. 732 у архив Војноисториског института.

Недостатак муниције је врло велики проблем за ову бригаду, те то утиче и на њену борбеност.

Наши губици: 2 мртва 1 рањен и два нестала (изгледа да су заробљени).

Губици непријатеља су непознати. Према извјештају из Пљеваља Њемци су имали више мртвих и рањених, а тако исто и четници.

6 ов. м. непријатељ је у 9 часова поново напао IV бригаду и II пролетерску дивизију. О току борбе немамо извјештаја од Штаба бригаде. Добили смо кратко обавјештење од Штаба III батаљона, да се бригада повукла Бобову. Код Штаба Пљеваљског одреда стигло је 7 рањеника из те борбе.

Наредили смо да бригада изврши напад на непријатеља, ако се задржао. Не чује се борба.

Другарски поздрав.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
Хашммбеговић Селим

Командант
пуковник
Велимир Јакић

(М.П.)

Достављамо два писма примљена од V дивизије јутрос.⁴

⁴ Реченица је дописана мастилом. Редакција не располаже овим писмима.

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ОД
15 ФЕБРУАРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО
САНЦАКА О ВОЂЕНИМ БОРБАМА ОД 16 ЈАНУАРА ДО
15 ФЕБРУАРА¹**

А К Ц И Ј Е

III Санџачке бригаде од 16 јануара до 15 фебруара 1944 год.

I. У времену од 18-1- па до 20-1-1944 године 1 и 2 наш батаљон по наређењу Корпуса били су на путу до Рудог за прихват енглеске мисије. До Рудога и назад 1 и 2 батаљон нијесу имали већих борби са непријатељем, изузев мањег припуцавања гдје су их на неколико мјеста мање четничке банде нападале. Али у сваком нападу непријатељ је био одбијен уз губитке по њега. У том времену наши губитци износе два мртва и један рањен.

II. Наш 4 батаљон и два батаљона IV Санџачке бригаде добили су задатак од Главног штаба: између 23/24 јануара да нападну четнике у селу Љуће код Пљеваља. Нападни правац наших јединица био је слиједећи:

— 4 батаљон нападао је са јужне стране преко села Шумана, а два батаљона IV Санџачке бригаде требали су да нападају: један батаљон са западне стране Пусто Пауче — Лађана, а други батаљон са источне стране преко Рогатца.

Јачина непријатеља била је 150—200 четника. Напад је почео у 23.30 часова и трајао је без прекида све до 3 часа по поноћи. Непријатеља смо потисли из села Јбућа а такође и из извјесних утврђења која су била саграђена још за вријеме Италијана. Непријатељ је у одбрани био упоран јер није осјећао притисак јединица IV Бригаде које су требале истовремено са нашим 4 батаљоном извршити напад. Услијед закашњења јединица IV Бригаде наш 4 батаљон повукао се, те је напад био безуспјешан. Наши губитци износе 4 рањена, од којих један Италијан и 2 нестала. Непријатељски губитци износе [. . . .]² мртвих и рањених. Плијена није било.

III. 31 јануара наш 4 батаљон напао је четнике и милицију у Комарану. Јачина непријатеља била је 300—350

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 2—6, к. 1255.

² На овом месту је оригинал оштећен.

милицајаца и четника. Напад је почео у 5 часова и трајао је до 12 часова без прекида. Непријатељ је разбијен и протјеран ка Бродареву. Наши губитци износе два мртва и један рањен. Непријатељски губитци износе 42 мртва и више рањених. Плијена није било.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар,

Замј. команданта,

А К Ц И Ј Е

III Санџачке бригаде од 1 фебруара до 15 фебруара
1944 године

I. Између 1/2 јануара³ 3 батаљон добио је задатак да нападне непријатеља — милицију на положајима Рогови⁴ — Јасен и да их протјера ка Бродареву. Јачина милиције била је 200. Напад је почео у 5 часова и трајао до 6.30 часова. Непријатељ је протјеран са Рогова и Јасена у правцу Бродарева. По протјеривању непријатеља батаљон се је повратио на полазне положаје Кичаве. Ми нисмо имали губитака, док је непријатељ имао 3 мртва и више рањених. Плијена није било.

II. Између 4/5 јануара⁵ наш 3 батаљон појачан са једном четом нашег 4 батаљона добио је задатак да нападне милицију која се била повратила на старе положаје Рогова и Јасена. Јачина непријатеља била је до 200. Напад је почео у 3 часа ујутро, те услијед велике хладноће и снијега није се постигао жељени резултат. Непријатељ је успио да се извуче скоро без губитака, а није успио да извуче све оружје и стоку коју су прибавили за храну. Ми нисмо имали губитака, док је непријатељ изгубио 2 мртва и више рањених. Заплијењено је: један мали баџач, 6 пушака, сандук муниције, нешто мина за баџач, оваца и коза и троје говеди.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар,

Замј. команданта
Хаџимуртезић

³ Омашка. Треба да стоји: фебруара.

⁴ Није нађено на секцији 1 : 100.000. Вероватно с. Рогујевац.

⁵ Треба: фебруара.

БР. 127

**ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО САНЦАКА
ОД 17 ФЕБРУАРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ
КОРПУСА НОВЈ О НЕПРИЈАТЕЉСКИМ СНАГАМА У
САНЦАКУ, О БОРБИ С НЕМЦИМА КОД С. ЦРНОБОРИ
И О ФОРМИРАЊУ КОМАНДЕ ПОДРУЧЈА У БИЈЕЛОМ
ПОЉУ¹**

ГЛАВНИ ШТАБ
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ
И ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА ЗА САНЦАК
Бр. 94
17 фебруара 1944 год.

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА

1) Велики снијег онемогућује нам редовно обавјештаваће о непријатељским гарнизонима.²

Према подацима којима располажемо непријатељски гарнизони у Санцаку нијесу се промијенили. Саобраћај између Пљеваља, Пријепоља и Сјенице је прекинут. Њемци су мобилисали све грађанство у Пљевљима и околне сељаке и послали на пут Пљевља — Пријепоље, да га прочисте.

Њемци говоре да ће да напусте Пљевља, чим се прочисти пут. Говори се да ће то урадити 26 ов. м.

Пачариз је у Пљевљима пописо 550 Муслимана. Четници такође намјеравају да мобилишу све од 15 до 45 година.

Преко IV бригаде V дивизија јавља да се налазе веће њемачко-ушастке снаге од Рогатице до Вишеграда.

Један батаљон V дивизије налази се на Челебићу, и преко њега IV бригада одржава везу са V дивизијом.

II пролетерска дивизија се налази на простору: Потковач — Страхов До — Бољанићи. Са IV бригадом је у сталном контакту.

IV бригада је на Градцу ослободила мост за пјешаке.

2) 13 ов. м. једна њемачка чета од 80—100 људи изашла је из Пљеваља и заноћила у с. Црнобори. У току ноћи је III батаљон IV бригаде предузео напад на непријатеља.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 23—4, к. 392.

² Претходни извештај види у тому III, књ. 7, док. бр. 62.

Борба је отпочела у 3 часа 14 ов. м. Наши су успјели да натјерају непријатеља у бјекство. Непријатељ је оставио 4 мртва, а имао је и више рањених. Са погинулих Њемци су однијели оружје. Међу погинулима се налазио и један официр.

Овом приликом је био остао и један рањеник, који је био рањен са три ране тешко. Он је могао само да каже да је Аустријанац, да припада Алпиској дивизији и да у Пљевљима има 1200 Њемаца. 16 ов. м. Њемци су тражили размјену овога рањеника за једног партизана, али он је већ био притучен. Размјену су тражили писменим путем.

Наши су имали једног мртвог (командира чете).

3) IV [Санџачка] бригада се у посљедњим борбама показала на висини. Морал код људства је врло добар, иако су услови у борбама били доста тешки. По мишљењу Штаба бригаде сваки батаљон би могао да прими 30—40 бораца попуне, јер су дозрели да би те нове борце могли лако асимилirati. Ми, додуше, сада не можемо ништа послати у ту бригаду, али чим се створе услови учинићемо све да поред III бригаде попунимо и IV бригаду довољним бројем бораца.

4) Формирали смо Команду подручја у Бијелом Пољу, за срезове: Пљеваљски и Бјелопољски. За сада нема услова за стварање нове команде подручја.

Другарски поздрав.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Зам. политичког комесара
Комнен Церовић

Командант
пуковник
Велимир Јакић

БР. 128

**ПИСМО ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД
4 МАРТА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИ-
ВИЗИЈЕ О НЕПРИЈАТЕЉСКИМ СНАГАМА У САНЦАКУ
РАСПОРЕДУ И ЗАДАЦИМА ДИВИЗИЈЕ¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Пов. бр. 4
4-III-1944

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Извјештавамо другарски штаб да је одлуком Брховнога штаба формирана XXXVII Ударна дивизија НОВ Југославије.² У ову дивизију спадају слиједеће бригаде: III Санџачка бригада, IV Санџачка бригада и VIII Црногорска бригада.

Штаб ове дивизије преузеће дужност 5 марта ове године и налазиће се у Шаховићима.

С и т у а ц и ј а :

У Пријепољу се налази мањи број Њемаца (до 300) а у Пљевљима око 1.500 Њемаца. Њемачке снаге из помених гарнизона нису уопште активне. Око Пљеваља и Пријепоља налазе се поједине четничке групе, већином од мобилисаног људства из Пријепољскога среза и околине Пљеваља. Такођер чи они већ дуже времена не предузимају никакве акције у правцу наших јединица. Према непровјереним подацима четници и милиција добили су извјестан број аутоматског оружја и пушака од Њемаца и имају намјеру да нас нападну у правцу Бијелога Поља, што ми мислимо да не може бити поготово с обзиром на зону дејства те дивизије и V Крајишке дивизије.

Наша дивизија је добила сектор Лимска долина —• з^ападни Санџак. Привремени распоред ове дивизије биће Д^оста линијски, са задатком одбране слободне територије Васојевића и Санџака и протезаће се од Берана³ до Мељака,

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 2/4, к. 1253.

² Види том III, кш. 7, док. бр. 74.

³ Сада Иванград

односно Граца на Ђеотини.¹ Наши први циљеви су: разбијати четничке групе око Пријепоља и Пљеваља, као и комаранску милицију (која такође није активна у задње вријеме) и чишћење Комарана, заузимање Бродарева, пребацујући милицију на десну обалу Лима. Колико буду повољни услови, ми би такођер очистили и Пљевља и избили би ка Лиму на сектору Пријепоље у циљу ослањања најдим лијевим крилом на вашу дивизију.

Ми смо упознати са задатком ваше и V Крајишке дивизије.⁵

Ми ћемо са том дивизијом (као и обратно) одржавати редовну курирску везу у циљу узајамног обавјештавања о ситуацији на нашим секторима, да би могли садејствовати вашој дивизији. То је наређење Штаба II Ударног корпуса.

Уз другарски поздрав:

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОВОДА НАРОДУ!

Политкомесар,
Мило Јовићевић

Командант, мајор,
Жарко Видовић

(М. П.)

Види том III, књ. 7, док. бр. 76.
и ГРПт ове две дивизије добиле су задатак од Врховног штаба НОВ
неп да пређу Лим и изврше продор у Србију ради чишћења
пријатељских снага и помоћи новоформираним јединицама НОВ
Чгоји. О томе види документа у том I, кн>. 7.

БР. 130

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 4 МАРТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА РА-
СПОРЕД НА ЛЕВОЈ ОБАЛИ ЛИМА ОД БЕРАНА ДО ПЉЕ-
ВАЉА И ОДБРАНУ СЛОБОДНЕ ТЕРИТОРИЈЕ САНЦАКА¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Бр.
4-Ш-1944

ШТАБУ III, IV и VIII БРИГАДЕ ОВЕ ДИВИЗИЈЕ

Ситуација:

Према добивеним податцима у гарнизону Пријепоље налази се до 300 Њемаца чији број се понекад смањује. У Пљевљима се налази до 1.500 Њемаца. Њемачке снаге у тим гарнизонима су у задње вријеме потпуно неактивне. Око тих гарнизона налазе се поједине четничке групе које сачињавају новомобилисани борци већином из Среза пријепољског и околине Пљеваља. На сектору Комарана налази се муслиманска милиција. И ове четничке групе, као и милиција, нијесу активне.

II Пролетерска и V Крајишка дивизија су добиле задатак од Врховног штаба да предузму операције и очисте просторију Рудо — Прибој — Нова Варош и даље дејствују у правцу Ивањице.

Према непровјереним податцима четници и милиција су добили извјестан број аутоматског оруђа и пушака и имају намјеру да нас нападну лијевом и десном обалом Лима. Ми сумњамо у те податке, а и уколико је тачно у томе би их у многоме омела дејства II и V Дивизије.

Задатак наше дивизије: држање сектора Лимска долина — Западни Санцак. Због величине фронта наше бригаде ће имати и велики сектор, што је последица држања батаљона у ширем линијском поретку. Задатак је одбрана наше слободне територије Васојевића и Санцака и фронт наше дивизије протезаће се од Берана до Мељака.

Бригаде ће остати на досадањим положајима као базом, одакле ће предузимати акције на своме сектору, равно уколико то допусти висина снијега и пролазност.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр.18—1,к. 1255.

Бригаде ће остати на садањим положајима, односно: VIII Црногорска бригада на сектору Беране — Бијело Поље, са досадашим задатком.²

III Санџачка бригада на сектору Бијело Поље — Бијов Гроб — Маоче.

IV Санџачка бригада ће дејствовати на сектору Влаховићи — Мељак — Градац — Пљевља. Ова бригада ће добити накнадно наређење да дејствује на једној широј просторији Пљевља — Подпећ — Чајниче — Рудо — Бабине.¹

Јединице ће дејствовати на својим секторима иницијативно, прикупљати податке о непријатељу и што чешће вршити нападе, у циљу разбијања појединих непријатељских група на своме сектору и спречавања мобилизације. Пошто је снијег до сада онемогућавао скоро сваки покрет и акцију, то с обзиром на љепше вријеме и топлее снијега које је настало, омогућено је на извјесним секторима вршити покрете и акције. Поред наношења губитака непријатељу важно је да су наше јединице у акцијама у циљу учвршћења бораца, а поготово с обзиром на дуго некретање и невршење акција.

Јединице треба да буду непрестано будне и обазриве, развијајући до максимума обавјештајну службу и извиђајући што дубље у правцу непријатеља.

Ближи циљеви наших јединица су разбијање и чишћење четничких банди и милиције, чишћење Комарана, заузимање Бродарева, а под повољним условима даљи циљеви су пребацивање непријатеља на десну обалу Лима, тежећи да се наша дивизија лијевим својим крилом ослони на II и V Дивизију.

Све бригаде ће извијестити овај штаб о садањој ситуацији на њиховим секторима, о ситуацији у бригади, које положаје држе, које су акције извеле, о расположењу народа на њиховом сектору, о стању код непријатеља и његовим намјерама и јачини. Такве извјештаје ће бригаде редовно подносити овоме штабу.

Како су наше бригаде доста младе јединице, то се мора посветити велика пажња на војно-политичком подизању јединица и скренути пажњу свима руководиоцима на Потребну будност. Неопходно је потребно увести и стално следећи и чврсту војничку дисциплину, зашто је потребно залагање свију руководилаца до максимума, као и пожртвовање и истрајност.

² Види док. бр. 131.

³ Види док. бр. 132.

Формалну дисциплину захтијевати на свакоме кораку од старјешина и од бораца. Стројева дисциплина нарочито даје добре резултате у циљу уношења војничкога духа код наших бораца.

Пошто се појединим јединицама дешава да неправилно иступају према народу, тако да је било случајева и формалнога батињања од стране наших бораца, то скрените пажњу свима руководиоцима и борцима да то најенергичније лијече. Нарочито се може погријешити приликом снабдијевања и прикупљања хране, те се скреће пажња да то снабдијевање се врши нормално, наиме преко народно-ослободилачких одбора, а забранити свако прикупљање хране на другачији начин.

Бригаде ће одмах доставити овоме штабу преглед бројног стања и наоружања својих јединица, а најдаље до 10 ов. мјесеца. Редовне 15-то дневне извјештаје ће достављати као и до сада.

Штаб дивизије ће се до даљега налазити у Шаховићима.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар
Мило Јовићевић

Командант, мајор
Жарко С. Видовић

(М.П.)

БР. 130

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 8 МАРТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА
ОФАНЗИВНА ДЕЈСТВА У ПРАВЦУ ЛИМА РАДИ САДЕЈ-
СТВА ДРУГОЈ ПРОЛЕТЕРСКОЈ И ПЕТОЈ НОУ ДИВИ-
ЗИЈИ¹**

ШТ А Б
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Ст. пов. бр. 23
Оп.
8-111-1944

ШТАБУ III, IV и VIII БРИГАДЕ ОВЕ ДИВИЗИЈЕ

Ситуација: Према прикупљеним податцима у Пријепољу се налазе 3 чете њемачких војника и нешто милиције. Из Пљеваља је један дио Њемаца отишао у непознатом правцу, а остатак Њемаца је спреман за покрет. На сектору Бродарево (Комарани) се налази милиција бродаревско-комаранска. У Великој Жупи има врло мало четника и то етаријих по годинама, који само патролирају, што је вјероватно да и јужно од Пљеваља има мало четника. Све снаге четничке са једним дијелом Њемаца оријентисане су у правцу II Дивизије, односно Бољанића, Бабина и Прибоја. Из Пљеваља је један дио мобилисаних упућен за Сјеницу. Такође је извезено из Пљеваља до 20 камиона разнога материјала у правцу Сјенице.

На сектору V дивизије: један пук дивизије „Принц Еуген“ из Гацкога је продро преко Калиновика и Трнова за Сарајево. Официри из истога пука говорили су да иду за Србију.

V и II Дивизија вршиће извјесне акције у долини Лима, те је неопходно потребно да наша дивизија извјесним бригаама врши притисак на своме сектору у циљу везивања непријатељских снага, и чишћења неке просторије. Све то, да не би непријатељ могао слободно да пребацује своје снаге у правцу II и V Дивизије.

Ових дана на сектору наше дивизије нису вршене никакве акције.

Сектор Бијело Поље — Беране није контролисан на Чијелој дужини, а непосредну одбрану Бијелог Поља врши

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр.18—1,к. 1255.

Бјелопољски одред, јачине два батаљона, од којих се један батаљон налази непосредно изнад Бијелог Поља у селу Оброву, а други батаљон крај Лима у селу Расову.

У вези горње ситуације

НАРЕЂУЈЕМО:

1. — VIII Црногорска бригада пребациће један батаљон сјеверно од потока Љешнице, чији ће задатак бити поред осталог, одржаваће везе са Бјелопољским одредом и интервенција у случају напада на Бијело Поље од правца Пештера (у Беранама, вароши, није вјероватно потребан један читав батаљон, већ можете избацити његову главнину у село Заграђе, те би тиме имали слободан један батаљон). Контролисање Бијелога Поља врши, као што је горе наведено, Бјелопољски одред.²

2. — IV Санџачка бригада ће *одмах* по пријему наређења упутити један батаљон у село Мијаковиће, чији ће задатак бити затварање правца Пљевља — Маоче, и притиска на Пљевља правцем Коријен — Илино Брдо. Батаљон Пљеваљског одреда, који се сада налази у Мијаковићима, пребациће се на простор Тулово — Врула, и садејствоваће томе батаљону. Главнина IV Санџачке бригаде, дејствоваће офанзивно на простору Пљевља — Мељак — Какмужи, вршећи јак притисак на Пљевља. Та три батаљона нека дејствују као једна ударна група и не постављати их на широј просторији. Одређену просторију треба непрестано контролисати, никако не стајати на неким положајима више времена, него се непрестано налазити у покрету. Дејство те бригаде мора да се осјети у што скорије вријеме.³

3. — Доласком једнога батаљона IV Санџачке бригаде у село Мијаковићи ослобођава се 2 батаљон III Санџачке бригаде за акцију на другом сектору. Задатак III бригаде је чишћење Комарана, заузимање Бродарева, са циљем пребацивања милиције на десну обалу Лима. По извршењу тога задатка III Санџачка бригада ће једним снагама контролисати Лим на сектору Ораховица — Бродарево, а са другим снагама (два батаљона) ће вршити чишћење Жупе, притисак ка Пријепољу, и дејство на комуникацију Пријепоље — Пљевља. III Бригада може свој 2 батаљон повући са досадашњег положаја 11 марта ов. год., не чекају

² Види док. бр. 134.

³ Види док. бр. 133.

емјену батаљона IV Санџачке бригаде, који мора доћи нај-
даље закључно 12 марта.⁴

4. Бригада ће за своје батаљоне одредити борбене
знаке.

5. Штаб дивизије ће се налазити у Шаховићима, гдје
достављати редовне извјештаје.⁵

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар,
Ило Јовићевић

Командант, мајор,
Жарко С. Видовић

БР. 131

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ОСМЕ ЦРНОГОРСKE БРИГАДЕ ТРИ- ДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 8 МАРТА 1944 ГОД. ШТАБУ ДИВИЗИЈЕ О РАСПОРЕДУ, СТАЊУ И ЗАДА- ЦИМА СВОЈИХ ЈЕДИНИЦА¹

ШТАБ
VIII ЦРН. УДАР. БРИГАДЕ
Стр. пов. бр. 25
Положај, 8 марта 1944 г.

Предмет: Извјештај о стању и раду
ове бригаде.

ШТАБУ XXXVII УДАР. ДИВИЗИЈЕ

Положај

У вези Вашег акта бр. службено од 4 марта 1944 г.²
извјештавате се о стању, раду и распореду бригаде и то:

Бригада се налази на сектору Беране — Полица са
овим распоредом:

1. — Штаб бригаде у Беранама.
2. — 1. батаљон у граду као посада; 4. батаљон у Бе-
Ран Село са задатком осигурање аеродрома;

⁴ Види док. бр. 135.

⁵ Види том III, књ. 7, док. бр. 108.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
Риског института под рег. бр. 4/4, к. 1253.

² Види док. бр. 128.

⁵¹ Зборник том I, књ. 16

3. — Интендантура бригаде у Беранама;
4. — Исто тако и бригадна болница налази се у Беранама, као и болница V Црног. удар. бригаде и тешки ранџеници и болесни другови болнице II Ударног корпуса, који треба да пођу за Италију;
5. — 2. батаљон налази се на Полици, засеок Драгово" и Бабино са задатком затварања и контролисања правца Бихор;
6. — 3. батаљон налази се на Полици, засеок Горажде — Загора са задатком затварања и контролисања пролаза Петњица — Врбица — Рожај.

Муслимани са Арнаутима држе положаје изнад села Врбице и изнад десне обале ријеке ЈБешнице до њена ушћа у Лим. Ови Муслимани и Арнаути, који се према нама налазе, немају офанзивних намјера за сада. Чврсто би бранили своју територију у случају да их нападнемо, у том случају могли би иобилисати један знатан број противу нас. Због тога, мишљења смо да их за сада не би требало изазивати.

Расположење код народа не може се рећи да је најбоље, јер има знатан дио који је побјегао у шуму — четницима, а и данас се појављују такви случајеви на територији коју контролише ова бригада.

Према добивеним подацима обавјештајне службе у Пећ је стигла једна њемачка дивизија, а исто тако Њемци појачавају гарнизоне у Сјеници, Пријепољу и Бродареву са циљем напада на нашу слободну територију. У ту сврху мобилишу и униформишу четнике.

С обзиром да се у Беранама налази већи број тешких рањеника, виши и нижи официрски курс, а у вези горње ситуације, овај сектор не би смио остати са малим снагама.

Војнички живот и рад ове бригаде, иако скоро формиране, иде сасвим нормално. Батаљонима је достављен програм рада, по коме се изводи обука. Нарочито се настоји на томе да се борци оспособе за претстојеће задатке. Исто тако се улаже пуно труда за што бољу дисциплину³ војничко држање уопште. У том циљу старјешински кадар даје све од себе и, према до сада пређеном програму и постигнутим резултатима, можемо бити потпуно задовољни.

Према досадашшим наређењима о администрацији⁴ Штаб бригаде, штабови батаљона као и основне јединице воде све предвиђене књиге.

³ Вероватно Драгосава

У прилогу Вам се доставља „Војни програм рада“
на увид.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Јокаш Брајовић

Командант — мајор,
Блажо Марковић

(М.П.)

БР. 132

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТВРТЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ
ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 10 МАРТА 1944
ГОД. ШТАБУ ДИВИЗИЈЕ О БОРБИ СА ЧЕТНИЦИМА НА
ПОЛОЖАЈУ ЗЕНИЦА — ШУМАНИ — ЉУЋА — ПАУЧЕ¹**

ШТАБ
IV САНЦАЧКЕ Н.О.У. БРИГАДЕ
Бр. СЛ
10 марта 1944 год.
Положај

ШТАБУ XXXVII Н.О.У. ДИВИЗИЈЕ

Положај

РЕЛАЦИЈА

IV Н.О.У. санџачке бригаде за вођене борбе са чет-
ницима на дан 9 марта 1944 год. — на положајима Зеница
— Шумани — Љућа — Пауче.

Датум и стање времена 9 марта 44 год. од 4 сата до 13
сати: Вријеме је било магловито, а помало и снијег падао.

Бројно стање: У овој борби учествовало је 3 наша ба-
таљона (јачина око 160). Јачина непријатеља је проције-
њена око 200 четника.

Према добивеним подацима непријатељ је своје главне
снаге пребацио у правцу Рудог и Прибоја према јединицама
II и V дивизије. Овај штаб донио је одлуку да нападне не-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
Риског института под рег. бр. 6/4, к. 1253.

пријатеља на положајима према нашој бригади ради олакшања снагама II и V дивизије.

План напада: Наш Други и Четврти батаљон добио је задатак да нападне непријатеља на положајима Пауче, Пусто Пауче и Љућа, ослањајући се десним крилом на батаљон, који има задатак прочистити село Шумани, Оцаке и даље у правцу првих непријатељских отпорних тачака, а својим лијевим крилом не ослањајући се ни на кога и обезбјеђивајући се од Комина.

Вријеме за напад одређено тачно у 4 сата 9 ов. м.

Према извјештају батаљона задатак је извршен у слиједећем:

Према одређеном времену ниједан од батаљона није стигао у исто [вријеме] на нападни положај, него су закаснили 2 и 4 по један сат, а 3-ћи 1,30 часа. Разлог закашњења је висина снијега и некомотни мах ноzi.

Непријатељ је држао претстраже на по један км даљине испред горе наведених положаја. Вид његове борбе био је одбрана. Губитака је било око 12 мртвих и рањених, што није тачно утврђено али отприлике процјена је толика. Од наоружања је имао сем пушака 2 тешка митраљеза, 7 пушкомитраљеза, и један „шарац“. Морал и држање њихово било је исувише слабо.

Наши батаљони, иако са закашњењем, успјели су да изненаде непријатеља и нанесу им извјестан број жртава. Вид наше борбе био је напад. Према добивеном задатку успјели су да ликвидирају све положаје непријатеља сем Љуће. Село Љућу нису могли ликвидирати јер је исто утврђено бункерима, а терен је брисан — неприлазан. Губитака код нас није било. Морал и држање наших бораца био је на висини. Губитака у материјалу такође није било. Утрошак муниције веома мали. Запажених недостатака, које би требало нарочито истаћи, није било, а тако ни примјера које би требало истаћи за похвалу.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

В.д. полит. комесара,
Веселин Булатовић

Командант,
Новак Кнежевић

(М.П.)

БР. 128

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТВРТЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ
ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 10 МАРТА 1944
ГОД. ПИТАБУ ДИВИЗИЈЕ О РАСПОРЕДУ И ЗАДАЦИМА
СВОЈИХ ЈЕДИНИЦА¹**

ШТАБ
IV САНЦАЧКЕ Н.О.У. БРИГАДЕ
Бр. сл.
10 марта 1944 год.
Положај

ШТАБУ ХХХVII УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ

Положај

Према вашем наређењу строго пов. бр. — „Оп“ 23 од 8-Ш-44 г.,² као и другим наређењима службене природе поступили смо у сљедећем:

1. Наш 1 батаљон, који се налазио у Трновици, пребацили смо на положај 3 батаљона у село Влаховиће, с тим што ће једну чету сместити у село Јаворак, а 3 батаљон, који се до сада налазио на томе положају, рокирао се удесно на положај батаљона Пљеваљског одреда у село Мијаковићи. Задатак овог батаљона је да у садејству с батаљоном Пљеваљског одреда (Тулово — Вруља) врши нападе на непријатељске положаје Рабитље — Илино Брдо.

2. Главнина бригаде остала је на положају Влаховићи — Пљевља — Хоћевине, одакле ће временски било као једна група била као посебан батаљон вршити притисак на непријатељске снаге Комине — Јбућа. Ово у духу вашег наређења, што смо их досад истим начином вршили нападни вид борбе.

3. Штаб бригаде од 13 ов. м. налазиће се у селу Битине. Интендантура и бригадно превијалиште налазиће се V селу Глибаћима.

4. Упознали смо се са наређењем Штаба II Ударног корпуса бр. 183 од 3-Ш-44 г.³ које се односи на постављење Шефова, помоћника, лекара, референата и др. при разним санитетским отсјецима, апотекама итд.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисторијског института под рег. бр. 7/4, к. 1253.

² Види док. бр. 130.

³ Види том III, књ. 7, док. бр. 83.

5. У вези вашег наређења сходно наређењу -Штаба II Ударног корпуса Пов. бр. 156 од 28-11-44 г.,⁴ које се односи на формирање отсјека за оружање, извјештавамо вас да у нашој бригади нема ниједног *пушкара* који би вршио лакше поправке оружја, а на терену нам га је немогуће мобилисати јер га нема.

6. Достављамо вам знаке распознавања, који више не важе, као и уговорене знаке које смо ми прописали за нашу бригаду у времену од 10 до 15 марта.

Нарочитих новости, као ни података о непријатељу немамо.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

В.д. полит. комесара,
Веселин Булатовић

(М.П.)

Командант,
Новак Кнежевић

БР. 134

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ОСМЕ ЦРНОГОРСКЕ БРИГАДЕ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 13 МАРТА 1944 ГОД. ШТАБУ ДИВИЗИЈЕ О СТАЊУ НА СВОМ СЕКТОРУ¹

ШТАБ
VIII ЦРН. УДАР. БРИГАДЕ
Стр. пов. бр. 31
Положај, 13 марта 1944 г.

Предмет: Извјештај о стању на територији ове бригаде и код непријатеља.

ПІТАБУ XXXVII НО УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ

Положај

Нашим актом стр. пов. бр. 28 од 11 марта 1944 г. извјестили смо тај Штаб да ћемо један батаљон пребацити на сјеверну обалу ријеке ЈБешнице на простору између Биоча и Затона да контролише десну обалу Лима.

⁴ Види том III, кн>. 7, док. бр. 72.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 9/4, к. 1253.

Јуче је пошла једна чета Италијана правцем десна обала Лима — Биоче — Пода — Градина у циљу извиђања и прикупљања података о непријатељу. Одмах по преласку ријеке ЈБешнице сукобили су се са неком мањом муслиманском патролом и наоружаним сељацима — Муслиманима. Италијани су отворили ватру и убили изгледа двојицу. Послије су се повукли на лијеву обалу р. ЈБешнице. упућивали су понова неке патроле од којих се једна није ни до сада вратила. Село Биоче је попаљено — има свега једна кућа. Моментално би могли заузети к. 1003, 783 и 941 (Сајковац) извише Биоча и Пода, ноћним упадом, али вјерујемо да их не би могли дуже држати, јер муслимани сматрају р. *Љешницу* и даље Лим као „вјерску“ границу и сваки наш прелаз гледали би да енергично сузбију. С друге стране без окупатора и арнаутске војске не би они нас нападали преко те „границе“, али територију коју они сматрају „својом“, тј. ови муслимани у Бихору, Петњици, Рожају и околини, би упорно бранили. Према прикупљеним подацима имају већи број аутоматских оруђа и неколико тешких бацача. У случају нашег напада сматрамо да би могли мобилисати лако до 2000 људи. Има још нешто регуларне албанске војске у Петњици.

С обзиром да се у Беранама налази већи број наших рањеника и болесника (болница V и наше бригаде, корпусна болница и V дивизије, као и гломазне талијанске болнице), то смо мишљења да их сада још не би требало изазивати на овом сектору.

Мишљења смо да један батаљон пошаљемо у с. Штитаре (лијева обала Лима сјеверно од Берана) да би контролисао Лим, уколико се ви са овим слажете.

Према најновијим прикупљеним подацима неки љекар прегледа све способне људе за војску да их обуку у њемачке униформе у Бихору — Лозна, постављају жандармеријске станице од по 100 људи. У Лозној су дали 4 тешка бацача и 4 тешка митраљеза. Њемци су обећали да прикључе Албанији: Андријевицу, Беране, Бијело Поље. С тим се народ овог краја, као ни са мобилизацијом за регуларну војску, *никако* не слаже. Чисте пут помоћу мобилисаног народа Кос. Митровица — Тутин — Рожај — Тур-Јак од снијега.

На положајима смо будни и опрезни, извиђамо непријатеља, прикупљамо податке и провјеравамо их да нас не би изненадио. Предузели смо неке ситније акције, чишћење од четничких група. Вечерас са двије чете ћемо извр-

шити једну акцију, чишћење Преког брда код Дапсића, гдје смо обавијештени да се налази четничка група од 20 њих.

Рад се одвија нормално по свим секторима, према предвиђеном плану.

Другови из полит. одјела су већ стигли код нас.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Јокаш Брајовић

Командант — мајор,
Блажо Марковић

(М.П.)

БР. 135

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 15 МАРТА 1944 ГОД. ШТАБУ ДИВИЗИЈЕ О БОРБИ ПРОТИВ НЕМАЦА, ЧЕТНИКА И МУСЛИМАНСКЕ МИЛИЦИЈЕ КОД БРОДАРЕВА¹

ШТАБ
III САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ
К. оп. бр. 1
15 марта 1944 г.

Извјештај о акцији изведеној у ноћи између 13—14. о. м. на сектору Гостун — Бродарево — Комарни противу муслиманске милиције, четника и Немаца.

ШТАБУ XXXVII у. ДИВИЗИЈЕ НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Дана 13 о. м. у 18 часова извршили смо напад на непријатеља који је држао положаје Гостун — Оштра Стена — Јасен — Балићи — Бродарево — Комарани. Напад је извршен са целом бригадом. Образоване су три нападне колоне од по једног батаљона, а један батаљон био је у заштитници Брајковац — Камена Гора са задатком затварања праваца [од] Јабукe и Жупе према Комаранима. "а

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 3—3, к. 392.

обом сектору непријатељ је располагао са око 800 милицијата, једним батаљоном Милешевског четничког одреда, и са једном групом четника пљеваљских, поред једне чете демаца у Бродареву. Наоружање непријатеља је било прилично добро, располагали су поред осталог са 2 топа, који су били смјештени у Бродареву. Тешких и лаких митраљеза имали су већи број, нарочито у Бродареву.

Наша бригада била је распоређена овако:

1. батаљон нападао је правцем: Миоча — Баре — Гостун — Прљевине — Јасен и по ликвидацији тих положаја да се са двије чете пребаци као појачање 3 батаљону ради ликвидације Бродарева.

3. батаљон нападао је правцем Кичево — Рогујевац — Пода — Подјасен, с тим да по овлађивању Подјасена пребаци једну чету у Закут и ухвати везу са четом 4 батаљона која је имала за задатак да ликвидира Балићи и Врапче Поље те да са њом у заједници очисте Бродарево.

4. батаљон ојачан са једном четом 2 батаљона вршио је напад на Зечију Главу — Боретино Брдо² и да последице Боретина Брда овлада са Јазовцем како би омогућио јединицама одређеним за напад на Бродарево да овладају истим, као и да један дио батаљона оријентише према Жупи.

2 батаљон добио је био задатак да се постави на простору Брајковац — Камена Гора и да затвара правац према Жупи и Јабуки.

1 и 3 батаљон овладели су у току ноћи свим положајима до Бродарева. 14 о. м. у 2.30 часова вршили су напад на Бродарево, али су услед јачих непријатељских снага, добро организоване одбране, артиљеријом и аутоматским оруђима били одбијени. Овоме одбијању и незаузимању Бродарева од стране наших јединица доприњело је и то што чета 4 батаљона, која је имала за задатак да овлада Валићима и Врапчим Пољем, услед јачег непријатељског притиска, није овладала истима.

4 батаљон наишао је такође на јаче непријатељске снаге али је ипак успио да се са једном четом и водом пробије до Буковика и овлада Боретиним Брдом. Приликом ликвидације Боретиног Брда појавили су се четници на Зечију Главу, које су морали одбацити, те су морали један дио својих делова са Боретиног Брда повлачити и овладати Зечијом Главом. Овдје је 4 батаљон учинио један пропуст, што није према наређењу прво овладао Зечијом Главом,

² Није нађено на секцији 1 : 100.000.

на истој оставио зедан вод као посаду а са осталим дијелам батаљона пошао и овладао Боретиним Брдом и осталим положајима.

Пошто се у току ноћи није успјело овладати Бродаревом, то смо у саму зору повукли батаљоне, да не би у повлачењу имали губитака. На новим положајима нисмо остали из тога разлога, што није било услова за смјештај јединица, као и прехрану.

Батаљони су смјештени и то: 1 батаљон — Миоча, 3 батаљон — Кичево, 4 батаљон — Граб и 2 батаљон — Козица.

У овој акцији нанијети су непријатељу сљедећи губици: 9 мртвих четника, 8 милицајаца, међу којима и један четнички командир. Заробљено је 2 милицајца. Према извјештајима бораца рачуна се да је рањених било многа више. О непријатељским губицима у Бродареву немамо извјештаја. Од непријатеља је заплијењено: 1 тешки митраљез — без извјесних дијелова, пушака 15, један пиштољ, 1.000 метака од „Бреде“, 5 бомби и нешто војничке спреме. Заплијењено је нешто стоке.

Наши губици су: 1 мртав и 3 лакше рањена.

Морал код људства био је на висини. Борбеност људства такође је била добра. Муниције није много утрошено.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб
командант, мајор,
Војо Годоровић

(М.П.)

БР. 136

**НДРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 17 МАРТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА
ОФАНЗИВНА ДЕЈСТВА НА КОМУНИКАЦИЈЕ ЧАЈНИ-
ЧЕ — ПЉЕВЉА, ПРИЈЕПОЉЕ — БИЈЕЛО ПОЉЕ РАДИ
САДЕЈСТВА ДРУГОЈ ПРОЛЕТЕРСКОЈ И ПЕТОЈ НОУ
ДИВИЗИЈИ У ЊИХОВОМ ПРОДОРУ У СРБИЈУ¹**

Ш Т А Б
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 18
17-111-1944
21h

ШТАБУ III, IV и VIII БРИГАДЕ

1. Ситуација: Према прикупљеним подацима у Пећи (гарнизону) се налази свега око 150 Њемаца, док су извјесне њемачке јединице пребачене из Сјеверне Албаније за Косовску Митровицу. Врши се мобилизација у Метохији, У Пећ долазе рањеници, што изгледа да мјештани Срби воде борбу са муслиманима. Такођер између Ђаковице и Призрена дејствују неке партизанске јединице. У Новом Пазару има врло мало Њемаца. У Пљевљима се налази око 1.800 Њемаца, а у Пријепољу је било три чете Њемаца, док по неким подацима има и више.

Јединице II Пролетерске дивизије и V Крајишке у Циљу форсирања Лима воде жестоке борбе са јаким снагама четника и недићеваца које настоје да их у томе спријече. Њемачке снаге из Пљеваља и Пријепоља активно дејствују на те наше јединице у циљу угрожавања њиховог бока и позадине, садејствујући четничко-недићевским снагама на Лиму. Наша дивизија је добила задатак од Штаба Н Ударног корпуса² да активно и директно помогнемо извршење задатка II и V Дивизије, везујући њемачке снаге на сектору Пљевља, обезбјеђујући бок II Дивизији и дејствујући најенергичније на комуникацију Пријепоље — Пљевља.³ У вези тога

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 8—1, к. 1253.

² Види том III, књ. 7, док. бр. 110.

³ О извршењу овог наређења види док. бр. 139 и 141.

НАРЕЂУЈЕМО :

— IV Санџачка бригада, ојачана са Пљеваљским одредом (којега ће штаб те бригаде одмах узети под команду), *одмах* по пријему овога наређења извршиће покрет са садање просторије и кренуће правцем Мељак — Градац — Бољанићи, гдје ће пресећи комуникацију Пљевља — Ковач — Метаљка између Бољанића и Готовуше. Ухватиће везу са II и V Дивизијом чим стигне на тај сектор и у вези њихових операција задржаће се на тој комуникацији, а потом у згодноме моменту пребациће се што брже преко Крњаче и Адровића са задатком дејства на комуникацију Јабука — Пљевља. Ухватиће везу по доласку на ту просторију са III Санџачком бригадом која ће дејствовати на комуникацију Пријепоље — Пљевља са базама јужно од те комуникације. Потом ће IV Бригада уз помоћ III Санџачке бригаде прећи комуникацију Јабука — Пљевља и преко Вијенца — Матаруга — Мијаковића заузети садање положаје, односно дејствоваће у правцу Пљеваља са просторије Мијаковићи — Мељак — Пљевља.

IV Санџачка бригада ће настојати да што прије избије на комуникацију Пљевља — Бољанићи а потом у свима својим покретима и акцијама да буде брза и енергична. Никакву лабавост не допуштати.

— III Санџачка бригада (без једног батаљона) пребациће се 19 ов. мј. на просторију Камена Гора — Вуково Брдо — Обарде, одакле ће предузимати акције и вршити стални притисак на комуникацију Пријепоље — Пљевља. Претходно очистити четнике са те просторије и комуникације Јабука — Мијајловица — Вијенац. За акцију на самој комуникацији првенствено се треба добро осигурати. Такођер благовремено припремити и резервну храну да би борци за вријеме засједе могли издржати на положајима. Дејство те бригаде мора непријатељ добро да осјети и да веже јаче снаге за исту, које су сада углавном оријентисане у правцу II Дивизије.

Један батаљон III Санџачке бригаде у заједници са Бјелопољским одредом дејствоваће у правцу Комарана и Бродарева. (Предлажемо да то буде ваш 1 батаљон.) Тај батаљон ће узети под команду своју Бјелопољски одред. Он нека се постави са једном четом у Кичеву а са двије чете на Граб. Бјелопољски одред нека држи положај села Миоча. Тај ваш 1 батаљон према ситуацији употребите за заштиту вашег десног бока, а најбоља је заштита да, за вријеме вршења акције те групе од три батаљона,

тај батаљон дејствује у правцу Брајковца, односно Комарана у циљу везивања непријатеља на своме сектору, а који би вас могао да угрози.

Када ухватите везу са IV Санџачком бригадом, и пошто се она пребаци преко комуникације Пријепоље — Пљевља, ви ћете се такођер пребацити на ваше старе положаје.

— VIII Црногорска бригада ће по пријему овога наређења најхитније пребацити свега двије чете правцем Беране — село Штитари — Бијело Поље, с тим да једна чета држи положаје код села Оброва (изнад Бијелога Поља), а друга чета код села Расова. Задатак тих двију чета је одбрана Бијелога Поља од правца Сјенице. Најзгодније вам је да положаје село Штитари — село Обров — село Расово држе чете једног батаљона. Са осталим батаљонима вршите ваш досадањи задатак, односно одбрану Берана од правца Рожаја и Бихора.

2. Покрети и акције јединица морају бити брзи, енергични и благовремени са циљем да се непријатељ збуни, да се вежу што јаче непријатељске снаге, и да му се нанесе жртава. Само добрим дејством наших јединица могу се умногоме олакшати и задаци II и V Дивизије, који су од неоцењиве важности за даљи ток наших операција и наше борбе. Свака колебљивост, свака млитавост и небудност мора да се искоријени.

3. Главни штаб за Санџак ће наредити поменути одредима да се ставе под команду наших јединица.

4. IV Санџачка бригада ће достављати овоме штабу извјештаје према ситуацији, III Санџачка бригада редовно, да би имали преглед њенога рада и ситуације на њеном сектору, а VIII Бригада као и досада.

5. Према најновијем извјештају од 13 ов. мј., јединице II Пролетерске дивизије, водећи жестоке борбе у долини Лима, нису успјеле да пређу Лим и биле су заузеле нове положаје на просторији Пенезићи — Ритошићи — Јакубов Гроб. IV Санџачка бригада, одмах по хватању везе са II и V Дивизијом, упознаће их детаљно са задатком ове Дивизије а специјално те бригаде.

6. Борбени знаци за ову дивизију:

19	март	1944	Рудо — Прибој
20	„	„	Пљевља — Пријепоље
21	„	„	Војо — Данило
22	„	„	Новак — Блажо
23	„	„	Чедо — Халил

24 март 1944 Веселин — Милија
25 „ „ Пеко — Митар
26 „ „ Беране — Бијело Поље
7. Штаб дивизије ће се налазити у Шаховићима.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар,
Мило Јовићевић

Командант, мајор,
Жарко С. Видовић

(М.П.)

БР. 137

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ
ОД 23 МАРТА 1944 ГОД. ШТАБУ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ
ДИВИЗИЈЕ ЗА ЈАЧИ ПРИТИСАК НА НЕПРИЈАТЕЉСКЕ
СНАГЕ У РЕЈОНУ ПЉЕВЉА — ПРИЈЕПОЉЕ — ПРИБОЈ**

[ДРУГИ УДАРНИ КОРПУС НОВЈ]

Оп. бр. 242
23 марта [194]4
18.20

ШТАБУ XXXVII УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ

Непријатељски гарнизони у Кремни, Ужицу, Чајетини, Палисаду, Пожеги и Ивањици ојачани су Бугарима и недићевским трупама.

Њемци и недићевци из Прибоја овладали су Бијелим Брдом и потискују заштитнице II и V Дивизије, које се' по прелазу Лима налазе на просторији: Г. и Д. Јабланица.

Обзиром на овакву ситуацију и потребу јачег притиска снага ваше Дивизије на сектору: Пљевља — Пријепоље — Прибој, допуњујемо наше наређење Оп. бр. 220 од 16. ов. мј. **наређујемо:**

1. — IV Санџачкој бригади издајте хитно наређење Д^а са садање просторије хитно крене у правцу Прибоја, са задатком вршења што јачег притиска на непријатељске снаге

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 3—3, к. 392.

² Види том III, кв. 7, док. бр. 110.

на сектору Прибој и везивања што јачих непријатељских снага са овога сектора за себе.

2. — Пљеваљском одреду, који се, према наређењу Опт. бр. 220, налази под командом IV Санџачке бригаде издајте наређење да се врати на сектор Пљевља и непосредно дејствује на непријатељске снаге у Пљевљима. Овај одред остаће до даљег наређења под вашом непосредном командом.

3. — III Санџачка бригада нека врши што јачи и енергичнији притисак на Пријеполје и комуникацију: Пријеполје — Пљевља.

У циљу ојачања III Санџачке бригаде за извршење овога задатка, данас смо наредили Штабу италијанске дивизије „Гарибалди“ да један батаљон I Бригаде са сектора Беране хитно пребаци за Шаховиће.³ Овај батаљон по доласку у Шаховиће хитно упутите и ставите под команду III Санџачке бригаде, која ће му издати задатак.

4. — III и IV Санџачка бригада у извршењу својих задатака треба да буду у сталној и непрекидној вези.¹

5. — Ове горе наведене бригаде остаће на својим задацима све до нашег даљег наређења.⁴

садрт ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар, Митар Бакић	Начелник штаба генерал-мајор, Рудолф Приморац	Командант генерал-лајтнант, Пеко Дапчевић
--	--	--

(М.П.)

³ Види док. бр. 138.

⁴ О извршењу овог наређења види док. бр. 142, као и том III, К8>- 7, док. бр. 125.

БР. 145

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ
ОД 23 МАРТА 1944 ГОД. ШТАБУ ИТАЛИЈАНСКЕ ДИВИ-
ЗИЈЕ „ГАРИБАЛДИ“ ДА УПУТИ ЈЕДАН СВОЈ БАТАЉОН
КАО ПОЈАЧАЊЕ ТРЕЋОЈ САНЦАЧКОЈ БРИГАДИ ЗА
НАПАД НА КОМУНИКАЦИЈУ ПЉЕВЉА — ПРИЈЕПОЉЕ¹**

[ДРУГИ УДАРНИ КОРПУС НОВЈ]

Оп. бр. 243
23 марта [194]4
18.40

Хитно

ШТАБУ ИТАЛИЈАНСКЕ ДИВИЗИЈЕ „ГАРИБАЛДИ“

Обзиром да је непријатељ појачао своје гарнизоне у Пљевљима, Пријепољу и Прибоју, потребно је јаче ангажовање наших снага на овом сектору.

У вези предњег, хитно наредите Штабу I ваше бригаде да са садање проеторије одмах упути један батаљон за Шаховиће. Овај батаљон по доласку у Шаховиће јавиће се Штабу XXXVII Дивизије, који ће му издати задатак.

Задатак овог батаљона биће да у саставу и под командом III Санџачке бригаде врши јак притисак на еектор Пријепоље и комуникацију: Пљевља — Пријепоље. Овај батаљон остаће на извршењу овог задатка до нашег даљег наређења.

Ово наређење извршити најхитније.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.)

За штаб
генерал-мајор,
Рудолф Приморац

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института подрег. бр. 12—1, к. 1253.

² Види док. бр. 143.

БР. 139

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 23 МАРТА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ КОР-
ПУСА НОВЈ О НЕПРИЈАТЕЉСКИМ СНАГАМА У САН-
ЦАКУ И О БОРБАМА ПРОТИВ НЕМАЦА И ЧЕТНИКА
НА КОМУНИКАЦИЈИ БОЉАНИЋИ — ПЉЕВЉА —
ПРИЈЕПОЉЕ¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Пов. бр. 24
23-111-1944

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА

Ситуација: На сектору VIII Црногорске бригаде нема неких промјена. На простору Комарани — Бродарево: послје напада наших јединица на Бродарево Њемци и милиција (од Сјенице и Прибоја) повукли су се Пријепољу, односно милиција се пребацила на десну обалу Лима. На лијевој обали Лима, на комаранском сектору, остала је само мјештанска милиција, јачине до 500 људи.

У сјеници се налази око 800 Њемаца и милиције. У Пријепољу је било задњих дана један батаљон Њемаца и нешто тзв. шуцполиције (муслимани мобилисани и обучени у њемачка одијела). У Пљевљима има до 1.500 Њемаца и нешто четника. За обезбјеђење комуникације Пљевља — Пријепоље налазе се у Сељашници, Коловрату, Жупи, Мијајловици и Бабинама четничке групе које укупно броје до 600 четника.

IV Санџачка бригада је 20 ов. мј. водила борбу са непријатељем на сектору Бољанићи — Готовуша. Извјештај⁰ тој акцији нисмо добили, али према подацима добивеним од об. службе, четници су у борби код Готовуше имали 20 рањеника које су донијели у Пљевља.

III Санџачка бригада (без једног батаљона) водила је борбу у току 20/21, 21 и 22 ов. мј. на комуникацији Пљевља — Пријепоље, са њемачко-четничким снагама. У току те борбе непријатељ је имао до 90 избачених из строја, док^сУ наши имали 20 мртвих и рањених.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 34/4, к. 392.

²⁵ Зборник ТМ I, КН: 16

Чим стигне ваш допунски пратећи батаљон, упутићемо га на положај Кичево — Граб, са задатком дејства у правцу Комарана, и на тај начин ће се ослободити још један батаљон III Санџачке бригаде, те ће она као цјелина моћи да дејствује на комуникацију Пријепоље — Пљевља.

2. Примили смо вашу пошту и материјал од 22 ов. мј.

3. У прилогу се достављају акције III Санџачке бригаде,² списак командног кадра III Санџачке и VIII Црногорске бригаде ове Дивизије и приједлози за одликовања руководиоца и бораца тих двију бригада. Ти подаци за IV Санџачку бригаду раније су достављени преко Главног штаба за Санџак.

4. Команданта друга Воја Тодоровића и друга Новицу Ракочевића, у вези нашега тражења, упутићемо.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.)

Политкомесар,
Мило Јовићевић

Командант, мајор,
Жарко С. Видовић

Напомена.⁸ У приложеном списку погинулих, инвалида и живих бораца III Санџачке бригаде који се предлажу за одликовање, на ред. бр. 1, 2, 3, 4, 5 и 6 немамо потпуне податке нити их довољно познајемо да би могли дати своје мишљење и карактеристике о њима.

² Ова документа не објављујемо јер су подаци садржани у извештају Штаба дивизије од 29 марта, док. бр. 140. Извештај Треће санџачке бригаде налазе се у архиви ВИИ под рег. бр. 12, 14 и 16, к. 1253.

³ Дописано на истој машини.

БР. 140

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
од 25 МАРТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА
ОФАНЗИВНА ДЕЈСТВА НА НЕПРИЈАТЕЉСКЕ СНАГЕ
у ПРИБОЈУ И НА КОМУНИКАЦИЈИ ПЉЕВЉА — ПРИ-
ЈЕПОЉЕ¹**

Ш Т А В
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 26
25-111-1944

ШТАБУ III, IV и VIII БРИГАДЕ ОВЕ ДИВИЗИЈЕ

Ситуација: На сектору VIII Бригаде нема неких промјена. Непријатељ ту држи мање снаге, које сачињавају углавном мјештанска милиција. На сектору III Санџачке бригаде: на простору Комарани — Бродарево налази се до 500 мјештана-милиџаца. Милиџа од Сјенице и Прибоја, која је била на томе простору у циљу помагања комаранске милиџе, прешла је на десну обалу Лима и отишла вјероватно Сјеници и Прибоју. У Бродареву Њемаца нема. У гарнизону Пријепоље налази се један батаљон Њемаца са нешто милиџе. У гарнизону Пљевља налази се до 1.500 непријатељских војника, од којих је 1.200 Њемаца, а остало тзв. шуцполиџа (мобилисани муслимани обучени у њемачка одијела). Према извјештају, којег смо добили 24 ов. мј., 600 Њемаца са 4 топа и 4 тенка отишли су из Пљеваља за Пријепоље, а одатле највјероватније у правцу Прибоја. На комуникацији Пријепоље — Пљевља налазе се четници јачине до 400 људи. Око Пљеваља налазе се четничке снаге до 700 људи. На комуникацији Пљевља — Пријепоље III Санџачка бригада, без једнога батаљона, водила је борбу у току 21, 22, 23 ов. мј. са четничко-њемачким снагама, на просторији Камена Гора — Јабука — Влака. У току тих борби успјела је да нанесе непријатељу °ејетне губитке: до 90 избачених из строја Њемаца и четника, док је она имала 20 избачених из строја. У тим борбама III Бригада је заплијенила: 1 митраљез С.М.Г., 1 ма-[^]Јинку, 2 догледа, 5 пиштоља, пушака и друге ратне спреме.

Санџачка бригада је водила борбу на комуникацији Пљевља — Бољанићи, о којој немамо писмених извјештаја.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисторијског института под рег. бр. 10/1, к. 1253.

II и V Дивизија воде жестоке борбе на сектору Прибој — Ивањица — Вардиште. Непријатељски гарнизони у Кремни, Ужицу, Палисаду, Пожеги и Ивањици ојачани су Бугарима и недићевцима. Њемци и недићевци из Прибоја успјели су да овладају Бијелим Брдом и потискују заштитнице II и V Дивизије, које се по прелазу Лима налазе на просторији Горња и Доња Јабланица.

Задатак наше Дивизије: да још чвршће и енергичније дејствујемо на непријатеља на свима секторима, а нарочито на комуникацију Пљевља — Пријепоље и у правцу Прибоја, да би везали што јаче непријатељске снаге.²

У вези горњег

НАРЕЂУЈЕМО:

1. Јединице VIII Црногорске бригаде ће остати на садашњим положајима са истим задацима.

2. Јединице III Санџачке бригаде ће дејствовати на комуникацију Пријепоље — Пљевља, вршећи што јачи притисак у правцу Пријепоља. Та бригада ће бити ојачана са једним пратећим батаљоном из Штаба корпуса, којему ћемо ми издати наређење да се пребаци на Вуково Брдо и стави под команду Штаба III Бригаде (тај батаљон има за сада 80 бораца са 4 п. митраљеза, а ускоро треба да му пристигне још 80 бораца). За кратко вријеме, као појачање тој Бригади, пристићи ће још један батаљон италијанских Алпинаца, који су добро одјевени и наоружани. Та Бригада ће их употријебити за акције на комуникацији Пљевља — Пријепоље. Њих увести у борбу уз наше јединице, али их не употребљавати на крилима фронта, него између наших јединица.

1 батаљон III Санџачке бригаде, у заједници са Бјелопољским одредом, којег ћемо ојачати са једном четом VIII Црногорске бригаде, дејствоваће активно у правцу Комарана. (О томе ће издати наређење овај Штаб.)

3. IV Санџачка бригада: да би што ефикасније потпомогла рад II и V Дивизије, на горе наведеној просторији, IV Санџачка бригада неће се пребацивати на просторију јужно од Плеваља, него ће *одмах* по пријему наређења оријентисати се у правцу Прибоја, са задатком вршења што јачег притиска на непријатељске снаге на сектору Прибој, и везивања што јачих непријатељских снага за себе, на томе сектору. Одржаваће везу са II Дивизијом, као и узамјамну везу са III Санџачком бригадом. Достављаће извјештаје овоме Штабу преко III Санџачке бригаде.

² Види док. бр. 144.

IV Санџачка бригада ће по пријему овога наређења упутити Пљеваљски одред најкраћим путем да се пребаци на просторију јужно од Пљеваља. Ако буде краћи пут преко Граца на Ђеотину, онда ћете тај одред пребацили на Мељак, а ако буде краћи пут преко Јабуре, односно Мијајловице, онда ће се пребацили преко Матаруга у Миљакловиће. По доласку тога одреда на просторију јужно од Пљеваља, одмах ће доставити извјештај команданту Пљеваљског одреда Маринку Голубовићу на Борову, гдје ће добити даљи задатак.

4. Јединице III и IV Санџачке бригаде ће дејствовати на горе одређеној просторији до даљег наређења. Непријатеља нападати чврсто, одлучно и енергично.

5. За IV Санџачку бригаду упућује се 4 п.митраљеза, муниција за те п.митраљезе (енглеске) и муниције за италијанске митраљезе и п.митраљезе. Ово наређење, аутоматска оруђа, и муницију за IV Санџачку бригаду носиће 20 бораца из пратеће чете овога Штаба, 10 бораца из Допунског батаљона Штаба II Ударног корпуса којима ће по доласку код Штаба III Санџачке бригаде ова додати још један вод бораца из те Бригаде и помоћи им да се пребаце преко комуникације Пљевља — Пријепоље. Тај вод III Бригаде продужиће даље за њима све до хватања везе са IV Санџачком бригадом, а потом ће се вратити заједно с њима назад. То људство које иде до IV Бригаде нека се пребаци на најзгодније мјесто преко комуникације, наравно ноћу, и затим нека иде правцем Адровићи — Крњача, гдје ће вјероватно ухватити везу са IV Бригадом. Приликом његовог пребацивања преко комуникације, III Санџачка бригада, према потреби, нека им додијели и један или два батаљона.

6. У прилогу се доставља за све бригаде слиједећи материјал: 3 „Одлуке АВНОЈ-а на II засиједању“, 3 „Омладинске борбе“, 3 „Пјесме“ — Радован Зоковић, 3 „Жена данас“, 1 „Ослобођење“, 3 „Ми млади“, 2 летка „Народима Југославије“.

7. Доставите извјештај о пријему материјала, иначе све бригаде нека шаљу редовне извјештаје.

8. Штаб дивизије налазиће се у Шаховићима.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар,
Мило Јовићевић

Командант, мајор,
Жарко С. Видовић

(М.П.)

БР. 155

РЕЛАЦИЈА ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 29 МАРТА 1944 ГОД. О ВОЂЕНИМ БОРБАМА ОД 21
ДО 28 МАРТА¹

Ш Т А Б
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
29-111-1944
13h

Р Е Л А Ц И Ј А

Јединица XXXVII НОУ Дивизије за вођене борбе у току од 21—28 марта 1944 године на просторији Беране — Бијело Поље — Комарани — Пријепоље — Пљевља.

20/21 и 21 марта 1944 године:

I. Вођене борбе на просторији Вуково Брдо — Влака — Обарде, јединице III Санџачке бригаде (бригада без једног батаљона).

Подаци о непријатељу: у Пљевљима се налазило око 1500 Њемаца. У Пријепољу један батаљон Њемаца и једна чета муслиманске милиције. Дуж комуникације Пријепоље — Пљевља око 650 четника.

Наше снаге: у јачини три батаљона, свега око 400 бораца.

Ток напада: у току ноћи 20/21 ов. мј. два батаљона те бригаде избили су на комуникацију Пријепоље — Пљевља, на простору Јабука — Бели Крш — Алина Стијена. Једна чета одабраних бораца упућена је на Коловрат (код Пријепоља) да изврши напад на четнике који се ту налазе. 21 марта ујутру, у 5 сати, избила је од Пљеваља колона Њемаца од 14 камиона. Камиони су ишли на великом остојању, с тим да је нарочито први камион, имао велико остојање. Засједа постављена на комуникацији одмах је напала на први камион, поубијала Њемце и камион онеспособила. Непријатељ из осталих камиона развио се за борбу која се водила до 9 сати и успио да овлада положајима изнад цесте те се пребацио у правцу Пријепоља, док су четници са једним дијелом Њемаца продужили борбу на томе сектору. Истога дана око 12 сати стигло је појачање од При-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 14—1, к. 1253.

јепоља и у току тога дана до 21 час вођена је борба са непријатељем. Чета, која је упућена у акцију на Коловрат, извршила је напад на четничку касарну, поубијала удвојене четничке стражаре и потпуно опколивши касарну убијала четнике када су они почели да бјеже из те касарне.

Наши губици: 2 мртва и 9 рањених.

Непријатељски губици: 43 избачена из строја, Њемаца и четника. Заробљен један четник и један њемачки подофицер.

Заплијењено је: 13 пушака, 4 пиштоља, 1 доглед, 1 писаћа машина, нешто одјеће, обуће и остале ратне спреме.

II. IV Санџачка бригада на просторији Бољанићи — Крће — Југово — Пљевља.

Подаци о непријатељу: Пљеваљска четничка бригада, под командом Милутина Јеловца, јачине до 600 четника, наоружана са више тешких митраљеза и п.митраљеза.

Наше снаге: четири батаљона, јачине свега око 350 бораца.

Ток борбе: непријатељ напао наше снаге на тој просторији и борба је вођена до 9 сати, када су наши успјели да непријатеља одбаце ка Пљевљима.

Наши губици: 1 мртав и 9 рањених.

Непријатељски губици: 20 мртвих и рањених.

Заплијењено: није ништа.

22 марта 1944 године:

III Санџачка бригада (без једног батаљона) на просторији Обарде — Јабука — Камена Гора.

Подаци о непријатељу: јачина око 350 четника и 200 Њемаца.

Наше снаге: три батаљона, јачине свега око 390 бораца,

Ток напада: непријатељ је узору тога дана покушао да одбаци наша три батаљона са просторије Обарде — Јабука, и да овлада комуникацијом. Наше јединице су убрзо успјеле да одбаце и разбију четнике, прогонећи их преко комуникације Пријепоље — Пљевља, а са Њемцима је вођена жестока борба. Одбијен је напад Њемаца, који су хтјели да овладају котом 1.287, и прогоњени су ка Ражаном Пољу, вукући са собом мртве и рањене. Како је главнина била оријентисана у борби са четницима, то је гоњење Њемаца вршила само једна чета 3 батаљона. Њемци, имајући Доста губитака, нису могли да даље носе мртве и рањене, Него су их скупили на једну гомилу, а потом заузели положаје у кругу око њих и бранили се. Простор је био на томе

мјесту брисан, и због великога снијега врло тешко прохода-
дан. Борба је трајала до 21 час у ноћи, када су Њемци успјели да се извуку у правцу Мијајловице.

Наши губици: 4 мртва и 5 рањених.

Непријатељски губици: 47 мртвих и рањених (27 Њемаца и 20 четника).

Ратни плијен: 1 митраљез С.М.Г. („Шарац“), 1 машинка, 2 пиштоља, 1 доглед и друге војничке спреме.

У тој борби се нарочито истакла чета 3 батаљона која је са 25 бораца водила борбу са далеко надмоћнији непријатељем — 200 Њемаца. Остале јединице су се добро држале, губици су углавном настали због брисано терена, тешко пролазнога, због снијега и ватрене непријатељске надмоћности.

23 марта 1944 године:

Један батаљон III Санџачке бригаде (4 батаљон) на просторији Камена Гора — Јабука — Велика Жупа.

Подаци о непријатељу: сачињавали су га четници и милиција, јачине до 500 људи.

Наше снаге: један батаљон, јачине свега око 180 бораца.

Ток борбе: непријатељ је нападао из три правца и то Миљевићи — Хрта — Кашице, Карошевина — Голоћевина — Дуге Њиве и трећим правцем Јабука — Паљике. Колона која је наступала од Кашица била је одмах разбијена и одбачена назад, с тим да је један вод тог батаљона избио на Скокуће. Са средњом колоном вођена је борба од 11 до 17 часова. Непријатељ је био доста упоран, те је неколико пута вршио и противнападе, али је и он био одбачен.

Наши губици: није било.

Непријатељски губици: 10 мртвих и 15 рањених.

Ратни плијен: није било.

I

24 марта 1944 године:

IV Санџачка бригада на просторији Бољанићи — Крће — Пљевља.

Наше снаге: четири батаљона плус Пљеваљски одред-јачине свега око 450 бораца.

Подаци о непријатељу: Пљеваљска четничка бригада јачине до 600 људи.

Ток борбе: наше јединице су напале непријатеља на положајима код Југова. Борба је трајала скоро читавог дана,

и непријатељ је био јако упоран, али се успјело да га се одбаци Пљевљима.

Наши губици: 2 мртва и 8 рањених.

Непријатељски губици: 27 мртвих и рањених.

Ратни плијен: није било.

26/27 марта 1944 године:

Један батаљон III Санџачке бригаде (4 батаљон) на просторији Камена Гора — Велика Жупа.

Подаци о непријатељу: око 300 четника.

Наше снаге: око 180 бораца.

Ток борбе: тај батаљон је напао непријатеља на положајима Подбор — Мијани — Скокуће. Непријатељ је очекивао напад, био је опрезан, али је на извјесним мјестима ипак изненађен. Непријатељ је у првом налету одбачен са тих положаја и повукао се ка Пријепољу. Јединице су биле продужиле гоњење непријатеља, али су се морале повратити, јер је милиција од Хрта и Јагњила напала на наше снаге бочно. Успјело се одбацити и овога непријатеља. Борба је трајала до 14.30 часова тога дана.

Наши губици: није било.

Непријатељски губици: 10 мртвих и рањених четника и око 7 мртвих и рањених милицајаца.

Ратни плијен: 5 пушака и нешто муниције.

27/28 марта 1944 године:

Група на сектору Комарана коју сачињавају: један батаљон III Санџачке бригаде, Бјелопољски одред и једна чета VIII Црногорске бригаде.

Подаци о непријатељу: мјештанска комаранска милиција, јачине до 600 људи.

Наше снаге: 280 бораца.

Ток борбе: ноћу 27/28 марта наше јединице су напале на положаје Комарани. Снаге које су сачињавале чету VIII Црногорске бригаде и Бјелопољски одред нападале су правцем Миоче — Гостун — Јасен — Балићи, док је 1 батаљон III Санџачке бригаде нападао правцем Зечија Глава — Буковик. Због велике мећаве и високога снијега двије чете тога батаљона су биле залутале, док је једна чета тога батаљона и јединице које су нападале од Миоча успјеле да избију ка Јасену, односно Балићима, али услјед надмоћности непријатеља морале су се повући.

Наши губици: није било.

Непријатељски губици: 2 мртва и неколико рањених.
Ратни плијен: није било.

20—27 марта 1944 године:

Јединице VIII Црногорске бригаде на сектору Беране.
Та бригада није водила борбе.

Успјела је да зароби око 17 четника који су се крили
по шумама и пећинама.

Закључак:

Јединице III и IV Санџачке бригаде биле су доста
активне; задаци су се не у потпуности извршавали. Тако
IV Санџачка бригада, чији је задатак био да последије деј-
ства на комуникацији Пљевља — Бољанићи избије на ко-
муникацију Пљевља — Јабука, што она није учинила, него
се без борбе пребацила преко те комуникације на про-
сторију јужно од Пљеваља.

Морал и држаше бораца у овим акцијама је било до-
ста добро.

Муниција је у многоме недостајала.

Вријеме је било врло рђаво: мећава, високи снијег и
затрпане пртине. Борба се може водити скоро само на пр-
тинама, куда је и могуће кретање.

Укупан резултат борби:

Наши губици: 9 мртвих и 32 рањена, свега 41 изба-
чен из строја.

Непријатељски губици: 134 избачених из строја (Ње-
маца, четника и милиције) и заробљено 19 непријатељских
војника.

Ратни плијен: 1 тешки њемачки митраљез, 18 пушака,
1 машинка, 6 пиштоља, 2 догледа, 1 писаћа машина, и од-
јеће, обуће и остале ратне спреме. Уништен 1 непријатељ-
ски камион.²

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар,
Мило Јовићевић

(М. П.)

Командант, мајор,
Жарко С. Видовић

Начелник, капетан,
Раде В. Кнежевић

² Детаљније о овим борбама Треће санџачке бригаде види У
анализи акција Штаба бригаде. Докуменат у архиви ВИИ под рег-
бр. 16/4, к. 1253.

БР. 155

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 29 МАРТА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ КОР-
ПУСА НОВЈ О НЕПРИЈАТЕЉСКИМ СНАГАМА У САН-
ЦАКУ И О РАСПОРЕДУ И ЗАДАЦИМА СВОЈИХ ЈЕ-
ДИНИЦА¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 34
29-111-1944
13.30

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА

Подаци о непријатељу: на просторији Рожај — Бихор налазе се мјештанске муслиманске јединице. У гарнизонима Пећ и Сјеница налазе се мање њемачке снаге са јачим дијеловима муслиманске милиције. У Комаранима се налази мјештанска милиција јачине 600 људи. У гарнизону Пријепоље јачина Њемаца варира од 200—800 људи. На просторији Велика Жупа — Бабине •— Мијајловица налази се до 600 четника. У гарнизону Пљевља њемачке снаге варирају од 500—1.500 људи. На просторији око Пљеваља четничке снаге су јачине до 700 људи. Непријатељ је пребацивао извјесне снаге из Пљеваља ка Пријепољу и даље ка Прибоју, док према неким подацима дијелови њемачких снага су продужили и ка Сјеници. Непријатељске, четничко-муслиманске снаге су углавном исте јачине, с тим што је задњих дана од Прибоја пребачена једна тзв. Бјелопољска четничка бригада јачине до 200 људи.

2. Наше снаге: VIII Дрногорска бригада држи положај са три батаљона на просторији Беране — Бабино — Заграђе — Штитари, док са једним батаљоном, без једне чете, држи положај на просторији Бијело Поље — Обров — Расово, а једна чета је у с. Миоча према Комаранима.

III Санџачка бригада је на просторији Вуково Брдо — Камена Гора — Обарде са три формацијска батаљона и једним батаљоном допунским, са које просторије дејствује У правцу Велике Жупе и на комуникацију Пријепоље — Пљевља.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 14—1, к. 1253.

² Види док. бр. 145.

Група јединица, састављена од 1 батаљона III Санџачке бригаде, Бјелопољскот одреда и једне чете VIII Црногорске бригаде, са просторије Миоча — Ораховица — Кичево — Граб, дејствује у правцу Комарана. Добила је задатак да ликвидира Бродарево.

IV Санџачка бригада, која је не извршивши задатак на комуникацији Пљевља — Јабука пребацила се на просторију Матаруге — Подкрајци, упућена је 28/29 марта т. г. у правцу Прибоја.

Пљеваљски одред је на просторији јужно од Пљеваља, са задатком вршења притиска ка Пљевљима.

3. Због доста велике просторије на којој дејствују јединице ове Дивизије, веза је отежана, а нарочито са IV Санџачком бригадом.

Муниције за југословенска оружја недостаје III и IV Санџачкој бригади (поједина аутоматска оруђа и пушке, које троше југословенску муницију, остале су скоро потпуно без ње) а нарочито са муницијом слабо стоје одредн.

4. У прилогу се доставља релација ове Дивизије у времену од 21—28 марта 1944 године.²

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.)

Политички комесар,
Мило Јовићевић

Командант, мајор,
Жарко С. Видовић

² Види док. бр. 144.

БР. 155

НЛРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 6 АПРИЈА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА
ЗАТВАРАЊЕ ПРАВАЦА ОД РОЖАЈА И БИХОРА И ЗА
ЧИШЋЕЊЕ ЧЕТНИЧКИХ СНАГА ЈУЖНО ОД ПЉЕ-
ВАЉА¹

ШТАБ
ХХХVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 50
6-1У-1944 г.

ШТАБУ III, IV и VIII БРИГАДЕ

1. На сектору VIII Бригаде нема неких промјена. Исто-
точно од Бијелога Поља од правца Сјеничких Бара поја-
вила се једна група четника јачине 3—400 људи.

На положајима III Санџачке бригаде стање је исто
као и до сада, с тим што је непријатељ — Њемци посјео
положаје на Јабуци и на Мијајловици у циљу заштите ко-
муникације Пријепоље — Пљевља. "

IV Санџачка бригада у времену од 31 марта до 4
априла: са просторије јужно од Пљеваља пребацила се у
Бабине, гдје је разоружала око 20 четника и заплијенила 1
п.митраљез „Брно", 1 пиштољ и нешто муниције, најурила
четничке банде преко села Барица за Пријепоље, кроз село
Тоци очистила мјештанске четнике, у правцу Голеша на-
пала четничку Прибојску бригаду и разбила је, пребацила
се преко Бољанића на просторију око Мељака, и 4 априла
водила је борбу читавог дана са четницима Пљеваљског
среза јачине 7—800 људи, успјела је да им нанесе губи-
така (20 мртвих и око 30 рањених четника), али се ипак
морала извући на просторију Драгаши — Какмужи. Ре-
зултат борби које је водила ова бригада: 80 непријатељ-
ских војника избачено из строја, заплијењено 25 пушака,
1 п.митраљез, 1 пиштољ и нешто муниције. Наши губици:
15 избачених из строја. Борци и руководиоци ове бригаде
су се показали у току ових акција на висини.

Четничке банде Среза пљеваљског, охрабрене успје-
хом лаким код Мељака, однесеним над једном четом Пље-
ваљског одреда и стражарима Команде мјеста, постали су

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
Риског института под рег. бр. 14—1, к. 1253.

дрски и насртљиви, и извукли су се из непосредне околине Пљеваља на већу даљину просторије јужно од Пљеваља. Нужно је да се тим бандама скрате рогови.

Да би се VIII Црногорска бригада прокушала у борбама, наша је намјера да постепено замијенимо положаје те бригаде са јединицама III Санџачке бригаде.²

У вези горњег

НАРЕЂУЈЕМО:

1. VIII Црногорска бригада има задатак да затвара правац од Рожаја и Бихора, са једним батаљоном офанзивно дејствује на сектору код Бијелога Поља, у циљу уништења и разбијања четника у правцу Сјеничких Бара. Један свој батаљон ће пребацили у село Штитари, који ће се према потреби употребљавати било у правцу Берана или у правцу Бијелога Поља. Успоставиће *добру* телефонску везу са Штабом ове Дивизије, што хитније.

Смијениће са својим батаљоном из Штитара батаљон III Санџачке бригаде на просторији Миоча — Кање, на тај начин што ће одмах упутити прво једну чету у село Миоча, и чим стигне једна чета I батаљона III Санџачке бригаде у Штитаре, упутиће остатак батаљона на положај код Миоча и, по доласку читавог батаљона, кренуће остале двије чете I батаљона III Бригаде на положаје у село Штитари. Остали батаљони ће се смјењивати по накнадном наређењу овога Штаба.³

2. III Санџачка бригада ће држати положај на просторији Миоча — Кичево — Граб — Козица.

Упутиће свој други батаљон и Допунски батаљон Штабу IV Санџачке бригаде у Мијаковиће у циљу моментаног ојачања те бригаде, а са италијанским батаљоном и једним својим батаљоном држаће положаје код Козице и Вруље. Ово урадити одмах. Јаче извиђачке патроле упућивати што даље.

3. IV Санџачка бригада ојачана са два батаљона III Санџачке бригаде *одмах* ће предузети акције у циљу разбијања четника на просторији јужно од Мељака, и њиховог сабијања у Пљевља. Пошто најурити четнике у Пљевља, првенствено им задајући тежи ударац, одмах ће се *повући* на просторију Подкрајци — Мијаковићи — Влаховићи, Л^{СР} намјеравамо да извршимо акцију на сектору ка Лиму.

² и ³ Због промене ситуације ова смена није извршена. Видок. бр. 145.

4. Батаљон Пљеваљског одреда, који се сада налази са италијанским батаљоном у Вруљи, Штаб III Бригаде ће му наредити да се пребаци у село Мијаковиће, одакле ће вршити притисак у правцу Илиног Брда.

5. Допунски батаљон ће бити непосредно под командом Штаба батаљона III Санџачке бригаде који се упућује као појачање IV Санџачкој бригади, и Штаб IV Бригаде нека употрејеби та два батаљона као једну групу.⁴

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.)

Политички комесар,
Мило Јовићевић

Командант, п.пуковник,
Жарко С. Видонић

Начелник, капетан,
Раде В. Кнежевић

БР. 144

**РЕЛАЦИЈА ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 7 АПРИЛА 1944 ГОД. О ВОЂЕНИМ БОРБАМА ОД 29
МАРТА ДО 5 АПРИЛА¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Стр. пов. оп. бр. 52
7-IV-1944 г.

РЕЛАЦИЈА

Јединице XXXVII НОУ Дивизије за вођене борбе са непријатељем (Њемцима, четницима и милицијом) у времену од 29 марта до 5 априла 1944 године, које је водила III Санџачка бригада на положајима Комарани — Хрта — Јагњила — Думљани — Скокуће — Карошевина — Палка (секција Пљевља 1:100.000) и IV Санџачка бригада на положајима Бабине — Барице — Врбово — с. Голеша; Трнавица — Хоћевина (секција Пљевља 1:100.000).

⁴ Види том III, књ. 7, бр. 148.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 23/4, к. 1253.

³⁶ Зборник том I, књ. 16

I. — Непријатељ:

1. На сектору III Санџачке бригаде:

а) Јачина, састав и род војске: непријатељ је био јак 2 механизоване чете (12 камиона) Њемаца и око 500 четника и милиције, за Њемце се није могло дознати којој јединици формацијски припадају. Четници су припадали Бјелопољској и Васојевићкој бригади, а милиција је била комаранска и бродаревска.

б) Наоружање непријатеља: непријатељ је био добро наоружан аутоматским оруђима и једним топом, бацача није било. Непријатељ је имао ватрену надмоћност обзиром да наше јединице нијесу располагале са довољном количином муниције.

в) Морал непријатеља и активност у борби: морал код непријатељских трупа није се нарочито испољио. Међутим, активност у борби била је добра, нарочито кад су добили појачање. Нарочито непријатељ био је активан на сектору Јагњила — Думљани — Скокуће, гдје је непријатељ вршио и противнападе.

г) Вид борбе коме је непријатељ прибјегао: непријатељ је прибјегао у почетку одбрани, но доцније вршио је и активне радње: нападе и испаде. Борба се састојала углавном у одбрани комуникације Пљевља — Пријепоље.

2. На сектору IV Санџачке бригаде:

а) Јачина, састав и род војске: непријатељ је био јачине око 1.100 четника који су формацијски припадали Сребреничкој, Вишеградској и Пљеваљској бригади.

б) Наоружање непријатеља: непријатељ је поред пушака био наоружан и митраљезима и п.митраљезима, митраљеци су њемачког система „С.М.Г.", док бацача и топова у борби није било. Ватрена надмоћност непријатеља није у првом моменту испољена, док доцније и појачањем непријатељ је испољио ватрену надмоћност.

в) Морал непријатеља и активност у борби: морал непријатеља био је слаб што је и редовна појава код четника, активност у борби није испољена као најбоља, нарочито не у прво вријеме борбе.

г) Вид борбе коме је непријатељ прибјегао: непријатељ је прибјегао одбрани јер је нападнут од стране јединица IV Санџачке бригаде, али доцније, када је био ојачан, прешао је у напад. Ширина и дубина фронта није се могла

констатовати, Јер је непријатељ групно и расуто по земљишту примио наметнуту му борбу.

II. — Наши е јединице:

1. На сектору III Санџачке бригаде:

а) Назив јединице, њено бројно стање и наоружање: III Санџачка бригада јачине четири батаљона са укупно око 500 бораца наоружаних поред пушака и осталог оружја са 5 тешких митраљеза „Бреда“ и више аутоматских оруђа (п.митраљеза и митраљеза), бацачи ниру употријебљени у борби-

б) Гдје је вођена борба, вријеме, положај и вид борбе: борба је вођена 29 и 30 марта т. г. на положајима Комарани — Хрта — Јагњила — Думљани — Скокуће — Карошевина — Паљика. Вријеме је било лијепо, само је велики снијег отежавао кретање јединица и пренос тешких оруђа пошто се коњи нијесу могли од великог снијега употријебити. Наше јединице извршиле су напад на непријатељске положаје, односно на његове кантонмане гдје је држао положај.

в) Ток борбе: борба је отпочела 29 марта т. г. око 24 часа са непријатељем који се налазио на поменутиим положајима. Непријатељ је давао жилав отпор али је у првој половини борбе био савладан и отјеран са положаја. По пристизању помоћи из Пријепоља непријатељ је извршио противнападе на неколико мјеста и неколико пута који су били одбијени и непријатељ је поново одбачен на своје старе положаје.²

г) Наши и непријатељски губици: наших губитака било је 5 лакше рањених и 3 мртва. Непријатељски губици износе: 18 мртвих и 14 рањених.

д) Морал и држање јединица као и појединаца: морал и држање наших јединица у току ове борбе био је врло Добар и на висини. Није било нарочитих примјера истицања појединаца и јединица. Такође није било ни примјера слабог држања како појединаца тако и јединица.

е) Ратни плијен и заузета просторија: ратног плијена и заузете просторије није било.

ф) Утрошак муниције: у току борби утрошено је око 2-300 метака.

² Детаљније о овој борби види у извештају Штаба Треће санџачке бригаде. Документат у архиви ВИИ под рег. бр. 20/4, к. 1253.

х) Закључак о борби: јединице су извршиле свој задатак који је био предвиђен планом, но задатак је могао бити и боље извршен да је између јединица била боља и чвршћа веза.

У данима 31 марта, 1, 2, 3, 4 и 5 априла т. г. јединице бригаде нијесу имале борби сем што је непријатељ дејствовао својом артиљеријом, на положајима је предузето у означене дане извиђање за прететојеће нападе на непријатеља.

2. На сектору IV Санџачке бригаде:

а) Назив јединице, њено бројно стање и наоружање: IV Санџачка бригада јачине четири батаљона од укупно 350 бораца наоружаних поред пушака и осталог оружја са 4 тешка митраљеза и 20 п.митраљеза, баџача 4, топова није било.

б) Гдје је вођена борба, вријеме, положај и вид борбе: борба је вођена на дан 30 марта т. г. на положајима с. Бабине — с. Врбово, 31 марта с. Тоци — с. Голеша и 4 априла на положајима Трновице — Хоћевина; вријеме неповољно, снијег са вјетром.³ Кретање јединица отежано. Вид борбе: напад.

в) Ток борбе: борба је почела 30 марта т. г. у 8 часова опкољавањем с. Бабина, иста је трајала неколико часова и непријатељ је био ликвидиран.

На дан 31 марта т. г. у 1 час извршен је покрет за с. Голеша³ у ком су у 5 часова нападнути четници који су од стране јединица бригаде били разбијени и натјерани у панично бјекство за Прибој.

На дан 4 априла т. г. у 5 часова непријатељ је напао положаје бригаде Трновице — Хоћевина и то са једном колоном од правца Брвенице, другом од Комина и трећом колоном од Какмужа. Борба је трајала од 5 сати ујутро до 18 часова навече. Борба се је водила са промјенљивом срећом: вршили су нападе и једна и друга страна, непријатељ ојачан постигао је ватрену надмоћност и потиснуо је наше јединице са положаја које су држали. План непријатељског напада био је опкољавање и уништавање те бригаде. Наше јединице су организовале нове положаје.

г) Наши и непријатељски губици: у току ових борби укупни губици бригаде били су: 4 мртва, 11 рањених

³ По извештају Штаба Четврте санџачке бригаде, док. у архиви ВИИ под рег. бр. 21/4, к. 1253, покрет за с. Голеша извршен је 1 априла а не 31 марта.

и 2 нестала. Непријатељски губици: 20 мртвих, 40 рањених
У 1 20 заробљених.

д) Морал и држање јединица, као и појединаца: морал
л држање јединица IV Санџачке бригаде у току ових борби
био је врло добар и на достојној висини. Није било нарочитих
примјера истицања појединаца и јединица. Такође
није било ни примјера слабог држања појединаца нити
јединица.

е) Ратни плијен и заузета просторија: у току ових
борби заплијењено је: 24 пушке, 1 пиштољ, 1 п.митраљез
„Брно" и нешто муниције. Заузете просторије није било.

ф) Утрошак муниције: муниције утрошено за аутоматска
оруђа и пушке . . . .⁴

х) Закључак о борби: јединице IV Санџачке бригаде
и бригада као цјелина додијељени јој задатак потпуно је
извршила што свједоче нанијете жртве непријатељу, као
и то што је бригада савладала благовремено све препреке
које су јој стајале на путу извршења додијељеног задатка.
С обзиром и на то што је бригада бројно мала и што ватрену
надмоћност у сразмјери и односу на непријатеља
није имала а свој задатак је постигла, што се има благодарити
одважности и умјешности руководећег кадра и бораца
те бригаде.⁵

III. — VIII Црногорска бригада у времену од 29 марта
до 5 априла т. г. није имала никаквих борби на својим
полажајима те према томе за њу се не износе никакви подаци
у овој релацији.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.)

Политички комесар,
Мило Јовићевић

Командант, п.пуковник,
Жарко С. Видовић

Начелник, капетан,
Раде В. Кнежевић

* Податак је изостављен у оригиналу.

^в Опширније о овој борби види у извештају Штаба бригаде,
у архиви ВИИ под рег. бр. 22/4, к. 1253.

БР. 145

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 7 АПРИЛА 1944 ГОД. ШТАБУ ОСМЕ ЦРНОГОРСКЕ
БРИГАДЕ ЗА ПОСЕДАЊЕ ПОЛОЖАЈА НА ЛЕВОЈ ОБАЛИ
ЛИМА ОД БЕРАНА ДО БРОДАРЕВА И ОДБРАНУ СЛО-
БОДНЕ ТЕРИТОРИЈЕ У САНЦАКУ¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Пов. оп. бр. 53
7-1У-1944

ШТАБУ VIII ЦРНОГОРСКЕ БРИГАДЕ

1. На просторији источно од Бијелога Поља појавила се група четника јачине до 400 људи, који су иначе врло несложни и неорганизовани, а и слабо борбени. На сектору Комарани налази се само мјештанска милиција јачине до 500 људи, која ће се ограничити највјероватније само на одбрану. На сектору Пријепоље — Пљевља налази се до 2.000 четника. Према неким још непотврђеним подацима Њемци напуштају Пљевља.

У времену од 1 до 4 априла, IV Санџачка бригада водила је борбе са четницима на просторији Прибој — Пљевља — Мељак. У току тих борби њени борци, као и руководиоци показали су се на висини.

С обзиром на ситуацију нашега сектора Дивизије, тежиште акција јединица ове Дивизије биће оријентисано у правцу просторије Пријепоље — Пљевља.

Како је фронт ове Дивизије доста велик и несразмјеран снагама наших јединица, то је поред осталог умногосте отежана веза а следствено томе и командовање.

Због ситуације код Пљеваља, смјена VIII и III Бригаде неће се извршити, јер би тиме изгубили много у времену.²

У циљу лакшега командовања и брже везе

НАРЕЂУЈЕМО:

На просторији Беране — Бијело Поље — Миоча — Кичево — Граб оперисаће јединице VIII Црногорске бри-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 12—1, к. 1253.

² Види док. бр. 143.

гаде ојачане са Бјелопољским одредом и једним италијанским алпинским батаљоном (који се сада налази у саставу III Санџачке бригаде). Тај отсјек ће се подијелити на два сектора чији команданти ће међусобно стајати у тијесној вези.

Берански сектор, којег ће бити командант [командант] VIII Црногорске бригаде. На томе сектору имаће под командом три батаљона VIII Црногорске бригаде (без двије чете) и италијанску бригаду без једног батаљона. Држаће положај на просторији Беране — Бабино — Горажде — Штитари, са задатком затварања правца од Рожаја и Бихора.

Бјелопољски сектор, чији ће командант бити начелник VIII Црногорске бригаде.³ Под његовом командом ће бити два батаљона VIII Црногорске бригаде (без једне чете), Бјелопољски одред и један батаљон алпинаца. Са тим снагама ће дејствовати на просторији Бијело Поље — Миоча — Кичево — Граб, затварајући правац од Сјенице и Комарана. Распоред јединица на томе сектору према садањој еитуацији нека буде слиједећи: батаљон VIII Црногорске бригаде (1 батаљон) нека офанзивно дејствује на сектору источно од Бијелога Поља." Четврти батаљон (без једне чете) VIII Црногорске бригаде нека буде на положајима Миоча — Кање, са задатком затварања правца од Бродарева. Бјелопољски одред са батаљоном Италијана држаће положаје Кичево — Граб, са задатком затварања правца од Комарана и држања вододелнице Лим — Љубовиђа.

Сада се на положају Граб — Кичево налази 1 батаљон III Санџачке бригаде, којег ће командант Бјелопољског сектора што прије смијенити са Бјелопољским одредом (ми ћемо наредити да дође италијански батаљон у Граб).

Команданти сектора ће међусобно имати телефонску везу и дејствоваће иницијативно на своме сектору а овај Штаб ће извјештавати хитно о свим промјенама на њиховим секторима. Развиће што бољу обавјештајну службу у правцу Рожаја, Пећи, Сјенице и Комарана, да се не би десило изненађење, што се може спријечити добром обавјештајном службом и будношћу.

Команданти сектора ће пребацивати јединице према Датој ситуацији на своме сектору, водећи увијек рачуна о најважнијем правцу дејства, као и одбрани додијељене слободне територије.

⁴ Војин Ђоровић

Одмах по пријему овога наређења приступити извршењу истог.

На просторији Пљевља — Пријеполје дејствоваће двије санџачке бригаде које ће директно бити под командом овога Штаба.

Штаб Дивизије ће се налазити у Шаховићима, а у случају пребацивања извјестиће телефонским путем.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.)

Политички комесар,
Мило **Јовићевић**

Командант, п.пуковник,
Жарко С. Видовић

Начелник, капетан,
Раде В. Кнежевић

Напомена:⁴ командант Бјелополског сектора нека узме под команду вод Италијана пионира и предузеће копање цесте и рушење Бродарево — Бијело Поље. Цесту на најзгоднијем мјесту срушити, а у томе циљу упућујемо му експлозива за рушење.

⁴ Дописано на истој машини.

БР. 155

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 12 АПРИЛА 1944 ГОД. КОМАНДАНТУ БЈЕЛОПОЉ-
СКОГ СЕКТОРА ДА СПРЕЧИ ПРОДОР НЕПРИЈАТЕЉА
СА ПЛ. ЛИСА КА БИЈЕЛОМ ПОЉУ¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Пов. оп. бр. сл.
12 априла 1944 г.

КОМАНДАНТУ БЈЕЛОПОЉСКОГ СЕКТОРА²
другу капетану Ћоровићу

Ситуација:

1. Дијелови III и IV Санџачке бригаде су у току 9, 10 и 11 ов. мј. водили борбу и нанијели преко 100 жртава непријатељу.

Источно од Бијелог Поља: са десне обале Лима нападају четници у циљу заузимања те вароши. Надирањем непријатеља промијењена је ситуација на додијељеном вам сектору, наиме: положаји које су држале ваше јединице: Граб — Кичево — Лиса (к. 1509) пали су у руке непријатељу и непријатељ у току 11 ов. мј. овладао је истим положајима, а у току 12 ов. мј. несметано продужио покрет Лиса — Гранчарево — Селаковићи — Градина (к. 1208) и данас 12 ов. мј. око 15 часова стигао је са својим снагама (400 четника) у Окладе (к. 1096), те на овај начин угрожен је лијеви бок ваших јединица на положајима Ораховица — Омер. Цијенећи ову ситуацију, пала је одлука да се што прије два батаљона III Санџачке бригаде упуте за удар непријатељу у леђа на поменути положајима; такође за побољшање ситуације томе сектору додијељен је још један батаљон VIII Црногорске бригаде из Берана који је већ на путу и у току дана 12 ов. мј. стигао у Штитаре. Овај батаљон ће се из Штитара пребацили лијевом обалом Лима у правцу ваших положаја, зашто имате дужност да најхитније, путем јаче патроле, ухватите везу и батаљон доведете у састав вашег сектора на који ћете начин обједињавањем команде имати под командом три батаљона бораца,

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 14—1, к. 1253.

² Види док. бр. 145.

плус томе садејство два батаљона III Бригаде, што вам се овим намеће да одмах предузмете активне радње противу непријатеља, тежећи да непријатеља одбаците, односно спријечите у његовим намјерама које су свакако заузимање Бијелог Поља.

У противном, ако и даље пропустите непријатеља да напредује, а с друге стране, његово напредовање на лијевом крилу вашег сектора довешће вас у тешку ситуацију, те према томе наглашује се да будете крајње енергични у коме смислу ће и батаљони III Санџачке бригаде дејствовати.

По доласку батаљона VIII Бригаде из Берана, поднијете детаљан извјештај путем патроле о стању на положајима и начину организованог и предузетог рада, ми ћемо вас такође извјештавати о ситуацији која ће бити у вези са батаљонима који садејствују на Бјелопољском сектору. Напомиње се да овдје треба да испољите највећу иницијативу, организаторски дух и пожртвовање, те како бисте непријатеља разбили и на овај начин нашу слободну територију крвљу стеченом од којекаквих банди заштитили.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.)

Политички комесар,

Начелник, капетан,
Р. Кнежевић

БР. 136

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 13 АПРИЛА 1944 ГОД. ШТАБУ ЧЕТВРТЕ САНЦАЧКЕ
БРИГАДЕ ДА ОДРЖИ КОМУНИКАЦИЈУ ПЉЕВЉА —
ШАХОВИЋИ ЗАУЗИМАЊЕМ С. ГОРИЦЕ¹**

ШТАБ
ХХХVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. пов. бр. служб.
13 априла 1944

ШТАБУ IV САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ

Ситуација:

1. На дан 12 ов. мј. око 10 часова непријатељске снаге које су надирале од правца Бродарева заузеле су Бијело Поље одбацивши снаге наше са положаја Добриње — Милово и стијеснивши их на положајима Модри До, гдје су се нашли у врло тешкој ситуацији, а сада се налазе у извлачењу из обруча којег је непријатељ својим маневром наметнуо.

2. Добили смо ваше писмо писано 12 ов. мј.² у 20.20 часова и из истог смо видјели ситуацију ваше бригаде; положаје које сте заузели и које држите неминовно је потребно да их по цијену највећих жртава одржите, тј. да комуникацију Пљевља — Шаховићи одржите интервенишући својим снагама (мањим) ка Горицама те на тај начин створите повољну ситуацију III Санцачкој бригади која мора својим снагама да што прије интервенише ка Бијелом Пољу.

3. Снаге Бјелопољског сектора налазе се у извлачењу, а снаге III Санцачке бригаде налазе се у прикупљању (концентрацији) за извршење новог задатка за олакшање и рјешавање на сектору Бијело Поље.

Напомиње се Штабу бригаде да на овоме задатку истраје и да настане да истог у потпуности изврши, наиме, **Да** заштити комуникацију Пљевља — Шаховићи, по могућству заузме Горице и непријатеља одбаци ка истоку.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб
Начелник, капетан
Раде В. Кнежевић

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 3—2, к. 1253.

² Редакција не располаже овим писмом.

БР. 148 ^

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 13 АПРИЛА 1944 ГОД. КОМАНДАНТУ ИСТЕ ДИВИ-
ЗИЈЕ О СИТУАЦИЈИ НА БЈЕЛОПОЉСКОМ СЕКТОРУ¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
13-IV-1944
у 10.30 час.

КАМАНДАНТУ XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ²

Ситуација:

1. Непријатељ је овладао и ушао у Бијело Поље; наш 1 и 4 батаљон VIII Бригаде на положајима Модри До је опкољен гдје наши дијелови под борбом врше извлачеше пробијањем.

2. Наши дијелови који су евакуисани из Бијелог Поља, налазе се на Слијепач Мосту са задатком да затварају комуникацију Мојковац и прелаз за Васојевиће. На овоме дијелу непријатељ за сада не наваљује, али није искључено да се неће и овдје активизирати.

3. Добили смо извјештај од корпуса да стиже један батаљон или већ да је стигао а у ком смо циљу послали патроле за везу. Овај батаљон је из VIII Бригаде из Берана, а треба да дође од Штитара лијевом обалом Лима па свакако овдје код Слијепач Моста, одакле ћемо га одмах употребити за помоћ у извлачењу 1 и 4 батаљона или, у крајњем случају за штићење комуникације Мојковац.

4. Такође смо телефонски извијештени да ће нам као хитна помоћ бити упућена, тј. да је упућена V Црногорска бригада.³ Ако ситуација икако дозвољава требало би са ма којом снагом интервенисати у правцу 1 и 4 батаљона ка Модроме Дољу. Ми се сада налазимо у Жарима у кући Голуба Дуловића. Потребно је да хитно дођеш у састав Штаба ради доношења потребних одлука и рада. Друг Мило¹ мо-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 26—4, к. 1253.

Командант дивизије се у то време налазио ван штаба, на положају Четврте санџачке бригаде.

³ Из састава Треће НОУ дивизије

* Мило Јовићевић, политички комесар Тридесет седме НОУ дивизије

ментано није овдје, него се налази у Лепенцу, али он ће свакако овдје доћи. Ми прикупљамо дијелове који се извлаче из обруча и пребацују преко Љубовиђе на овај сектор. Сматрамо да је ипак ситуација добра и да ћемо моментано неповољно стање доласком ових јединица и енергично предузетим нападом побољшати ситуацију/

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб
Начелник, капетан
Раде **В. Кнежевић**

БР. 149

ИНФОРМАЦИЈА ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 14 АПРИЛА 1944 ГОД. КОМАНДАНТУ ДИВИЗИЈЕ О СИТУАЦИЈИ НА ПОЛОЖАЈУ СЛИЈЕПАЧ МОСТ — МОЈКОВАЦ¹

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
14-1У-1944
11.50 час.

КОМАНДАНТУ XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
другу Жарку Видовићу

Ситуација код нас на Слијепач Мосту је слиједећа: Непријатељ је успио да својим јачим снагама принуди наше дијелове на повлачење ка Мојковцу, те према томе наши дијелови се овога момента налазе у повлачењу. Штаб ове Дивизије пребациће се хитно у Мојковац преко Моста, а задржаће се на првим положајима изнад Мојковца.

Ситуација диктује да ти и дијелови који су са тобом нећеш се моћи пребацити на Мојковац, него у овом случају принуђени да узмете правац и мјесто пребаци-

⁵ Види том III, књ. 7, док. бр. 163.

¹ Оригинал, Писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 27/4, к. 1253.

вања Прошћење (Ђавоље Лази). Бригадама III и IV издаћеш потребно наређење с обзиром на ситуацију која је код нас, као и на ону која је код тих бригада.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Мило Јовићевић

Начелник, капетан,
Раде В. Кнежевић

БР. 150

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 14 АПРИЛА 1944 ГОД. ШТАБУ УДАРНЕ ГРУПЕ ДА
ОРГАНИЗУЈЕ ОТСУДНУ ОДБРАНУ НА ТАРИ КОД МОЈ-
КОВЦА¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
14-1У-1944
21.40 часова

ШТАБУ УДАРНЕ ГРУПЕ²

Положај

Непријатељ у своме надирању 14 ов. мј. око 17 часова избио је својим предњим дијеловима источно од Мојковца на Развршје, као и то својим главним снагама упутио се комуникацијом Слијепач Мост — Мојковац. Непријатељ је моторизован поред пјешадијских дијелова и састоји се од Њемаца и четника.

Наша ударна група има задатак да посједне положаје непосредно иза Мојковачког моста који ће у тој ноћи 14/15 ов. мј. бити рушен.

НАРЕЂУЈЕМО:

1. Група ће за одбрану комуникације Мојковац — Колашин и забрану прелаза преко ријеке Таре посјести по-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 21/1, к. 1253.

² Ову привремену ударну групу су сачињавали Први и Треш* батаљон Осме и један батаљон Девете црногорске бригаде, види бр. 152.

ложаје за непосредну одбрану у две линије на обадве обале Таре и то са једном четом посјести положај на десној обали са задатком да туче мост и његове прилазе као и десну обалу уздуж ријеке Таре. Ова чета са собом по могућству [да] понесе један митраљез.

Посиједање положаја на десној обали ријеке Таре извршити, тј. чету упутити из Мојковца, тако да не прелази на лијеву обалу Таре.

2. Остатком јединице, тј. 1 батаљоном и 3 батаљоном [Осме Црног. бригаде], без једне чете, посјести положаје на лијевој обали ријеке Таре, као и батаљоном IX Бригаде -и то један батаљон непосредно иза моста, а остатак на другој линији, тј. прихватним положајима.

Штаб групе ће извршити подјелу снага и груписање аутоматских оружја на додијељеном положају са задатком да гарантују чврсто држање ових положаја, што значи има се прибјећи отсудној одбрани. Напомиње се да је ово задатак врло важан и да се по цијену и највећих жртава мора извршити. Штаб групе ће се благовремено и непосредно обраћати овоме Штабу за сва објашњења која му буду била потребна.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Мило Јовићевић

Начелник, капетан,
Раде В. Кнежевић

БР. 136

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 14 АПРИЛА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ И ЧЕТ-
ВРТЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ И КОМАНДИ ДИВИЗИСКЕ
БОЛНИЦЕ ЗА ПОВЛАЧЕЊЕ ПРЕКО ТАРЕ И ПОСЕДАЊЕ
ЛЕВЕ ОБАЛЕ ЗА ОДБРАНУ (ОД МОЈКОВЦА ДО ЛЕВЕР
ТАРЕ)¹**

ШТАБ
ХХХVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
14-IV-1944 г.
22 часа

**ШТАБУ III, IV БРИГАДЕ И УПРАВИ БОЛНИЦЕ ОВЕ
ДИВИЗИЈЕ**

По добитку овога наређења најхитније ћете урадити
слиједеће:

1. Дивизијска болница пребациће се преко ријеке
Таре, на мјесту Прошћење (мост Ђавоље Лази), одакле
продужити пут правцем за Шаранце — село Новаковићи;
овај прелаз извршиће под заштитом дијелова III и IV
Бригаде.

2. IV Санџачка бригада под заштитом својих дије-
лова и дијелова III Санџачке бригаде извршиће прелаз
што прије код Прошћења (Ђавоље Лази), одакле продужити
кретање правцем: Добриловина — Брајковача —
Крш — Међужваље са задатком да затвори прелазе код
Левер Таре, Ђурђевића Таре и једним батаљоном код Прен-
ћана који ће бити замијењен од стране III Бригаде. Штаб
IV Бригаде по извршеном пребацивању прикупиће све ба-
таљоне своје бригаде и бригада ће се поставити наспрам
одређених праваца затварања. Посиједање за затварање
праваца извршиће се на оностраној обали Таре.

3. III Бригада под заштитом својих дијелова и дије-
лова IV Бригаде извршиће прелаз код Прошћења (Ђавоље
Лази), одакле ће извршити затварање прелаза преко Таре
код Пренћана и код Добриловине.²

IV Санџачка бригада извршиће прва пребацивања
преко Таре и упутити се одређеним правцем, при овоме
не смије се угрозити пребацивање III Санџачке бригаде-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
риског института под рег. бр. 20/1, к. 1253.

² Види док. бр. 165.

³ Види док. бр. 156.

4. Штаб ове Дивизије са припадајућим дијеловима на дан 15 ов. мј. налазиће се на просторији Подбишће — Штитарица, а на дан 16 т. м. на правцу Подбишће — Бистрица — Шаранци.⁴

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.)

Политички комесар,
Мило Јовићевић

Начелник, капетан,
Раде В. Кнежевић

БР. 152

НАРЕЂЕЊЕ НАЧЕЛНИКА ШТАБА ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ ОД 15 АПРИЛА 1944 ГОД. ШТАБУ ЦЕТЕ ЦРНОГОРСКЕ БРИГАДЕ ДА ПОСЕДНЕ ПОЛОЖАЈ ГРАДАЦ — В. ПРЕПРАН И ЗАТВОРИ ПРАВАЦ ОД МОЈКОВЦА¹

Начелник
штаба II ударног копуса
15-IV-1944 год.
3.20 часова

ШТАБУ 2 БАТАЉОНА V ЦРНОГОРСКЕ БРИГАДЕ И ПОЛИТИЧКОМ КОМЕСАРУ V БРИГАДЕ [ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ]

Два батаљона VIII Црногорске бригаде и један батаљон IX Црногорске бригаде, формиран у ударну групу са заједнички одређеним штабом, бране положаје на лијевој обали Таре: Боровњачки Крш (к.1015) — коса изнад Подбишћа — Мали Препран (к. 1057).

Ваша два батаљона, одмах по доласку, посјешће положаје: Градац (к. 1360) — В. Препран са избаченим дијеловима на Сјерогоште.

⁴ О извршењу противнапада види том III, књ. 7, док. бр. 179, 182 и 187.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 23/1, к. 1253.

У вези опште ситуације ови положаји имају се бранити по сваку цијену и према задатку кога смо добили непријатељу се не смије дозволити да изврши покрет из Мојковца ка Колашину, нарочито до 17 ов. мјесеца.

Батаљони V Црногорске бригаде повезаће се са дијеловима ударне групе на Малом Препрану. Одмах по доласку и посиједању положаја упутити једног члана Штаба код потписатог, који ће се у току дана налазити са Штабом XXXVII Дивизије на просторији: Доња Штитарица — Горња Штитарица.²

У село Требаљево упутити једно мање одјељење са задатком да поруши дрвени мост на Тари уколико већ није порушен.

Пред јединице поставите важност задатка и нагласите да од држања ових положаја зависи успјешан пренос наших рањеника.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Начелник, генерал-мајор
Рудолф Приморац

БР. 153

ЗАПОВЕСТ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 18 АПРИЛА 1944 ГОД. ЗА РАЗБИЈАЊЕ НЕПРИЈАТЕЉСКИХ СНАГА ИЗМЕЂУ ЉУБОВИЋЕ И ЛИМА И ОСЛОБОЂЕЊЕ БИЈЕЛОГ ПОЉА¹

З А П О В И Ј Е С Т

(Секција Пљевља, Колашин 1 : 100.000)

Непријатељске снаге састављене од врло малог броја Њемаца, четника до 3.000 и муслиманске милиције до 800 успјеле су у времену од 12 ов. мј. до 15 ов. мј. да избију на линију Развршје — Улошевина — Крупице. Ноћу 16/1?

² Види том III, књ. 7, док. бр. 170 и 220.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 13/1, к. 1253.

На документу нема датума али се из Операциског дневника дивизије, који се налази у архиви ВИИ под рег. бр. 37/6, к. 1253, види да је ова заповест издата 18 априла 1944 године.

и 17 ов. мј. јединице наше војске извршиле су напад на непријатеља на положајима Развршје — Улошевина — Мојковац — Градац (Прошћење) и у једном снажном налету протјерале су непријатеља у правцу Бијелога Поља избивши десним евојим крилом на линију Ракита — Мајсторовина — Дијо — Слијепач Мост — Тустово — Жаљево — Лијеска.²

IV Санџачка бригада напада правцем Бурењ — Бурењски До — Барице — Стожер са задатком разбијања тих снага на томе правцу.^a

V току тих борби непријатељ је претрпио осјетне губитке: до 150 мртвих и већи број рањених, заплијењено је: већа количина муниције.

У току 17 ов. мј. наше јединице су избијале у правцу Јабучне, Шаховића, Градине, Плавчег Брда.

Задатак наших снага је да енергичним нападима, не обзирући се лево и десно, прочисте просторију између Лима и Љубовиће, ослободе на тај начин и Бијело Поље и Јразбију непријатеља на томе сектору.

Општи напад на непријатеља извршиће наше јединице у току 18/19 ов. мј.

За извршење тога задатка

НАРЕЂУЈЕМО:

1. Десна колона:

Командант-мајор

Вујадин Поповић.

Састав: два батаљона V, два

батаљона VIII

Црногор. бригаде

Свега: 4 батаљона

Полази у напад са садање просторије општим правцем: Лепенац — Жари — Божиште — Борошевине — Церово — Ракоње (Брдо к. 922) — Бијело Поље упућујући један батаљон правцем Мајсторовина — Острелъ.

По заузимању Бијелога Поља, у садејству са лијевом колоном, оставиће један батаљон V Бригаде на Острелу, један батаљон V Бригаде у Бијелом Пољу (тај бата-

² Види том III, књ. 7, док. бр. 179.

³ Види док. бр. 156.

љон мора да сруши мост код Бијелог Поља), а два батаљона VIII Црногорске бригаде нека уђу у састав лијеве колоне.

Са батаљонима на Острелу и Бијелом Пољу нека остане Штаб V Бригаде.

Ова колона у напад треба да крене у 20 часова 18 ов. мј.

2. Лијева колона:

Командант-мајор

Блажо Марковић.

Састав: један батаљон V, три батаљона VIII Бригаде.

Свега: 4 батаљона.

Полази у напад са просторије: Церово — Окладе, општим правцем: Окладе — Бања Село — Бијело Поље, обухватајући Бијело Поље са сјеверне стране и пресијецајући комуникацију Бијело Поље — Бродарево код Недакуса. По овлађивању Бијелим Пољем, та колона ојачана са своја два батаљона из десне колоне кренуће општим правцем: Ораховица — Миоча — Добриње — Бориковац — Слатина — Бродарево на којој ће се просторији задржати.

•• "

Ова колона кренуће у напад 18 ов. мј. у 20 часова.

3. III Санџачка бригада:

Командант

Данило Јауковић.

Састав: четири батаљона.

По овлађивању Плавчијег Брда, још у току данашњег дана избиће на просторију Лиса (к. 1509) — Добро Брдо — Прегановац — Ујниће. Тим својим покретом у току ов. мј. она ће привући на себе непријатељске снаге од Комарана.

Са тих положаја на које мора по сваку цијену избити што раније у току данашњег дана продужиће 18 ов. мј. па до мрака са два батаљона на просторију: Ораховица Радов Крш, а са друга два батаљона на просторију: Бориковац — Милов Крш. Д •>

ствоваће двама батаљонима у правцу Комарана и комуникације Бијело Поље — Бродарево, а са друга два батаљона у правцу комуникације Бијело Поље — Каће.

Поставиће нагазне мине на најзгодније мјесто на тој комуникацији.

Пошто лијева и десна колона овладају Бијелим Пољем и јединице под командом команданта Блажа Марковића крену општим правцем Миоча — Добриње — Бродарево, III Санџачка бригада прикупиће своје јединице и продужиће правцем: Рогужевац — Брвине — Ивезићи — Мијачиновићи (Боретино Брдо) и поставиће се на положаје Буковик — Ераковићи — Брајковац затварајући правац од Камене Горе и Пријепоља.⁴

Одржаваће тјесну везу са јединицама команданта Блажа Марковића.

1 _

4. *IV Санџачка бригада:*

Командант **Новак Кнежевић**.

Састав: четири батаљона IV Бригаде, Допунски батаљон и један батаљон Алпинаца.

Свега: 6 батаљона.

Са просторије Стожер кренуће одмах по пријему овога наређења са групом од четири батаљона (три батаљона IV Бригаде и Допунски батаљон) убрзаним маршем правцем: Блишково — Коврен — Граб са које просторије ће дејствовати са два батаљона у правцу Бијов Гроб — Црни Врх (Комарански), док ће два батаљона остати на Грабу затварајући правац од Козице и Горица.

Група од два батаљона (један IV Бригаде и један талијански батаљон који ће у току 18 ов. мј. избити на Бабајића Брдо) остаће на просторији Стожер — Бабајића Брдо са задатком затварања правца од Крупица и Борова.

2

Види док. бр. 144.

Дејство ове бригаде у правцу Кома-рана преко Бијова Гроба мора се осјетити што прије, да би се и на томе сектору ве-зале непријатељске снаге.

По избијању јединица лијеве нападне колоне ка Бродареву и III Санџачке бригаде ка просторији Буковик — Брајковац, IV Санџачка бригада ће бити оријентисана у правцу Пљеваља, за шта ће добити накнад-но наређење.

5. Команданти свих јединица настојаће да без обзира на умор форсирају са извршењем горе наведених задатака, **јер само од енергичног продирања и брзине зависи успјех горњих акција.**⁵

6. Знаци распознавања су достављени јединицама, а бор-бени знаци ће бити:

За 18 април : **Блажо — Вујадин**

За 19 „ : **Данило — Новак**

За 20 „ : **Милија — Вељко**

За 21 „ : **Јокаш — Веселин**

7. Штаб ове дивизије ће се налазити до овлађивања Би-јелим Пољем на Церу, а по овлађивању Бијелим Пољем на правцу Цер — Шаховићи.

Напомињемо да је неопходно нужно познавање си-туације у сваком моменту на свима секторима ради доно-шења потребних одлука и зато сви команданти треба и мора да достављају овоме Штабу што чешће извјештаје, не чекајући да се изврши извјесна акција, него и у току самих покрета и акција.

8. Све рањенике упућивати за Мојковац. Болница XXXVII Дивизије се налази у селу Бистрици код Мој-ковца, а хируршка екипа Корпуса у Требаљеву.

9. Одмах по пријему овога наређења сви команданти ће потврдити исто и по куририма извијестити овај Штаб.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.)

Политички комесар,

Командант, п. пуковник

Жарко Видовић

Начелник, капетан,

⁵ Њо овој заповести борба је отпочела, али је непријатељ Д^о бивши појачања успео да потисне јединице које су се у току „о — 18/19 априла поново пребациле на леву обалу Таре и у току 19 зау-зеле положаје од 15 априла.

БР. 154

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 18 АПРИЛА 1944 ГОД. КОМАНДАНТИМА НАПАДНИХ
КОЛОНА ЗА ПОВЛАЧЕЊЕ НА ЛЕВУ ОБАЛУ ТАРЕ¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
18-IV-1944.
21 час

КОМАНДАНТУ ДЕСНЕ И ЛИЈЕВЕ КОЛОНЕ²

1. У вези настале ситуације на свима секторима која искључује наше задржавање на десној обали Таре донијели смо одлуку да се наше јединице пребаце на лијеву обалу Таре.

Наредили смо III Санџачкој бригади да одмах изврши пребацивање код моста на Мојковцу и да се смјести у Горња и Доња Поља, с тим што ће са једним батаљоном држати положаје на Боровњачком Кршу изнад моста. Она се неће моћи пребацити до прије зоре 19 ов. мј.

Један батаљон IV Санџачке бригаде и један батаљон италијански држе положаје на Крстацу и Грацу спрам четника који су избили Прошћењу.

2. Командант лијеве колоне Блажо Марковић ће одмах по пријему овога наређења прикупити све јединице на своме сектору (рачунајући ту и батаљон који се налази на Скоку а био је у саставу десне колоне) и да крене правцем Лепенац — Улошевина. На Улошевини ће задржати два батаљона, с тим што ће један батаљон бити оријентисан ка Грацу и Сиги, а један батаљон ће остати на Улошевини. Батаљон један V Црногорске бригаде нека са Улошевине упути на Развршје у састав десне колоне, а други батаљон V Бригаде који се сада налази у саставу лијеве колоне нека пребаца код Мојковца на лијеву обалу Таре и нека се смјести у Доњу Штитарицу. (Ако су већ упућена два батаљона из лијеве колоне у састав десне колоне онда то не мијења ништа ствар.)

3. Јединице десне и лијеве колоне са снагама које остају на десној обали Таре остаће на тим положајима

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 31/1, к. 1253.

² Састав колона види у док. бр. 153.

док не прође III Санџачка бригада. Пошто прође III Бригада, онда ће се постепено пребацити јединице са положаја Улошевина — Градац, а прије него што се пребаци и задњи батаљон са сектора Улошевина — Градац, отпочеће постепено повлачење јединица десне колоне правцем Пржишта — Ланиште — Требаљево, уз десну обалу Таре, одакле ће ухватити везу са својом дивизијом.³

4. Све јединице са положаја Улошевина — Градац повлачиће се преко моста по наређењу команданта Блажа Марковића, који је одговоран за правилно пребацавање истих.

5. За вријеме извлачења јединица морају команданти лијеве и десне колоне одржавати тијесну везу, с тим што ће командант Блажо Марковић благовремено известити команданта Вујадина Поповића о времену (час) када се задња јединица са његовог сектора отпочела пребацити преко моста код Мојковца.

6. По пребацавању јединица које су под командом команданта Блажа Марковића на лијеву обалу Таре, упутиће батаљона IV Санџачке бригаде и италијански батаљон правцем Поља — Гојаковићи — Бистрица — Добриловина, гдје ће ући у састав IV Санџачке бригаде, а са осталим јединицама нека се смјести на просторији Подбишће — Штитарица, када ће добити наређење за даљи рад.

Штаб Дивизије налазиће се у селу Доња Штитарица.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

>За Штаб
командант, п.пуковник
Жарко Видовић

³ Трећом НОУ дивизијом

БР. 155

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 19 АПРИЛА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА
ПОСЕДАЊЕ ПОЛОЖАЈА НА ЛЕВОЈ ОБАЛИ ТАРЕ ОД
СЈЕРОГОШТА ДО ЛЕВЕР ТАРЕ¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
19-1У-1944
у 23.50 час.

ШТАБУ III САНЦАЧКЕ И VIII ЦРНОГОРСКЕ БРИГАДЕ

У току борби са непријатељем којег су сачињавали Њемци, четници и милиција и љотићевци и поред жилавих борби које су водиле 'наше јединице наносећи осјетне губитке били смо приморани да се повучемо на лијеву обалу Таре.

Задатак наших јединица је да бранимо отсудно Тару и правац ка Морачи.

У циљу извршења тога задатка

НАРЕЂУЈЕМО:

1. VIII Црногорска бригада смјестиће се на просторији Подбишће — Мали Препран — Доња Штитарица са три батаљона, а са једним батаљоном у село Сјерогоште. Њен задатак је да држи истакнуте тачке на томе сектору са којих ће моћи да туче непријатеља, аутоматским оруђима и тешким бацачима, који напредује правцем Пржишта — Бјелојевићи — Ланиште. Те тачке би биле Мали Препран (к. 1057), Градац (к. 1360), Велики Препран (к. 1124), на којим тачкама држати по један тешки митраљез и бацача колико их та бригада има. У исто вријеме та бригада би била резерва како у правцу Мојковца, у циљу потпомагања III Санцачке бригаде, тако и у правцу Колашин — Беране.

2. III Санцачка бригада ће се смјестити са три батаљона на просторији Горња и Доња Поља, а са једним батаљоном у Бистрици. Задатак је одбрана прелаза преко Таре на сектору од Мојковца закључно до моста на Ђавоље Лази закључно. Организоваће одбрану моста нарочито код Мојковца. На Боровњачком Кршу ће изградити покривене за-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 14—1, к. 1253.

клоне за митраљеска гнијезда и пушкомитраљеска на неколико мјеста. Код самога моста на лијевој обали Таре у најближој кући постављаће наизмјенично посаду са једним п.митраљезом и једним малим бацачем. Они се неће откривати све док непријатељ не би дошао на мост и покушао прелаз преко истога, у којем би случају изненада отворили ватру на њега. Најхитније ће пронаћи бодљикаве жице и направити неколико жежева које ће бацити на мост и учврстити их, ради спречавања преласка непријатеља преко моста. Срушиће постављене даске на разрушеном дијелу моста. На Боровњачкој коси постављена оруђа не треба да се откривају сва, него само један дио док остали треба да шуте и исто у случају неутралисања оних оруђа која су дејствовала и пошто непријатељ дође на мост и ослободи се, онда ће истом она отворити ватру. Сви ти закљони морају бити маскирани и за вријеме дана не смије бити никаквога кретања око тих закљона. Послуга око тих оруђа мора да понесе собом храну за један дан док је на положају. На осталим згодним тачкама поставиће се по једно аутоматско оруђе које ће тући десну обалу Таре спречавајући непријатељу комуницирање од Прошћења ка Мојковцу.

У случају да непријатељ и успије да овлада мостом и пређе на лијеву обалу Таре, задатак је те бригаде да одмах изврши жестоке противнападе који, ма би по сваку цијену одбацила непријатеља на десну обалу Таре.

3. IV Санџачка бригада брани прелазе преко Таре на сектору од закључно Добриловине до Левер Таре, пребацијући један батаљон код Левер Таре у правцу Косанице.

4. Предузети све мјере предострожности од бомбардовања из ваздуха.

5. Извршите најсолидније маскирање свих објеката, а избјегавати свако откривено комуницирање даном и свести га на неопходни минимум.

6. По горњем наређењу приступити одмах извршењу истог, и поднијети извјештај о предузетим и извршеним радњама.

7. Доставићете одмах кратак извјештај о губицима наших и непријатељских у току задњих борби, као и о броју дезертера из ваших јединица.²

8. Штаб дивизије ће се налазити у селу Доња Штитарица.

9. Дивизијска болница се налази у Шаранцима.

² Види док. бр. 156, 157 и 165.

10. Наређењем Врховног штаба заведено је у службеној употреби рачунање времена по новом, тј. за један сат разлике (11 по старом времену једнако је 12 по новом).

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.)

За Штаб
командант, п.пуковник
Жарко С. Видовић

БР. 156

**РЕЛАЦИЈА ШТАБА ЧЕТВРТЕ ЦРНОГОРСКЕ БРИГАДЕ
ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 21 АПРИЛА 1944
ГОД. О ВОЂЕНИМ БОРБАМА ОД 11 ДО 20 АПРИЛА¹**

ШТАБ
IV САНЦ. БРИГ.
Оп. бр. 34
21-1У-1944 г.
Положај

РЕЛАЦИЈА :

IV Санц. НОУ бригаде XXXVII НОУ дивизије за вођене борбе са непријатељем (четницима) у дане 11, 13, 14, 17, 18 и 20 ов. м.

Непријатељ :

а) Непријатељ је био јачине двије бригаде (Пљеваљска и Прибојска) — 1200 четника, међу којима је био мали број Њемаца на командним мјестима.

б) Непријатељ је био наоружан са два тешка бацача^м 8 лаких, 6 тешких митраљеза, око 20 пушкомитраљеза довољном количином муниције. Ватрену и борбену надмоћност имао је непријатељ.

в) Морал непријатеља и активност у борби првих Дана није био на висини, док посљедњих се појачао.

¹ Оригинал, Писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 27/4, к. 1253.

г) Вид борбе био је напад, а повремено и одбрана.

Наше јединице :

а) Четири батаљона IV бригаде. Бројно стање бригаде је било 350 бораца. Наоружање: 4 тешка митраљеза, један тешки бацач, који је мало употребљаван због невремена, пушкомитраљеза 18, муниције нисмо имали изузев за енглеске 4 по 500 метака.

б) На дан 11 априла 44 г. вођена је борба на положајима Хоћевина, Какмужи, Драгаши, Горње Село, Влаховићи. Вријеме је било неповољно, висок и раскрављен снијег. Кретање јединица врло отежано. Вид борбе био је одбрана.

в) Борба је почела у 8 часова са непријатељем који је нападао од Пљеваља у три правца, од Трновица, Комина и Љућа, у циљу прогоњења наших јединица са дотадашњих положаја. Први судар са непријатељем био је на Растовцу, Лађани и Омарићу. Послије дуже и упорне одбране наших јединица непријатељ је успио да нас у 18 часова одбаци на друге одбранбене положаје Влаховићи — Мандовац и Пећ.

Овог дана непријатељ није био тако активан, изузев пред саму ноћ, а по уочењу недостатка муниције код наших јединица извршио је јачи притисак са којим је и успио. У овој борби ми смо имали два мртва и 6 рањених (од којих је један мртви обавјештајни официр Штаба бригаде, друг Радоје Тошић). Непријатељ је имао 4 мртва и непознат број рањених. Морал и држање наших бораца био је на висини. Утрошак муниције био је велики, а пуна никаква.

12 априла т. г. по наређењу Штаба дивизије пребацили смо се на положаје Пандурица — Боров© — Водно — Ћовданица.²

13 априла два батаљона, 1 и 2, по наређењу команданта дивизије, пребацили су се на Граб изнад ЈБековине са задатком затварања правца од Горице и обезбјеђења лијевога бока III Санц. бриг., која је нападала четнике који су били оријентисани према Бијелом Пољу. По доласку на овај положај, око 16 часова, заједно са 1 батаљоном III Санц. бриг. извршен је напад на четнике чија је јачина била око 500. Напад је извршен успјешно, четници су протјерани до Вруље преко Козице ка Вуковом Брду. У овом нападу ми смо имали једног мртвог, а непријатељ је имао

² Није нађено на карти 1:100.000. Вероватно Мејданица.

25 мртвих, а број рашених није нам познат, свакако по траговима крви био је већи број. Морал и држање наших бораца био је одличан, док је код непријатеља био врло слаб.

14 априла т. г. непријатељ је напао наше лијево крило на Пандурици, потиснуо га на положаје Стожер, Присоје и Снежница, те смо били приморани да остале дијелове наше бригаде извучемо и поставимо на пом. положаје. У овој борби ми смо имали једног рањеног, а непријатељ једног мртвог и три рањена.

15 априла т. г. по наређењу команданта дивизије пребацили смо се на лијеву обалу Таре и током ноћи упутили два батаљона за Међужваље и Алугу са задатком да затварају прелазе Ђурђевића Тару и Левер Тару.

16 априла т. г. добили смо заповијест од Штаба дивизије³ о плану општега напада на Санџак и најкраћим путем пребацили смо два батаљона из Горње и Доње Добриловине на десну обалу Таре у правцу Вашкова и Барица.

17 ов. м. наша два батаљона су напали четнике на положајима Развршје, Забрђе, Жари. Наши батаљони енергичним нападом: успјели су да изненаде и протјерају четнике у правцу Барица и Стожера. У овом нападу ми нисмо имали мртвих ни рањених. Непријатељ је имао једног мртвог и неколико рањених. Услијед изморености и недостатка муниције наше јединице нису могле даље протјеривати непријатеља, што је исти искористио и сјутрадан извршио напад на наше јединице (18 ов. м.). Овим нападом успио је да нас пребаца поново на лијеву обалу Таре. У овој борби имали смо једног мртвог и једног рањеног, а непријатељски губици су нам непознати. Јачина непријатеља у овом нападу била је око 1200 четника (Пљеваљска и Прибојска бригада).

20 ов. м. непријатељ је напао посаду моста Ђавоље Лази — наш 3 батаљон, кога је засипао баљачком, митраљеском и пушкомитраљеском ватром, гдје смо имали два мртва и 5 рањених другова. Непријатељ је имао два мртва и неколико рањених. За вријеме одбране овога батаљона непријатељ није успио да се приближи и сруши мост. Овај батаљон смијенила је јединица III Бригаде.

Закључак: У времену од 11 до 20 ов. м. наша бригада појачана са допунским батаљоном водила је борбу са истим снагама које смо горе навели, а ток саме борбе није^{се} У свему развијао по предвиђеном плану, усљед закашњења наређења, као и презаморености људства и недо-

⁸ Види том III, књ. 7, док. бр. 179.

статка муниције. План је предвиђао брзо пребацивање јединица, јединице су извршавале добивене задатке у границама своје могућности. Према плану Штаба дивизије општега плана напада на Санцак од 16 ов. м. није се могло поступити за потпуно ангажовање свих наших јединица, јер су наша три батаљона била стигла у Међужваље и Алугу. Повратак истих био је неопходан али је изискивао много времена.

Циљ за који су наше јединице водиле борбу није постигнут, тј. одбрана територије Санцака.

Број жртава које смо дали, мишљења смо, да није велики према задатку који смо имали и јачини непријатеља. Нарочитог истицања како од појединаца тако и од јединица није било. Сваки неуспјех преживљен током ових борби је проузрокован недостатком муниције и отежаним пребацивањем од великог снијега. Рад је текао са пуно иницијативе од стране руководиоца.

Укупни губици у току свих ових борби код непријатеља били су 33 мртва и непознат број рањених, а наши губици су 7 мртвих и 13 рањених.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За Штаб
командант IV бриг.
Новак Кнежевић

БР. 157

**РЕЛАЦИЈА ШТАБА ОСМЕ ЦРНОГОРСKE БРИГАДЕ ТРИ-
ДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 22 АПРИЛА 1944 ГОД.
О ВОЂЕНИМ БОРБАМА ОД 11 ДО 18 АПРИЛА¹**

ШТАБ
VIII ЦРН. УДАР. БРИГАДЕ
Положај, 22 априла 1944 год.

• Р Е Л А Ц И Ј А

VIII Црногорске ударне бригаде о вођеним борбама са непријатељем (Њемцима, четницима и недићевцима) у дане 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17 и 18 априла 1944 год. на положајима Кање — Добриње — Улошевина — Развршје — Лепеначке косе — Мајна Гора — Јабучна коса и Бандера.

Непријатељ:

а) Јачина, састав и род војске код непријатеља: Јачина од 6.000—8.000 четника,² Њемаца, недићеваца и муслиманске милиције.

б) Непријатељ је био наоружан добро са аутоматским оружјем, бацачима и два брдска топа; располагао је са три тенка. Било је и авијације.

в) Морал код непријатеља био је слаб. Непријатељ је прибјегао нападима на крила и обухватао крила наших јединица.

Наше јединице:

а) У борби је учествовала VIII Бригада пуног састава, око 700 бораца, 2 тешка бацача, 6 т. митраљеза, и око 25 п.митраљеза.

б) Борба је вођена на простору Бијело Поље — Бродарево — Мојковац — Улошевина — Лепеначке косе — Мајна Гора — Јабучна коса — Бандера.

в) Борба је почела 11 априла 1944 год., а борба је вођена у виду одбране на правцу Бијело Поље — Бродарево

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 29—4, к. 1253.

² Овај број је претеран. Види податке о непријатељским снагама у док. бр. 158.

— Јабучна коса — Мојковац, док од Мојковца до Јабучне косе у виду прогоњења непријатеља, а од Јабучне косе до Мојковца наше јединице су водиле одбранбену борбу.

Непријатељ је нападао са јачим снагама од Бродарева и потиснуо наше јединице са десне обале ријеке Таре. Наше јединице 17 априла 1944 г. поново су прешле у противнапад са лијеве обале ријеке Таре и протјерале непријатеља до Јабучне косе. Непријатељ је 18 априла 1944 год. потиснуо, учинио продор на нашем лијевом крилу и наше јединице морале су се повући на лијеву обалу ријеке Таре, гдје се и сада налазе.

Наши губици: 25 мртвих, 27 рањених, 4 заробљена, 34 дезертера и 71 нестало. Изгубљена су 2 тешка бацача и 2 тешка митраљеза и 5 п.митраљеза. Исто тако непријатељу су пале у руке двије батаљонске коморе. Ово се десило када су наше јединице биле опкољене пробијајући се од Бродарева ка Мојковцу. Утрошено је 4.000 метака.

Непријатељски губици били су сљедећи: око 70 мртвих, број рањених није нам познат, али по свему судећи било их је много више, заробљених 6.

Морал код наших јединица био је на висини а држање бораца било је херојско, сем појединаца који су се слабо држали, иако су наше јединице водиле борбу са много надмоћнијим непријатељем како у људству тако и наоружању.

Бригада је новоформирана, а ово су јој биле прве борбе које су биле врло тешке, због тога се може закључити да је држање јединица било на висини, поред свих губитака које су имале наше јединице. У састав наше бригаде учествовао је један батаљон V Црногорске ударне бригаде који је заплијенио један митраљез „Фијат“ и два коња.

Закључак: Наше јединице на простору Бијело Поље — Бродарево требале су се раније извући, али су руководиоци били упорни да се одрже положаји, што је непријатељ искористио и наше снаге опколио. Наши су морали да се по цијену великих губитака извуку из непријатељског обруча.

Штаб нашег 1. батаљона није добро процијенио напад на Јабучну косу, па се увукао између непријатеља; непријатељ га је одбацио и тукао га бочном ватром, тако да га је натјерао на чист терен. Руководиоци нијесу имали довољно иницијативе, због тога су изгубили приличан број људства и наоружања. Да су руководиоци на вријеме про-

цијенили ситуацију, не би био оволики број мртвих, рањених и несталих другова-ца.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.)

За штаб
замјеник команданта,
Никола Поповић

БР. 158

**ЗАПОВЕСТ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 23 АПРИЛА 1944 ГОД. ЗА ПРОТИВНАПАД НА НЕПРИЈАТЕЉСКЕ СНАГЕ У ЈУЖНОМ САНЦАКУ¹**

ЗАПОВИЈЕСТ

(Секција: Пљевља — Колашин — Жа"бљак 1:100.000)

Непријатељске четничке снаге и муслиманске милиције уз помоћ Њемаца успјеле су да у току вишедневних борби потисну наше снаге из Санцака.

Јачина непријатељских снага износила је до 5.000 људи, који су били потпомагани и њемачком авијацијом и мањим дијеловима моторизације.

У току тих борби, наше јединице, иако бројно слабије, успјеле су да изврше један успјели напад, одбацивши непријатеља од Таре до Бијелога Поља, и нанијевши му јаче губитке: око 300 погинулих и много већи број рањених.

По извршеном груписању наших снага и предаху, поставља се задатак пред наше јединице преузимања иницијативе у циљу разбијања четничких снага, заузимање Бијелога Поља и одбацивање непријатеља ка Пријеполу и Пљевљима.

За извршење ових задатака предузећемо 23 ов. мј. општи противнапад на непријатеља, у којима поред јединица

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 1/2, к. 1253.

Докуменат је без датума, али се из Операциског дневника Тридесет седме НОУ дивизије, архива ВИИ рег. бр. 37/6, к. 1253, види да је ова заповест издата 23 априла.

XXXVII Дивизије учествују и батаљони V и VII Црногорске бригаде у садејству талијанских батаљона.²

Десна колона састављена од V Црногорске бригаде и два батаљона VII Црногорске бригаде нападаће правцем Ланишта — Пржишта — Развршје — Слијепач Мост — Јабучна. Ова колона ће својим дејством на Развршје потпомоћи снаге XXXVII Дивизије приликом овлађивања Улошевине, а потом ће оријентисати извјесне снаге на просторију с. Оштрељ — Мајсторовина — Дијо — Ракита — Слијепач Мост, а са главним снагама ће продужити и овладати Јабучном, одакле ће продужити напад ка Бијелом Пољу у циљу заузимања истог. Десна колона ће отпочети са нападом 23 ов. мј. у 21 час (по новом времену).³

У циљу извршења горњег задатка

НАРЕЂУЈЕМО:

III Санџачка бригада:

Командант Халил Хаци-муртезић.

Састав: четири батаљона.

Свега 4 батаљона.

Полази у напад са три батаљона општим правцем: Мојковац — Улошевина — Бурењ. Зона ширења десно пут који избија од Мојковца на Улошевину — источни огранци Бурења, а лијево Мојковац — Стевановац — Ком — Градац — Подорезовићи — Бурењски до. Са једним батаљоном нападаће правцем: Бавоље Лази — Ступ — Павлово Брдо — Бурењ. Тај батаљон треба да крене у напад што раније. По овлађивању Бурења и чишћења непријатеља на просторији Улошевина — Бурењ — Павлово Брдо, потпомоћи ће VIII Бригади избијање на Цер а потом ће се са два батаљона оријентисати и нападати правцем Барице — Крупице — Борово, одакле ће дејствовати у циљу хватања везе са IV Санџачком бригадом која треба да избије од Ђурђевића Таре ка Борову. Са друга два батаљона дејствоваће правцем Шљемена — Стожер, садејствујући својој лијевокрилној колони и по-

² Види том III, књ. 7, док. бр. 199.

³ О раду десне колоне види том III, књ. 7, док. бр. 201 и 225.

том ће смјестити та два батаљона на просторији Стожер — Бабајићи, хватајући везу са VIII Црногорском бригадом [на] Плавчем Брду. Задатак III Бригаде је: разбијање непријатеља на простору комуникација Шаховићи — Вруља и ријека Тара. Пошто ухвати везу са IV Санџачком бригадом, којој ће олакшати прелаз преко Таре, оријентисаће и IV Санџачку бригаду ка Пљевљима.

VIII Црногорска бригада:

Командант Блажо Марковић.

Састав: четири батаљона.

Свега: 4 батаљона.

Полази у напад општим правцем Мојковац — Улошевина — Лепенац — Цер — Обод — Потрк — Шаховићи — Градина — Плавче Брдо зоном ширења улијево десна граница III Санџачке бригаде: Цер — Обод — Шаховићи, а десно преедло између Развршја и Улошевине — Петолик — Тустово — ријека Љубовића. Приликом поласка у напад упутиће одмах иза I Батаљона III Санџачке бригаде преко моста на Мојковцу један батаљон своје бригаде. По разбијању непријатеља на Улошевини и Церу продужиће гоњење настојећи да што прије избије на Шаховиће и на мост код Глибовца.

По овлађивању положајима Градина — Плавче Брдо потпомоћи ће десној колони узимање Јабучне, а потом ће са једним батаљоном остати на положају Градина — Плавче Брдо, а са три батаљона избиће на просторију Ујниће — Прегановац — Лиса, одакле ће дејствовати у правцу Миоча, везујући за себе непријатеља на томе сектору и спријечавајући долазак евентуалних непријатељских снага од Комарана у правцу Бијелог Поља. Одржаваће удесно везу са десном колоном, а улијево са III Санџачком бригадом.

Напад на сектору Мојковац ће почети 23 ов. мј. у 22 часа.

I Италијанска бригада Алтинаца:

Командант: мајор Раонић.

Састав: три батаљона.

Свега: 3 батаљона

По избијању III и VIII Бригаде на положаје Цер — Бурењ упутиће један батаљон на Бурењ који ће остати на тим положајима до даљег наређења са задатком извиђања и одржавања везе са VIII Црногорском бригадом и у правцу Шљемена, а служиће као евентуални прихват осталим нашим снагама у случају неуспјеха. Један батаљон ојачан са једном десетином из III Санџачке бригаде остаће на положају Боровњачки Крш такође са задатком прихвата. Један батаљон ће најхитније саградити мост на Ђавољим Лазима који ће бити употребљив за пјешаке и коње и тај батаљон ће остати до даљег наређења код тога моста.

4. IV Санџачка бригада ће се са батаљонима који се налазе под њеном командом пребацили преко Таре дејствујући правцем Косаница — Борово (наређење Јој је издато телефонским путем). По разбијању непријатеља на томе сектору и хватања везе са III Санџачком бригадом дејствоваће и затвараће правац од Пљеваља.

5. Команданти ће водити рачуна да им јединице благовремено дођу на полазне положаје, како би се у одређено вријеме отпочело са нападом.

У току напада одржаваће се везе, али напад се мора изводити најенергичније који ће последице сlijедити хитро гоњење непријатеља.

6. Штаб Дивизије ће се налазити на правцу Подбишће — Мојковац — Улошевина — Цер, којим правцем слати извештаје редовно свака 3 сата.

7. У случају евентуалног неуспјеха повући се на полазне положаје, с тим што би се наше јединице обезбједили мостобраном на Улошевини, односно Павловом БрДУ-

8. Знаци распознавања за 23 април: **Сабља—Санџак**, за 24 април: **Шаржер — Шавник**.

Борбени знаци за 23 април: **Побједа — Санџак**, за 24 април: **Јуриш — Партизан**.

Са задатком и са правилном употребом борбених знакова упознати благовремено све борце.

9. Евакуација рањеника правцем Колашин. Хируршка екипа III Ударне дивизије налазиће се у селу Подбишћу.

10. Напомињемо да се ово наређење детаљно проучи и разради, благовремено изврше све припреме и по истоме поступи развијајући иницијативу у духу наведених задатака. Задатак се може и мора извршити најодлучније.

11. Потпомагање наших снага вршиће брдска батерија у првом моменту са Малога Препрана а даље према ситуацији. Јединице ће употребљавати ракетле бачене у правцу непријатеља ради везе са артиљеријом.⁴

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Мило Јовићевић

Командант, п.пуковник,
Жарко С. Видовић

Начелник, капетан,
Раде В. Кнежевић

(М.П.)

Д о с т а в љ е н о :

*

Штабу III, IV и VIII Бригаде
и I Италијанској бригади.

⁴ О извршењу ове заповести види том III, кн>. 7, док. бр. 204, 209, 210, 211, 214, 215 и 231.

БР. 175

ИНФОРМАЦИЈА ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 25 АПРИЛА 1944 ГОД. ШТАБУ ОСМЕ ЦРНОГОРСКЕ БРИГАДЕ О ТОКУ ПРОТИВНАПАДА¹

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
25-IV-1944 г
у 7.30 часова

ШТАБУ VIII ЦРНОГОРСКЕ БРИГАДЕ

1. Јединице десне колоне разбивши непријатеља на своје сектору избиле су још 24 ов. мј. у 9 часова на линију Жари — Пали — Скок — Ракита и требале су да продуже у току 24/25 ов. м. напад ка Бијеломе Пољу. Приликом тих борби на сектору V Бригаде непријатељ је претрпио осјетну губитке и убијено је 6 Њемаца, 7 недићеваца и 17 дражиноваца и заплијењено 1 п.митраљез и 1 митраљез.

2. III Санџачка бригада избила је на посторију с. Бабаићи (близу Шаховића — Стожер са два батаљона, а два њена батаљона продужила су даље правцем Косаница да прихвате IV Санџачку бригаду, која ће се пребацити преко Таре.

По пребацавању IV Бригаде на ову страну Таре, јединице III Бригаде концентрисаће се на просторији Блишково — Жубер — Бабаићи — Стожер, а IV Бригада ће са просторије Борова — Пандурица — Маоче дејствовати у правцу Пљеваља.

3. Код Узлупа на Тари пребациће се муслиманека бригада XXVII наше дивизије која ће дејствовати у правцу Прибоја (ово држати у највећој тајности).

4. Ви продужите пгго енергичније у духу већ издатих наређења хватајући удесно везу са V Црногорском бригадом, а улијево са III Санџачком ка Бабаића Брду.

5. Упућујемо вам један енглески п.митраљез са 500 метака.

6. Одмах нас извијестите о ситуацији на вашем сектору.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 51—1, к. 1253.

7. Штаб Дивизије ће се налазити 25 ов. мј. и даље у с. Ободу.

8. У прилогу се достављају вијести и двије брошуре.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб
командант, п.пуковник
Жарко С. Видовић

БР. 160

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 25 АПРИЛА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА
ГОЊЕЊЕ РАЗБИЈЕНИХ НЕПРИЈАТЕЉСКИХ СНАГА У
ПРАВЦУ БИЈЕЛОГ ПОЉА, БРОДАРЕВА И ПЉЕВАЉА¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
25-IV-1944
у 22 часа

ШТАБУ III САНЦАЧКЕ, VIII ЦРНОГОРСКЕ, IV САНЦАЧКЕ И КОМБИНОВАНЕ БРИГАДЕ²

1. Јединице V Црногорске бригаде, дијелови VII Црногорске бригаде, VIII Црногорске и III Санџачке бригаде успјеле су да, у току 23/24 и 24 ов. мј. потпуно разбију непријатеља на линији Бурењ — Мојковац — Улошевина — Развршје — Пржишта — Мучница и да избију на линију Оштрељ — Слијепач Моста — Јабучна — Ујниће — Лиса — Блишково. У току тих борби непријатељ је претрпио велике губитке: до 100 мртвих и велики број рањених. Заплијењено је: 5 п.митраљеза, 1 мали баџач, нешто муниције, 1.000 кгр. хљеба. Непријатељ је јако деморалисан. У току ноћи 25/26 ов. мј. предузеће се напад у циљу ликвидације Бијелога Поља а у исто вријеме јединице VIII Црногорске

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 35—1, к. 1253.

² Односи се на Дурмиторски НОП одред који је привремено био под командом овога штаба.

бригаде дејствоваће ка комуникацији Бијело Поље — Бр дариво. О резултату напада бићете извијештени.

2. Неопходно је важно деморалисаног непријате тражити и одмах га нападати не дајући му ни часа да с прибере.

3. У вези опште еитуације

НАРЕЂУЈЕМО:

1. IV Санџачка бригада одмах по пријему наређењ пребаћиће се на просторију Влаховићи — Глибаћи са за датком затварања комуникације Пљевља — Косаница и Бобово — Косаница. Дејствоваће према ситуацији у правцу Пљеваља. Удесно ће одржавати везу са Комбинованом бригадом.³

2. Комбинована бригада смјестиће се на просторији Тулово — Подкрајци — Мијаковићи затварајући комуникацију Пљевља — Шаховићи и правац Пљевља — Коријен — Мијаковићи, извиђајући у правцу Пљеваља и у правцу Матаруга. Одржаваће тјесну везу са IV Санџачком бригадом. Успоставиће телефон на Борову. Рушиће цесту помоћу мобилисаних сељака на комуникацији Матаруге — Коврен, као и мостове.

3. III Санџачка бригада ће се пребацити на просторију Кичево — Граб — Горице — Вруља затварајући правац од Пљеваља, Камене Горе и Комарана. Одржаваће удесно везу са VIII Црногорском бригадом, а улијево са Комбинованом бригадом. Напомињемо да је то само њен привремени распоред, јер ће по успјешној ликвидацији Бијелог Поља одмах дејствовати у правцу Комарана, односно Камене Горе и Велике Жупе, о чему ће добити посебно наређење.⁴

III Санџачка бригада ће један свој батаљон додијелити Комбинованој бригади док не избије на одређену просторију а потом ће тај батаљон да се пребаци на Вруљу.

4. Све јединице ће одмах по пријему овога наређења да приступе извршењу истог.

5. Сви штабови бригада ће одмах доставити извјештаје о вођеним задњим акцијама. Иначе ће све јединице достављати редовно извјештаје овоме Штабу свака 4 сата без ⁰ зира на ситуацију на њиховом сектору. Ово сматрати као обавезно и држати се истога стриктно макар се за курир^c употребило и 20 војника, јер од на вријеме добивених ⁵¹³

¹⁾ Види док. бр. 166.

⁴ Види док. бр. 165.

вјештаја зависи и благовремено дејство на извјесним правцима и успјешно вођење акција, док у противном долази до негативних последица на крајњи успјех општег нашег задатка.

Скреће се пажња да јединице развију што бољу обавјештајну службу и извиђање до максимума. Увијек се такођер и војнички обезбјеђивати без обзира да ли је ситуација повољна или није. Свака лабавост и неопрезност може да доведе до нежељених последица, за шта ћемо узимати на одговорност руководиоце.

6. Одмах ће сви штабови бригада поднијети бројно стање и наоружање својих јединица овоме Штабу а најдаље до 29 ов. мј.

7. Штаб Дивизије се налази у селу Потрку (кућа попа Радовића).

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.)

За Штаб
командант, п.пуковник
Жарко С. Видовић

БР.175

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 26 АПРИЛА 1944 ГОД. ШТАБУ ОСМЕ ЦРНОГОРСКЕ
БРИГАДЕ ЗА НАПАД НА БИЈЕЛО ПОЉЕ¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
26-IV-1944 г.
у 10.30 часова

ШТАБУ VIII ЦРНОГОРСКЕ БРИГАДЕ

1. III Санџачка бригада вјероватно је већ избила својим дијеловима на Кичево, односно на одређену просторију нашим задњим наређењем диктовану.

2. Јединице V Црногорске бригаде, по свему изгледа, нису енергично нападале на Бијело Поље, те су дозволиле да се непријатељ и прибере.

3. Задатак ваше бригаде је да, још у току дана, оријентишете своје снаге ка Бијелом Пољу, чврсто се повежете са јединицама V Бригаде директно са једним вашим батаљоном код Модрог Дала — Окладе, док ћете остале снаге оријентисати ка Црноме Брду — Голо Брдо, с тим што ћете оставити један батаљон негдје код Прегановца док не стигне јединица III Санџачке бригаде, када ћете се моћи са читавом бригадом оријентисати, односно напасти у правцу Бијелога Поља. Ваш батаљон са Плавчега Брда и ваше дијелове из Шаховића требате одмах упутити на просторију Модри До — Окладе, гдје ће се везати са дијеловима V Бригаде.²

4. Код вас долази наш начелник Штаба Дивизије који ће повезати снаге на сектору Кичево — Лиса — Ујниће — Јабучна.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Мило Јовићевић

Командант, п. пуковник,
Жарко С. Видовић

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 51—1, к. 1253.
~ Види док. бр. 181.

БР. 175

ПИСМО ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД
27 АПРИЛА 1944 ГОД. НАЧЕЛНИКУ ШТАБА О СИТУАЦИЈИ
НА ПРАВЦУ ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ¹

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
27-IV-1944 г.
у 11 часова

НАЧЕЛНИКУ ШТАБА XXXVII ДИВИЗИЈЕ

1. Примили смо ваш извјештај од 27 ов. мј. писат у 8.15 часова који нам је стигао у 11 часова.

2. Добили смо извјештај од III Бригаде која је у току јучерашњег дана избила на Градину изнад Коврена и на Граб и ту разбила мање снаге четника, милиције и нешто Њемаца. Непријатгљ је имао неколико људи избачених из строја, заробљен је један Њемац, заплијењена 1 машинка и 1 парабелум. Непријатељ се био повукао Бијовом Гробу, и III Бригада га је требала напасти синоћ. Према томе, вјероватно је да је III Бригада избила и на Кичево, о чему нисмо добили извјештај. Према подацима који су добивени од заробљеног Њемца, Калаит је рањен у руку и био је јучер на Биоковцу, гдје је водила борбу III Бригада, али је побјегао. У Бијелом Пољу да има једна чета (90 Њемаца), 1 италијански тенк, два брдска топа, два бацача, 1 противколски топ малог калибра. Прије неколико дана било је у Бијелом Пољу 400 недићеваца, који покушавају да бјеже У Србију, али их Њемци враћају. Исто тако је и Калаит покушао да бјежи за Пријепоље, пошто је разбијен на Улошевини, али су и њега Њемци вратили. Чини нам се да га више неће моћи вратити. Прије офанзиве на Бијело Поље биле су три чете Њемаца у Пријепољу, док је сада тамо само једна чета, једна је на Бијовом Гробу а једна у Бијелом Пољу.

3. Ухватите везу са III Санцачком и наредите јој да истури што прије један батаљон ка Кичеву и Бијелој Стијени (ми смо то наређење упутили још синоћ).

4. Треба тражити све од VIII Црногорске бригаде да^{cc} Бијело Поље заузме. Такођер појачати засједе на ко-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 51—1, к. 1253.

муникацији Бијело Поље — Бродарево, јер избијањем 1Ц Бригаде на Граб, већ су везане снаге непријатељске са сектора Комарана. За VIII Бригаду упутићемо 1 енглески ц. митраљез са 800 метака.

5. Напомињемо још једном, да се VIII Црногорска бригада мора заложити до крајњих граница да би се заузело Бијело Поље. Она треба да сада понесе највећи дио терета у заузимању Бијелога Поља.

Извјештавај нас чешће о ситуацији.²

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Мило Јовићевић

Командант, п.пуковник,
Жарко С. Видовић

БР. 163

ИЗВЕШТАЈ НАЧЕЛНИКА ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 28 АПРИЛА 1944 ГОД. ШТАБУ ДИ- ВИЗИЈЕ О СИТУАЦИЈИ НА СЕКТОРУ БИЈЕЛОГ ПОЉА И О РАСПОРЕДУ И СТАЊУ ОСМЕ ЦРНОГОРСKE БРИ- ГАДЕ¹

НАЧЕЛНИК ШТАБА
XXXVII. НОУ ДИВИЗ.
28. априла 1944 г.
у 9,40 часова
Положај

ШТАБУ XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ²

Положај

Ситуација на дан 28 априла 1944 г. у 9,40 часова је сљедећа:

1. — у вези Вашег наређења напад је обустављен, курир тога Штаба са наређењем које се односило на обустављање напада стигао је тек 28 априла у 4,40 ч. а пошао

² Види док. бр. 163.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 35—4, к. 1253.

² Претходне извештаје не објављујемо пошто су у овоме држани главни подаци из њих.

је из тога Штаба 27 адрила у 22 часа. Напад је обустављен по јављању начелника Штаба V Црн. бригаде.

2. — У току ноћи борба није вођена, нити се пак сада води, јединице се налазе на својим раније заузетим положајима и то:

а) 3. батаљон VIII Ц. б. држи положај: Бијела Стијена — к. 1918 — Махала — к. 1240 — к. 1030 и даље преко д/иоча на Кање — Радов Крш (к. 890) — закључно са р. Лимом.

б) 4. батаљон VIII Ц. б. налази се у с. Ујниће (положај) са задатком да затвори правац (путем извиђања) и то: Ујниће — Кање, Ујниће — Ораховица, и Ујниће — Кукуље. Поред овог, овај батаљон служиће за евентуалну и брзу интервенцију у разним правцима на додијељеном му сектору (више-мање служи као резерва).

в) 1. батаљон VIII Ц. б. држи положај: лијева обала р. Љешнице — к. 921 — с. з. падине Црног Брда закључно са Голим Брдом (к. 1262).

г) 2. батаљон VIII Ц. б. држи положај на десној обали р. Љешнице и то: р. Љешница — сјеверно од с. Оклада до к. 1096, гдје држи везу са 4. батаљоном V Ц. б. Овај батаљон до овога момента, тј. до даљег наређења налази се под командом V Ц. бригаде.

3. — Штаб VIII Црн. бригаде налази се у с. Ујниће (на центру положаја бригаде), фронт VIII Ц. б. је око 20 км.

4. — VIII Црн. бригада има везу десно са дијеловима V Црн. бригаде на к. 1123 (Бандера), а Штаб ове бригаде налази се иза Мушиног Крша. Лијево VIII Ц. бригада ухватила је и држи везу са дијеловима III Санц. бригаде у Кичеву.

Посједнути положаји од стране VIII Црн. бригаде моментално затварају све правце ка непријатељу а уједно су и полазни положаји за напад на Бијело Поље итд.

Потребно је да се хитно нареди III Санц. бригади да Један њен батаљон посједне положаје 3. батаљона VIII Црн. бригаде, односно да својим посиједањем пресијече комуникацију Бијело Поље — Бродарево, тамо гдје је то најлакше Учинити (ја мислим на простору Добраково — Гостун). Овим пресијецањем постигле би се двије користи, и то: прва корист заштићена би била леђа јединица заузетих око Бијелог Поља и 3. батаљон VIII У. бригаде би појачао Д^ство уз Лим ка Бијелом Пољу, а VIII Ц. бригада претстављала би групу за пуни удар. Друго, што је напријед оменуто мјесто најпогодније како теренски тако и борбено

и што би овим пресијецањем спријечено комуницирање непријатеља, његово отступање од Бијелог Поља, као и његово појачавање ка Бијелом Пољу. Уколико не би дошао батаљон III Санц. бригаде на означене положаје, 3. батаљон VIII Ц. бригаде мора се и даље држати на поменутом положају, јер он штити леђа VIII Ц. бригаде и пресијеца комуникацију Бијело Поље — Бродарево. Даље, отсућност 3. батаљона VIII Ц. б. као ударна група располаже само са два батаљона, што је по мом мишљењу мало за претстојећу акцију. V

Напомиње се да се на 3. батаљон VIII Ц. бригаде и на његово учешће у нападу на Бијело Поље, уколико исти буде услиједио у току наредне ноћи, не може рачунати зато што је далеко и питање је да ли ће бити и кад смијењен.

4. — Ако претстоји напад на Бијело Поље у току ноћи 28/29 т. мј. треба хитно авизирати свим јединицама ради прикупљања спреме и једновремености истих за напад.

5. — Штаб III Санц. бригаде налази се у Љековини са којим сам ухватио везу, а његови батаљони налазе се: један у Кичеву, а један у Грабу (извјештај 3. батаљона VIII Ц. бригаде у 10 часова).

Путем наређења повезао сам III Санц. и VIII Ц. бригаду на Бијелој Стијени. Код III С. бригаде у току ноћи 27/28 т. мј. није се борба чула, тј. према извјештајима није се водила.

6. — Сматрам да је у сваком погледу штета што се предвиђени напад на Бијело Поље није извршио у току 27/28 т. мј., али, свакако, слједећи ће напад бити боље припремљен и организован те као такав треба и мора да уроди плодом, тј. заузимањем Бијелог Поља. Мени се чини да није обједињена команда јединица XXXVII и III Дивизије, што је неопходно потребно при извођењу овакве једне акције учинити у ком правцу настати да се што прије обједињавање приведе у дјело и сложено удари на непријатеља.

7. — О непријатељу знам слједеће:

У току ноћи 27/28 т. мј. непријатељска'МОТОризадија је саобраћала на комуникацији Бијело Поље — Бродарево и обратно (оцјена извиђачких органа по хуци мотора). вароши Бијело Поље налазе се 4 непријатељска тенка која крстаре улицама и дуж положаја, такође се налазе 10— камиона. Непријатељ се утврђује на већ постојећим положајима и утврђењима за одбрану вароши Бијелог Поља

«

која су оставила Италијани. Јачину непријатеља не знам, знам да има Њемаца, недићеваца, четника и милиције (муслимана). Непријатељ има у вароши пласирана 2 брдска и 1 противколски топ као и 4 бацача, мјеста истих не знам. Из свега напред произлази да је непријатељ ријешен да брани Бијело Поље.

Потребно је да се добро и хитро проучи ситуација, потребно! је наредити да се не губи у времену, да то изгубљено вријеме не би отишло у прилог непријатељу, јер је непријатељ у таквој ситуацији (цијенећи по свему) да мора напријед или назад.

8. — У ова неколика дана констатовао сам да је веза код штабова јединица поправљена, тј. потпуно постигнута и да се иста на задовољство развија.

9. — Сналажење штабова и јединица у ситуацијама је врло добро и ситуацију цијене врло добро.

10. — Јединице су борбене, од задатака не презају и спремне су да приме сваки задатак на извршење.

11. — Материјални недостаци код јединица постоје и све, што се може, требате учинити да се недостаци попуне.

За сада других извјештаја и новости нема о некој промјени, ако буде настала, извјестићу Вас.

Само напријед и напријед!

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Начелник — капетан,
Раде В. Кнежевић

БР. 164

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 30 АПРИЛА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА
РАЗБИЈАЊЕ НЕПРИЈАТЕЉСКИХ СНАГА ОД БИЈЕЛОГ
ПОЉА ПРЕМА ПРИЈЕПОЉУ И ПЉЕВЉИМА¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. стр. пов. 66
30-IV-1944 г.

ШТАБУ III, IV, VIII И ЗАМЈ. КОМАНДАНТА V БРИГАДЕ

1. Непријатељске снаге у току петнаестодневних борби су, претрпивши велике губитке, јако ослабљене и деморалисане. Али, непријатељ ће се прибирати и под руководством Њемаца настојаће да што прије поново изврши напад на наше јединице, односно слободну територију. Непријатељ је предузео мобилизацију и код муслиманских маса, већином употребљавајући силу, да би скупио што више војске. Њемачке снаге у Санџаку су врло мале, те Њемци настоје да мобилишу што већи број људи из ових крајева да би их бацили против нас.

Наш је задатак да што прије продужимо даље разбијање како непријатељских јединица тако и онемогућавања мобилизације на простору кретања наших снага.

2. Првенствено се поставља пред наше јединице чишћење лијеве обале Лима од Бијелог Поља до Пријепоља.

3. У вези припремних радњи за такције

НАРЕЂУЈЕМО:

—VIII Бригада ће се пребацити са просторије Кање —Добриње, на просторију Кичево — Граб. То пребацавање извршити одмах по доласку двају батаљона V Црногорске бригаде на просторију Кање — Добриње.

Задатак VIII Бригаде са просторије Кичево — Граб је извиђање у правцу Комарана и затварање тога правца.

— III Санџачка бригада, по доласку VIII Бригаде, пребациће се на просторију Стрмећица — Козица — Рачево — Горице.³

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 48/1, к. 1253.

² Види док. бр. 182.

³ Види док. бр. 178.

— Два батаљона V Црногорске бригаде, под командом замјеника команданта исте бригаде, по наређењу команданта III НОУ Дивизије дејествоваће низ Лим, координирајући рад са јединицама наше VIII Бригаде. Они ће одмах избити на просторију Кање — Добриње.

— IV Санџачка бригада, у заједници са дијеловима Комбиноване бригаде, вршиће добивени задатак, предвиђен наређењем Оп. бр. 64 од 29 ов. мј., с тим што ће према ситуацији дејствовати у правцу Пљеваља, настојећи да са поједином групом батаљона буде што активнија у правцу Пљеваља.

— Ово пребацивање на нове положаје јединице ће извршити што прије. По истоме одмах ће извијестити овај Штаб.

— Сви штабови треба да достављају редовне извјештаје. Телефонска веза биће успостављена на линијама Бијело Поље — Шаховићи — Љековина — Борово и за брзе извјештаје користити и те телефонске станице.

— Штаб Дивизије ће 1 маја бити у Љековини, гдје извјештаје и достављати.

СМРТ ФАШИЗМУ — СДОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,

Командант, п.пуковник,
Жарко С. Видовић

БР. 175

РЕЛАЦИЈА ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 1 МАЈА 1944 ГОД. О ВОБЕНИМ БОРБАМА ОД 7 ДО 30 АПРИЛА¹

ШТАБ
III ПРОЛЕТЕРСКЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ
Бр.
1 маја 1944 године
Положај

РЕЛАЦИЈА

III пролетерске (санцачке) бригаде за вођене борбе са непријатељем (Њемцима, четницима и недићевцима, милицијом и шуппополицијом) у времену од 7 до 30 априла 1944 године на положајима: ЈБуће — Оцак — Козица — Плавче Брдо — Горица — Сига — Градина — Боровњачки Крш — Мојковац — Улошевина — Крстац — Грабско Брдо — Бијов Гроб (секција Колашин — Пљевља 1:100.000).

I Акција у ЈБућу ноћу 9/10 априла о. г.:

Непријатељ:

1. Непријатељ је био јачине 1 бригаде (Прибојска), око 600 бораца и 1 батаљон Пљеваљске бригаде у јачини до 120 бораца.

2. Од наоружања непријатељ је имао 4 тешке „Бреде“ и 5 пушкомитраљеза са довољно муниције. Артиљерије а тако исто и бацача није било.

3. Морал једног дијела непријатеља (Прибојска бригада) био је сасвим слаб. Отпор ова бригада није давала такорећи никакав поготову кад смо постигли изненађење. Био је одмах разбијен. Батаљон, који је стално у Јућу, прибјегао је одбрани из добро утврђених бункера.

Наше јединице:

1. 2 батаљон III бригаде, јачине до 150 бораца, наоружаних са 2 тешке „Бреде“ и 8 пушкомитраљеза.

2. Борба је вођена на сектору Подрогатац — Јуће дана 10 априла 1944 г. Вријеме је било неповољно, киша са јаком помрчином. Кретање јединице због блата и на до ш л и х

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 51—1, к. 1253.

потока отежано. Вид борбе: напад на непријатељски кантонман у с. Подрогатац и положај ЈБуће.

3. Борба је почела 10 априла у 1 час са непријатељем који је био ноћио у поменутим селима. Први судар са непријатељем био је у с. Подрогатцу. Непријатељ је био изненађен и није давао скоро никаква отпора. Прибојска бригада, која је била тек стигла, те вечери била је потпуно разбијена претрпјевши велике губитке. Због велике помрчине непријатељ је успио да се са извјесним дијеловима извуче иначе би његови губици били знатно већи. Из Подрогатца непријатељ је покушао да се пробије до Љућа и да се ту споји са батаљоном који је био у Љућу, али је у том био спријечен. Наши дијелови су већ били извршили напад на саме бункере гдје је непријатељ давао жесток отпор. Борба на бункерима је трајала пуна 2 и по сата. Непријатељ је био истјерат из бункера са једне стране и већ је почео са те стране да бјежи, али пошто није имао притиска са друге стране (са јужне) од наших јединица, куда је требао да напада батаљон IV санџачке бригаде, то се непријатељ одржао. Нашим борцима било је понестало муниције, а како је већ почело да се свиће, то су се наши повукли одустајући од даљег напада на саме бункере.

4. Наши губици износе 3 мртва и 3 лакше рањена. Није нам нико дезертирао, нити се предао непријатељу.

Непријатељски губици износе око 40 мртвих међу којима и четнички командант капетан Јован Јеловац и преко 30 рањених. Заробљених није било.

5. Морал и држање наших бораца, као и руководиоца био је на достојној висини. Другови су се залагали и самопријегорно јуришали по неколико пута на бункере. Нарочито се истакла III чета а од појединаца борац II чете Светозар Ивановић, који је убацио неколике бомбе у њихове бункере. Није примијећено слабог држања ни код појединаца, ни код читаве јединице.

6. Од ратног плијена било је око 30 пушака и нешто спреме.

7. У овој акцији утрошено је око 300 метака од тешке „Бреде“, 500 од лаке, 140 од „Брна“, око 30 ручних дефанзивних и офанзивних бомби, око 70 метака од машинке и нешто од пиштоља.

8. Акција није текла према предвиђеном плану. У Циљу ликвидације Љућа била су одређена 2 батаљона и то: 2 батаљон III санџачке бригаде и 4 батаљон IV санџачке бригаде. Напад је требао да отпочне у 24 часа и то 2 батаљон III бригаде да напада од Маљевца постижући на тај

начин изненађење и избијајући на Љуће са сјеверне стране, док би IV батаљон напао од Врањег Брда са јужне стране. Међутим, 4 батаљон није извршио свој задатак. Он се задржао код првих кућа гдје су четници били законачили и одакле су побјегли. Ту су поставили једну тешку бреду и одатле су тукли бункере са даљине од 700 м. а остало се задржало око конфискације имовине једног четника, губећи из вида главни задатак. Стога непријатељ није осјетио са те стране притиска и захваљујући томе и одржао се у бункерима.

II Акција на Оцаку 8 априла:

Непријатељ:

1. Непријатељ је био јачине до једне чете Њемаца и око 100 четника. Јаоружање им је било 3 „Шарца“, један тешки бацач и неколика пушкомитраљеза.

2. Морал непријатеља није био на висини, нарочито четника.

3. Вид борбе: непријатељ је прибјегао одбрани. Претрпјевши извјесне губитке извршио је противнапад у циљу извлачење мртвих и рањених пошто је добио појачање.

Наше јединице:

1. 3 батаљон III бригаде, јачине око 150 бораца, наоружан са 2 тешка митраљеза и 7 пушкомитраљеза.

2. Борба је вођена на Оцаку. Отпочела је 8 априла у 7 часова. Вријеме лијепо, дан ведар. Вид борбе: напад на непријатељске камионе који су били дошли од Пљеваља. Први судар са непријатељем био је на Оцаку. Непријатељ је био ојачан са једном групом четника који су долазили преко Катуна. Чим су наши отворили ватру непријатељ је изашао из камиона и развио се у стријелце. Пошто је претрпио извјесне губитке, повукао се назад не могавши извући мртве и рањене. Ускоро му је стигло појачање и извршио је противнапад. Наши су остали на положајима Градина — Врањача, али је непријатељ успио, ипак, да извуће мртве и рањене. Након тога непријатељ се повукао у правцу Пљеваља.

3. Непријатељеки губици износе 8 мртвих и рањених. Ми смо имали једног рањеног.

4. Морал и држање наших бораца и руководилаца био је на висини. Није било примјера неког нарочитог истицања које би заслуживало поменути ни код појединаца, ни чета. Углавном, држање свих било је добро.

5. Ратног плијена није било. Утрошак муниције н " знатан.

6. Акција је текла према плану који је створен у моменту непријатељског напада а у вези са датом ситуацијом.

III Акција у Коријену и Подпећу дана 11 априла:

1. Непријатељ је напао на наше положаје око 6 часова изјутра. Непријатељ је нападао од Катунa и Богомоље. Јачина непријатеља износила је на читавом сектору од Кагуна до Дубочице око 300 четника и нешто Њемаца са неколико митраљеза — њемачких, једним топом и 1 бацачем. Непријатељ је на сектору Катун — Оцак у току читавог дана био пасиван сем што је дејствовала артиљерија, док је на сектору Зекавице — Коријен био активнији. На овом сектору непријатељ је у почетку потиснуо чету нашег 3 батаљона али су ови касније извршили противнапад и протјерали непријатеља у правцу Илина Брда. Око 16 часова наше јединице су се задржале на првобитним положајима.

2. У овој акцији непријатељ је био врло слаб, са слабим моралом. Нашу једну чету потиснуо је не зато што је био надмоћнији, него што је успио да пребаци извјесне дијелове преко р. Теотине на Дубочици и да се нађе нашим за леђима.

Држање наших бораца и руководилаца у овој акцији било је добро.

3. Непријатељ је имао 2 мртва и више рањених. Наши губици 2 рањена.

4. Акција је текла према предвиђеном плану. Повукли смо се са ових положаја око 22 часа по наређењу команданта дивизије у вези са новоствореном ситуацијом на сектору Бијело Поље.

IV Акција у Козицама дана 11 априла:

Непријатељ:

1. Милешевска и Нововарошка четничка бригада, јачине око 700 бораца.

2. Непријатељ је био наоружан са 3 тешка бацача, 2 тешка митраљеза, око 15 пушкомитраљеза и 7 машинки. Артиљерије није било. Непријатељ је у току борбе имао ватрену надмоћност.

3. Морал Милешевске бригаде био је посве слаб. Одмах су били разбијени. Дочим држање Нововарошке бригаде са Калаитом било је другачије. Имајући надмоћност у наоружању борили су се добро.

4. Непријатељ је нападао из два правца. Из правца Обарди и од Камене Горе.

Наше јединице:

1. 4 батаљон и двије чете 1 батаљона III бригаде, јачине до 250 бораца, наоружаних са три тешка митраљеза, 1 тешким бацачем, око 12 пушкомитраљеза и 1 машинком.

2. На дан 11 априла вођена је борба на сектору Козице — Камена Гора. Вријеме доста неповољно. Киша са повременом маглом. Због великог снијега кретање јединица јако отежано. Вид борбе: одбијање непријатељског напада.

3. Борба је отпочела 11 априла у 6 часова са непријатељем који је нападао од Обарди и од Камене Горе. Први судар са непријатељем био је на положајима Камена Гора — Козице. На сектору 4 батаљона нападала је од Камене Горе Милешевска бригада, која је одмах била разбијена. На сектору Козица, где је нападала Нововарошка бригада непријатељ је био активан, добро се борио и најзад имајућ ватрену надмоћност успио је да присили двије чете 1 батаљона на повлачење. Око 18 часова наше јединице су се по вукле у с. Горња Вруља.

4. У току ове борбе непријатељ је имао 10 мртвих око 15 рањених.

Наши губици су 3 рањена.

V Акција на Плавчем Брду дана 13 априла:

Непријатељ:

1. 1 батаљон Беранске бригаде, око 120 бораца, наоружаних са два тешка митраљеза, 2 тешка бацача, више пушкомитраљеза и 1 лаким бацачем., Обзиром на малу количину муниције са којом смо ми располагали, непријатељ ј имао ватрену надмоћност.

2. Морал непријатеља и активност у борби била ј добра. На сваки наш јуриш који смо предузимали одговарао је контрајуришима.

3. Непријатељ је прибјегао одбрани из утврђених ровова које је био направио у шуми. У два маха покушао ј да изврши противнапад, али је био одбијен.

Наше јединице:

1. 3 и 4 батаљон наше бригаде, јачине до 250 бораца наоружаних са 3 тешка митраљеза, око 15 пушкомитраљеза и 1 тешки бацач.

2. На дан 13 априла борба је вођена на сектору Плавч Брда. Вријеме лијепо. Дан ведар. Вид борбе: напад на непријатељски положај на Плавчем Брду.

3. Борба је почела 13 априла т. г. у 10 часова са непријатељем који се налазио као заштитница њихових снага

1

које су нападале на Бијело Поље. Први судар са непријатељем био је на Плавчем Брду. Задатак да ликвидира непријатеља на овом положају имао је 4 батаљон, док је 3 батаљон добио задатак да ликвидира непријатеља на положају на лијевој обали р. Љубовиће, западно од Плавчег Брда. Међутим, непријатељ је отворио ватру на 3 батаљон прије него је он и доспио да нападне непријатеља на свом сектору, те је исти оријентисао једну чету према непријатељу, а једна чета је извршила задатак који је требао да изврши читав батаљон. 4 батаљон није одмах енергично приступио извршавању задатка и закаснио је у нападу, јер није напао непријатеља истовремено кад и чета 3 батаљона. Због те неодлучности претрпјели су губитке осјетне, што је утицало негативно касније на извршење општег задатка. Пошто је непријатељу стигло појачање, а како нијесмо имали везе са другим једршицама (VIII црногорском бригадом), која је требала да нападне непријатеља на сектору Модри До — Јабучна коса, нити се на том сектору чула борба, Штаб бригаде је донио одлуку да повуче батаљоне на десну обалу р. Љубовиће и кад се ухвати веза са осталим батаљонима наше бригаде, као и јединицама VIII црногорске бригаде да се пређе у напад.

4. Непријатељски губици износе 9 мртвих које смо нашли на положају и око 15 рањених. Према извјештају мјештана мртвих је било више које су однијели са положаја.

Ми смо имали 7 мртвих и 4 рањена.

Међу погинулим непријатељским војницима налази се и интелектуални руководилац тога батаљона (ИНРУК), како га они називају, Стево Чукић.

5. Морал бораца и руководиоца 3 батаљона био је на висини. Сви су се добро борили. Дочим држање бораца 4 батаљона није било на висини. Послије претрпљених губитака поколебали су се и почели да отступају иако није било нужде. То колебање и несигурност долазило је и отуда што је командант батаљона, који је био на положају, био болестан и није могао да прати рад свог батаљона.

6. Од ратног плијена било је нешто војничке спреме.

7. У овој акцији утрошено је 7 мина од тешког и око 12 мина од лаког бадача. Поред тога утрошено је и око 270 метака од тешке бреде и 320 од лаке бреде.

8. Борба се није водила према предвиђеном плану. 4 батаљон није нападао са читавим батаљоном обухватом непријатеља, као што је то било предвиђено, него само са

једном четом, која пошто је претрпјела осјетне губитке почела је да отступа.

VI Акција у с. Сиги:

Непријатељ:

1. Непријатељ је био јачине 1 батаљон, јачине до 120 бораца — четника Бећира Томовића, наоружаних са 1 тешким митраљезом и неколико пушкомитраљеза.

2. Морал непријатеља био је слаб. Борбеност такође.

3. Непријатељ је у саму зору нападнут у поменутом селу и одмах је побјегао у правцу Цера. Захваљујући мраку, јер још није било добро свануло, успио је уз мање губитке да се извуче.

Наше јединице:

1. 1 и 3 батаљон III бригаде, наоружаних са 4 тешка митраљеза и око 15 пушкомитраљеза.

2. Борба је вођена на сектору с. Сига — с. Лепенац дана 17 априла т. г. Вријеме лијепо. Дан ведар. Вид борбе: напад на четнике који су били заноћили у с. Сиги.

3. Борба је почела 17 априла 1944 г. у 2 часа са непријатељем који се налазио у с. Сиги. Са јужне стране од Крста нападао је 1 батаљон, док је са сјеверне стране од Граца нападао 3 батаљон. Непријатељ није давао скоро никаквог отпора, него је одмах побјегао у правцу Цера. Наше јединице су избиле на Бурењ, затим на Цер, одакле су наставиле гоњење непријатеља у правцу Шаховића.

4. Непријатељ је имао 12 мртвих, међу којима и познати зликовац и четнички организатор Ђуро Томовић, свештеник из Г. Поља.

Наши губици: 1 рањен.

5. Морал и држање наших бораца и руководилаца био је на висини. Није било неког нарочитог истицања како појединица тако ни јединице да би се требало истаћи.

6. Заробљено је нешто муниције, пушака и дру^{ге} спреме.

7. У овој акцији утрошено је око 190 метака од лаке бреде и 230 од тешке бреде.

8. Борба је текла по предвиђеном плану. Непријатељ је био опкољен са два батаљона у једном селу, само што Ј^е терен био непрегледан и ноћ, те се није могло спријечит непријатељу бјежање.

VII Акција на Градини:

Непријатељ:

1. 2 батаљона четника, наоружани са 1 тешким баца-чем, 2 тешка митраљеза, више пушкомитраљеза, 1 „Шар-цем“.

2. Морал непријатеља је био доста добар, борбеност на висини. Био је врло активан после његовог збацивања са Градине и покушавао је у неколико махова да се про-бије до наших положаја у циљу овлађивања истим, али је био одбијен уз осјетне губитке.

3. Непријатељ је прво покушао да се одржи на Гра-дини, али је био одмах збачен. После тога добио је поја-чање са Јабучне косе од снага које љу водиле борбу са је-диницама VIII црногорске бригаде, па пошто су се јединице VIII бригаде повукле, те непријатељске снаге су биле осло-бођене и пошле у напад.

Наше јединице:

1. 2 и 3 батаљон III бригаде наоружани са два тешка бацача, 3 тешка митраљеза и око 15 пушкомитраљеза.

2. На дан 18 априла вођена је борба на сектору Гра-дина — Модри До. Вријеме лијепо. Вид борбе: Напад на непријатеља који је држао положај на Градини.

3. Борба је почела 18 априла у 8 часова са неприја-тељем који се налазио на поменутом положају. Борба је почела на Градини, гдје се налазио 1 батаљон Беранске четничке бригаде у јачини до 150 бораца. Непријатељ је имао одличан положај и добро утврђен, али су наши ус-пјели да непријатеља изненаде и да га тренутно збаце не дајући му времена ни да се прибере. Пошто је непријатељ био стјеран са Градине, наставило се прогоњење истог. Ме-ђутим, пошто му је стигло појачање са Јабучне косе, наши су се повукли на Градину. Непријатељ је у току читавог дана вршио покушај да поврати изгубљени положај, али му је све остало без успјеха. Око 19 часова по наређењу Штаба XXXVII дивизије ми смо се повукли у правцу Мој-ковца, гдје смо се дана 19 априла пребацили на лијеву обалу Таре.

4. Наши губици су 2 мртва и 6 рањених. Међу рањеним се налази командир 2 чете 3 батаљона Филиман Новковић.

Непријатељски губици: 8 мртвих и 5 рањених.

5. Морал и држање наших јединица било је на за-видној висини. Истакао се командир 2 чете 2 батаљона Друг Јагош Мирковић, који се снашао и сам са неколико бораца упао међу непријатеља који је сједио око ватре и

бацивши бомбе узвикнуо: „Држите их побјегоше" што је изазвало' још више панику међу непријатељским војницима. Исто тако својом храброшћу истакао се друг Светозар Ивановић, који је са командиром упао у непријатељске бункере и спремивши се да баци бомбу пао смртно погођен.

6. Ратног плијена није било сем 5—6 стотина метак-и око 10 ручних бомби.

7. Утрошено је муниције: од тешког бацача 9 мина, о лаког бацача 20, од тешке бреде 370, од лаке бреде 178.

9. Акција је текла по предвиђеном плану. Држањ свих руководиоца и бораца било је примјерно.

VIII Акциј^ на мосту код Мојковца:

Непријатељ:

1. Јачина непријатеља износила је око 300 четника, наоружаних са 2 тешка митраљеза, 2 лака холандска, и више пушкомитраљеза. Са Улошевине тукло је 5 тешких бацача, 1 противколски топ, 2 хаубице из Лепенца и 2 брдска топа. Авијације није било. Ватрену надмоћност имао је непријатељ.

2. Морал непријатеља био је на висини, борбеност такође. Под заштитом јаке артиљериске и пјешадиске ват-непријатељ је дрско наступао у правцу моста.

3. Непријатељ је тукао јаком ватром наше положај који су се налазили на Боровњачком Кршу, на лијевој обали ријеке Таре, а потом је извршио напад и на сам мост.

Наше Јединице:

1. једна чета 2 батаљона III бригаде, наоружана са 1 тешким митраљезом, 1 тешким бацачем и 4 пушкомитраљеза.

2. На дан 22 априла т. г. вођена је борба испред мост на Тари, на десној обали поменуте ријеке. Вријеме је врло неповољно. Киша пада непрестано, а наши се борци налазе у отвореним рововима у које улази вода. Вид борбе: спречавање непријатеља да пређе мост на Тари.

3. Непријатељ је 21 априла у 16 часова почео да туче положај на Боровњачком Кршу јаком артиљериском и пјешадиском ватром. С времена на вријеме то се продужило у току ноћи 21/22 априла. Дана 22 априла око 8 часова непријатељска артиљерија почела је поново да дејствује. Исто тако тешки бацачи и друга пјешадиска оруђа. Под заштитом те ватре једна група од 50 четника наступала је на Мојковца у правцу моста, а потом је прешла у јуриш на

сами мост са сјекирама којима су требали да сијеку пре-преке од жице на мосту. Наши су отворили ватру из аутоматских оруђа и пошто је непријатељ претрпио осјетне губитке дао се у панично бјекство и вратио се за Мојковац.

4. Ми смо имали 3 мртва и 8 рањених.

Непријатељски губици износе 6 мртвих и око 10 рањених.

5. Морал и држање наших јединица било је пријерно. Сви борци и поред жестоке артиљеријске ватре која је засипала њихове положаје остали су у рововима не мичући ниједан са свог мјеста. Руководиоци су редовно обилазили положај и сваки бункер што је уливало храброст и сигурност борцима.

6. Ратног плијена није било.

7. Утрошено је муниције у овој акцији: 7 мина од тешког бацача, 170 метака од тешке бреде, 140 од лаке бреде.

8. Акција је изведена по предвиђеном плану. Задатак је било спријечити непријатељу прелаз преко Таре, што је и учињено.

IX Акција на Мојковцу — Улошевини и Крсцу:

Непријатељ:

1. Четници јачине преко 1.000, наоружани са више аутоматских оруђа чији нам је број непознат. Ватрену надмоћност имао је непријатељ.

2. Морал непријатеља био је слаб, борбеност такође.

3. Вид борбе коме је непријатељ прибјегао: одбрана на својим положајима.

Наше јединице:

1. 1, 2, 3, батаљон наше бригаде, наоружани са 2 тешка бацача, 6 тешких митраљеза, и око 20 пушкомитраљеза.

2. На дан 23 априла око 23 часа вођена је борба на сектору Мојковац — Улошевина — Крстац. Вријеме лијепо. Вид борбе: напад на непријатељске положаје.

3. Борба је почела 23 априла у 23 часа са непријатељем који се налазио на поменутим положајима. Први судар са непријатељем био је на десној обали Таре у моменту кад је 2 батаљон наше бригаде форсирао прелаз преко Таре и направио мостобран за прелаз осталих наших јединица. Ускоро, последице краће и жестоке борбе непријатељ је био потјеран са Мојковца и наши дијелови избили на Улошевину. У међувремену два батаљона су избила на Крстац, гдје је непријатељ последице борбе од неколико минута био сатјеран а потом смо са истим батаљонима избили на Бу-

рењ. Наш батаљон који је нападао заједно са VIII црногорском бригадом на Улошевину успјели су последије жестоке борбе да разбију и протјерају непријатеља са тог сектора нанијевши му огромне губитке. Протјеравши непријатеља према Шаховићима ми смо се према наређењу Штаба XXXVII дивизије² оријентисали према Барицама и Сто-1 жеру.

4. Наши губици 3 мртва и 4 рањена.

Непријатељ је имао преко 50 мртвих и рањених.

5. Заплијењено је: 1 лаки бацач, разне спреме, оригинална њемачка застава и других ситница, као и већи број пушака.

6. Морал и држање наших бораца и руководилаца бш је на висини, борбеност такође.

7. У овој акцији утрошено је око 280 метака од тешке бреде, преко 370 од лаке бреде, 180 од „Брна“.

8. Акција и борба је текла према предвиђеном плану.

X Акција у с. Биоковац:

Непријатељ:

1. Непријатељ је био јачине око 150 милицајаца и Њемаца. Наоружани су били са два тешка митраљеза, више I пушкомитраљеза, 2 „Шарца“ и неколике машинке. Ватрену надмоћност имао је непријатељ.

2. Морал непријатеља није био завидан, борбеност I такође. Вид борбе: непријатељ прибјегао одбрани а затим је се под борбом извукао и отступио у правцу Комарана.

Наше јединице:

1. Други батаљон III бригаде, наоружан са 1 тешким митраљезом и 8 пушкомитраљеза.

2. Борба је вођена 26 априла на положајима изнад ј села Биоковца и [на] Грабској Коси.³ Вријеме неповољно — киша и магла. Вид борбе: борба у сусрету са непријатељем.

3. Борба је почела 26 априла око 15 часова са непријатељем који се налазио у селу Биоковцу. Први сусрет са непријатељем био је у с. Биоковцу. Наш батаљон је стигао у с. Биоковац у намјери да се смјести и одмори. Међутим, ту се налазила милиција и нешто Њемаца. Били су изненађени и једни и други. Наши су се брзо снашли и протјерали непријатеља. Непријатељ је отступио у правцу Бијева

² Види док. бр. 158.

³ На карти 1:100.000, секција Пљевља, кв. 80/85, налази Грабско Брдо.

Гроба. Борба је била доста жестока, поготову у посљедње вријеме када су се извлачили из Граба, гдје су штитили отступницу Шемци.

4. Ми смо имали 2 мртва и 3 рањена. Погинуо је командант 2 батаљона друг Саво Цвијовић и зам. командира чете Душан Јеловац.

Непријатељ је имао 21 мртвог и 16 рањених. (Ово према најновијим подацима које смо добили.) Погинуо је командант милиције Хусеин Ровчанин и заробљен 1 Њемац.

5. Морал и држање наших јединица био је на завидној висини. Борбеност је такође била на висини.

6. Заплијењена је 1 машинка, 2 парабелума, нешто муниције, пушака и друге ратне спреме.

7. У овој борби утрошено је око 180 метака од лаке „Бреде“, 220 од енглеских и 140 од „Брна“.

8. Ова акција није била предвиђена, него [^] иста избила изненада, али се водила добро.

XI Акција на Бијовом Гробу:

Непријатељ:

1. Око 300 милиције, шуцполиције и Њемаца, наоружаних са неколико пушкомитраљеза, 2 тешка митраљеза и 2 „Шарца“. Артиљерије и авијације није било.

2. Морал непријатеља био је посве слаб. Борбеност такође.

3. Непријатељ је био изненађен те није ни давао скоро никаквог отпора, него се дао у панично бјегство.

Наше јединице:

1. 1 батаљон III бригаде, наоружан са 8 пушкомитраљеза.

2. На дан 28 априла вођена је борба на положајима Бијов Гроб — Бијела Трла. Вријеме кишовито са маглом која је омогућавала прикривено наступање нашим јединицама у циљу постизања изненађења. Вид борбе: напад на непријатеља.

3. Борба је почела око 11 часова на дан 28 априла т. т. са непријатељем који се налазио на поменутиим положајима. Пошто је постигнуто изненађење, непријатељ је брзо сатјеран са положаја и протјеран у правцу Бродарева и Комарана. Послије завршене борбе наше јединице су се смјестиле у с. Граб, док су на положају Бијов Гроб оставили једно предстражно одјељење. Мало касније, непријатељ је успио да одбаци ово одјељење и поново овлада

положајем Бијов Гроб и то онда кад је добио појачање од Њемаца који су били у с. Гојаковићима.

4. Наши губици: један мртав.

Непријатељски губици: 15 мртвих, око 10 рањених и 7 заробљених. Убијен је командант шуцполиције — неки њемачки капетан.'

5. Морал и држање наших јединица било је на висини. Борбеност такође.

6. Од ратног плијена било је: 1 машинка, 2 пиштоља, више пушака и разне друге војничке спреме.

7. У току борбе утрошено је око 175 метака од лаке „Бреде“, 140 од енглеског пушкомитраљеза и око 50 метака од „Брна“.

Акција је изведена по предвиђеном плану и непријатељ је сатјеран са поменутих положаја. Међутим, пошто је борба завршена није се оставило потребно обезбјеђење, нити је било довољно будности и опрезности, те је непријатељ успио да изврши противнапад и да овлада поново поменутих положајима.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОВОДА НАРОДУ!

Зам. политкомесара,
Момир Бошковић

Командант,
Халил Хаџимуртезић

БР. 166

**РЕЛАЦИЈА ШТАБА ЧЕТВРТЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ
ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 1 МАЈА 1944
ГОД. О ВОБЕНИМ БОРБАМА ПРОТИВ НЕМАЦА И ЧЕТ-
НИКА 25 И 27 АПРИЛА¹**

ШТАБ
IV САНЦ. БРИГ.
Бр. 31
1 маја 1944 г.
Положај

РЕЛАЦИЈА

IV Санц. НОУ бригаде XXXVII НОУ Дивизије за вођене борбе са непријатељем, четницима и Њемцима, на дан 25 и 27 априла, на положајима Пренђани, Шејтан Кула, Пушањски До, Црни Врх, Чавањ и Мучањ, Косаница, Влаховићи и Црноборје.

Према наређењу Штаба II Ударног корпуса НОВ Југославије, Оперативни одељак Пов. бр. служб. од 24 априла 1944 г. наша бригада је имала задатак² да у општем склопу напада на Санцак изврши прелазе преко Таре на мостовима Пренђани — са два батаљона у заједници са Комбинованом бригадом, а са друга два батаљона да изврши прелаз на Лазином камену низводно 7 км. од Левер Таре. Даљи задатак је био избити на Влаховиће и затварати правац Пљевља — Жабљак и на тим положајима остати до даљег наређења.

I. Непријатељ:

а) Непријатељ је био јачине 150 Њемаца, 400 четника (Прибојска бригада и мањи дио Пљеваљске бригаде). Са четницима је руководио Милутин Јеловац, а поред њега Гавро Бошковић и Раде Петровић. Јеловац је био сазвао збор у Косаници ради мобилизације. Непријатељ је био састављен од пјешадије.

б) Непријатељ је био наоружан (четници) са 6 теш. митраљеза, 10 пушкомитраљеза, 1 тешки бацач, и одређени број пушака. Њемци су били наоружани великим бројем

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 37—4, к. 1253.

² Види док. бр. 158.

аутоматских оруђа („шараца" и „машингевера"). муниције су имали и једни и други доста.

в) Морал код непријатеља био је слаб.

г) Вид борбе био је дефанзивно-офанзиван (одбрана—напад).

II. Наше јединице

а) Четири батаљона IV Санц. НОУ бригаде, у јачини од 350 бораца. Наоружани: са 4 тешка митраљеза, 1 тешки бацач који није употребљаван, 28 пушкомитраљеза, 19 талијанских, од којих није било муниције, 4 „Брна", од којих такође није било муниције и 5 енглеских, од којих је било муниције.

б) Десна колона од два батаљона која је извршила прелаз на мосту Пренђани, под командом три члана Штаба бригаде (команданта, начелника и зам. полит. комесара) водила је борбу на сљедећим положајима 27 априла т. г.: Пренђани, Шејтан Кула, Пушањски До, Црни Врх, Чавањ, Мучањ и Косаница. Прелаз је извршен 25 априла у 6 часова. По прелазу предузето је сљедеће: 3 батаљон ишао је десно у правцу Ланишта, Котлајића, Суводола, с тим да чисти непријатељске дијелове и одржава везу са Комбинованом бригадом, која је оперисала десно од нас. 2 батаљон пошао је лијево у циљу заобилажења Рахман Куле³, с тим да загосподари Србин Кулом⁴ и прогони непријатеља у правцу с. Селац. Послије заузећа Рахман Куле, 3 батаљон је продужио у правцу с. Чавањ, с тим да загосподари са Мучњом. 2 батаљон продужио је са гоњењем од „Кар. Србин" ка с. Пушањском Долу. 3 батаљон рокирао се лијево са циљем да избије на Црни Врх, с тим да обухватно дејствује са 2 батаљоном, јер је непријатељ био успио да потисне наш 2 батаљон са положаја изнад Пушањског Дола. Падом првог мрака 2 батаљон је овладао с. пушањским Долем, будући потпомогнут бочном ватром 3 батаљона, 2 батаљон заноћио је у с. Кутуши, а 3 у Чавањ држећи Мучањ и Црни Врх. Вријеме је било повољно (ведро).

в) *Наши и непријатељски губици:* Непријатељ је имао 5 мртвих и 6 теже рањених. Ми нисмо имали губитака.

г) Морал и држање наших јединица, као и појединаца — добар, а рад јединица као цјелине такође.

д) *Ратни плијен и заузета територија:* Заплијењено 5 цакова соли, 100 кг хлеба, 3 коња и 300 пушчане муниције.

³ и ⁴ Није нађено на карти 1:100.000.

ђ) *Утрошак муниције*: пушчане утрошено врло мало јер је нисмо ни имали, а од аутоматског оруђа такође, изузев енглеских пушкомитраљеза, од којих смо потрошили 200 метака и 50 од „Бреде“.

Лијева колона од два батаљона (1 и 4) извршила је прелаз 25 априла око 10 часова под командом зам. команданта бригаде и политичког комесара бригаде. Прелаз је извршен са закашњењем јер мост који је требала Команда мјеста са Жабљака да подигне на вријеме није био подигнут у одређено вријеме. Прављење моста убрзано је уз помоћ једног нашег вода. Пут од Међужваља до Глибаћа био је врло стрм, тако да се на томе путу провело пуних 8 часова. Ова колона уз велике напоре на које је наишла на беспутном терену, носећи теш. митраљезе и муницију на леђима, избила је у с. Глибаће у 16 часова истог дана. По избијању у пом. село били смо обавијештени од сељака из дотич. села да се у с. Косанице код четничке команде мјеста налазе 4 камиона Њемаца и око 100 четника. На том истом мјесту били су сазвали збор. По прикупљеним подацима и малом одмору људи (одмор је трајао свега пола сата) предузет је напад у два правца. I батаљон кренуо је јужном ивицом с. Глибаћа у правцу Црнога Врха са задатком напада на непријатеља код Команде мјеста. 4 батаљон са једном четом кренуо је у правцу Команде мјеста преко Ладиног Врха (к. 1400) а са другом четом преко Краљеве Горе на Влаховиће. Моментана појава лијеве колоне, која није била откривена све до доласка у Глибаће, збунила је непријатеља, тако да је потрпавши се у 14 камиона успио да се извуче из ове клопке без жртава. Наши батаљони успјели су да ухвате свега три четника, од којих је један био некакав коњоводац из Гл. штаба за Санџак који се предао четницима. Код њега је нађена објава у којој је наглашено да је био коњоводац код Велимира Јакића, а објаву је потписао Вук Калаит. Сва три ухваћена четника су стрИјељана на лицу мјеста. По избијању на Влаховиће приступило се рушењу цесте. Рад и морал наших јединица био је добар.

Лијева и десна колона ухватиле су везу у с. Косаница.

27 априла 1944 г. у 10 часова почела је борба са непријатељем, који је дошао од правца Пљеваља, са намјером да изађе на Косаницу и овлада изгубљеним положајима.

—,ЛЕк

I. Непријатељ

а) Јачина непријатеља била је од 150 до 200 Њемаца и нешто мало четника — пјешадије.

б) *Наоружање непријатеља*: Велики број аутоматских оруђа (5 „шараца“, 1 тешки бацач и око 40 „гевермашина“).

в) *Морал непријатеља и активност у борби*: Морал слаб, у почетку прилично активни, а касније приликом отступања слаби.

г) *Вид борбе коме је непријатељ прибјегао*: Напад.

II. Наше јединице:

а) 4. батаљон ступио је у борбу 27 априла у 10 часова, на положајима с. Влаховићи — Црноборје. Бројно стање 110 бораца, наоружани 1 тешким митраљезом, 2 енглеска п. митраљеза за које је било муниције и 9 италијанских пушкомитраљеза за које није било муниције. Упућен је био и 2 батаљон, у том правцу, да садејствује у борби са 4, али кад је већ стигао, борба је престала и непријатељ је отступио. Продужено је гоњење до Оцака.

б) Борба је вођена на положајима Влаховићи — Црноборје у горе означено вријеме. Вид борбе — контранапад. Борба је престала око 14 часова, без гоњења.

в) *Наги и непријатељски губици*: 5 мртвих Њемаца, и око 15 рањених, међу којима по причању сељака из с. Подпеће 2 официра. Наши нису имали губитака.

г) *Морал и држање јединица и појединаца, и рад јединице као цјелине*: Добар, држање такође, појединци се нису истицали, и рад јединице као цјелине добар.

д) *Ратни плијен*: 26 мина од теш. бацача, 1 сигнални пиштољ са 10 метака, 800 метака од „шарца“, 3 товарна коља, 5 пуних шаржера од „гевермашине“ 160 метака.

ђ) *Утрошак муниције*: 300 метака од енгл. п.митраљеза, 150 од „Бреде“ и врло незнатан број из пушака и осталих аутоматских оруђа, јер их није било.

Закључак о борби:

Борба се развијала према одређеном плану, с тим што се није у потпуности успјело да обадвије групе једновремено дођу на одређене положаје. Узрок овоме је ненаправљени мост на Лазином камену. То је узрок што се није на вријеме дошло. Извјесне јединице дозволиле су да у протјеривању непријатеља испусте иницијативу из својих руку, разлог за ово је донекле немање довољно муниције.

Циљ је постигнут и без жртава.

Укупно непријатељ је имао 13 мртвих и 21 рањеног.
Ми нисмо имали ни мртвих, ни рањених.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

в. д. полит. комесара,
Веселин Булатовић

Начелник — мајор,
Душан Филиповић

Командант,
Новак Кнежевић

(М.П.)

БР. 167

РЕЛАЦИЈА ШТАБА ОСМЕ ЦРНОГОРСKE БРИГАДЕ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 1 МАЈА 1944 ГОД. О ВОЂЕНИМ БОРБАМА ПРОТИВ НЕМАЦА И ЧЕТНИКА ОД 23 ДО 27 АПРИЛА 1944 ГОДИНЕ¹

ШТАБ
VIII ЦРН. УДАР. БРИГАДЕ
1 маја 1944 г.
Положај

ШТАБУ XXXVII НО УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ

Положај

РЕЛАЦИЈА

VIII Бригаде за вођене борбе са непријатељем (Њемцима и четницима) у дане 23, 24, 25, 26, 27 априла 1944 г. на положајима Улошевина — Развршје — Бојна Њива, Горња Села — Ливадица — Бања Село — Приострељ — Марина Раван — Недакуси — Џафино Брдо — Жута Коса, десна обала р. Љешнице — Бијело Поље (секција Колашин — Пљевља 1:100.000).

1. — Непријатељ

а) непријатељ је био у јачини више од 3.000 људи; састав: четници, недићевци, муслимани и Њемци.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 39—4, к. 1253.

б) непријатељ је био добро наоружан бацачима, топовима, тешким и лаким митраљезима, пушкомитраљезима и пушкама. Имао је у Бијелом Пољу 3—4 тенка. Непријатељ је имао ватрену надмоћност.

в) морал код непријатеља је био доста слаб, док је активност била добра.

г) непријатељ је прибјегао одбрани, тако када је сломљен са првих положаја (Улошевина — Бојна Њива — Развршје) на којима се био утврдио, дао се је у бјекство до Равне Реке и непосредне близине Бијелог Поља. Под притиском наших јединица непријатељ је ноћу између 29/30 априла т. г. напустио Бијело Поље.

2. — Наша јединица

а) 1., 2., 3. и 4. батаљон ове бригаде, бројно стање око 600 бораца са 5 тешких митраљеза и 26 п.митраљеза.

б) борба је вођена на положају Улошевина — Бојна Њива — Развршје у току ноћи између 23/24 априла т. г. у нападу на непријатеља.

в) борба је почела у 22 часа дана 23 априла т. г. са непријатељем који је посјео десну обалу р. Таре у циљу да непријатеља који је био на десној обали р. Таре уништимо или протјерамо у правцу Пљеваља и Пријепоља.

Први судар са непријатељем био је у Мојковцу. Непријатељ је био добро наоружан и чврсто је бранио положаје. Наши су батаљони извршили муњевити налет, али их је непријатељ одбацивао од својих утврђених положаја. Наши су батаљони неколико пута јуришали на непријатеља, са истим се хватали за гушу, отимајући један друге пушке. При упорном наваљивању наших јединица на непријатеља, принудиле су истога да узору напусти [положај] Улошевина — Бојна Њива — Развршје и дао се у панично бјекство. Наши су борци наставили гоњење непријатеља и око с. Жаљева убили су 3 четника и 2 ранили, тбм приликом заплијенили су од истих један тал. п.митраљез.

Један дио непријатељских снага сконцентрисао се око Бијелог Поља. Наше су их јединице — 1., 2. и 4. батаљон нападале и то: 1. батаљон је био заузео Марину Раван изнад саме вароши Бијелог Поља, тукући непријатеља кроз варош из својих аутоматских оруђа. 2. батаљон овог напада дао је све од себе да се варош заузме јер су заузели 2 непријатељска бункера близу саме вароши. Непријатељске војнике који су били у бункерима дјелимично су уништили а дјелимично протјерали у град. 4. батаљон такође је из-

вршио свој задатак очистивши Цафино Брдо и с. Недакуси. Непријатељ је био одлучан у одбрани Бијелог Поља и ва-рош ове ноћи није одузета.

г) непријатељски губици од 23—30 априла т. г. око 70 мртвих и 85 рањених. Наши губици 16 мртвих и 36 рањених другова.

д) морал наших јединица био је на достојној висини. Држање наших јединица било је врло добро. У овим борбама истакао се 2., 3. и 4. батаљон, а нарочито Команда 3. чете 3. батаљона са својом јединицом, који су упали усред непријатељских ровова и похватили живе недићевце...

ђ) од непријатеља смо заплијенили један лаки митраљез холандски, један тал. п.митраљез, један њемачки п.митраљез, око 20 пушака, и око 2.000 (двје хиљаде) разних пушчаних метака.

Наше јединице од наоружања су изгубиле један п.митраљез, који је уништен од непријатељског бацача.

У овим борбама утрошили смо 5—6 хиљада метака пушчаних, митраљеских и п.митраљеских.

е) Борба није текла у свему према предвиђеном плану. Руководства нижа су се показала храбра, али не увијек и довољно сналажљива, умјешна и самоиницијативна. Слаба веза како између наших јединица тако и између лијеве и десне колоне.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Јокаш Брајовић

Командант — мајор,
Блажо Марковић

(М.П.)

БР. 175

**ЗАПОВЕСТ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 2 МАЈА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА НА-
ПАД НА БРОДАРЕВО И У ПРАВЦУ ПРИЈЕПОЉА**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 68
2 маја 1944 г.

ЗАПОВИЈЕСТ :
(Секција Пљевља — Жаблак 1:100.000)

III Санџачка бригада је у току ноћи 1/2 ов. мј. напала непријатеља у правцу Матаруге — Вуково Брдо. Резултате о исходу борбе нисмо добили, али је вјероватно да га је III Бригада протјерала и по протјеривању она ће се оријентисати у правцу Камене Горе.²

Непријатељ је зором 2 ов. мј. извршио напад на положаје VIII Црногорске бригаде Граб — Кичево, успио да овлада дијелом Грабске косе, али VIII Бригада извршивши противнапад успјела је да га протјера. Непријатељ је претрпио губитке и заплијењена су 2 сандука муниције. VIII бригада треба да избије на своје полазне положаје: Комдине — Бијов Гроб — Бијела Трла.

IV Санџачка бригада ће дејствовати у правцу Пљеваља са јужне стране.

Комбинована бригада ће један батаљон држати Вруљи, а остале снаге у Подкрајцима са задатком дејств у правцу Вукова Брда и затварања комуникације Пљевљ — Шаховићи.

Два батаљона V Црногорске бригаде се налазе на просторији Кање — Добриње — Баре.

Задатак наших јединица је да се овлада Комаранима. заузме Бродарево, очисти лијева обала Лима до Велике Жупе и врши притисак у правцу Пљеваља.

За извршење тога задатка

н а р е ђ у ј е м о :

1. Два батаљона V Црногорске бригаде под командом капетана Станојевића нападаће општим правцем Прије-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 51—1, к. 1253.

~ Види док. бр. 181.

сначе — Оштра Стена — Бродарево. Десна зона ширеаа ријека Лим, а лијево Бијела Стена — Рогујевац — Брвине — Балићи (к. 835) — Сопут — Бродарево, снe закључно. На-стојати да се извјесним снагама низ Лим стави под ватру мост код Бродарева. Главни задатак тих двају батаљона је да уз садејство јединица VIII Црногорске бригаде заузму Бродарево. У напад кренути 2 ов. мј. у 20 часова.

2. VIII Црногорска бригада ће нападати општим правцем Бијов Гроб — Буковик — Бродарево, са зоном ширења удесно Комадине — Црни Врх — Јазовац — Бродарево све закључно, а улијево Дуга — Бијела Трла — Зечија Глава — Ераковићи — Матарушка ријека — Грачаница. VIII Црногорска бригада по избијању на положаје Мијачиновићи — Буковик упутиће два батаљона правцем Ђурово Брдо — Јазовац — Бродарево у циљу заузимања Бродарева у садејству са батаљонима V Бригаде, а два батаљона ће оставити на просторији Крушево — Буковик — Зечија Глава, са задатком постављања засједа на комуникације Бродарево — Пријепоље и затварања правца Велика Жупа — Комарани. Штаб VIII Бригаде ће додијелити задатке нишанцијама противтенковских пушака да се крећу на правцу гдје постоји вјероватноћа да су непријатељски тенкови, а то је правац Бијов Гроб — Гојаковићи — Жанд. станица Мијачиновићи, а потом према ситуацији.

Полази у напад 2 ов. мј. у 19 часова.³

3. ИГ Санџачка бригада ће избити у Камену Гору, одакле ће дијелом својих снага дејствовати правцем Хрта — Миљевићи, а дијелом снага у правцу Скокућа, односно Јабуге. Њен је главни задатак да чисти и везује непријатеља на сектору Велика Жупа — Јабуга у циљу обезбјеђења наших снага које нападају на Бродарево.

4. Сви руководиоци ће настојати да се јединице припреме благовремено и крену у напад у одређено им вријеме.

5. Јединице ће међусобно одржавати непрекидно везу обавјештавајући се међусобно о ситуацији на њиховим секторима.

6. Знаци распознавања су већ дати јединицама.

Борбени знаци: за 2 мај: **Лим—Тара**, за 3 мај: **Златар — Ибар**, за 4 мај: **Јавор — Голија**, за 5 мај: **Динара — Дурмитор**, за 6 мај: **Санџак — Слобода**, за 7 мај: **Сава — Дрина**.

7. По овлађивању Комарана и Бродарева, јединице V Бригаде срушиће мост код Бродарева и поставиће се са

³ Види док. бр. 182.

1e)цим батаљоном на положају Бродарево — Балићи — Гостун, а са другим батаљоном Ђурово Брдо — Буковик, са задатком контролисања Лима на томе сектору и држања засједе на комуникацији Пријепоље — Бродарево — Бијело Поље.

Јединице VIII Црногорске бригаде поставиће се на просторији Крушево — Ераковићи — Миљевићи — Хрта, дејствујући у правцу Велике Жупе.

Јединице III Санџачке бригаде ће дејствовати у правцу Велике Жупе са сјевера и на комуникацију Пријепоље — Пљевља.

8. У случају евентуалног' неуспјеха јединице ће се задржати на најпогоднијим положајима одакле ће одмах слиједећу ноћ продужити даљи напад у циљу извршења добивеног задатка. Неопходно је важно непрекидно одржавање везе између појединих бригада.

9. Штаб Дивизије ће се налазити у Љековини, а командно мјесто до овлађивања Комаранима биће Граб, односно Бијов Гроб (извјештаје слати правцем Бијов Гроб — Граб — Љековина).

10. Хируршка екипа ће се налазити у Шаховићима.

11. Настојати да јединице добивају благовремено храну, и зато претходно организовати мјеста гдје ће се храна спремати и правце којима ће се дотурати.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.)

Политички комесар,
Мило Јовићевић

Командант, п.пуковник,
Жарко С. Видовић

Начелник, капетан,
Раде В. Кнежевић

Достављено:

Замј. команданта V Бригаде и
јединицама XXXVII Дивизије.

БР. 175

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 3 МАЈА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ И ЧЕТВРТЕ САНЧАКЕ, КОМБИНОВАНЕ И ПРВЕ ИТАЛИЈАНСКЕ БРИГАДЕ „ГАРИБАЛДИ“ ЗА ДЕЈСТВО НА КОМУНИКА- ЦИЈУ ПРИЈЕПОЉЕ — ПЉЕВЉА И ЗАТВАРАЊЕ ПРА- ВАЦА ЈУЖНО ОД ПЉЕВАЉА¹

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. пов. бр. 70
3 маја 1944 г.

ШТАБУ III, IV, КОМБИНОВАНЕ И I „ГАРИБАЛДИ“ БРИГАДЕ

1. Јединице VIII и V Црногорске бригаде имале су задатак да 2/3 маја заузму Бродарево и очисте Комарани, овладају лијевом обалом Лима до Матарушке ријеке и Грачанице. Те јединице су успјеле да заузму Бродарево, и непријатељ се повукао извјесним дијеловима на десну обалу Лима запаливши за собом један распон моста на Лиму. Јединице VIII Бригаде овладаше су у зору Зечијом Главом, али због брисаног терена нису успјеле да овладају Буковиком. Батаљон III Бригаде, који је требао да напада у правцу Хрта, чекао је да чује борбу на Зечијој Глави, што наравно није могао чути те тако до 8 сати није се уопште покренуо из Камене Горе, умјесто да је преко Брајковца упутио везу.

Наше јединице су се морале повући из Бродарева због интервенције њемачких тенкова од Пријепоља. VIII и V Бригада задржале су се на положајима Јасен — Оштра Стена — Крвавац — Зечија Глава, одакле ће 3 у ноћ предузети понова напад на Бродарево, односно Буковик.²

2. Према добивеним подацима у Пљевљима се налазе свега двије чете Њемаца и изгледа да се Њемци и од Прибоја концентришу у Пријепољу. Њихове даље намјере не знамо, али постоји вјероватноћа да ће можда напустити Пљевља и Пријепоље, односно Санцак.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 51—1, к. 1253.

~ Види док. бр. 181.

Четничке снаге су у задњим нашим борбама већим дијелом разбијене и деморалисане. Милешевска и Прибојска четничка бригада су скоро потпуно растројене. Са Вуком Калаитом у Нововарошкој групи четника има свега око 200 људи. У Пљеваљској четничкој бригади, која је најбројнија и најјача, има до 400 људи.

3. У вези моментане ситуације јединице ће предузети слиједеће:

— III Санџачка бригада ће одмах упутити један батаљон да дејствује правцем Јагњило — Хрта. Тај батаљон нека ухвати везу са дијеловима VIII Бригаде који се налазе на Зечијој Глави преко Брајковца. Он ће остати на томе сектору док се не овлада Комаранима а потом ће одмах кренути у састав своје бригаде. За вријеме те акције ослањаће се на јединице VIII Бригаде.

Са два батаљона ће III Бригада избити на комуникацију Пријеполје — Пљевља код Јабукe, очистити непријатеља уколико се ту налази и поставити засједу за извјесно краће вријеме. Један батаљон ће оставити у Стрмећици који ће бити као резерва у правцу Матаруга и одржаваће везу са батаљоном Комбиноване бригаде у Вруљи. Потом ће се јединице III Бригаде прикупити и дејствоваће на просторији Јабука — Камена Гора — Матаруге — Отиловићи, чистећи непријатеља на томе сектору.⁸

— Комбинована бригада (која има сада два батаљона) оставиће и даље своје батаљоне на лоложајима Вруља — Катабун са задатком затварања комуникације Пљевља — Коврен. Она ће спадати под команду Штаба IV Санџачке бригаде.

— IV Санџачка бригада ће стално вршити снажан притисак на Пљевља са просторије јужно од Пљеваља, и уједно ће затварати те правце.

Штаб IV Бригаде ће узети под своју команду италијанску бригаду „Гарибалди“ и Комбиновану бригаду.

— I Италијанска бригада „Гарибалди“ ће остати на положајима Глибаћи — Косаница извиђајући и затварајући правце од Бобова и Какмужа преко Краљеве Горе. Ова бригада ће такође спадати под команду Штаба IV Санџачке бригаде.

³ Види док. бр. 182.

— Све јединице ће редовно достављати извјештаје о ситуацији на њиховим секторима најмање једанпут дневно обавезно.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
Мило Јовићевић

Командант, п.пуковник,
Жарко С. Видовић

Начелник, капетан,
Раде В. Киежевић

Напомена:⁴ Сада смо добили телефонско наређење од Штаба II Ударног корпуса да се Дурмиторски батаљон [Јупути] одмах за Шавник на расположење Команди I Подручја, с тим да једна чета тога батаљона остане на Негобуђи.

У вези овога наређујемо:

— да Штаб Комбиноване бригаде упути одмах тај батаљон за Шавник по горе наведеноме. Да од осталог људства формира један батаљон, који ће држати положаје на Катабуну.

— IV Санџачка бригада ће одмах упутити један батаљон своје бригаде у Вруљу умјесто батаљона Комбиноване бригаде.

— Задаци остају свију јединица исти према горе наведеноме.

— Батаљон IV Бригаде остаће у Вруљи са задатком дејства у правцу Матаруга и Вукова Брда и затварања комуникације Пљевља — Коврен, док III Бригада се не пребаци на ту просторију када ће тај батаљон отићи у састав своје бригаде.

⁴ Дописано на истој машини.

БР. 175

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 5 МАЈА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ
ПЕТЕ И ОСМЕ ЦРНОГОРСКЕ БРИГАДЕ ДА СПРЕЧЕ
ИНТЕРВЕНЦИЈУ НЕПРИЈАТЕЉА ОД ПРИЈЕПОЉА ПРЕ-
МА БРОДАРЕВУ¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. пов. бр. 71
5 маја 1944 г.

ШТАБУ III, VIII И ЗАМЈ. КОМАНДАНТА V БРИГАДЕ

1. Јединице VII Црногорске бригаде у заједници са одредским батаљонима успјеле су 5 ов. мј. ујутро, у 4 сата, на јуриш да заузму град Беране. Непријатељ је претрпио велике губитке. Заробљен је и већи број непријатељских војника, муниције и друге ратне спреме. Једна непријатељска колона од 2—300 људи морала је да бјежи преко моста код Берана и дочекана је са десне обале од стране муслимана мјештана, те се тако нашао између двије ватре, и сви војници из те непријатељске колоне морали су да скачу у Лим.

Јединице V Црногорске и VIII Црногорске бригаде успјеле су на јуриш да заузму 5 ов. мј. у 3.30 часа Бродарево, док су јединице III Санџачке бригаде и VIII Црногорске бригаде успјешно одбијале непријатеља који је покушавао да се пробије од Пријепоља за Бродарево.

2. У Бродареву је заплијењено: 1 тенк, 1—2 оклопна аутомобила, 1 камион са противколским топом, 2 тешка митраљеза „Бреда“ са доста муниције, 1 тешки баџач, 2 немачка лака митраљеза „Шарац“ са муницијом и др^{ге} ратне спреме.

У зговору са командантом III Дивизије одлучено је:
— да противколски топ са муницијом за исти припадне XXXVII Дивизији. Да 1 митраљез „Бреда“, 1 тешки баџач, 1 немачки лаки митраљез „Шарац“ припадне VIII Црногорској бригади. Да половина заробљене муниције припадне VIII Црногорској бригади и половина осталог заробљеног материјала.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 51—1, к. 1253.

Штаб VIII Црногорске бригаде ће одмах упутити једног члана Штаба бригаде који ће преузети горе наведено оружје и муницију и подијелити у својој бригади, с тим што ће одмах противколски топ и муницију за њега такође извући из Бродарева и пребацити на положаје своје бригаде.

— да један тешки митраљез „Бреда“, 1 немачки лаки митраљез „Шарац“, половина заробљене муниције и половина осталог ратног материјала припадне јединицама V Црногорске бригаде. Сав овај материјал треба одмах да се евакуише из Бродарева, без обзира на ситуацију, за шта ће нам одговарати штабови бригада.

3. Генк и оклопни аутомобил, уколико има услова за то, јединице V Црногорске бригаде пребациће за Бијело Поље. У противном треба уништити. За ово ће одговарати замј. команданта V Бригаде, односно Штаб батаљона који се налази у вароши. Иначе сав бензин треба да се извезе уколико га има.

4. Непријатељ покушава да се пробије од Пријепоља за Бродарево.

5. У вези те ситуације

н а р е ђ у ј е м о :

1. III Санџачка бригада ће својом главнином у заједници са главнином VIII Црногорске бригаде спријечити непријатеља да продре за Бродарево и вечерас ће извршити општи напад на непријатеља уколико се задржи и то III Бригада ће га напасти са запада од својих садањих положаја.

2. Главнина VIII Црногорске бригаде одмах ће ступити у везу са III Бригадом и предузеће напад у циљу разбијања тога непријатеља. Напад извршити најпогоднијим правцем низ Лим. Та бригада ће оставити један батаљон у засједи на путу Грачаница — Бродарево.

3. V Црногорска бригада ће одмах избацити један батаљон на положаје Завинограђе — Ђурово Брдо — Буковик, који ће такође поставити засједу на путу Пријепоље — Бродарево, а један батаљон ће оставити код Бродарева ради контролисања Лима на дужини Гостун — Бродарево, и додјелиће потребан број људства за евакуацију додијеленог јој материјала.

4. По разбијању непријатеља:

— јединице V Црногорске бригаде ће остати на одређеним положајима Гостун — Балићи — Бродарево — Завинограђе — Буковик.

— VIII Црногорска бригада ће са свим својим дијеловима продужити надирање низ Лим у правцу комуникације Пријепоље — Јабука.

— III Санџачка бригада ће дејствовати на просторији Камена Гора — Јабука — Пљевља — Матаруге и одржаваће тијесну везу удесно са VIII Црногорском бригадом, а улијево са IV Санџачком бригадом.

5. О извршењу горњег наређења јединице ће поднијети извјештај.

6. Подносити редовне извјештаје о даљем развоју ситуације.²

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Мило Јовићевић

Командант, п.пуковник,
Жарко С. Видовић

Начелник — капетан,
Раде В. Кнежевић

БР. 171

РЕЛАЦИЈА ШТАБА ТРЕЋЕ САНѢАЧКЕ БРИГАДЕ ОД 6 МАЈА 1944 ГОД. О ВОЂЕНОЈ БОРБИ С НЕМЦИМА НА ПОЛОЖАЈУ ВЛАКА — ЈАБЛАНОВИЦА¹

ШТАБ
III САНѢАЧКЕ БРИГАДЕ
Оп. бр. 84
6 маја 1944 г.

РЕЛАЦИЈА

III Пролетерске санџачке бригаде за вођене борбе са непријатељем (Немцима) дана 6 маја т. г. на положају Влага — Јаблановица (секција Пљевља 1:100.000).

I. Непријатељ:

а) Непријатељ је био јачине 150 до 200 Њемаца, наоружаних са 3 шарца (шмајсера), једним тешким бацачем и једним топом кал. 65 мм.

⁼ Види док. бр. 175.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 39—4, к. 1253.

б) Морал непријатеља слабији, активност у борби доста добра. Ову активност је показивао у упорном надирању ка нашим положајима.

в) Непријатељ је извршио напад од правца Јабукe, одакле је у стрељачком строју пошао ка нашим положајима.

II. Наше јединице:

а) 3 батаљон III Бригаде јачине 100 бораца са једним тешким митраљезом и 8 пушкомитраљеза.

б) На дан 6 маја вођена је борба на сектору Влака — Јаблановица. Вријеме лијепо. Вид борбе: одбрана од непријатељског напада.

в) Борба је почела 6 маја т. г. око 10 часова са непријатељем који је наступао од правца Јабукe са намјером да разбије овај батаљон и да овлада положајем Влака — Јаблановица. Први судар са непријатељем био је на Власти. Непријатељ је после јаче артиљериске припреме почео брзо да се пребацује по дијеловима у правцу положаја 3 батаљона отварајући снажну ватру из аутоматских оруђа. Бацачем је тукао позадње положаје. Борци овога батаљона су сачekali непријатеља и са блиског отстојања, отворили ватру на истога. Непријатељ је задржан у даљем надирању, одакле се повукао на полазне положаје.

Одбачен непријатељ је одмах предузео мјере за утврђивање положаја Караула — Јабукa.

г) Наши губици износе 1 мртав и 3 рањена. — Непријатељски губици: 2 мртва и више рањених.

д) Морал и држање наших јединица био је на висини. Држање јединице у борби било је врло добро. Није било примјера појединачног истицања, али као цјелина јединице су врло добро се показале.

ђ) Од ратног плијена било је нешто опреме и муниције, као и један парабелум.

е) У овој борби утрошено је око 400 метака за пушку „М. 24" г., 200 метака за талијански п.митраљез и 300 метака за пм. „Брно".

ж) Борба је текла у свему по предвиђеном плану. Јединица је правилно извршила добијени задатак. Да је пребачен један пушкомитраљез да бочно дејствује на неприј. стрел. строј, губици непријатеља били би много већи, јер се исти последице отворене изненадне и јаке ватре почео да повлачи у приличном нeredу. Овај напад непријатеља успиједио је због тога што смо се са јединицама открили пред

његовим положајима. Нападом је испитао наше снаге због чега је обновио исти сјутрадан.²

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Милија Станишић

Командант,
Халил Хаџимуртезић

Начелник,
Владимир Жугић

БР. 172

РЕЛАЦИЈА ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 7 МАЈА 1944 ГОД, О ВОЂЕНИМ БОРБАМА СА НЕПРИЈАТЕЉЕМ КОД С. СЕЉАШНИЦЕ И С. ВИЈЕНАЦ¹

ШТАБ
III ПРОЛ. НОУ БРИГАДЕ
Оп. бр. 84
7 маја 1944 г.

РЕЛАЦИЈА

III Пролетерске санџачке бригаде за вођене борбе са четницима дана 6/7 маја т. г. на положају Сељашница, ка" и на положају Вијенац (секција Пљевља 1:100.000).

I. Непријатељ

- а) Непријатељ је био јачине до 300 бораца.
- б) Непријатељ је био наоружан са 2 тешка митраљеза 4 пмитраљеза и једним топом који је дејствовао од правц Пријепоља.
- в) Морал непријатеља посве слаб. Активност у борб тако исто слаба.

² Види док. бр. 172.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 39—4, к. 1253.

д) Непријатељ је прибјегао одбрани. На Сељашници непријатељ је заноћио у кућама одакле је и давао отпор. На положају Вијенац непријатељ је држао к. 1349 и к. 1322.

II. Наше јединице:

а) 1 и 3 батаљон јачине 250 бораца еа 3 тешка митраљеза и 10 пмитраљеза.

б) На дан 6/7 маја вођена је борба на сектору Сељашница и на сектору Вијенац. Вид борбе: напад на непријатеља.

в) Борба је почела 6/7 маја т. г. у 23 часа. 1 и 3 батаљон су опколили све куће које се налазе око школе на Сељашници, као и саму школу. Четници који су заноћили у кућама успјели су да се благовремено извуку у правцу сјеверно од школе, одакле су отварали ватру и тукли прелазе преко р. Сељашнице. У школи се налазило 6 шуцполицајаца који су се предали без борбе.

2 и 4 батаљон напао непријатеља чије су снаге биле групно распоређене дуж косе од к. 1349 до к. 1322. Чим је непријатељ осјетио присуство наших предњих дијелова, отварајући слабију ватру, почео је одмах са повлачењем ка с. Отиловићима.

г) наших губитака није било. Непријатељски губици: 6 заробљених шуцполицајаца и 2 милицајца, који су се предали без борбе.

д) Морал и држање наших јединица био је на примјерној висини. Није било примјера појединачног истицања. Тако исто није било примјера слабог држања.

ђ) Од ратног плијена било је: 20 ћебади, нешто обуће и брашна.

е) У овој борби утрошено је 200 метака од тешке „Бреде“, 150 од лаке, 120 метака за пушку.

ж) Напад на Сељашницу није био предвиђен, већ смо се ове вечери упутили са 1 и 3 батаљоном да нападнемо Калаита, који је, према обавјештењима, заноћио у с. Чадињу са једном групом четника. Како је с. Чадиње било близу с. Сељашнице, а накнадно смо обавијештени да у с. Сељашници има нешто непријатељских снага, овај напад смо усмјерили у томе правцу. Обухват већих дијелова није могао услиједити пошто нисмо знали у којим су зградама села заноћили.

Напад на неприј. положај Вијенац извршен је по плану. Непријатељ није могао бити обухватом уништен јер је у сумрак промијенио положај. Чим је примијетио при-

суство наших дијелова није ни покушао давати одбрану и задржавати наше дијелове који су га нападали, већ је одмах почео са повлачењем и на тај начин избјегао обухват. Напад је свакако имао позитивне резултате јер је изазвао још јаче расипање снага код непријатеља.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Милија Станишић

Командант,
Халил Хаџимуртезић

Начелник,
Владимир Жугић

БР. 173

**ИЗВЕШТАЈ НАЧЕЛНИКА ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ
НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 9 МАЈА 1944 ГОД. ШТАБУ ДИВИ-
ЗИЈЕ О РАСПОРЕДУ ЈЕДИНИЦА ПЕТЕ И ОСМЕ ЦРИО-
ГОРСКЕ БРИГАДЕ¹**

НАЧЕЛНИК
ШТАБА XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
9 мај 1944 г.
Положај — Бачуловина
у 7,25 часова

ШТАБУ XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ

Положај

Ситуација:

1. — Распоред V Црногорске бригаде и ситуација код исте на дан 8/9 маја т. г. види се из приложеног извјештаја начелника Штаба V Бригаде. Такође се види из мог приложеног наређења шта сам предузео код те бригаде ради постизавања јединства у операцијама и дјелања у духу ново-пројектованог задатка. Нека Штаб дивизије поново подел-ствује код Штаба III Дивизије да се идеја задатка приведе ка дјелу, јер, како се види, начелник Штаба V Бригаде је

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисторишког института под рег. бр. 39—4, к. 1253.

искључиво везан за наређења своје дивизије. Ја ћу и даље настојати да се што тјешње држи веза са V Бригадом и са истом координира у извођењу операција на овоме фронту.

2. — VIII Црногорска бригада налази се на просторији по сљедећем: један батаљон лијева обала р. Грачанице (његово десно крило) — Вуково Брдо — Врањска Ст. (к. 1045) закључно; један батаљон Виничко Брдо — "Думљанско Брдо наслањајући се на десно крило батаљона који се налази у Скокуће, а са задатком затварања комуникације Пријепоље — Бијов Гроб. Ово је у исто вријеме и централни дио положаја којега држи VIII Црн. бригада.

3. — Један батаљон се налази на положајима Скокуће својим предњим дијеловима — извиђачким, а својим главним снагама на простору Миоска — Вис (к. 1285) држећи линију положаја к. 1094 (сјеверно од с. Бољана) — гребеном Својчевско Брдо — Стрменица — сјеверни дио положаја Голочевина па закључно Вис (к. 1285), гдје се одржавају на овоме правцу везе са III Санц. бригадом.

4. Један батаљон налази се на простору Кашице — Плавце и он је за сада резерва бригаде са задатком обезбјеђења лијевог крила бригаде на правцу Камена Гора — Јабукаи благовремена интервенција у случају непријатељског притиска на ма које од батаљона бригаде на додијелимим положајима, па евентуално и помоћ јединицама III Санц. бригаде на правцу Камена Гора.

Овакав је за сада распоред VIII Црн. бригаде; Штаб бригаде налази се за сада у с. Бачуловина.

5. — У току 8/9 маја 1944 г. није било борби код V и VIII Бригаде сем мањих чарки (изузимајући извјештај који је поднијела VIII Црн. бригада о борби вођеној 7/8 до 9 часова).²

6. — О борбама вођеним од стране III Санц. бригаде, њеним резултатима и положајима које бригада држи прилаже се извјештај Штаба бригаде писан Штабу VIII Бригаде (извјештај добивен 8 маја т. г. у 22,30 часова).³

Прилажем наређење у препису које сам издао обавјештајним официрима ради прикупљања података о непријатељу, тј. ситуацији код непријатеља.

На цијелом фронту од Лима па до Камене Горе и даље влада затишје, борбе нема, новости нема, изгледа да се и једна и друга страна спрема за офанзиву.

² Види док. бр. 182.

³ Види док. бр. 175.

Понеки од становника избјеглих приликом борби враћа се кући, изгледи су, када би се било активније у раду, да би се вратио приличан број избјеглих назад својим домовима, на што треба и у томе правцу подејствовати (овдје мислим да се што прије позадински радници баце на овај терен).

7. — Закључак о ситуацији био би следећи: непријатељ је за сада најјачи на сектору Камена Гора — Јабука; ово му је мјесто гдје се стичу његове снаге из Пријепоља и Пљеваља, по свему судећи да је ово најважнији за сада дио положаја који би могао ући у обзир и процјену за развијање како непријатељских тако и наших операција. Суштина борбе коју непријатељ развија цијеним да је ништа друг него одбрана комуникације Пљевља — Пријепоље — Сјевица итд., и како је најподесније бранити ову комуникацију на дијелу Јабука —• Камена Гора и др. доминантниг тачкама и висовима са једне и друге стране пута Пљевљ — Пријепоље. Из свега овога произилази да се поменути положаји узму у озбиљну процјену и да се поклони пажњ' овоме дијелу фронта кога држи дивизија. На осталим дијеловима положаја непријатељ држи поједине тачке кој у односу на наше садашње положаје не претстављају ни какву опасност.

По прикупљању података, насталој промјени код на или непријатеља поднијећу извјештај.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Начелник — капетан
Раде В. Кнежевић

БР. 164

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 9 МАЈА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА РА-
ЗМЕШТАЈ НА ПРОСТОРИЈИ ОД ЛИМА ДО КОМУНИКА-
ЦИЈЕ ПЉЕВЉА — КОСАНИЦА И ЗА ДЕЈСТВО ПРЕМА
ПРИЈЕПОЉУ, ЈАБУЦИ И ПЉЕВЉИМА¹**

ШТАБ
ХХХVІІ НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. пов. бр. 74
9 маја 1944 г.

ШТАБУ III, IV И VIII БРИГАДЕ ОВЕ ДИВИЗИЈЕ

1. Податке о непријатељу смо доставили у задњем нашем наређењу.² По сузбијању непријатељске офанзиве, наше јединице су узеле иницијативу у јужном дијелу Санцака. Јединице наше Дивизије очистиле су у заједници са дијеловима V Црногорске бригаде лијеву обалу Лима и избиле у Велику Жупу ка комуникацији Пријепоље — Пљевља, и ка Пљевљима.

Наређењем Штаба корпуса извјесни дијелови III Дивизије биће пребачени на десну обалу Лима са задатком дејства на комуникацију Пријепоље — Сјеница. (Одмах напомињемо да се ово држи у највећој тајности.)³

Сектор код Бијелога Поља ће држати јединице III Дивизије, с тим да ће код Бродарева бити један батаљон V Црногорске бригаде.

Задатак наше Дивизије је затварање правца Пријепоље — Бродарево и правца Пљевља — Шаховићи.

2. У вези тога

н а р е ђ у ј е м о :

— VIII Црногорска бригада смјестиће се на просторији Крушево (Стругови) — Миљевићи — Веничка — Кашице — Брајковац са задатком затварања правца Пријепоље — Бродарево и Камена Гора — Бродарево, као и дејства у правцу Пријепоља са те просторије. Порушиће солидно комуникацију на дијелу између Грачанице и За-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 55/1 к. 1253.

² Види док. бр. 169.

³ Види том III, књ. 7, док. бр. 242.

винограђа. Одржаваће удесно везу са батаљоном V Бригаде код Бродарева, улијево са III Санџачком бригадом.

— III Санџачка бригада смјестиће се на просторији Камена Гора — Стрменица, држећи један батаљон оријентисан у правцу комуникације Пљевља — Вруља. Спшти задатак: затварање правца Јабука — Камена Гора и Отиловићи — Вруља, као и дејство на комуникацију Јабука — Отиловићи. Одржаваће везу удесно са VIII Црногорско' бригадом, а улијево са IV Санџачком бригадом.

— IV Санџачка бригада ће дејствовати на просториј јужно од Пљеваља, западно од комуникације Пљевља Шаховићи, односно западно од Теотине на томе сектор комуникације. Повући ће свој батаљон који је до сада би на десној страни комуникације Шаховићи — Пљевља.

2. Пошто су наше јединице у току задњих дана воделе тешке борбе и вршиле веће маршеве, то настојати да се оне одморе за неколико дана, наравно [то] не искључуј извођење мањих акција. Чим се изврши пребацивање дијела III Дивизије на десну обалу Лима, одмах ће се опет отпочети са јачим офанзивним радњама у правцу Пријепоље — Пљевља. Развити добру обавјештајну службу, испитати тачно стање код непријатеља и његове евентуалне намјере.

Јединице морају бити у тијесној вези да би се постигла координација у извјесним акцијама, као и у случају непријатељског напада на извјесне наше секторе.

3. По горњем наређењу одмах поступити, без обзира на моменталне положаје јединица V Црногорске бригаде.⁴

4. Штаб Дивизије ће се налазити у Љековини.

5. Хируршка екипа налазиће се у Шаховићима.

6. Дивизијска болница биће у селу Добриловини (транспорт тежих рањеника вршити помоћу возила комуникацијом Љековина — Мојковац — Поља).

7. Јединице не достављају редовне извјештаје. Тако Штаб III Бригаде још није доставио релације за вођене борбе од 12 априла до данас, те се не може уредно достављати даље, и нагомилава се беспотребно материјал.

Нужно је, да се после сваке акције, извјести кратко о самој акцији и резултату исте, да се најмање једанпут дневно доставља извјештај овоме Штабу о ситуацији на сектору појединих јединица.

Такођер преглед бројног стања и наоружања не доставља се редовно.

⁴ Види том III, књ. 7, док. бр. 241.

По овоме ће све јединице поступити, уколико до сада није учињено, а убудуће се тога обавезно придржавати.

8. III Санџачка бригада упутиће 3 лака баџача Штабу VIII Бригаде, док ће VIII Бригада вратити противколску пушку III Бригади (ово не учинити за сада са противколском пушком због моменталне потребе код VIII Бригаде).

9. При овоме Штабу ће се формирати пионирско одјељење, које ће се претворити постепено у чету, користећи за исто извјестан број Италијана.

Да би могла функционисати потребно је да:

— VIII Црногорска бригада [упути] 5 људи, III Санџачка бригада 2, IV Санџачка 1. По могућству да ти људи буду вјешти пионирском раду.

Горе наведено људство одмах упутити овоме Штабу.

10. Команда подручја Бијело Поље извијестила је да нам може упутити 10 млађих људи за јединицу, с тим да ми њима упутимо 10 старијих људи.

У вези овога, нека штабови бригада извијесте, колико могу људи да упуте за Команду подручја, а и иначе да дају податке о свим старијим људима који нису способни за борбене јединице, а могу послужити као стражари при командама мјеста и подручја. Наравно, намјесто њих би били упућени млађи људи.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.)

Политички комесар,
Мило Јовићевић

Командант, п.пуковник,
Жарко С. Видовић

БР. 175

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 9 МАЈА 1944 ГОД. ШТАБУ ДИВИЗИЈЕ О БОРБИ С НЕМЦИМА НА КАМЕНОЈ ГОРИ 7 и 8 МАЈА¹

ШТАБ
III ПРОЛЕТЕРСКЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ
Стр. пов. бр. 64
9 маја 1944 год.

Подноси извештај
о борбама на дан
7 и 8 ов. мј.

ШТАБУ XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ

На дан 7 о. мј. у 10 часова немачка колона јачине око 500 бораца извршила је напад на наше положје: Брезова Раван, који је бранио наш Први батаљон и на положај Бијело Борје — Камена Гора (к. 1483), који је посиједао наш Трећи батаљон. Напад је отпочео уз претходну доста снажну артиљериску припрему, нарочито појачану у правцу десног крила нашег положаја (к. 1483), куда је углавном усмјерио и свој главни нападни правац. Непријатељска је пјешадија, користећи покривеност земљишта, пришла нашим положајима на јуришно отстојање. Снажном ватром, ручним, бомбама и јуришом непријатељ је одбачен уназад.

У 12 часова непријатељ је обновио напад. Користећи артиљериску и минобацачку ватру, коју је нарочито концентрисао на к. 1483, појачавши своје лијево крило, упио је да јуришом овлада овим положајем. Први батаљон је одржао и даље своје положаје, а Трећи батаљон се повукао на гребен источно од к. 1483.

Непријатељ је, овладавши положајем Трећег батаљона, почео да се маскира и утврђује.

У 20 часова борба је престала. Непријатељ је зановио на овладаном положају.

Непријатељски губици непознати. Наша 3 рањена.

Четврти батаљон, који се налазио у Обардама, је такође нападнут око 11 часова. На овоме правцу непријатељ-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 51—1, к. 1253.

ске снаге, јачине око 150 Немаца и милицајаца имале су намјеру да вежу наше снаге на овоме сектору. Око 16 часова одбачени су натраг. — Ми нисмо имали губитака.

Наш Други батаљон, који се налазио на Козицама, одбио је' напад четника који су од Отиловића кренули у правцу Козице. Одбачени су уз знатне губитке.

Ноћу 7/8 прикупивши све батаљоне ове бригаде на положај Првог и Трећег батаљона ријешили смо да непријатеља обухватом ликвидирамо и протјерамо са положаја на којима је заноћио у јачини 500 бораца.

По доласку батаљона у састав бригаде, напад је извршен на сљедећи начин:

Четврти батаљон да напада непријатељске положаје са јужне стране са намјером да оријентише његове главне снаге за одбрану у овоме правцу. Први и Трећи батаљон једновременим обухватним нападом користећи добру покривеност и испресијецаност црилаза ка непријатељском положају да ударом ликвидира непријатеља. Други батаљон задржали смо у резерви.

Напад је почео у 3,30 часова. Непријатељ је са утврђеног положаја отварао врло снажну ватру. Наоружан са 7 шараца, неколико тешких и више лаких бацача тукао је све прилазе. Борбама прса у прса и бомбама непријатељски положај к. 1483 заузет је у 5 часова. Непријатељ је у почетку расуто отступао у правцу Сировог Омара и Ђурђевић Врхова, гдје је, прикупивши се, дао неколика узастопна отпора. Ми смо са нашим снагама снажно продужили гоњење непријатеља у правцу Јабукe, гдје је протјеран на првобитне полазне положаје.

Непријатељски губици износе више мртвих и већи број рањених, што свједоче крвави трагови, многи завоји итд.

Наши губици 5 мртвих, 2 теже и 26 лакше рањених. Међу мртвима налази се командант Првог батаљона² и његов замјеник.³ До ових губитака дошло је због грешке које су учинили Први и Трећи батаљон, јер су промијенили правце напада, па умјесто да користе покривеност земљишта са сјеверне и источне стране, рокирали су се удесно (западна падина к. 1483), гдје је терен откривен.

Тактички губитак ове коте био је, по нашем мишљењу, врло значајан. Прво: Због свога доминирајућег положаја и Добре прегледности цјелокупног земљишта, артиљериско

² Радомир Ракочевић

³ Андрија Рвовић

дејство непријатеља могло је доћи до свога пуног изражаја на цјелокупном домету. Друго: Полазни положаји непријатељске пешадије били би врло погодни, а наши прихватни положаји по дубини били би неодрживи.

Процјењујући овако ситуацију одлучили смо се да ликвидирамо непријатеља са овога. положаја, макар и по цијену већих губитака.

Услед приличне заморености јединица у непрекидним борбама ноћу и дању, одлучили смо да се одморе неки дан, уколико то ситуација буде дозволила.

Бригада се налази на истим положајима.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За политичког комесара,

Момир Бошковић

Командант,

Халил Хаџимуртезић

Начелник,

Влад. Жугић

Напомена:⁴

У борби 8 о. м. на страни непријатеља је учествовало 500 бораца, од којих 450 Немаца, 25 четника и 25 милицајаца. — Сад смо добили извештај од наше патроле да су Немци у повлачењу имали 8 носила, вероватно са мртвима, и 12 лакше рањених, које су сељаци видели када су пролазили преко села Јунчевића.

Начелник

В. Жугић

⁴ Дописано на истој машини.

БР. 164

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 9 МАЈА 1944 ГОД. НАЧЕЛНИКУ ШТАБА ДИВИЗИЈЕ О ЈАЧИНИ И РАСПОРЕДУ НЕПРИЈАТЕЉСКИХ СНАГА НА КОМУНИКАЦИЈИ ПРИЈЕПОЉЕ — ПЉЕВЉА И О РАСПОРЕДУ И ЗАДАЦИМА СВОЈИХ ЈЕДИНИЦА¹

ШТАБ
III ПРОЛЕТЕРСКЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ
Стр. пов. бр. 66
9 мај 1944 год.
у 20 час.

Подноси извјештај по писменом наређењу начелника Штаба дивизије.²

НАЧЕЛНИКУ ШТАБА XXXVII ДИВИЗИЈЕ

Положај

I. Послије врло жестоке борбе која се водила са непријатељским снагама на положају Бијело Борје³ (к.1483), са које смо протјерали непријатеља по цијену већих губитака, што се детаљније види из послатог извјештаја Штабу дивизије,⁴ Штаб ове бригаде подноси извјештај у свему по наведеним тачкама:

1) — Усљед заморености наших јединица одлучили смо да се људство одмори бар два дана, уколико то буде ситуација дозволила. Распоред бригаде је сљедећи:

Наш 3 батаљон смјештен је у селу Кијановићи — на сектору од школе до к. 1299 са правцем извиђања Дуге Њиве — Палика. Наш 4 батаљон смјештен је у с. Шаинов Крај, с тим што ће држати положај Брезова Раван⁵ западно од к. 1483 са правцем извиђања и прикупљања података Влака и даље. 2 батаљон се налази у с. Глушчевићима¹ — од к. 1299 држећи положај Миљатовица — Присоја (к.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 6—5, к. 1253.

² Докуменат се налази у архиви Војноисториског института под Рег. бр. 7—5, к. 1253.

³ На секцији 1:100.000: Камена Гора (к. 1483).

⁴ Види док. бр. 175.

⁵ Није нађена на карти 1 :100:000.

1320), са правцем извиђања Гајине (к. 1227) — Обарде и даље. А 1 батаљон се налази у с. Стрмећици контролишући Вуково Брдо и држећи положај к. 1272 са правцем извиђања и прикупљања података Вуково Брдо — Рожинац (к. 1207).

2) — Веза са VIII Црногорском бригадом се одржава са Трећим батаљоном исте бригаде на мјесту Хрта, а лијево са IV санџачком бригадом преко њеног Првог батаљона, који се налази на положају Клеке.

3) — Непријатељ се налази дуж комуникације Пријепоље — Пљевља, коју је групно посјео на неколико мјеста и то: Јабука у јачини 500 бораца, од којих 25, четника и 25 милицајаца. Брани и држи положаје: Савин Лакат •— Долина (к. 815) до Влака закључно. Друга група је покретна. Јачине око 150 Њемаца и око 100 милицајаца и четника. Она прелази комуникацију отприлике у висини Мостишта десно и лијево Обарде одржавајући везу са групом на Јабуци и Мијајловици. Најјачи притисак испољава група која обезбјеђује комуникацију од Савиног Лакта — Јабука до висине Влаке. Она није сталне јачине. Намјера непријатеља је да овлада положајем к. 1483 и косама западно од исте гдје би концентришући артиљерију могао прегледно тући све наше положаје по дубини у домету исте. Непријатељ је у јучерашњој борби имао један топ калибар 75 мм. и три топа калибар 65 мм., два тешка бацача и више лаких. Приближан број аутоматског оружја 7 шараца (шмајсера), од којих су 2 тешка, 1 митраљез „Шварцлозе" и већи број машингевера. Ватрено дејство аутоматских оруђа се најјаче испољава на блиским отстојањима и средњим отстојањима. Артиљериска и минобацачка ватра методом уракливања често пута постиже савршену прецизност.

4) — Непријатељ не саобраћа свакога дана на комуникацији Пљевља — Пријепоље, већ повремено са неодређеним временским интервалом. Возила су камиони и мањи теретни аутомобили од којих понеки са гусјеницама. Најчешће пута ова возила превозе материјал и војску у обадва правца. Када саобраћају на овој комуникацији транспортну колону обезбјеђују тако, што увијек напријед лијево и десно шаљу јаче извиђачке борбене дијелове.

5) — Наше мишљење је да непријатељ мисли и даље бранити и упорно чувати комуникацију Пљевља — Пријепоље. За сада његова активност, последице његовог тежег пораза у борби са нашим јединицама, испољава се као чисто дефанзивне природе. Уколико би се појачао на овоме

јелу комуникације, његове би намјере биле да поново овлада положајем Равна Гора — Сирови Омар — Камена Гора (к. 1483), одакле би могао вршити врло успјешне артиљеријске припреме за сљедеће овлађивање положајима Бијела Трла — Бијов Гроб, те би на тај начин угрозио положаје VIII бригаде пошто их у оваквој ситуацији не би могла одржати. Непријатељ је у јучерашњим и прекјучерашњим борбама јасно испољио баш овакву намјеру јер у тактичком погледу заузимање к. 1483 је од великог значаја.

Ми смо и до сада, а и убудуће ћемо увијек и на вријеме слати све податке о непријатељу у редовним извјештајима. Трудићемо се да убудуће отклонимо све недостатке, уколико их је било, а који су примијећени у наређењу друга начелника.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За политичког комесара,
Момир Бошковић

Командант,
Халил Хаџимуртезић

Начелник,
Владимир Жугић

Напомена:⁶ Сад баш добили смо извјештај од Штаба 2 батаљона у коме извјештавају његови извиђачки дијелови који извиђају у правцу Влаке и Јабукe, да се је група која посједа Јабукe негдје помјерила и да је за сада тамо нема. Вјероватно је да се помјерила у правцу Мостиште — Мијајловица. Извиђачки дијелови су у садејству са об. органима поново организовали извиђања у правцу Јабукe — Савиног Лакт[^].

⁶ Дописано на истој машини.

БР. 164

**ИЗВЕШТАЈ НАЧЕЛНИКА ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ
НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 10 МАЈА 1944 ГОД. ШТАБУ ДИВИ-
ЗИЈЕ О НЕПРИЈАТЕЉСКИМ СНАГАМА У ПРИЈЕПОЉУ
И РАСПОРЕДУ, ЗАДАЦИМА И СТАЊУ ОСМЕ ЦРНО-
ГОРСKE БРИГАДЕ¹**

НАЧЕЛНИК
ШТАБА XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
10 маја 1944 г.
у 9.30 часова
Положај

ШТАБУ XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ

Положај

Ситуација:

1. —• Непријатељ на сектору батаљона V Ц. Бригаде² — преко Лима налази се до у висини Гостуна и стално гађа митраљезима, а од 9 ов. мј. и бацачима, положаје V Ц. бригаде.

0 саставу и јачини непријатеља на сектору V Ц. бригаде не зна се. Предузете су мјере и издата потребна наређења об. официрима да и у том правцу прикупе податке.

2. —• V Ц. бригада приступила је извршењу новодобивеног задатка (они батаљони који су под командом начелника V Бригаде). Прво посиједање положаја од стране батаљона V Ц. бригаде стављено је ван снаге.

3. —• Подаци о непријатељу на сектору VIII Ц. бригаде су сљедећи: непријатељ држи положаје, његово лијево крило, р. Лим — Локва — Халуге — к. 636 јужно од Дураци — сјеверозападни дио с. Думљани — сјеверозападне падине Скокућа (к. 1179). Ово су његове предње истакнуте тачке, иначе непријатељ је ове положаје посјео у дубини у правцу Пријепоља. Састав и јачина непријатеља није позната, али отприлике у самој вароши налази се око 500 Њемаца, **и** то не правих Њемаца, већ њихова војска из окупираних земаља. Сама варош Пријепоље како споља тако **и** изнутра је добро утврђена **и** утврђује се на прешу. Народ

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 13—5, к. 1253.

³ Пета Дрногорска бригада Треће НОУ дивизије садејствовала је Тридесет седмој НОУ дивизији на десној обали Лима ка комуникацији Пријепоље — Сјеница. Види том III, књ. 7, док. бр. 242.

је мобилисан на изради заклона како оних за борбу са земље тако и оних за борбу из ваздуха, тј. заклоне. ИзрађУЈУ^с заклони и за моторизацију. Према извјештајима об. службе на положајима за одбрану Пријепоља стигла је некаква сјеничка милиција чија бројна јачина није позната. Како-тако непријатељ је стјеран у ћошак и принуђен на дефанзиву за сада, а како ће се у истој понијети видјеће се.

4. — Стање и распоред III Санц. бригаде, као и састав, јачина и положаји непријатеља на фронту испред ове бригаде види се из приложеног извјештаја те бригаде стр. пов. бр. 66 од 9 маја 1944 г. писаног у 20 часова, кога прилажем овом извјештају.³

5. — На свим секторима (како на сектору V Ц. бригаде тако и на сектору III и VIII Бригаде) непријатељ у току 9/10 т. мј. до овога часа није испољио' никакву активност.

6. — Све јединице по добивеној заповијести Штаба дивизије⁴ приступиле су извршењу исте, тј. V Ц. и VIII Ц. бригада у току ноћи на 9/10 појеле су нове положаје, чврсто се повезале како међусобно (унутар јединица) такође десно и лијево на сусједним отсјецима. Начином посједана затворени су сви вјероватни правци непријатељског надирања (мада није у изгледу за сада). Предузете су све мјере препречавања на путевима који воде на нашу слободну територију у случају појаве непријатељске моторизације.

7. — У циљу јасније слике износим распоред батаљона VIII Ц. бригаде и то:

а) 1. батаљон смјестио се на просторији с. Крушево са задатком да посједне положаје својим десним крилом р. Лим — Шибовац (к. 1024) — к. 1015 — Рудино Брдо (к. 1000) — Стругови закључно са десном обалом р. Грачанице контролишући и к. 459 на ушћу р. Грачанице у Лим.

б) 2. батаљон смјестио се на просторији Дубровчићи са задатком да посједне положаје десна граница, тј. десним крилом лијева обала р. Грачанице (Вуково Брдо) — Врањска Стијена (к. 1045) — Виничко Брдо — Думљанско Брдо — закључно к. 618, тј. десна обала р. Миоске, водећи рачуна о кориту р. Миоске.

ц) 3. батаљон поставиће се на просторији Кашице и посјести положаје десним крилом лијева обала р. Миоске

³ Види док. бр. 176.

* Види док. бр. 174.

— к. 1094 сјеверно од [с.] Бољана — централни дио Стрмећице :— к. 1168 — Вис (к. 1285) закључно.

д) 4. батаљон као бригадна резерва смјестиће се у с. Брајковац са задатком благовремене интервенције ма на којем дијелу фронта бригаде.

е) Штаб бригаде у с. Брајковац, бригадна интендантура Махала —• Љековина, бригадна болница у Шаховићима.

ф) Линија извиђања и осматрања на фронту бригаде како дању тако ноћу биће десно р. Лим — Старо — Брајеновићи — Веничка — Думљани — Света Гора — сјеверо-западне падине Скокућа — Граница — Карошевина и даље ка непријатељу колико се год може.

г) Активне радње имају се у виду и правиће се испади, напади и разна узнемиравања да непријатељ осјети бригаду на овим положајима. Пуна иницијатива на сектору Лим — Камена Гора налази се у рукама VIII Ц. бригаде.

Бригада је борбена и не преза од извршења додијелених јој задатака. Војска је сита, бој бије и пјесма се пролама.

Данас под најбољим утисцима напуштам сектор ове бригаде и одлазим на сектор III Санц. бригаде да и тамо видим стање и координирам рад на цијелом сектору Лим — Матаруге, па ако се може и даље.

Других новости за сада нема а уколико их има извјестиће вас бригаде по својим дужностима.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Начелник — капетан,
Раде В. Кнежевић

Прилог: Извјештај III Санц. бригаде стр. пов. 66 од 9 маја 1944 г. и извјештај начелника Штаба V Ц. бригаде од 9 маја 1944 г.

РЕЛАЦИЈА ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ТРИ-ДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 10 МАЈА 1944 ГОД. О ВОЂЕНОЈ БОРБИ ПРОТИВ ЧЕТНИКА НА ПОЛОЖАЈУ С. КОЗИЦА — С. ВУКОВО БРДО¹

ШТАБ
III ПРОЛЕТ. САНЦАЧ. БРИГАДЕ
Бр.
10 маја 1944 г.

РЕЛАЦИЈА

III Пролетерске санџачке бригаде за вођене борбе са четницима дана 1 маја т. г. на положају Козица — Вуково Брдо (секција Пљевља 1:100.000).

I. Непријатељ

а) Три батаљона I јуришне пљеваљске четничке бригаде јачине око 5—600 бораца наоружаних са 3 тешка митраљеза и око 10 пушкомитраљеза. Артиљерије није било.

б) Морал непријатеља није био на висини. Борбеност такође. Активност у борби доста слаба.

в) Непријатељ је ноћу око 4 часа напао на положај гдје се налазио наш батаљон, а кад су наши извршили противнапад, повлачио се под борбом у правцу Матаруга.

II. Наше јединице:

а) 2 батаљон III бригаде јачине до 120 бораца наоружаних са 1 тешком „Бредом“ и 8 пушкомитраљеза.

б) На дан 1 маја 1944 године вођена је борба на сектору Козице — Вуково Брдо. Вријеме је лијепо. Дан ведар. Вид борбе: одбрана од непријатељског напада и противнапад.

в) Борба је почела 1 маја т. г. око 4 часа са непријатељем који је наступао, у 3 правца, у намјери да нападне и уништи поменућу јединицу. Први судар са непријатељем био је у с. Доња Козица. Једна непријатељска колона која се кретала уз Козичку ријеку напала је комору и чету пратећих оруђа и запосјела стијену Јеринин Град поставивши аутоматска оруђа. Они су успјели да ухвате једног коњовоца кога су заклали на лицу мјеста. Друга колона је на-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 13—3. к. 1253.

ступала од Брезе, а трећа од Вукова Брда. Ове двије последње колоне нијесу стигле на вријеме што је омогућило 2 батаљону да благовремено разбије прву колону а потом се оријентише према овим другим.

Штаб батаљона, пошто је извршен напад, брзо је упутио двије чете, те је разбио и протјерао непријатеља који се налазио на Јеринином Граду, а потом се оријентисао према непријатељу који је долазио од Вукова Брда и Брезе. Пошто је и ове двије непријатељске колоне разбио, наставио је прогоњење непријатеља до Брезе и Вукова Брда. Непријатељ, претрпивши губитке, повукао се у правцу Матаруга.

г) Наши губици износе: 3 мртва, међу којима и командир 2 чете истог батаљона друг Периша Терзић и 2 рањена, од којих један лакше. Непр.: 6 мртвих и 14 рањених.

д) Морал и држање наших јединица био је на висини. Борци, иако је непријатељ напао изненада ноћу, нијесу се нимало збунили, него су смјеста прешли у противнапад. Није било примјера неког нарочитог истицања. Тако исто није било ни примјера слабог држања.

ђ) Од ратног плијена било је нешто ратне спреме и муниције. Непријатељ је из наше коморе заплијенио 2 неисправна пушкомитраљеза, од којих је један био сломљен од артиљерије на Боровњачком Кршу.

е) У овој борби утрошено је око 240 метака од тешке „Бреде“, 220 од лаке, 70 од „Брна“.

ж) Непријатељ је извршио изненадни напад на поменућу јединицу и то на комору која није била добро обезбјеђена. Међутим, и поред тога јединица се добро снашла и успјела не само да одбије успјешно непријатељски напад, него и да непријатеља протјера уз осјетне губитке. Јединица се обезбјеђивала добро од правца куда је непријатељ обично наступао, али се није обезбјеђивала са оног правца куда је могућ непријатељски напад, иако до тада није непријатељ ни у једном нападу то учинио. Да се затварао и тај правац, непријатељ не би успио ни онолико, колико је успио. Овим правцем провели су непријатеља мјештански четници из с. Козице.

Напомена. Поред напријед наведеног броја погинули у овој акцији, погинуо је и политички комесар пратеће чете друг Милорад Караџић.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За политкомесара
Момир Бошковић

Зам. команданта
Данило Јаукови

**РЕЛАЦИЈА ШТАБА ЧЕТВРТЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ
ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 10 МАЈА 1944
ГОД. О ВОЂЕНИМ БОРБАМА ПРОТИВ НЕМАЦА И ЧЕТ-
НИКА НА ПОЛОЖАЈУ ЉУЋЕ — ШУМАНИ — ЗЕНИЦА
— ЗАБРЂЕ — ЂЕДОВАК — РАБИТЉЕ — ИЛИНО БРДО¹**

ШТАБ
[V САНЦ. НОУ БРИГ.
Оп. бр. 39
10 маја 1944 г.
Положај
У 15h

РЕЛАЦИЈА

IV санц. НОУ бригаде XXXVII НОУ дивизије за вођене борбе са непријатељем (Њемци и четници) на дан 9 ов. мј., а на положајима: Љуће — Шумани — Зеница — Забрђе — Ђедовак — Рабитље — Илино Брдо.

I. Непријатељ:

а) *Јачина, састав и род војске:* Јачина непријатеља износила је 400 четника, потпомогнути са извјесним дијелом Њемаца који су интервенисали из аутоматских оруђа и артиљерије, кад су наши избили на Илино Брдо. Непријатељ је био подијељен на 3 батаљона пјешадије, рачунајући само четнике, а за Њемце не знамо.

б) *Наоружање непријатеља:* Непријатељ је био наоружан са 1 тешким бацачем, 2 тешка топа, која су била намјештена одмах до самога блока или у њему, са којима^с у руководили Њемци, 2 тешка митраљеза, неколико пушкомитраљеза (отприлике 15—20) укључујући у овај број и „Шарце“, који су дејствовали из непосредне близине Пљеваља, кад су наши избили на Илино Брдо.

в) *Морал непријатеља и активност у борби:* Морал непријатеља био је слаб, док су наши дошли на Илино Брдо, а онда нешто се побољшао, јер су претпостављали да је наша намјера напасти Пљевља. Активност у борби била је у почетку слаба, а уколико су наши дијелови ишли напри-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 13—3. к. 1253.

јед и приближавали се Илином Брду осјећало се веће ангажовање у борби.

г) *Вид борбе коме је непријатељ прибјегао:* Непријатељ је прибјегао дефанзиви — одбрани, а касније кад су наши избили на Илино Брдо и оцијенили јачину нашу прешли на овом сектору у офанзиву, заузимајући на јуриш мост на Теотини, који је бранила једна наша десетина.

II. Наше јединице:

а) *Назив јединице (име), бројно стање (учествовалих у борби) и наоружање:* 2 батаљон IV санц. бригаде: 85 бораца, 1 тешки митраљез и 8 п.митраљеза; 3 батаљон: 80 бораца, 1 тешки митраљез и 7 п.митраљеза; 4 батаљон: 90 бораца, 1 тешки митраљез, 1 тешки бацач и 9 п.митраљеза; 1 батаљон није учествовао у борби, јер ситуација на сектору III санц. бригаде, није дозвољавала, са којом је овај батаљон одржавао борбену везу.

б) *Гдје је вођена борба, вријеме, положај и вид борбе:* Борба је вођена на дан 8/9 (ноћу) т. г. на сектору: ЈБуће — Шумани — Зеница — Забрђе — Ђедовак — Рабитље и Илино Брдо. Вријеме је било повољно, а кретање отежано због испресијецаности земљишта. Вид борбе — напад, у циљу чишћења односног терена, као и евентуалног везивања јачих непријатељских снага На овом терену, како би олакшали успешно извођење акција нашим снагама, које су биле оријентисане на комуникације Пљевља — Пријепоље, Бродарево — Пријепоље и истоимене правце.

в) *Ток борбе:* Борба је почела ноћу 8 ов. мј. око 11,30 часова са непријатељским извиђачко заштитним дијеловима, на просторији с. Шумани, Рабитље, Забрђе. Наше снаге су биле распоређене и то: 4 батаљон имао је више за циљ демонстративно напасти непријатеља у ЈБуће, претходно чистећи с. Шумане, како би олакшао, везујући непријатеља на овом положају, успјешно извођење акције нашег 2 и 3 батаљона. Акција овог батаљона је успјела. 2 батаљон пошао је одређеним правцем десно, са циљем да очисти с. Рабитље и продужи ка Илином Брду, остављајући на мосту на Теотини једну десетину, која има за циљ да онемогући непријатељу прелаз с ове стране. Остали дијелови батаљона су продужили према Илином Брду, с тим да је један вод постављен, како би онемогућили отступницу непријатељу погодним правцем. Будући непријатељ истурио свој извиђачко-заштитне дијелове на положајима извише

Рабитље — к. 1081, наши нијесу успјели да изненаде непријатеља на Илином Брду. Због овога развила се фронтална борба, која је завршена у 3 часа 9 ов. мј. Непријатељ је отступио послје упорне одбране на прихватне положаје ка Пљевљима. Наши су држали Илино Брдо пола часа, а послје повукли се на одређене положаје — полазне. Будући непријатељ оцијенио јачину наших снага, прије одређеног времена за отступање наших, он је извршио јак притисак на нашу десетину, која је била на мосту, намјеравајући да поврати изгубљени положај. Свакако биће да је био потпомогнут са Њемцима, јер се тек тада чула ватра из „Шараца“. Због овога, а с обзиром да се дању није могло остати на овом положају, батаљон је благовремено отступио. Наше отступање било је праћено ватром топовском све док нијесмо стигли до с. Јасен. Задатак је извршен. 3 батаљон је пошао одређеним правцем са циљем да очисти Зеницу и Забрђе и избије преко Ђедовака на Илино Брдо са западне стране и онемогући непријатељу отступање без борбе. Овај батаљон није могао у одређено вријеме стићи да потпомогне, како је предвиђено, наш 2 батаљон. Наиме, он због упорног држања непријатеља, на поменутих положајима, морао је остати много више него што је било предвиђено. Због овога вјероватно да је непријатељ извршио контранапад и имао мање губитака.

г) *Наши и непријатељски губици:* Наших губитака било је: 1 лугтав и 2 лакше рањена, непријатељ је имао 12 мртвих, који су нађени на положајима, а број рањених није се могао установити, јер је био близу „блок“, па је стога омогућено непријатељу било да рањенике благовремено евакуише, а вјероватно и мртве је евакуисао. Онемогућено је ово утврдити, јер спречавају улазак у Пљевља, а сада они контролишу односни терен.

д) *Морал и држање јединица и појединаца:* Морал наших јединица био је на достојној висини. Држање јединица у борби било је врло добро. Појединци се нијесу истицали, а наш 2 батаљон својим залагањем и одлучношћу, која се испојила у брзини чишћења слабијих непријатељских дјелова и упорне борбе на Илином Брду, истакао се.

ђ) *Ратни плијен и заузета територија:* Заплијењено је: 32 упаљача, 29 оснивних пуњења, 22 допунска пуњења, 21 мина од теш. бацача, 7 коња, неколико метака, 2 пушке, као и извјесне друге безначајне ствари. Овом приликом непријатељу је успјело да зароби наших 5 коња, који су били одређени за пренос хране и других ствари одузетих од непријатеља.

е) Утрошак *муниције*: Утрошено је 10 мина од теш. бацача и 2.450 метака разне муниције, као и 20 ручних бомби.

ж) *Закључак о борби*: борба је текла у свему по предвиђеном плану; јединице су правилно извршавале добивене задатке, али (наш 3 батаљон) због закашњења проузрокованог усљед упорне борбе у свом наступању нијесу вјероватно нанесени велики губици непријатељу, а можда и 5 коња не би били заробљени од непријатеља нашем 3 батаљону. Држање руководиоца било је примјерно, изузев интенданта 3 батаљона и његове пратње, која је дозволила да односни коњи падну непријатељу у руке.²

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

В. д. полит. комесара,
Веселин Булатовић

Командант,
Новак Кнежевић

Начелник — мајор,
Душан Филиповић

(М.П.)

- Ова бригада је поновила демонстративне нападе на истим положајима 11/12 и 14/15 маја, али без резултата. Према док. У архиви ВИИ под рег. бр. 14 и 17—5, к. 1253.

БР. 200

**РЕЛАЦИЈА ШТАБА ЧЕТВРТЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ
ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 10 МАЈА 1944
ГОД. О ВОЂЕНОЈ БОРБИ С ЧЕТНИЦИМА НА ПОЛО-
ЖАЈУ С. ВУКОВО БРДО — С. БРЕЗА НА ДАН 7 МАЈА¹**

ШТАБ
[V САНЦ. НОУ БРИГ.
Оп. бр. 39
10 маја 1944 г.
Положај
у 1630 h.

РЕЛАЦИЈА

IV санц. НОУ бригаде за вођене борбе са непријатељем (четницима) на дан 7 маја 1944 г., а на положајима: Вуково Брдо — Бреза — к. 1272—1226 (секција Пљевља 1 : 100.000).

I. Непријатељ:

а) У јачини 180 до 200 четника напао је око 11 часова наш I батаљон на означеним положајима. Успјело му је да протјера наше извиђачке дијелове и буде у офанзиви до 15 часова. Он је састављен био од пјешадије. У 15^{30 h} наш I батаљон, у садејству са једним водом III санц. бригаде, извршио је контранапад и успјело им да непријатеља протјерају до с. Отиловића.

б) *Наоружање непријатеља*: Био је наоружан са 4 тешка митраљеза, 1 тешким, и 1 лаким бацачем и са 10 пушкомитраљеза.

в) *Морал непријатеља и активност у борби*: У почетку морал је код непријатеља био приличан и активност у борби доста велика, али касније кад су наши успјели да изврше контранапад, морал је опао и активност ослабила.

г) *Вид борбе коме је непријатељ прибјегао*: Напад — одбрана.

II. Наше јединице:

а) Наш I батаљон у јачини од 80 бораца, са једним водом од III бригаде у јачини од 15—20 бораца, наоружани са 1 тешким митраљезом, 8 пушкомитраљеза и 1 лаким бацачем, са прилично доста муниције.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 13—3. к. 1253.

б) *Гдје је вођена борба, вријеме, положај и вид борбе.* Борба је вођена на к. 1272 — 1320 — 1226 — 1172. Борба је почела с нападом непријатеља у 11 часова, која је завршен у 15,30 часова, с тим што су наши извршили контранапад. Док су наши били у одбрани, непријатељ је активан и намје равао да загосподари односним положајима у циљу заузећ села Вуково Брдо — Бреза.

г) *Наши и непријатељски губици:* Нисмо имали губи така у мртвим, сем што је један лакше рањен, непријате је имао преко 20 мртвих и рањених, од којих су 5 нађен мртви на бојишту.

д) *Морал и држање јединица и појединаца, као и ра јединице као цјелине:* Морал врло добар и држање јединице као и појединаца такође, није се ни један појединац нар чито истакао, рад јединице као цјелине јесте [добар].

ђ) *Ратни плијен:* Лична спрема на бојишту мртвих не пријатељских војника, нешто муниције и друге безначајн ствари.

е) *Утрошак муниције:* Пушчане врло мало, од аутомат ског оруђа око 400 метака, као и неколико мина од лако бацача.

Закључак о борби: Борба је вођена по лијепом вре мену и није било већих грешака у тактичком смислу наппг јединица, али није била будност у довољној мјери засту пљена, те је непријатељу успјело у почетку да има иници јативу у својим рукама. Држање наших било је врло добр и циљ је постигнут са минималним жртвама (1 само лакш рањен), док је непријатељ оставио на бојишту 5 мртвих, рањених било је око 15, а према причању сељака било ј и више.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.)

В. д. полит. комесара,
Веселин Булатовић

Командант,
Новак Кнежев

Начелник — мајор,
Душан Филиповић

РЕЛАЦИЈА ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 12 МАЈА 1944 ГОД. О ВОЂЕНОЈ БОРБИ ПРОТИВ ЧЕТНИКА НА ДАН 2 МАЈА КОД С. ВУКОВО БРДО — БРЕЗА¹

ШТАБ
III ПРОЛЕТ. САНЦ. БРИГАДЕ
Оп. бр. 84
12 маја 1944 г.

РЕЛАЦИЈА

III Пролетерске санџачке бригаде за вођене борбе са четницима дана 2 маја т.г. на положају [с.] Вуково Брдо (секција Пљевља 1 : 100.000).

I. Непријатељ:

а) Непријатељ је био јачине 600 бораца (Милешевска четничка бригада и један батаљон Пљеваљске бригаде).

б) Наоружање непријатеља састојало се од 8 талијанских пушкомитраљеза и 2 холандска лака митраљеза, потпомагани њемачком артиљеријом са Мијајловице.

в) Морал непријатеља никакав. Активност у борби посве слаба.

г) Непријатељ је прибјегао одбрани гдје је скупно за-ноћио.

II. Наше јединице:

а) 1, 3 и 4 батаљон јачине 380 бораца са 25 пушкомитраљеза и 4 тешка митраљеза.

б) На дан 2 маја 1944 године вођена је борба на Вуковом Брду. Вријеме рђаво. Ноћ без мјесечине. Видљивост слаба. Вид борбе: напад на непријатеља.

в) Напад је извршен у 4 часа изјутра. Милешевску четн. бригаду смо обухватом одмах разбили. Непријатељ није имао времена да се снађе. Пошто смо их потисли са сјев. правца, бјежећи у гомилама, наишли су на наш стрелачки строј који је био у облику лука постављен око непријатељског логора. Брзом палбом наши борци су покосили велики број непријатељских војника. Са једним дијелом

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 13—3. к. 1253.

наших снага разбили смо и Пљеваљски батаљон, који је за-
ноћио на Брези, нанијевши му такође приличне губитке.

Непријатељ је у највећем нeredу бјежао у разним
правцима, највише у правцу Отиловића и Пљеваља, не об-
зирући се на мртве и рањене.

г) Наши губици износе 1 мртав и 2 рањена. Непријатељ
је имао 62 мртва, 30 рањених и 4 заробљена војника. Међу
погинулима налази се и замјеник команданта Милешевске
бригаде поручник Јован Шарановић, док је командант ове
исте бригаде Живковић рањен. Са Милешевском бригадом
ове ноћи је био четнички првак војвода Павле Ђуришић,
који је у овом нападу једва изнио главу.

д) Морал и држање наших јединица било је на завид-
ној висини. Иако је била мрачна ноћ, борци су успјели да
изврше овај задатак не презајући ни од чега. Није било
примјера неког нарочитог истицања а такође ни примјера
слабог држања.

ђ) Од ратног плијена пала су 2 пушкомитраљеза, 3 ко-
ња, нешто муниције, пушака и један парабелум.

е) У овој борби утрошено је за митраљез „Бреду“ 260
метака, за лаку бреду 320 метака, за оруђа кал. 7.9 мм 400
метака и 8 ручних бомби.

ж) Борба је текла по предвиђеном плану. Напад је из-
вршен успјешно. Батаљони су сви на вријеме дошли на од-
ређене правце и једновремено напали непријатеља. Да је ноћ
била нешто виднија непријатељске жртве би биле још веће.

Овај напад и чишћење непријатеља са ових положаја
имао је врло велики значај, нарочито због тога што је иза-
зга међу непријатељским редовима масовно дезертирање и
распадање већег броја јединица.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Милија Станишић

Командант,
Халил Хаџимуртези

Начелник,
Владимир Жугић

БР. 200

**РЕЛАЦИЈА ШТАБА ОСМЕ ЦРНОГОРСKE БРИГАДЕ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 12 МАЈА 1944 ГОД
О ВОЂЕНИМ БОРБАМА ОД 1 ДО 11 МАЈА¹**

ШТАБ
VIII ЦРНОГОРСKE У. БРИГАДЕ
12 маја 1944 г.
Положај

РЕЛАЦИЈА

VIII Црногорске уд. бригаде XXXVII Н.О.У. Дивизије о вођеним борбама са непријатељем (Њемцима, четницима, недићевцима и муслиманском милицијом) у дане 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 и 11 маја 1944 год.

(Секција Пљевља 1 : 100.000)

Борбе су вођене на положајима Бијела Стијена — Граб — Бијов Гроб — Црни Врх — Зечија Глава — Балића брдо — Крушево — Грачаница — Бродарево — Виничко Брдо — Браћа Стијена — Вуково Брдо — Света Гора — Стругови и Брајеновић.

1. — *Непријатељ*

а) Непријатељ је био у јачини око 1.000 бораца састављени од Њемаца, недићеваца, четника и муслиманске милиције.

б) Непријатељ је био добро наоружан аутоматским оружјем, бацачима, топовима, пушкама, док је у Бродареву имао два тенка, а на путу Пријепоље — Бродарево имао је моторизовану јединицу (тенкови, оклопни аутомобили и моторцикли) уз садејство авијације. Непријатељ је имао ватрену надмоћност.

в) Морал код непријатеља био је доста слаб, док је активност била добра нарочито код Њемаца.

г) Непријатељ је ноћу између 1—2 ов.мј. напао на наше положаје Бијов Гроб — Граб — Бијела Стијена, па пошто је био осујећен прешао је у одбрану, а касније у бјекство до Зечије Главе и Балића Брда, првих положаја до Бродарева, По притиску наших снага ноћу између 4/5 ов.мј. непријатељ је оставио моторна возила и повукао се у реду из Бродарева, Док је у току дана, 4 маја, покушавао у неколико махова да

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 13—3. к. 1253.

се пробије за Пријепоље, али је био спријечен јер су наше И јединице поставиле засједу на истој комуникацији у Грача-И ници. Од 4 до 11 ов.мј. непријатељ је прибјегао одбрани са-И мањим противнападима.

2. — Наше јединице:

а) У борби је учествовала VIII Црн. удар. бригада пунох-И састава око 500 бораца, 5 тешких митраљеза, 32 п.митра-И љеза, 2 противколске пушке, 1 тешки и 3 лака бацача (ба-И чаче смо добили од Талијана код Бродарева, послуга Тали-И

б) Борба је вођена на положајима Граб — Бијов Гроб — Црни Врх а почела је у 2 часа ујутро дана 2 маја т.г., с тим што је непријатељ напао муљевито на наш 3. батаљон и потиснуо га. Ми смо прикупили снаге, бацили резерву у борбу, извршили повратни напад и уз дејство бочног напада у правцу Бијелих Трла, непријатеља смо бацили натраг и почели га прогонити у правцу Комарани — Бродарево.

Један дио непријатељских снага сконцентрисао се на Зечијој Глави — Крвавац и Халуге — Балићи. Наше јединице су га нападе на тим положајима ноћу између 2/3 маја, али због закашњења и лутања нашег 1. и 3. батаљона није се постиго жељени циљ, тако да се наш 4. батаљон по овлађивању Крвавца и Зечије косе морао задржати на освојеним положајима. Док је наш 2. батаљон отишао више десно оријентишући се правцем V Бригаде ка Бродареву, по овајању Балића брда прогонећи непријатеља. у заједници са јединицама V Бригаде заузео је Бродарево 3 маја 1944 у 5 часова ујутро. Због непријатељске моторизације која је стигла од Пријепоља у Бродарево, морао се повући на положаје изнад самог Бродарева.

Прикупивши снаге на Зечијој Глави, почели смо прогонити непријатеља ноћу између 3/4 маја т.г., када смо и овладали Комаранима, комуникацијом Пријепоље — Бродарево, порушили цесту и поставили засједу на истој. Док смо Са 2. и 4. батаљоном напали Бродарево, напад није успио јер није било садејства између јединица па смо се повукли на положаје изнад самог Бродарева. Непријатељ је у току дана 4 маја покушао да се пробије са моторизацијом из Бродарева за Пријепоље, али су га наше јединице одбиле и вратиле натраг у Бродарево.

Ноћу између 4/5 маја т.г. наш 2. и 4. батаљон су поново напали Бродарево у заједници са јединицама V Бригаде и освојили га. Узору 5 маја непријатељ (Њемци) је напао наше јединице које су биле на засједи на цести Бродарево — Пријепоље и хтио је по сваку цијену да продре за Бродарево.

јачина непријатеља је била око 300 бораца са великом бројем аутоматског оружја, 2 тенка, неколико оклопних аутомобила, камиона и моторцикла. Наше јединице су одолијевале непријатељској пјешадији, док се непријатељска моторизација успјела пробити, гдје је код самог Бродарева наишла на засједу V Бригаде. Пошто се непријатељ увјерио да је Бродарево у нашим рукама, морао се повући натраг уз огромне губитке користећи ноћ. Наше јединице су га при отступању пратиле у стопу наносећи му осјетне губитке.

Ноћу између 5/6 маја т.г. наш 2. и 4. батаљон напали су непријатеља на положаје Думљанско Брдо — Врања Стијена — Вуково Брдо и протјерали га и наши овладали и посјели поменуте положаје. Непријатељ је у току дана 6. маја т.г. покушао да поврати изгубљене положаје, али су га наше јединице одбациле натраг уз прилично велике губитке. Непријатељска авијација је овога дана надлијетала наше положаје али није бомбардовала него продужила у правцу Бродарева и исто бомбардовала.

По овлађивању положаја Грачаница — Вуково Брдо — Врања Стијена — Думљанско Брдо — Скокућа напали смо непријатеља ноћу између 7/8 са поменутим положаја и протјерали га до раскрснице Пријепоље — Пљевља — Бродарево, али смо се повукли на полазне положаје јер је терен освојени био чист, па се није могао држати.

8, 9, 10 и 11 маја непријатељска активност је била врло слаба и било је само мањих чарки, док је непријатељ тукао наше положаје са артиљеријом, а 11 ов.мј. непријатељска авијација бомбардовала је и митраљирала наше положаје, па не знајући бомбардовала и митраљирала и сопствене положаје.

в) *Наши и непријатељски губици:* Наши губици у току вођења борби од 1 до 11 маја износе 12 мртвих и 19 рањених цругова. Непријатељски губици не могу се тачно утврдити јер је непријатељ своје мртве повлачио за собом, али према подацима, не претјерујући, било је око 70 мртвих и много више рањених.

г) *Морал и држање јединица у борби:* Морал наших јединица је био на достојној висини, пожртвованост, храброст и издржљивост била је заступљена. Нарочито се није истакла ниједна јединица.

д) *Ратни плијен и ослобођена територија:* У заједници са јединицама V Бригаде заплијенили смо 2 тенка, 1 камион, 2 моторцикла, 2 т.митраљеза и 1 противколски митраљез, као и приличан број муниције за исте. Док су наше јединице :аме заплијениле 1 моторцикл, 1 писаћу машину, 21 бомбу од лаког бацача, 10 ручних њемачких бомби, 2 сандука му-

ниције и 8 пушака. Територија је ослобођена од Граб — Комарани — Бродарево па до с. Грачаница — Миљевићи — Скокуће и Карошевина. У овим борбама утрошили смо око 10.000 пушчаних, п.митраљеских и митраљеских метака и око 200 бацачких и ручних бомби.

ђ) *Закључак о борби, самокритички осврт на извршење акције:* Борба није текла у свему према предвиђеном плану. Руководства нижа су се показала храбра, али недовољно сналажљива, умјешна и самоиницијативна. Пропусти, грешке и недовољна активност дешавали су се код 1. и 3. батаљона, несналажљивост код поменутих батаљона је нарочито у одбрани. Док у борби прса у прса са непријатељем морал и борбеност је на висини.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб
замјеник команданта,
(М.П.) **Никола Поповић**

БР. 183

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 18 МАЈА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ДА ПО-
ЈАЧАЈУ ОФАНЗИВНА ДЕЈСТВА ПРОТИВ НЕПРИЈА-
ТЕЉСКИХ СНАГА НА СЕКТОРУ ПЉЕВЉА — ПРИЈЕ-
ПОЉЕ¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. ПОВ. бр. 48
18 маја 1944
у 10.³ часова

ШТАБУ III, IV И VIII БРИГАДЕ

1. Јединице III Дивизије воде непрестане борбе на десној обали Лима, дејствујући на комуникацију Сјеница Пријепоље. Оне су показале велику борбеност и имале су цобрих успјеха.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр.3—3,к. 1253.

Осјећа се ближе дејство јединица II и V Дивизије.²

Непријатељске снаге у Санцаку нису јаке иако су сразмјерно многобројније од наших.

Задатак наших јединица, у склопу операција на територији Санцака, је да одлучним дејством непријатеља натјерамо на двоје: или да напушта Санцак или да довуче јача појачања.

Непријатељске снаге су се оријентисале јачим својим дијеловима у правцу јединица III Дивизије. На просторији Пријепоље — Пљевља непријатељ има мањи број својих снага. У Пријепољу има највише до 100 Њемаца. На Мостишту и Караули налази се око 150 Њемаца. На просторији Ратајска — Миоска до 400 милицајаца са мањим бројем Њемаца. На Коловрату се налази нешто недићеваца. На Мијајловици и Вијенцу су Пљеваљски четници, као и на просторији јужно од Пљеваља. У Пљевљима се налази до 300 Њемаца.

Задатак наше Дивизије је да што одлучније врши притисак на Пријепоље и Пљевља, као и на комуникацију која веже та два гарнизона. *Тај притисак лора да буде сталан.*

У вези тога

н а р е ђ у ј е м о :

1. — III Санцачка бригада ће ноћу 18/19 ов.мј. безувјетно пребацити своја два батаљона сјеверно од комуникације Пријепоље — Пљевља. Ти батаљони ће 19 ов.мј. бити негдје код Бабине. 19 ов.мј. у 21 час нападаће и вршиће енажан притисак на Пријепоље и Сељашницу општим правцем: Барице — Столац. За вријеме те акције поставиће засједе на комуникацији Пријепоље — Прибој. После извршене те акције, када ће бити општи напад свих јединица наше Дивизије на читавом сектору, та два батаљона ће се поново пребацити Бабинама, и даље ће радити према наређењу свога Штаба бригаде. Штаб бригаде ће стално одржавати везу са та два батаљона, и унапријед одредити мјеста гдје ће се та веза одржавати. Главни задатак тих батаљона је дејство ка Пријепољу, односно комуникацији Пријепоље — Мијајловица у еадејству са напшм снагама јужно од те комуникације, а према ситуацији и чишћење четничких групица ка Тоцима.

Група од два батаљона која ће остати јужно од комуникације извршиће напад ка Јабуци 19 ов.мј. у 21 час.

Даљи задатак III Бригаде је да врши нападе на дијелу комуникације Јабука — Пљевља, настојећи да изврши један

* Види том III, књ. 7, док. бр. 248.

напад на Мијајловицу. Чим се створе услови за напад на Мијајловицу — Вијенац, одмах ће Штаб III Бригаде о томе извијестити овај Штаб, да би том приликом дејствовале и јединице VIII и IV Бригаде у циљу координације.

2. — Јединице VIII Црногорске бригаде ће извршити одлучан напад 19 ов.мј. у 21 час на дијелу комуникације Миоска — Коловрат — Рикавце, настојећи да се извјесним снагама одрже код Савиног Лакта.

Када III Бригада, због акција ка Вијенцу, напусти Камену Гору, Штаб VIII Бригаде ће пребацити један батаљон на тај сектор са задатком затварања правца и дејства Јабука — Камена Гора.

3. — IV Санџачка бригада ће 19 ов.мј. у 21 час извршити снажан притисак на Пљевља. Даље ће дејствовати на просторији јужно од Пљеваља.³

4. Јединице ће међусобно одржавати свакодневно везу.

5. Извршити све припреме да би напад испао што организованiji и одлучнији.

6. Штаб дивизије ће се налазити у ЈБековини.

7. Дивизијска болница се налази у Бистрици.

8. Борбени знаци:

за 18 мај: Јабука — Влака

за 19 „ Буна — Бабине

за 20 „ Пријепоље — Пљевља

за 21 „ Авион — Америка

за 22 „ Јадран — Слободан

за 23 „ Банат — Београд

за 24. „ Сава — Срем

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Начелник — капетан
Раде. В. Кнежевић

За штаб
Командант — п.нуковник
Жарко С. Видовић

² Види док. бр. 192.

БР 184

**РЕЛАЦИЈА ШТАБА ЧЕТВРТЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ
ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 19 МАЈА 1944
ГОД. О ВОЂЕНОЈ БОРБИ ПРОТИВ НЕМАЦА И ЧЕТНИ-
КА НА ПОЛОЖАЈИМА ОМОРЊАШ — ЗЕНИЧКО БРДО
— ВИЉАК — ЗАБРЂЕ — ШУМАНИ — ЉУЊА¹**

ШТАБ
IV САНЦ. НОУ БРИГ.
Оп. бр. 47.
19 маја 1944 г.
Положај
у 19^h.

РЕЛАЦИЈА

IV Санц. НОУ бригаде XXXVII НОУ дивизије за вођене борбе са непријатељем (четницима и Њемцима) на дан 18/19 маја т.г., а на положајима Оморњаш — Зеничко Брдо — Ђедовак — Виљак — Забрђе — Шумани — Подрогатац и Љуња.
*

I. Непријатељ:

а) *Јачина*, састав и род еојстсе: Јачина непријатеља била је око 350 четника, потпомогнути са дејством артиљерије из близине блока, којом су руководили Њемци. Непријатељ је био подијељен на три батаљона пјешадије. Командант једног батаљона био је Васо Драгаш у Љући, а другог Џогаз Војин у с. Рабитље а трећег Мишо Ненадић у с. Забрђе.

б) *Наоружање непријатеља*: Непријатељ је био наоружан са 2 тешка бацача, 2 топа која су дејствовале из непосредне близине Пљеваља, 4 теш. митраљеза и око 12 п.митраљеза.

в) *Морал непријатеља и актшност у борби*: Морал непријатеља био је слаб, а активност била је краткотрајна.

г) *Вид борбе коме је непријатељ прибјегао*: Непријатељ је прибјегао дефанзиви — одбрани, а испред зоре и кад је свануло на извјесним секторима био је нешто активнији, али ипак не у довољној мјери, те су етога наши по наређењу отступили на полазне положаје без борбе.

II. Наше јединице:

а) *Назив јединице (име), бројно стање (учествовалих у борби) и наоружање*: 1 батаљон IV Санц. бригаде: 80 бо-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 3—3, к. 1253.

раца, наоружаних са 1 теш. митраљезом, 1 теш. и 1 лаким бацачем, 2 батаљон 87 бораца, наоружаних са 1 теш. митраљезом, 7 п.митраљеза и 1 лаким бацачем; 3 батаљон: 92 бораца, наоружаних са 2 теш. митраљеза, 7 п.митраљеза; 4 батаљон: 98 бораца, наоружаних са 1 теш. митраљезом, 9 п. митраљеза и 1 лаким бацачем. Поред наведенога наш 1 батаљон био је наоружан још и са 7 п.митраљеза. Дакле, свега је учествовало у борби 357 бораца, наоружаних са 5\теш. митраљеза, 30 п.митраљеза, 1 тешким и 3 лака бацача. Противколска пушка није употребљавана.

б) Гдје је борба вођена, вријеме, положај и вид борбе: Борба је вођена на положајима Оморњаш — Зеничко Брдо — Ђедовак — Виљак — Забрђе — Шумани — Подрогатац и Љућа. Вријеме је било повољно — ведро, борба је почела гачно у 24 часа на сектору с. Љућа, а на положајима нашег 1 батаљона Оморњаш око 23 часа. Вид борбе је напад, на сектору 1 батаљона демонстративни, а на сектору 2, 3 и 4 стварни, у циљу уништења непријатеља, њиховог протјеривања или разбијања, који су се били организовали за одбрану у с. Љућа.

в) Ток борбе: 1 батаљон је извршио покрет у 20 часова 18 ов.мј. са просторије с. Подкрајци у правцу Оморњаша — Зеничког Брда — Ђедовака и Виљака, с тим што је један дио снага оријентисан према Шуманима, у циљу одржавања директне везе са нашим 3 батаљоном. Борба је почела око 23 часа према с. Рабитљу са подножја Оморњаша. Циљ је био демонстративни напад, који је успио. Послије овога са осталим дијеловима узнемиравао је непријатеља на поменутих положајима, тако да је овај мислио да је озбиљни напад. 2 батаљон извршио је покрет са територије Мијаковића у 17 часова, а ово из разлога што је био његов пут најдужи. Његов задатак је био напасти непријатеља преко Рогатца у Љући, остављајући једну десетину са аутоматским оруђем за обезбјеђење на Пусто Пауче. Акција је успјела, јер је непријатељ дјелимично уништен, а дјелимично протјеран из ровова, који су били од пољског материјала врло добро изграђени. 3 батаљон кренуо је са полазног положаја *Њивице* у 21 час са правцем Шумани, дошлије ликвидације истог да продужи преко Боровице за Подрогатац, одржавајући везу и садејствујући са нашом четом 1 батаљона десно, а *лијево* са дијеловима нашег 2 батаљона. 4 батаљон пошао је *тачно* у 21 час са просторије с. Влаховића са правцем Црноборје Горње Село — Крушево — Врање Брдо — Пусто Пауче, да нападне непријатеља у Љући с јужне стране. Ова] батаљон добивени задатак извршио је, јер је *ликвидирао* непријатеља, који се био утврдио у рововима пољске Ф°Р"

тификације. Сви батаљони последије извршеног предвиђеног задатка око 3.30 часова повукли су се на своје полазне положаје. Борба на Јбући била је врло кратка (нешто више од пола часа), али зато врло жустра, ватра је била паклена, бомбаши су пришли на отстојање потребно и бацили бомбе, те на тај начин приморали непријатеља, да у паничном бјекству напусти своја утврђења.

г) *Наши и непријатељски губици*: Ми смо имали једну мртву другарицу и 5 лакше рањених другова, а непријатељ 4 мртва, нађена и више рањених, које је непријатељ успио да евакуише.²

д) *Морал и држање јединица и појединаца*: Морал наших јединица био је на достојној висини, борба је текла у свему по предвиђеном плану, држање јединица било је врло добро, појединци се нијесу истицали, а наш 2 и 4 батаљон јесте својом одлучношћу и брзином извршења предвиђене акције.

ђ) *Ратни плијен и заузета територија*: Од непријатеља је заплијењено 1 исправни тешки бацач и 1 теш. митраљез „Фијат“ у исправном стању са 460 метака, 16 мина од лаког бацача и друге безначајне ствари личне спреме односно бандита (капе са грбовима четничким). Од истакнутих непријатеља конфисковано је око 150 оваца и коза, 12 говеди, 40 јагњади и јаради и 2 коња.

Запаљено је 7 до 8 кућа истакнутих народних непријатеља, као напр. Васа Драгаша, команданта батаљона бандитског у Јбући, његових рођака итд.

е) *Утрошак муниције*: 1.000 разних метака, 15 мина од лаког бацача, око 40 ручних бомби и три мине од теш. бацача.

Закључак: Борба је текла у свему по предвиђеном плану, јединице су правилно извршавале задатке. Није било пропуста, већ су додијељени задаци извршени у потпуности, сем што није успјело нашем 3 батаљону да уништи односно бандите кад су бјежали. Ово је било отежано, јер су они добро познавали терен, који је био прикривен и развучен. Држање руководилаца било је примјерно, а борбеност јединица и бораца врло добра.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За полит. комесара, Начелник — мајор, Командант,
Вељко Мариновић Душан Филиповић

" Према допунском извештају Штаба Четврте санџачке бригаде, док. у архиви ВИИ под рег. бр. 20/5, к. 1253, непријатељ је приликом борбе у Јбуки 18/19 маја имао 10 мртвих и 15 рањених.

БР. 196

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 21 МАЈА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ
И ОСМЕ ЦРНОГОРСКЕ БРИГАДЕ ЗА НАПАД НА НЕ-
МАЧКЕ И ЧЕТНИЧКЕ СНАГЕ НА ПОЛОЖАЈИМА С
ЦРЉЕНИЦЕ — МИЈАЈЛОВИЦА И БОЖИНАЦ — С. ОТИ-
ЛОВИЋИ¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 49
21 маја 1944
15¹⁵

ШТАБУ III И VIII БРИГАДЕ

1. Примили смо извештај III Бригаде писан у 10 часова и VIII Бригаде писан у 9.10 часова од данас. Добро је што VIII Бригада вечерас поново напада непријатеља у правцу Коловрата и Сељашнице. Тај притисак треба стално да се одржава. Такођер та бригада треба чврсто да затвара и комуникацију Пријепоље — Бродарево.

2. Акција на Отиловиће може се извести. Ми смо мишљења да је треба извести у току 22/23 ов.мј. VIII Бригада би у томе случају упутила један батаљон на Камену Гору, са већ предвиђеним задатком. III Бригада ће са два батаљона нападати правцем Адровићи — Црљенице — Мијајловица а са друга два батаљона правцем Божинац — Отиловићи.²

Нека Штаб III Бригаде одмах извијести, да ли је могуће извршити акцију у току 22/23 ов.мј., да би могли наређити Штабу IV Бригаде, да дејствује и координира извјесним својим дијеловима у правцу ОтилОвића са западне и јужне стране. По извршењу те акције, два батаљона III Бригаде, који се налазе ејеверно од комуникације Пријепоље Пљевља, нека се пребаце на просторију јужно од те комуникације.

Штаб III Бригаде ће благовремено извијестити Штаб VIII бригаде да упути један батаљон на Камену Гору.

3. IV Санџачка бригада је 19/20 **ОВ.мј.** ликвидирала четничко упориште [у с.] Љућа и том приликом заплије-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 58, к. 1253.

² Види док. бр. 187.

нила: 1 тешки бацач и 1 тешки митраљез са нешто муниције.³

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За Штаб
Командант, п.пуковник
Жарко С. Видовић

БР. 186

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 22 МАЈА 1944 ГОД. ШТАБУ ЧЕТВРТЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ЗА НАПАД НА ЧЕТНИЧКЕ СНАГЕ НА ПОЛОЖАЈУ С. ОТИЛОВИЋИ — РАБИТЉЕ — ИЛИНО БРДО¹

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 50
22 маја 1944.

ШТАБУ IV САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ

1. III Санцачка бригада ће 22/23 ов.мј. извршити напад на Отиловиће и то једним правцем преко Адровићи — Црљенице — к. 1091 — Отиловићи (школа), другим правцем: Обарде — Ивовик — Божицац — Отиловићи. Почетак напада у 24 часа.²

2. Ваша бригада ће 22 ов.мј. у 24 часа почети напад: — са једним батаљоном садејствоваће директно јединицама III Бригаде, нападајући Отиловиће са западне стране и то правцем: преко Дубочице, настојећи да тај батаљон избије на Брезову Главу. Са два батаљона дејствујте преко Јасена у правцу Илиног Брда и Рабитља а један ваш батаљон оријентишите у правцу Бобова.³

3. Одмах по завршеној акцији читаву вашу бригаду оријентишите у правцу четничких банди које се скупљају

³ Овз борба је вођена 18/19 маја. Види док. бр. 184. .

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 1—3, к. 1253.

² Види док. бр. 187.

³ Види док. бр. 188.

у Слатини и Бобову, а на досадашње ваше положаје преба-
цићемо, одмах по завршеној акцији на Отиловиће, два ба-
таљона III Бригаде.

4. Борбени знаци:

за 22 мај: Јадран — Слободан

за 23 „ Банат — Београд

за 24 „ Сава — Срем.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА ЦАРОДУ!

Начелник, капетан
Раде В. Кнежевић

-

Командант, п.пуковни
Жарко С. Видовић

БР. 187

**РЕЛАЦИЈА ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ТРИ
ДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 23 МАЈА 1944 ГОД
О ВОЂЕНОЈ БОРБИ СА ЧЕТНИЦИМА У С. ОТИЛОВИЋИ**

ШТАБ
III ПРОЛЕТ. САНЦ. БРИГАДЕ
Оп. бр. 107
23 маја 1944 г.

РЕЛАЦИЈА

III Пролетерске санџачке бригаде за вођене борбе с
непријатељем (четницима) дана 22 маја т.г. на положају с
Отиловићи (секција Пљевља 1 :100.000).

I. Непријатељ:

- а) Непријатељ је био јачине до 250 бораца.
- б) наоружање непријатеља: 2 тешка митраљеза и 3
пушкомитраљеза.
- в) Морал непријатеља врло слаб. Активност у борби
слаба. Борбеност слаба.
- г) Непријатељ је покушао да се одбрани на пол. с. Оти-
ловићи.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
риског института под рег. бр. 3—3, к. 1253.

II. Наше јединице:

а) 1 и 2 батаљон са једном четом 3 батаљона, јачина: 300 бораца, са 14 пушкомитраљеза и 1 бацач.

б) На дан 22 маја вођена је борба са непријатељем на положају с. Отиловићи. Вид борбе: напад на четничко упориште. Вријеме неповољно. Ноћ са кишом.

в) Борба је почела на дан 22 маја у 0 часова са непријатељем који је био посјео источне косе с. Отиловића, као и ејеверне прилазе села, гдје су држали јачу засједу на раскршћу путева Пљевља — Отиловићи — Пријепоље и Пљевља — Отиловићи — Бијело Поље. Наш Први батаљон је несметано пришао непријатељу који се био донекле утврдио. Одмах је збачен са положаја одакле је и побјегао у правцу Заграде — Пљевља. 2 батаљон је вршио притисак на непријатељске снаге које су се налазиле код школе и тако је натјерао непријатеља у бјекство. — Батаљон IV Бригаде, који је требао да овлада положајем Заграде и да се ослони на наше десно крило, није учествовао у овоме нападу, ради ђега је било омогућено непријатељу да се благовремено повуче и евакуише у правцу Пљеваља.

г) наших губитака није било. Непријатељски губици непознати.

д) Морал и држање наших јединица било је на висини. Није било примјера појединачног истицања. Као цјелина јединице су се у свему показале како треба. Није било примјера слабог држања.

ђ) Од ратног плијена није у овој акцији ништа заробљено.

е) У овој борби утрошено је 100 метака за тешку бреду, 285 метака за лаку бреду и 340 метака за калибар 7.9 мм.

ж) Борба није текла по предвиђеном плану. Батаљон IV Бригаде, који је требао да са нашим снагама судјелује у овом нападу, није овладао положајима западно од с. Отиловића, услијед чега се је непријатељ могао без губитака повући ка Пљевљима и извршити евакуацију. Ради тога обухват ради уништења и заробљавања непријатељских снага није успио онако како смо предвидјели. — Овим нападом непријатељ је добио добар ударац ради чега се у нареду и у највећој паници повукао правцем Пљевља.

У овоме нападу Нијемци нису интервенисали.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,

Командант,

Халил Хаџимуртезић

Начелник,

Владимир Жугић

**РЕЛАЦИЈА ШТАБА ЧЕТВРТЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ
ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 24 МАЈА 1944
ГОД. О ВОЂЕНОЈ БОРБИ ПРОТИВ ЧЕТНИКА НА ПОЛО-
ЖАЈУ С. РАБИТЉЕ — ЛУКОВИЦА — ОТИЛОВИЋИ¹**

ШТАБ
IV САНЦ. НОУ БРИГ.
Оп. бр. 52
24 маја 1944 г.
Положај
21^h

РЕ Л А Ц И Ј А

IV санц. НОУ бригаде XXXVII НОУ дивизије за вођене борбе са непријатељем (четницима) на дан 22/23 маја т.г. а на положајима Рабитље — Зеничко Брдо —• Бедовак — Илино Брдо — Брзова Глава — Луковица и Отиловићи.

I. — Непријатељ:

а) *Јачина, састав и род војске:* Јачина непријатеља износила је око 400 четника, који је био подијељен на три батаљона пјешадије.

б) *Наоружање непријатеља:* Непријатељ је био наоружан са 3 тешка митраљеза, 2 тешка бацача и око 10 п.митраљеза.

в) *Морал непријатеља и активност у борби:* Морал непријатеља био је слаб, активност такође, која се почела побољшавати тек испред зоре, јер су према досадањем обичају — пракси наши дијелови обично у ово вријеме отступали, па је ово користило.

г) *Вид борбе коме је непријатељ прибјегао:* Непријатељ је прибјегао дефанзиви — одбрани а узору прешао је на извјесним секторима у напад, знајући да наши у ово вријеме отступају обично.

II. — Наше јединице:

а) *Назив јединице (име), бројно стање (учествовалих у борби) и наоружање:* 1 батаљон IV санц. бригаде, 78 бораца, наоружаних са 1 теш. митраљезом, 1 лаким бацачем и 7 п.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 13—3. к. 1253.

митраљеза; 2 батаљон, 85 бораца, наоружаних са 2 теш. митраљеза, 7 п.митраљеза и 1 лаким бацачем; 3 батаљон, 78 бораца, наоружаних са 2 теш. митраљеза, и 9 п.митраљеза; 4 батаљон 95 бораца, наоружаних са 1 теш. митраљезом, 1 лаким бацачем и 9 п.митраљеза. Дакле, свега је учествовало у борби 336 бораца, наоружаних са 6 теш. митраљеза, 3 лака вацача и 32 п.митраљеза. Тешки бацачи и противколска пушка нијесу употребљавани.

б) *Гдје је борба вођена, вријеле, положај и вид борбе:* Борба је вођена на положајима Рабитље — Зеничко Брдо — Ђедовак — Илино Брдо — Брезова Глава — Луковица и Отиловићи. Почетак борбе био је у 24 часа, вријеме је било повољно иако облачно до 1 час (23 овог), а касније нарочито од 2.30 било је погоршано, јер је дувао јак вјетар и падала је киша, праћена са великом маглом, која је отежавала кретање јединице и хватање везе са дијеловима лијево и десно. Вид борбе је био офанзиван — напад.

в) *Ток борбе:* 1 батаљон извршио је покрет са територије Подкрајаца тачно у 20 часова 22 ов.мј. Његов задатак био је да садејствује у акцији за ликвидацију четничког упоришта у Отиловићима, које је нападала III санц. пролетерска бригада. Овај батаљон напао је четничке банде на положајима: Брезова Глава — Луковица и даље према Отиловићима. Овај батаљон извршио је задатак, јер је протјерао непријатеља са прменутих положаја и прошао кроз с. Луковица, намјеравајући да ухвати везу са дијеловима III ганц. бригаде. Ово му није успјело у тогу ноћи, јер будући велика магла праћена са вјетром и кишом онемогућила му је то, а борбена веза отежана је или скоро онемогућена због тога што непријатељ није давао неки јачи отпор, па да се на њега отвара ватра и ухвати веза помоћу ватре из наших аутоматских оруђа. 2 батаљон пошао је у напад тачно у 21 час 22 овог, са територије с. Подкрајци. Његов задатак био је да ликвидира и очисти непријатељске дијелове у с. Рабитљу, с тим да остави потребно обезбјеђење на мосту позлије ликвидације, како не би евентуално четничке банде вршиле касније притисак на наше дијелове од правца Милетина Брда. Овај батаљон имао је задатак, да последије прокужи за Илино Брдо и у садејству са нашим 3 батаљоном ликвидира ово. Овај батаљон извршио је задатак као што је предвиђено. 3 батаљон извршио је покрет тачно у 21 час 22 овог са територије с. Мијаковићи, гдје је био дошао раније из Њивица, да благовремено стигне и садејствује са нашим 2 батаљоном. Задатак овога батаљона био је да очисти од непријатеља Зеничко Брдо и Ђедовак, с тим да последије нападне Илино Брдо са западне и јужне стране. Овај бата-

љон није успио у потпуности да изврши задатак и избије на Илино Брдо, што је проузроковала велика магла праћена са вјетром и кишом, те стога, како је било предвиђено, није ухваћена веза са 2 батаљоном и успјело се да заједнички изађу на Илино Брдо. Једна чета овог батаљона избила је у подножју Илина Брда тек када је наш 2 батаљон сишао са истог. На овај батаљон око 4 часа извршио је притисак непријатељ са правца Забрђа и Калушића. Борба је била врло жустра и овом батаљону је успјело да непријатеља поврати назад и отступи према одређеном правцу. 4 батаљон пребачен је из Влаховића за Битине, с тим да обезбјеђује и извиђа правац од Бобова. Овај батаљон 24 овог послао је један свој вод у Влаховиће, с тим да служи као обезбјеђење мобилисаним сељацима, који су рушили цесту од Влаховића према Оцаку. У 5 часова непријатељ је напао овај батаљон од Драгаша — Горњег Села и Влаховића. Од правца Бобова — Драгаша непријатељ је био избио на Присоје (к. 1510). По свој прилици ово су биле банде, које се крију по шумама у околини Какмужа и Драгаша (Краљева Гора). Из правца Бобова са ивице Булетина (к. 1838) и Чукљата (к. 1475) непријатељске патроле отвориле су ватру из аутоматских оруђа у правцу Глибаћа. Послије краће борбе наши су успјели да протјерају ове четничке банде у правцу Бобова, Драгаша и Какмужа. Послије овога батаљон је остао на одређеним положајима.

г) *Наши и непријатељски губици:* Ми смо имали једног лакше рањеног, а за непријатељске губитке не знамо, јер је био близу блок па су могли евакуисати рањене и мртве, а ноћ је била исувише мрачна, па се нијесу могли примијегити ако их је било а заузета територија напуштена у току ноћи.

д) *Морал и држање јединица и појединаца:* Морал наших јединица био је на достојној висини. Борба је текла према предвиђеном плану, држање јединица и појединаца било је врло добро, јединице, као и појединци нијесу се истицали.

ђ) *Ратни плијен и заузета територија:* Плијена није било, а од непријатеља је конфискован један коњ и друге^{ге} безначајне ствари.

е) *Утрошак муниције:* Утрошено је 2.700 разних метака, 4 бомбе од лаког бацача и 10 ручних бомби.

Закључак: Борба је текла у свему по предвиђеном плану и јединице су извршиле задатак. Служба везе није била у довољној мјери заступљена, што је проузроковала

велика магла праћена са јаким вјетром и кишом. Држање руководиоца било је примјерно, а борбеност јединица врло цобра.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. (комесар, Начелник — мајор, Командант,
Веселин Булатовић Душан Филиповић Новак Кнежевић

(М.П.)

БР. 189

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 25 МАЈА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ И ЧЕТВРТЕ
САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ЗА ПРЕБАЦИВАЊЕ НА ПРОСТО-
РИЈУ ХОЋЕВИНА — ПЛИЈЕШЕВИНА, МЕЉАК — ЦЕ-
РОВЦИ И ЗА УПУЋИВАЊЕ РАЂЕНИКА И БОЛЕСНИКА
У ДИВИЗИСКУ БОЛНИЦУ¹**

ШТАБ
ХХХVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
' Оп. бр. 54
25 маја 1944.
21 час.

ШТАБУ III И IV БРИГАДЕ

1. У Пљевљима су непријатељске снаге остале исте јачине као и до сада. Четничке силом мобилисане јединице, које по јачини варирају од 100—1.000 људи, налазиле су се на Просторији Бобова — Мештровац. Према задњим подацима из Бобова, гдје их је било свега 130, повукли су се ка Мештровцу.

2. III Санцачка бригада са садање проеторије пребациће се у току 26 ов. мј. најкраћим правцем на просторију Лађана — Хоћевина — Шљивенско — Плијешевина. У правцу Пљеваља избациће јача извиђачка одјељења, као и У правцу Доње Брвенице. Испитаће да ли има мост на Теотини код Доње Брвенице.²

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 3—3, к. 1253.
Види док. бр. 190.

3. IV Санџачка бригада ће се у току 26 ов.мј. пребацити на просторију Мељак — Попов До — Церовци. Испитаће да ли има мост на Грацу. Уколико има четника на Слатини, упутиће одговарајуће снаге да их разбије, а потом ће се оне одмах такође пребацити у састав бригаде.

4. Штаб дивизије ће се налазити са III Бригадом (с. Хоћевина).

-5. По доласку на горе наведену проеторију поднијети одмах извјештај. Специјално навести о могућности прелаза преко Ћеотине код Доње Брвенице, односно Граца.

6. На Борову ће остати рањеничка прихватница наше Дивизије. Њу ће сачињавати Др. III Санџачке бригаде са потребним бројем особља. IV Санџачка бригада ће на Борово упутити економа из свога санитета који ће се старати за исхрану те прихватнице, која ће бити у кући гдје се налази телефон.

Штаб IV Бригаде ће из санитета и своје бригадне болнице упутити за дивизијску болницу све болеснике и рањенике који нису способни за покрет и који ће боловати више дана. Повести само оне који ће за најкраће вријеме моћи да издрже све покрете као здрави борци.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Мило Јовићевић

Командант, п.пуковник
Жарко С. Видовић

Начелник, капетан
Раде В. Кнежевић

БР. 190

РЕЛАЦИЈА ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 29 МАЈА 1944 ГОД. О ВОЂЕНОЈ БОРБИ С ЧЕТНИЦИМА НА ПОЛОЖАЈУ БИЈЕЛОВО БРДО — ЛАЂАНА — КЛАЧНИЦА (Ј.З. ОД ПЉЕВАЉА)¹

ШТАБ
Ш ПРОЛ. НОУ БРИГАДЕ
Оп. бр. 107
29 маја 1944 г.

РЕЛАЦИЈА

III Пролетерске санџачке бригаде за вођене борбе са четницима и Нијемцима дана 28 маја т.г. на положајима Бијелоово Брдо — Лађана — Какмуџи — Клачница (секција Жабљак 1 : 100.000).

I. Непријатељ:

- а) Непријатељ је био јачине 450 четника и 150 Нијемаца.
- б) Наоружање непријатеља сачињавала су 2 топа, од којих један противколски, 1 хаубица, 2 тешка бацача, више „шараца“.
- в) Морал непријатеља никакав. Активност у борби слаба, борбеност слаба.
- г) Непријатељ је извршио напад на наше положаје.

II. Наше јединице:

- а) 3 и 4 батаљон са једном четом 1 батаљона, јачине 210 бораца са 12 пушкомитраљеза, два тешка митраљеза и 1 тешким бацачем.
- б) На дан 28 маја вођена је борба са непријатељем на положају Бијелоово Брдо — Лађана — Какмуџи — Клачница. Вид борбе: одбрана и противнапад. Вријеме повољно — сунчано са помало вјетра.
- в) Борба је почела на дан 28 маја у 7 часова са непријатељем који је у току ноћи пришао нашим положајима. Непријатељ је са двије нападне колоне почео напад, тако да је са првом колоном од правца Бијеловог Брда вршио при-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 26—5, к. 1253.

тисак на положаје нашег 3 батаљона, а дјелимично и Првог. Намјера непријатеља је била да привуку наше снаге у овоме правцу, а другом колоном коју је упутио правцем Лађана — Какмужи — Клачница намјеравао је да изврши обухват у бок и у леђа наших снага. Артиљерском ватром из два топа (машег калибра), а доцније и са једном хаубицом кал. 105 мм., непријатељ је потпомагао наступање двију помениутих колона. Наш 3 батаљон је успјешно задржао надирање непријатељских снага оријентисаних углавном на његове положаје. За то вријеме једна чета 1 батаљона, која је извршила успјешно пребацивање преко р. Володера, ударила је непријатеља у бок и одбацила га назад ка Бијеловом Брду.

Колона непријатељска која је надирала у правцу Какмужа била је изашла на положај Клачница у 11 часова и на тај начин угрозила бок наших дијелова који су били на пол. с. Хоћевина. Одмах смо упутили једну чету 3 батаљона која је врло умјешно подишла положају Клачница и одбацила непријатеља који је десет пута био јачи. Збацивши га, продужила је гоњење све до с. Лађана.

Непријатељ се задржао на положају Бијелово Брдо до 14.30 часова, одакле је, тукући повремено наше видљиве циљеве, побјегао у правцу Пљеваља. Ово је учинио због тога што је наш 4 батаљон подилазио пом. положају. Непријатељ није покушао бранити положај Бијелово Брдо, већ се повукао.

г) Наши губици: 2 теже и 1 лакше рањен. Непријатељски губици непознати. Било је мртвих и рањених — о чему свједоче крвави трагови на неприј. положајима.

д) Морал и држање наших јединица било је на завидној висини. Као цјелина наше јединице су извршиле задатак врло добро. Није било примјера личног истицања. Тако исто није било примјера слабог држања.

ђ) Од ратног плијена није у овој акцији ништа заробљено.

е) У овој борби утрошено је 310 метака за тешку бреду 400 метака за лаку бреду и 520 метака за калибар 7.9 мм

ж) Борба је у свему текла по предвиђеном плану. Непријатељ је задржан у његовом надирању ка нашим положајима, а затим противнападом је одбачен назад. Чета батаљона је на вријеме извршила ударац у бок непријатеља. Тако исто чета 3 батаљона је смјело и за кратко вријеме вратила колону која је надирала у бок и леђа нашим снагама.

Овај неуспио покушај непријатеља да овлада нашим положајима, па чак и натјеран на повлачење, је од већег значаја, с обзиром на то што је морао већи дио својих снага

ангажовати према нама, олакшавајући на тај начин нашим снагама на другим секторима око Пљеваља. Ова акција је толико збунила непријатеља да је очекивао и напад у току ноћи, што га је такође приморало да се стави у дефанзиван положај.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,

Командант,

Халил Хаџимуртезић

Начелник,

Владимир Жугић

БР. 191

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 30 МАЈА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ И ЧЕТВРТЕ
САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ЗА ПРЕБАЦИВАЊЕ НА ПРОСТОРИЈУ
СЕВЕРНО ОД ПЉЕВАЉА И ПОСЕДАЊЕ ПОЛОЖАЈА:
С. ГОЛЕША — ШАРУЉЕ — ПОБИЈЕНИК¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 56
30 маја 1944

ШТАБУ III И IV САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ

1. Непријатељске мање њемачке и четничке снаге у току 28 и 29 маја разбијене су на десној обали р. Теотине и као разбијене налазе се са мањим дијеловима на просторији Бучје — Дебели Бријег а са својим главним снагама на просторији Пљевља (око Пљеваља). Комуникација Пљевља — Рудо је порушена и у слабом је саобраћају. Такођер непријатељ се налази у Прибоју и Рудом са незнатним четничким — милицијским снагама које не претстављају никакву озбиљну одбрану. Гарнизон Пљевља такође није ојачан.

2. На дан 31 ов.мј. у 2 часа Дивизија ће извршити покрет са досадашње просторије и то:

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 4/3, к. 1253.

— III Санџачка бригада са садање своје просторије кренуће се општим правцем: Бољанићи — Милаковци — Ритошићи — Клађе — Лисина — Бачине — Бучје.

Прије покрета тј. у току 30 ов.мј. одредиће два одјељења који ће означеним правцем поћи (пробити се) и поставити се на просторији Бучја, тако да из засједе сачекује непријатељске отступајуће дијелове. Бригада ће у току 31 г.мј. на означеном правцу извршити чишћење и по доласку поставиће се на просторији: Крњача — Бучје — Врбово — Ожаљ, гдје ће се одморити.

— IV Санџачка бригада извршиће покрет 31 ов.мј. у 2 часа са своје досадашње просторије општим правцем: Ђуровићи — Зорловићи — Мирковићи — Буковик, гдје ће се у 6 часова састати са Штабом ове Дивизије (на раскрсници путева Буковик — Заостренске Равни) а одатле даље продужити покрет правцем: Подосој — Рајчевићи — Д. Крајчиновићи — Борак — Градина — Голеша. По доласку на просторију Голеша, поставити се својим десним крилом западно од комуникације Пљевља — Рудо, код мјеста Црнетићи, гдје на овом мјесту засједом пресећи комуникацију. Бригада ће посјести просторију: Голеша — Врело — Пенезићи са задатком извиђања и обавјештавања у правцу комуникације Прибој — Рудо.

3. Штаб ове Дивизије са припадајућим дијеловима извршиће покрет правцем Рађеновићи — Буковик а одатле са IV Санџачком бригадом и смјестиће се у с. Борак.

4. На дан 1 јуна III Санџачка бригада извршиће покрет у 2 часа са просторије Бучја правцем: Ожаљ — Забрдни Тоци — Корита и избити на линију: Побујеник — Радојићи — Шаруље на којој просторији се смјестити са задатком затварања правца од комуникације Прибој — Пријепоље. На овој просторији III Бригада ће се одморити и на дан 2 јуна (ако буде могуће) послерије подне извршиће прославу двогодишњице оснивања Бригаде.

5. И једна и друга бригада развиће што боље и што активније обавјештајну службу и то:

— III Бригада у правцу Пљеваља, Пријепоља и Прибоја, а

— IV Бригада у правцу Рудог и Чајнича. Сваки и најмањи непријатељски покрет и појава мора бити примјечен и Штаб ове Дивизије на вријеме бити извијештен.²

6. Знаци распознавања за:

1 јуни: **Нож** — **Ниш**, 2 јуни: **Двоглед** — **Дурмитор**, за 3-

² Види док. бр. 192.

**Ремник — Романија, 4 јуни: Пиштољ — Петровац, 5 јуни:
Милош — Митраљез.**

Борбени знаци:

За 1 јуни: **Пљевља — Рудо**, за 2 јуни: **Јуриш — Јахорина**,
за 3 јуни: **Санцак — Слобода**, за 4 јуни: **Бацач — Босна**,
за 5 јуни: **Голуб — Гарнизон.**

7. Приликом покрета штабови бригада настојаће да се покрет врши брзо, без задржавања, и најбољим правцима. Покрет мора бити енергичан са добрим обезбјеђењем и држањем везе по фронту и дубини.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.)

Политички комесар,
Мило Јовићевић

Командант, п.пуковник,
Жарко С. Видовић

Начелник — капетан,
Раде В. Кнежевић

БР. 192

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 4 ЈУНА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ И ЧЕТВРТЕ
САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ЗА НАПАД НА ЧЕТНИКЕ У С.
ПОБЛАЂЕ И РУДО И РУШЕЊЕ МОСТА КОД ПРИБОЈА¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 57
4 јуна 1944.

ШТАБУ III И IV САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ

1. У току 2 ов.мј. два батаљона IV Бригаде најурили су Вишеградску бригаду, која је кренула од Рудог у правцу Црнуговића. Ноћу 2/3 ов.мј. та два батаљона IV Бригаде избила су до моста код Рудог, али нису успјели да пређу мост услед отпора непријатеља који је бранио Рудо. У Рудом се налазила Вишеградска четничка бригада, јачине до 200 људи (са једним тешким митраљезом, 1 тешким ба-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 3—3, к. 1253.

цачем и 2 п.митраљеза) и мјештански четници, свега око 400 људи. Према извјештају Штаба IV Бригаде од Чајнича преко Метаљке су избили босански четници 1 јуна т.г. на просторију Поблаће — Мустафин Гроб, са предстражом у Сочице.

Дијелови III Санџачке бригаде су 3 ов.мј. уништили 3 камиона на комуникацији Пријепоље — Прибој.

2. Наша намјера је да разбијемо четнике код Рудога и босанске четнике у Поблаћама првенствено и да се поруши мост код Рудога и Прибоја.

У вези тога:

н а р е ђ у ј е м о :

— Штаб III Бригаде упутиће одмах по пријему наређења један батаљон своје бригаде за с. Црнетиће [Други батаљон], са једним чланом Штаба те бригаде. Тај члан Штаба III Бригаде [Данило Јауковић] (замј. команданта бригаде) узеће под команду један батаљон IV Бригаде [Други], и одмах ће кренути правцем Сочице — Поблаће са задатком разбијања босанских четника. То извршити што прије.

— Штаб III Бригаде упутиће одмах један батаљон у с. Кула (Херцеговачка Голеша), који ће се ставити под команду Штаба IV Бригаде.

Два батаљона IV Санџачке бригаде са тим батаљоном III Бригаде ће под командом Штаба IV Санџачке бригаде у току 4 и 4/5 ов.мј. извршити напад на Рудо, разбијети четнике у Рудом, срушити мост на Лиму код Рудога и потом се повратити на садању просторију.

— Један батаљон IV Бригаде, за вријеме те акције, остаће у Црнетићима, са задатком извиђања у правцу Пљеваља и затварања тога правца. Патроле у правцу Пљеваља упућивати што даље.²

— Два батаљона III Бригаде остаће на просторији Голеша — Прибој, с тим што ће са једним батаљоном у току 4/5 ов.мј. срушити мост код Прибоја а један батаљон ће задржати у Прибојска Голеша (засеок Радојићи), са задатком извиђања у правцу Бучја и Пријепоља.

— На извршење горњег задатка све јединице ће кренути одмах по пријему овога наређења. Задатак извршити што брже и најенергичније. Никако половно извршавањем задатка.

— По извршењу горњих задатака батаљони IV Бригаде прикупиће се на просторији Херцеговачка Голеша а III Бригаде на просторији Прибојска Голеша — село Маржићи.

² Види док. бр. 192.

— Штаб дивизије ће се налазити у [с.] Херцеговачка Голеша (засеок Радојићи), гдје ће се пребацити у току 4 ов. мј. прије подне.

У прилогу се достављају знаци распознавања и борбени знаци.

Начелник, капетан,
Раде Кнежевић

Командант, п.пуковник,
Жарко С. Видовић

БР. 193

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 6 ЈУНА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ И ЧЕТВРТЕ САНЧАЧКЕ БРИГАДЕ И КОМАНДАНТУ ОПЕРАТИВНЕ ГРУПЕ БАТАЉОНА ЗА ПРИКУПЉАЊЕ НА ПРОСТО- РИЈИ С. ГОЛЕША—ДОБРИЛОВИЋИ—ЗАБРДНИ ТОЦИ¹

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 58
6 јуна 1944 г.

ШТАБУ III, IV БРИГАДЕ И КОМАНДАНТУ ДРУГУ ДАНИЛУ ЈАУКОВИЋУ²

1. Извијештени смо данас радио-везом од Штаба корпуса да је непријатељ избио на комуникацију Пљевља — Косаница.

Наш задатак је да што хитније дејствујемо главним снагама на комуникацију Пријепоље — Пљевља, а мањим снагама на комуникацију Рудо — Прибој — Пријепоље.

Такође треба да ухватимо везу са XVII дивизијом која је вјероватно већ избила на просторију западно од комуникације Пљевља — Чајниче.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 6—3, к.1253.

² Одређен је наређењем Штаба Тридесет седме НОУ дивизије (види док. бр. 192) за команданта Оперативне групе батаљона, састављене од Другог бат. Треће и Другог бат. Четврте санчачке бригаде, ради дејства против Фочанске четничке бригаде код с. Побраће.

2. У вези тога:

наређујемо:

— Батаљони III бригаде одмах ће извршити покрет усиљеним маршем и смјестити се на просторију Голеша — Добриловићи — Забрдни Тоци.

— Штаб IV бригаде упутиће одмах 3 батаљон III бригаде у село Шаруље и наредити му да се по доласку одмах јави своме Штабу бригаде који се налази у засеоку Шалипури.

— IV бригада, без обзира на ситуацију ка Рудоме, треба одмах све своје батаљоне да прикупи на просторији Херцеговачка Голеша.³ Одмах по пријему овога наређења, извијестиће нас Штаб IV бригаде о моментаној ситуацији на сектору те бригаде и о резултату акције на Рудо, такође ће нас извијестити чим се батаљони прикупе на просторији Херцеговачких Голеша.

— Командант Данило Јауковић ће упутити једну десетину 2 батаљона III бригаде за везу са XVII дивизијом у правцу Буковице. Та ће десетина да се распита о јединицама XVII дивизије и по предаји пиема⁴ вратиће се одмах назад правцем Голеша — Забрдни Тоци, гдје ће ухватити везу са нашим јединицама. Командант Данило ће одмах кренути са своја два батаљона правцем Херцеговачка Голеша (остављајући ту батаљон IV бригаде), а са батаљоном III бригаде продужиће убрзаним маршем за Забрдне Тоце.

— По овоме наређењу поступити најхитније, без обзира на умор јединица.

— Одмах по пребацивању јединица на горе наведену просторију, III бригаду и дио IV бригаде оријентисаћемо на комуникацију Пријепоље — Пљевља, док би дио IV бригаде оставили у циљу затварања правца од Прибоја и Рудога, о чему ће се издати накнадно наређење.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Мило Јовићевић

Командант п. пуковник.
Жарко С. Видовић

Начелник, капетан
Раде В. Кнежевић

³ Односи се на с. Голеша западно од комуникације Лљевља — Рудо.

⁴ Види док. бр. 194.

БР.194

**ПИСМО ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД
6 ЈУНА 1944 ГОД. ШТАБУ СЕДАМНАЕСТЕ НОУ ДИВИ-
ЗИЈЕ О МЕСТУ РАСПОРЕДА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ И
ПЕТЕ КРАЈИШКЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ И О РАСПОРЕДУ И
ЗАДАЦИМА СВОЈИХ ЈЕДИНИЦА¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 59
6 јуна 1944 г.

ШТАБУ XVII НОУ ДИВИЗИЈЕ²

1. Непријатељ је концентрисао јаче снаге на просторији Пријепоље — Пљевља — Сјеница. Данас смо извијештени од Штаба корпуса да је непријатељ избио на Косаницу (комуникација Пљевља — Тара — Жабљак).

2. II Дивизија се налази на просторији Беране, V Крајишка дивизија се налази на просторији Бродарево — Велика Жупа (код Пријепоља) — Камена Гора — Мијаковићи — Влаховићи, III Дивизија се налази на просторији Бијелог Поља дејствујући у правцу комуникације Пријепоље — Сјеница.

3. Наша дивизија, има већ око 10 дана, дејствује на просторији Рудо — Прибој — Голеша.

4. Ми ћемо дејствовати, у вези еитуације, јужно од Пљеваља, на комуникацију Пријепоље — Пљевља главним снагама и то са сјеверне стране, а мање снаге ћемо оставити на просторији Голеша — Маржићи са задатком затварања правца од Рудог и Прибоја и држања засjede на комуникацији Прибој — Пријепоље.

5. Извијештите нас о ситуацији на вашем сектору, које положаје сада држите, ваше даље намјере и задатке, и опште податке о непријатељу.

6. Ми ћемо од сада са вама одржавати курирску везу. Вјероватно да имате и радио-станицу, те можемо одржавати

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 29—5, к. 1253.

² Ова дивизија је била одређена од Врховног штаба НОВ и ПОЈ, са Другом пролетерском и Петом крајишком НОУ дивизијом, У Оперативну групу која се формирала у Санцаку и одатле извршила продор у Србију крајем јула 1944 године. О њеним дејствима види документа у књ. 9.

и везу радиом. Са вама можемо одржавати везу свакога дана УЈУ¹РУ У 6 часова на кварцу 4018 килоцикла. Код нас је радио-станица енглеска. Ви нам упутите број кварца ваше радио-станице и шифру којом ћете радити са нама. Иначе ми смо заузети у времену: 8.30, 9, 9.30, 16 часова. Према томе, ви одредите вријеме када можемо да радимо.

7. Ми се сада налазимо у [с.] Прибојска Голеша, а пребацићемо се у Забрдни Тоци, чим нам јединице пристигну од Рудога и Поблаћа.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Мило Јовићевић

Командант, п.пуковник,
Жарко С. Видовић

Начелник, капетан,
Раде Кнежевић

(М.П.)

БР. 195

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 6 ЈУНА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ И ЧЕТВРТЕ
САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ЗА ПРЕБАЦИВАЊЕ НА ПРОСТО-
РИЈУ ЈУЖНО ОД ПЉЕВАЉА И ДЕЈСТВО НА КОМУШ-
КАЦИЈУ ПЉЕВЉА — КОСАНИЦА¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 60
6 јуна 1944 г.

ШТАБУ III И IV САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ

1. Од Штаба корпуса добили смо данас у 17 часова депешу којом нас извјештава да је непријатељ избио од Косанице на Тару. Наш задатак је да најхитније дејству-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 3—3, к. 1253.

јемо на ту колону у правцу Подпећа.² Десно од нас дејствоваће XVII Дивизија у правцу Косанице.

2. У вези тога

НАРЕЂУЈЕМО:

III Санџачка бригада, *одмах*, најкраћим путем (преко Крњаче) пребациће се на просторију Ритошићи — Заостро — Милаковци, гдје ће остати до даљег наређења.

— IV Санџачка бригада пребациће се најкраћим путем (Забрињица — Рајчевићи — Подосој — Вучево — Језеро) и смјестити се на просторији Јакубов Гроб — Засеље — Црно Брдо, гдје ће остати до даљег наређења.

— Штаб дивизије кретаће се са IV Бригадом.

— Одмах извршити све припреме и издати потребна наређења да би јединице могле кренути што прије најкраћим правцем са садање просторије. Кретање вршити усиљеним маршем. Читаву ноћ искористити за покрет.

— По доласку на просторију око Бољанића јединице ће се краће времена одмарати, потом ћемо се пребацити преко Теотине. IV Бригада ће испитати прелазе код Теотине и евентуалне снаге непријатеља.

За вријеме боравка код Бољанића затворити комуникацију Пљевља — Бољанићи.

— Штаб дивизије ће се налазити у селу Рађевићи, гдје одмах по доласку на одређену просторију поднијети извјештај.

— Савезници су отворили други фронт, извршили инвазију са јачим снагама преко канала Ламанша искрцавши се код Па де Кале. Ово објавити јединицама.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Мило Јовићевић

Командант, п. пуковник,
Жарко С. Видовић

Начелник, капетан,
Раде В. Кнежевић

- Пребацивање јединица је извршено, али до дејства на непријатеља није дошло, јер се у међувремену повукао у Пљевља. Види док. бр. 199.

БР. 196

РЕЛАЦИЈА ШТАБА ЧЕТВРТЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ
ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 6 ЈУНА 1944 ГОД.
О БОРБИ С ЧЕТНИЦИМА 2/3 МАЈА КОД УСТИБРА, СЕ-
ВЕРИНА И НА МОСТУ КОД РУДОГ¹

ШТАБ
IV САНЦ. НОУ БРИГ.
Оп. бр. 54
6 јуна 1944 г.
Положај
У 16 ћ'

РЕЛАЦИЈА

IV Санц. НОУ бригаде XXXVII НОУ дивизије за вођене борбе са четницима на дан 2/3 јуна т.г., а на положајима Устибар (к 661) — Северин (к. 703) и мост на Лиму код Рудог.

I. — Неиријатељ

а) Јачина непријатеља била је око 500 четника, који су били из Вишеградске бригаде и мјештански четници, као и [из] околних села Рудога. Непријатељ је био састављен од пјешадије. Командант њихов био је Драшковећ, сем Прибој. бригаде.

б) Наоружање непријатеља било је: 1 теш. бацач, 2 теш. митраљеза и више п. митраљеза.

в) Морал непријатеља био је слаб, а активност такође, која се побољшала нарочито кад су наши вршили покушај за прелаз преко моста, као и испред зоре (око 3.30 часова).

г) Непријатељ је прибјегао одбрани иако је покушао 2 овог дању да нападне на наше батаљоне.

II. — Наше јединице

а) У борби су учествовала 3 наша батаљона јачине око 200 бораца, наоружани са 5 теш. митраљеза, 2 тешка бацача и 2 лака бацача и 23 п. митраљеза.

б) Борба је вођена на положајима: Устибар (к. 661) — Северин (к. 703) и мост на Лиму код Рудог. Вријеме је било повољно (ведро — мјесечина). Вид борбе је напад.

в) *Ток борбе:* Наш 3 батаљон извршио је покрет из с. Пољана у 21 час са задатком да се постави на раскрсници

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 58, к. 1253.

цесте Миоче — Рудо и Устибар — Саставци, како би у случају непријатељског наступања с оне стране спријечили му да бочно нападне наша два батаљона, који су били одређени за ликвидацију четничког упоришта Рудог. Овај батаљон извршио је свој задатак, јер је успио да протјера и разбије четничке групице, које су биле посјеле положаје изнад Устибра (к. 661). Ове банде отступиле су у правцу Прибоја. Успјело је овом батаљону да протјера извјесне групице четника из Миоча. Наш 4 батаљон, у садејству са 2, водио је борбу са непријатељем 2 овог на положајима Мецелево Брдо (к. 1139) и Батковићи. Послије кратке борбе нашим батаљонима успјело је да протјерају непријатеља преко Сутјеске у правцу Рудога. 2 ов. мј. у 21 час 4 батаљон пошао је у напад из с. Црнуговића и са-стао се са нашим 2 батаљоном у Батковићима, гдје се извршио распоред и то: 4 батаљон одређен је у претходницу, с тим да последије чишћења Живенице, Сутјеске, Северина изврши прелаз преко моста у Рудо. Овај батаљон сукобио се са непријатељем на раскрсници путева који воде за Јеловик, Северин, Бара, Сутјеска. Борба је била жустра и последије једног сата борбе успјело је овом батаљону да протјера непријатеља у Рудо и одбаци га у групицама ка Златарима и к. 757 (Лисичине). Послије овога батаљон је наступао врло брзо за непријатељем, али будући прикривен терен успјело му је да се прикрије у групицама по Церу. Извјестан дио успио је и да се пребаци преко моста у Рудо. Послије пет узастопних покушаја за прелаз преко моста овом батаљону није успјело да се пребаци. Ово је било отежано што је непријатељ био поставио 1 теш. митраљез с десне стране моста у непосредној близини, а с лијеве се чула ватра из п. митраљеза (Краљево Брдо к. 457).² Поред аутоматских оруђа дејствовао је један теш. и 1 лаки непријатељски бацач. Борба је почела око 24 часа 2 ов. мј., а завршена је у 3.30 часа 3 овог. 2 батаљон имао је задатак да са к. 703 (Цер) дејствује из аутоматских оруђа у правцу моста и обезбјеђује правац од Златара, потпомажући ватром пребацивање 4 батаљона преко моста. Поред овог циљ му је био да прогони четничке групе које су се приликом судара са 4 батаљоном разбјегле једним дијелом према Тмор (к. 1280), а другим дијелом Јеловик — Присој (к. 655) и Јусуфовина — Осредци. Једна чета овог батаљона спустила се је последије извршеног прогоњења непријатеља по поменутим положајима ка нашем 4 батаљону и помагала га ватром за прелаз преко моста. Код ова два батаљона, која су учествовала у акцији за прелаз преко моста

³ Омашка: Краљево Брдо се налази на десној обали Лима.

у Рудо, нијесу се правили неки већи пропусти, једино може се рећи да 2 батаљон није се сукобљавао са непријатељским разбијеним дијеловима у великој мјери, док наш 4 батаљон био је стално у контакту са непријатељем. Прелаз на мосту био је отежан утолико што је одбрана истог била унапријед осигурана постављеним аутоматским оруђем на погодним мјестима. Нашим тешким бацачима, као и лаким није успјело да ликвидирају митраљеска гнијезда и тешки непријатељски бацач, јер је то било отежано зато што је била ноћ и што бацачи нијесу имали нишанских справа и добрих нишанција, те стога су бацачи већином пребацивали непријатељско митраљеско гнијездо и посаду која је бранила мост са п. митраљезима са к. 457 (Краљево Бр.).

г) Ми смо имали 4 мртва, од којих су 3 погинула на мосту, а 1 у непосредној близини истог и 2 рањена, од којих један теже. Непријатељ је имао 3 мртва која су нађена на положају, а претпостављамо да их је било више, али због брзог наступања нијесу примијећени, јер је терен био покривен. Поред овог вјерујемо да су имали и рањених, које су успјели да евакуишу преко моста у Рудо.

д) Морал наших јединица био је на достојној висини. Борба је текла по предвиђеном плану, држање јединица било је врло добро, појединци се нијесу истицали, али се истакао наш 4 батаљон својим брзим наступањем.

ђ) Заплијењене су само пушке погинулих и лична спрема и око 100 метака пушчаних.

е) Утрошено је 1850 разних метака, 18 бомби од теш. и 20 од лаког бацача, као и 10 комада ручних бомби.

Закључак: Борба је текла по предвиђеном плану, али задатак није извршен зато што је непријатељ унапријед припремио упорну одбрану моста с једне стране, а с друге стране сам мост био је прилично дуг и порушен у таквом стању, да је кретање преко истог било отежано. Држање руководиоца било је примјерно, а борбеност јединица врло добра.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За полит. комесара, Начелник — мајор, Командант,
Вељко Мариновић Душан Филиповић Новак Кнежевић

П. С:" Према провјереним подацима, које смо синоК сазнали, непријатељ је имао губитке и то 9 рањених и 3 мртва.

³ Дописано на истој машини.

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТВРТЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ
ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 6 ЈУНА 1944 ГОД.
ШТАБУ ДИВИЗИЈЕ О ПОНОВНОМ НАПАДУ НА ЧЕТ-
НИКЕ У РУДОМ¹**

ШТАБ
IV САНЦ. НОУ БРИГ.
Оп. бр. 54.
6 јуна 1944 г.
Положај
У 17³⁰ њ.

ШТАБУ XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ

Положај

О акцији на Рудом и ситуацији код нас извјештавамо вас следеће:

1. 4 ов. мј. са два батаљона наше бригаде и једним батаљоном III бригаде пошли смо на извршење задатка, тј. напада на четничке банде које су се налазиле у Рудом. На правцу нашега кретања Црнуговићи — Репушевићи сукобили смо се, око 18 часова истог дана, са четницима Чајничке и Фочанске бригаде. Јачина ових четника била је око 300 четника. Њихови команданти су неки Јосић, Милош Вучковић и Бодирога. Њихово наоружање било је 2 тешке „Бреде“ и 1 „Шарац“ и 5 п. митраљеза и одговарајући број пушака. Ови четници су дошли од правца Чајничка преко Забрђа. У овом сукобу, послје два сата борбе, успјели смо да их протјерамо са положаја Велика Њива — к. 920 — к. 699 — преко Мецелева Брда и даље за Забрђе — Баре. Сјутрадан 5 ов. мј. извјештени смо да су исти ови четници пошли за Рудо. У овој борби имали смо 2 лакше рањена друга (један из 3 бат. III бригаде а 1 из I бат. наше бригаде). Губици непријатеља нијесу нам познати а вјерујемо да их је било.

2. Дана 5 ов. мј. са истим нашим снагама, а око 14 часова, пошли смо из Црнуговића — Међуречја и Батковића на извођење акције на Рудо. Два батаљона смо били ангажовали за прелаз моста и чишћење Рудог, а један батаљон оставили на положајима Живеница — к. 789 — Јеловик

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 13—3. к. 1253.

ради обезбјеђења леђа снагама које су нападале на Рудо. Непријатељ је био предузео све да одбрани мјесто, тако да је поставио дуж читавог Лима од Миоча до Обрвене одјељења са аутоматским оруђима, а нарочито на мјестима гдје се мислило да се Лим може газити. Ми смо један батаљон још прву ноћ 4/5 били послали на газ Миоче с циљем да се пребаци и зађе непријатељу иза леђа, али гажење је било немогуће услијед висине воде, те су се вратили. Углавном нијесмо успјели да се пребацимо како преко моста тако путем гажења, односно пливања Лима на десну страну истог. Прелаз преко моста био је немогућ, не само из разлога што је непријатељ био организовао одбрану моста, него што је даске које су биле постављене био скинуо, тако да нас је с тим њиховим начином одбране изненадио. И поред наше јаке упорности и одлучности да успијемо прећи мост, али све узалуд, није се могло.

У овој акцији, односно одбрани Рудог учествовале су Вашеградска бригада, Чајничка бригада и мјештански четници, — свега у јачини отприлике око 500 четника. У овом нападу ми смо имали 2 рањена друга (1 из 3 батаљона III бригаде теже рањен и 1 из нашег I батаљона). Губици непријатеља нијесу нам познати, за које вјерујемо да их је било, јер смо их сем митраљеске и п. митраљеске ватре обасипали минобацачком ватром-лакких и тешких бацача. Ми смо такође трпјели ватру од њихове стране и сматрамо да смо срећно прошли што смо се извукли са овим бројем рањеника.

3. Наш 2 батаљон, који је придодат Штабу III санц. бригаде, извијестио нас је да је 5 ов. мј. око 1 сат имао мањи судар са четничким бандама на положајима [с.] Шилци и да су четничке банде (Фочанска бригада) отступиле у правцу Заборка и даље за Чајниче. О овом ћете добити детаљнији извјештај од замјеника команданта III бригаде.

4. Из горе наведеног види се ситуација код нас. Ми смо прикупили бригаду и остајемо на Голеша до даљег вашег наређења. Муницију смо доста прилично истрошили. Морал код људства је добар.

5. Непријатељ је остао са десне стране Лима и за вријеме нашега останка према њему није се пребацивао ~~НИЈУ~~ покушавао да исто учини.

Сазнали смо да у прошлој акцији и нападу на Рудо непријатељ је имао 3 мртва и 9 рањених. Ово смо ~~про~~вјерили и четници су сами признавали исто.

Достављамо вам релацију за вођене акције на дан
2/3 јуна.²

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За полит. комесара. Начелник — мајор, Командант,
Вељко Мариновић Душан Филиповић Новак Кнежевић

(М.П.)

БР. 198

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 9 ЈУНА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ И ЧЕТВРТЕ
САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ЗА ПОНОВНО ПРЕБАЦИВАЊЕ
ПРЕКО Р. ЋЕОТИНЕ, РАЗМЕШТАЈ НА ПРОСТОРИЈИ
С. БОЉАНИЋИ — С. КОВАЧ И ЗАТВАРАЊЕ ПРАВЦА
ОД ПЉЕВАЉА И ОД ЧАЈНИЧА¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 62
9 јуна 1944 г.

ШТАБУ III И IV САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ

1. Непријатељ који је од Пљеваља био извршио про-
дор у правцу Косанице и Жабљака дејством јединица XVII
и V дивизије одбијен је и повукао се 8 ов. мј. за Пљевља.

2. Из војничких и економских разлога ми ћемо се пре-
бацити на десну обалу Ћеотине на просторију Бољанићи—
Ковач са задатком извиђања и затварања правца од Пље-
ваља, односно Чајница и то:

— III санџачка бригада кренуће 9 ов. мј. у 00 часова
са садање просторије и пребациће се преко Ћеотине код
Брвенице на просторију: Јакубов Гроб — Бољанићи — Вис
са задатком извиђања и затварања правца од Пљеваља исту-
рајући у том правцу извиђачко-заштитничка одјељења.

Види док. бр. 196:

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
риског института под рег. бр. 9—3, к. 1253.

Одмах ће организовати обавјештајну службу ради прикупљања података о Пљевљима. Такођер извиђати и у правцу Прибојског среза.

— IV санџачка бригада кренуће 9 ов. мј. у 00 часова са садање просторије и пребациће се преко Теотине код Граца на просторију: Ковач — Чардак, Ђуровићи са задатком затварања и извиђања правца Чајниче — Ковач. Одмах ће по пријему овога наређења упутити једно одјелене бораца са об. официром батаљонским, који ће прикупити податке на проеторији: Чајниче — Горажде — Фоча, и по доласку наших јединица реферисаће о свом задатку. Нарочито је нужно испитати ситуацију на простору Горажде — Чајниче, јер према неким подацима у Горажду се налазило два батаљона усташа и нешто милиције. Такођер ће предузети извиђање и у правцу Прибојског среза ради прикупљања података о четницима са којима смо водили борбу код Рудога.²

— Штаб дивизије ће бити у с. Рађевићи.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Напомена³: Без обзира на наш покрет одмах упутити одређени број товарних коња у Лучиће (Мељак), који ће са помоћником начелника интендантуре ове дивизије кренути за пријем муниције и оружја у Колашин и Беране.

² Заповешћу од 11 јуна бригаде су наставиле гхокрет и разместили се поново на положајима Голеша — Побитеник. Види док. ор. 11—3, к. 1253, у архиви ВИИ.-

⁸ Дописано на истој машини.

БР. 199

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 9 ЈУНА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ КОР-
ПУСА НОВЈ О НЕПРИЈАТЕЉСКИМ СНАГАМА У САН-
ЦАКУ И О ВОЂЕНИМ БОРБАМА ОД 27 МАЈА ДО 9
ЈУНА¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 63
9 јуна 1944 г.

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА

1. Подаци о непријатељу:

— У току 31 маја и 1 јуна т. г. 100 камиона војника и 70 камиона материјала и коња прошло је од Вишеграда преко Прибоја за Пријепоље и даље за Пљевља. То су дијелови Враже дивизије, коју сачињавају већином Хрвати. Војска је врло млада и слабог квалитета.

— Док смо били на просторији Рудо — Прибој — Пљевља, у самом Пријепољу непријатељ није добио никаква појачања. 2 јуна т. г. је непријатељ мобилисао товарне коње и грабио и на пијаци од сељака и упућивао у правцу Сјенице.

— На просторији Прибој — Рудо — Чајниче налазили су се четници и муслиманска милиција јачине 1.500—2.000 људи који су доста слабо наоружани а иначе слабог су морала.

•— Према неповјереним подацима у Горажду се налазило два батаљона усташа и нешто милиције.

2. Наше задње акције:

— У току 27 и 28 маја водили смо борбу са Њемцима и четницима на просторији Какмуже — Хоћевина — Бијелово Брдо, и том приликом протјерали непријатеља за Пљевља.

— У времену од 1 јуна до 6 јуна водили смо борбе на просторији: Прибој — Рудо — Поблаће углавном са четницима и муслиманском милицијом.

— За вријеме тих акција ми смо имали 19 избачених из строја од којих 8 погинулих, док је непријатељ имао око 50 избачених из строја. На комуникацији Прибој — Пријепоље онеспособљена су 4 камиона.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 25—5, к. 392.

3. Према наређењу тога Штаба добивеном 6 ов. мј. у 16 часова ми смо извршили покрет са просторије Прибој — Забрдни Тоци — Голеша и 8 јуна избили на просторију: Плијешевина — Вишњида у циљу дејства на комуникацију Пљевља — Подпеће, међутим непријатељ се већ био повукао са Косанице за Пљевља.

4. Пошто је већи број наших јединица нагомилан на просторији јужно од Пљеваља, то смо одлучили да се 9/10 т. мј. пребацимо на комуникацију Пљевља — Чајниче. У току 9 ов. мј. покушавали смо ухватити везу са тим Штабом путем радио-станице али нисмо успјели.

5. Уколико има услова упутите нам VIII Црногорску бригаду у састав наше дивизије.²

6. Ми смо прије неколико мјесеци доставили томе Штабу податке за унапређење у официрске чинове, што до сада није стигло. У томе се доста закаснило, тако да има случајева гдје су команданти батаљона чина водника. Ако има могућности подејствујте да се предложени што прије унаприједи, односно произведу у официрске чинове.

7. Ако би имали задатке на просторији више удаљеној од Колашина, добро би било да наша дивизија добивр материјал од савезника на тој просторији јер је јако отежан транспорт материјала.

8. У времену од 25 маја т. г. до 4 јуна из III и IV Санџачке бригаде дезертирало је 38 бораца, највећим дијелом из Бјелопољског среза.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Мило Јовићевић

Командант, п. пуковник,
Жарко С. Видовић

Начелник, капетан,
Раде Кнежевић

⁸ Ова бригада је у то време била на десној страни Лима под командом Треће НОУ дивизије са задатком затварања праваца од Сјенице и Пријепоља према Бродареву и Бијелом Пољу. Види том III, књ. 7, док. бр. 279.

БР. 200

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 16 ЈУНА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ И ЧЕТВРТЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ЗА НАПАД НА КОМУНИКАЦИЈУ ПЉЕВЉА — ПРИЈЕПОЉЕ СА СЕВЕРНЕ СТРАНЕ¹

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 68
16 јуна 1944

ШТАБУ III И IV САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ

1. Према извјештају Штаба V дивизије три њемачка батаљона СС трупе воде борбу са јединицама V дивизије на сектору Бродарево — [Велика] Жупа. У тим борбама непријатељ је претрпιο јаче губитке. Између осталог заплијењене су и 4 радио-станице и поубијано је више од 200 непријатељских војника.

На Јабуци непријатељ држи мање снаге, док Мијајловицу посједа само дању.

Задатак наших јединица је да изврше притисак у правцу Пријепоља и пресијеку комуникацију код Мијајловице.

НАРЕЂУЈЕМО:

— III бригада ће са три батаљона пресећи комуникацију Пљевља — Мијајловица, постављајући засједе јаче дуж комуникације. Срушиће, односно поставити препреке од камења на најзгоднијим мјестима. Са једним батаљоном осигураће по дубини десниг бок засједе. На комуникацији ће се задржати све док не буде одбијена јачим непријатељским притиском.

Засједу на комуникацији поставити у току ноћи и добро је повезати предвидјевши унапријед извјесне могућности приликом наиласка непријатеља. Организовати план ватре и изградити заклоне за аутоматска оруђа и поједине стријелце.²

— IV бригада са два батаљона извршиће у току ноћи >16/17 ов. мј. напад на положаје у правцу Пријепоља, који

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 13—3. к. 1253.

² Види док. бр. 206.

ће се повући по извршеној акцији на просторију Барице — Рогушје — Бабине. Са једним батаљоном поставиће се још у току ноћи (око 24 сата) на положаје Осеченица — Брезовица (к. 1202). Задатак тог батаљона је да буде прикривен на тим положајима и у случају ако непријатељ од Јабукe интервенише у циљу напада на засједе III бригаде код Мијајловице напашће га одмах чим се удаљи од положаја са Јабукe. Тај напад мора да буде силовит, без обзира што је дан, што ће бити највјероватније. Са тим батаљоном треба да буде један члан Штаба бригаде. Тај батаљон се неће повлачити са тог положаја догод се не повуче III бригада са комуникације. Он ће одржавати везу и са Штабом III бригаде на правцу ЈБeљеница — Слатина.³

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Мило Јовићевић

Командант, п.пуковник,
Жарко С. Видовић

БР. 201

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 18 ЈУНА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ И ЧЕТВРТЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ЗА ПРЕБАЦИВАЊЕ РАЂЕНИКА ЈУЖНО ОД КОМУНИКАЦИЈЕ ГЉЕВЉА — ПРИЈЕПОЉЕ (У ДИВИЗИСКУ БОЛНИЦУ) И ЗА ИЗВИЂАЊЕ У ПРАВЦУ ПРИБОЈА¹

ШТАБ
ХХХVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. '69
18 јуна 1944

ШТАБУ III И IV САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ

1. У току 17 ов. мј. наше јединице водиле су борбу с непријатељем на комуникацији Пљевља — Пријепоље. Спрам положаја IV бригаде непријатељ је извршио испа

³ Види док. бр. 202.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 14—3, к. 1253.

али се под притиском морао повући у правцу Пријепоља. На сектору III бригаде борба је вођена преко читавог дана и непријатељу су нанесени тежи губици. Уништено је **и** онеспособљено 6 камиона, заплијењено: 10.000 пушчане муниције, 5.000 за машингевере, 1 машинка и ручних и тромблонских бомби.

2. Како смо у овим задњим акцијама имали већи број рањених, то је нужно да исте упутимо за нашу дивизијску болницу. У циљу тога, Штаб IV бригаде упутиће одмах један батаљон (без коморе) са својим рањеницима до Штаба III бригаде у с. Ограда. Вечерас тај батаљон треба да пребаци преко комуникације рањенике из обје бригаде до крајишких јединица, одакле ће их даље спровести дијелови Крајишника. У томе транспорту пребацивати све рањенике и болеснике који не могу бити излијечени за око 10 дана. Нужно је за носила мобилисати сељаке, који ће рањенике носити све до Љековине. Штаб III бригаде одредиће једног од референата санитета (или неку способну болничарку) који ће отпратити те рањенике директно до болнице.

Тај батаљон IV бригаде, пошто пребаци рањенике до крајишких јединица, вратиће се одмах слиједеће ноћи назад и везу са нашим јединицама ухватиће у с. Тоци (наша је намјера да се са обје бригаде пребацимо на комуникацију Пријепоље — Прибој).

Штаб III бригаде испитаће најзгодније мјесто пребацивања рањеника, у томе смислу даће упутства Штабу батаљона који прати рањенике. Извијестиће нас данас до 16 часова о најзгоднијем прелазу преко комуникације.

3. III бригада остаће на садањој просторији, а IV бригада са два батаљона на просторији: Барице — Брашанско Брдо а са једним батаљоном гдје и до сада.

Штаб IV бригаде извијестиће нас о транспортима који пролазе путем Пријепоље — Прибој и обратно.

4. Штабови бригада ће нас одмах извијестити о ситуацији на њиховом сектору и о свим ма и најмањим промјенама, а Штаб IV бригаде ће доставити извјештај о јучерашњој акцији.²

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Мило Јовићевић

Командант — п.пуковник,
Жарко С. Видовић
Начелник — капетан,
Раде В. Кнежевић

² Види док. бр. 192.

БР. 202

**РЕЛАЦИЈА ШТАБА ЧЕТВРТЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ
ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 18 ЈУНА 1944
ГОД. О ВОЂЕНИМ БОРБАМА СА НЕМЦИМА, НЕДИЋЕВ-
ЦИМА И МУСЛИМАНСКОМ МИЛИЦИЈОМ НА ПОЛО-
ЖАЈИМА С. БАРИЦЕ — ДУШМАНИЋИ И ОСЕЧЕНИЦА
— БРЕЗОВИЦА¹**

ШТАБ
IV САНЦ. НОУ БРИГАДЕ
Оп. бр. 61
18 јуна 1944 г.
Положај
У 9 h

РЕЛАЦИЈА :

IV Санц. НОУ бригаде XXXVII НОУ дивизије за вођене борбе са Њемцима, недићевцима и милицијом на дан 16/17 и 17 т. г., а на положајима Барице — Врањача — Крушевље — Душманићи — Градина [к. 783] и Осеченица — Брезовица.

I. Непријатељ:

а) Јачина непријатеља била је око 450 Њемаца, милиције и Недићевих четника. Непријатељ је био састављен од пјешадије, потпомогнут од артиљерије.

б) Наоружање непријатеља било је: 1 брдски топ, 4 тешка и 6 лаких бацача, 4 „Шарца“, 2 „Бреде“ и: 5—6 п. митраљеза разних.

в) Морал непријатеља био је слаб, а активноСт такође, јер се у току ноћи нијесу чули иако су наши долазили до моста на Лиму код Пријепоља, а дању 17 ов. мј. приликом њиховог испада успјели су доћи до с. Барица, али су контрападом с наше стране повраћени назад.

г) Непријатељ је прибјегао одбрани, а дању је 17 ов. мј. прешао у напад.

II. Наше јединице:

а) У борби су учествовала три наша батаљона у јачини 200 бораца, наоружани са 4 тец[^]. митраљеза, 2 лака бацача

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 34—5, к. 1253.

и 17 п. митраљеза, који су дејствовали. Остало наоружање није дејствовало због недостатка муниције.

б) Борба је вођена на положајима: Барице — Врањача — Крушевља — Душманићи — Градина и Осеченица — Брезовица. Вријеме је било повољно. Вид борбе био је напад.

в) *Ток борбе:* Наш 1 батаљон извршио је покрет из с. Барица заједно са 3 батаљоном, тачно у 23 часа 16 ов. мј. са намјером да нападне непријатеља на поменутим положајима. Ова два батаљона на свом правцу наступања ноћу нијесу наилазили на непријатеља све док нијесу дошли на мост код Пријепоља, када је непријатељ отварао ватру на наше. Послије демонстративног напада на сам мост, наша два батаљона вратила су се на полазне положаје. У 8 часова 17 ов. мј. непријатељ је извршио испад из Пријепоља са 20 камиона војске до Сељашнице, а одатле преко Градине — Врањаче напао на наше положаје у Барице. Овом приликом борба се је развила патролна на Врањачи (к. 981) у Суводолу. Наше патроле повукле су се на прихватне положаје, одакле су им дали енергичан отпор са осталим дијеловима батаљона. Ова борба је почела у 8 часова, а завршила се око 12 часова. Наши су протјерали непријатеља, којему је успјело да попали 13 кућа, са свим зградама околу кућа, у с. Барицама и Чадињу. Борба је вођена на свима положајима до Градине.

2 батаљон извршио је покрет тачно у 22 часа 16 ов. мј. и стигао на положаје Осеченица — Брезовица у 24 часа. Постављене су заејде на погодним мјестима и дубље у правцу Јабукe изаслане патроле, да контролишу непријатеља у бункерима (његов рад). До 13 часова непријатељ је опажен само у непосредној близини бункера на Јабуци, а око 13.30 час. извршио је испад са око 120 војника у правцу наших положаја и 4 батаљона III Бригаде. Послије краћег наступања, будући примјетио наше, застао је на положајима Јабучко Присоје — Јастребица — Бразда, одакле је био повраћен, послије краћег дејства са наше стране, назад. У 15 часова дијелови III Бригаде под дејством јаке артиљериске и митраљеске ватре били су принуђени да напусте Мијајловицу, када је и овај наш батаљон повукао се са положаја без јачег залагања у борби.

г) Ми смо имали 3 мртва и 4 рањена, од којих један теже. Сви ови другови страдали су од митраљеске и пушчане ватре. Непријатељ је имао 5 мртвих, који су нађени на бојишту и отприлике око 10 рањених, а вјероватно да их је било више, али је непријатељу било омогућено да их евакуише.

д) Морал наших јединица био је на достојној висини. Борба је текла по предвиђеном плану, држање јединица и појединаца било је врло добро. Појединци се нијесу истичали, а наш 1 батаљон највише је учествовао у борби и држао се врло добро.

ђ) Плијена није било.

е) Утрошено је разних метака 1200, 5 бомби од лаког бацача и 3—4 ручне бомбе.

Закључак: Борба је текла по предвиђеном плану. Држање руководиоца било је примјерно, а борбеност јединица врло добра. Није било неких пропуста.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За полит. комесара,
Вељко Мариновић

(М.П.)

Командант,
Чедомир Ј. Друловић

БР. 203

РЕЛАЦИЈА ШТАБА ОСМЕ ЦРНОГОРСKE БРИГАДЕ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 18 ЈУНА 1944 ГОД. О ВОЂЕНИМ БОРБАМА С НЕМЦИМА, ЧЕТНИЦИМА И МУСЛИМАНСКОМ МИЛИЦИЈОМ ОД 15 ДО 30 МАЈА¹

ШТАБ
VIII ЦРН. УДАР. БРИГАДЕ
Оп. бр. 90
18 јуна 1944 г.
Положај

РЕЛАЦИЈА

(секција Пљевља 1 : 100.000)

VIII Црногорске ударне бригаде XXXVII НОУ дивизије, за вођене борбе са непријатељем: Њемцима, четницима и муслиманском милицијом у дане 15, 16, 17, 19, 22, 24 и 30 маја 1944 г. На положајима Думљанско Брдо — Ковачевац — Света Гора — Миоска; Скокуће — стрменица;

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 33—5, к. 1253.

Кулина [секција Пљевља] — Травњак (секција Сјеница 1 : 100.000).

I. Непријатељ:

а) *Јачина, састав и род војске:* Непријатељ је био јачине око 550 муслиманске милиције, око 100 четника и око 300 Њемаца. Од моторизације 2 тенка, 6 камиона.

б) *Наоружање непријатеља:* непријатељ је био добро наоружан са 1 противколским топом, 3 тешка бацача, 2 лака бацача, 4 т. митраљеза и више п. митраљеза.

в) *Морал непријатеља и активност у борби:* Морал непријатеља у почетку борбе био је добар, кад су му наше јединице удариле с бока и леђа, исти се је поколебао и у паничном бјекству отступио.

г) *Вид борбе коме је непријатељ прибјегао:* Непријатељ је извршио напад са двије колоне, једна колона у јачини од 200 војника ишла је од Ратајске и Миоске и избила са 3 стране на Скокуће, док је друга колона у јачини од 100 Њемаца од Сељашнице, и избила је између Својчевског брда и Стрменице. Непријатељ је вршио напад.

II. Наше јединице:

а) *Назив јединице, бројно стање и наоружање:* 2., 3. и 4. батаљон VIII Црн. удар. бригаде, 400 бораца, наоружани са 1 тешким и 2 лака бацача, 3 тешка митраљеза и 22 п. митраљеза.

б) *Гдје је вођена борба:* На дан 15 маја 1944 г. борба је вођена на положају Думљанско Брдо — Света Гора — Ковачевац и Миоска, вријеме облачно, вид борбе: напад; на дан 16 маја борба је вођена на положају Света Гора и Миоска, вријеме облачно, вид борбе дефанзивно-офанзиван; 17 маја борбе вођене на положају Думљанско Брдо — Света Гора — Ковачевац и Миоска, вријеме кишовито, вид борбе дефанзивно-офанзиван; на дан 22 маја вођена борба на положајима Думљанско Брдо — Ковачевац — Света Гора и коса Граница — Миоска, вријеме лијепо, вид борбе: напад; 24 маја вођена борба на положајима Света Гора — Ковачевац, вријеме лијепо, вид борбе: напад; на дан 24 маја вођена је борба на сектору Скокућа — Стрменица — Својчево Брдо, вријеме лијепо, вид борбе дефанзивно-офанзиван; 29 маја Травњак, вријеме лијепо, вид борбе дефанзивно-офанзиван.

в) *Ток борбе:* На положајима нашег 2 батаљона Думљанско Брдо — Света Гора — Ковачевац — Миоска борба је почела 15 маја у 0,20 часа. Наш батаљон (2.) напао је непријатеља на тим положајима. Борба је трајала читавог

дана. Непријатељ се повукао ка Миоско.] и Рата]ско] у приличном нeredу. Сјутрадан непријатељ је извршио снажан напад, али је одбијен и враћен на положаје Миоска, затим је непријатељ добио појачања и извршио противнапад. Успио нас је повратити назад, али сјутрадан, 19 маја, борба је почела у 7 часова; 2. батаљон нападао је непријатеља на положајима Ковачевац и Света Гора. Послије кратке борбе непријатељ је у паничном бјекству напустио положаје и зауставио се у Миоској. 22 маја наш 2. батаљон извршио је напад. Непријатељ је на положају дао јак отпор (Миоска — Ратајека), али су га наше снаге потиснуле у правцу Коловрата. Непријатељ је 24 маја напао наше положаје у 7,30 часова на Думљанско Брдо — Ковачевац — Скокуће. Наш 2. и 3. батаљон на овим положајима давали су отпор, али је непријатељ успио овладати првим положајима, након чега су наше снаге извршиле противнапад и у јакој и упорној борби успјеле повратити изгубљене положаје, док се непријатељ повукао ка Пријепољу. На дан 29 маја наш 4. батаљон водио је борбу на положајима Травњак. Непријатељ је напао на 4. батаљон, који је бројно био мањи и у почетку повлачио се под борбом али касније прешао у противнапад и повратио изгубљене положаје.

г) *Наши и непријатељски губици:* Наши губици у свим овим борбама били су 5 мртвих и 10 рањених, док је непријатељ имао 41 мртвог и 52 рањена. Један њемачки командант је погинуо.

д) *Морал и држање јединица и појединаца:* Морал наших јединица био је на достојној висини. Борбеност, хладнокрвност, повезаност и одлучност врло добра. Код 3. батаљона истакао се командант 3. чете друг Раде Вујићић, који је убио непријатељског п. митраљесца и заробио п. митраљез, смртно ранио 1 Њемца, који је носио п. митраљез „Шарац“ и убио им коња који је носио радио-станицу, а исту оштетио. Такође се истакао друг Василије Вуксановић водник 2. чете, Петар Пижурца и Војин Мићуновић, сви из 3. батаљона. Из 2. и 4. батаљона није се нико видно истакао.

ђ) *Ратни плијен и заузета просторија:* Од ратног плијена било је 1 п. митраљез, неколико ручних бомби, нешто санитетског материјала, нешто пушака, као и нешто муниције. Уништена 2 коња и радио-станица. Нова просторија није заузета пошто јединице нијесу имале тај задатак, већ држање положаја и иницијативе у својим рукама.

е) *Утрошак муниције:* У току ових борби утрошена је следећа количина муниције: 4.000 разних метака, 15 бомби од лаког и 10 од тешког бацача и око 20 ручних бомби.

ж) *Закључак о борби и самокритички осврт на извршену акцију:* Борбе су текле према добивеним наређењима и предвиђеном плану, јединице су правилно извршавале добивене задатке. Недостатак једне чете 3. батаљона на Скокућама био је тај што није одржавала додир са непријатељем и није знала о њему ништа прије него је непријатељ извршио напад на исту. Борци 2. батаљона нијесу правилно користили земљиште и предмете на земљишту, због чега су имали приличан број губитака.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Јокаш Брајовић

Командант — мајор,
Блажо Марковић

(М.П.)

БР. 204

РЕЛАЦИЈА ШТАБА ОСМЕ ЦРНОГОРСKE БРИГАДЕ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 18 ЈУНА 1944 ГОД. О ВОЂЕНИМ БОРБАМА СА НЕМЦИМА, ЧЕТНИЦИМА И МУСЛИМАНСКОМ МИЛИЦИЈОМ ОД 3 ДО 11 ЈУНА¹

ШТАБ
VIII ЦРН. УДАР. БРИГАДЕ
Оп. бр. 90
18 јуна 1944 г.
Положај

РЕЛАЦИЈА

VIII Црногорске ударне бригаде за вођене борбе са непријатељем: Немцима, четницима и милицијом у дане 3, 4, 5 и 11 јуна 1944 г. на положајима: Травњак — Локва — Кривачка Коса (к. 1054) — к. 1031 — Кулина — с. Тутићи и положајима Крушево — Грачаница — Старо. (Секција Сјеница и Пљевља 1 : 100.000.)

I. Непријатељ:

а) *Јачина, састав и род војске:* Непријатељ је био јачине, који је надирао ка Травњаку, око једног батаљона

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 33—5, к. 1253.

(400 војника); ка с. Тутићима јачине око 150—200 бораца и ка положајима Грачаница у јачини двије моторизоване чете (10 камиона, 1 лимузина и 2 моторцикла), као и једна пјешадиска чета. Народност није могла бити утврђена, али су били сви у њемачком одијелу, већином Њемци са нешто милиције и четника.

б) Наоружање непријатеља: непријатељ је био добро наоружан: 5 тешких бацача, већим бројем тешког и лаког аутоматско оруђа чији број није могао бити утврђен. Топова није имао. У почетку је имао ватрену надмоћност.

в) Морал непријатеља и активност у борби: Морал непријатеља, у почетку, не тако слаб, борбеност и активност доста добра.

г) Вид борбе коме је непријатељ прибјегао: Непријатељ је првог дана предузео напад, док сљедећих дана био је у дефанзиви. Непријатељ је 3 јуна извршио напад у три колоне у правцу Травњака — Кулине — с. Тутићи; на дан 11 јуна извршио је напад у двије колоне и то: моторизованим јединицама цестом В. Жупа — Старо као лијевом колоном и десном, паралелно са лијевом, В. Жупа — Враницка и даље ка Грачаници, држећи се брда.

II Наше јединице:

а) Назив јединице, бројно стање и наоружање: 1., 2. и 3. батаљон VIII Црногорске ударне бригаде, око 400 бораца, наоружани са 1 тешким и 3 лака бацача, 4 тешка и 20 п. митраљеза.

б) Гдје је вођена борба, вријеме, положај и вид борбе: У дане: 3 јуна борба је вођена на положајима Травњак, вријеме облачно, прибјегло се одбрани; 4 и 5 јуна на положајима Локва — Травњак, вријеме лијепо и повољно за операције. Наше јединице су предузеле повратни напад; 11 јуна на положајима Старо — Грачаница — Крушево, вријеме лијепо, одбрана комуникације Пријепоље — Бродарево.

в) Ток борбе: 3 јуна 1944 г. у 7,30 часова, непријатељ је извршио напад на положаје Травњак — Кулина. Наши истакнути дијелови на тим положајима стављени су под унакрсну ватру непријатеља, тако да су се под притиском и јаком ватром морали повући. Непријатељ је овладао Кулином (к. 1297), Кривачком Косом и к. 1401. Ноћу 4/5 и 5/6 наше снаге напале су непријатеља на положајима Травњак — Кулина и након упорне и жилаве борбе успјеле су овладати поменути положајима, док се непријатељ повукао на положаје Мачковац — Озрен — с. Милаковићи. На Д^{аН}

11 јуна вођена је борба на положајима Старо — Грачаница гдје је непријатељ напао наше дијелове у циљу пробијања ка Бродареву. Борба је отпочела на положајима Грачаница са непријатељском претходницом, након чега се и главнина развила за борбу. Непријатељ је задржан на тим положајима, пошто исти није имао ни бацача и топова, док су му наше јединице наносиле осјетне губитке и нијесу му дозволиле да оправља један порушени мост. На том положају непријатељ се задржао до првог мрака, када је прикупио мртве и рањене и повукао се назад ка Пријепољу. Услијед борбе покварене камионе наше јединице су исте уништиле.

г) *Наши и непријатељски губици:* У току ових борби имали смо 3 мртва и 2 рањена друга, док је непријатељ имао 15 мртвих и 25 рањених.

д) *Морал и држање јединица и појединаца:* Морал и држање наших јединица био је на достојној висини. Код извјесних бораца 2. батаљона осјетила се моментална несналажљивост. Узевши као цјелину борци су били храбри и издржљиви. Примјера слабог држања није било. Водник чете у 1. батаљону друг Саво Цабасан — вођа бомбаша истакао се својом одважношћу и храброшћу, дошавши до самог непријатељског рова и бацивши бомбе у исти, којом приликом је био теже рањем.

ђ) *Ратни плијен и заузета просторија:* Од ратног плијена било је: 2 камиона, 1 лимузина, 1 мотоцикл са приколицом (исти је спаљен), 1.000 метака, 6 бомби, 30 ћебади, 30 војничких порција, 14 гумених чамаца, 2 кухињска брдска казана, већи број разног алата и др. Непријатељу није ништа пало у руке. Нова просторија није заузета, већ је одржана она коју смо и држали.

е) *Утрошак муниције:* У горе наведеним борбама утрошено је 15 бомби од тешког и 53 од лаког бацача, око 3.000 метака од тешких митраљеза, и више стотина пушчаних метака, као и 34 ручне бомбе.

ж) *Закључак о борби и самокритички осврт на извршене акције:*

Борба је текла у свему по предвиђеном плану и по нахођењу старјешина. Јединице су правилно извршавале добивене задатке. Као недостатак констатовало се слабо коришћење земљишта, као и недовољна будност и опреза појединих бораца. Неког нарочитог истицања сем код једне

чете 1. батаљона није било. Просјечно узевши све јединице су се храбро тукле са омраженим непријатељем.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Јокаш Брајовић

Командант — мојор,
Блажо Марковић

Начелник, капетан,
Бојин Ђоровић

(М.П.)

БР. 205

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 20 ЈУНА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ И ЧЕТВРТЕ
САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ЗА ДЕЈСТВА НА КОМУНИКАЦИЈИ
ПРИЈЕПОЉЕ — ПРИБОЈ¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 70
20 јуна 1944

ШТАБУ III И IV САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ

1. У току последњих дана непријатељски покушај да продре јаче на нашу слободну територију није успио. На свима секторима непријатељ је одбијен са јачим губицима. Наше јединице су сузбиле и разбиле непријатеља на сектору Беране — Рожај, на сектору Велике Жупе, а нанесени су непријатељу јачи губици на просторији Бродарево — Сјеница и на комуникацији Пљевља — Пријепоље. Немамо података да је непријатељ добио нека нова појачања.

2. Пошто су наше двије бригаде водиле са више или мање успјеха борбе на комуникацији Пљевља — Пријепоље, то ћемо се за извјесно вријеме пребацити на комуникацију Пријепоље — Прибој. Непријатељ на **комуникацији** Пријепоље — Прибој, односно Пријепоље — Бистрица

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 47—5, к. 1253.

Нова Варош и обратно не комуницира стално, а уколико саобраћа, већином ноћу то чини. На десној обали Лима се налазе мање снаге милиције и четника. У Прибоју и Рудоме нема регуларне непријатељске војске.

Задатак наших јединица је да поставе што јаче засједи на горе наведеној комуникацији.

НАРЕЂУЈЕМО:

— III Санџачка бригада ће данас 20 ов. мј. у 19 часова кренути са садањем просторије (без обзира на моментану ситуацију на садањем сектору) и смјестити се на просторији: Шербетовац — Турашићи — Избичањ — Турово — са мањим дијеловима на дијелу Лима код с. Кучина. Задатак: постављање, одмах по доласку још у току ноћи, организованих јачих засједи на најзгоднијим тачкама одговарајућег сектора комуникације Пријепоље — Кучин, постављање добро маскираних нагазних мина на тој комуникацији између Избичња и Беле Стене, спуштање одјељења са аутоматским оруђима на сами Лим, извиђање и затварање правца од Пријепоља, Сељашнице, Бабина и Врбова, упућујући даље извиђачке патроле Јабуци, Огради и Бучју.

Унапријед предвидјети задатак и дејство појединих засједи и осигурати између њих чврсту и брзу везу. Уколико буде потреба, да би се непријатељу нанијели што јачи губици и уништили камиони, нужно је да се организује и пребацивање јачих снага и преко Лима.

— IV Санџачка бригада извршиће покрет данас у 22 часа на просторију: Маржићи — Милијеш — Добриловићи — Голеша (заселак Шаруље) са задатком постављања засједи на најзгоднијим мјестима одговарајућег дијела комуникације Бистрица — Прибој, чишћење просторије до Прибоја и Бича и извиђања у правцу Рудога и Сутјеске.²

— Штаб дивизије ће се данас послерије подне пребацити у Забрдни Тоци (засеок Присој).

— Хируршка екипа налази се код III Бригаде.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Мило Јовићевић

Командант — п. пуковник,
Жарко С. Видовић

Начелник — капетан,
Раде Кнежевић

² О извршењу овог наређења види том III, књ. 7, док. 312.

Напомена:³ Да би што прије и правилно могла функционисати радио-веза између бригада и овога Штаба, упућујемо за радио-телеграфисту III Бригаде Лина, а за радио-телеграфисте IV Бригаде Грубишића Ивана и Ћабатића (овог задњег ће послати Штаб III Бригаде IV Бригади). Свака депеша се мора држати у највећој тајности а за шифрирање и дешифрирање депеша одредити једно лице било из Штаба бригаде или из јединице, које ће моћи потпуно да одговори тој дужности. Водити књигу примљених и отпремљених депеша. Овај Штаб ће доставити у најскорије вријеме шифре по којима ће се радити.

БР. 206

РЕЛАЦИЈА ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 25 ЈУНА 1944 ГОД. О БОРБИ С НЕМЦИМА, ЧЕТНИЦИМА И МУСЛАМАНСКОМ МИЛИЦИЈОМ НА ПОЛОЖАЈУ МИЈАЈЛОВИЦА—РАНЧЕ ДАНА 17 ЈУНА¹

ШТАБ
III ПРОЛ. НОУ БРИГАДЕ
Оп. бр.
25 јуна 1944 г.

РЕЛАЦИЈА

III Пролетерске санџачке бригаде за вођене борбе са Њемцима, четницима и милицијом дана 17 јуна т. г. на положајима Мијајловица ↔ Ранче [к. 1401] (секција Пљевља 1 : 100.000).

Непријатељ:

а) Непријатељ је био јачине 450 Њемаца и 80 четника и милиџаџаца.

б) Наоружање непријатеља сачињавали су 1 топ (противколац), 2 тешка баџача, више тромблona и 7 шараца од којих 3 тешка.

³ Дописано на истој машини.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 47—5, к. 1253.

в) Морал непријатеља није био на висини. Активност у борби добра, борбеност доста добра.

Наше јединице:

а) 1 и 4 батаљон појачани са једном четом 3 батаљона јачина 238 бораца са 15 пушкомитраљеза, два тешка митраљеза, два тешка бацача.

б) На дан 17 јуна вођена је борба са непријатељем на положају Мијајловица (к. 1411) — Ранче (к. 1401). Вид борбе: одбрана. Вријеме повољно — сунчано.

в) Борба је почела у 10 часова са Њемцима који су главним снагама дошли од Пљеваља. Не знајући да смо ми поставили наше засједе дуж комуникације Пљевља — Пријепоље, непријатељска 3 лака аутомобила и 3 камиона пошла су ка Пријепољу. Десно крило наше засједе морало је отворити ватру на једну четничку колону која се била упутила да посједне безим.јену] коту 1276, не знајући гакође да је наша засједа на овоме мјесту. Засједа је из два пушкомитраљеза отворила ватру и одмах убила 9 четника. — Њемци који су се налазили у камионима оставили су ове и брзо заузели заклоне, отварајући ватру из „шараца“ на нашу засједу. Ова се је засједа по изврш. задатку повукла на прихватне положаје, препустивши пом. коту непријатељу. Мислећи да је засједа очишћена, непријатељ се поново укрцао у камионе и пошао путем ка Јабуци, али овога пута са још два приспјела камиона из Пљеваља у којима су били њемачки војници. Камиони су дошли, сем једнога, на блиско отстојање наших стријелаца који су били прикривени у бункерима. Изненадно ватрено дејство поразило је Њемце који су почели да искачу из камиона, уколико су преостали живи, али су (услијед доста прецизне ватре нарочито чете 3 батаљона која је дејствовала из бункера Ранче (к. 1401) остајали мртви по путу и око пута. Тако исто аутомобили и камиони су били толико оштећени да су мотор и каросерија били изрешетани. — У 15 часова непријатељ је појачан са 10 камиона војника, дошао од правца Пљеваља преко Отиловића и Вијенца и на тај начин успио да угрози, а потом и овлада пол. Ранче (к. 1401). Јачина ове колоне била је до 300 Њемаца. — Овладавши положајем Ранче (к. 1401), непријатељ је обезбједивши себи ватрену надмоћност из више шараца и бацача, као и једног топа, успио да потпуно угрози наше дијелове у заседама. — Пошто смо спалили 2 а 4 камиона потпуно оштетили — заплијенивши већи број метака, бомби, као и осталих војничких ствари — повукли смо се на пол. Слагина — Адравићи.

— Непријатељ је у 17 часова овладавши положајем Мијајловица (к. 1411) остао на истоме не испољавајући нарочиту активност у правцу наших положаја.

г) Наши губици: 6 мртвих и 15 рањених, од којих 4 теже.

Непријатељски губици: 30 мртвих Њемаца и 9 четника, а толики број и рањених. (Ови подаци су тачни, јер су и сами Њемци признали ове губитке.)

д) Морал и држање наших јединица био је на великој висини. Иако је непријатељ преко цијелог дана дејствовао врло јаком и врло прецизном бацачком и артиљерском ватром, борци ових јединица показали су необичну и ријетку присебност и хладнокрвност. — Јединице су у свему показале велику војничку упорност и борбеност. — Био је један примјер личног истицања. Друг Хасо Мусабеговић, борац 2 чете 3 батаљона успио је да под кишом непријатељских метака уђе у камион, да га упали и превезе у мртвугао. У овоме камиону било је преко 10.000 метака, као и осталих ствари. (Уништено: 2 камиона који су потпуно сагорели, 4 потпуно оштећена. Заплењено: 15.000 метака, један тромблон са 80 тромбл. бомби, 60 ручних бомби, нагазних мина, мина за замагљивање, 1 машинку, и других војн. ствари.)

е) У овој борби утрошено је 3.000 метака за калибар 7,9 м/м., 780 метака за кал. 8 мм., 1400 метака за кал. 6,5 мм., 25 тешких и лаких мина за бацач кал. 81 мм.

ж) Борба је текла по предвиђеном плану. Непријатељ је обманут постављањем привидне мање засједе која се „повукла“ са дотадашњег положаја препуштајући исти непријатељу. Непријатељ је, мислећи да је засједа побјегла, насјео овоме лукавству и пошао у средиште наших засједа које су биле врло добро прикривене и маскиране.

Да су наши дијелови одмах послјере нанијетог изненадног удара извршили јуриш, непријатељски губици би били још већи. Тако исто и ратни плијен би се умногоме повећао. Ова фаза борбе је изостала ради тога што су јединице биле растегнуте дуж комуникације, тако да су напр. дијелови 4 батаљона били на Мостишту, док су дијелови 1 батаљона били распоређени све до к. 1276. Ради ове околности брзо груписање јединица било је немогуће. И када су јединице прикупљене ради извршења јуриша, непријатељ је већ био заузео заклоне из којих је дејствовао, а ускоро му је и дошла јача помоћ преко Отиловића — Вијенца — Ранче.

Ова борба са непријатељем који је претрпио осјетне губитке, приморала је истога да одвоји добар дио снага из

Пљеваља (на тај начин ослаби гарнизон иначе угроженог града) и да их стално држи на овоме положају ради обезбјеђења комуницирања.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Помоћник политкома, Командант,
Момир Бошковић **Халил Хаџимуртезић**
Начелник,
Владимир Жугић
(М.П.)

БР. 207

РЕЛАЦИЈА ШТАБА ОСМЕ ЦРНОГОРСКЕ БРИГАДЕ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 25 ЈУНА 1944 ГОД. О ВОЂЕНИМ БОРБАМА СА НЕМЦИМА И МУСЛИМАНСКОМ МИЛИЦИЈОМ НА ДЕСНОЈ ОБАЛИ ЛИМА ОД 19 ДО 23 ЈУНА¹

ШТАБ
VIII ЦРН. УДАР. БРИГАДЕ²
Оп. бр. 97
25 јуна 1944 г.
Положај

РЕЛАЦИЈА

VIII Црногорске ударне бригаде НОВЈ за вођене борбе са непријатељем — Њемцима и муслиманском милицијом у дане 19, 20, 21, и 22 јуна 1944 г. на положајима: Шилак—Кулина — с. Крајиновићи (к. 1401) — Ланиште — Црни Врх — Крагујевац — Височко — с. Биједићи — с. Пећарска, с. Олује — Коса — к. 944 — Влак (к. 813) и положајима Оброво — Градина — с. Дубово. (Секција Сјекица и Пљевља 1 : 100.000.)

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 37—5, к. 1253.

² Ова бригада је у то време била под оперативним руководством Треће НОУ дивизије на сектору Бијело Поље — Сјеница. Види том III, кв. 8, док. бр. 11, примедбу бр. 3.

I

Непријатељ:

* а) *Лачина, састав и род војске:* на положајима сје верно од р. Бистрице непријатељ је био јачине око 550 војника (1 и по батаљон), док на положајима Градина — Курило — Обров непријатељ је био јачине око 1200 војника. Непријатељ је био састављен, на оба положаја, од Њемаца и муслиманске милиције. Већином су биле пјешадијске јединице, док је било и артиљерије и бацача.

б) *Наоружање непријатеља:* Непријатељ је био добро наоружан са 2 топа, 1 противколским топом, 7—8 т. бацача и већим бројем аутоматских оруђа, чији број није могао бити утврђен. Надмоћност у ватри, са малим изузетком, имао је непријатељ.

в) *Морал непријатеља и активност у борби:* Морал непријатеља скоро за читаво вријеме борби био је добар, док активност с времена на вријеме није била најбоља.

г) *Вид борбе којој је непријатељ прибјегао:* Непријатељ је вршио напад на читавом дијелу наших положаја и то са више колона и у више праваца: Од Озрена и Мачковца ка Кулина — с. Тутићи — с. Врбница* к. 1401 — Црни Врх — Крагујевац — Заумско — Пећарска — Бистрица; Сјеница — Клисуре — Курило — Градина — Обров [ист. од Б. Поља].

II

Наше јединице:

а) *Назив јединице, бројно стање и наоружање:* VIII Црногорска НОУ бригада, 410 бораца, наоружана са 1 тешким и 4 лака бацача, 7 митраљеза, 35 п. митраљеза, 3 противтенковске пушке.

б) *Гдје је вођена борба, вријеме, положај и вид борбе:* У дане 19, 20, 21 и 22 јуна 1944 г. борба је вођена на положајима Шилак — Кулина — с. Крајиновићи (к. 1401) — Ланиште — Црни Врх — Крагујевац, Височко — с. Биједићи — с. Пећарска, с. Олује — Коса — к. 944 — Влак (к. 813) и положајима Обров — Градина — с. Дубово. За цијело вријеме борбе ми смо били у одбрани, вршећи често против и повратне нападе, а нарочито наш 3. и 4. батаљон. Вријеме је у току борби било повољно, док сами терен и положаји нијесу били најповољнији, ма да су били пошумљени.

в) *Ток борбе:* 19 јуна т. г. непријатељ је у 7,15 часова извршио напад на наше положаје и то Кулина — Травњак

— к. 1401. У почетку борбе непријатељ није био толико активан, јер му је то био као епореднији правац напада, док главним снагама, гдје му је било и тежиште напада, непријатељ је нападао Сјеница — Ђ. Клисуре — Курило — Градина — Обров. Наш 1. и 2. батаљон у току читавог дана задржавали су непријатеља у његовом наступању, тако да је 1 батаљон у току овога дана борбе одржао све своје положаје до 20 часова, међутим непријатељ је био активнији на сектору 2. батаљона и у току дана огорчена се борба водила око к. 1401, која је по неколико пута прелазила из руке у руку. У 11,30 часова к. 1401 пала је дефинитивно непријатељу у руке, а наше јединице задржале су се на сљедећим прихватним положајима — к. 1054.

Испред мрака непријатељ довлачи појачања на дијелу положаја нашег 1. и 2. батаљона, док главнина његових снага потискује нашу VII Бригаду и усљед такве ситуације, наредили смо нашим батаљонима да се повуку на линију с. Врбница — Ланиште — Црни Врх — Крагујевац. Сјутрадан, 20 ов. мј., непријатељ је у 11,45 часова извршио напад на положаје Црни Врх — Ланиште, гдје је борба била крвава и огорчена, тако да је Црни Врх по 3 пута прелазео из руке у руку, тако да су испред ноћи наше јединице чврсто држале поменуте положаје и сам Црни Врх. У току ноћи ситуација се није промјенила на сектору VII Бригаде, те смо наредили батаљонима да се повуку и то: 1. батаљон са 2 чете на лијеву обалу р. Бистрице и заузме положаје Коса — к. 944 — Влак (к. 813) и повеже се са јединицама VII Бригаде, док са 1 четом да се задржи на положајима с. Височко са задатком задржавања и успоравања непријатељског надирања од с. Врбнице, док се 2. батаљон повлачи на линију к. 1051 — 1018 и 912. Повлачење је извршено 21 око 8 часова. Овога дана непријатељ је био прилично активан, али су се наше јединице чврсто држале на својим положајима и усљед јачег продирања непријатеља ка Оброву, наредили смо повлачење 2. и чети 1. батаљона на лијеву обалу р. Бистрице. Повлачење је извршено 22 о. м. у 7 часова и батаљони посиједају сљедеће положаје: 1. батаљон Влак — к. 944 и 2. батаљон од к. 944 па до ушћа р. Бистрице у Лим. Овога дана око 12 часова непријатељ осјетивши да су се наше јединице повукле наставио је покрет за нама и извршио снажан напад на положајима 2. батаљона и после огорчене борбе успио је овладати првим косама изнад с. Губовача — Олује. За вријеме ових борби непријатељска минобацачка и артиљеријска ватра била је врло јака. Ноћу 22 у 9 часова извршен је од стране 2. батаљона и дијелова батаљона снажан повратни

напад гдје су успјели потиснути непријатеља на десну обалу р. Бистрице.

У дане 21 и 22 ов. мј. 3 и 4 батаљон имао је јаке и огорчене борбе на положајима Градина — с. Дубово. Непријатељ је вршио снажне нападе у циљу овлађивања Обровом и Б. Пољем. У току 21, 4. батаљон, мада са много мањим снагама од непријатеља, вршио је снажне повратне нападе и успио је на многим мјестима непријатеља и потиснути. Око 10 часова 22 ов. мј. 3 батаљон у садејству 4. батаљона у снажном налету — јуришу прогоне непријатеља са првих положаја Градине, али непријатељ у моменту његовог повлачења добија велико појачање и потискује наше батаљоне. То се исто догађа и са јединицама VII Бригаде које сјеверно нападају на Градину. У 16.30 часова непријатељ снажним налетом успијева потиснути наше снаге на Оброво и ка с. Расток — с. Расово. Свој напад непријатељ је припремио снажном артиљериском и минобачком ватром, која је дејствовала такорећи из непријатељског стрељачког строја.

У 21 час истога дана врши се снажан повратни напад са јединицама: VII Црн. бригада, наш 3. и 4. батаљон, помогнути са 2 батаљона V Црн. бригаде. Али и непријатељ овога часа врши напад и успијева са прилично јаким снагама овладати сјеверним падинама положаја Оброво, те тиме директно угрожава наше снаге десно и лијево, а исто тако постоји бојазан да се не спусти Лиму и не заузме мост код Б. Поља. Уочивши овакву ситуацију наређено је нашим јединицама да се изврше контрајуриши, што је и учињено, али без корисних резултата по нас. Имајући овакву ситуацију пред собом, Штаб III Дивизије одлучио је да благовремено повуче све своје снаге и пребаци са десне на лијеву обалу р. Лима.³ Прелаз је извршен, у потпуном реду и потпуно војнички, дана 23 ов. мј. од 3,40 до 6 часова, гдје су јединице добиле своје нове задатке — браћење форсирања р. Лима. Наша бригада добила је задатак да брани прелаз Лима на положају од с. Недакуса до с. Кања.⁴

г) *Наши и непријатељски губици:* У току ових борби наши губици су: 9 мртвих, 28 рањених и 2 нестала борца, док је непријатељ у току борбе ових дана имао око 60—70 мртвих и већи број рањених.

д) *Морал и држање јединица и појединаца:* Морал и држање наших јединица, као и појединаца био је на достојној висини. Код руководиоца 1. батаљона владала је бо-

³ Види том III, књ. 7, док. бр. 311.

⁴ Види том III, књ. 7, док. бр. 313, 315, 317 и 321.

јазан од опкољавања. Узевши читаву бригаду као цјелину, борбеност и издржљивост била је врло добра. Примјера слабог држања како код јединица тако ни код бораца није било. У погледу борбености, упорности и извршавања наређења одвојили су се 2. и 4. батаљон.

ђ) *Ратни плијен и заузета просторија:* Пошто је непријатељ вршио стално напад, то и није ни било неког нарочитог плијена, сем 3. батаљона, који је у току својих повратних напада заплијенио један сандук муниције од „Шарца“, 2 ћебади, нешто одијела и неколико ручних бомби. Заузете просторије није било, већ смо напротив изгубили сву до тада држату територију на десној обали р. Лима, на овом цијелу сектора.

е) *Утрошак муниције:* У току борби 19, 20, 21 и 22 јуна јединице ове бригаде утрошиле су 26.500 митраљеских, п. митраљеских и пушчаних метака, 95 ручних бомби, 37 од малог и 15 бомби од великог бацача.

ж) *Закључак о борби и самокритички осврт на извршену акцију:* Борбе су текле према добивеним наређењима и моменталној ситуацији на појединим дијеловима положаја. Ток борбе, као и поједине тактичке радње одвијале су се према наређењима, како код бораца тако и код руковођилаца. Један недостатак догодио се код 3. батаљона, а го је, да је Штаб батаљона, за извјесно вријеме, изгубио везу са својим јединицама. Неких нарочитих недостатака није било, само се осјетити то, да борци троше више муниције него што је потребно, такође извођење самосталних акција од стране појединих јединица, појединих батаљона није онакво какво би требало и могло бити. Бригада као цјелина храбро се борила и задатке извршавала у потпуности.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Јокаш Брајовић

Командант — п. пуковник,
Блажо Марковић

Начелник — капетан,
Војин Ђуровић

(М.П.)

БР. 227

РЕЛАЦИЈА ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 27 ЈУНА 1944 ГОД. О БОРБИ ПРОТИВ НЕМАЦА, ЧЕТНИКА И МУСЛИМАНСКЕ МИЛИЦИЈЕ НА ПОЛОЖАЈУ МИЈАЈЛОВИЦА — СЛАТИНА — ВИС ДАНА 20 ЈУНА¹

ШТАБ
III ПРОЛ. НОУ БРИГАДЕ
Оп. бр.
27 јуна 1944 г.

РЕЛАЦИЈА.

III Пролетерске санџачке бригаде за вођене борбе са Њемцима, четницима и милицијом дана 20 јуна т. г. на положајима Мијајловица — Љељеница — Кук (к. 1299) — Црни Врх (секција Пљевља 1 : 100.000).

Непријатељ:

- а) Непријатељ је био јачине 350 Њемаца, 150 милиџаца и 100 четника.
- б) Наоружање непријатеља сачињавали су: 1 хаубица, 1 топ 75 м/м, 1 противтенковски топ, више тешких и лаких баџача и 12 „шараца“ од којих 2 тешка и 2 тенка.
- в) Морал непријатеља није био на висини. Активност у борби добра, борбеност слаба.

Наше јединице:

- а) 1, 2 и 3 батаљон, јачине 270 бораца са 20 пушкомитраљеза, 2 тешка митраљеза и 2 лака баџача.
- б) Морал непријатеља слаб. Дана 20 јуна вођена је борба са непријатељем на положају Љељеница — Кук — Црни Врх. Вид борбе: одбрана и противнапад. Вријеме повољно — сунчано.
- в) Борба је почела у 7.30 часова са Њемцима, четницима и милицијом којих је било око 600 бораца на броју, чију су већину сачињавали Њемци. Непријатељ је пошао од Пљеваља са двије нападне колоне, док је са трећом пошао са Мијајловице. Нападни правац прве колоне био је Манастир [Св. Тројица] — Рудница, одакле се рачвала, тако да је са једним краком пошла у правцу с. Границе, гдје је

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 32—3, к. 1253.

била једна чета нашег 2 батаљона, а другим правцем с. Ковићи, гдје је напала претстражу истог батаљона. — Друга колона је пошла правцем Голубиње — Кук (к. 1299) желећи на тај начин да угрози бок 1 и 3 батаљона који су већ били почели борбу са непријатељем на пол. к. 1412 — Љељеница — Требљевина (1379), куда је непријатељ упутио своју јрећу колону. — Око 8.30 часова непријатељ је успио да овлада предстражним положајима 2 и 3 батаљона захваљујући јакој артиљериској припреми. Али, борци 3 батаљона су успјели да противнападом одбаце непријатеља са Љељенице — к. 1412 и да поново овладају овим положајима. — Захваљујући подесном терену, непријатељ је убацио 2 тенка у борбу, те је на тај начин успио да поново угрози а потом и овлада пол. Љељеница — к. 1412. Користећи моментални успјех, непријатељ је покушао да напредује, али је одбачен уз губитке натраг. — Друга и прва нападна колона груписале су, углавном, напад на положај 2 батаљона, који је морао свој претстражни положај напустити а одбрану организовати на линији Црни Врх — Каменско Поље. Овај нападни правац непријатељ је ојачао из разлога брзог овлађивања пом. положаја 2 батаљона, са којих би могао лако угрозити бок и леђа снагама 1 и 3 батаљона који су потпуно били оставили непријатеља. Да би овај план био што успјешнији, непријатељ је сву баљачку и артиљериску ватру сконцентрисао на положаје овога батаљона, тако да су га почели тући и 1 топом са пол. Мијајловице. И поред све жестине непријатељске артиљериске и пешачке ватре, овај батаљон је успио да се чврсто одржи на својим положајима.

Непријатељ није у току цијелога дана успио да направи ма какав продор у правцу наших положаја, већ је задржан, дејствовао артиљеријом, баљачима и шарцима, желећи да нам на тај начин нанесе што више губитака. Ми смо му као реванш припремили изненадан напад на једну групу Њемаца, њих 50 на броју, који су се одмарали позади положаја (спавали). Наши бомбаши су, користећи покривеност земљишта, пришли на сасвим блиско отстојање и баљили бомбе којима су убили 15 Њемаца, док су се остали панично разбјежали.

У 18.30 часова непријатељ се повукао дијелом на Мијајловицу, а дијелом ка Пљевљима.

г) Наши губици: 5 мртвих и 7 рањених.

Непријатељски губици: 17 мртвих и више рањених.

д) Морал и држање наших јединица било¹ је на великој висини. Иако је непријатељ испољаво надмоћност у снази и оружју, наше јединице су чврсто остале на својим поло-

жајима, одбијајући непријатељски притисак преко цијелог дана. Врло висок степен борбености показале су нарочито јединице 2 батаљона.

Као цјелина сви батаљони су се показали добро и на завидној војничкој висини. Примјера личног истицања, као и слабог држања, није било.

3) Од ратног материјала у овој акцији није ништа заплијењено.

е) Утрошено је 2000 метака за калибар 7.9 м/м, 760 метака за кал. 8 м/м, 400 метака за кал. 6.5 м/м.

ж) Борба је текла по предвиђеном плану, тако да је непријатељ био у свему осујећен. — И овај неуспјех непријатеља приморао га је да ојача посаду на Мијајловици, а евентуално и сам гарнизон у Пљевљима.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Помоћ. комесар,
Момир Бошковић

Командант,
Халил Хаџимуртезић

Начелник,
Владимир Жугић

(М.вд)

БР. 227

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 29 ЈУНА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ И ЧЕТВРТЕ
САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ЗА НАПАД НА НЕПРИЈАТЕЉ-
СКЕ СМЛГЕ НА ОТСЕКУ СЕЉАШНИЦА — ПРИЈЕПО-
ЉЕ И ЗА ИЗВИЂАЊЕ ПРЕЛАЗА ПРЕКО ЛИМА ОД
ПРИЈЕПОЉА ДО РУДОГ¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Пов. бр. 62
29 јуна 1944

ШТАБУ III И IV САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ

1. Задњих дана је непријатељ на сектору Пријепоље — Пљевља неактиван. Главне непријатељске снаге дејствују јаче на сектору Бијело Поље, гдје се воде жестоке борбе.

2. Ноћу 29/30 т.мј. јединице V Дивизије извршиће напад на сектору Јабука — Коловрат — Миоска, док ће настојати са двама батаљонима да дејствују на десној обали Лима код Ивања.

3. III Санџачка бригада ће вечерас са два батаљона извршити напад на сектору Сељашница — Пријепоље, настојећи да непријатељу зада што више удараца, ангажујући та два батаљона у жешћу борбу.

Са остала два батаљона држаће садање положаје. Засједе на цести Пријепоље — Прибој морају увијек бити.

Штаб III Бригаде најхитније ће детаљно испитати и прикупити податке о непријатељу на десној обали Лима на сектору Пријепоље — Бистрица. Ти подаци морају бити тачни: које положаје непријатељ држи поименично, које су ту непријатељске снаге и наоружање. Понаоооб подаци о самој Бистрици и мосту код Бистрице. Савесно и детаљно испитати газове на Лиму на одговарајућем сектору. Тачно назначити колико је дубок Лим на појединим газовима, односно мјестима гдје је сада најплићи.

За сада не вршити пребацивање ниједнога батаљона преко Лима.

4. IV Санџачка бригада ће испитати детаљно сектор од Бистрице до Рудога закључно: прикупити податке о

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 32—3, к. 1253.

непријатељу на томе сектору, као и о газовама на сектору Бистрица — Прибој посебно и Прибој — Рудо посебно. Такође навести тачно колико је Лим дубок на најплићим мјестима и на којим.

Штаб IV Бригаде ће ставити одмах на расположење начелнику Интендантуре ове дивизије, односно његовим органима, један батаљон за прикупљање жита.

5. Штаб III и IV Бригаде ће податке тражене под тачком 3) и 4) најхитније доставити овоме Штабу, као и своје мишљење на којим мјестима је најзгодније извршити прелаз преко Лима, односно којим прелазом би јединице најзгодније могле да дејствују непријатељу у леђа, који се налази на десној обали Лима.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Мило Јовићевић

Командант, п.пуковник,
Жарко С. Видовић

(М.П.)

БР. 210

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 3 ЈУЛА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ И ЧЕТВРТЕ
САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ЗА ПРЕЛАЗ НА ДЕСНУ СТРАНУ
ЛИМА НА ОТСЕКУ С. ИЗБИЧАЊ — С. КАЛАФА-
ТОВИЋИ¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 72
3 јула 1944 г.

ШТАБУ III И IV САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ

1. Ситуација:

Њемачке снаге у Санцаку углавном сачињавају пук „Бранденбург“ и један пук дивизије „Принц Еуген“. Те снаге њемачке најактивније су на сектору Пријепоље — Бијело Поље а мање активније у правцу Велике Жупе, односно јединица V дивизије.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 47—5, к. 1253.

Немци су помоћу муслиманске реакције успјели да мобилишу добар дио муслимана на десној обали Лима, које употребљавају у циљу напада на нашу слободну територију највећим дијелом на сектору Пријепоље — Бијело Поље а мање дијелове држе у Прибоју и Пљевљима.

Четничке снаге у Санцаку су јако бројно ослабљене а морал им је врло слаб.

На сектору Пријепоље — Бистрица, положајима на десној обали Лима налазе се мање четничке групе. На сектору Бистрица — Бања налазе се четници капетана Рачића и један батаљон Калаитових четника јачине до 400 људи. У Новој Вароши, односно на положајима око Нове Вароши се налазе три батаљона Калаитових четника јачине до 300 људи. У Прибоју се налази до 300 милицајаца врло слабог квалитета и борбености. На сектору Увац — Рудо налазе се Чајничка и Фочанска четничка бригада, које су побјегле испред јединица XVII дивизије и Вишеградска четничка бригада. Непријатељ на читавом сектору од Пријепоља до Рудог бео је потпуно неактиван и ограничио се на контролу прелаза Лима на извјееним дијеловима.

Задатак наше дивизије је да главнином снага изврши прелазе на Лиму, разбије непријатеља на десној обали Лима, заузме Нову Варош и даље према ситуацији.

У вези тога

НАРЕЂУЈЕМО :

— III Санџачка бригада, без једног батаљона, извршиће 3 ов.мј. прелаз Лима испод села Избичањ. Извршење прелаза детаљно припремити и организовати, тако да буде на вријеме и у реду, а са прелазом отпочети у сами сумрак. Први пребачени дијелови треба да осигурају пут Пријепоље — Бистрица и мостобран изнад мјеста прелаза. По пребацивању на десну обалу, два батаљона III бригаде очистиће Дренову, Бијуково Брдо и избиће на линију: Међугорје — Шанац — Битовик — Кукања — Бела Стена, са задатком затварања правца од Пријепоља и извићања у правцу Нове Вароши. Један батаљон ће одмах продужити правцем Дренова —• Нинчићи — Китоње, одакле ће дејствовати на четнике који држе положаје код Соколице, а затим ће продужити правцем Драгашки Крш — Оштрик, одакле ће према ситуацији даље дејствовати ухвативши везу са дијеловима IV бригаде.

По разбијању четника на' наведеном сектору, батаљони III бригаде ће се задржати до даљег на просторији Међугорје —• Шанац — Битовик — Кукања — Бела Стена — Гобате.

Штаб III бригаде ће организовати рушење мостова на комуникацији Бистрица — Дражевићи, у чему ће потпомоћи Пионирско одјељење овога Штаба.²

— IV санџачка бригада, без једног батаљона, извршиће прелаз на Лиму са главнином снага испод села Калафатовића, са задатком наведеног најенергичнијег чишћења четника на просторији Бања — Лесковац — Челице, дејствујући правцем Бања — Лесковац — Кратово — Челице. По разбијању четника на томе сектору, са мањим одјељењима ћршиће гоњење четника а са главнином ће се смјестити на просторији Челице — Рутоше — Бањско Брдо. По избијању на ту просторију одмах ће ухватити везу са дијеловима III бригаде правцем Драгашки Крш — Гобате.

— Штабови III и IV бригаде прије прелаза главнин организоваће пребацивање јачих пушкомитраљеских одјељења, са задатком забацивања непријатељу иза леђа на одговарајућим секторима, као и осигурање мјеста прелаза држањем одговарајућих мостобрана.

Прелаз преко Лима мора се извршити најенергичније, у потпуном реду и дисциплини, настојећи да се све јединице што прије пребаце преко истога.³

— Штаб дивизије ће се кретати са јединицама III бригаде, гдје ће и остати до даљега. Штаб IV бригаде ће одмах по извршењу горе наведеног задатка и по избијању на горе одређену просторију доставити извјештај о изведеном задатку, као и извјештај о моментаној ситуацији на њиховом сектору.

Наша је намјера да одмах у току ноћи 4/5 ов. мј. извршимо напад на Нову Варош.

— Један батаљон IV бригаде ће остати на просторији Маржићи — Рудина, са задатком држања засједа на комуникацији Прибој — Бистрица, извиђања у правцу Прибоја, Рудога и Саставака. Један батаљон III бригаде остаћ на просторији Височица (к. 1024) — Цурово, са задатком држања засједа на комуникацији Пријепоље — Бистрица и извиђања у правцу комуникације Пријепоље — Јабук и у правцу Крњаче. Најважнији задатак ових батаљона ј држање сталних засједа на комуникацији Пријепоље — Прибој, са задатком апсолутног спречавања непријатељ да комуницира тим путем.

Са овим батаљонима ће остати интендантуре бригадне и болнице које ће штабови бригада у току дана, по слије подне, пребацити код батаљона који остају на просторији Цурово — Маржићи.

² Види док. бр. 213.

³ Види док. бр. 216.

Са овим дијеловима који остају на лијевој обали Лима остаће начелник Штаба ове дивизије, замјеник команданта III бригаде, који ће бити командант те групе и оперативни официр IV бригаде. Они ће се у току дана, послје подне, састати у засеоку Градина (код к. 1008), гдје ће начелник Штаба ове дивизије издати детаљнија упутства о раду.

— Веза: поред редовне курирске везе између јединица које ће бити на десној обали Лима одржаваће се између групе која остаје на лијевој обали и нас, преко Штаба III бригаде, стална веза американским радио-станицама трипута дневно. До сада је одржавана веза помоћу тих станица двапута дневно, а сада ће се одржавати, поред одређеног времена, и у 12 часова свакога дана.

— Хируршка екипа ће се кретати са III бригадом.

— Знаци за одржавање везе: По избијању на важније положаје јединице ће безусловно палити веће ватре на видним мјестима. Поред тога знак помоћу сигналних ракетла биће двије испаљене ракетле у размаку од два минута боје које год било. Те ракетле да буду испаљене у правцу Нове Вароши, без обзира гдје се непријатељ, у односу на наше снаге, буде налазио.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Мило Јовићевић

Командант — п.пуковник,
Жарко С. Видовић

(М.П.)

Прелаз преко Лима
у 22 часа 3-УИ-
Повратак на десну
обалу 5-VII- у 16 часова

Начелник — п.пуковник
Раде Кнежевић

БР. 227

**НАРЕБЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈ
ОД 4 ЈУЛА 1944 ГОД. КОМАНДАНТУ ГРУПЕ БАТАЉО
НА ЗА РАЗМЕШТАЈ НА ЛЕВОЈ СТРАНИ ЛИМА: С
ИЗБИЧАЊ — С. МАРЖИЋИ, ЗА ПОСТАВЉАЊЕ ЗА
СЕДА И ОРГАНИЗАЦИЈУ ИЗВИЊАЊА¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. број: 82
4 јула 1944 године
П о л о ж а ј
у 9,30. час.

КОМАНДАНТУ ГРУПЕ ДРУГУ ЈАУКОВИЋУ ДАНИЛУ

Положај

Одмах по пријему овог наређења урадити следеће:

1) данас 4 т. м. до 14 часова доставити бројно стање групе у ком да се види преглед официра, подофицира, бораца, другарица способних за борбу.

Бројно стање осталих дијелова на оностраној обал р. Лима, такође доставити преглед, тј. број цјелокупно наоружања групе по врстама.

2) У вези задатка Дивизије и ситуације како на десно тако и на левој обали Лима

НАРЕЂУЈЕМО:

Са групом (2. батаљ. III. санц. бриг. и III. б. IV. сан. б.) обезбиједити просторију (десно крило) Врбово — Бабине — Шербетовац — Барице — Цурово — Маржићи — Голеша — Ожаљ (секција Пљевља 1 : 100.000). Напријед наведена просторија има се обезбиједити распоредом групе и путем извиђања, одашиљањем патрола и јачих одјељења у појединим важним правцима откуда би непријатељ се највјероватније појавио.

Нарочито обезбиједити десни бок групе према Пријеполу а на просторији Лим — Барице — Бабине и лијеви

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 32—3, к. 1253.

бок на просторији Лим према Прибој — Саставци — Црну-говићи — Ожаљ.

- На комуникацији Пријепоље — Прибој поставити засједе са противтенковским пушкама и то: Батаљон групе III с. б. поставиће засједу са двије п. тенковке на мјесту Избичањ, тамо гдје се ријеч Избичањ завршава са словом Њ, са задатком да по сваку цијену спријечи покрет и саобраћај друмом од правца Пријепоља ка Прибоју. Поред ове засједе, командант по личној увиђавности и по испитивању на лицу мјеста поставиће још потребан број засједа на додијељеној просторији за обезбјеђење другом батаљону III с. б.

Батаљон групе IV с. б. поставиће са једном или двије п.тенк. пушке и потребним бројем стријелаца заједно на комуникацији према Прибојској Бањи (засједа ће бити на овој страни р. Лима) која ће имати задатак да спријечи сваки покрет непријатеља од правца Прибоја ка Пријепољу. Поред ове засједе, командант групе по увиђавности одредиће потребан број засједа на додијељеној просторији за обезбјеђење III бат. IV. с. б.

Извиђање и обавјештајна служба да се развије до максимума и да се допуњују тако, да ништа не може промаћи а да се благовремено не сазна и извјестити. Извјештаји да буду тачни, недвосмислени и благовремени. Вежа по фронту и дубини да буде загарантована.

У циљу што бољег рада и координације командант групе друг Јауковић налазиће се на сектору према Пријепољу, а друг Бошковић, оператив. официр Штаба IV. с.б., налазиће се на сектору III бат. IV с.б. према Прибоју.

Сви извјештаји стицаће се и подносити начелнику Штаба ове Дивизије за сада у село Маржићи, у кући Микана Баковића, а доцније гдје буде било.

Обавјештајни официр овога Штаба друг капетан Раосављевић организоваће обавјештајну службу што се најбоље може и пружати податке о непријатељу што подробије, подаци да буду тачни и благовремени. Поред овога, настојаће да настава код Извиђачке чете ове Дивизије нормално функционише. Такође имати у виду да обезбјеђење дијелова Штаба дивизије припада Извиђачкој чети, те ће у том смислу друг Раосављевић увијек организирати службу обезбјеђења путем стража и патрола. Знаци распознавања на обратној страни:

Оп. бр. 82 4-ЛШ-44

	Знаци распознавања	Борбени знаци
За 4	јули Револвер—Рашка	Кућа—Кавадар
5	„ Бацач—Бабуна	Чачак—Чардак
6	„ Метак—Мундир	Пушка—Перистер
7	„ Прилеп—Подвеза	Топус—Топлица
8	„ Добош—Дубровник	Борба—Бајонет
9	„ Маска—Митровица	Бурењ—Битољ
10	„ Труба—Требјеса	Тара—Тарабош

Знаци су строго повјерљиве природе и као такве треба их добро чувати. Свако губљење знакова одмах пријавити овоме Штабу.

Извршењу напријед додијељеног задатка приступити одмах и најхитније о чему по извршењу овај Штаб писмено извијестити у току данашњег дана а најдаље до 17 часова.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб начелник потпуковник,
Раде Кнежевић

Примили к знању:

- 1) Командант групе Д. Јауковић
- 2) Операт. официр IV с.б. Вукосав Бошковић
- 3) Об. официр дивиз. ЈБубо Раосављевић

БР. 227

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 4 ЈУЛА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ И ЧЕТВРТЕ
САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ЗА ЧИШЋЕЊЕ ПРОСТОРИЈЕ ОКО
НОВЕ ВАРОШИ ОД НЕПРИЈАТЕЉСКИХ ЈЕДИНИЦА¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 83
4 јула 1944 г.
11h

ШТАБУ III И IV САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ

1. Прелаз преко Лима јединица III и IV бригаде успјешно је извршен, као и постављени задаци на десној обали Лима².

Како су се јединице III бригаде за врло кратко вријеме успјешно пребациле преко Лима, то је првобитни задатак измијењен утолико, што су два батаљона исте бригаде одређена да одмах продуже марш са задатком чишћења Нове Вароши и избијања на положаје Тиква — Разбојиште. О резултату те борбе немамо података, али претпостављамо да је Нова Варош успјешно ликвидирана. Један батаљон (1 батаљон) III бригаде који је имао задатак, по заповјести издатој од стране Штаба дивизије, да директно садејствује акцији IV санџачке бригаде, није извршио задатак у потпуности, него се задржао на Гобатама упућујући само везу за јединице IV бригаде, међутим, он је требао да дејствује у леђа непријатељу који је бранио прелазе на Лимз¹ °Д Бистрице ка Прибоју.

О акцији IV бригаде немамо података, али по ватри смо оцијенили да је задатак извршен.

2. Задатак наших јединица је: чишћење просторије ка Увцу и око Нове Вароши.

НАРЕЂУЈЕМО:

— IV санџачка бригада, одмах по пријему овога наређења, без обзира на моментану ситуацију на њеном сектору, извршиће покрет са сва три батаљона до на просто-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 32—3, к. 1253.
² Види док. бр. 230.

рију Соколово (јужно од Разбојишта) — Вранеша (Каменица) — Тиква — Брдо (сјеверно од Бранешевца). Приликом извршења тога покрета извјесним дијеловима очистиће Брезну и Радоињу. Задатак јединица IV бригаде на новоодређеној просторији је: затварање правца од Кокина Брода, затварање правца Бистрица — Нова Варош, постављањем засједа на најзгоднија мјеста те комуникације, извиђање у правцу Вилови, Амзићи, Бистрица, Рутоше. На просторију Соколово — Брдо — Вранеша IV бригада треба да избије што прије, а најдаље данас до 20 часова.

— Јединице III бригаде, одмах по доласку јединица IV бригаде на одређену просторију, поставиће се на просторију Дражевићи — (Жљеб) — Свијетњак — Дрмановићи, са задатком чишћења у правцу Радијевића и затварања правца Бистрица — Нова Варош, Пријепоље — Бијуково Брдо — Нова Варош, правца Златар — Нова Варош, као и извиђања у наведеним правцима. Поред тога од батаљона који ће се налазити на Свијетњаку упутиће једну чету у Нову Варош као посаду.

— Штабови обеју бригада организоваће што бољу обавјештајну службу, наредиће и контролисаће будност код својих јединица, предузеће најенергичније рушење цесте Бистрица — Нова Варош — Кокин Брод. За извршење овог задњег задатка штабови обеју бригада одредиће по једнога члана Штаба.

— Иако се дају борбени знаци, који су неопходно нужни, ипак их наше јединице не употребљавају правилно — за шта су одговорни штабови бригада. Треба преко штабова батаљона борцима објаснити тачно употребу борбених знакова. Тако се десило да је данас 1 батаљон III бригаде ранио теже једнога борца IV бригаде једино и само због некоришћења борбених знакова.

— Штабови бригада ће одмах извијестити овај Штаб о резултату данашњих акција.³

— Штаб дивизије ће се у току послерије подне налазити на правцу Гобате — Разбојиште — Козомор — Тиква — Нова Варош, гдје ће се задржати до даљег.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб
командант — п.пуковник,
Жарко С. Видовић

³ Види док. бр. 213 и 216.

БР. 213

РЕЛАЦИЈА ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 4 ЈУЛА 1944 ГОД. О БОРБИ С ЧЕТНИЦИМА ЗА НОВУ ВАРОШ¹

ШТАБ
III ПРОЛ. НОУ БРИГАДЕ
Оп. бр. 1
1 јула² 1944 г.

РЕЛАЦИЈА

III Пролетерске санџачке бригаде за вођене борбе са четницима дана 4 јула т. г. на положајима Свијетњак (к. 1204) — Нова Варош-(секција. Пљевља 1 : 100.000).

Непријатељ:

- а) Непријатељ је био јачине 350 бораца.
- б) Наоружање непријатеља сачињавала су: 2 тешка баџача, више лаких, 5 тешких митраљеза и 13 пушкомитраљеза.
- в) Морал непријатеља слаб. Активност у борби лична, борбеност осредња.

Наше јединице:

- а) 3 и 4 батаљон, јачина 145 бораца са 11 пушкомитраљеза, 2 тешка митраљеза, тешки баџач и 2 лака баџача.
- б) Морал непријатеља био је слаб. Дана 4 јула т.г. вођена је борба на положају Свијетњак (к. 1204) — Нова Варош. Вид борбе: напад. Вријеме повољно — сунчано.
- в) Борба је почела у 6.40 часова са четницима којих је *било* 350 и који су у свему користили систем одбране који су Талијани поставили када су држали свој гарнизон у граду. За ову сврху користили су велики број добро направљених бункера постављених на мјестима одакле је прегледност, као и брисани простор већи. — Наш 3 и 4 батаљон (без једне чете) под заштитом тешких митраљеза, као и ватре пушкомитраљеза кренуо у напад, углавном, у два правца: Правцем Шеховина³ — Нова Варош и прав-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 9—4, к. 1255.

- Омашка. Треба да стоји: 4 јула.

и ⁴ Није нађено на секцији 1:100.000.

цем Брежна⁴ — југоисточна коса од Нове Вароши — Нова Варош. Задатак 4 батаљона је био да одмах овлада непријатељским положајем и бункерима на к. 1091, одакле би омогућио под дејством бочне ватре дијеловима 3 батаљона да овладају источним дијелом града, а потом и сам да упадне у центар града.

— Непријатељ је одмах примијетио пребацивање наших стрељачких стројева, на које отворио ватру из помених бункера. Ово дејство ватре удопуњено је дејством аутоматских оруђа са позадњих бункера који су се налазили на сјеверним прилазима града.

— Јуришем и бомбама наши борци су успјели да потисну непријатеља из првих бункера а на тај начин и да умногоме поколеба ближу одбрану Нове Вароши. У међувремену, непријатељ користећи прикривеност терена успијева да забаци око 60 бораца са 3 пушкомитраљеза у лјеву бок нашег 4 батаљона и да са блиског отстојања застави надирање ка граду. Непријатељ је искористио овај заетој, те је своје расположиве резерве које су му се налазиле у вароши, избацио у бункере. На тај начин је појачао одбрану града, као и борбене ефекте истога. — Тучен снажном бочном и фронталном ватром, 4 батаљон је био приморан на повлачење ка полазном положају. [Трећи] батаљон, који је исто тако био тучен унакрсном ватром, морао је бити повучен на полазни положај.

— Једновремено када смо повлачили наше јединице, непријатељ је почео са брзом евакуацијом Нове Вароши, тако да до првог сумрака није било у граду ниједног непријатељског војника.

г) Наши губици: 1 мртав (политички комесар пратеће чете 4 бат.) и 9 рањених, од којих један теже.

Непријатељски губици: 12 мртвих, 23 рањена (неколико теже).

д) Морал наших јединица био је на висини.

ђ) Од ратног материјала у овој акцији није ништа заплијењено.

е) Утрошено је 1900 метака за калибар 7.9 мм., 1500 метака за кал. 9 мм, 1200 метака за кал. 6,5 мм. Непријатељ је јуришом, ранивши послугу, успио да зароби тешки митраљез и један пушкомитраљез.

ж) Борба није текла по предвиђеном плану. Непријатељ је успио да се са једним дијелом снага забаци у бок нашим јединицама и да их угрози, а потом и примора на повлачење. Да смо један вод благовремено послали на косу

лијево од Шеховине, нападне колоне које су биле већ при-
шле граду, овладале би Новом Вароши.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За политкома, помоћник, Командант,
Начелник,
В. Ж.
(М.П.)

БР. 214

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 6 ЈУЛА 1944 ГОД. КОМАНДАНТУ ГРУПЕ БАТАЉОНА
ДА ОБЕЗБЕДИ ПОНОВНО ПРЕБАЦИВАЊЕ ТРЕЋЕ И
ЧЕТВРТЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ПРЕКО ЛИМА¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. број: 85.
6 јула 1944 године
П о л о ж а ј

КОМАНДАНТУ ГРУПЕ Другу капетану Данилу Јауко-
вићу и оперативном официру Штаба IV. Сан. бр.

1) До овога момента немамо извјештаја, нити смо до-
шли до сазнања да су се наше јединице пребациле са десне
на лијеву обалу ријеке Лима, како је то већ наређењем оп.
бр. 84 од 5. тек. мј. авизирано.

Овај штаб није ухватио уобичајену радио-везу у 7.30
часова са дијеловима на десној обали ријеке Лима, што
значи да су јединице у покрету или борби.²

2) Према добивеним извјештајима обавјештајних ор-
гана, патрола, извиђачких и борбених група непријатељ је
у току 5/6 тек. мј. активан и предузео је дјелимичне на-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
риског института под рег. бр. 21—3, к. 1253.

² Тога дана делови дивизије су се пребацили преко Лима и
вратили на леву страну. Види док. бр. 216.

паде у правцу наших положаја. Наронита активност је испољена на правцу Пријепоље — Барице — Досудовићи, на коме правцу је непријатељ достигао и посјео к. 1247. Други правац непријатељског напада јесте Избичањ — Росуље — Вис (к. 1024), на ком су правцу наше снаге посјеле доминантан положај Вис, а на коме правцу непријатељ је за сада мање активан.

3) Непријатељске снаге, милиција и четници, у току овог тек. мј. спустиле су се од правца с. Бање ка друму и Лиму а за сада држе положаје Прибој — Бања, покушавајући неколико пута у току 5. тек. мј. да се пребаце на онострану обалу ријеке Лима, у чему су спријечени од стране наших јединица. Јачина непријатеља на овоме сектору цијени се око 350 четника и милиције. Поред овога непријатељ у току 5. тек. мј. излазио је и на планину Бич, одакле је отварао ватру из пушкомитраљеза.

4) Цијенећи напријед све наведено, проистиче да су намјере непријатељске одбацивање наших снага од долине р. Лима и комуникације Пријепоље — Прибој, па можда и комуникације Прибој — Рудо — Пљевља, што би значило да по правцу уперених непријатељских напада жели се постићи пресијецање. На основу напријед изложеног

НАРЕЂУЈЕМО:

а) Правац Пријепоље — Барице — Досудовићи, којим непријатељ надире, добро затворити и по сваку цијену бранити јер је исти важан у односу на наше снаге и у односу на распоред наше дивизије у коме се моментално налази. Други правац Избичањ — Вис — Побијеник, којим непријатељ мање надире, али је исти узео у обзир за своје активне радње и овај правац добро затворити и по сваку цијену бранити.

б.) Неборачке дијелове који припадају групи на лијевој обали ријеке Лима оријентисати према просторији коју држи XVII Дивизија, што значи имати у виду, ако би група била принуђена да се наслони на XVII Дивизију, пут који води правцем са садање просторије Забрдни Тоци — Шаруље — Раван и даље.

в.) За сада, док се још није ухватила веза са нашим дијеловима на десној обали р. Лима, задржати се на положајима и организовано бранити све положаје које држи група, имајући у виду издата наређења овога Штаба оп. бр. 82, 83, 84 и 85.³

³ Ова наређења се односе на обезбеђење прелаза и на тражење података о резултатима извиђања.

О свему тачно и најбрже извјештавати овај штаб који ће се до подне налазити у селу Црквени Тоци, а по подне у селу Забрдни Тоци, у кући гдје се и раније, прије неки дан, налазио. Пратити сваки покрет непријатеља а путем извиђања друг капетан Бошковић ће једним јачим одјељењем извидјети и обезбиједити просторију од правца Саставци водећи строго рачуна да се од тог правца не би непријатељ забацио нама у леђа и на овај начин довео у питање наше наслањање на XVII Дивизију, која, у случају јачих непријатељских подухвата, је наш једини ослонац.

Достављајући -предње, нека руководиоци озбиљно схвате и процијене ситуацију и према истој се управљају.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб
начелник — потпуковник
Раде Кнежевић

БР. 215

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 8 ЈУЛА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА СМЕНУ
ЈЕДИНИЦА ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ И ЗАТВАРАЊЕ ПРА-
ВАЦА КА СЛОБОДНОЈ ТЕРИТОРИЈИ СА ЛИНИЈЕ: БРО-
ДАРЕВО — ПРИЈЕПОЉЕ — ПЉЕВЉА¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 76
8 јула 1944 г.

ШТАБУ III, IV И VIII БРИГАДЕ ОВЕ ДИВИЗИЈЕ

1. Задњим наређењем Штаба корпуса наша дивизија има задатак да затвара правце слободној територији од Бродарево — Лим — Пријепоље — Пљевља. До сада су те правце затварале јединице V Крајишке дивизије.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 24—3, к. 1253.

НАРЕЂУЈЕМО:

— VIII Црногорска бригада, пошто је смијени X Крајишка бригада, одмах ће извршити смјену I Крајишкој бригади, заузимајући положаје на линији Бродарево — Крушево — Скокуће (Својчево), са задатком затварања правца Пријепоље — Бродарево и Јабука — Коморани. Удесно ће одржавати везу са X Крајишком бригадом, а улијево са IV Санџачком бригадом.

— IV Санџачка бригада извршиће смјену X Крајишкој бригади, одмах по пријему овог наређења, још у току 9 ов. мј., најдаље до 5 часова ујутру, са задатком затварања правца Јабука — Камена Гора, Мијајловица — Вуково Брдо, и својим лијевим крилом затвараће комуникацију Пљевља — Вруља, ослањајући се на исту код Брезе. Порушиће најсолидније комуникацију Пљевља — Вруља, за шта ће мобилисати сељаке који ће радити под контролом, а овај Штаб ће упутити Пионирски вод. Стално ће држати засједе изнад те комуникације. Удесно ће одржавати везу са VIII Црногорском бригадом, а улијево са III Санџачком бригадом.

— III Санџачкој бригади је наређено, путем радиовезе, да се у току 9/10 т.мј. пребаци са садање просторије (Шербетовац — Бабине — Тоци) преко комуникације Пљевља — Пријепоље. Она има задатак да најхитније изврши смјену IV Крајишкој бригади и затвараће правац Пљевља — Вруља и правац Пљевља — Косаница. Такођер ће предузети најтемељитије рушење једне и друге комуникације, држећи сталне засједе на тим комуникацијама. Удесно ће одржавати везу са IV Санџачком бригадом, а улијево са јединицама XVII Дивизије.

— Јединице морају међусобно одржавати, као и са сусједним јединицама чврсту везу. Организоваће најсавјесније обавјештајну службу. Што више активирати већ формиране извиђачке дијелове. Дивизијска извиђачка чета, која се сада налази код III Бригаде, нека се задржи по преласку комуникације Пљевља — Пријепоље код IV Санџачке бригаде, гдје ћемо јој упутити директиве за даљи рад. (Ово наређење ће јој пренијети Штаб IV Бригаде.)

Да би веза са Штабом дивизије што боље функционисала, успоставиће се и једна релејна станица у селу Грабу (сјеверни дио села Граба, кућа Милеве Лалић). За релеје који ће бити на тој станици, упутиће овај Штаб четири борца са једним п. митраљезом, штабови VIII и IV Бригаде по три борца. Та релејна станица почеће функционисати 10 ов.мј. у 12 часова, када ће горе наведени број бораца

бити упућен на одређено мјесто. Командир те релејне станице биће одређен од релеја Штаба ове дивизије.

III Санџачка бригада одржаваће везу са овим Штабом путем радио-станице, телефоном преко Борова, с тим што ће одмах организовати телефон на мјесту гдје ће бити Штаб те бригаде (село Мијаковићи).

— Одмах по доласку на одређене положаје, штабови бригада ће извјестити овај Штаб. Штабови бригада ће нам поднијети извјештаје о задњим акцијама у времену од 3 ов. мј. до данас. Доставиће и извјештај о ситуацији у бригадама, као и преглед бројног стања и наоружања.²

— Штаб дивизије ће се у току 9 и 10 т.мј. до 9 часова налазити у селу Тулову а даље у Љековини.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Начелник — п.пуковник,
Раде Кнежевић

Командант — п.пуковник,
Жарко С. Видовић

(М.П.)

Напомена:³ Сада ће наша дивизија интензивније примати материјал од савезника и зато је нужно да се што прије достави преглед бројног стања и наоружања јединица.

Од задњега транспорта (око 80 коња) нека Штаб III Бригаде и IV Бригаде изузме одговарајући дио, а остатак упути овоме Штабу у Љековину са свим сувишним коњима. Наша дивизија ће се снабдијевати са материјалом са аеродрома на Негобуђи.

² Види док. бр. 217.

³ Дописано на истој машини.

БР. 227

**РЕЛАЦИЈА ШТАБА ЧЕТВРТЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ
'ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 10 ЈУЛА 1944
ГОД. О ПРЕЛАСКУ ЛИМА И БОРБАМА ОКО НОВЕ ВА-
РОШИ ОД 4 ДО 6 ЈУЛА¹**

ШТАБ
IV САНЦ. БРИГАДЕ
Оп. бр. 67
10 јули 1944 год.
у 10 h
Положај

РЕЛАЦИЈА

IV Санц. Н.О.У. бригаде XXXVII Н.О.У. дивизије за вођене борбе са четницима 4, 5 и 6 јула т.г., а на положајима Бања — Рутоше — Радијевићи — Вилови — Акмачићи, као и Дрмановићи и Црнузи.

I. — Непријатељ:

а) Јачина непријатеља била је око 700 четника и врло мало Њемаца, који су руковали са тенковима. Састав је био пјешадија.

б) Наоружање непријатеља било је: 5 „брета“, 4 тешка и 6 лаких бацача и неколико пушкомитраљеза.

в) Морал непријатеља био је слаб, а активност такођер.

д) Непријатељ је прибјегао одбрани.

II. — Наше јединице:

а) У борби је учествовало 270 бораца, наоружани са 6 тешких митраљеза, 35 пушкомитраљеза, 3 противтенковске пушке, од којих је само једна дејствовала и 2 тешка и 3 лака бацача, од којих су дејствовали само један тешки и два лака бацача.

б) Ток борбе: Наш 1, 2 и 4 батаљон извршили су покрет за прелаз на десну страну Лима ноћу 4/5 и тачно у 23 часа почело је насилно пребацивање преко Лима, које је трајало до 24 часа 4 о.м. Пребацивање је извршено испод села Калафатовића и Читлука. Непријатељ је био поставио аутоматска оруђа у непосредној близини газних мјеста

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 32—3, к. 1253.

на Лиму и бранио прелаз. Послије непуног часа борбе, нашим батаљонима је успјело да се под заштитом ватре из свих аутоматских оруђа и једног тешког и два лака бацача пребаце с десне стране Лима,² газећи исти, који је био дубок на појединим мјестима 1.50 м. Пребацавање је вршено без да се је људство свлачило, а сва аутоматска оруђа пренешена су на леђима бораца. Чим је непријатељ осјетио да је успио прелаз нашим јединицама, отступио је у паничноад бјекству. Наши су око 2 часа загосподарили свим положајима, које је непријатељ држао на сектору Бање. Наступило је гоњење непријатеља у правцу Кратова и Рутоша, гдје се-он прибирао. Наш 3 батаљон, који је био остао с лијеве стране Лима, извршио је демонстративан 'напад 4 о.м. на Прибој, са положаја Црнузи (бункери италијански) на коси изнад самог Лима, да би олакшали прелаз нашим батаљонима с десне стране Лима.³ 5 о.м. разбијене четничке банде из Рутоша и околних села скупиле су се у Нову Варош, гдје су намјеравале да се приберу и бране варош. 6 ов.мј. наша два батаљона у 2 часа ушла су у Нову Варош без борбе, јер је непријатељ напустио варош око 18 часова 5 ов.мј. и посјео положаје испред села Дрмановићи — Вилова и Акмачића. Наш један батаљон у садејству са I Батаљоном III Санц. пролет. бригаде продужио је гоњење непријатеља и на безименој коси испред, с. Дрмановића сукобио се са четничким бандама, којим је командовао бандит Калаит. Послије једног часа борбе непријатељ је отступио у правцу с. Вилова и Радијевића. По чишћењу четничких банди у с. Дрмановићима смјестио се је I Батаљон III Санц. бригаде, а наш 2 батаљон продужио је са гоњењем непријатеља у правцу с. Радијевића. Десна колона, пошто је успјела да протјера непријатеља преко р. Увца, задржала се на положајима изнад села Дрмановићи — Радијевићи. Лијева колона од наша два батаљона такођер је успјела да очисти с. Вилови и Акмачићи и отјера непријатеља с десне стране Увца. Наш 3 батаљон дању 5 ов.мј. напао је четничке банде на положајима изнад села Црнузи и поелије краће борбе протјерао га с десне стране Лима у Прибој. Истог дана непријатељ је са два тенка пошао из Прибоја за Пријепоље и наишао на нашу заеједу, која је из прот. тенковске пушке отворила ватру на тенкове и том приликом један оштетила. 6 ов.мј. наша три батаљона извршила су покрет и пребацила се испод села Кучин на дијеву обалу Лима. Приликом овога марша нијесмо наила-

² Треба ехватити: са леве на десну страну Лима.

³ Уствари: на десну страну Лима.

зили на непријатељски отпор, те смо несметано прешли Лим. На мјесту прелаза дубина Лима износила је око 1.30 м.

в) Ми смо имали једног мрвог (утопљеног) и једног лакшег рањеног друга, а непријатељ је имао на свим положајима 18 мртвих, 6 заробљених, од којих су се 3 добровољно јавила у нашу војску, а остали су пуштени. Број рањених није нам познат, али верујемо да их је било прилично.

г) Морал наших јединица био је на достојној висини. Борба је текла по свему по предвиђеном плану, појединце нијесу истицали, а наша три батаљона, која су прелазила Лим, истакла су се својом одлучношћу, енергичношћу и брзином прелаза преко Лима, као и брзом чишћењем непријатељских дијелова у Бањи и околним селима.

д) Утрошено је разних метака 3.500, 30 мина од лако и тешког бацача и 10 ручних бомби.

Закључак: Борба је текла у свему по предвиђеном плану, пропуста није било. Наши борци држали су се врло добро, а руководиоци примјерно. Нарочито су се истакли борци и руководиоци, који су прелазили Лим.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар,
Веселин Булатовић

Командант — мајор,
Чедомир Ј. Друловић

(М.П.)

БР. 217

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 17 ЈУЛА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ КОР-
ПУСА НОВЈ О РЕЗУЛТАТИМА БОРБЕ ОД 9 ЈУНА ДО
15 ЈУЛА¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 79
17 јула 1944 г.

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА

У циљу да би се имало прегледније стање и ситуација код јединица ове дивизије у временском периоду од 9 јуна т.г. (када је послат томе Штабу детаљан писмени извјештај,² па закључно са 15 јулом т.г. доставља се слиједећи извјештај:

1. У времену од 9 јуна т.г. до 15 јула т.г. XXXVII Дивизија борила се са непријатељем на просторији десне и лијеве обале р. Лима (територија Санцака). Састав непријатеља био је: Њемци, Бугари, недићевци, четници и муслиманска милиција; њихова јачина мијењала се је, а кретала се око 6.500—7.000 људи.

Наоружање непријатеља било је добро и састоји се већином из аутоматских оруђа, бацача, возеће артиљерије и тенкова лаке и средње тонаже.

Морал непријатеља и активност у борби просјечно је слаб. Вид борбе коме непријатељ прибјегава обично је: дефанзива. Борба ако није у садејству са Њемцима, него је препуштена осталим саставним елементима непријатеља, увијек је била изгубљена за непријатеља.

Непријатељ је најчешће везан за комуникације и гарнизоне, ријетко када је у овом временском периоду извршио ма какву тактичку радњу одвојену од комуникација, односно земљишта на коме може да се употреби мотор.

2. Наше јединице у времену од 23 маја па закључно са 8 јулом т.г. биле су у покрету (сем VIII Црногорске бригаде) до Рудог — Прибоја и Нове Вароши, у току покрета и за вријеме базљења на појединим мјестима имале су мање и јаче борбе у којима су нанијеле непријатељу

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 42—5, к. 1253.

² Устари претходни извештај је послат 22 јуна 1944 год. Види том III, књ. 7, док. бр. 312.

одејетне губитке у људству и ратном материјалу. Такођер наше јединице у овим борбама имале су извјестан број губитака у људству.

Дејство наше дивизије осјећало се је и испољавало на комуникацији Пријепоље — Пљевља и притиском на Пљевља, Рудо, Прибој, Пријепоље и заузимање Нове Вароши. У овом временском периоду наша дивизија је скоро увијек везивала за себе приличан број непријатељских снага што је Штаб дивизије себи, а сходно издатим наређењима тога Штаба, постављао у задатак.

Наше оперативне намјере биле су, и њима смо приступали у освајању варошице Рудо и мобилизацији на просторији куда се је кретала наша дивизија, олакшавање притиска осталим дивизијама које садејствују на територији Санцака, резултати су унеколико постигнути.

3. Резултати борбе од 9 јуна до 15 јула т. г. су слиједећи: заузета је Нова Варош, сузбијани су непријатељски испади од комуникације Пријепоље — Пљевља ка нашим положајима. Спречавано је комуницирање на комуникацији Пријепоље — Прибој, Пријепоље — Пљевља, Пљевља — Жабљак и Пљевља — Чајниче. Спријечена је мобилизација четника на просторији гдје је долазила наша дивизија, чињени су притисци на поједине непријатељске гарнизоне и положаје и на овај начин везиване непријатељске снаге за нашу дивизију чиме смо олакшали осталим сусједним дивизијама, како оним на десној тако и овим на лијевој обали р. Лима.

Непријатељски губици у овом временском периоду износе: око 200 погинулих и 276 рањених, међу којима је 1 немачки официр, командант и начелник Штаба четничке бригаде „Нововарошке“. Од ратног материјала непријатељу је уништено: 1 тенк, 6 теретних аутомобила, 1 лимузина, 1 моторцикл и 13 гумених чамаца. Заплијењено је: 2 тешка митраљеза, 1 п.митраљез, 40.000 метака, више бомби, 1 тромблон и 5 пушака, као и остале ратне спреме.

У овим борбама наши губици су били: 49 погинулих, 118 рањених и 32 нестала.

Морал и борбеност наших јединица био је на достојној висини. Борбеност, хладнокрвност, повезаност и одлучност врло добра. У току борби од 9 јуна до 15 јула т.г. истакли су се својом храброшћу и пожртвованошћу слиједећи другови — борци и руководиоци и то:

— Командир 3 чете 3 батаљона VIII Црногорске бригаде друг Раде Вујичић, који је у борби на положајима Думљанско Брдо — Ковачевац — Скокуће, дана 22 јун т.г., убио непријатељског п.митраљесца и заробио п.митра

лез, смртно ранио једног Немца који је носио п.митраљез „Шарац“ и убио им коња који је носио радио-станицу а исту оштетио.

— Водник 2 чете 3 батаљона VIII Бригаде друг Василије Вуксановић такођер се истакао у овој борби на истим положајима у бацању бомби на непријатеља и вршењу јуриша на истог нанијевши му неколико жртава.

— Друг Петар Пижурица, борац 2 чете 3 батаљона VIII Бригаде истакао се је својом храброшћу у борбама на дан 19 јуна т.г. на положајима Скокуће и нанио је неколико жртава приликом јуриша непријатељу.

— Друг Војин Мићуновић, из 3 батаљона VIII Бригаде у јуначком налету са бомбом у борбама на дан 22 јуна т.г. нанио је више жртава непријатељу који је чекао наше борце приликом јуриша.

— Друг водник 2 чете 3 батаљона III Санџачке бригаде Хасан Мусабеговић, на дан 17 јуна т.г., у борби на Мијајловици успио је да под кишом непријатељских куршума уђе у камион, да га упали и превезе у мртав угао. У овом камиону било је преко 10.000 метака и осталих ствари.

Напријед наведени примјери храбрости и јунаштва свједоче колика је пожртвованост наших бораца а кроз њих и наших јединица.

Морално и здравствено стање наше дивизије је врло добро.

Стање цјелокупне спреме оружане и одјећне је добро. Снабдијевање је у току и надамо се да ће кроз кратко вријеме наша дивизија бити комплет наоружана и одјевена.

Наређењем тога Штаба наша дивизија мијења своје досадање положаје и добива нови задатак. Смјена наших јединица извршиће се и дивизија ће поћи на новодобивени задатак.³

Предњи извјештај доставља се Штабу на знање и увиђај.

4. У прилогу се доставља: бројно стање људства и наоружање ове дивизије за 15 јули т.г.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар

п. пуковник,

Мило Јовићевић

Начелник — п. пуковник,

Раде Кнежевић

Командант

п. пуковник,

Жарко С. Вујовић

Види док. бр. 218.

БР. 218

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 20 ЈУЛА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ И ЧЕТВРТЕ
САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ЗА ПРЕБАЦИВАЊЕ СЕВЕРНО ОД
КОМУНИКАЦИЈЕ ПЉЕВЉА — ПРИЈЕПОЉЕ¹**

ШТАБ
ХХХVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 80
20 јула 1944

ШТАБУ III И IV САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ

1. У току 20/21 т.мј. пребациће се III и IV бригада на просторију сјеверно од комуникације Пљевља — Пријеполје² и то:

— IV бригада кренуће падом мрака из села Обарде, пребацити се преко комуникације између Јабукe и Мијајловице, осигуравши се при томе, и сместиће се на просторији: Брашанско Брдо — Ђурашићи — Тоци, извиђајући у правцу Лима, Прибоја и у правцу комуникације Пријеполје — Јабукa.

— III бригада ће кренути из Обарде у 22 часа (пошто оде IV бригада), и пребациће се на просторију Рамовина — Врбово — Ограда — Жарвине — Адровићи, извиђајући у правцу комуникације Јабукa — Пљевља и комуникације Пљевља — Рудо.

— Штаб дивизије ће се кретати са III бригадом, и по пребацивању преко комуникације смјестиће се у сјеверозападни дио села Бабине (куће код к. 1275).

— Хируршка екипа кретаће се са Штабом дивизије.

— По доласку на горе одређену просторију одмах упутити везу до овога Штаба. Предузети извиђање и организовати обавјештајну службу.³

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб
Командант — п.пуковник,
Жарко С. Видовић

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 26—3, к. 1253.

² Дотадање положаје јужно од комуникације Пљевља Пријеполје преузела је Прва пролетерска дивизија, а такође и Осму црногорску бригаду под своју команду. Види док. бр. 25—3, к. у архиви ВИИ.

³ Види док. бр. 219.

Напомена: У току 19/20 ов.мј. Извиђачка чета ове дивизије пребацила се на просторију сјеверно од комуникације Пљевља — Пријепоље.

БР. 219

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 26 ЈУЛА 1944 ГОД ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ О РАСПОРЕДУ И ЈАЧИНИ НЕПРИЈАТЕЉСКИХ СНАГА У САНЦАКУ И О ДЕЈСТВИМА ДИВИЗИЈЕ ОД 20 ДО 26 ЈУЛА¹

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 183
26 јула 1944 г.

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА

Ситуација:

1. *Непријатељ*: непријатељ се саетоји из Њемаца, недићеваца, четника и муслиманске милиције. Јачина Њемаца у Пљевљима 600, у Пријепољу 800. Јачина недићеваца до 200, четника до 1200, муслиманске милиције 700 — 800 војника.

Непријатељ се својим главним снагама налази и то: Њемци у Пљевљима, Пријепољу и на комуникацији (Мијајловица — Јабука) Пљевља — Пријепоље. Четници око Пљеваља, Пријепоља и на комуникацији Пљевља — Пријепоље, својим слабијим снагама, а својим главним снагама на просторији десне обале ријеке Лима од Пријепоља до Рудог (секција Пљевља, Вардиште 1 : 100.000). Према добивеним подацима четничке формације састоје се из бригада: Прибојске, Вишеградске, Нововарошке, Златиборске, Пожешке и Рачанске; сектор ових бригада јесте Рудо — Прибојска Бања, а командант овога сектора је Рачић. Према добивеним подацима Фочанска и Чајничка бригада налазе се код Фоче и Чајничка, њихов састав и јачина нису нам познати. Око Пријепоља су Пријепољска бригада и нека-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 13—5, к. 1253.

ква Црногорска група. Милиција се налази у Прибоју, Пријепољу и Пљевљима.

Непријатељ — Њемци су из пука „Бранденбург“ а из састава СС Дивизије (моторизована пјешадија), доста добро командовани и добро наоружани. Четници, милиција и недићевци слабо командовани, слабо наоружани и без Њемаца не претстављају озбиљног непријатеља. Морал код непријатеља, нарочито код недићеваца, четника и милиције врло слаб.

II. Наша Дивизија (сем VIII Ц.б.) у току 19/20 т.м. напустила је своје положаје Бродарево — Камена Гора — Подпеће и у вези наређења тога Штаба пребацила се је преко комуникације Пљевља — Пријепоље смјестивши се на просторији Барице — Брашанско Брдо — Врбово — Голеша — Маржићи — Цурово, постављајући се својим предњим дијеловима на ријеци Лиму, десна граница: Лесковац — Читлук — Подбич (секција Пљевља, Вардиште 1 : 100.000). Штаб ове Дивизије налази се у с. Ц. Тоци сз. од Пријепоља.

III. Операције: Непријатељ, Њемци и четници, јачине до 1.000 војника, на дан 22 јула т.г. са његових положаја Пријепоље — Јабука — Мијајловица (комуникације) по извршеној артиљериској припреми уз садејство артиљерије, бацача и тенкова, извршио је напад на наше положаје: Барице — Брашанско Брдо — Бабине, које је положаје држала наша IV С.б. Напад је почео у 10.30 часова, те услед јаке артиљеријске ватре и моторизације која се састојала од 8 тенкова, наоружаних са топовима и митраљезима, а с обзиром на природу самих положаја, које је било тешко бранити, нарочито од артиљерије, непријатељ је успио да у 16 часова овлада положајем Брашанско Брдо. Овладавши са положајем Брашанско Брдо, непријатељ се је на истим утврдио и покрете у правцу наших положаја није даље правио.

Наша IV С. бригада водила је тешку и неравну борбу у којој се за одбрану евојих положаја храбро борила и непријатељу нанијела осјетне губитке и то: погинулих 20, међу њима 2 официра, рањених 25. Заплијењено је: 1 лаки „шарац“, 2 њемачке машинске пушке, 2 њемачка „парабелума“, 1 двоглед, неколико пушака, 2 бусоле, 16 ранаца, 20 блуза, 18 шатора, 18 ћебади, више бомби, муниције и друге ратне спреме.

Наши губици: 2 погинула, 5 рањених, од којих 3 теже.

Борба се завршила у 20.30 часова, с тим што је непријатељ био сатјерат са положаја, а наше јединице поново

су посјеле своје старе положаје: Брашанско Брдо — Ђурашићи — Г. Бабине.

На дан 24 т. м. непријатељ је организованије поновио свој напад са евојих положаја (комуникације Пријепоље — Мијајловица) и то са три колоне јачине око 1.000 војника са 8 тенкова, наоружаних топовима, бацачима и ми-траљезима и по брижљивој артиљериској припреми овладао је око 11 часова са нашим положајима: Ђурашићи — Брашанско Брдо — Г. Бабине. У току овог напада непријатељ је попалио село Д. Бабине. Избивши на наше положаје, непријатељ је исте утврдио и на њима заноћио. У току 25 т.м. са непријатељем смо водили борбу са наших нових положаја и успјели смо да га поново одбацимо са наших на његове положаје.²

Непријатељски губици у овој борби били су 19 погинулих и 20 рањених.

Наши губици 2 погинула и 6 рањених. Са непријатељем борба се и даље наставља (у току 26 т.м.).

IV. Морално и здравствено стање наше Дивизије јесте врло добро.

V. Оружја, одјећна и остала спрема је добра, али нам је потребно снабдјети Дивизију што прије са сљедећом оружном спремом:

- 3 противколска топа са најмање 450 граната,
- 7 тешких бацача са најмање 1.000 граната,
- 10 лаких бацача са најмање 2.000 граната,
- 15 „шараца“ са најмање 150.000 метака и
- 12 противколских оруђа „Фијат“ са најмање 1.500 зрна.

Од одјећне спреме нарочито су потребне блузе, панталоне и ципеле, као и веш. У овом погледу настати би требало да се што више Дивизији додијели спреме.

VI. Исхрана је добра и она се врши путем интендантуре наше Дивизије од народа и савезника.

VII. Веза како унутрашња у Дивизији тако и спољна са Корпусом и сусједним јединицама добра је.

— Радио-вијести, усљед недостатка радиа и радио-станице, немамо па је нужна потреба да нам се додијели радио или радио-станција на којој бисмо могли слушати вијести и обавјештавати нашу Дивизију о свјетским и унутрашњим догађајима, јер на други начин за сада немамо могућности долазити до вијести.

Као завршно стање и ситуација у којој се налазимо је добра. Непријатељске намјере испољене у његовоме

³ Види док. бр. 222.

активноме дејству су одбрана Пријепоља, Пљеваља и комуникације, а свакако и везивање наших снага за његове положаје у вези моменталне ситуације настале на десној обали ријеке Лима и сектора Андријевице.

Предњи извјештај доставља се томе Штабу на знање и увиђај.

СМРТ ФАШИЗМУ СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар	Начелник	Командант
п. пуковник,	п. пуковник,	п. пуковник,
Мило Јовићевић	Раде В. Кнежевић	Жарко С. Видовић

(М.П.)

БР. 220

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 26 ЈУЛА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ И ЧЕТВРТЕ
САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ЗА ЧИШЋЕЊЕ ТЕРЕНА ИЗМЕЂУ
ЛИМА И КОМУНИКАЦИЈЕ ПЉЕВЉА — ПРИБОЈ¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 84
26 јула 1944
19^h

ШТАБУ III и IV САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ

У току задњих дана наше јединице су водиле борбу са Њемцима и четницима на просторији сјеверно од комуникације Пријепоље — Пљевља, нанијевши им јаче губитке.

Данас су-извјесне непријатељске снаге напале на положаје у правцу Виса од Пријепоља — Лесковца.

Четници јачине до 500 извршили су данас напад на сектор 1 батаљона III бригаде код Голеша.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 47—5, к. 1253.

Наша је намјера да разбијемо непријатеља у правцу Прибоја и Рудог.

У вези тога

НАРЕЂУЈЕМО :

— Штаб III бригаде ће са својим батаљонима кренути одмах по пријему наређења са задатком разбијања непријатеља на сектору Голеша чистећи просторију Лим — Прибој, као десну границу, и Голеша — Црнуговићи — Рудо, као лијеву границу зоне дејства.²

Ми смо наредили 3 батаљону III бригаде да одмах крене од Цурова (гдје се сада налази) најкраћим правцем за Голешу, гдје ће ухватити везу са 1 батаљоном III бригаде.

Штаб III бригаде ће најхитније и најенергичније предузети мјере у циљу извршења овога задатка.

— Штаб IV бригаде ће вечерас са два батаљона напасти непријатеља у правцу Височице, односно положаја докле је у току дана од Пријепоља избио, а потом ће без обзира на исход борбе посјести просторију Маржићи — Забрдни Тоци — Ожаљ, са задатком затварања правца од Лима, од комуникације Пријепоље — Пљевља и комуникације Пљевља — Сутјеска. У наведеним правцима упућиваће даљње извиђачке патроле.

Рањеници се неће пребацити вечерас преко комуникације, него ће се кретати са јединицама гдје се сада налазе.

— Штаб дивизије ће се пребацити за Источна Голеша (код Шалипура). Са садањег мјеста кренуће 27 ов. мј. у 4 сата.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар

п. пуковник,

Мило Јовићевић

Командант — п. пуковник,

Жарко С. Видовић

Начелник — п. пуковник

Раде В. Кнежевић

БР. 227

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 27 ЈУЛА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ И ЧЕТВРТЕ
САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ЗА ФОРМИРАЊЕ ПРИВРЕМЕНЕ
КОМАНДЕ МЕСТА У С. ЗАБРДНИ ТОЦИ И ОБАВЕШТЕ-
ЊЕ О РЕЗУЛТАТИМА БОРБЕ С НЕМЦИМА И ЧЕТНИ-
ЦИМА НА ДАН 26 ЈУЛА¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Пов. бр. 81
27 јула 1944 г.

ШТАБУ III и IV САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ

— У циљу вршења мобилизације основаћемо команду мјеста која ће бити у с. Забрдни Тоци. Посаду код Команде мјеста ће сачињавати једна десетина, и то ће упутити III бригада 6 бораца, а IV бригада 4 борца, са по једним италијанским п. митраљезом и 250 метака за сваки. Десетара ће дати III бригада, који ће вршити у исто вријеме и [дужност] командира Посадне чете код Команде мјеста.

Уколико би наше јединице отишле са овог терена, то би се борци из те десетине вратили одмах назад у своје јединице. По одласку наших јединица са овог терена, оста-виће се герила. ЈБудство за герилу ће дати углавном дру-гови из позадине, с тим што ћемо ми дати два борца (са два италијанска п. митраљеза које би они узели од десе-тине при Команди мјеста). III бригада ће зато упутити јед-нога Милешевца, који би одговорио за герилца и Драгољуба Савића упутиће бригада код које се поменути налази.

Све горе наведено људство упутити овоме Штабу (с. Голеша засеок Шалипури) 28 ов. мј. до мрака неизоставно.

— У току 26 ов. мј. око 500 Немаца и Васојевића на-падали су на положаје 4 батаљона IV санџачке бригаде низ лијеву обалу Лима, али су пред мрак оштрим противнапа-дом јединица IV бригаде протјерани за Пријепоље. Непри-јатељ је имао 5 мртвих и вјероватно већи број рањених, док су губици IV бригаде: 1 мртав и 2 рањена, иако је не-пријатељ преко цијелог дана тукао положаје артиљеријом,

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-рског института под рег. бр. 32—3, к. 1253.

два брдска топа и двије хаубице. Том приликом је заплашењена непријатељу вечера, из чега се види да је он намјеравао продужити даље напад.

— У току 26 ов. мј. србијански и санџачки четници нападали су од Рудог и Прибоја на положаје 1 батаљона III бригаде код села Голеша и успјеле су да овладају Висом. Иако је непријатељ био знатно бројнији (око 800 четника Рудничког четничког корпуса, чије су двије бригаде Качерска и Колубарска у заједници са Златиборском, Нововарошком и Прибојском биле већ прешле Лим и нападале) ипак се 1 батаљон у току читавог дана одржао на положајима код Голеша. Пред мрак је непријатељ остао на истим положајима гдје је послије и заноћио на Вису. У току ноћи са два батаљона III бригаде извршен је напад на непријатеља који је протјеран у правцу Прибоја и Рудог. Наше јединице су избиле на Врбово, Градиберине, Вич и Касидол. У току те борбе III бригада је имала 2 мртва и 12 лакше рањених, док је непријатељ имао 4 мртва, 16 рањених и 5 заробљених четника, од којих је један санитетски поручник. Заплашењено је: 1 лаки бацач, неколико коња, 10 пушака, архива четничког Рудничког корпуса, нишанске справе за тешки бацач и постоље, нешто муниције и санитетског материјала.

— Јединице IV санџачке бригаде остаће на истим положајима са већ добивеним задатком, док ће Штаб III бригаде продужити рад до извршења добивеног задатка, а потом се са батаљонима смјестити на просторији: Градиберине — Добриловићи — Касидол — Шаруље. У колико се укаже zgodna прилика, треба упасти и у Прибој у циљу заробљавања милиције која се ту налази.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОВОДА НАРОДУ!

Политички комесар
'п. пуковник,
Мило Јовићевић

• Командант — п. пуковник,
Жарко С. Видовић

БР. 227

**РЕЛАЦИЈА ШТАБА ЧЕТВРТЕ САНЦАЧКЕ НОУ БРИГАДЕ
ОД 27 ЈУЛА 1944 ГОД. О ВОЂЕНИМ БОРБАМА СА НЕМ-
ЦИМА ОД 24 ДО 26 ЈУЛА НА ПОЛОЖАЈИМА С. ИЗБИ-
ЧАЊ — БАРИЦЕ — БРАШАНСКО БРДО — БАБИНЕ¹**

ШТАБ
IV САНЦ. БРИГАДЕ
27-УП-1944 год. Бр. 90
Положај

РЕЛАЦИЈА

IV Санц. бригаде за вођене борбе на дан 24, 25, 26 са Њемцима на положајима Доње и Горње Бабине, село Избичањ и Вис (к. 1024).

Њемци, у јачини 500 бораца, направили су испад на положаје наше бригаде, уз пјешадију употребили су седам тенкова веће тонаже. Овај испад уследио је 24 јула т.г. у циљу купљења лешева, који су остали за вријеме борбе 22 јула на истом мјесту. Под заштитом јаке артиљериске и бацачке ватре, и уз садејство тенкова, успјели су да овладају Брашанским Брдом око 10 часова. Један мањи крак непријатеља кретао се из Пријепоља преко Барица к Брашанском Брду. По избијању на поменуте положаје, непријатељ се ужурбано утврђивао гдје је у току дана ископао 203 бункера. Бункери су прављени за 2—3—4 човјека. Са Брашанског Брда није покушавао преко цијелог дана да се крене даље у правцу наших нових положаја, већ је заноћио заједно са тенковима на истом положају.

Ми смо донијели одлуку да их у току ноћи 24—25 нападнемо, али тако да је главни напад усмјерен на њихово крило на Барицама, јер је оно било мање утврђено, а на Брашанско Брдо да се нападне демонстративно.

Напад је био одређен за 24 часа, а извршен је на Брашанско Брдо у 2 часа 25 ов. мј. Непријатељ, који је био заноћио на Барицама, а који је био главни објект за напад. извукао се у току ноћи, у састав оних на Брашанском Брду, те тако трагајући по Барицама за непријатељем, батаљони су извршили више демонстративан напад на Брашанско

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 32—3, к. 1253.

Брдо тек око 2 часа. У току борби, 24 и 25 ноћу, нанијели смо непријатељу незнатне губитке и то дотле док није избио и утврдио се на Брашанском Брду. За вријеме ноћног напада ми смо имали 4 рањена друга. Неуспјех овога напада улиједио је на првом мјесту због тога што је непријатељ изманеврисао својим крилом које је требало да буде нападнуто, зато што је био утврђен, зато што се помагао тенковима и зато што је био брисани простор. Борба се завршила око 5 часова 25 ов. мј.

Сопствене јединице: У одбрани ових положаја за вријеме 24 учествовала су три батаљона са укупно 260 бораца, а у ноћном нападу учествовао је и поред ова три батаљона и 3 батаљон III Санц. бригаде.

Морал наших бораца за цијело вријеме био је на висини.

25 јула, око 8 часова, непријатељ је са Брашанског Брда, рушећи бункере и шаљући тенкове у правцу Јабуре, пошао у правцу наших положаја са циљем да нас одбаци са ових положаја и да попали село Горње и Доње Бабине. Јачина непријатеља била је 500 Њемаца, наоружаних са 2 хаубице, 2 бацача, више „шараца“ и другог лаког наоружања. Непријатељ се кретао дуж пута Доње [Бабине] — Горње Бабине, а кад се одвојио од Брашанског Брда, ми смо са два батаљона извршили енергичан налет, тако да смо за 30 минута успјели да их потиснемо, а у исто вријеме испресијецамо, да су отступали у паничном бјекству. При пролазу кроз село успјели су да запале неколико кућа и споредних зграда.

Сустигнути у шуми испод села Бабина, борци наших батаљона помијешали су се са Њемцима, тако да је долазило до сцена ријетког карактера напр. ударање млатачки непријатеља, отимање око рањеника, отимање „шарца“ из руку живог Њемца и погибија друга који је „шарац“ отео. Послије тога настављено је гоњење непријатеља до Јабуре и Мијајловице. Близу Љељенице наше борце сачекали су тенкови, који су са Јабуре били кренули у помоћ разбијеним Њемцима. Тенкови су им у исто вријеме послужили за ношење мртвих и рањених.

Борба је завршена у 14 часова, а завршила се је паничним бјекством непријатеља.

Наши батаљони вратили су се на положаје Брашанско Брдо — Горње и Доње Бабине, а друга два батаљона, који нису учествовали у борби, задржали су се у Ђурашићима и селу Избичњу.

Непријатељ је имао 50 избачених из строја, од којих је било 20 мртвих.

Морал непријатеља био је врло слаб.

Наше јединице: У овој акцији учествовала су два батаљона, 160 бораца наоружаних: једним тешким бацачем 4 тешка митраљеза, 3 „шарца“ и 18 пушкомитраљеза. Морал и држање наших бораца у овој акцији је за сваку похвалу. Наши губици су 2 мртва и 6 рањених. 1 од њих јумро, јер је имао ману срца, а други је погинуо у момент кад је отимао шарац од Њемаца.

Заплијењено је неколико ранаца и пушака.

Карактеристично је за ову борбу да су Њемци, 6 њих колико их је примијењено, били прикривени у шуми, пуних 15 часова, одакле су се по 2—3 извлачили у правцу Јабукe.

26 ов. мј. непријатељ је направио испад према наше 4 батаљону преко Лесковца, Избичња у правцу Виса. Јачина непријатеља била је око 400 Њемаца и четника. Под заштитом непријатељске ватре непријатељ је успио да потисне дијелове нашег 4 батаљона из села Избичањ до Виса. Напад је почео у 8 часова.

Око 10 часова издали смо наређење 3 и 4 батаљону да се изврши контранапaд и да се непријатељ протјера на десну страну Лима или у Пријепоље. Контранапaд је почео преко Виса и Избичња, гдје је нападао 4 батаљон, а преко Лесковца и Залуга нападао је 3 батаљон. Напад је почео у 19 часова, а завршио се у 20 часова. Непријатељ је натјеран на панично повлачење и није се уставио до Пријепоља, премда је имао намјеру да заноћи у селу Избичњу и да 27 ов. мј. продужи напад. Непријатељ је имао 5 мртвих пред нашим 4 батаљоном и више рањених. Морал непријатеља био је слаб.

Наше јединице: 2 батаљона у јачини 160 бораца наоружаних са 1 тешким бацачем, 3 тешка митраљеза, и 18 пушкомитраљеза и 2 „шарца“.

Ми смо имали једног мртвог и два рањена, од којих је подлегао ранама политички комесар чете 3 батаљона.

Заробљен је један милицајац, који је послат у Штаб дивизије.

Држање наших бораца било је на висини.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар,
Веселин Булатовић

(М.П.)

Командант — мајор,
Чедомир Ј. Друловић

БР. 227

**РЕЛАЦИЈА ШТАБА ОСМЕ ЦРНОГОРСКЕ БРИГАДЕ ТРИ-
ДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 28 ЈУЛА 1944 ГОД.
О ВОЂЕНИМ БОРБАМА СА НЕМЦИМА, ЧЕТНИЦИМА
И МУСЛИМАНСКОМ МИЛИЦИЈОМ ОД 25 ДО 27 ЈУЛА
НА ПОЛОЖАЈИМА С. ОБРОВ — ГРАДИНА — КРСТАЦ
И ВЛАХ — К. 944 — КОСА — С. ОЛУЈЕ**

ШТАБ
VIII ЦРН. УДАР. БРИГАДЕ
Оп. бр. 104
28 јула 1944 г.
Положај

РЕЛАЦИЈА

VIII Црногорске ударне бригаде НОВЈ за вођене борбе са непријатељем — Немцима, муслиманском милицијом и четницима — у дане 25, 26 и 27 јула т.г. на положајима Обров — Градина — Крстац — Влах (к. 813) — к. 944 — Коса изнад села Стројтенице, Олује и Губовача. (Секција Сјеница и Пљевља 1:100.000.)

1

Непријатељ:

а) *Јачина, састав и род војске:* Непријатељ је био јачине око 650 Њемаца, 350 четника и око 3—4 стотине муслиманске милиције; Њемац је био састављен од чистих Њемаца, Пољака и Аустријанаца, као и нешто Руса и Италијана, ојачан са муслиманском милицијом и четницима. Већином су биле пјешадијске јединице са нешто бацача и једна компанија њемачке фелдјандармерије.

б) *Наоружање непријатеља:* Непријатељ је био добро наоружан и то: са 2 тешка и 5 лаких бацача, 4 тешка митраљеза, 8 „Шараца“, 14 осталих п. митраљеза. Број аутоматских оруђа сигурно је био већи.

в) *Морал непријатеља и активност у борби:* Морал непријатеља био је осредњи, активност у почетку врло добра а касније слаба. Морал четника и милиције врло слаб.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 32—3, к. 1253.

г) *Вид борбе коме је непријатељ прибјегао:* Непријатељ је био добро утврђен и своје положаје је утврдио како по фронту тако и по дубини јаким и солидним рововима. Прибјегао је одбрани.

II

Наше јединице:

а) *Назив јединице, бројно стање и наоружање:* VIII Црногорска ударна бригада, 380 бораца, наоружаних са 1 тешким и 4 лака бацача, 7 митраљеза, 35 п. митраљеза, 3 противтенковске пушке, 3 „Шарца“.

б) *Гдје је вођена борба, вријеме, положај и вид борбе:* Борба је вођена на положајима Обров — Градина — Крстац — Влах — к. 944 — Коса, вријеме у току борбе било је повољно, док сами терен и положаји нијесу били најповољнији због пошумљености и испресијецаности, као и због јако утврђеног непријатељског положаја. За читаво вријеме борби ми смо вршили напад.

в) *Ток борбе:* Ноћу 25/26 јула т.г. непријатељ је нападнут на свим горњим положајима. Наши борци, односно бомбашка одјељења подишла су до на дomet ручних бомби и извршила бацање истих у непријатељске ровове. Такође аутоматска оруђа ступила су у дејство и на непријатељске ровове извршен је снажан и енергичан јуриш, од стране наших бораца. Непријатељ на Оброву, унеколико изненађен, у паници и нереду је отступио до прихватних положаја на Градину, одакле је почео да сипа паклену ватру и даје снажан отпор. Након овлађивања положаја Обров од стране нашег 3. батаљона, напад је продужен и уз садејство 2. батаљона са положаја Крстац — Дубово — Јасен, којима је исти овладао, дејствујући бочно на непријатељске положаје Градина, послје жестоке борбе непријатељ је још у већем нереду напустио и Градину, повукавши се у правцу Влах — Курило. У току дана, тј. 26 јула наши су се задржали на положајима Градина — Крстац, шаљући дубоко патроле ка непријатељу. **

Истовремени напад 1. и 4. батаљона на положајима Коса — к. 944 — Влах био је такође енергичан али због упорног држања непријатеља и јаке његове бацачке и митраљеске ватре, непријатељски положаји нијесу заузети и 1. и 4. батаљон морали су се повратити на лијеву обалу р. Лима, тј. на полазне положаје. У нападу је 1. батаљон овладао извјесним чукама, тј. непријатељским положајем

на положајима Коса, али због тога што 4. батаљон није успио заузети непријатељске положаје, а који су доминирали осталим положајима, то се је и 1. батаљон пребацио на своје полазне положаје.

Ноћу 26/27 ов. мј. непријатељ је нападнут на положајима Коса—к. 944 — Влах, од стране нашег 1. и 4. батаљона. Напад је био енергичан, док је непријатељ са мање упорности држао своје положаје и после краће али доста оштре борбе повукао се је преко р. Бистрице у неред и паници, након чега наши батаљони посидељају непријатељске положаје и везују се десно са 2. и 3. батаљоном. Такође 2. и 3. батаљон продупули су ноћу ка Влаху и Курилу али непријатеља није било.

г) *Наши и непријатељски губици:* У току ових борби наши губици су: 5 мртвих и 7 рањених бораца, док је непријатељ у току борбе имао 29 мртвих, знатно већи број рањених и 1 заробљеног Немца.

д) *Морал и држање јединица и појединаца:* Морал наших јединица био је врло добар. Заступљена је енергија, продорност и одлучност. Нарочито се истакао 3. и 2. батаљон. Примјера слабог држања није било како код јединица тако ни код бораца, једино 1. батаљон требао је посједовати мало више одлучности и продорности.

ђ) *Ратни плијен и заузета просторија:* Овладано је свкм непријатељским положајима и ослобођена су насеља: Б. Поље, Расово, Растока, Стројтеница, Негњево, Олује, Губовача, Затон, Одрин, Дубово и Јасен, тј. све до р. Бистрице и Курила. Заплијењено је 1 п.митраљез, 1 парабелум, 10 пушака, око 20.000 разних метака, 10 коња и др. спреме, као и нешто хране.

е) *Утрошак муниције:* У току ових борби утрошено је 68 ручних бомби, 8 граната од тешког и 20 од лаког батпача, око 12.000 разних метака. У борбама није пало непријатељу у руке ништа, сем једне пушке и 1 двогледа.

ж) *Закључак о борби и салокритички осврт на извршену акцију:* Борбе су се одвијале према моментаној ситуацији на појединим дијеловима положаја наших батаљона. Ток борбе, као и поједине тактичке радње одвијале су се према наређењима овога Штаба, штабова батаљона, као и команди чета. Неких нарочитих недостатака није било. Осјетила се корисна употреба ватре, као и у другим радњама, што није био случај раније. Бригада као цјелина у

потпуности је извела задатак, који је сама себи поставила и у току извршења тога задатка јуначки се борила.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар — мајор,   Командант — п.пуковник,
Јокаш Брајовић   **Блажо Марковић**

Начелник — капетан,
Војин Ђоровић

(М.П.)

БР. 224

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 30 ЈУЛА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ И ЧЕТВРТЕ
САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ЗА ПРЕЛАЗ НА ДЕСНУ СТРАНУ
ЛИМА И НАПАД НА НЕПРИЈАТЕЉСКЕ СНАГЕ У ПРИ-
БОЈУ И РУДОМ¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 85
30 јула 1944

ШТАБУ III и IV САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ

Непријатељ је прије извјесног времена предузео јачим снагама офанзиву на нашу слободну територију на сектору Андријевица — Беране. Јачина непријатеља је била до 10.000 војника *Њемаца*, Арбанаса, муслиманске милиције и нешто четника, који су уз садејство њемачке авијације намјеравали да по сваку цијену овладају Андријевицом, Беранама, Колашином, са циљем *даљег* продирања на нашу слободну територију.

Снаге наше војске успјеле су да у снажним и одлучним нападима потпуно разбију непријатеља на томе сектору, испресијецају га, нанијевши му велике губитке у

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 47—5, к. 1253.

мртвим, рањеним и заробљеним и заплијенивши веће количине материјала.

Послије разбијања тога непријатеља слиједиће, вјероватно, продирање извјесних наших јединица сјеверним дијеловима наше земље.

У исто вријеме њемачко-четничко-милициске снаге предузеле су напад и на нашу дивизију. Непријатељ је одбачен на свима секторима, ка Пријепољу и пребачен на десну обалу Лима.

С обзиром на наш даљи задатак, првенствено је нужно да се разбију непријатељске снаге на десној обали Лима од Бање до Рудога, гдје је концентрисано око 2000 четника. Они су распоређени сада у три групе, једна најјача код Манастира Бање, друга на сектору Штрбци, и трећа код Рудога. Упоредо са разбијањем тих четника **наш је задатак** да се ликвидира милиција која се налази у Прибоју.²

НАРЕЂУЈЕМО :

1. III санџачка бригада у току 30/31 ов. мј. извршиће прелаз Лима негдје код Добриловића са свим својим јединицама, ликвидираће непријатеља код Манастира Бања, обухватајући својим десним крилом непријатељске снаге на томе сектору. По разбијању непријатеља на томе сектору ликвидираће Прибој, и упоредо ће овладати положајима Лесковац — Црни Врх [к. 1155] — Црни Врх (к. 1142) — Рабрново Брдо. У Прибоју се извјесним мањим снагама задржати само краће вријеме у циљу свршавања најнужнијих послова. На просторији Луниће — Црни Врх — Рабрново Брдо одморити јединице, а пред мрак кренути правцем: Рача, односно Штрбци, разбијајући четнике на томе сектору и одмах форсирано продужити ка Рудоме нападајући четнике на томе сектору. По разбијању четника код Рудога, пребациће се на лијеву обалу Лима, на просторију Црнуговићи — Голеша (Западна).³

Приликом извршења овога задатка мора се дејствовати најенергичније, не дајући непријатељу времена да се прибере, и на тај начин ће успјети да га почесно туче. Са штабовима батаљона треба одржати састанак и припремити борце на овај задатак.

2. Јединице IV санџачке бригаде ће садејствовати извршењу горњег задатка III бригаде.

² О извршењу овог наређења види док. бр. 228.

³ Бригада се није враћала на леву страну Лима. Види допунско наређење, док. бр. 225.

Одмах по пријему овога наређења јединице IV бригаде смјестиће се на просторији: Кучин, држећи засједу на путу Бистрица — Прибој, Забрдни Тоци, Маржићи са два батаљона. 30 ов. мј. у сумрак два батаљона IV бригаде извршиће прелаз Лима негдје код Калафатовића, очистиће четнике на просторији између Кратовске Ријеке и Михајловца, избиће на Бањско Брдо и преко Кратова и Челица поново ће се пребацити за село Маржиће. Тај задатак ова два батаљона морају извршити најенергичније и за што краће времена.

31 ов. мј. у 12 часова IV бригада ће извршити покрет у правцу Рудога. Један батаљон ће оставити у селу Црнуговићи, са задатком извиђања у правцу Чајнича, Мустафина Гроба и Бучја, а са три батаљона ће у први сумрак 31 ов. мј. демонстративно дејствовати на сектору Устибар — Рудо. На томе сектору ће у свему садејствовати јединицама III бригаде које ће се појавити са сјеверне стране у циљу напада на четнике тога сектора. Уколико буде потребно, извјесне снаге пребацити и на десну обалу Лима тога сектора.

3. Штаб дивизије ће се 30 послје подне пребацити за засеок Грабовица (сјеверно изнад слова Д. села Добриловићи). У току 31 ов. мј. послје подне пребациће се за село Батковићи, гдје ће остати до даљег.

4. Са бригадом ће овај Штаб одржавати везу путем радио-станице, по до сада уговореном времену, с тим што уговарамо везу још сваки дан у 12 часова.

5. Уговорени знаци: — Паљење ватре на -истакнутим и важним заузетим положајима.

За 30 т.мј.: **Призри — Пипери**

„ 31 „ **Рат — Романија**

„ 1/VIII: **Митар — Митровица**

6. Хируршка екипа кретаће се са Штабом дивизије.

7. Бригадну интендантуру и све остале непотребне дијелове оставиће III бригада, за вријеме вршења ове акције, код IV бригаде. Данас нека се сви ти дијелови прикупе у с. Голеша, засеок Шалипури, а даље ће о њима водити рачуна Штаб IV бригаде.

8. Пионирско одјелење ове дивизије упутићемо данас до Штаба III бригаде коме се ставља на расположење у циљу вршења потребних рушења комуникације према моментаној потреби.

9. У прилогу се достављају знаци распознавања и борбени знаци за првих 10 дана мјесеца августа.

10. 30 ов. мј. послије подне Штаб IV бригаде упутиће свој Извиђачки вод у правцу Мустафина Гроба у циљу извиђања на томе сектору. Даће му детаљна упутства и начин везе.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
п. пуковник,
Мило Јовићевић

Командант — п. пуковник,
Жарко С. Видовић

Начелник — п. пуковник,
Раде В. Кнежевић

(М.П.)

БР. 225

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 1 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ И ЧЕТ-
ВРТЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ЗА СМЕШТАЈ ОКО ПРИ-
БОЈА НА ДЕСНОЈ СТРАНИ ЛИМА И ЗАТВАРАЊЕ ПРАВ-
ЦА ОД КОКИНОГ БРОДА И ВИШЕГРАДА¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 86
1 августа 1944

ШТАБУ III и IV САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ

По чишћењу четника на просторији Рудо — Штрбци Увац,² бригаде ће се смјестити:

— III бригада на просторији Челице — Брезна — Бања, са задатком затварања праваца и извиђања Пријепоље — Прибој, Нова Барош — Прибој, Драглица — Прибој. Најхитније ће прикупити податке о непријатељу на просторији Нова Варош — Кокин Брод.

— IV бригада смјестиће се на просторији Рабреновац — Црни Врх — Рача, са задатком затварања правца Вишеград, односно Рудо — Прибој и правца Јабланица — Прибој.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 47—5, к. 1253.

² Види док. бр. 219.

— Штаб III бригаде упутиће Интендантуру и остале неборачке дијелове који припадају IV бригади за село Луниће, гдје ће с њима ухватити везу Штаб IV бригаде пошто дође на горе одређену просторију.

Штаб дивизије ће се налазити до даљег у Прибоју, гдје ће доћи и Штаб IV бригаде.

— На горе одређеној просторији ми ћемо се задржати краће времена.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
п.пуковник,

Командант — п.пуковник,
Жарко С. Видовић

Начелник — п.пуковник,
Раде В. Кнежевић

БР. 226

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТВРТЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ
ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 2 АВГУСТА 1944
ГОД. ШТАБУ ДИВИЗИЈЕ О ПРЕЛАСКУ ЛИМА И ОСЛО-
БОЊЕЊУ С. КРАТОВО И РУДО¹**

ШТАБ
IV САН. Н.О.У. БРИГ.
Бр. службено
2-УШ-1944 г.
Прибој

ШТАБУ XXXVII Н.О.У. ДИВИЗИЈЕ

Прибој

Према задатку од 30 јула 1944 год., број 85,² са бригадом извршили смо покрет на нови задатак, а са 2 батаљона пребацили смо се на десну обалу Лима на газу код друглића. Са прелазом на том газу избјегли смо пребацивање под ватром, а са друге стране, успјели смо да се пребацимо непримијењено и да им се од Карауле забацимо за леђа. Пре-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви војноисториског института под рег. бр. 47—5, к. 1253.

² Види док. бр. 219.

лаз је извршен око 21 час, а трајао је за оба батаљона 10 мин. Прешли смо непримијеђено, а четничке банде биле су изненађене. У 12 часова са једним батаљоном били смо у Кратову. Пред нама је била Златиборска бригада. Њихова борбеност је никаква, морал исто тако. На Лиму смо били поново 31 ов. мјесеца у 8 часова када смо извршили пребацивање на лијеву обалу Лима.

Губици непријатеља у овој акцији износе 9 мртвих и 2 ухваћена. Заплијењен је један холандски митраљез са 3 стотине метака, 3 коња, неколико пушака.

Ми нисмо имали губитака.

На Рудо смо пошли из села Пожегрмца у 17 часова 31 ов. мјесеца. Пребацивање преко Лима на десну обалу извршили смо на два газа — газ на Миочу прешли смо са два батаљона, а са два низводно испод Рудог. На мосту је било остављено једно мало одјељење чији је задатак био демонстративан [напад]. Са непријатељем смо се сукобили, лијева колона у селу Северину. Борба је била доста јака, али су четници били брзо разбијени. Десна колона победила се са четницима на самом газу испод Миоча, газ је пређен муњевитом брзином. Оба батаљона пребацила су се за 15 мин. Пребацивање је извршено у 21 час. У Рудо смо ушли у 1 час. У овој акцији испред себе имали смо 4 четничке бригаде.

Губици непријатеља су 8 заробљених, од којих је један стријељан, а остали су у нашим батаљонима, 7 мртвих и 5 рањених. Заплијењено је неколико пушака, један пушкомитраљез, једна машинка и око 2000 метака (талијанских и југословенских). У Рудом је нађено нешто четничког брашна, кукурузног.

Наши губици били су два мртва и један лакше рањен.

Релације за вођене борбе од 25—28 прош. мјес. послали смо.³

Бројно стање људства и наоружања доставили смо 31 прош. мјес., листу губитака такође смо доставили, према томе са администрацијом нисмо изостали.

Наредили смо нашем 3 батаљону да дође у град.

Релацију за исте акције послаћемо касније.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар — мајор,
Веселин Булатовић

(М.П.)

Командант — мајор,
Чедомир Ј. Друловић

³ Види док. бр. 222.

БР. 227

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 3 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ И ЧЕТВРТЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ЗА ПРЕБАЦИВАЊЕ НА ПРОСТОРИЈУ: КОКИН БРОД — НОВА ВАРОШ — ВИЛОВИ — КОМАРАНИ¹

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 87
3 августа 1944

ШТАБУ III И IV САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ

1. Послије разбијања непријатеља на десној обали Лима, од Бистрице до Рудога, непријатељ се повукао углавном у два правца: Новој Вароши и Бијелим Брдима. Немамо тачних података гдје се непријатељ налази — који се повукао у правцу Нове Вароши. То је био задатак III бригаде, али иако је било времена и могућности, Штаб III бригаде није нам доставио податке о непријатељу.

Наш задатак је да једним маршем избијемо на просторију Радијевићи — Кокин Брод — Радоиња.

НАРЕЂУЈЕМО:

— III бригада ће кренути 3 ов. мј. у 20 часова из Рудоша (као полазне тачке) правцем: Китоња — Дражевићи — Златар — Радијевићи — Комарани — Вилови. Очистиће четнике на просторији јужно од Увца и комуникације Кокин Брод — Нова Варош. По извршењу тога задатка батаљони ће [се] смјестити на просторији: Дражевићи — Дрмановићи — Радијевићи — Комарани — Вилови са задатком затварања комуникације Бистрица — Нова Варош, праваца: Златар — Нова Варош и Увац — Нова Варош, као и извиђања у правцу Пријепоља и Сјенице. Најхитније ће приступити прикупљању података о непријатељу у правцу Штиткова.

— IV бригада ће кренути 3 ов. мј. у 20 часова из Кратова, као полазне тачке, правцем: Радоиња — Кокин Брод са задатком чишћења непријатеља на просторији сјеверно од комуникације Кокин Брод — Нова Варош. Са јединицама III бригаде треба да ухвати везу код Амзића и Нове

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 32—3, к. 1253.

² Види док. бр. 230.

Вароши. По извршењу тога задатка смјестиће се на просторији: Кокин Брод — Радоиња — Китоња — Тиква са задатком затварања правца од Увца, Прибоја и Бистрице, као и извиђања у тим правцима. Најхитније ће приступити прикупљању података о непријатељу у правцу Љубиша, Златибора (Чајетине). Комуникацију Кокин Брод — Бистрица рушити на свим подесним мјестима.

— Штаб III бригаде свој Извиђачки вод нека упути са задатком извиђања од правца Пријепоља, а Штаб IV бригаде свој Извиђачки вод нека остави негдје на просторији Црни Врх — Кратово са задатком прикупљања података од правца Прибоја. Извиђачким водовима дати детаљна упутства о њиховом раду, о прикривеном кретању, начину прикупљања података, хитном достављању извјештаја.

— Штаб дивизије ће кренути 4 ов. мј. у 1 час из Орашца за Нову Варош, гдје ће се смјестити до даљег.

— По доласку на горе одређену просторију штабови бригада ће одмах поднијети извјештај. Штаб III бригаде нека се смјести у сјеверни дио села Дрмановића а Штаб IV бригаде у Нову Варош.

— Доласком на нову просторију одмах ће се приступити дјеломичној мобилизацији. Команда мјеста, која ће бити успостављена, налазиће се у сјеверном дијелу с. Дражевића. Позадински радници и одборници биће раздијељени по бригадама, те ће и они у заједници са штабовима бригада на својој територији вршити мобилизацију.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
п. пуковник,
Мило Јовићевић

Командант
п. пуковник,
Жарко С. Видовић

Начелник — п. пуковник,
Раде Кнежевић

Напомена:³ Извиђачкој дивизијској чети и герили упутити смо наређење да постави засједе у циљу спречавања прелаза непријатељу преко Увца.

— Друга Илију Зеца одмах упутити за Штаб дивизије. Он ће добити нову дужност ван оквира дивизије. Штаб IV бригаде ће упутити предлог за другог комесара батаљона.

⁸ Дописано на истој машини.

— Црвена армија води борбу у источном дијелу Варшаве. Избила је преко Митаве на море. Прошла је Лавов 150 км.

— Фон Папен и њемачки претставници у Турској напустили су Турску. Прекинути су дипломатски и трговачки односи између Њемачке и Турске.

— По разбијању непријатеља на сектору Андријевица — Беране наше јединице врше гоњење у правцу Пећи.

БР. 228

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 5 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ О ДЕЈСТВИМА ДИВИЗИЈЕ ОД 26 ЈУЛА ДО 5 АВГУСТА¹

ШТАБ
ХХХVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 84
5 августа 1944

ШТАБУ II УДАРНОГ КОРПУСА

Ситуација:

I. *Непријатељ*: Непријатељ се састоји из Њемаца, недићеваца, четника и милиције. Јачина Њемаца у Пљевљама до 600, у Пријепољу до 700. Њемци држе гарнизоне Пљевља, Пријепоље и Сјеницу, и положаје на комуникацији Пљевља — Пријепоље и окол Сјенице, на овим положајима непријатељ је утврђен и исто чврсто држи не одвајајући се од утврђених објеката и поменутих вароши.

Јачина четника, недићеваца и муслиманске милиције креће се од 3.000 до 4.000 војника распоређених на просторији Пљевља — Рудо — десна обала ријеке Увца — Сјеница (секције Пљевља, Вардиште, Вишеград и Сјеница 1:100.000).

Састав, јачина, борбеност, наоружање и морал непријатеља је онакав а свакако послје разбијања много гори него што је описан у извјештају овога Штаба Оп. бр. 83 од 26 јула т.г.²

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 47—5, к. 1253.

² Види док. бр. 219.

II. Наша Дивизија (сем VIII Ц.б.) у времену од 26 јула до 5 августа т.г. предузела је напад на непријатеља у правцу Рудога, Прибоја и Нове Вароши постављајући задатак чишћење непријатеља на лијевој обали ријеке Лима, његово разбијање, прелаз преко ријеке Лима на десну обалу, заузимање Рудога, Прибоја, Нове Вароши, гоњење разбијеног непријатеља и мобилизација родољубивог становништва на освојеној територији.

У времену од 26 јула до 30/31 т.г. вођене су борбе на лијевој обали ријеке Лима и у току 26, 27, 28, 29 и 30 јула непријатељ је разбијен и протјеран са лијеве обале ријеке Лима. У току 30/31 извршен је насилан прелаз преко ријеке Лима у правцу Рудога и Прибоја, непријатељ разбијен, заузете варошице Прибој и Рудо и настављено гоњење разбијеног, непријатеља у правцу просторије које заузима ријека Увац.

III. *Операције:* По разбијању непријатеља (Њемаца и четгоша) на дан 26-ог јула т.г. непријатељ је у свему остао неактиван и под 26 јулом наша Дивизија је узела иницијативу у своје руке те наставила са нападима у све стране и правце пробивши непријатељске положаје како оне на лијевој обали ријеке Лима тако и оне на десној. Разбијени непријатељ није се више нигдје озбиљније организовао за одбрану, него потучен и разбијен побјегао је у разним правцима и сада се налази на десној обали ријеке Увца, док су наше снаге потпуно овладале лијевом обалом ријеке Увца на просторији Комарани, секција Сјеница 1:100.000 (десна граница) — [с.] Увац, секција Вардиште 1:100.000 (лијева граница).

Наша Дивизија са позадинским радницима врши мобилизацију и попуњава редове наше војске. У овоме раду очекују се пуни успјеси.

У борбама од 26-ог јула па закључно са 5 августом т.г. непријатељ је у борбама са III и IV бригадом имао следеће губитке: 81 погинулих, 87 рањених, 27 заробљених. Заплијењено је 1 лаки бацач, 3 холандска митраљеза, 1 талијански п. митраљез, 30 пушака, неколико хиљада метака, више бацачке муниције, 20 коња, санитетског материјала, неколико пиштоља, 1 п. митраљез „Брно" и осталог ратног материјала.

У току борби од 26 па закључно са 5 августом наши губици били су: 6 погинулих и 22 рањена.

Непријатељске заробљене војнике (четнике и милицајце) пошто су силом били мобилисани уврстили смо их у редове наше војске.

IV. Морално и здравствено стање наше Дивизије је врло добро.

V. Оружна, одјећна и остала спрема је добра.

VI. Исхрана је добра и она се врши преко интендатуре наше Дивизије од народа и савезника.

VII. Веза како унутрашња у Дивизији тако и спољна са Корпусом, сусједним и осталим јединицама, добра је.

VIII. Наше намјере су што прије и што више очистити од непријатеља просторију на десној обали ријеке Лима дејствујући у правцу Сјенице, Златибора и даље. Извршити пуну мобилизацију на заузетој просторији, поставити народну власт и у свему својим дејством помоћи и олакшати ток операција наших јединица које оперишу на десној обали ријеке Ибра.

Непријатељске намјере по нашој процјени биле су: чинити притисак на нашу Дивизију ради осујећивања наших напријед изнијетих намјера, ове непријатељске намјере су у свему разбијене, а наше намјере су у току привођења у дјело уколико већ нису приведене. Будуће непријатељске намјере јесу, уколико се могло процијенити, одржати се што више компактно, па макар се борба и не водила, по могућству забранити прелаз нашим јединицама границе Србије и помагати путем везивања наших снага оним непријатељским снагама које дејствују у долини ријеке Ибра.

Свјесни свега овога настаћемо да и у овим, као и свим намјерама непријатеља ометемо и потпуно разбијемо.

Као завршно стање и ситуација у коме се наша Дивизија овога момента налази јесте врло добро.

Прилог: бројно стање људства и наоружање за 1 август т.г.³

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар	Начелник	Командант
п. пуковник,	п. пуковник	п. пуковник,
Мило Јовићевић	Раде В. Кнежевић	Жарко С. Видовић

(М.П.)

³ Према подацима из Операциског дневника (рег. бр. ®> к-1253, архива ВИИ дивизија је тада имала: офгцира 104, подофицира 218, бораца 1.164, другарица 132, свега 1.618 људи.

БР. 244

РЕЛАЦИЈА ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 5 АВГУСТА 1944 ГОД. О БОРБИ ПРОТИВ ЧЕТНИКА 27/28 ЈУЛА НА ПОЛОЖАЈУ: ЦРНЕТИЋИ — ЦРНУГОВИЋИ — САСТАВЦИ — УСТИБАР — РУДО¹

ШТАБ
III САНЦАЧКЕ НОУ БРИГАДЕ
Оп. бр. 155
5 августа 1944

РЕЛАЦИЈА

III Санцачке НОУ бригаде за вођене борбе са четницима дана 27/28 јула т.г. на положају: Црнетићи — Црнуговићи — Саставци — Устибар — Рудо и на положају Осовник — Лим (секција Вардиште 1:100.000).

Непријатељ:

- а) Непријатељ је био јачине 1.500 бораца.
- б) Наоружање непријатеља сачињавало је 6 тешких митраљеза, 11 пушкомитраљеза и неколико лаких бацача.
- в) Морал непријатеља никакав. Активност у борби слаба, борбеност сасвим слаба.

Наше јединице:

- а) 1, 2, 3 и 4 батаљон, јачине 560 бораца са 40 пушкомитраљеза, 6 тешких митраљеза, два тешка и 10 лаких бацача.
- б) Дана 27/28 јула вођена је борба са непријатељем на положајима Црнетићи — Црнуговићи — Саставци — Устибар — Рудо и на положају Осовник — Лим. Вид борбе: напад. Вријеме повољно: мрачна и топла ноћ.
- в) Снаге непријатеља које су још првог дана (26 и ноћу 26/27 т.м.) биле потиснуте са положаја Вис (к. 1295) и са положаја [с.] Градиберина, задржале су се са јачим дијеловима у Саставци — Устибар — Мокронози — Осовник, док су са извјесним снагама прешле Лим ради евентуалног потпомагања пребацивања свих дијелова преко Лима ако би била потреба за то.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 20—6, к. 1253.

— У 21 час извршили смо напад на непријатеља у два правца. Правцем Црнуговићи — Саставци — Устибар и даље према Рудом и правцем Осовник — Лим. Задатак лијеве колоне (Црнетићи — Саставци и даље) био је да брзо потисне непријатеља правцем Устибар — Рудо. Ради овога поставили смо једну чету 1 батаљона на комуникацији и на положајима око комуникације Рудо — Пљевља, која је требало као засједа да дејствује у леђа непријатељу. Такође задатак ове чете био је сачекивати разбијеног непријатеља од правца села Црнетића — Црнуговићи и наносити му губитке и заробљавати људство. По чишћењу Црнетића и Црнуговића, ова чета је требало да приђе у састав лијеве колоне, која је требало брзим кретањем да натјера непријатеља на повлачење ка Рудом, а потом да се оријентише ка с. Мокронози и сјев. падини Бича. Ово ради тога да би се четничке снаге дејством десне колоне правцем Осовник — Лим натјерале на јединице лијеве колоне и на тај начин извршено пресецање отступнице лијевом обалом Лима, што би имало као посљедицу уништање већег броја непријатељских војника.

— Непријатеља није било у селима Црнетићи и Црнуговићи. У Саставцима једна заостала четничка бригада (Сребрничка) примјетивши предње дијелове лијеве колоне, одмах је почела, дајући слабији отпор, да се повлачи правцем Устибар — Рудо, гдје су се налазиле још 4 четничке бригаде. Јединице лијеве колоне усиљеним маршем стигле су непријатеља тек у Устибару и једновременим дејством из више пушкомитраљеза успјеле да нанесу губитке непријатељу и да га натјерају у панично гажење преко Лима. — Десна колона, која је у први сумрак кренула правцем Осовник ради ликвидације утврда на овоме положају, није затекла непријатеља. Непријатрљ је једва сачекавши први сумрак одмах побјегао преко Лима у Прибој и на косе сјев. од Прибоја.

У 2 часа 28 т.м. непријатељ је био присиљен да **очи**сти лијеву обалу Лима.

г) наших губитака није било.

Непријатељски губици: 6 мртвих, 22 рањена и 1 заробљени војник.

д) Морал и држање наших јединица био је на великој висини. Борци су без имало задржавања трчећим кораком гонили непријатеља, пристизали га и наносили му губитке, заробљавајући људство и материјал.

— Батаљони су се показали на завидној висини, како руководиоци, тако и борци. Није било примјера слабог држања, а тако исто ни личног истицања.

ђ) Од ратног материјала у овој акцији заплијењено је 5 пушака, нешто муниције, хране и сл.

е) Утрошено је свега око 1.200 метака за све калибре.

ж) Борба је текла у свему по предвиђеном плану. Непријатељ је био присиљен на дезорганизовано повлачење и гажење Лима.

— Ово „дотуцање“ непријатеља на лијевој обали Лима изазвало је расипање у редовима непријатељских јединица, губљење сваке наде на озбиљнији отпор. Масовно дезертерство све више слаби бројноет непријатељских редова.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комес.	Начелник	Зам. команданта
Данило Кнежевић	Владимир Жугић	Данило Јауковић

(М.П.)

БР. 244

РЕЛАЦИЈА ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 5 АВГУСТА 1944 ГОД. О БОРБИ С ЧЕТНИЦИМА 4 АВГУСТА НА ПОЛОЖАЈУ: КОМАРАНИ — ВИЛОВИ — АКМАЧИЋИ — Р. УВАЦ¹

ШТАБ
III САНЦАЧКЕ НОУ БРИГАДЕ
Оп. бр. 155
5 августа 1944 г.

РЕЛАЦИЈА

III Санцачке НОУ бригаде за вођене борбе са четницима и милицијом дана 4 августа т.г. на положају с. Комарани — Вилови — Акмачићи — Увац (секција Пљевља — Сјеница 1 : 100.000).

Непријатељ:

- а) Непријатељ је био јачине 500 четника и милицајаца.
- б) Наоружање непријатеља сачињавало је 6 холандских тешких митраљеза, 2 тешке „Бреде“, 8 пушкомитраљеза, 2 тешка бацача и неколико лаких.
- в) Морал непријатеља слаб. Борбеност слабија, активност слаба.

Наше јединице:

- а) 1, 2 и 4 батаљон, јачине 380 бораца, са 25 пушкомитраљеза, 1 тешким бацачем, 6 лаких бацача и 4 тешка митраљеза.
- б) Дана 4 августа вођена је борба са непријатељем на положају Вилови — Комарани — Акмачићи — Увац. Ви борбе: напад. Вријеме повољно — сунчано.
- в) По овлађивању просторије око Прибоја четничк снаге које су се налазиле у околним срезовима, плашећ се напада, почеле су да се групишу и да се повлаче ка Србији. У Срезу новарошком отстатак Калаитовог корпуса, јачине до 500 људи, напустио је скоро читав Нововарошки срез и прикупио се у с. Комарани — Вилови — Акмачићи, ослањајући се при томе на Увац који му је као залеђина могао згодно послужити за отступницу.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 20—6, к. 1253.

Ми смо са једним маршем дошли са просторије Бања — Рутоши и у рано јутро извршили напад на непријатеља који се налазио на поменутиим положајима. Обухват од Увца нијесмо могли извршити ради тога што је сметала свјетлост дана, било је свануло, те услед откривеног терена непријатељ није могао бити ни обухваћен ни изненађен. Примијетивши наше дијелове непријатељ је одмах почео са повлачењем, дајући при томе доста жилав отпор.

Непријатељ је око 9,30 часова био присиљен, да послје осјетних губитака, отступи правцем Увац — Штитково. Мртве и рањене није могао извући из борбе, нити је се могао организовано повући.

г) Наши губици: 3 рањена.

Непријатељски губици: 30 мртвих, 50 рањених и 3 заробљена војника.

д) Морал наших јединица био је на висини. И поред већег замора борци наших јединица издржали су све напоре који су тражени од њих. Потиснутог непријатеља су пратили у стопу, наносећи му при томе осјетне губитке у људству и материјалу.

Као цјелина, батаљони су се, као и увијек, показали на висини. Командни кадар је у свему задовољно.

ђ) Од ратног материјала заробљено је: 1 пушкомитраљез, нешто муниције, 3 товарна коња, нешто спреме и хране.

е) Утрошено је 1.800 метака за калибар 7.9 мм., 700 метака за кал. 8 мм, 950 метака за кал. 6,5 мм., 1200 метака за кал. 7,5 мм.

ж) Борба је текла по предвиђеном плану. Непријатељ је потиснут преко р. Увца и нанијети су му осјетни губици.

Да смо могли ноћу да извршимо обухват како је била и постављена диспозиција, непријатељ би био десеткован и потпуно уништен.

И овај неуспјех имао је јачих посљедица у непријатељским редовима: дезертерства су се у већем броју појавила. Морал непријатеља је још више пољуљан.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар, Начелник, Зам. команданта,
Данило Кнежевић Владимир Жугић Данило Јауковић

(М.П.)

БР. 231

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТВРТЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ
ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 7 АВГУСТА 1944
ГОД. ШТАБУ ДИВИЗИЈЕ О БОРБИ С ЧЕТНИЦИМА НА
ПОЛОЖАЈИМА: С. РУТОШЕ — С. БРЕЗНА — ЛЕСКО-
ВАЦ — ЦРНИ ВРХ¹**

ШТАБ
IV САН. Н.О.У. БРИГ.
Бр. службено
7-У1Н-1944 год.
Нова Варош
у 23,30 часа

ШТАБУ XXXVII Н. О. У. ДИВИЗИЈЕ

Нова Варош

Тек сада су стигли курири са коначним извјештајем о данашњој акцији од оперативног официра друга Бошковића,² који су данас водили борбу са четницима.

7 ов. мјесеца у 5 сати изјутра наш 1 и 2 батаљон напали су четнике на положајима: Црквини³, Бакине⁴ баре изнад Рутоша, Крстача⁵, Јастребица®, Брезна, Јелача, Лесковац, гребен изнад Бање и Црни Врх. На овим положајима непријатељ је био озидео ровове које је бранио са такозваним IV јуришним корпусом, којега су сачињавале сљедеће бригаде: Златиборска, Рудничка, Ужичка и Рачанска бригада, које укупно броје, према подацима заробљеног четника, као и сељака, око 1000 људи (хиљаду). Непријатељ је протјеран са поменутих положаја преко Увца у правцу Бијелих Брда. Борба је трајала до 12 часова.

Губици непријатеља у овој борби су сљедећи. На положајима је нађено 20 мртвих четника, око 30 рањених и један заробљен.

Ми смо имали 4 рањена, од којих је један теже. Рањеници су: два из 1 батаљона а два из 2 батаљона (од ова 4 рањена су два замјеника командира чета и два водника).

Заплијењено 16 пушака, један холандски шарац са три добоша муниције.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 3—6, к. 1253.

² Вукостав Бошковић

³, ⁵ и ⁶ Није нађено на секцији 1 : 100.000.

Држање бораца и руководиоца је било на висини.
Од оних новомобилисаних које су нам послали јуче из Команде мјеста добар дио је данас утекао из борбе, вјероватно да су кућама побјегли. Чим добијемо њихов списак из ова два батаљона предаћемо Команди мјеста да се хватају. Наши батаљони су се повратили на старе положаје: Китоња (Гобате) и Радојиња.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОВОДА НАРОДУ!

Политкомесар — мајор,
Веселин Булатовић

Зам. команданта — мајор,
Душан Филиповић

(М.П.)

БР. 232

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 13 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ И ЧЕТ-
ВРТЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ И КОМАНДАНТУ ГРУПЕ
БАТАЉОНА ЗА ПРЕБАЦИВАЊЕ НА ПРОСТОРИЈУ:
БИЈЕЛА БРДА — УВАЦ И БАТКОВИЋИ — ЦРНУГО-
ВИЋИ — ГОЛЕША¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 91
13-УШ-1944

ШТАБУ III И IV САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ
(и замјенику команданта III бригаде другу Данилу
Јауковићу)

1. Према добивеним подацима непријатељ је у току 12 ов. мј. пребацио извјесне своје снаге за Прибој. Такођер постоји вјероватноћа да нас непријатељ нападне од правца Пријепоље — Кладница, са задатком набијања на Лим. На лијевој обали Лима налази се нешто четника Вука Калаита и четници Милутина Јеловца.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 26—6, к. 1253.

2. Да би предухитрили непријатељске намјере, а исто вријеме нужно је да прихватимо и материјал за наш дивизију,²

НАРЕЂУЈЕМО:

— IV санџачка бригада до сумрака 13 ов.мј. прику пиће своје јединице у Радојињи и у току ноћи 13/14 т.мј. ликвидираће непријатеља на сектору Прибој, заузеће Прибој, пребациће два батаљона на лијеву обалу Лима ко Прибоја, поставиће засједе на комуникацији Бистрица - Прибој, порушити цесту на најзгоднијем мјесту и по сваку цијену осигурати ту комуникацију. Уколико се укаже по треба, два батаљона са десне обале Лима могу се, у циљу интервенције на лијевој обали Лима, пребацивати према моментаној ситуацији. Иначе ће се задржати на тој просторији у току 14 т.мј. У току 14/15 т.мј. смјестиће се на просторији *Маржићи — Забрдни Тоци — Ожаль — Голеша*, с задатком разбијања четника на лијевој обали Лима, затварања праваца од комуникације Пријепоље — Пљевља.

— III санџачка бригада одмах по пријему наређења кренуће правцем Борова Глава — Торник — Јабланица Бијела Брда, разбијајући непријатеља на томе правцу постављајући се на просторију: Бијела Брда — жел. станица Увац — Равно Брдо — Хусеинова Раван, с задатком затварања правца Вишеград — Прибој, рушења комуникације на најзгоднијем мјесту. На ту просторију мора бригада да избије усиљеним маршем. На тај задатак кренуће одмах са два батаљона који се налазе на Боровој Глави а два батаљона који се налазе у Јбубишу под командом заменика команданта бригаде нека одмах такође кренуће правцем Горња Јабланица — Бијела Глава — Цигла Штрпци и нека се смјесте на просторији Штрпци — Равно Брдо — Кнегиња. У току 14/15 т.мј. III бригада ће продужити напредовање у циљу чишћења просторије Рудо — Миоче, извршиће прелаз Лима и пребациће се на просторију Међуречје — Батковићи — Црнуговићи — Западна Голеша, с задатком затварања правца од Пљеваља Чајнича.

— Горе наведене задатке бригаде треба да изврши најенергичније вршећи покрете усиљеним маршем а нападајући снажним еланом, бацајући на најважније правце јаче снаге.

— **ТТГаб** дивизије кретаће се са IV бригадом.

³ Види док. бр. 233.

— Чету 2 батаљона која се налази на Кокином Броду упутићемо да заједно са интендантуром и санитетом III бригаде уђе у састав IV санџачке бригаде код рела Радоиња.

!— Дивизијску извиђачку чету и извиђачки вод III бригаде употријебиће Штаб IV бригаде у току 14 ов.мј. на просторији Гобате — Китоња а по пребацивању IV бригаде на лијеву обалу Лима наредиће да се и они пребаце.

— Тешке рањенике ћемо оставити на досадашњем мјесту.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Начелник Политички комесар Командант — п.пуковник
п.пуковник п.пуковник **Жарко С. Видовић**
Р. Кнежевић

БР. 233

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 15 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ И ЧЕТ-
ВРТЕ САНѢАЧКЕ БРИГАДЕ ЗА РАЗМЕШТАЈ НА ПРО-
СТОРИЈИ: КАСИДОЛ — ГОЛЕША — ДОБРИЛОВИЋИ —
МАРЖИЋИ — ЗАБРДНИ ТОЦИ¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 92
15-УШ-1944

ШТАБУ III и IV САНѢАЧКЕ БРИГАДЕ

1. По чишћењу просторије Златибор — Бистрица — Рудо и пребацивању наших јединица на лијеву обалу Лима, задржаћемо се на просторији између Лима и комуникација Пљевља — Пријепоље, односно Рудо док не добијемо муницију и остали материјал са слободне територије.

У току 16 ов. мј. до 9 часова смјестиће се:

— III бригада на просторији: Градиберине — Касидол — I Голеша — Доброловићи, са задатком држања комуни-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 26—6, к. 1253.

кације Бистрица — Прибој, извиђања у правцу Рудога и комуникације Пљевља — Рудо.

— IV бригада ће се смјестити на просторији: Забрдни Тоци — Тоци — Цурово — Маржићи, са задатком затварања комуникације Пријеполје — Прибој и праваца од комуникације Пљевља — Пријеполје и Пљевља — Сутјеска, као и извиђања у тим правцима. Батаљон IV бригаде који се сада налази у Градиберине извршиће покрет пошто му дође смјена јединице III бригаде, с тим што ће остати чета из III бригаде.

— Интендантура и санитет III бригаде ће остати код Грабовице, и даље наређење нека јој изда Штаб III бригаде.

Штаб дивизије налазиће се у засеоку Грабовица.

— По доласку на горе наведену просторију штабови бригада ће извијестити.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Начелник — п.пуковник,
Раде **В. Кнежевић**

Командант — п.пуковник,
Жарко С. Видовић

БР. 244

РЕЛАЦИЈА ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 18 АВГУСТА 1944 ГОД. О ВОЂЕНОЈ БОРБИ ПРОТИВ ЧЕТНИКА 8 АВГУСТА НА ПОЛОЖАЈИМА: С. БОЖЕШИЋИ—ШТИТКОВО — ТРУДОВО — ЧЕМЕРНИЦА¹

ШТАБ
III САНЦАЧКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ
18/УШ. 1944 г.
Оп. бр. 175

РЕЛАЦИЈА

III Санџачке НОУ бригаде за вођене борбе са четницима дана **8/УШ**. т.г. на положају Божешихи — Штитково — Трудово — Чемерница (секција Сјеница [и Ужице] **1:100.000**).

Непријатељ:

- а) Непријатељ је био јачине 750 људи.
- б) Наоружање непријатеља сачињавало је 4 холандска тешка митраљеза, 2 тешке бреде, 2 тешка баџача, неколико пушкомитраљеза и неколико лаких баџача.
- в) Морал непријатеља слаб, борбеност слаба, активност у борби такође слаба.

Наше јединице:

- а) 2, 3, и 4 батаљон јачина 360 бораца са 20 пушкомитраљеза, 4 тешка митраљеза, 2 тешка баџача и 6 лаких баџача.
- б) дана 8/УШ. т.г. вођена је борба са непријатељем — четницима на положају Божешихи' — Штитково — Трудово — Чемерница. Вид борбе: напад. Вријеме повољно — сунчано.

в) Непријатељ се према посљедњим обавјештењима налазио у селима Божешихима, Штиткову и Трудову са мањим снагама, док је главнину својих снага држао на косама Чемернице, гдје су му били прихватни положаји. — Ми смо, рачунајући са оваквим распоредом непријатељских снага, извршили напад на тај начин што смо са два батаљона (1 и 2) напали непријатеља фронтално, док смо са 3 и 4 батаљоном извршили обухват. Ради овога задатак 3 и 4 батаљона је да се што прије пробије у позадње поло-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 20—6, к. 1253.

жаје- непријатеља и да овлада положајима Чемернице, а потом да се оријентишу према непријатељским снагама које би се налазиле у Буковику и Штиткову и да на тај начин онемогуће отступницу истоме.

— Непријатеља у поменутиим селима није било, или ако га је било, успио је да користећи ноћ умакне. — На положају Чемерница непријатељ није примао борбу, већ је примјетивши наше предње дијелове побјегао према Јавору и према комуникацији Ивашица — Сјеница. Остајали су само мањи дијелови непријатеља који нијесу могли да благовремено побјегну. Исти су били или похватани или побијени.

г) наших губитака није било.

Непријатељски губици 4 мртва, неколико рањених и 6 заробљених, међу којима и 1 учитељ.

д) Морал наших јединица био је на висини. Иако је прелазом преко Увца људство било пршшчно заморено, наше јединице су гониле непријатеља у стопу и давали су од себе све што се тражило. — Као цјелина батаљони су се показали на достојној војничкој висини. Примјера личног истицања, као и слабог држања није било.

ђ) Од ратног материјала заплијењено је: 1 пушкомитраљез, неколико пушака, нешто муниције, опреме и нешто хране.

е) Утрошено је 450 метака за кал. 8 мм., 1.200 метака за кал. 7.9 мм., 700 метака за кал. 7.5 мм. и 500 метака за кал. 6.5 мм. Утрошено је 5 лаких граната од тешког бацача.

ж) Борба је углавном текла по предвиђеном плану. Непријатељ је био принуђен да напуети ову просторију која му је била стално упориште почев од 1941 г. па све до данас. Обухват његових живих снага, као и уништење истих није успио ради тога што је непријатељ користећи ноћ и добро познавајући терен успио да се извуче.

Овај неуспјех непријатеља имао је озбиљних посљедица како у редовима самога непријатеља тако и у његовој позадини. Дезертерства су се и даље свакодневно дешавала.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички /комесар,
Данило Кнежевић

За команданта, поручник,
Бошко Шкрбовић

Начелник, капетан.
Владимир Жугић

(М.П.)

БР. 231

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 21 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ОСМЕ ЦРНОГОРСKE
БРИГАДЕ ДА ПРЕДА ЈЕДАН ДЕО НАОРУЖАЊА НОВО-
ФОРМИРАНОЈ ПЕТОЈ САНЦАЧКОЈ БРИГАДИ¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Бр. службено
21-УШ-1944

ШТАБУ VIII ЦРНОГОРСKE БРИГАДЕ²

У току данашњег дана отпочеће формирање V Сан-
чачке бригаде.³ С обзиром на то да ситуација не дозвољава
тој бригади времена да се војнички и политички у миру
бар краће времена уздиже, него ће напротив добивати и
борбене задатке, то је нужно да је одмах наоружамо. Ору-
жје ћемо дати из осталих бригада наше дивизије. Ваша
бригада нека преда команданту V Бригаде другу Данилу
Јауковићу још у току данашњег дана слиједеће:

- 1 „Шарац" са 1.000 метака и 1 товарним коњем,
- 3 енглеска п. митраљеза са по 300 метака,
- 2 италијанска или 1 италијански и 1 „Брно" п. ми-
траљез са по 300 метака.
- Уколико имате резервних пушака уступите им све.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОВОДА НАРОДУ!

За штаб
Командант — п.пуковник,
Жарко С. Видовић

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
риског института под рег. бр. 13—7, к. 1253.

² Ова бригада је поново дошла у састав Тридесет седме НОУ
дивизије, у којој је остала до почетка септембра 1944 год., када је
прешла у Прву пролетерску дивизију, а почетком марта 1945 год. у
Једанаесту НОУ дивизију у којој је остала до краја рата.

³ Овога дана је формирана Пета санчачка бригада од ново-
мобилизованог људства из Бјелопољског и Пљеваљског среза. Имала
је у свом саставу 4 батаљона са око 500 бораца. Штаб бригаде су
сачињавали: командант Данило Јауковић, политички комесар Живко
Цувер (народни херој, погинуо новембра 1944 год.), заменик коман-
данта Вукосав Бошковић и помоћник политичког комесара Јосиф
Струњаш.

БР. 231

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 22 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА РАЗМЕШТАЈ НА ПРОСТОРИЈИ ЈАБЛАНИЦА — БИЈЕЛА БРДА — УВАЦ И БИСТРИЦА — РАДОЈИЊА — ВРА- НЕША КАО И ЗА ИЗВИЋАЊЕ У ПРАВЦУ ВИШЕГРАДА, ЗЛАТИБОРА И КОКИНОГ БРОДА¹

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 96
22-УШ-1944

ШТАБУ III, IV, V И VIII БРИГАДЕ ОВЕ ДИВИЗИЈЕ

У току 21 и 22 ов. мј. непријатељ је мањим дијеловима избио у Нову Варош а еа око 7 тенкова и 50 камиона на Бистрицу, гдје врши оправку моста на комуникацији Пријепоље — Прибој. Даље намјере непријатеља нису нам тачно познате.

Наша дивизија ће се у току 22/23 и 23 т. мј. пребацити са двјема бригадама на просторију Јабланица — Увац, а двије бригаде ће остати на просторији између комуникације Бистрица — Кокин Брод и Увац.²

I дивизија ће се у току 23 ов. мј. пребацити на просторију Борова Глава — Доброселица, 24 т. мј. ће вјероватно напасти на положаје Палисад — Чајетина и вршиће даље операције у правцу пруге Шарган — У&ице.

НАРЕЂУЈЕМО:

— VIII црногорска бригада ће у току ноћи извршити прелаз Увца, очистити просторију Штрпци — Бијела Брда и у току 23 т. мј. до подне смјестиће се на просторији Цигла (к. 918) — Шанац — Брезовац — Голеш (к. 1014). За твараће и извиђаће правац Прибој — Вишеград и обратно Рушиће комуникацију жел. станица Увац — Вишеград Извидиће и испитати снаге непријатеља на сектору Добрун — Вардиште и Мокра Гора.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 38—3, к. 1253.

² Према наређењу Штаба дивизије, докуменат у архиви ВИИ под рег. бр. 37/3, к. 1253, јединице су се преbacиле 21/22 августа на десну страну Лима између Бистрице и Прибоја.

— III санџачка бригада ће у току 23 т. мј. до 12 часова избити на просторију Горња Јабланица — Лиска — Доња Јабланица. Ухватиће везу са VIII бригадом и десно са I дивизијом.³ Извиђаће и испитати непријатеља правцем Семегњево и на сектору Вардиште — Мокра Гора. Командант дивизије ће се кретати са III бригадом и Штаб III бригаде ће га извјестити о тачном времену када ће они кренути са садањег мјеста.⁴

— IV санџачка бригада ће се по пријему наређења смјестити на просторији Китоња — Козомор — Каменица — Вранеша, са задатком затварања правца од комуникације Бистрица — Кокин Брод и извиђања у правцу Бање.

— V санџачка бригада заједно са дивизијском болницом смјестиће се на просторију Радоиња, по пријему наређења.

— У случају напада на сектор IV бригаде, она ће се повлачити под јачим притиском у правцу Радоиње смјештајући се према ситуацији на просторији сјеверно од Увца — Сеништа — Негбина, затварајући правац од Кокина Брода.

Штаб IV бригаде ће узети под команду дивизијску извиђачку, чету и свој извиђачки вод којима ће организовати извиђање у правцу комуникације Прибој — Кокин Брод.

— Политички комесар и начелник Штаба дивизије ће у току 23 до подне доћи у Радоињу, гдје ће се и задржати са IV и V бригадом. Штаб IV бригаде нека дође такођер у Радоињу, гдје ће ухватити везу са комесаром и начелником ове дивизије.

— Командант дивизије ће одржавати везу са комесаром дивизије помоћу радио-станице IV бригаде. Везу ћемо одржавати што чешће и уговарати је према потреби.

— Хируршка екипа нека се креће са IV санџачком бригадом.

— Пионирско одјељење прикључиће се III санџачкој бригади.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар

п. пуковник,

Мило Јовићевић

Командант — п. пуковник,

Жарко С. Видовић

Начелник—п. пуковник,

Раде В. Кнежевић

³ О дејствима ове дивизије на Златибору и према Ужицу види књ. 11, док. бр. 28, 43, 53 и 66.

⁴ Види док. бр. 239.

БР. 231

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 24 АВГУСТА 1944 ГОД. КОМАНДАНТУ ДИВИЗИЈЕ
О РАСПОРЕДУ И ЗАДАЦИМА ЧЕТВРТЕ И ПЕТЕ САН-
ЦАЧКЕ БРИГАДЕ НА СЕКТОРУ ЛИМ — ЧЕЛИЦА —
РУТОШЕ — РАДОЈИЊА¹

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 92
24-УШ-1944
Положај (Радојиња)
У 10 часова

КОМАНДАНТУ XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
потпуковнику другу Жарку Видовићу²

Непријатељ у току 22/23 т.м. овладао је положајима:
к. 917 (источни дио с. Вранеша) — Тиква — Оштрик (к.
1282) — Челице; у вези настале ситуације овај Штаб је пре-
дузео следеће:

1. Распоредио је IV бригаду почев са лијевим крилом
овако: један батаљон к. 978—источни дио с. Бакаловина —
к. 981 — к. 1168 — к. 1230 затворивши на овај начин источни
дио с. Радојиња, а од правца Кокин Брод и комуникације
Кокин Брод — Нова Варош. Други батаљон распоређен је
на просторији к. 1230 па закључно Драгашки Крш (к. 911)
досежући на овај начин непосредно до падина Оштрика
и штитећи на овај начин јужни дио села Радојиња од
правца Нова Варош — Тиква — с. Радојиња. Трећи бата-
љон распоређен је на просторији западног дијела села Ру-
тоше са задатком затварања правца од Бистрица — Оштрик.
Четврти батаљон постављен је на просторији Орашац —
Бањско Брдо — *Лесковац са зацаткош да затвори правац*
од Прибоја и Прибојске Бање.

Непријатељ у току дана, а до 11 часова 23 ов. мј. био
је активан но избивши на непријед наведене положаје
остао је непокретан и до сада није предузимао никакву
активну радњу, покрет или дејство. 23. т. м. око 17 часова
непријатељ у колони од 15 камиона прошао је правцем

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
риског института под рег. бр. 6—6, к. 1253.

² Командант дивизије се у то време налазио са Трећом сан-
цачком и Осмом црногорском бригадом. Види њихов распоред и за-
датке у док. бр. 236 и кв. 11, док. бр. 26.

Кокин Брод и даље друмом који води за Ужице. У овим камионима била је војска. На Кокином Броду непријатеља још има, као и на околним положајима.

У циљу настале ситуације ми смо V бригаду са дивизијском болницом пребацили 23 ов. м. око 15 часова на просторији с. Доброселица, гдје се и сада налази, обављајући своје послове око формирања и уређења бригаде. Штаб ове дивизије налази се у с. Радојињи куће Суботића. Везу путем радио-станице са командантом дивизије и осталим јединицама немамо.

2. Ми смо у очекивању доласка савезничких авиона који требају да нам спусте оружну и одјећну спрему, но *како* немамо знаке за везу са авионима, потребно је хитно да нам исте доставиш. Друго, просторија која улази у обзир за бацање спреме, а с обзиром на ситуацију, ми предлажемо да буде с. Радојиња — с. Доброселица.

Ми смо у свему и до детаља предузели мјере извиђања и обезбјеђења, као и прикупљања детаљних података о непријатељу и његовим даљим намјерама. Констатујемо да ће се непријатељ рокирати и поставити на линији пред нашим дијеловима, тј. Првој дивизији и дјеловима XXXVII, које су сада на томе правцу и у нападу, о чему треба да поведете рачуна.

Са извиђачком четом наше дивизије још нисмо ухватили везу, али смо предузели и у овом правцу потребно. Потребно би било да се у свему и до детаља споразумијеш са „Авалом“³ око бацања спреме за њих и нас и о овоме што прије да нас извијестивд.

Ситуација *како* спољна тако и унутрашња, па свакако и ова наша на нашем ратишту одлична је. Надамо се да ћеш са побједоносном III и VIII бригадом брзо закуцати на капије Ужица и Вишеграда.⁴

Настој, друже команданте, да што прије успоставиш радиовезу са IV бригадом да не би ниједног тренутка били у неизвесности;

Завршавајући овај извјештај поздрављамо те са нашим борбеним поздравом уз добре жеље.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
п. пуковник,
Мило Јовићевић

Начелник
п. пуковник,
Раде В. Кнежевић

³ Штаб Прве пролетерске дивизије

⁴ О даљим дејствима Тридесет седме НОУ дивизије на територији Србије види док. у кн>. 11—15.

БР. 244

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 6 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ, ЧЕТ-
ВРТЕ И ПЕТЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ЗА РАЗМЕШТАЈ
НА ПРОСТОРИЈИ БИЈЕЛА БРДА — ШТРПЦИ И БРЕЗНА
— ДОБРОСЕЛИЦА — ГОРЊИ ЉУБИШ — БУРАЂА И ДА
ЗАТВОРЕ ПРАВЦЕ ОД ВАРДИШТА И ОД КОМУНИКА-
ЦИЈЕ ПРИБОЈ — НОВА ВАРОШ¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ-ДИВИЗИЈЕ

Оп. бр.
6-1X-1944 год.

10 ч

ШТАБУ III, IV и V САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ

1. У току 5/6 о. м. јединице III Санџачке бригаде потпуно су разбиле њемачко-четничко-милициске снаге на положајима код Нове Вароши и ослободиле Нову Варош. Непријатељу су нанесени јачи губици. Заплијењено је том приликом више материјала: 10 пушкомитраљеза и митраљеза, 40 сандука муниције, 30 телефонских апарата, 4 радиостанице, преко 100 ћебади, шаторских крила и друге спреме, 1 моторцикл и 1 лимузина.

2. Најновијим наређењем добивеним од Врховног штаба, у склопу општих операција, наша дивизија има задатак да дејствује у правцу Вардиште — Вишеград. Напомињемо, да се ово држи у највећој тајности.

С обзиром на то наређење Врховног штаба

НАРЕЂУЈЕМО:

— IV Санџачка бригада кренуће данас са садање просторије у 20 часова и најкраћим правцем пребациће се на просторију Хајдучки Бор — Суви Бор — Гумиште — Шанац, са задатком затварања правца и извиђања Штрбци — Бијела Брда — Вишеград — Вардиште — Мокра Гора.

— III Санџачка бригада ће данас у 20 часова кренути са садање просторије и смјестити се на просторији Брезна — Крстати Бор — Радоиња, са задатком затварања правца од Прибој — Нова Варош.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 20—6, к. 1253.

— V Санџачка бригада остаће на садањим положајима, наиме: Доброселица — Горњи Љубиш — Кућани — Бурађа.

— Горе наведени распоред је наравно привремени у циљу извршења задатка добивеног од Врховног штаба, док ће се наређење за даљи рад добити.²

— Штаб дивизије ће се у току 6/7 пребацити за село Доброселицу.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За Штаб
Командант — п. пуковник
Жарко С. Видовић

БР. 239

РЕЛАЦИЈА ШТАБА ТРЕЋЕ САНѢАЧКЕ БРИГАДЕ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 12 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. О ВОЂЕНОЈ БОРБИ С ЧЕТНИЦИМА НА ПОЛОЖАЈУ ЦИГЛА — БИЈЕЛА БРДА ДАНА 22 АВГУСТА¹

ШТАБ
III САНѢАЧКЕ НОУ БРИГАДЕ
Оп. бр. 177
12-IX-1944 г.

РЕЛАЦИЈА

III Санџачке НОУ бригаде за вођене борбе са четницима 22 августа т. г. на положајима Цигла — Јабланица (секција Вардиште 1:100.000).

Непријател.:

а) Непријатељ је био јачине 250 четника, из Златиборске бригаде, наоружани са неколико аутоматских оруђа и баџача.

б) Морал непријатеља слаб, борбеност слаба, активност такође слаба.

² Види књ. II, док. бр. 146 и 147.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. II—6, к. 1253.

Наше јединице:

а) -2 и 3 батаљон јачине 220 бораца са 10 пушкомитраљеза, једним тешким бацачем и два лака бацача.

б) Дана 22 августа вођена је борба са четницима на положајима Цигла — Бијела Брда. Вид борбе: напад. Вријеме повољно—сунчано.

в) Према наређењу Штаба дивизије² требали смо одмах кренути правцем Увац — Јабланица — Семегњево — Мокра Гора, гдје смо требали разрушити комуникацију Вардиште — Ужице, као и порушити мостове на жељезничкој прузи на истом распону.

По прелазу преко р. Увца прилазећи положајима Цигла и даље, непријатељ — четници су покушали да нас задрже у даљем продирању. Одмах смо развили наша два батаљона према непријатељу и успјели послје краће борбе да га натјерамо у бјекство.

г) Наши губици: 1 мртав и један рањен.

д) Непријатељ је имао 3 мртва и неколико рањених.

ђ) Морал наших јединица био је на висини. Послије заморних маршева и форсирања Лима, а потом одмах и Увца, наши борци су и у овој борби показали не(мањену одлучност и врло висок степен борбености. Непријатеља су послје краће борбе одбацили са његових положаја одбране.

е) Од ратног материјала у овој борби није ништа заплијењено.

ж) Утрошено је 180 метака за калибар 8 мм, 230 метака за калибар 7,9 мм, 220 метака за калибар 7,5 мм, и 185 метака за кал. 6,5 мм.

з) Борба је текла у свему по предвиђеном плану. Непријатељ је енергичним дејством у чело и у бок брзо разбијен и натјеран у бјекство. Ово је имало врло крупних последица у редовима четника, тако да смо могли несметано продужити са кретањем ка Мокрој Гори ради диверзије на жел. прузи Вардиште — Ужице.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОВОДА НАРОДУ!

Политички комесар, мајор, Данило Кнежевић	Начелник, капетан, Владимир Жугић	За команданта поручник, Бошко Шкрбови
--	--	--

(М.П.)

³ Види док. бр. 233.

БР. 244

РЕЛАЦИЈА ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 1 ОКТОБРА 1944 ГОД. О БОРБИ С ЧЕТНИЦИМА У ПЉЕВЉИМА¹

ШТАБ
III САНЦАЧКЕ НОУ БРИГАДЕ
Оп. бр. 185
1.X.1944 г.

РЕЛАЦИЈА

III Санџачке НОУ бригаде за вођене борбе са четницима дана 1.X. т.г. у граду Пљевљима.
(Секција Пљевља 1:100.000.)

Непријатељ:

- а) Јачина непријатеља била је 2.000 бораца (Калаит и пљеваљски четници).
- б) Наоружање непријатеља: 35 п. митраљеза, 12 митраљеза, 2 баџача кал. 81 мм.
- в) Морал, борбеност и активност непријатеља сасма слаба.

Наше јединице:

- а) 1, 3, и 4 батаљон јачине 450 бораца са 45 п. митражеља, 3 т. митраљеза и 4 баџача.
- б) Дана 1 новембра т.г. вођена је борба са четницима на Пљевљима.
- в) Борба је почела у 6 часова и трајала до 8 часова. Наши нападни правци били су у три колоне и то: прва колона правцем Црљеница — Којовићи — Боровац, а друга колона правцем Црљеница — Голубиње — Злодо, а трећа колона правцем — Мијајловица — Потрлице — Јагњила — Караула — Пљевља.
- г) Наше јединице су успјеле да разбију непријатеља и да овладају самим градом — Пљевљима. Непријатељ је отступио у правцу Готовуша — Југоштица, а ми смо један батаљон одредили у потјеру за њима, а један смјестили у Црљеници, а један ради гарнизонске службе смјестили у самим Пљевљима.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 20—6, к. 1253.

д) Наши губици: 2 лакше рањена, а непријатељски — више мртвих и рањених.

ђ) Од ратног плијена: заробљено је више хиљада југословенских метака, неколико стотина граната од тешког бацача, пушака, опреме и осталог ратног материјала.

е) Морал наших јединица био је на висини од почетка до краја. Примјера личног истицања, као и слабог држања није било. Јединице као целина добро су се показале.

ж) Утрошено је 850 метака кал. 8 мм., 2.000 метака кал. 7,9 мм. и 1.500 енглеске муниције и 10 граната кал. 81 мм.

з) Борба од почетка па до краја текла је по предвиђеном плану и била је од врло важног војничког значаја јер је у непријатељској војсци настало расуло — бјезаније и дезертерство, као и предавање истих нама.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Комесар •— мајор
Данило Кнежевић

Командант
Халил Хаџимуртезић

Начелник — капетан
Јагош Мирковић

(М.П.)

БР. 241

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 9 ОКТОБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ПРВОГ, ДРУГОГ
И ТРЕЋЕГ САНЦАЧКОГ НОП ОДРЕДА О ФОРМИРАЊУ,
РАСПОРЕДУ И ЗАДАЦИМА ОВИХ ОДРЕДА¹**

ШТАБ
ХХХVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Пов. бр. 103
9-X-1944 год.

ШТАБУ I, II и III САНЦАЧКОГ ОДРЕДА

1. Обзиром на данашњу ситуацију, даљи развој догађаја и наше борбе како у нашој земљи тако и у Санцаку, као и указате потребе, одлучили смо да формирамо санцачке одреде. Они ће носити назив: I Санцачки одред, II Санцачки одред и III Санцачки одред. I Санцачки одред ће се попунити од људства Среза плеваљског и Бјелопољског, гдје ће и дејствовати, II Санцачки одред ће бити на просторији Прибој, Пријепоље и Нова Варош а III ће захватити просторију Сјеница, Нови Пазар и Тутин.

2. Формације I, II и III Санцачког одреда:

I Санцачки одред: Штаб одреда, два батаљона, од којих ће један бити за Срез пљеваљски, а други за Срез бјелопољски. Оба јачине по 70 људи, сваки од по двије чете.

II Санцачки одред: Штаб одреда, три батаљона од по двије чете. Нововарошки батаљон јачине од 50 људи, Прибојски 60 а Пријепољски 50. Сваки батаљон ће имати по двије чете.

III Санцачки одред: Штаб одреда. За сада има један батаљон на просторији Сјеничког среза, са тежњом формирања батаљона у Новопазарском и Тутинском срезу.

3. Одлуком овога Штаба постављају се у штабове одреда:

I Санцачког одреда :

За команданта Миљко Старчевић

За политичког комесара Милош Радоњић;

II Санцачког одреда:

За команданта Јовиша Мелентијевић

За политичког комесара Драго Стиковић;

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 14—7, к. 1253.

III Санџачког одреда:

За команданта Свето Милутиновић .

За политичког комесара ЈБубиша Пешић.

4. Штабови одреда ће одмах примити дужност. Команде чета ће поставити штабови одреда, а команде батаљона ће предложити овоме Штабу.

Сједиште штабова одреда ће бити:

I Санџачког одреда у Шаховићима;

II Санџачког одреда у Новој Вароши;

III Санџачког одреда за сада са јединицом.

Штабови одреда ће иначе упућивати и давати задатке својим јединицама према ситуацији и моменталним потребама. Нормално ће њихове јединице дејствовати по батаљонима у одговарајућим срезovima, али у случају потребе се могу батаљони концентрисати на најпотребније мјесто, односно посторију у циљу извршења извесног задатка.

5. Рад и задаци одреда:

Са људством које буде у јединицама одреда нужно је одмах најинтезивније радити политички и војнички. У том раду, специјално политичком, добиваће помоћ од другова из позадине са одговарајућег терена. Јединице одреда морају живјети одмах од првог дана потпуно војничким животом. Искорјењивати недисциплину, алкавост, лабавост, неизвршење наређења. Настојати да се ти борци уздигну што прије, тако да би јединице одреда биле као наше ударне јединице. Да би се то постигло требају одговарајући руководиоци да се заложе до максимума и да поставе рад по извјесном плану. Одреди ће се, односно поједини батаљони, попуњавати из свог среза до горе одређеног броја људи. Тај број људи ће бити стални борци тих батаљона, и зато узети добре борце. Они се неће узимати, односно упућивати у јединице наше дивизије.

Штабови одреда ће са својим јединицама вршити чишћење просторија од четничких групица, контролисаће стално своју просторију, биће потпора народне власти у сваком погледу.

Код нас се такође врши општа мобилизација. За сада је наређено од стране Врховног штаба да се спроведе мобилизација свог способног људства од 18 до 25 година. Мобилизацију ће вршити команде мјеста. Приликом те мобилизације команде мјеста ће бити потпомогнуте од одреда. Зато ће штабови одреда ставити на расположење командама мјеста потребан број људи за правилно и што брже вршење мобилизације. Најглавнији наш задатак је сада извр-

шити мобилизацију, попунити наше јединице. При свакој команди мјеста ће се образовати мобилизациска комисија која ће прегледати обвезнике. Оне који буду способни за војску упућиваће у најближе одредске јединице, а одатле ће бити по наређешу овога Штаба упућивани у поједине бригаде ове дивизије.

6. Штабови санџачких одреда биће под непосредном командом Штаба наше дивизије, од кога ће бити потпомогнути у своме раду, добивати задатке, коме ће подносити извјештаје о своме раду и ситуацији на одговарајућој просторији. Штаб дивизије ће према потреби у појединим моментима стављати одреде под команду наших бригада, односно јединица, чији задаци моментално координирају и тијесно су повезани са задацима одреда.

7. Штабови одреда ће одмах по пријему овог наређења предузети све мјере у циљу извршења горњих задатака о чему ће поднијети извјештај.

8. Штаб дивизије ће се налазити до даљег у Пријепољу.

Да би знали садање стање у одредима, штабови одреда ће поднијети извјештај са бројним стањем својих јединица.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
п.пуковник,
Мило Јовићевић

Командант — п.пуковник,
Жарко С. Видовић . .

(М.П.)

Достављено:

Штабу I Санџачког одреда
Штабу II Санџачког одреда
Штабу III Санџачког одреда
Командама подручја на територији Санџака

БР. 244

РЕЛАЦИЈА ШТАБА ПЕТЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 25 ОКТОБРА 1944 ГОД. О БОРБИ ПРОТИВ ЧЕТНИКА И НЕДИЋЕВАЦА НА ЈАВОРУ (ЈАНКОВ ВРХ—ВАСИЉЕВ В.—С. ЛЕПОВИЋИ)¹

ШТАБ
V САНЦАЧКЕ НОУ БРИГАДЕ
Оп. бр. 12
24²-X-1944 год.
Положај

РЕ Л А Ц И Ј А

V Санцачке НОУ бригаде за вођене борбе са четницима дана 24 октобра т.г. • на положајима Јавор — Јанков Врх — Васиљев Врх — Јастребовац — Леповићи (секција Сјеница 1:100.000).

Непријатељ:

а) Непријатељ је био јаче формације—око 800 четника, недићеваца и дражићеваца.

б) Наоружање непријатеља: 10 тешких митраљеза (3 тешке бреде, 3 холанђанина, 2 њемачка лака шарца и 2 шварцлозе), већи број п. митраљеза, 2 тешка и 2 лака минобацача.

в) Морал непријатеља врло слаб, једино их је одржавала њихова надмоћност у људству и оружју.

Наше јединице:

а) 1, 2 и 3 батаљон, јачине 279 бораца, са 8 п. митраљеза, 3 тешка митраљеза, 2 тешка и 1 лаки бацач.

б) На дан 24 октобра т.г. вођена је борба са непријатељем—четницима—на положају Јавор •— Јанков Врх — Васиљев Врх — Јастребовац — Леповићи. Вид борбе: Напад. Вријеме: дан сунчан.

в) Са просторије Црвена Гора — Сичево — Катићи, сходно наређењу Штаба дивизије, кренули смо са 1, 2 и 3 батаљоном у правцу Јавора, ради држања положаја Штит-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 20—6, к. 1253.
² Омашка. Треба да стоји 25.

ково — Кладница — Јавор. Наступним маршем кренули смо из с. Катића у правцу Јавора. У маршу сукобили смо се са непријатељским истуреним предстражним дијеловима (десном побочницом непријатеља), које смо дијелове јаким налетом и оштром ватром потиснули у правцу Кладница — Сјеница.

— Захваљујући добро испресијецаном, каменитом и пошумљеном земљишту, иако је непријатељ био много надмоћнији у људству и оружју, успјели смо да непријатеља разбијемо уз осјетне његове губитке и да их натјерамо у панично бјекство.

Морали смо низом узастопних јуриша освајати дио по дио непријатељског положаја, који је у неколико махова бранио прса у прса.

Започета борба поменутога дана ушла је у ноћ и трајала све до 1 час послје пола ноћи.

Положаје Јанков Врх, Васиљев Врх, Јавор и Леповиће, гдје се је налазила јача снага четника, морали смо тући снажном ватром из свих аутоматских оруђа, као и бацачима. Јуришем овладали смо овим положајима тачно у 1 час послје пола ноћи, тј. 25 октобра т.г.

Непријатељ се у неред у повукао у правцу Кладница — Сјеница.

г) Наши губици у току ове борбе (дана и ноћи) били су 1 рањен и то командант III Батаљона друг Кљајевић Раденко.

Непријатељски укупни губици за вријеме ове борбе (дана и ноћи) износе 55 мртвих нађених на положају и 25 заробљено.

д) Морал наших јединица био је на висини. Иако је непријатељ имао јаче снаге, наши борци без икаквог оклевања и застајања успјели су да браниоца разбију и да му нанесу осјетне губитке.

ђ) Од ратног материјала заробљено је нешто пушака и мања количина муниције од тешке бреде.

е) Утрошено је 2100 метака од тешке бреде, 270 метака за пушку кал. 7.9 мм, 1598 за лаку бреду, 2200 за п. митраљезе и остале пушке, 2 тешке и 14 лаких мина за тешки бацач и 9 мина за лаки бацач, као и 17 ручних бомби, 160 метака за руске машинке и 114 метака од енглеске машинке.

ж) Борба је текла по предвиђеном плану. Непријатељ је у овој борби, претрпјевши осјетне губитке, био приморан

да се повуче са положаја и да у неред уступи у правцу
Кладница — Сјеница.³

Овај неуспјех непријатеља имао је крупних и штетних
последица: опадање морала и дезертерство.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Помоћник комесара
капетан
Јосиф Струњаш

Командант — капетан
Бошко Шкрбовић

(М.П.)

БР. 243

**РЕЛАЦИЈА ШТАБА ЧЕТВРТЕ САНЧАЧКЕ БРИГАДЕ
ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 20 НОВЕМБРА
1944 ГОД. О ВОЂЕНИМ БОРБАМА СА НЕМЦИМА ОД 18
ДО 20 НОВЕМБРА НА КОМУНИКАЦИЈИ КОД ПРИБОЈА¹**

ШТАБ
IV САНЦ. Н.О.У. БРИГ.
Бр. службено
20-XI-1944 год.
Положај

РЕЛАЦИЈА

IV Санц. Н.О.У. бригаде XXXVII Н.О.У. Дивизије за
вођене борбе са Немцима 18/19, 19 и 19/20 ов. мјее. тек.
год. на положајима Грачаница — Цикоте — Бања — Ку-
гловац и Јармовац.

I. — Непријатељ:

- а) Јачина непријатеља била је око 600 Њемаца.
- б) Наоружање непријатеља *било* је: 2 тешка бацача,
6 брзих „шараца“, више других аутоматских оружја, један
„жишкар“, 3 тенка и остало наоружање.
- ц) Морал непријатеља је средњи, а активност слаба.
- д) Непријатељ је био у одбрани.

³ О даљим борбама ове бригаде види док. у књ. 14 и 15.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
риског института под рег. бр. 26—6, к. 1253.

II. — Наше јединице:

а) У овим борбама учествовала су наша четири батаљона (без нових бораца) у јачини од 300 другова, наоружана са 2 тешка бацача, 4 тешке „брете“, 15 пушкомитраљеза.

18-XI-1944 год. извршили смо покрет са положаја Врањак — Бистрица у 17 час. правцем Соколова — Рутоше — Кратово — Орашац — Грачаница. Пошто II Санџ. одред није дошао на вријеме, то смо морали бацити један наш батаљон преко Црног Врха у правцу Прибоја, а са три батаљона напали смо село Грачаницу и Цикоте, гдје смо изненадили непријатеља и у првом налету убили им 13 војника, а за рањене не знамо. Ови су побијени у кућама ручним бомбама и „џон-булом“. Ми смо у овој борби имали једног мртвог и четири рањена. Заплијењено је 10 пушака, 1200 метака, 5 пиштоља, један двоглед, 30 ђебади и 20 шаторских крила, ранаца и остале спреме.

19-XI- Са ових положаја послат је 3 батаљон на комуникацију Бистрица — Прибој, испод Кутловца, гдје је извршио напад на непријатеља на цести и Јармовац. После прихваћене борбе у борби је учествовао и 4 батаљон на правцу Паља глава, јер су Њемци покушали из Прибоја направити испад ка Црном Врху. 2 и 1 батаљон одбијали су нападе Њемаца, који су из Бање покушавали да их скину са положаја Цикоте и крш изнад саме Бање. Овога дана Њемци су у неколико махова покушавали да смакну наше батаљоне са положаја, а нарочито 3 и 4 батаљон, који су били на Јармовцу и комуникацији, али ово нису успјели. Били су одбијени и најзад нападнути на самом Јармовцу, гдје су претрпјели губитке 10 мртвих и више рањених. Заплијењен им је један брзи „шарац“ ц 300 метака. За ово вријеме саобраћај је био прекинут. Ми нисмо имали губитака.

19/20-XI-1944 год. Извршили смо напад са цијелом бригадом на непријатеља око манастира Бање. Напад је извршен на следећи начин: два батаљона су нападала од Јармовца и Цикота а два батаљона преко Сувог Поља. Батаљони су после скидања са оближњих положаја напали непријатеља у самим зградама у Бањи. За вријеме борбе од два сата непријатељ је био ликвидиран у свим зградама изузев цркве, гдје су се били добро забарикадирани и није имало могућности да се убаце бомбе, нити да се на неки други начин ликвидирају. Њихови губици били су: 80 мртвих и око 50 рањених. Заплијењено је: један тешки

баач са нешто мина, два пушкомитраљеза, 1500 талијанских метака, један „жишкар“ који је на мјесту уништен, три њемачка двогледа, 60 ћебади, 30 шаторских крила, око 20 шињела, нешто обуће и других ситница. У овој борби искористили смо II Санц. одред који је вршио демонстративан напад на Прибој.

У овој борби руководиоци и борци заложили су се до максимума и долазило је до боја прса у прса у борби за камионе који су паркирани на комуникацији од Јармовца до Бање, јер су наши борци тежили да униште камионе и да извуку муниције, али интервенцијом тенкова били су спречени. У овој гужви убијен је један официр, који је, мислећи од наших другова да су Њемци, ћуткао их и трудио се да их распореди за борбу, како би нас изненадили. Такође и један официр убијен је у борби 18/19 ов. мјее.

Послије ове борбе лтовукли смо бригаду на положаје: Лесковац — Грачаница — Орашац — ради мањег одмора и да се другови нахране, јер протеклих 48 часова нису имали времена ни да једу, а камоли да спавају.

Непријатељ је остао са једним дијелом у цркви, у Бањи, а другим дијелом на комуникацији.

Ми смо имали три мртва и 13 рањених, од којих је један теже рањен, остали су лакше рањени и већином од ручних бомби.

Морал код наших бораца на висини је а борбеност такође.

Закључак:

Напад предвиђен за 18/19-XI- није изведен по предвиђеном плану, јер одред није стигао на вријеме а при опкољавању кућа другови се нису довољно снашли, тако да су им Њемци из опкољених кућа већим дијелом побјегли.

У борби 19/20 и 20-XI- руководиоци, као и борци показали су се по својој снажљивости, моралу и борбености на висини, што је за сваку похвалу, јер поред велике хладноће, доста слабо обучени и обувени, стојички су подносили све.

Заузимање од стране Штаба бригаде било је у пуној мјери.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар — мајор,
Веселин Булатовић

Командант — мајор,
Чедомир Јов. Друловић
(М.П.)

БР. 244

РЕЛАЦИЈА ШТАБА ЧЕТВРТЕ САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 23 НОВЕМБРА 1944 ГОД. О ВОЂЕНОЈ БОРБИ С НЕМЦИМА НА ПОЛО- ЖАЈУ: МАНАСТИР БАЊА — СУВО ПОЉЕ — ПОТПЕЋ¹

ШТАБ
IV САНЦ. Н.О.А. БРИГ.
Бр. Службено
23-Х1-1944 год.
Положај

РЕЛАЦИЈА

IV санц. Н.О.У. бриг. XXXVII Н.О.У. Дивизије за вође-
не борбе са Немцима 22/23 ов. мјес. 1944 год., а на поло-
жајима Бања — Раковића брдо — Потпећ.

I. — Непријатељ:

а) Јачина непријатеља била око 700 Њемаца и нешто
Талијана и осталих, састав је био пјешадија.

б) Наоружање непријатеља било је: три тешка бацача,
10 „шараца“, 8 тешких „брета“ и више пушкомитраљеза.

в) Морал непријатеља био је слаб, а активност такође.

д) Непријатељ је био у одбрани.

II. — Наше јединице:

а) У борби је учествовала цијела бригада, 350 бораца,
наоружани са три тешка бацача, 4 тешке „брете“ и 30 пу-
шкомитраљеза.

б) Ток борбе:

Напад је извршен тачно у 21 час, а распоред батаљона
био је сљедећи: преко Карауле низ Кратовску [рЛ—испод
Потпећа — нападао је 2 батаљон, испод самог Бањског Брда
— изнад Потпећа — нападао је 1 батаљон; 3 батаљон је
нападао сјеверозападно од Бањског Брда тежећи да изађе
у сусрет 1 батаљону; 4 батаљон нападао је од Сувог Поља
са једном четом путем ка Раковића брду, а са другом четом
пресијецао отступницу ка Лиму и комуникацији.

Сви батаљони су на вријеме отпочели борбу, 1 и 3 ба-
таљон успјели су да постигну потпуно изненађење над
непријатељем који је логоровао на сектору 1 батаљона под

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
риског института под рег. бр. 20—6, к. 1253.

шаторима а на сектору 3 батаљона по кућама. Ова два батаљона успјела су да приђу непријатељу на отстојање од 20 метара те тако једновремено јаком ватром нанијели су непријатељу осјетно губитке, а уз то непријатељ није успио да понесе ништа од личне спреме (ћебад, шаторска крила, чутурице и друго). Непријатељ се упорно држао на сектору 3 батаљона, јер се био забарикадирао у кућама гдје је борба вођена пуна два сата, али упркос свега овога 3 и 1 батаљон успјели су да ликвидирају непријатеља у кућама убацујући бомбе. Непријатељ је из села био савијат на комуникацију Прибој — Бистрица.

Непријатељ је у овој борби претрпио: 56 мртвих војника, два официра, 50 рањених. Већи број рањених посакривао се по шумарцима.

Наши губици су: 2 мртва, 15 рањених — од којих 4 теже.

Заплијењено је: 4 пушкомитраљеза, 1 „шарац“, 5000 југословенских метака, 8 пиштоља—од којих два неисправна (погођени куршумом, један сигнални пиштољ са више ракетла, 15 ком. бомби, један машин-гевер талијански (такође оштећен куршумом), 150 ћебади, 100 шаторских крила, 10 шињела, 130 ранаца, 2 двогледа (слаби), око 25 пушака, које су већином налажене биле објешене по храшћу или побацане, и још разних ситнарија које нећемо наводити.

Закључак: Овај напад извршен је по предвиђеном плану уз велико заузимање бораца и руководилаца. Снажљивост и лукавство наших штабова било је заступљено у довољној мјери. Борбеност и морал наших бораца је на висини.²

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар — мајор,
Веселин Булатовић

Командант — мајор,
Чедомир Јов. Друловић

Начелник — капетан,
Радојица Секулић

(М.П.)

П.С.³ Између рањених рањен је и командант 1 батаљона од бомбе али ране су површинске и неће му бити потребна већа љекарска помоћ.

² О даљим борбама ове бригаде види док. у књ. 14 и

³ Дописано на истој машини.

РЕГИСТАР

А

Акмачићи (с.) — 590, 591;'
 Андријевица — 153, 326;
 Асангић Тамил — 236;
 Ауто-чета Друге пролетерске дивизије — 114;

Б

Бабине (Г. и Д.) — 333, 397, 401, 404, 598, 604, 605;
 Бабић Радомир — 123, 128, 156, 175, 251;
 Бајровић Смајо — 236;
 Бакић Митар — 95, 162, 169, 223, 225, 273, 277, 280, 291, 307, 309, 327, 383;
 Баковић Добрица — 37;
 Баковић Микан — 579; -
 Бакоч Љубо — 66;
 Балића брдо — 511, 512;
 Балићи (с.) — 250, 376;
 Бандера (брдо) — 431;
 Бања (с.) — 141, 142, 159, 590, 591, 627, 652, 653, 654;
 Бањско Брдо — 655;
 Бања Село (код Бијелога Поља) — 39, 469;
 Баре (с.) — 377;
 Барице (с.) — 29, 73, 261, 284, 399, 401, 419, 552, 553, 586, 598, 604;
 Барјактаревић Гаврило — 97;
 Батаљон „Алекса Ђилас“ — 24;
 Батаљон први Друге пролетерске бригаде — 120, 144, 147, 148, 155, 156, 157, 159, 197, 218, 241, 243, 298, 329;
 Батаљон други Друге пролетерске бригаде — 120, 143, 197, 198, 242, 298, 329;
 Батаљон трећи Друге пролетерске бригаде — Ш, 116, 156, 159, 198, 204, 242, 251, 259, 298, 338;

Батаљон четврти Друге пролетерске бригаде — 116, 144, 155, 156, 157, 159, 198, 259, 260, 298, 346, 347;
 Батаљон комбиновани Друге пролетерске бригаде — 347;
 Батаљон трећи Друге далматинске бригаде — 348;
 Батаљон први Треће санџачке бригаде — 148, 167, 174, 175, 213, 244, 248, 267, 269, 274, 275, 283, 284, 293, 314, 319, 322, 349, 350, 351, 358, 377, 378, 390, 428, 456, 458, 461, 483, 490, 491, 496, 509, 523, 530, 563, 564, 570, 571, 581, 591, 600, 601, 603, 623, 626, 635, 645;
 Батаљон други Треће санџачке бригаде — 213, 244, 248, 262, 267, 268, 269, 270, 274, 275, 283, 284, 286, 293, 295, 315, 318, 319, 320, 321, 322, 324, 325, 328, 349, 350, 351, 358, 377, 378, 452, 453, 459, 460, 461, 462, 463, 491, 495, 501, 523, 570, 571, 572, 578, 623, 626, 635, 644;
 Батаљон трећи Треће санџачке бригаде — 148, 180, 207, 209, 211, 213, 244, 248, 249, 262, 267, 268, 269, 270, 274, 275, 283, 284, 286, 293, 295, 296, 305, 318, 322, 324, 325, 327, 328, 349, 350, 359, 377, 378, 454, 457, 458, 459, 461, 481, 483, 490, 491, 495, 509, 523, 529, 530, 536, 544, 570, 571, 583, 584, 601, 605, 623, 635, 644, 645;
 Батаљон четврти Треће санџачке бригаде — 111, 188, 205, 215, 217, 245, 247, 248, 249, 262, 267, 268, 269, 270, 274, 283, 284, 285, 286, 293, 315, 317, 318, 319, 321, 322, 324, 327, 328, 349, 350, 351, 358, 359, 377, 378, 394, 395, 456, 457, 490, 491, 495, 509, 529, 553, 563, 564, 583, 584, 623, 626, 635, 645;
 Батаљон први Четврте санџачке бригаде — 354, 373, 467, 496, 504,

- 507, 517, 524, 525, 544, 553, 590, 653, 655, 656;
- Батаљон други Четврте санџачке бригаде — 354, 504, 505, 518, 525, 526, 541, 542, 544, 553, 556, 590, 591, 616, 653, 655;
- Батаљон трећи Четврте санџачке бригаде — 354, 360, 373, 504, 505, 518, 525, 553, 556, 557, 568, 578, 579, 606, 653, 655, 656;
- Батаљон четврти Четврте санџачке бригаде — 322, 453, 454, 466, 467, 504, 518, 525, 526, 541, 542, 556, 557, 568, 590, 602, 606, 653, 655;
- Батаљон први Пете црногорске бригаде — 650;
- Батаљон други Пете црногорске бригаде — 568, 650;
- Батаљон трећи Пете црногорске бригаде — 650;
- Батаљон четврти Пете црногорске бригаде — 447;
- Батаљон први Осме црногорске бригаде — 369, 412, 414, 415, 447, 470, 499, 512, 558, 567, 608, 611;
- Батаљон други Осме црногорске бригаде — 370, 447, 470, 471, 499, 512, 555, 558, 567, 569, 608;
- Батаљон трећи Осме црногорске бригаде — 370, 414, 415, 447, 448, 470, 471, 496, 499, 512, 555, 558, 566, 568, 608;
- Батаљон четврти Осме црногорске бригаде — 369, 412, 447, 470, 471, 500, 512, 530, 555, 566, 568, 569, 608, **611**;
- Батаљон берански — 24, 59;
- Батаљон први Бјелопољског НОП одреда — 51, 52, 65;
- Батаљон други Бјелопољског НОП одреда — 52, 53, 65;
- Батаљон трећи Бјелопољског НОП одреда — 53, 65;
- Батаљон пети ударни Бјелопољског НОП одреда — 53, 61;
- Батаљон трећи добровољачки Дринског НОП одреда — 43, 55;
- Батаљон први златарски — 20, 21, 22, 23, 27, 31, 43, 47, 48, 49, 57, 59, 130, 147;
- Батаљон други златарски — 30, 33, 48, 49, 55, 62, 64, 72, 75;
- Батаљон милешевски „Љ. Миодраговић" — 19, 21, 22, 23, 27, 28, 29, 31, 32, 35, 36, 42, 48, 49, 57, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 73, 79, 85, 148, 176;
- Батаљон мојковачки — 119;
- Батаљон „18 октобар" (пиперски) — 29;
- Батаљон павинопољски — 119;
- Батаљон први Пљеваљског НОП одреда — 27, 28, 31, 48, 60, 62, 69, 83, 322;
- Батаљон други Пљеваљског НОП одреда — 20, 21, 22, 23, 27, 30, 33, 35, 48, 57, 59, 68, 69, 70, 73;
- Батаљон трећи (мељачки) Пљеваљског НОП одреда — 30, 40, 48, 49, 68, 69, 73;
- Батаљон четврти Пљеваљског НОП одреда — 31, 35, 48, 49, 62, 63, 65, 68, 70;
- Батаљон пети (преићански) Пљеваљског НОП одреда — 23, 67;
- Батаљон полимски — 119;
- Батаљон пљеваљски „Први децембар" — 86;
- Батаљон равноречко-шаховићки 53, 119;
- Батаљон четрнаести црногорски „Бајо Секулић" — 65, 66;
- Батковићи (с.) — 139, 541, 543, 631;
- Беране (Иванград) — 13, 153, 168, 364, 375, 392, 397, 406, 478;
- Бећировић Омер — 236;
- Бијела Стијена — 511;
- Бијела Трла — 247, 267, 269, 286, 463;
- Бијело Борје (на Каменој Гори) — 490;
- Бијело Брдо (с.) — 154, 344, 618, 631, 642, 643;
- Бијело Поље — 13, 72, 115, 151, 168, 170, 279, 360, 379, 392, 397, 409, 411, 418, 431, 433, 441, 444, 446, 450, 469, 471, 565, 568, 611;
- Бијелово Брдо — 30, 529, 530, 547"
- Бијов Гроб — 247, 269, 286, 334, 351, 452, 463, 511, 512;
- Бијуково Брдо — 147;
- Биоковац (с.) — 462;
- Биоча (с.) — 375;
- Бистрица (с.) — 61, 134, 146, 148, 152, 165, 348, 638;
- Бистрица (р.) — 567, 568;
- Битовик — 148, 155;
- Бихор (предео) — 399;
- Бједић Марто — 93;
- Бједић Милош — 93;
- Благојевић Бора — 91;
- Блишково (с.) — 96;
- Бобово (с.) — 224;
- Богавац Панто — 65, 66;

- Богданица (к. 1445) — 261;
 Богомоље (с.) — 455;
 Божанић Никола — 138, 191;
 Божешићи (с.) — 635;
 Божинац (брдо) — 520;
 Божовић Саша — 110, 118;
 Бојна Њива — 61, 469, 470;
 Бојовић Величко — 280;
 Бојовић Војин — 37, 85;
 Бојовић Никола — 23;
 Бојчевић Павле — 255;
 Бољанићи — 22, 27, 32, 152, 222, 239,
 312, 313, 354, 385, 389, 545;
 Борова Глава — 173;
 Боровњачки Крш (к. 1015) — 417,
 460, 502;
 Бошковић Вукосав — 579, 628, 637;
 Бошковић Гавро — 465;
 Бошковић Момир-Моша — 51, 52,
 53, 62, 64, 74, 79, 464, 492, 497, 502,
 565, 572;
 Бранковић Радосав — 220;
 Брајеновић (с.) — 511;
 Брајковац (с.) — 334;
 Брајовић Јокаш — 371, 376, 471,
 557, 560, 569, 612;
 Бранчићи (с.) — 204;
 Браншанско Брдо — 598, 604, 605;
 Брвеница (с.) — 30;
 Бреза (с.) — 351, 502, 507, 508, 509;
 Брезна (с.) — 628, 642;
 Брезова Глава — 524, 525;
 Брезова Раван — 490;
 Брезовица — 552, 553;
 Бригада друга далматинска Друге
 пролетерске дивизије — 90, 94,
 95, 98, 107, 109, 111, 113, 114, 116,
 142, 153, 157, 158, 159, 160, 167, 176,
 177, 178, 179, 181, 182, 183, 185, 187,
 188, 190, 191, 195, 196, 197, 199, 206,
 209, 210, 212, 213, 214, 216, 217, 219,
 220, 231, 234, 239, 241, 242, 243, 251,
 254, 256, 257, 258, 259, 265, 271, 298,
 330, 333, 334, 335, 337, 338, 339, 341,
 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348;
 Бригада прва италијанска „Алпи-
 наца" — 436;
 Бригада прва италијанска „Гари-
 балди" — 254, 326, 383, 384, 475,
 476;
 Бригада друга италијанска „Гари-
 балди" — 262, 326, 327;
 Бригада трећа италијанска „Гари-
 балди" — 257, 259, 303, 327;
 Бригада италијанска „Пива" —
 265;
 Бригада прва италијанска „Вене-
 ција" — 168;
 Бригада друга италијанска „Вене-
 ција" — 207, 208, 209, 213;
 Бригада трећа италијанска „Вене-
 ција" — 168, 174, 176, 180, 184, 207,
 208, 213;
 Бригада пета италијанска „Вене-
 ција" — 168, 207, 209, 213;
 Бригада шеста италијанска „Ве-
 неција" — 168;
 Бригада друга италијанска „Тау-
 ринензе" — 142, 143, 159, 167, 176,
 178, 179, 192, 209, 211;
 Бригада друга пролетерска Друге
 пролетерске дивизије — 41, 47,
 49, 56, 62, 74, 91, 96, 99, 104, 106,
 107, 108, 110, 112, 113, 117, 124, 128,
 129, 134, 137, 142, 143, 145, 151, 153,
 154, 155, 158, 159, 160, 165, 173, 177,
 178, 179, 181, 191, 192, 195, 196, 199,
 202, 206, 207, 209, 212, 214, 215, 216,
 217, 219, 220, 226, 231, 234, 241, 242,
 243, 251, 254, 257, 258, 260, 265, 271,
 272, 299, 330, 333, 335, 336, 337, 338,
 339, 340, 341, 343, 344, 345, 346, 348,
 354;
 Бригада четврта пролетерска Дру-
 ге пролетерске дивизије — 226,
 227, 269, 279, 311, 326;
 Бригада трећа санџачка Тридесет
 седме НОУ дивизије — 96, 104,
 107, 108, 110, 113, 115, 116, 117, 119,
 120, 124, 128, 132, 134, 138, 143, 151,
 155, 156, 158, 160, 178, 188, 190, 192,
 195, 199, 201, 206, 208, 209, 215, 216,
 217, 219, 220, 226, 227, 230, 241, 243,
 244, 246, 247, 249, 250, 251, 252, 254,
 256, 257, 261, 265, 266, 267, 269, 274,
 276, 278, 279, 283, 291, 295, 300, 303,
 304, 305, 310, 313, 314, 315, 317, 319,
 321, 322, 324, 327, 330, 334, 335, 349,
 358, 359, 361, 365, 368, 376, 380, 383,
 384, 385, 386, 389, 390, 391, 393, 395,
 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403,
 406, 407, 409, 410, 411, 414, 416, 420,
 422, 423, 424, 425, 428, 429, 434, 435,
 436, 440, 441, 442, 444, 445, 446, 447,
 448, 450, 452, 472, 473, 474, 475, 476,
 477, 478, 479, 480, 482, 485, 488, 489,
 490, 495, 499, 500, 501, 504, 507, 509,
 515, 520, 521, 522, 525, 527, 528, 529,
 531, 532, 533, 534, 535, 536, 538, 539,
 543, 545, 548, 549, 550, 551, 560, 561,
 562, 570, 573, 574, 575, 576, 577, 579,
 581, 582, 583, 585, 588, 589, 596, 600,
601, 602, 612 613, 614, 615, 616, 618,

- 619, 621, 623, 631, 632, 633, 634, 635, 639, 640, 641, 642, 643, 645;
- Бригада четврта санџачка Тридесет седме НОУ дивизије — 256, 257, 260, 276, 278, 282, 291, 303, 304, 305, 313, 314, 316, 320, 322, 323, 325, 327, 334, 335, 352, 354, 357, 358, 360, 361, 365, 368, 369, 371, 373, 380, 381, 382, 383, 385, 386, 389, 390, 391, 393, 394, 396, 398, 399, 400, 401, 402, 404, 405, 406, 409, 411, 414, 416, 419, 421, 422, 423, 424, 426, 427, 428, 434, 435, 436, 440, 442, 451, 453, 465, 472, 475, 476, 477, 488, 489, 545, 546, 548, 549, 550, 551, 552, 560, 561, 562, 573, 574, 575, 576, 579, 581, 582, 585, 588, 589, 590, 596, 598, 600, 602, 603, 604, 612, 613, 614, 615, 616, 618, 619, 621, 628, 631, 632, 633, 634, 639, 640, 642, 652, 655;
- Бригада пета санџачка Тридесет седме НОУ дивизије — 637, 639, 640, 641, 642, 643, 650;
- # Бригада прва крајишка Пете НОУ дивизије — 139, 140, 588;
- Бригада четврта крајишка Пете НОУ дивизије — 140, 178, 182, 184, 188, 190, 192, 195, 199, 200, 213, 216, 218, 226, 232, 233, 234, 235, 240, 241, 242, 588;
- Бригада десета крајишка Пете НОУ дивизије — 139, 141, 142, 156, 233, 588;
- Бригада четврта црногорска Треће НОУ дивизије — 253, 261, 262, 264, 265, 266, 267, 268, 274, 275, 285, 293, 427;
- Бригада пета црногорска Треће НОУ дивизије — 136, 370, 412, 417, 418, 419, 423, 434, 440, 441, 444, 447, 451, 472, 473, 475, 478, 479, 484, 485, 487, 488, 498, 499, 512, 513;
- Бригада шеста црногорска Треће НОУ дивизије — 262, 263, 269, 274, 285, 286, 289, 293, 321;
- Бригада седма црногорска Треће НОУ дивизије — 280, 326, 351, 434, 441, 478, 567, 568;
- Бригада осма црногорска Тридесет седме НОУ дивизије — 365, 368, 369, 374, 381, 385, 386, 389, 390, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 405, 406, 407, 409, 410, 417, 419, 420, 425, 431, 434, 435, 436, 440, 441, 442, 444, 445, 446, 447, 448, 450, 451, 457, 459, 462, 469, 472, 473, 474, 475, 476, 478, 479, 480, 484, 485, 487, 488, 489, 496, 497, 498, 499, 500, 511, 512, 516, 520, 548, 554, 557, 565, 566, 588, 593, 596, 598, 60(7), 608, 621, 637, 638, 640, 641;
- Бригада девета црногорска Треће НОУ дивизије — 414, 415, 417;
- Бригада прва НО шумадиска — 234, 242, 256, 258, 259, 260, 265, 271, 272, 298, 329, 335, 337, 338, 339, 342, 343, 344, 345, 346;
- Бригада комбинована — 441, 442, 465, 466, 472, 475, 476, 477;
- Бригада седамнаеста Двадесет седме НОУ дивизије — 229;
- Бродарево — 173, 175, 185, 187, 192, 194, 202, 205, 207, 215, 217, 225, 227, 230, 241, 244, 246, 283, 330, 334, 365, 376, 377, 378, 406, 431, 441, 472, 475, 478, 479, 511, 512, 513, 514, 587;
- Броз Јосип-Тито — 271, 279, 306;
- Буковик (с.) — 157, 215, 247, 395;
- Букумировић Раско — 10;
- Булатовић Веселин — 372, 374, 469, 506, 508, 527, 592, 606, 617, 631, 654, 656;
- Булатовић Димитрије — 151;
- Бурађа (с.) — 642;
- Бурењ (пл.) — 79, 419, 441, 458;
- Бурењски До — 419;
- Бурић Ј. Радомир — 309;
- Бурић Саво — 179, 240, 298, 307;
- Бурчевић Рифат — 19;
- Буха Бошко — 110;

В

- Вардиште — 390, 642;
- Варине (с.) — 289;
- Васиљев Врх (к. 1570) — 650, 651;
- Велика Жупа (предео) — 395;
- Велика Пандурица (к. 1269) — 211;
- Велики Препран (брдо) — 417;
- Веље Брдо — 210;
- Видовић Жарко — 30, 46, 62, 117, 149, 205, 245, 248, 253, 262, 268, 270, 275, 289, 294, 296, 316, 318, 325, 328, 351, 363, 365, 369, 382, 386, 381, 396, 398, 401, 405, 408, 413, 422, 424, 427, 439, 441, 443, 444, 446, 451, 474, 477, 480, 489, 516, 521, 522, 528, 533, 535, 536, 538, 539, 548, 550, 551, 561, 574, 577, 582, 589, 596, 600, 601, 603, 615, 616, 619, 622, 633, 634, 637, 639, 640, 643, 649;
- Видојевић Ђето — 56;
- Вијенац (с.) — 350, 351, 482, 483;
- Викоћ — 258;
- Виличевић (хоџа) — 63;

- Вилови (с.) — 165, 348, 590, 591, 618, 626;
 Виљак (брдо) — 517, 518;
 Виничко Брдо — 511;
 Вис (к. 1024) — 586, 604, 606;
 Вис (к. 1363) — 570;
 Вис (к. 1295) — 623;
 Вишеград — 139, 160, 615, 638;
 Влака (с.) — 349, 392, 480;
 Влак (к. 813) — 566, 567, 607, 608, 611;
 Влаховићи (с.) — 428, 465, 468;
 Водице (к. 1410) — 215;
 Водно (с.) — 269;
 Вољачка караула — 347;
 Вранеш (предео) — 638;
 Врања Стијена — 511, 513;
 Врањача (к. 981) — 553;
 Врбница (с.) — 566, 567;
 Врбово — 56, 404;
 Врећа Вељко — 93;
 Врећа Ристо — 93;
 Врховни штаб НОВ и ПОЈ — 13, 19, 22, 24, 28, 32, 34, 40, 45, 46, 58, 61, 63, 72, 75, 76, 77, 78, 81, 83, 85, 89, 257, 273, 276, 278, 298, 306;
 Вруља (с.) — 30, 261, 285, 286, 312, 327, 428;
 Вујичић Раде — 556, 594;
 Вујовић С. Жарко — 595;
 Вуково Брдо (с.) — 96, 324, 350, 351, 392, 472, 501, 502, 507, 508, 509, 511;
 Вукосављевић Сретен — 122, 134;
 Вуксановић Р. Александар - ЈГале — 39, 54;
 Вуксановић Василије — 556, 595;
 Вучковић М. Љубо — 271, 273, 276, 312, 346;
 Вучковић Милош — 543;
- Г**
- Гвозд (с.) — 184, 191, 192;
 Главни штаб НОВ и ПО за Санџак — 19, 20, 22, 24, 26, 28, 32, 34, 36, 38, 40, 43, 45, 46, 50, 55, 58, 61, 63, 65, 68, 72, 75, 77, 78, 81, 83, 89, 104, 161, 169, 257, 263, 267, 269, 276, 278, 281, 290, 297, 301, 302, 312, 320, 334, 335, 349, 352, 358, 360;
 Главни штаб за Црну Гору — 26;
 Глибаћи (с.) — 81, 224, 467, 526;
 Гобате (с.) — 142, 145, 146;
 Гогић Годор — 97;
 Голеша (с.) — 404, 531, 535, 600, 603, 631, 633;
 Голо Брдо — 201, 210, 211;
 Голубовић Маринко — 391;
- Голубовић Милан — 253;
 Горажде — 46, 326;
 Горице (с.) — 411;
 Горња Села (с. код Б. Поља) — 61, 320, 469;
 Горње Село (с. код Пљеваља) — 428;
 Гостун (с.) — 376;
 Граб (с.) — 409, 445, 511, 512, 514;
 Градина (к. 783) — 246, 552, 553;
 Градина (к. 1208) — 39, 52, 452, 459;
 Градина (код Коврена) — 445;
 Гоадиња (к. 981) — 566, 567, 568, 607, 608;
 Градац (с.) — 360, 417, 418;
 Грачаница (с.) — 511, 513, 514, 559; 652, 653;
 Грубишић Иван — 562;
 Грујовић Ђорђе — 347;
 Губовача (с.) — 567, 611;
- Д**
- Давидовић Миле — 238;
 Дангић Јездимир — 264;
 Дапчевић Пеко — 63, 66, 67, 95, 162, 223, 225, 243, 273, 277, 280, 291, 327, 383;
 Дацић Радован — 99, 100, 102;
 Дебело Брдо — 192, 204;
 Дивац Драг. — 37, 85;
 Дивац Драгомир — 66;
 Дивизија прва пролетерска НОВЈ — 596, 638, 639, 641;
 Дивизија друга пролетерска НОВЈ — 90, 91, 92, 94, 95, 96, 106, 109, 116, 118, 120, 122, 124, 128, 129, 132, 135, 137, 139, 141, 143, 147, 152, 159, 165, 173, 176, 177, 180, 181, 182, 184, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 194, 199, 206, 225, 230, 233, 240, 244, 246, 249, 251, 254, 256, 258, 265, 271, 276, 298, 306, 307, 308, 310, 314, 317, 326, 329, 353, 354, 357, 360, 362, 364, 365, 367, 371, 372, 379, 380, 381, 382, 390, 515, 537;
 Дивизија трећа НОУ — 186, 273, 274, 276, 278, 280, 301, 424, 439, 448, 451, 478, 484, 487, 488, 514, 537, 568;
 • Дивизија пета НОУ — 139, 141, 142, 193, 194, 217, 219, 232, 234, 255, 256, 257, 259, 298, 299, 305, 306, 329, 357, 360, 362, 363, 364, 365, 367, 371, 372, 379, 380, 381, 382, 390, 515, 537, 545, 549, 573, 587;
 Дивизија шеста НОУ (крајишка) — 127;

Дивизија седамнаеста НОУ — 255, 535, 536, 537, 539, 545, 575, 586, 587;
Дивизија тридесет седма НОУ — 362, 364, 367, 379, 382, 384, 385, 389, 392, 397, 399, 401, 406, 409, 411, 412, 413, 414, 416, 418, 422, 423, 425, 433, 434, 440, 441, 444, 445, 448, 450, 459, 462, 472, 475, 478, 487, 490, 498, 514, 520, 521, 527, 531, 533, 535, 537, 538, 545, 547, 549, 550, 560, 573, 574, 578, 581, 585, 587, 593, 596, 597, 598, 600, 602, 612, 615, 618, 620, 621, 631, 633, 637, 638, 640, 641, 642, 647;
Дивизија италијанска „Венеција“ — 168, 186, 187, 222, 224, 227;
Дивизија италијанска „Гарибалди“ — 222, 255, 302, 304, 326, 383, 384;
Дивизија италијанска „Тауринензе“ — 223, 224;
Димитријевић Ђира — 137, 299;
Добриловићи (с.) — 535, 633;
Добриње — 411, 431;
Доброселица (с.) — 642;
Доњи Дубац — 222;
Досудовићи — 586;
Драгаш Васо — 517, 519;
Драгаши (с.) — 428;
Дрљевић Ђ. Саво — 271, 276, 312;
Дрмановићи (с.) — 591;
Друловић Гојко — 113;
Друловић Ј. Чедомир — 592, 606, 617, 654, 656;
Дрчелић Милун — 85;
Дубово (с.) — 566, 568, 608, 611;
Дуловић Голуб — 412;
Думљани (с.) — 401;
Думљанско Брдо — 513, 555, 556;
Дуран Авдо — 236;

Ђ

Ђавоље Лази — 416, 429;
Ђаловића Клисура (предео) — 567;
Ђедовак — 503, 504, 518, 524, 525;
Ђорђевић Драгослав-Гоша — 113;
Ђукановић Блажо — 136;
Ђурђевића Тара — 96;
Ђурић Љубо (Љубодраг) — 98, 108, 114, 117, 119, 121, 123, 127, 128, 135, 136, 143, 160, 167, 175, 180, 185, 193, 196, 200, 218, 220, 228, 232, 235, 243, 247, 249, 258, 260, 300;
Ђуричковић Бошко — 14, 22, 31, 43, 48, 49, 62, 67, 83;
Ђуришић Павле — 16, 59, 264, 292, 353, 354, 510;
Ђуровић Војин — 569;

Ђуровић Машан — 97;
Ђурово Брдо — 250, 283, 284;

Б

Бгић Обрад — 99, 272;

Ж

Жари (с.) — 429;
Живеница — 541, 543;
Жидовићи (с.) — 20, 31, 35;
Жижић Живко — 53, 152;
Жижић Томаш — 19;
Жубер — 73, 261;
Жугић Владимир — 482, 484, 492, 497, 510, 523, 531, 565, 572, 585, 625, 627, 636, 644;
Жугић Милева — 266;
Жута Коса — 469;

З

Заборак — 42, 91, 228;
Забрдни Тоци (с.) — 29, 535, 602, 633;
Забрђе — 429, 503, 504, 517, 518;
Заграђе — 397;
Заостро (с.) — 19;
Засеље — 222;
Затон (с.) — 611;
Звиздић Хасан — 10, 261, 282;
Звијезд (с.) — 29;
Зеница (с.) — 30, 371, 503, 504;
Зеничко Брдо — 517, 518, 524, 525;
Зец Илија — 619;
Зечија Глава — 247, 284, 395, 475, 511, 512;
Златарско Брдо (к. 1389) — 215;
Златибор — 638;
Зорловића брдо — 92;

И

Ивановић Светозар — 453, 460;
Ивањица — 390;
Избичањ (с.) — 574, 578, 586, 604, 605, 606;
Ифсар (с.) — 123;
Илино Брдо — 35, 104, 321, 503, 504, 505, 521, 524, 525;
Ирић Богољуб — 137, 261, 264, 266, 282, 302, 324;

Ј

Јабланица (Г. и Д.) — 382, 390, 638, 643;
Јаблановица — 480, 481;
Јабука — 96, 249, 326, 351, 487, 605;

Јабучна коса — 431, 432;
 Јавор (пл.) — 650, 651;
 Јагњила — 401, 403;
 Јадовник Пл. — 177;
 Јазовац — 175, 250, 284, 334;
 Јајце (град) — 308;
 Јакић Велимир — 19, 20, 24, 26,
 31, 78, 79, 83, 161, 172, 265, 266,
 282, 305, 314, 323, 357, 361, 467;
 Јакубов Гроб — 381;
 Јанкетић Миљан — 97;
 Јањић Тихомир — 272;
 Јармовац — 652, 653, 654;
 Јасен — 334, 376, 608, 611;
 Јауковић Данило — 420, 502, 534,
 535, 536, 578, 579, 580, 585, 625, 627,
 631, 637;
 Јелић Милован — 42;
 Јеловац Душан — 463;
 Јеловац Јован — 93, 116, 137, 170,
282;
 Јеловац Милутин — 93, 292, 303,
 393, 465, 631;
 Јеловик — 541;
 Јеринић Град — 501, 502;
 Јовановић Миша — 106, 261;
 Јовановић Радивоје - Брадоња —
 103;
 Јовичевић Мило — 363, 366, 369,
 382, 386, 391, 396, 398, 401, 405, 408,
 412, 414, 415, 417, 439, 444, 445, 474,
 477, 480, 489, 528, 533, 536, 538, 539,
 548, 550, 551, 561, 574, 577, 595, 600,
 601, 603, 615, 619, 622, 639, 641, 649;
 Јовићевић Нико — 301;
 Јовичић Ђорђе — 353;
 Јововић Вуко — 185, 202, 213;
 Југово (предео) — 394;
 Јуковић Селим — 138;

К

Какмужи (с.) — 316, 428, 529, 547;
 Калабић Милан — 100;
 Калаитовић Вук — 92, 97, 106, 111,
 116, 124, 134, 138, 144, 155, 170, 190,
 321, 324, 445, 455, 467, 476, 575, 591,
 631;
 Калафатовићи (с.) — 574;
 Камена Гора (к. 1483) — 490, 491;
 Камена Гора (пл.) — 72, 74, 77, 79,
 246, 261, 326, 349, 376, 395, 456, 490;
 Каменско Поље — 571;
 Кање (с.) — 431;
 Караматијевић Наталија — 110;
 Караџић Милорад — 502;
 Караула (с.) — 182, 187, 191, 201;

Карошевина — 401, 403;
 Касидол — 633;
 Катабун (к. 1118) — 327, 328;
 Катуни (с.) — 454, 455;
 Кашице — 394;
 Качево (с.) — 184, 191, 192, 201, 214,
 232, 240;
 Кесеровић Драгутин — 101;
 Кијановић Никола — 33;
 Кичево (с.) — 409;
 Кладница (с.) — 651;
 Кланац (на Каменој Гори) — 77,
 79;
 Клачница (брдо) — 529;
 Кљајевић Добрија — 253;
 Кљајевић Раденко — 651;
 Кнежевић Владимир - Волођа —
 19, 20, 22, 23, 31, 34, 35, 43, 45, 49,
 60, 62, 64, 74, 76, 78, 80, 82, 83, 90,
 161, 297, 625, 627, 636, 644, 646;
 Кнежевић Никола — 172;
 Кнежевић Новак — 372, 374, 428,
 430, 469, 506, 508, 527, 542, 545;
 Кнежевић Раде - Брко — 127, 396,
 401, 405, 408, 410, 411, 413, 414, 415,
 417, 439, 449, 474, 477, 480, 486, 500,
 516, 522, 528, 533, 535, 536, 538, 539,
 548, 551, 561, 577, 580, 587, 589, 595,
 600, 601, 615, 616, 619, 622, 633, 634,
 639, 641;
 Ковач (с.) — 47, 152, 545;
 Ковачевац — 555, 556;
 Ковачевићи — 258;
 Кобиља Глава — 184, 191, 192, 204;
 Коврен — 13, 73, 104, 269, 274, 351;
 Козица (Г. и Д.) — 324, 327, 328, 349,
 455, 456, 491, 501;
 Козомор (к. 1286) — 146;
 Кокин Брод — 615, 618, 638;
 Колијевка (с.) — 224;
 Коловрат (с.) — 392, 393, 520;
 Комарани (предео) — 165, 269, 274,
 293, 376, 392, 395, 401, 512, 514, 618,
621, 626;
 Комарица Светозар — 56;
 Корда Раде — 92, 183, 237;
 Коријен — 455;
 Корпус други ударни НОВЈ — 90,
 94, 96, 99, 106, 109, 115, 116, 118,
 120, 122, 124, 128, 132, 135, 137, 139,
 140, 141, 150, 152, 156, 157, 161, 165,
 168, 173, 176, 182, 184, 186, 187, 189,
 191, 199, 217, 220, 222, 224, 225, 228,
 230, 233, 239, 251, 254, 256, 263, 271,
 276, 278, 281, 290, 291, 297, 298, 301,
 302, 306, 308, 310, 312, 320, 326, 352,
 360, 370, 373, 374, 379, 382, 384, 385,

391, 397, 417, 465, 477, 547, 593, 597,
620;
Коса (брдо) — 566, 567, 607, 608, 611;
Косаница — 79, 81, 224, 274, 289,
295, 301, 312, 313, 315, 319, 465, 487,
538;
Кошевина (к. 963) — 329;
Крагујевац (брдо) — 566, 567;
Кракалица — 315;
Кратово (с.) — 145, 591, 616;
Крезовић Гојко — 56, 83, 89, 221,
230, 336;
Кривачка Коса (к. 1054) — 557;
Крњача (с.) — 120;
Крстац — 461, 607, 608;
Крушево (с.) — 511;
Кук (к. 1299) — 570;
Кукања (брдо) — 148;
Кукоровићи (с.) — 55;
Кулина (к. 1297) — 557, 558, 566;
Курило — 567;
Кутловац — 652, 653;
Кушић Милинко — 23;

Л

Лађана (с.) — 529;
Лазаревић Божо — 255;
Лазина Крш (к. 1398) — 210;
Лакић Владо — 307;
Лалатовић Мирко — 97;
Лалић Милева — 588;
Ланиште (к. 1226) — 566, 567;
Лашић Ђорђевић — 97, 110;
Левер Тара — 416, 425;
Лековина (с.) — 261, 285, 286;
Лековић Војо — 19, 76, 78, 79, 82,
83, 290;
Лепенац (с.) — 458;
Лепеначка коса — 431; '
Леповићи (Љеповићи) — 650, 651;
"•Лесковац (пл.) — 145, 160, 628;
Ливадице — 39;
Лијеска (с.) — 252, 328;
Лим (р.) — 11, 175, 194, 244, 284, 298,
306, 310, 329, 330, 343, 364, 367, 381,
406, 418, 487, 514, 565, 574, 581, 585,
586, 590, 591, 612, 616, 621, 623, 640;
Лиса (пл.) — 409;
Локва — 557, 558;
Ломпар Душан — 221, 223, 224;
Лукачевић Војислав — 93, 106, 116,
137, 170, 264, 313, 354;
Луковица (с.) — 524, 525;

Љ

Љељеница — 570, 605;,
Љешница (с.) — 375, 469;

Љубичић Радоје — 113, 253;
Љубиш (Г. и Д.) — 173, 207, 642;.
Љубовића (р.) — 418;
Љујић Живко — 75;
Љутићи (с.) — 324;
Љућа (с.) — 30, 351, 358, 371, 452
453, 503, 504, 517, 518, 519, 520;

М

Мајна Гора — 431;
Мајсторовина — 419;
Мали Јадовник — 201, 202, 203, 204
214, 216;
Мали Препран (к. 1057) — 417;
Ман. Бања — 655;
Ман. Милешево — 242;
Мандовац — 428;
Маржићи (с.) — 578, 633; '
Маоче (с.) — 249, 251, 252;
Марина Раван — 469;
Мариновић Велимир — 307;
Мариновић Вељко — 519, 542, 545,
554;
Марковић Блажо — 371, 376, 420,
421, 423, 424, 435, 471, 557, 560,
569, 612;
Марковић Велимир — 93;
Марковић Радош — 93;
Матаруге — 73, 319, 472;
Матерић Илија — 141;
Хледеница Љуб. — 86;
Мекић Бахо — 151;
Мелентијевић Јовиша •— 647;
Мељак — 91, 92, 152, 251, 527;
Месићи — 123;
Мецелово Брдо (к. 1139) — 541;
Метаљка — 41, 47, 239;
Мијајловица (к. 1411) — 104, 520,
533, 562, 564, 570;
Мијаковићи (с.) — 249, 252, 315;
Мијатовић Видоје — 93;
Мијатовић Милан — 93;
Мијатовић Обрен — 93;
Мијатовић Радош — 93;
Милекић Здравко — 75;
Милићевић Будимир — 71;
Миловановић Миодраг - Луње —
117, 178, 181, 183, 185;
Милово (с.) — 411;
Милосављевић Милосав — 307;
Милошев Дол — 173, 178, 201;
Милутиновић Иван — 95;
Милутиновић Свето — 648;
Миодраговић Љубиша — 36;
Миоска — 555, 556;
Миоча (с.) — 42, 52, 61, 541;
Мирковић Јагош •— 459, 646;

Мићуновић Вељко — 272;
Мићуновић Војин — 556, 595;
Михаиловић Дража — 97, 100, 132,
148, 154, 170;
Мишевићи (с.) — 177;
Модри До — 412;
Мојковац — 13, 25, 26, 58, 61, 65,
77, 251, 413, 414, 416, 417, 419, 431,
432, 441, 452, 460, 461, 470;
Морача Милутин — 141, 186, 193;
Музуровић Шућро — 266;
Мурина — 326;
Мусабеговић Хасан — 564, 595;
Мусић Даут — 35;
Мусић Зећо — 145;
Мучањ — 465, 466;
Мучница — 441;

Н

Недакуси (с.) — 469;
Ненадић Мишо — 517;
Никачевић Слободан — 58;
Нова Варош — 118, 124, 132, 141,
143, 148, 157, 165, 170, 233, 235, 298,
330, 347, 348, 581, 583, 584, 590, 594,
618, 621, 642;
Довковић Филман — 459;
Нововић Богдан — 23 ;

О

Обарде (с.) — 96, 319, 328, 351, 392,
490;
Обрадовић Б. Бранко — 95, 103,
108, 114, 169, 186, 223, 225, 265;
Обров (с.) — 381, 397, 566, 567, 568,
607, 608;
Одред НОП бјелопољски — 38, 42,
46, 48, 49, 50, 60, 61, 65, 79, 107,
119, 150, 183, 207, 226, 227, 253, 254,
262, 265, 274, 294, 297, 304, 322, 323,
368, 380, 390, 395, 398, 407;
Одред НОП дурмиторски — 22, 24,
25, 61, 323, 335, 441;
Одред НОП комски — 262, 280;
Одред НОП лимски — 220, 228,
254, 259;
Одред НОП милешевски — 205, 207,
209, 215, 304;
Одред НОП пљеваљски — 30, 40,
42, 48, 64, 68, 83, 86, 107, 128, 154,
175, 176, 190, 192, 202, 205, 207, 208,
209, 215, 294, 295, 296, 318, 357, 368,
373, 380, 383, 391, 394, 398, 399, 401;
Одред НОП прибојски — 304;
Одред НОП пријеполски — 192;
Одред НОП романијски — 123;

Одред НОП први санџачки — 647;
Одред НОП други санџачки —
647, 653, 654;
Одред НОП трећи санџачки — 647;
Одред НОП црногорско-санџачки
— 13, 25, 26;
Одрин (с.) — 611;
Окладе (с.) — 52;
Олује (с.) — 566, 567, 607, 611;
Оморњаш — 517, 518;
Осеченица — 552, 553;
Осовник — 623, 624;
Остотић Захарије — 91;
Отиловићи (с.) — 350, 520, 521, 522,
523, 524, 525;
Оштра Стена — 269, 284, 285, 376;
Оштрик (к, 1282) — 640;
Оџак — 454;

П

Павићевић Мишо — 30;
Пале — 39;
Палска коса — 66;
Пандурица (јужно од с. Маоча) —
73, 428;
Параловац — 281;
Пауче — 371;
Пачариз (хоџа) — 32, 59, 63, 292,
360;
Пејатовић Мирко — 86;
Пенезић Слободан - Крцун — 98,
103, 108, 114, 117, 119, 121, 127, 135,
136, 143, 160, 167, 177, 185, 193, 196,
235, 247, 251, 258, 260, 300;
Пенезићи (с.) — 381;
Перунички Душан — 253;
Перунички Живко — 253;
Перунички Миле — 19, 26, 63, 67,
83;
Перотин (с.) — 252;
Петровић Раде — 465;
Петронијевић Андра — '35;
Пешић Јбушиша — 648;
Пижурица Петар — 556, 595;
Плавче Брдо — 452, 456, 457;
Плијешевина — 527;
Пљевља — 22, 28, 30, 46, 96, 104,
109, 155, 170, 217, 249, 254, 256, 269,
272, 298, 310, 313, 315, 317, 319, 333,
364, 379, 382, 384, 385, 389, 392, 396,
399, 402, 411, 441, 450, 475, 478, 487,
495, 496, 514, 531, 538, 545, 549, 550,
560, 587, 596, 600, 645;
Побијеник — 531;
Поблаће (с.) — 533, 547;
Подгорица (Титоград) — 279;
Подјасен — 250, 284;

- Подкрш — 284;
 Подпећ (с.) — 655;
 Подпеће (с.) — 73, 322, 455;
 Подрогатац (с.) — 452, 453, 517, 518;
 Поља (Г. и Д.) — 25;
 Пољана (с.) — 41, 228, 229;
 Пољакoвић Хамид — 221, 230;
 Поникве — 222;
 Поповић Вујадин — 419, 424;
 Поповић Никола — 433, 514;
 Потковач (с.) — 41, 47;
 Потрк — 252;
 Прашевић Ђамил — 236;
 Пренђани — 465, 466;
 Прибој — 128, 129, 132, 135, 139, 141,
 142, 145, 153, 154, 155, 160, 170, 382,
 389, 390, 533, 534, 547, 550, 600, 612,
 615, 621, 642, 652;
 Прибојска Бања — 165;
 Пржишта — 441;
 Пријепоље — 28, 106, 109, 116, 118,
 148, 155, 156, 170, 182, 186, 187, 194,
 197, 206, 215, 225, 230, 233, 235, 240,
 246, 256, 271, 272, 283, 304, 306, 310,
 329, 330, 333, 379, 382, 384, 385, 389,
 392, 402, 450, 472, 475, 478, 487, 495,
 496, 498, 512, 514, 534, 547, 549, 550,
 560, 573, 586, 587, 596;
 Приморац Рудолф — 162, 187, 188,
 277, 291, 307, 327, 383, 384, 418;
 Прошћење — 416;
 Пуцаревић Угљеша — 33;
 Пушањски До — 465, 466;
- Р**
- Рабитље (с.) — 503, 504, 521, 524;
 Раванци (с.) — 139;
 Равна Ријека — 39, 42, 66;
 Равно Брдо — 344;
 Радан Богдан — 110;
 Радан Бошко — 45, 49;
 Радевић Петар — 181;
 РадИјевићи — 590, 591;
 Радишић Раде — 43;
 Радовановић Миливоје - Фарбин —
 131;
 Радовић Јован — 266;
 Радовић Милинко — 237, 261;
 Радовић Милсав — 106;
 Радовић Раде — 66;
 Радоиња — 638, 640;
 Радоњић Милош — 647;
 Радулићи — 326;
 Разбојиште — 145, 156;
 Развршје — 419, 429, 431, 441, 469,
 470;
 Рајић Р. Радомир — 56;
- Рајковићи — 93;
 Рајлић Радоман — 92, 97;
 Ракита (с.) — 419;
 Ракочевић Ђуро — 152;
 Ракочевић Новица — 386;
 Ракочевић Радомир — 491;
 Ранче (к. 1401) — 562, 563;
 Раосављевић Љубо — 579, 580;
 Раонић (мајор) — 436;
 Расово (с.) — 397, 611;
 Расток — 611;
 Рача (с.) — 137;
 Рвовић Андрија — 33;
 Ритошићи (с.) — 381;
 Ровчанин Хусеин — 133, 138, 143
 174, 207, 236, 261, 463; '
 Рожај — 399;
 Рудо — 139, 154, 168, 298, 306, 307,
 533, 540, 541, 542, 543, 544, 546, 573
 612, 616, 621, 623, 624;
 Рудопоље — 210;
 Рутоше — 590, 591, 627, 640;
- С**
- Савин Крш — 208;
 Савин Лакат — 29;
 Санцак — 19, 24, 28, 34, 40, 58, 77,
 78, 90, 96, 120, 127, 137, 263, 281,
 291, 302, 320, 352, 362, 364, 406, 433,
 547, 597;
 Саставци — 623, 624;
 Света Гора (с.) — 555, 556;
 Свијетњак (к. 1204) — 583;
 Својчево Брдо — 555;
 Северин (к. 703) — 540, 541, 617; ,
 Секулић Радојица — 656;
 Селаковићи (с.) — 252;
 Селић Слободанка - Боба — 307;
 Селашница — 197, 333, 482, 483,
 520, 573;
 Сига — 452, 458;
 Сјеница — 168, 189, 206, 211, 225,
 233, 235, 498, 514, 565, 567, 651.
 Сјерогоште (с.) — 425;
 Слатина — 269, 570;
 Слијепач Мост — 39, 412, 413, 419;
 Скокуће (к. 1179) — 394, 401, 403,
 513, 555, 556;
 Солдатовић М. Стојадин — 121,
 127, 128, 135, 136, 143, 160, 167, 175,
 180, 193, 200, 218, 228, 232, 235, 243,
 248, 260;
 Соковић Миле — 93;
 Соковић Радован — 93;
 Соколовић Ахмет — 236;
 Стаматовић Јован — 198;
 Стаменић Јован — 266;

Станишић Бајо — 136;
Станишић Милија — 115, 149, 205,
245, 250, 253, 262, 270, 289, 294, 316,
318, 320, 482, 484, 510;
Станојевић (капетан) — 472;
Станчани (с.) — 252;
Старо (с.) — 557, 559;
Старчевић Миљко — 647;
Стевовић Родољуб — 58;
Стиковић Драго — 647;
Стјепаница — 204, 216;
Стојановић Шпиро — 136;
Страњани (с.) — 178, 202, 207;
Стргачин (с.) — 339, 340;
Стрменица (брдо) — 555;
Стрменица (с.) — 350;
Стругар Ђуро — 100;
Стругар Нико — 279;
Струњаш Јосиф — 637, 652;
Суво Поље — 655;
Сухобор (к. 1453) — 215;

Т

Тара (р.) — 414, 415, 423, 425, 429,
460;
Тврдаковићи (с.) — 258;
Тепца (с.) — 257;
Терзић Велимир — 25, 46, 51, 62,
67;
Терзић Периша — 502;
Терзић Саво — 266;
Терић Војин — 85;
Тетип Миливоје — 93;
Тиква (триг. 1333) — 146;
Тодоровић Војо — 386;
Томић Ђорђе — 156;
Томовић Бећир — 458;
Томовић Ђуро — 458;
Томовић Миливоје — 42;
Тоца (с.) — 29, 333, 399, 404;
Тошић Радоје — 428;
Травњак — 557, 558, 566;
Трновице (с.) — 316, 352, 404;
Трпиње — 222;
Трудово — 635;
Тулово — 252, 269, 315;
Туријак (к. 1300) — 182, 211;
Тутићи (с.) — 557, 558;

Ћ

Ћеотина (р.) — 327, 545;
Ћетковић Јелена — 100;
Ћирић Катница — 100;
Ћоровић Војин — 407, 560, 612;
Ћосовић Божа - Јаворски — 97;

У

Увац (р.) — 346, 591, 621, 626, 627,
631, 638;
Ујевић Мате — 240;
Улошевина — 61, 419, 431, 441, 445,
452, 461, 469, 470;
Ужице — 165;
Урошевић Средоје — 123, 131, 132,
154, 198;
Урсуле (с.) — 177, 215;
Устибар (с.) — 168, 540, 541, 623, 624;

Ф

Филиповић Душан — 469, 506, 508,
519, 527, 542, 545, 631;

Х

Хацимуртезић Халил — 145, 149,
314, 315, 359, 434, 464, 482, 484, 492,
497, 510, 523, 531, 565, 572, 646;
Халиновићи (с.) — 185, 191, 192,
214, 216;
Хасанагић Ћамил — 299;
Хашимбеговић Селим — 161, 172,
282, 305, 314, 357;
Хоћевина — 316, 352, 354, 401, 404,
428, 527, 530, 547;
Хрта (с.) — 401, 403;

Ц

Цвијовић Саво — 463;
Цер (брдо) — 458;
Церовић Комнен — 161, 172, 261;
Церовци (с.) — 527;
Цетиње — 279;
Цигла (с.) — 643, 644;
Цикоте — 652, 653;
Црвено Ждријело — 83;
Црквине — 231, 242;
Црљенице (с.) — 520;
Црнетићи — 623, 624;
Црни Врх (к. 1288) — 147;
Црни Врх (к. 1544) — 466, 467;
Црни Врх (к. 1382) — 148;
Црни Врх (к. 1298) — 566, 567;
Црни Врх (к. 1142) — 628;
Црни Врх (код Каменског Поља)
— 570, 571;
Црни Врх (на пл. Каменој Гори) —
246, 267, 286, 295, 511, 512;
Црно Брдо (с.) — 92;
Црнобори (с.) — 360;
Црноборје — 465, 468;

Црнуговићи (с.) — 623, 624, 631;
Црнузи (с.) — 591;

Ч

Чавањ — 465, 466;
Чадиње — 197;
Чајетина — 165;
Чајниче — 45, 222, 239, 254, 256, 298,
379, 545;
Чардак — 258;
Чаушевић (с.) — 29;
Челебић — 258, 335;
Челице — 146, 640;
Чемерница — 635;
Чемерно — 42;
Чета бродаревска — 54;
Чета зетска — 24;
Чета златарска — 111;
Чета трећа Другог златарског ба-
таљона — 72;
Чета мељачка — 23;
Чета пљеваљска — 14;
Чукић Стево — 457;

Џ

Џабасан Саво — 559;
Џановић Алија — 236;
Џогаз Војин — 517;
Џувер Живко — 637;

Ш

Шарановић Јован — 510;
Шаруље (с.) — 531;
Шаховићи (Томашево) — 17 79
25-2, 254, 269, 313, 315, 411;
Шејтан Кула — 465, 466;
Шећерагић Мурат — 122;
Шильци — 544;
Шкрбовић Бошко — 85, 636, 644
652;
Штитари — 397;
Штитково — 134, 144, 157, 635;
Штрпци (с.) — 642;
Шћепановић Јефто - Чајо — 185,
202, 213, 253;
Шумани — 30, 371, 503, 504, 517, 518;
Шуњевара Васо — 191.

С А Д Р Ж А Ј

БОРБЕ У САНЦАКУ 1942—1944 ГОДИНЕ

Страна

Од Редакције — — — — — 5

Документа јединица Народноослободилачке војске и партизанских одреда Југославије

Позив Обласног комитета КПЈ за Санцак од јануара 1942 год. народу Санцака за ступање у партизанске одреде — —	9
Извештај Штаба Црногорско-санџачког НОП Одреда од 7 фебруара 1942 год. Врховном штабу НОП и ДВ Југославије о повлачењу четника од Коврена према Бијелом Пољу и Беранама и о њиховим неделима — — — — —	13
Проглас партизана Бјелопољског среза од фебруара 1942 год. народу истог среза — — — — —	15
Извештај Главног штаба НОП одреда за Санцак од 2 марта 1942 год. Врховном штабу НОП и ДВ Југославије о стању у Санцаку — — — — —	19
Наређење Главног штаба НОП одреда за Санцак од 3 марта 1942 год. штабовима Милешевског, Првог златарског и Другог плевњског батаљона за напад на четнике у с. Жидовићи — — — — —	20
Извештај Главног штаба НОП одреда за Санцак од 5 марта 1942 год. Врховном штабу НОП и ДВ Југославије о акцији против четника на правцу Бољанићи — Пљевља — —	22
Извештај Главног штаба НОП одреда за Санцак од 12 марта 1942 год. Врховном штабу НОП и ДВ Југославије о стању у Санцаку — — — — —	24
Извештај Главног штаба НОП одреда за Санцак од 31 марта 1942 год. Врховном штабу НОП и ДВ Југославије о борбама у Санцаку од 15 до 31 марта — — — — —	28
Извештај Главног штаба НОП одреда за Санцак од 7 априла 1942 год. Врховном штабу НОП и ДВ Југославије о дејствима Милешевског батаљона и о резултатима борбе против Италијана и четника код Бољанића — — —	32
Извештај Главног штаба НОП одреда за Санцак од 17 априла 1942 год. Врховном штабу НОП и ДВ Југославије о војно-политичкој ситуацији у Санцаку — — — — —	34
Извештај Штаба Милешевског НОП батаљона „Љ. Миодраговић“ од 21 априла 1942 год. Главном штабу НОП одреда за Санцак о стању у Батаљону — — — — —	36

	Страна
Извештај политичког комесара Бјелопољског НОП одреда од 22 априла 1942 год. Главном штабу НОП одреда за Санџак о стању у Одреду	38
Извештај Главног штаба НОП одреда за Санџак од 26 априла 1942 год. Врховном штабу НОП и ДВ Југославије о борбама против Италијана и четника у Санџаку	40
Извештај Штаба Првог златарског НОП батаљона од 28 априла 1942 год. Главном штабу НОП одреда Санџака о стању у Батаљону	43
Писмо Главног штаба НОП одреда за Санџак од 30 априла 1942 год. Врховном штабу НОП и ДВ Југославије за успостављање телефонске везе	45
Извештај Главног штаба НОП одреда за Санџак од 3 маја 1942 год. Врховном штабу НОП и ДВ Југославије о борби против Италијана на комуникацији Пљевља — Горажде и о распореду својих снага	46
Извештај политичког комесара Бјелопољског НОП одреда од 3 маја 1942 год. Главном штабу НОП одреда за Санџак о морално-политичком стању Одредa	50
Извештај Штаба Другог златарског НОП батаљона од 4 маја 1942 год. Главном штабу НОП одреда за Санџак о акцијама у Прибојском срезу	55
Извештај Главног штаба НОП одреда за Санџак од 5 маја 1942 год. Врховном штабу НОП и ДВ Југославије о борбама са четницима код Мојковца и о ситуацији у Санџаку	58
Извештај Главног штаба НОП одреда за Санџак од 6 маја 1942 год. Врховном штабу НОП и ДВ Југославије о борбама са Италијанима код Горњих Села и са четницима код Миоча	61
Извештај Главног штаба НОП одреда за Санџак од 8 маја 1942 год. Врховном штабу НОП и ДВ Југославије о војно-политичкој ситуацији у Бјелопољском и Милешевском срезу	63
Извештај команданта Бјелопољског НОП одреда од 8 маја 1942 год. Главном штабу НОП одреда за Санџак о борбама против четника код Мојковца	65
Извештај Штаба Пљеваљског НОП одреда од 10 маја 1942 год. Главном штабу НОП одреда за Санџак о морално-политичком стању одреда	68
Извештај Главног штаба НОП одреда за Санџак од 18 маја 1942 год. Врховном штабу НОП и ДВ Југославије о борби против четника код Бијелог Поља	72
Предлог Главног штаба НОП одреда за Санџак од 19 маја 1942 год. Врховном штабу НОП и ДВ Југославије за одликовање Живка Љујића Орденом народног хероја	
Извештај Главног штаба НОП одреда за Санџак од 25 маја 1942 год. Врховном штабу НОП и ДВ Југославије о офанзиви Италијана, четника и недићеваца на слободну територију Санџака	
Извештај Главног штаба НОП одреда за Санџак од 28 маја 1942 год. Врховном штабу НОП и ДВ Југославије о италијанско-четничкој офанзиви на слободну територију Санџака	
Извештај Главног штаба НОП одреда за Санџак од 29 маја 1942 год. Врховном штабу НОП и ДВ Југославије о борбама против Италијана и четника код Косанице	

	Страна
Извештај Главног штаба НОП одреда за Санџак од 1 јуна 1942 год. Врховном штабу НОП и ДВ Југославије о борбама код Црвеног Ждријела и о намерама окупатора —	83
Извештај Штаба Милешевског НОП батаљона „Љубиша Миодраговић“ од 2 јуна 1942 год. Врховном штабу НОП и ДВ Југославије о реорганизацији Батаљона —	85
Извештај Штаба Пљеваљског НОП батаљона „Први децембар“ од 2 јуна 1942 год. Штабу Пљеваљског НОП одреда о бројном стању Батаљона —	86
Извештај Главног штаба НОП одреда за Санџак од 3 јуна 1942 год. Врховном штабу НОП и ДВ Југославије о распореду непријатељских и својих снага —	89
Обавештајни билтен Штаба Другог ударног корпуса НОВЈ од 21 септембра 1943 год. о ситуацији у Санџаку —	90
Извештај помоћника начелника Штаба Другог ударног корпуса НОВЈ од 23 септембра 1943 год. Штабу корпуса о распореду и задацима Друге далматинске бригаде Друге пролетерске дивизије —	94
Извештај Штаба Друге пролетерске дивизије од 23 септембра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о ослобођењу Пљеваља и о војно-политичкој ситуацији у Санџаку	96
Обавештајни извештај Штаба Друге пролетерске бригаде од 24 септембра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о ситуацији у Србији —	99
Проглас Главног штаба НОВ и ПО Санџака од 25 септембра 1943 год. поводом ослобођења Пљеваља, народу Санџака, за ступање у Народноослободилачку војску —	104
Извештај Штаба Друге пролетерске дивизије од 26 септембра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о ослобођењу Пријепоља и распореду јединица —	106
Извештај Штаба Друге пролетерске дивизије од 30 септембра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о борбама против четника око Пљеваља и Пријепоља и о мобилизацији бораца за НОВ —	109
Извештај политичког комесара Треће Санџачке бригаде од 30 септембра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о борби с четницима код Бијелог Поља —	115
Извештај Штаба Друге пролетерске дивизије од 3 октобра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о борби против четника код Пријепоља и о распореду јединица	116
Извештај Штаба Друге пролетерске дивизије од 4 октобра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о борби против четника на правцу Нова Варош — Пријепоље и о мобилизацији у Бјелопољском срезу —	118
Извештај Штаба Друге пролетерске дивизије од 7 октобра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о борби с четницима код с. Крњаче и о намерама четника да нападну слободну територију у Санџаку —	120
Извештај Штаба Друге пролетерске дивизије од 12 октобра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о чишћењу терена од четника и о мобилизацији за НОВ —	122
Извештај Штаба Друге пролетерске дивизије од 15 октобра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о ослобођењу Нове Вароши —	124

	Страна
Извештај Штаба Друге пролетерске дивизије од 17 октобра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса о упућивању Друге пролетерске бригаде на Прибој и о подели летака	128
Извештај Штаба Друге пролетерске бригаде од 17 октобра 1943 год. Штабу Друге пролетерске дивизије о резултатима преговора за предају италијанског гарнизона у Прибоју	129
Извештај Штаба Друге пролетерске дивизије од 18 октобра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о ситуацији на сектору Нове Вароши и Прибоја	132
Извештај Штаба Друге пролетерске дивизије од 20 октобра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о стању на сектору Прибоја и о припремама за пријем транспорта спреме из авиона	135
Обавештајни извештај Штаба Друге пролетерске дивизије од 25 октобра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса о непријатељским снагама у Санцаку	137
Извештај Штаба Пете НОУ дивизије од 27 октобра 1943 год. штабовима Другог ударног корпуса, НОВЈ и Друге пролетерске дивизије о дејствима својих јединица у рејону Вишеград и Рудо, као и о ситуацији у Прибоју	139
Извештај Штаба Друге пролетерске дивизије од 29 октобра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о упућивању својих бригада према Прибоју и према Новој Вароши, о борби с четницима код с. Бање и о успостављању, везе са Петром НОУ дивизијом	141
Извештај Штаба Треће санџачке бригаде од 30 октобра 1943 год. Штабу Друге пролетерске дивизије о вођеним борбама против четника од 18 до 26 октобра	143
Извештај Штаба Бјелопољског НОП одреда од 30 октобра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о ситуацији у Беранском срезу и о извршеној мобилизацији за НОВ	150
Извештај Штаба Друге пролетерске дивизије од 31 октобра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о дејствима од 15 до 31 октобра и о распореду својих и придодатих јединица	152
Наређење Штаба Другог ударног корпуса НОВЈ од 3 новембра 1943 год. о формирању Главног штаба НОВ и ПО за Санџак	161
Извештај Штаба Друге пролетерске дивизије од 4 новембра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о распореду непријатељских снага на правцу Нова Варош — Чајетина — Ужице и о борби против четника код с. Видови — Комарани	165
Наређење Штаба Другог ударног корпуса НОВЈ од 5 новембра 1943 год. Штабу италијанске дивизије „Венеција“ за размештај јединица на просторијама: Рудо — Устибар, Бијело Поље, Беране и Сјеница	169
Проглас Главног штаба НОВ и ПО Санџака од 9 новембра 1943 године	173
Извештај Штаба Друге пролетерске дивизије од 9 новембра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о борбама против Бугара код ЈБубиша и против муслиманске милиције и нападу код Бродарева и Милошевог Дола	173

	Страна
Извештај Штаба Друге пролетерске дивизије од 12 новембра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о распореду јединица — — — — — — — — — —	176
Наређење Штаба Друге пролетерске дивизије од 14 новембра 1943 год. штабовима Друге пролетерске и Друге далматинске бригаде за офанзивна дејства са линије: Јадовник Пл. — с. Мишевићи — с. Урсуле у правцу Сјенице — —	177
Извештај начелника Штаба Другог ударног корпуса НОВЈ од 15 новембра 1943 год. Штабу корпуса о ситуацији на положајима Друге пролетерске дивизије — — — — —	180
Извештај начелника Штаба Другог ударног корпуса НОВЈ од 15 новембра 1943 год. Штабу корпуса о борбама јединица Друге пролетерске дивизије на сектору Пријепоља — —	182
Извештај Штаба Друге пролетерске дивизије од 15 новембра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о борби против Немаца и муелиманске милиције на положајима Гвозд — Кобиља Глава — Качево — — — — —	184
Извештај начелника Штаба Другог ударног корпуса НОВЈ од 16 новембра 1943 год. Штабу корпуса о ситуацији на сектору Пријепоља и о стању италијанске дивизије „Венеција“ — — — — — — — — — —	186
Извештај начелника Штаба Другог ударног корпуса НОВЈ од 16 новембра 1943 год. Штабу корпуса о борбама јединица Друге пролетерске дивизије против Немаца код Пријепоља-и против муслиманске милиције код Бродарева —	187
Обавештајни извештај Штаба Друге пролетерске дивизије од 16 новембра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о ситуацији код Сјенице — — — — — — — — — —	189
Извештај Штаба Друге пролетерске дивизије од 17 новембра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о борбама против Немаца на линији: Качево — Кобиља Глава — Гвозд — Караула — Халиновићи (код Пријепоља) — —	191
Наређење Штаба Друге пролетерске дивизије од 18 новембра 1943 год. штабовима бригада за поседање положаја на левој обали Лима од Бродарева до Пријепоља — — — —	194
Наређење Штаба Друге пролетерске бригаде од 18 новембра 1943 год. штабовима батаљона за размештај на просторији Пријепоље — Чадињв — Сељашница — — — — —	197
Извештај Штаба Друге пролетерске дивизије од 20 новембра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о размештају јединица и резултатима извиђања — — — — —	199
Извештај Штаба Треће санџачкб бригаде Друге пролетерске дивизије од 20 новембра 1943 год. Штабу дивизије о дејствима Бригаде од 8 до 17 новембра — — — — —	201
Релација Штаба Друге пролетерске дивизије о борбама против Немаца на сектору Пријепоље — Сјеница вођеним од 1 до 21 новембра 1943 године — — — — — — — — — —	206
Извештај Штаба <i>Лимског</i> НОП одреда од 21 новембра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о формирању НО одреда и о потребама одреда у техници и намирницама —	220
Наређење Штаба Другог ударног корпуса НОВЈ од 22 новембра 1943 год. Штабу италијанске дивизије „Венеција“ за размештај на просторији: Бољанићи — Металка — Чајниче — Трпиње — Поникве — Доњи Дубац — Засеље — —	222

	Страна
Наређење Штаба Другог ударног корпуса НОВЈ од 22 новембра 1943 год. Штабу италијанске дивизије „Тауринензе“ за размештај на просторији: Косаница — Глибаћи — Бобово — Колијевка — — — — —	224
Извештај Штаба Друге пролетерске дивизије од 22 новембра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о резултатима извиђања немачких снага на правцу Пријепоље — Сјеница и о борбама код Бродарева — — — — —	225
Извештај Штаба Лимског НОП одреда од 24 новембра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о борби против четника код с. Заборак и с. Пољана и о могућностима исхране на терену — — — — —	228
Извештај Штаба Друге пролетерске дивизије од 26 новембра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о ситуацији на сектору Бродарево — Пријепоље — — — — —	230
Извештај Штаба Друге пролетерске дивизије од 27 новембра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о резултатима извиђања непријатељских снага на правцима Пријепоље — Сјеница и Пријепоље — Нова Варош — — — — —	233
Обавештајни извештај Штаба Четврте крајишке бригаде Пете НОУ дивизије од 28 новембра 1943 год. Штабу дивизије о јачини и распореду непријатељских снага на сектору Пријепоље — Сјеница — Нова Варош — — — — —	235
Извештај Штаба Друге далматинске НОУ бригаде од 29 новембра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о разоружавању италијанских јединица на просторији Бољанићи — Метаљка — Чајниче — — — — —	239
Релација Штаба Друге пролетерске дивизије о дејствима јединица од 20 до 30 новембра 1943 год. на сектору Пријепоље — Качево — — — — —	240
Наређење Штаба Треће санџачке бригаде Друге пролетерске дивизије од 4 децембра 1943 год. штабовима батаљона за напад на Немце код Бродарева и протеривање преко Лима	244
Наређење Штаба Друге пролетерске дивизије од 4 децембра 1943 год. Штабу Треће санџачке бригаде да заустави надирање Немаца на правцу Бродарево — Црни Врх — Камена Гора — — — — —	246
Наређење Штаба Треће санџачке бригаде Друге пролетерске дивизије од 4 децембра 1943 год. штабовима батаљона за посудање положаја за одбрану: Бијов Гроб — Бијела Трла — Зечија Глава — с. Буковик — — — — —	247
Наређење Штаба Друге пролетерске дивизије од 5 децембра 1943 год. Штабу Треће санџачке бригаде да изврши покрет са Камене Горе у с. Маоче и Мијаковиће — — — — —	249
Извештај Штаба Треће санџачке бригаде Друге пролетерске дивизије од 5 децембра 1943 год. Штабу дивизије о нападу на Немце код Бродарева и о распореду својих снага после борбе — — — — —	250
Наређење Штаба Друге пролетерске дивизије од 6 децембра 1943 год. штабовима бригада за размештај на просторији Мељак — Маоче — Мојковац — — — — —	251
Извештај Штаба Треће санџачке бригаде Друге пролетерске дивизије од 6 децембра 1943 год. Штабу дивизије о распореду јединица на линији: с. Перотин — Тулово — Маоче — Станчани и с. Лијеска — Потрк — Шаховићи — Селковићи — — — — —	252

	Страна
Наређење Штаба Другог ударног корпуса НОВЈ од 8 децембра 1943 год. Штабу Друге пролетерске дивизије да затвори правце Пљевља — Шаховићи и Пљевља — Чајниче —	254
Извештај Штаба Друге пролетерске дивизије од 10 децембра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о стању и распореду јединица после продора Немаца правцем Пријепоље — Пљевља — Чајниче и о даљим намерама —	256
Наређење Штаба Друге пролетерске дивизије од 10 децембра 1943 год. штабовима Друге пролетерске, Друге далматинске и Прве шумадске бригаде за покрет правцем: Челебић — Викоћ — Ковачевићи — Тврдаковићи — Чардак	258
Наређење Штаба Треће санџачке бригаде Друге пролетерске дивизије од 10 децембра 1943 год. штабовима батаљона за покрет правцем с. Барице — с. Вруља и даље дејство на непријатеља на Каменој Гори — — — — —	261
Извештај Главног штаба НОВ и ПО за Санџак од 12 децембра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о непријатељским снагама у Санџаку — — — — —	263
Обавештење Штаба Треће санџачке бригаде Друге пролетерске дивизије од 13 децембра 1943 год. Штабу Четврте црногорске бригаде, Главног штабу НОВ и ПО за Санџак и штабовима батаљона о резултатима борбе против Немаца на Црном Врху и Бијелим Трлима — — — — —	267
Наређење Штаба Треће санџачке бригаде Друге пролетерске дивизије од 13 децембра 1943 год. штабовима батаљона за садејство Шестој црногорској бригади против Немаца на правцу Коврен — Бијов Гроб — Комарани и запречавање комуникације Пљевља — Шаховићи на отсеку с. Тулово — Водно — — — — —	269
Наређење Штаба Другог ударног корпуса НОВЈ од 14 децембра 1943 год. Штабу Друге пролетерске дивизије о смењивању Штаба те дивизије и о даљим дејствима у правцу Србије	271
Наређење Штаба Треће санџачке бригаде Друге пролетерске дивизије од 14 децембра 1943 год. штабовима батаљона и Штабу италијанске бригаде „Гарибалди“ за распоред на просторији Косаница — Коврен — Комарани — — —	274
Наређење Штаба Другог ударног корпуса НОВЈ од 15 децембра 1943 год. Штабу Треће санџачке бригаде о стављању под команду Главног штаба НОВ и ПО за Санџак и о даљим дејствима Бригаде — — — — —	276
Наређење Штаба Другог ударног корпуса НОВЈ од 15 децембра 1943 год. Главног штабу НОВ и ПО за Санџак о стављању Треће санџачке бригаде под његову команду и о вршењу даљих акција на територији Санџака — — —	278
Извештај Главног штаба НОВ и ПО за Санџак од 16 децембра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о непријатељским снагама у Санџаку — — — — —	281
Извештај Штаба Треће санџачке бригаде Друге пролетерске дивизије о вођеним борбама од 4 до 18 децембра 1943 године	283
Наређење Штаба Другог ударног корпуса НОВЈ од 19 децембра 1943 год. Главног штабу НОВ и ПО за Санџак за извиђање непријатељских снага и рушење комуникација —	290
Извештај Штаба Треће санџачке бригаде од 19 децембра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о непријатељским снагама у Санџаку, о распореду својих јединица и даљим намерама — — — — —	291

	Страна
Наређење Штаба Треће санџачке бригаде од 20 децембра 1943 год. штабовима Другог и Трећег батаљона и Пљеваљског НОП одреда за прикупљање и извлачење војног материјала растуреног око Црног Врха и Косанице — — — — —	295
Депеша Главног штаба НОВ и ПО за Санџак од 21 децембра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о потребама италијанске бригаде „Гарибалди“ и Бјелопољског НОП одреда — — — — —	297
Извештај Штаба Друге пролетерске дивизије од 21 децембра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о преласку Лима код Рудога, о стању својих јединица и о непријатељским снагама на правцима Нова Варош — Рудо и Пљевља — Чајниче — — — — —	298
Штаб Треће НОУ дивизије преноси депешу Главног штаба НОВ и ПО Санџака од 21 децембра 1943 год. Другом Ударном корпусу НОВЈ о чишћењу Косанице од четника — — — — —	301
Извештај Главног штаба НОВ и ПО за Санџак од 23 децембра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о непријатељским снагама у Санџаку, и о стању и распреду својих јединица и италијанске Дивизије „Гарибалди“ — — — — —	302
Наређење Штаба Другог ударног корпуса НОВЈ од 23 децембра 1943 год. новоименованом Штабу Друге пролетерске дивизије да се пребаци преко Лима између Пријепоља и Рудога и да дејствује даље према датим директивама — — — — —	306
Наређење политичког комесара Другог ударног корпуса НОВЈ од 23 децембра 1943 год. политичком комесару Друге пролетерске дивизије о упознавању бораца и народа са одлукама Другог заседања АВНОЈ-а — — — — —	308
Извештај Штаба Друге пролетерске дивизије од 23 децембра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о покушају пребацивања преко Лима и о ситуацији на сектору Пријепоље — Пљевља — — — — —	310
Извештај Главног штаба НОВ и ПО за Санџак од 25 децембра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса о борбама против четника код Бољанића и против Немаца код Косанице и Вруље — — — — —	312
Наређење Штаба Треће санџачке бригаде од 25 децембра 1943 год. штабовима батаљона за размештај на просторији с. Тулово — Мијаковићи —• Косаница и затварање праваца: Пљевља — Шаховићи и Пљевља —• Косаница — — — — —	315
Наређење Штаба Треће санџачке бригаде од 26 децембра 1943 год. штабовима батаљона за протеривање четника на просторији јужно од Пљеваља — — — — —	317
Извештај Штаба Треће санџачке бригаде од 28 децембра 1943 год. о вођеним борбама од 19 до 28 децембра — — — — —	319
Извештај Главног штаба НОВ и ПО за Санџак од 29 децембра 1943 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о непријатељским снагама у Санџаку и о стању и распреду својих јединица — — — — —	320
Наређење Штаба Треће санџачке бригаде од 29 децембра 1943 год. штабовима батаљона за напад на четнике у с. Козица, Вуково Брдо и Љутићи — — — — —	324
Наређење Штаба Другог ударног корпуса НОВЈ од 30 децембра 1943 год. Штабу италијанске дивизије „Гарибалди“ за размештај бригада на положајима: Горажде — Радулићи, Камена Гора — Јабучка и Андријевица — Мурина — — — — —	326

- Извештај Штаба Треће санџачке бригаде од 31 децембра 1943 год. о борби против Немаца и четника на положајима Катабун (к. 1118) — с. Вруља — с. Козица — — —
- Извод из оперативског дневника Штаба Друге пролетерске дивизије бд 4 до 31 децембра 1943 године — — — — —
- Извештај Штаба Треће санџачке бригаде од 16 јануара 1944 год. Главном штабу НОВ и ПО Санџака о вођеним борбама од 1 до 16 јануара — — — — —
- Извештај Главног штаба НОВ и ПО за Санџак од 8 фебруара 1944 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о непријатељским снагама у Санџаку и о борбама Четврте санџачке бригаде са Немцима и четницима код с. Хоћевине и Трновице — — — — —
- Извештај Штаба Треће санџачке бригаде од 15 фебруара 1944 год. Главном штабу НОВ и ПО Санџака о вођеним борбама од 16 јануара до 15 фебруара — — — — —
- Извештај Главног штаба НОВ и ПО Санџака од 17 фебруара 1944 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о непријатељским снагама у Санџаку, о борби с Немцима код с. Црнобори и о формирању команде подручја у Бијелом Пољу — — — — —
- Писмо Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 4 марта 1944 год. Штабу Друге пролетерске дивизије о непријатељским снагама у Санџаку, распореду и задацима Дивизије — —
- Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 4 марта 1944 год. штабовима бригада за распоред на левој обали Лима од Берана до Пљеваља и одбрану слободне територије Санџака — — — — —
- Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 8 марта 1944 год. штабовима бригада за офанзивна дејства у правцу Лима ради садејства Другој пролетерској и Петој НОУ дивизији — — — — —
- Извештај Штаба Осме црногорске бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 8 марта 1944 год. Штабу дивизије о распореду, стању и задацима својих јединица — — — — —
- Извештај Штаба Четврте санџачке бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 10 марта 1944 год. Штабу дивизије о борби са четницима на положају Зеница — Шумани — Љућа — Пауче — — — — —
- Извештај Штаба Четврте санџачке бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 10 марта 1944 год. Штабу дивизије о распореду и задацима својих јединица — — — — —
- Извештај Штаба Осме црногорске бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 13 марта 1944 год. Штабу дивизије о стању на свом сектору — — — — —
- Извештај Штаба Треће санџачке бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 15 марта 1944 год. Штабу дивизије о борби против Немаца, четника и муслиманске милиције код Бродарева — — — — —
- Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 17 марта 1944 год. штабовима бригада за офанзивна дејства на комуникације Чајниче — Пљевља, Пријепоље — Бијело Поље ради садејства Другој пролетерској и Петој НОУ дивизији у њиховом продору у Србију — — — — —

Наређење Штаба Другог ударног корпуса НОВЈ од 23 марта 1944 год. Штабу Тридесет седме НОУ дивизије за јачи притисак на непријатељске снаге у рејону Пљевља •— Пријепоље — Прибој — — — — — — — — — —	382
Наређење Штаба Другог ударног корпуса НОВЈ од 23 марта 1944 год. Штабу италијанске дивизије „Гарибалди“ да упути један свој батаљон као појачање Трећој санџачкој бригади за напад на комуникацији Пљевља —• Пријепоље	384
Извештај Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 23 марта 1944 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о непријатељским снагама у Санџаку и о борбама против Немаца и четника на комуникацији Бољанићи — Пљевља — Пријепоље — — — — — — — — — —	385
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 25 марта 1944 год. штабовима бригада за офанзивна дејства на непријатељске снаге у Прибоју и на комуникацији Пљевља — Пријепоље — — — — — — — — — —	389
Релација Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 29 марта 1944 год. о вођеним борбама од 21 до 28 марта — — — —	392
Извештај Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 29 марта 1944 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о непријатељским снагама у Санџаку и о распореду и задацима својих јединица — — — — — — — — — —	397
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 6 априла 1944 год. штабовима бригада за затварање праваца од Рожаја и Бихора и за чишћење четничких снага јужно од Пљеваља — — — — — — — — — —	399
Релација Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 7 априла 1944 год. о вођеним борбама од 29 марта до 5 априла — — — —	401
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 7 априла 1944 год. Штабу Осме црногорске бригаде за поседање положаја на левој обали Лима од Берана до Бродарева и одбрану слободне територије у Санџаку — — — —	406
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 12 априла 1944 год. команданту Бјелопољског сектора да спречи продор непријатеља са пл. Лиса ка Бијелом Пољу — — — —	409
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 13 априла 1944 год. Штабу Четврте санџачке бригаде да одржи комуникацију Пљевља —• Шаховићи заузимањем с. Горице	411
Извештај Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 13 априла 1944 год. команданту исте Дивизије о ситуацији на Бјелопољском сектору — — — — — — — — — —	412
Информација Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 14 априла 1944 год. команданту Дивизије о ситуацији на положају Слијепач Мост —• Мојковац — — — — — — — — — —	413
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 14 априла 1944 год. Штабу ударне групе да организује отсудну одбрану на Тари код Мојковца — — — — — — — — — —	414
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 14 априла 1944 год. штабовима Треће и Четврте санџачке бригаде и Команди дивизијске болнице за повлачење преко Таре и опседање лево-обале за одбрану (од Мојковца до Левер Таре) — — — — — — — — — —	416

Наређење начелника Штаба Другог ударног корпуса НОВЈ од 15 априла 1944 год. Штабу Пете црногорске бригаде да поседне положај Градац — В. Препран и затвори правац од Мојковца — — — — — — — — — —	417
Заповест Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 18 априла 1944 год. за разбијање непријатељских снага између Љубовије и Лима и ослобођење Бијелог Поља —• —• — —	418
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 18 априла 1944 год. командантима нападних колона за повлачење на леву обалу Таре — — — —• — — — — —	423
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 19 априла 1944 год. штабовима бригада за посудање положаја на левој обали Таре од Сјерогошта до Левер Таре — — —	425
Релација Штаба Четврте црногорске бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 21 априла 1944 год. о вођеним борбама од 11 до 20 априла — — — — — — — — — —	427
Релација Штаба Осме црногорске бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 22' априла 1944 год. о вођеним борбама од 11 до 18 априла — — — — — — — — — —• —	431
Заповест Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 23 априла 1944 год. за противнапад на непријатељске снаге у јужном Санчаку — — — — — — — — — —• —	433
Информација Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 25 априла 1944 год. Штабу Осме црногорске бригаде о току противнапада — — — —• — — — — — — — — — —	440
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 25 априла 1944 год. штабовима бригада за гоњење разбијених непријатељских снага у правцу Бијелог Поља, Бродарева и Пљеваља — — — — — — — — — —• — — — — —	441
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 26 априла 1944 год. Штабу Осме црногорске бригаде за напад на Бијело Поље — — — — — — — — — — — — — —	444
Писмо Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 27 априла 1944 год. начелнику Штаба о ситуацији на правцу Треће санчачке бригаде — — — — — — — — — — — — — —	445
Извештај начелника Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 28 априла 1944 год. Штабу дивизије о ситуацији на сектору Бијелог Поља и о распореду и стању Осме црногорске бригаде — — — — — — — — — —• — — — — —	446
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 30 априла 1944 год. штабовима бригада за разбијање непријатељских снага од Бијелог Поља према Пријепољу и Пљевљима —• — — — — — — — — — — — — — —	450
Релација Штаба Треће санчачке бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 1 маја 1944 год. о вођеним борбама од 7 до 30 априла — — — — — — — — — — — — — —	452
Релација Штаба Четврте санчачке бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 1 маја 1944 год. о вођеним борбама против Немаца и четника 25 и 27 априла — — — — — — — — — —	465
Релација Штаба Осме црногорске бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 1 маја 1944 год. о вођеним борбама против Немаца и четника од 23 до 27 априла 1944 године —• — — — — — — — — — — — — — —	469
Заповест Штаба Тридесет седме НОУ дивизДје од 2 маја 1944 год. штабовима бригада за напад на Бродарево и у правцу Пријепоља — — — — — — — — — — — — — —	472

	Страна
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 3 маја 1944 год. штабовима Треће и Четврте санџачке, Комбиноване и Прве италијанске бригаде „Гарибалди“ за дејство на комуникацију Пријепоље — Пљевља и затварање прваца јужно од Пљеваља — — — — —	475
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 5 маја 1944 год. штабовима Треће санџачке, Пете и Осме црногорске бригаде да спрече интервенцију непријатеља од Пријепоља према Бродареву — — — — —	478
Релација Штаба Треће санџачке бригаде од 6 маја 1944 год. о вођеној борби с Немцима на положају Влака — Јабланивица — — — — —	480
Релација Штаба Треће санџачке бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 7 маја 1944 год. о вођеним борбама са непријатељем код с. Сељашнице и с. Вијенац. — — — — —	482
Извештај начелника Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 9 маја 1944 год. Штабу дивизије о распореду јединица Пете и Осме црногорске бригаде — — — — —	484
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 9 маја 1944 год. штабовима бригада за размештај на просторији од Лима до комуникације Пљевља — Косаница и за дејство према Пријепољу, Јабуци и Пљевљима — — — — —	487
Извештај Штаба Треће санџачке бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 9 маја 1944 год. Штабу дивизије о борби с Немцима на Каменој Гори 7 и 8 маја — — — — —	490
Извештај Штаба Треће санџачке бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 9 маја 1944 год. начелнику Штаба дивизије о јачини и распореду непријатељских снага на комуникацији Пријепоље — Пљевља и о распореду и задацима својих јединица — — — — —	495
Извештај начелника Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 10 маја 1944 год. Штабу дивизије о непријатељским снагама у Пријепољу и распореду, задацима и стању Осме црногорске бригаде — — — — —	498
Релација Штаба Треће санџачке бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 10 маја 1944 год. о вођеној борби против четника на положају с. Козица — с. Вуково Брдо — — — — —	501
Релација Штаба Четврте санџачке бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 10 маја 1944 год. о вођеним борбама против Немаца и четника на положају Љуће — Шумани — Зеленица — Забрђе — Ђедовак — Рабитље — Илино Брдо — — — — —	503
Релација Штаба Четврте санџачке бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 10 маја 1944 год. о вођеној борби с четницима на положају с. Вуково Брдо — с. Бреза на дан 7 маја — — — — —	50,7
Релација Штаба Треће санџачке бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 12 маја 1944 год. о вођеној борби против четника на дан 2 маја код с. Вуково Брдо — Бреза — — — — —	509
Релација Штаба Осме црногорске бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 12 маја 1944 год. о вођеним борбама од 1 до 11 маја — — — — —	511
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 18 маја 1944 год. штабовима бригада да појачају офанзивна дејства против непријатељских снага на сектору Пљевља — Пријепоље — — — — —	

- Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 9 јуна 1944 год. штабовима Треће и Четврте санџачке бригаде за поновно пребацивање преко р. Ђеотине, размештај на просторији с. Вољанићи — с. Ковач и затварање праваца од Пљеваља и од Чајнича — — — — —
- Извештај Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 9 јуна 1944 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о непријатељским снагама у Санџаку и о вођеним борбама од 27 маја до 9 јуна — — — — —
- Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 16 јуна 1944 год. штабовима Треће и Четврте санџачке бригаде за напад на комуникацију Пљевља — Пријепоље са северне стране — — — — —
- Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 18 јуна 1944 год. штабовима Треће и Четврте санџачке бригаде за пребацивање рањеника јужно од комуникације Пљевља — Пријепоље (у дивизијску болницу) и за извиђање у правцу Прибоја — — — — —
- Релација Штаба Четврте санџачке бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 18 јуна 1944 год. о вођеним борбама са Немцима, недићевцима и муслиманском милицијом на положајима с. Барице — Душманићи и Осеченица — Брезовица — — — — —
- Релација Штаба Осме црногорске бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 18 јуна 1944 год. о вођеним борбама с Немцима, четницима и муслиманском милицијом од 15 до 30 маја — — — — —
- Релација Штаба Осме црногорске бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 18 јуна 1944 год. о вођеним борбама са Немцима, четницима и муслиманском милицијом од 3 до 11 јуна — — — — —
- Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 20 јуна 1944 год. штабовима Треће и Четврте санџачке бригаде за дејства на комуникацији Пријепоље — Прибој — — — — —
- Релација Штаба Треће санџачке бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 25 јуна 1944 год. о борби с Немцима, четницима и муслиманском милицијом на положају Мијајловица — Ранче дана 17 јуна — — — — —
- Релација Штаба Осме црногорске бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 25 јуна 1944 год. о вођеним борбама са Немцима и муслиманском милицијом на десној обали Лима од 19 до 23 јуна — — — — —
- Релација Штаба Треће санџачке бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 27 јуна 1944 год. о борби против Немаца, четника и муслиманске милиције на положају Мијајловица — Слатина — Вис дана 20 јуна — — — — —
- Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 29 јуна 1944 год. штабовима Треће и Четврте санџачке бригаде за напад на непријатељске снаге на отсеку Сељашница — Пријепоље и за извиђање прелаза преко Лима од Пријепоља до Рудог — — — — —
- Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 3 јула 1944 год. штабовима Треће и Четврте санџачке бригаде за прелаз на десну страну Лима на отсеку с. Избичањ — с. Калафатовићи — — — — —

Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 4 јула 1944 год. команданту Групе батаљона за размештај на левој страни Лима: с. Избичањ — с. Маржићи, за постављање заседа и организацију извиђања — — — — —	578
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 4 јула 1944 год. штабовима Треће и Четврте санџачке бригаде за чишћење просторије око Нове Вароши од непријатељских јединица — — — — —	581
Релација Штаба Треће санџачке бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 4 јула 1944 год. о борби с четницима за Нову Варош — — — — —	583
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 6 јула 1944 год. команданту Групе батаљона да обезбеди поново пребацивање Треће и Четврте санџачке бригаде преко Лима — — — — —	585
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 8 јула 1944 год. штабовима бригада за смену јединица Пете НОУ дивизије и затварање праваца ка слободној територији са линије: Бродарево — Пријепоље — Пљевља — — — — —	587
Релација Штаба Четврте санџачке бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 10 јула 1944 год. о преласку Лима и борбама око Нове Вароши од 4 до 6 јула — — — — —	590
Извештај Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 17 јула 1944 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о резултатима борбе од 9 јуна до 15 јула — — — — —	593
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 20 јула 1944 год. штабовима Треће и Четврте санџачке бригаде за пребацивање северно од комуникације Пљевља — Пријепоље — — — — —	596
Извештај Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 26 јула 1944 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ о распореду и јачини непријатељских снага у Санџаку и о дејствима Дивизије од 20 до 26 јула — — — — —	597
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 26 јула 1944 год. штабовима Треће и Четврте санџачке бригаде за чишћење терена између Лима и комуникације Пљевља — Прибој — — — — —	600
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 27 јула 1944 год. штабовима Треће и Четврте санџачке бригаде за формирање привремене команде места у с. Забрдни Тоци и обавештење о резултатима борбе с Немцима и четницима на дан 26 јула — — — — —	602
Релација Штаба Четврте санџачке НОУ бригаде од 27 јула 1944 год. о вођеним борбама са Немцима од 24 до 26 јула на положајима с. Избичањ — Барице — Брашанско Брдо — Бабине — — — — —	604
Релација Штаба Осме црногорске бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 28 јула 1944 год. о вођеним борбама са Немцима, четницима и муслиманском милицијом од 25 до 27 јула на положајима с. Обров — Градина — Кретац и Влах — к. 944 — Коса — с. Олује — — — — —	607
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 30 јула 1944 год. штабовима Треће и Четврте санџачке бригаде за прелаз на десну страну Лима и напад на непријатељске снаге у Прибоју и Рудом — — — — —	612

Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 1 августа 1944 год. штабовима Треће и Четврте санџачке бригаде за смештај око Прибоја на десној страни Лима и затварање правца од Кокиног Брода и Вишеграда — — —	615
Извештај Штаба Четврте санџачке бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 2 августа 1944 год. Штабу дивизије о преласку Лима и ослобођењу с. Кратово и Рудо — — —	616
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 3 августа 1944 год. штабовима Треће и Четврте санџачке бригаде за пребацивање на просторију: Кокин Брод — Нова Варош — Вилови — Комарани — — — — — — — —	618
Извештај Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 5 августа 1944 год. Штабу Другог ударног корпуса НОВЈ, о дејствима дивизије од 26 јула до 5 августа — — — — —	620
Релација Штаба Треће санџачке бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 5 августа 1944 год. о борби против четника 27/28 јула на положају: Црнетићи — Црнуговићи — Саставци — Устибар — Рудо — — — — — — — —	623
Релација Штаба Треће санџачке бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 5 августа 1944 год. о борби с четницима 4 августа на положају: Комарани — Вилови — Акмачићи — р. Увац — — — — — — — — — — — — — —	626
Извештај Штаба Четврте санџачке бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 7 августа 1944 год. Штабу дивизије о борби с четницима на положајима: с. Рутоше — с. Брезна — Лесковац — Црни Врх — — — — — — — — — — —	628
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 13 августа 1944 год. штабовима Треће и Четврте санџачке бригаде и команданту Групе батаљона за пребацивање на просторију: Бијела Брда — Увац и Батковићи — Црнуговићи — Голеша — — — — — — — — — — — — —	631,
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 15 августа 1944 год. штабовима Треће и Четврте санџачке бригаде за размештај на просторији: Касидол — Голеша — Добриловићи — Маржићи — Забрдни Тоци — — — — — — —	633
Релација Штаба Треће санџачке бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 18 августа 1944 год. о вођеној борби против четника 8 августа на положајима: с. Божешићи — Штитково — Трудово — Чемерница — — — — — — — —	635
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 21 августа 1944 год. Штабу Осме црногорске бригаде да преда један део наоружања новоформираној Петој санџачкој бригади	637
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 22 августа 1944 год. штабовима бригада за размештај на просторији Јабланица — Бијела Брда — Увац и Биистрица — Радојиња — Вранеша као и за извиђање у правцу Вишеграда, Златибора и Кокиног Брода — — — — — — — —	638
Извештај Штаба Тридесет седме ЦОУ дивизије од 24 августа 1944 год. команданту дивизије о распореду и задацима Четврте и Пете санџачке бригаде на сектору Лим — Челица — Рутоше — Радојиња — — — — — — — —	

Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 6 септембра 1944 год. штабовима Треће, Четврте и Пете санџачке бригаде за размештај на просторији Бијела Брда — Штрпци и Брезна — Доброселица — Горњи Љубиш — Бурађа и да затворе правце од Вардишта и од комуникације Прибој — Нова Варош — — — — — — — — — —	642
Релација Штаба Треће санџачке бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 12 септембра 1944 год. о вођеној борби с четницима на положају Цигла — Бијела Брда дана 22 августа — — — — — — — — — —	643
Релација Штаба Треће санџачке бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 1 октобра 1944 год. о борби с четницима у Пљевљима — — — — — — — — — —	645
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 9 октобра 1944 год. штабовима Првог, Другог и Трећег санџачког НОП одреда о формирању, распореду и задацима ових одреда — — — — — — — — — —	647
Релација Штаба Пете санџачке бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 25 октобра 1944 год. о борби против четника и недићеваца на Јавору (Јанков Врх —• Васиљев В. — с. Леповићи) — — — — — — — — — —	650
Релација Штаба Четврте санџачке бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 20 новембра 1944 год. о вођеним борбама са Немцима од 18 до 20 новембра на комуникацији код Прибоја — — — — — — — — — —• — — — —	652
Релација Штаба Четврте санџачке бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 23 новембра 1944 год. о вођеној борби с Немцима на положају: Манастир Бања — Суво Поље — Подпећ — — — — — — — — — —	655
Регистар — — —• — — — — — — — — — —	657